Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.9, november 2016

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredegørelse og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

Tilføjet tekstredegørelse i version 1.12, april 2018

Tekstkilder

A *Førstetrykket,* 1833 (SJ: 518A)

B *Anden udgave,* 1867 (SJ: 518B)

Andre udgaver

US *Udvalgte Skrifter* 6

VU *Værker i Udvalg* 5

Teksten er etableret af Holger Berg
Punktkommentarer er skrevet af Holger Berg og Stine Holst Petersen, redigeret af Klaus Nielsen, Steen Tullberg og Henrik Yde
Indledning er skrevet af Ole Vind, redigeret af Holger Berg og Klaus Nielsen og Steen Tullberg
Tekstredegørelse er skrevet af Holger Berg, redigeret af Klaus Nielsen og Stine Holst Petersen

Tilsyn ved punktkommentarer dr.phil. Ole Vind

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2025

|[A:i]

Haandbog

i

Verdens-Historien

af

Nik. Fred. Sev. Grundtvig,
Præst.

Første Deel.

|[A:ii]

Maa trykkes.
I Kjøbenhavns Politieret d. 7de Octbr. 1833.

C. Reiersen.

|[A:I] |US:7|VU:1

Haandbog

i

Verdens-Historien.

Efter de bedste Kilder.

Et Forsög

af

Nik: Fred: Sev: Grundtvig
Præst.

Wo das meiste Leben, dort ist der Sieg.

Joh Müller.

Förste Deel.

S Schiött sculps.

KIÖBENHAVN.
Paa den Wahlske Boghandels Forlag
Trykt hos Græbe & Sön
1833.

|[A:II] |[A:III] |US:8|VU:3

Fortale.

De mislykkede Forsøg paa nye Lære-Bøger og Haand-Bøger i Verdens-Historien er vistnok saamange og for det Meste saa kiedelige, at Ingen fristes til at ønske dem formerede for deres egen Skyld, men vilde ingen løbe den Fare at forøge deres Tal, kom det første heldige Forsøg aldrig til Verden, da selv den største Mester umuelig forud kunde vide, hvad *Nyt* der vilde lykkes ham. Da det nu dog fra alle Sider er vigtigt, at vi faae en god verdens-historisk Haand-Bog, skal vi baade glæde os ved at see, Man arbeider ivrig derpaa og, om vort eget Forsøg tælles blandt de Forulykkede, trøste os med "*fælles Skæbne*." Dette var min Betænkning, da jeg vovede mig til Værket, hvis første Deel jeg her fremlægger, og hvad Man end vil sige derom, skal jeg dog vist aldrig fortryde den Tid og Flid, jeg ærlig har anvendt derpaa; thi nu kan jeg see, det er lykkedes mig over min egen Forventning at give en Lede-Traad ved Underviisning i Old-Historien, som kan bidrage til at lette *Skole-Aaget* og bringe Sammenhæng i de Forkundskaber, den studerende Ungdom maa erhverve. Det er godt, siger Viismanden, at have baaret *Aag* i sin Ungdom, men naturligviis kun for dem, der siden sættes i *Frihed* og finde sig da langt bedre skikkede til at benytte og sikkrede for at misbruge den, og som en saadan nødven|A:IVdig Forberedelse til videnskabelig Frihed er jeg venlig og vel forligt med *Skole-Aaget* fra fordum Tid, og kan umuelig ønske det taget fra Ungdommens Hoved og Hals, uden fordi jeg seer, det bør nu ombyttes med et lettere og gavnligere, der bæres paa Skuldrene og lader Hovedet frit. En saadan Lettelse er nemlig ikke blot muelig og gavnlig, men den er aldeles nødvendig, naar ikke Ungdommen snart enten skal synke under Byrden eller kaste den i Fortvivlelse; thi selv paa vor Ungdom er Menneske-|US:9Slægtens Alderdom kiendelig, og *Propheten* kalder det med Rette himmelraabende "at giøre Aaget svart for en Gammel." Ligesom det nemlig kun er den verdens-historiske |VU:4Haand-Bog, der kan give os Erfaringens Vidnesbyrd om de gamle Folk, hvis Sprog i den lærde Skole strides om Rangen, saaledes er det i alle Maader Tilbage-Blik og Forstand paa *Menneske-Livet,* altsaa verdens-historisk Kundskab og Vidskab, der skal lære os at giøre Skole-Aaget gavnligt og Byrden let, og fra dette Stade forsones vi med alle de mislykkede Forsøg paa Haand-Bøger og Lære-Bøger i Verdens-Historien, uagtet de for et Øieblik har

bidraget til at giøre Skole-Aaget endnu tungere, end det var i vore Fædres Dage, for alle dem, der havde mere Menneske-Forstand end Heste-Hukommelse, mere Lighed med Fuglen, der fryder sig ved Livet, end med Ormen, der fraadser i Graven. Tids og *Handlings-Graven* (Aar-Bogen) er nemlig endnu et pinligere Opholds-Sted for levende Mennesker end *Sprog-Graven* (Grammatiken), saa det maae være Bog-Orme af første Skuffe, der med Lyst skal opslaae deres Bopæl der, og dog blev Fordringerne til den studerende Ungdom i denne Henseende giennem det sidste Aarhundrede langt strængere end før, fordi Man paa den ene Side følde Nødvendigheden af mere og ordenligere historisk Kundskab, og paa den Anden syndes selv at blive mere uskikkede til at handtere og meddele den, saa de nyeste historiske Lære-Bøger er langt mørkere, sværere og dødere end den Allerførste, som *Carion* |A:Vskrev og *Melanchthon* udgav i det *sextende* Aarhundrede. Denne *Carions* Bog, der snart blev fordansket, og hvortil Ungdommens verdens-historiske Kundskab giennem to Aarhundreder omtrent var indskrænket, kiendes nu kun af Faa og er længe kun nævnet med Spot; men den var desuagtet en anderledes god historisk "Børne-Lærdom," end hvad der i Tidens Løb har fortrængt den; thi baade var den kort og læselig og gav et vel knapt men let og i Grunden rigtigt Over-Blik af *Old-Tidens* og *Middel-Alderens* Stats-Historie. Old-Tidens Hoved-Begivenheder var nemlig henført til de saakaldte *fire Monarchier* (det Assyriske, Persiske, Makedoniske og Romerske), og Middel-Alderens var paa en Maade knyttede til "det hellige Romerske Rige," som virkelig i Vexel-Virkning med Pave-Dommet spillede Hoved-Rollen paa den store Skue-Plads, saa Skulder-Trækkene over den i det Attende Aarhundrede, da Man aabenbar hverken vidste ud eller ind i Universal-Historien, reiste sig øiensynlig kun af den barnagtige Kry|US:10hed og Lede til al "Børne-Lærdom" som falder halvvoxne Skole-Drenge høist naturlig og hørde dengang i alle Fag til Dagens Orden. Heraf kom da ogsaa det Anathema, *Tydskerne* lyste over de "*fire Monar*|*VU:5chier,*" der havde det Uheld at staae i *Bibelen* og maatte derfor paa ingen Maade taales i Verdens-Historien, skiøndt *Græker* og *Romere* ligesaavel som *Ebræerne,* altsaa alle vore Hjemmels-Mænd, vidne, de har virkelig været til i den gamle Verden og der udfyldt hele den stats-historiske Tid. Saavidt kom Tydskerne, da de ikke blot vilde være "klogere end *Daniel*" men vide bedre Beskeed om Old-Tiden end alle Dens egne Historie-Skrivere, og det første Skridt vi derfor nu maae giøre for at naae Maalet, er da nødvendig et Tilbage-Skridt for at komme paa den rette Vei, hvad Man vel kan kalde at gaae Krebs-Gang, men maa dog langt heller i Skolen have lidt Skam af at giøre, end i hele sit Liv stor Skade af at undlade. Dette Tilbage-Skridt er nemlig af samme Slags, som det der maa giø|A:VIres, naar Man er gaaet ned ad en Høi paa den gale Side, hvor der er hverken

Vei eller Sti men kun en uhyre stor Mose med Tjørne-Krat og Hænge-Dynd, hvor Man strax finder, det var at kiøbe Æren meget for dyrt, om Man haardnakket vilde vægre sig ved at bestige Høien igien, som Man havde vendt Ryggen. Saasnart jeg derfor, henved *tredive* Aar tilbage, kastede mine Øine paa det splinterny Historiske Kaart (Strom der Zeit), saae jeg paa Timen, det var med de "fire Monarchier" eller rettere: *Verdens-Riger,* Man maatte begynde, naar de Smaa skulde komme rigtig ind i Historien: ind igiennem Dørren og ei "som Tyve og Røvere" giennem Vinduer og Skorsteens-Piber, og at det saaledes blev som en Leg for Børn at orientere sig i For-Tiden og Stats-Historien, ved blot at construere de gamle Verdens-Riger og opløse den Romerske Haarde-Knude. Da jeg derfor (1808) blev Historisk Lærer i det *Schouboeske* Institut, var det min første Omsorg at hjelpe mine unge Venner ud af det Chaos, hvori de Ældre saavelsom de Yngre, de Flittige saavel som de Dovne, uden Undtagelse befandt sig, og skiøndt det naturligviis, deels ved min egen Umodenhed og deels ved Mangel paa Hjelpe-Midler, kun *halvveis* lykkedes, saa frygter jeg dog slet ikke for at modsiges af Med-Viderne, naar jeg forsikkrer, det lykkedes mig snart at give dem langt anderledes Løb og Lys i Old-Historien, end de forhen havde, hvoraf nødvendig hos alle de *Livlige* opkom Lyst til at kiende den nøiere, og jeg er ganske vis paa, de, ligesaavel som jeg, endnu med Fornøielse min|US:11des de Timer, da vi stræbde at sætte os ind i det store *Levnets-Løb,* vi klarlig med alle følgende Slægter vare kaldede til at fortsætte, og maatte da sagtens giøre os lidt Umage for at kiende. Hvem der da fra den Tid har kiendt saavel mit Greb paa |VU:6historisk Underviisning, som mit Arbeide paa en lysere og livligere Haand-Bog, med Høiagtelse for *Ebræerne,* Kiærlighed til *Grækerne* og Had til *Romerne,* vil ligesaalidt korse sig over nærværende Skrift, som over den lillebitte "Historiske Bør|**A:VII**ne-Lærdom" jeg for fem Aar siden gav at begynde med, men De vil snarere undre dem over, at jeg saa længe har tøvet med, efter Evne, at afhjelpe et Savn, jeg saa tidlig følde og maatte meget heller for tyve end for fem Aar siden begyndt at raade Bod paa, da Tiden er kostbar og hundrede Smaa-Feil i det Enkelte er ingen Ting mod et stort Mis-Greb i det Hele. Det var ogsaa virkelig min Agt at udgive den Børne-Lærdom, jeg med Held havde brugt ved Underviisningen, men den blev ved en sælsom Forvandling til det "Korte Begreb af Verdens-Krøniken i Sammenhæng," som for tyve Aar siden gjorde en vis Opsigt i vor Literatur, men synes ei at have havt mindste Indflydelse paa de mange historiske Lære-Bøger, vi siden hjemsøgdes med, og er nu vel saa næsten aldeles glemt. Hvorledes jeg kom til dette historiske Misgreb, som de løierlige Recensenter ventelig kun af Svaghed i Moders-Maalet kaldte et Mis-Foster, hører ikke til denne liden Fortale, men til min Levnets-Beskrivelse, da min Skrift bestandig har været et vel maadelig

corrigeret men derfor just des troere Aftryk af mit Liv; men Bogens Hoved-Feil laae, saavidt jeg kan skiønne, ingenlunde i dens Indhold, men i dens eensomme Stilling, da den, for at komme paa sin rette Hylde, forudsatte ei alene den Historiske Børne-Lærdom men ogsaa den Haand-Bog i Stats-Historien, vi *fattedes*. Det indsaae jeg ogsaa meget snart og gjorde (1814) et Forsøg paa at levere en stats-historisk Haand-Bog, men som aldeles mislykkedes og betog mig for mange Aar Modet til at vove et Nyt; thi min "Udsigt over Verdens-Krøniken" (1817) var kun Studier især til den Tydske Literatur-Historie, som vel kunde fortjent lidt Opmærksomhed, men hørde dog til de Frihaands-Tegninger, Man maa være hjemme i Historien for med Fordeel at benytte. Hvem der for Resten kiender hint mislykkede Forsøg, der kun gaaer til den Babyloniske Udlændighed, og sammenligner det med nærværende Bog, vil lettelig forstaae mig, naar jeg siger: de forholde sig til hinanden omtrent som den *Ebraiske* og den *Græske* Be|A:VIIItragtning af |US:12Menneske-Livet og Historien, men jeg maa selv tilføie, at jeg nu foretrækker den *Græske* til *Skole-Brug,* ikke fordi det er mig enten den høieste eller den retteste, men fordi det er den Bedste, der paa vort nærværende Stade lader sig videnskabelig grundfæste |VU:7og giennemføre. Den *Mosaisk-Christelige* Anskuelse af Livet, i alle sine Retninger og alle sine Yttringer, er mig nemlig, nu som før, den eneste guddommelig sande og eviggiældende, men jeg har efterhaanden lært at skielne skarpt mellem *Kirke* og *Skole, Tro* og *Vidskab, Timeligt* og *Evigt,* og indseer klart, at ligesaa kraftigt som den Christne Kirke maa tilbagevise ethvert Forsøg af Stat og Skole paa at omdanne den efter Tykke, ligesaa uberettiget er den til at paanøde enten Stat eller Skole en kirkelig Skikkelse. Om det nogensinde vil lykkes mig at giøre det ligesaa klart for mine Lands-Mænd, hvilken velsignet Ting det er, saaledes at slippe ud af det Tanke-Verdenens Chaos, hvori vi giennem mange Aarhundreder har befundet os, er vist nok et stort Spørgsmaal, men at jeg skal giøre mit Bedste dertil, er aldeles vist, og jeg har i det Mindste selv vundet Aands-Frihed til at betragte og behandle Verdens-Historien med al den Upartiskhed, *Menneske-Aanden,* uden at nægte og giendrive sig selv, kan vise, og med det stadige Hensyn paa *Livet,* som er Tidens Tarv. Selv i *Tydskland* er Man endelig kommet efter, at Frihaands-Tegningen af Mennesket, og i det Hele af Aandens Verden, svæver i Luften, og at enhver forsvarlig Tanke-Gang maa være bygget paa sikkre *Kiends-Gierninger* i den virkelige Verden, og da det *universelle* Præg, den ny Videnskabelighed, ved *Tydskernes Speculation,* har vundet, frier os fra den *Engelske* Indskrænkning i Henseende til Tid og Sted, saa er det unægtelig Tidens Tarv, at alle de store *Kiends-Gierninger* i Menneske-Slægtens Levnets-Løb komme fra Ungdommen af til at staae os klart og levende for Øie, men dertil er en Haand-Bog nødvendig, hvori det *Universelle* saavidt |A:IXmueligt er udhævet

fra det *Specielle,* og Hjemmelen, vi har for Enhver af de store Kiends-Gierninger, omhyggelig angivet. Erindre vi nu, at i Stats-Historien er de *Borgerlige Selskaber*, i Kirke-Historien de forskiellige *Troes-Samfund* og i Skole-Historien de *berømte Skrifter* de store Kiends-Gierninger, da see vi strax, at Stats-Historien maa være Grund-Volden, fordi baade de store Begivenheder i den er meest uomtvistelige og Sammen-Hængen mest iøinefaldende. Det er altsaa med Flid, jeg i Haand-Bogen har |US:13forbigaaet Alt hvad der ikke havde stor og kiendelig Indflydelse paa det Borgerlige Selskab, eller Sammes Historie, og at jeg næsten udelukkende har holdt mig til *Ebræer, Græker* og *Romere,* som de eneste Folk i Old-Tiden, vi egenlig kan lære at kiende og hvis Virkning paa de følgende |VU:8Slægter er aldeles overveiende. Mange vil sagtens finde, at jeg har skiænket *Ebræerne* formegen Opmærksomhed, men det maa jeg ikke ændse, da det ei alene er vist, at De giennem Christendommen har havt uberegnelig Indflydelse paa *hele Menneske-Livet,* følgelig ogsaa paa det *Borgerlige Selskab*, i den ny Verden, men ogsaa, at Deres Historie sætter os tilbage i en Tid, vi kun derigiennem kan lære at kiende. Paa den anden Side vil Man kanskee synes, at jeg har været for knap mod *Romerne,* thi vi er alle opvoxede i deres Skole og veed, de vilde ikke nøies med Mindre end hele Verden og krævede Dens hele Opmærksomhed; men det er tungt nok, at Deres Historie, uagtet al min Modstand, har indtaget en Tredie-Deel af Bogen, og hvorledes det gik til, at de indtog hele den gamle Verden, og aftvang os derved den Opmærksomhed, vi nødig skiænke dem, har jeg ikke sparet nogen Umage for at oplyse efter de bedste Kilder.

Herved erindres jeg deels om mit Løfte at bruge de *bedste Kilder* og deels om mine til Historien føiede *Betragtninger,* og om begge Dele vil jeg skrive til mine Læsere med |A:Xal den Aabenhjertighed, hvoraf jeg veed, min Skrift ligefra Begyndelsen har baaret og haaber, den til Enden skal bære Præg; thi saamange Ubehageligheder, den end strax udsætter Skribenten for, gavner den ham dog selv i Tidens Længde og bidrager til at give Stilen en Friskhed og Livlighed, uden hvilken der vel kan vindes megen Berømmelse men aldrig udrettes noget Stort, og at det er noget *Stort,* jeg som Skribent stiler efter, hverken kan eller vil jeg nægte, hvad enten det saa naaes eller ikke. Med Pennen at meddele mine Lands-Mænd den omfattende, universal-historiske Udsigt over Menneske-Livet, i alle sine store Retninger og Forhold og i Dets vidunderlig sammenhængende Udvikling giennem Aar-Tusinder, en Udsigt, der hører til det store *Nordiske Arve-Gods,* jeg saare nødig vilde være ene om, det har jeg ærlig prøvet paa, og været nær ved at fortvivle over, at det, trods al Kraft-Anstrængelse giennem en Række af Aar, slet ikke vilde lykkes; men Man maa derfor ingenlunde troe, at denne Haand-Bog endnu er et fortvivlet Forsøg

paa det Samme. Nei, jeg har lært at kiende den himmelvide *Forskiel* mellem det |US:14*virkelige Ord* i Munden og den *blotte Skygge* deraf paa Papiret, saa min Hensigt med Haand-Bogen er ene og alene at udhæve og fremstille de store Kiends-Gierninger, hvorefter enhver historisk Anskuelse, altsaa ogsaa min, skal bedømmes, overladende det rolig til Skæbnen, hvorvidt Anskuelsen skal komme |VU:9til Orde eller ikke. Havde vi derfor en taalelig god Haand-Bog i Verdens-Historien, eller kunde jeg faae en Anden til at skrive den, da brugde jeg langt heller Pen og Tid til andre Ting, og vilde agte Bogen for saameget bedre, som Den, uden Tab af Livlighed, havde færre Betragtninger, hvilke det helst skal ganske overlades til Læseren at giøre; men da jeg nu ingen Udvei vidste til en saadan Haand-Bog uden at skrive den selv, saa giør jeg mit Bedste og maa overlade det til Læseren, om han vil takke eller skose mig derfor. Hvad der nemlig maatte falde enhver Skribent vanskeligt: at forberede sig ved et omfattende Kilde-|**A:XI**Studium og afholde sig fra alle unødvendige Bemærkninger, det var mig aldeles umueligt. Selv *Johannes Müller,* den dygtigste Mand, der har levet til at skiænke os en gyldig Haand-Bog i Verdens-Historien, kom ikke videre end til i Haand-Skrift at efterlade et Udkast dertil fra hans umodne Tid, og en Samling af tilhørende Excerpter, som Man ei har været klog eller gavmild nok til at unde os, og han raisonerer aabenbar langt meer end han fortæller! Hvorledes skulde da jeg, med mit forholdsviis ubetydelige Kiendskab til Kilderne, med langt større Forkiærlighed for Anskuelsen og med den Hidsighed paa Alt hvad jeg foretager mig, hvorved Man i Studere-Kamret immer staaer Fare for at sprænge sig, hvorledes skulde jeg enten kunne udtømme Kilderne, eller skrive livlig uden at lade Betragtninger flyde ind, selv hvor jeg, som Læser, ønskede dem udeladte! Bogen er derfor langt fra at være saa god, som jeg ønskede mine Læsere den, men den er til *sit Brug* meget bedre end de, den kan sammenlignes med, og alle dens Lyder og Mangler kan ei giøre mindste Skade, da det er ganske vist at Man faaer ingen *Aand* af *Bøger,* men læser dem med den Man har, og da det jo slet ikke har nogen Nød, at den bliver *canoniseret* i den lærde Verden. Til *sit Brug,* siger jeg, er Bogen *forholdsviis* god, thi den skal ingen *Lære-Bog* og intet Lexikon være, men en *Læse-Bog,* hvori de, der har den "Historiske Børne-Lærdom" og "Krønike-Rimene" inde, finde tydelige Omrids af Stats-Historiens fornemste Kiends-Gierninger og Henviisning til Hoved-Kilderne, saa en |US:15duelig Lærer med Lethed kan finde Hjemmelen og erhverve eller opfriske sin Kundskab til den mundtlige Meddelelse, der ene kan giøre Underviisningen frugtbar. Har jeg derfor blot med nogenlunde Skiønsomhed udhævet de største Begivenheder, med nogenlunde Flid benyttet Hoved-Kilderne, med nogenlunde Held opsporet Sammenhængen og oplivet Stilen, og i det Hele |VU:10gaaet tilværks med den Ærlighed og Sanddruhed, der er Historie-

Skriverens ueftergivelige Skyldighed, da |A:XIIhar jeg ingen Utak fortjent, om Man saa end beviser, at Bogen har mange Feil og kan ved mere Efter-Tanke og grundigere Kilde-Studium blive tusind Gange bedre; thi at Feilene maae blive rettede og Bogen mangfoldig forbedret, ønsker Ingen ivrigere end jeg, og at den maatte skrives, før den kunde rettes og forbedres, det giver Fornuften.

Hvad nu i Særdeleshed *Hoved-Kilderne* angaaer, da vil Ingen kunne nægte at de for Old-Tidens Historie er det *Gamle Testamente*, *Herodot* og *Polyb, Diodor* og *Plutark,* og hvor langt jeg end er fra at have udtømt dem, vil Man dog let kunne overbevise sig om, at jeg har læst dem med Flid og Eftertanke, kun maa jeg bemærke, at jeg næsten udelukkende har fulgt "de Halvfjerds," ikke som ufeilbare i mine Øine, men som de dygtigste *Ebraiske* Tolke, jeg kiendte, og som de, der desuden havde ældre Haand-Skrifter for sig, end vi kan rose os af.

Om *Betragtningerne* vil jeg kun sige, at Endeel af dem, nemlig Fremstillingen af *Ebræerne* som *Kirke-Folket, Grækerne* som *Stats-Folket* og *Romerne* som *Krigs-Folket,* er, efter mine Tanker, ligesaa nødvendige Dele af Haand-Bogen, som Oplysningen af de historiske Kilders Beskaffenhed, men at Resten, skiøndt subjectiv nødvendig for Livlighedens Skyld, maaskee heller maatte være borte, ikke fordi de jo, efter min fuldeste Overbeviisning, er velgrundede, men fordi de lettelig kiede de Unge meer end de gavne dem, og Kiedsommelighed er et Skiær, hvorpaa den bedste Underviisning strander. Jeg har derfor stræbt, saavidt mueligt, at sætte dem for sig selv, hvor de nemt kan overspringes.

Hvad endelig *Stilen* angaaer, da har jeg vel stræbt at giøre den baade fyndig og livlig, reen og flydende, men jeg seer nok, den desuagtet har mange Knorter, Brøst og Bræk, og det |A:XIIItrøster mig slet ikke, at Man er vant til Værre, især i de Haand-Bøger, hvor Kilder benyttes; thi hvad hjelper den Undskyldning |US:16*Læseren!* Det Eneste, der trøster mig er da den Bevidsthed, at jeg sjelden eller aldrig har slumret over Bogen, mens jeg skrev den, og haaber derfor Læseren ei heller skal sove ind over den, om han end engang imellem fristes til at gabe, og i saa Fald venter jeg Tilgivelse, i Betragtning af de store Vanskeligheder, det virkelig har, slet ikke at lade Læseren mærke, at Man, hvad |VU:11under et saadant Arbeide vel er uundgaaeligt, tit baade har læst sig træt og skrevet sig mat.

Vilde mine Lands-Mænd nu mere tage i Betragtning, hvad en saadan Haand-Bog kan og maa *lede til,* end hvad den i sig selv allerede er, og mere betænke, hvad der var mig, med min Natur, Tro, Anskuelse og Overbeviisning, mueligt, end hvad Man kunde ønske, da vilde det være mig en stor Opmuntring til det svare Arbeide, jeg hardtad med Gru seer for mig i Middel-Alderens Historie, men som jeg dog nødig vilde afskrækkes fra, da det er klart, Man finder aldrig paa, videnskabelig at forfølge den

Universal-Historiske Kiæde giennem Middel-Alderens Labyrinther, dersom ikke en *Poetisk* Natur vover sig derind og udspeider Leiligheden. At Intet af alt Saadant kan forsone de "*stive Latinere*" enten med mig eller min Bog, det veed jeg nok, thi de kiende ingen Billighed uden "Romer-Rettens" og skatte ingen Historie uden *Roms* og *Latinitetens,* men til dem har jeg en anden Bøn, nemlig at de først og fremmerst vil prøve deres Styrke og kiøle deres Mod paa den simple historiske Sandhed, at *Grækerne* naaede Høiden af deres Udvikling uden at giøre en eneste "*Latinsk Stil*" eller engang at titte i den "Latinske Grammatik," men at *Romerne* derimod, skiøndt de baade talde og skrev meget bedre Latin end Nogen af alle vore Philologer, dog maatte giøre mange Græske Stile, før de slap ud af Barbariet og naaede |A:XIVdog aldrig Grækerne. Heraf følger nemlig, i mine Øine, soleklart, at *saavidt* som *Grækerne* kom, kan Man komme uden at giøre Latinsk Stil, og at vil Man videre, bliver den ikke Veien, saa skal Man giøre den, maa det aabenbar blot være af Tvang eller for Morskabs Skyld, og da Romerne, Gud skee Lov, har afhersket og Morskabet neppe opveier Kiedsommeligheden, tør jeg nok haabe at overleve de *Latinske Stile-Bøger* blandt Folk af den Danske Tunge!

September 1833.

Rettelser.

S.	50	L.	31.	*den jo* maatte falde bort.
S.	50	L.	31.	*den jo* maatte falde bort.
–	237	–	8	*Ahriman* og Mithra.
–	244	–	16	*blot* om Djævelskabet.
–	262	–	4	*hvor* ugudeligt.
–	303	–	9	*derfor* det snævre Pas.
–	312	–	12	Kap *Kolonne*.
–	405	–	6	Sfaeria *eller Poros*.
–	437	–	25	Pythagoras *som*.
–	611	–	22	Fornærmelse *mod* Lucul.

–	623	–	1	*med* Grændserne.
–	646	–	29	i Grunden *uadskillelige*.
–	654	–	33	*Asprenas* endelig.
–	655	–	13	hvad *Asprenas* gjorde.

De mindre saakaldte Skiel-Tegn er hist og her kommet til at staae splittergalt, men da jeg anseer dem for blotte *Læse-Tegn,* der omtrent maae være overflødige for dem, der skal kunne læse Bogen med Nytte, finder jeg det vel ærgerligt at see, men ei nødvendigt at tælle dem.

|**[A:XV]** |US:17

Indhold.

	Side.
Indledning	1.
Skabelses-Bogen	36.
Paradis	37.
Kain og Abel	41.
Adams Slægt-Register	42.
Synd-Floden	44.
Noahs Slægt-Register	48.
Babels-Taarnet	52.
Abraham	56.
Jakob eller Israel	66.
Joseph	69.
Moses og Pharao	86.
Ægyptiske Old-Sagn	101.
Israels Kirke-Stat	117.
Det hellige Land	139.
Samuel	146.
Saul, David og Salomon	154.
Tyrus og Sidon	163.
Ninive og Babylon	197.
Salmanassar og Senacherib	209.

|[A:XVI]

Nebucadnezar og Belsazar	215.
Meder og Perser	230.
Kyrus	246.
Kambyses	265.
Darius Hystaspis	278.
Kserxes	298.
Grækerne	316.
Sparta og Athenen	337.
Philip og Demosthenes	367.
Alexander den Store	374.
De Hellenistiske Riger	395.
Pyrros	411.
Romerne	424.
Første Puniske Krig	452.
Anden Puniske Krig	465.
Achæer og Ætoler	499.
Tredie Puniske Krig	566.
Makkabæerne	578.
Den Romerske Revolution	591.
Keiser Augustus	636.
Det Juliske Huus	656.
Jerusalems Forstyrrelse	661.

|[A:1] |US:18|VU:13

Indledning.

Jordens Kreds, med Land og Vand, betragter Menneske-Slægten aabenbar som sit Odels-Rige, eller dog som Guds og sit Eget, og skiøndt Man vel, naar Man sætter sig i *Dyrenes* Sted, kan synes, Man havde meget derimod at indvende, saa tie dog Dyrene med Skaden, fordi de er *umælende* og maae finde dem i at behandles som Oprørere, naar de gjør dem uvane og sætter dem op imod Mennesket som deres Arve-Herre og Konge fra Arilds-Tid. Der findes nu vel Folk paa Jorden og det ikke faa, som, skiøndt de ogsaa efter Evne giør sig den underdanig og lader Dyrene trælle for sig og

æder dem tilsidst, naar det smager dem, Folk, som desuagtet paastaae, de er selv i Grunden kun et eget Slags *Bavianer* og stræbe derfor, saavidt som mueligt, at ligne det *Umælende*; men det er aabenbar ufornuftigt, saa, naar vi vil blive ved at herske paa Jorden, maae vi nødvendig paastaae, vi har *Ret dertil,* ikke fordi vi er enten de Fleste, eller de Største af Krop og de Stærkeste af Lemmer, thi det er vi ingenlunde, men fordi der er noget langt Ypperligere i os, end i alt Andet paa Jorden baade Levende og Dødt, noget Kongeligt og Guddommeligt, som vi kalde *Aand* og yttre paa mangfoldige Maader, men kiendeligst og kraftigst med vor *Mund,* i det *levende Ord*. Vist nok er dette levende Ord paa Men|A:2neske-Læben et stort Vidunder og den største *Hemmelighed* paa Jorden, ikke blot for de *Umælende*, men for os selv som høre og føre det; men det er ligefuldt en guddommelig *Kiends-Gierning,* som viser at vi er af høiere Byrd, skabte og skikkede til et ganske anderledes Liv og Levnets-Løb end de Umælende; thi det er langt fra, at vort Ord er stærkest, naar det nævner og beskriver hvad Man kan see for Øine og tage paa med Hænder, men det er netop i sin Kraft, |US:19naar det udtrykker det Usynlige og Ubegribelige, som lever i os eller svæver over os, og skaber saaledes en heel usynlig Verden, som vi Mennesker har for os selv og see kun Skygger |VU:14og Billeder af i den synlige Verden, og selv de Umælende har aabenbar en dunkel Følelse deraf, at det er en høiere Verdens Kræfter som røre sig i Menneske-Ordet, thi naar vor *Konge-Villie* kraftig udtrykker sig deri, da er det dem *naturligt* at studse og adlyde.

Heraf følger nødvendig, at vi Menneske-Børn, Saamange som føle og skatte vor Naturs mageløse Fortrin og lade haant om at nedværdige os til de Umælende, vi kan ikke sætte nogen Kundskab ved Siden ad den om os selv og vor Slægt, ved Siden ad *Menneske-Kundskab,* hvormed al sand *Guds-Kundskab* herneden maa sammensmelte, ja, hvoraf den er betinget, thi kun fordi vi veed med os selv, at det hemmelighedsfulde Liv i vort Inderste og Ordet paa vor Læbe som ene udtrykker det, er ei vor egen Skabning og lader sig umuelig forklare af hvad det overgaaer og overflyver, kun derfor spørge vi om *Ham* i det Skjulte, som os haver skabt, som indaandede os Livet og som begriber Ordet, den store *Herre,* hvis *Sætte-Konger,* det er klart, vi kun kan være, hvis Lov og Villie og Hensigt med os det er vor Pligt at efterspore og maa nødvendig være vor udødelige Ære og vort uberegnelige Gavn at følge.

|A:3Men enten vi nu spørge om vor Slægt og dens Vilkaar eller om vor Skaber og Hans Planer med os, da er der ingen Kundskab, som kan tjene til at klare Dunkelheden i vort Indre, uden Kundskab om Slægtens Levnets-Løb, hvortil vi høre, thi alle fødes vi i den største Vankundighed, os selv ubevidst, finde Ordet først paa Forældrenes Læber, og føle os derved aandelig saavelsom legemlig og uopløselig knyttede til det *Forbigangne,* som det hvori

Oplysningen om det *Nærværende* er nærmest at søge, og standse kan vi ikke, før vi naae vore første Forældre, om de er at opdage, da det nødvendig gik i alle Ledd, som i det Sidste, at det Ny udsprang og udviklede sig af det Gamle.

Eftersom Tilstanden nu er hos os og overalt i den saakaldte *Christenhed,* da faae vi tidlig en stor Deel at vide, deels ved mundtlige Samtaler og deels ved Bøger om Menneskets Natur, Levnets-Løb og Bestemmelse og om alle menneskelige Forhold i deres tre Hoved-Retninger: til Guddommen, os selv og den øvrige Verden, men Efterretningerne er saa mangfoldige, |US:20sædvanlig saa døde og tit saa forvirrede og selvmodsigende, at naar vi komme til Skiels-Aar og vil giøre os selv Regnskab for hvad vi veed om det Menneske-Liv, vi dele, da forefinde vi et Chaos, vi hardtad maae fortvivle om at ordne.

|VU:15Derfor er en *Haand-Bog i Verdens-Historien* netop nu saa stort et Savn og saa stor en Opgave, da ene den kan vise *Traaden* i Livs-Labyrinthen, hvortil Slægten øiensynlig trænger, men den kan det naturligviis kun, forsaavidt som Traaden virkelig er i hans Haand, der skriver Bogen, og naar han ikke udgiver sig for andet end en Broder, som selv har deelt Forvirringen og stræber endnu daglig mere at arbeide sig ud deraf, da kan han med **|A:4**Rette kræve Overbærelse og selv Tak for sit Arbeide, naar det, trods alle Feil og Mangler, dog udbreder mere Lys over Menneskets Liv og Løbe-Bane end Man sædvanlig har.

Det første Spørgsmaal vi maae giøre, naar vi vil lære at ordne og skatte den os overleverede Menneske-Kundskab, er naturligviis om dens *Kilder,* og vi kan da let opdage, at naar *Bibelen* har været Kilden til vor *Børne-Lærdom,* da, men ogsaa kun da, er vi derved henviiste til den eneste Kilde paa Jorden, hvoraf det er mueligt at øse en Menneske-Kundskab, der oplyser *deres* Liv, som føle sig ophøiede over de Umælende og beslægtede med Guddommen, og kun om dem kan Talen være; thi hvem der enten føler, han i Grunden er et Dyr, eller vil dog være det saavidtsom mueligt, maa ligesaalidt som de Umælende spørge om det *Forbigangne* eller *Tilkommende,* men skal beskeden nøies med det *Nærværende* og modsiger sig kun selv, ved paa nogen Maade at ville *forklare sig* Livet, da det er Noget han umuelig kan have lært af de *Umælende* eller have tilfælles med dem. I Grunden er vi da kun blevet historisk vildfarende, fordi vi vragede den Bibelske Veiledning, men at vi vragede den, var rigtig nok for en stor Deel vore Skrift-Kloges Skyld, der meende, de kunde ikke bedre bestride den selvgjorte *Christi Statholder* i Rom, end ved at giøre dem selv til *Bibelens Statholdere,* der havde Ret til i dens Navn at beherske baade vor *Tro* og *Videnskabelighed,* thi det maatte, hvor Man først havde begyndt at protestere, nødvendig frembringe en farlig Protest mod Herskabet af en saa umælende Ting, som en Bog, over levende Menneskers

Tanker, Ord og Gierninger. Vist nok burde Man, i vore oplyste Tider, have indseet, at Bogen var ligesaa uskyldig som Kirken fordum i det selvgjorte Statholderskab og den selvtagne |US:21Myndighed, men det var desuagtet naturligt, at |A:5Bogen kom til at lide under de Skrift-Kloges som Kirken under Pavernes Synder; og vel fandt de nymodens Skrift-Kloge sig snart i at beraabe sig paa Bibelen ligesom endeel Prote|VU:16stanter paa Kirken, men naturligviis først efterat have gjort Bogen ligesom Hine Kirken om efter deres Begreb, og en *omskrevet* Bog er ligesaalidt som en *ombygget* Kirke hvad den var før, saa her blev det Sidste aabenbar værre end det Første, da de nye Skrift-Kloge ei blot vilde herske i Bibelens Navn, men i en *Bibels, de selv havde gjort*.

Under alt Dette kom imidlertid ikke blot Kirken men især *Skolen* i *Revolutions-Tilstand* og kom i saa *critisk* en Stilling, at den aldeles tabde *Samlingen,* lykønskede sig med Døden og phantaserede over Graven som et Fee-Slot, hvis Indbyggere, naturligviis Orme, fandt uden al Møie et dagligt Giæstebud, og medens vi med Rette lade Kirken skiøtte sig selv, maae vi, som ventede i Skolen dog engang at see Menneske-Livet forklaret, nødvendig see til at hitte paa Raad mod dens dødelige Sygdom, som er den fixe Ide, at Menneske-Livet maa først opløses og omskabes og saa forklares, hvad ethvert fornuftigt Menneske dog kan indsee er et fortvivlet Indfald, hvorved Skolen ender sit Værk med at opløse sig selv og overlader saavel Omskabelsen som Forklaringen til Barbarerne derudenfor, som Man nok veed, giør kort Proces og giver den nette Forklaring: at boglig Konst, for alt det Underslæb, Hoved-Brud og Tids-Spilde, den har foraarsaget, skal herefter være om ikke fredløs saa dog brødløs.

Nu er al Læge-Konst for fixe Ideer, som Lægerne selv bekiende, kun en *Prøve* og vi maae da prøve, om vi ikke, ved at føre Patienterne ind i det virkelige Liv, kan faae de Indbildninger til at dunste bort, som aabenbar har samlet sig i Studere-Kamret, hvor Man hængde over Bøgerne og |A:6glemde reent, at Menneske-Livet var til undtagen i *Beskrivelsen*.

Sæt derfor nu, at der ikke var en Bog meer i hele Verden, men at vi desuagtet var der, som vi jo godt kunde være, da vi jo dog ikke er blevet til enten af Pen og Blæk eller af Bogtrykker-Sværte, og sæt, at vi gierne gad vidst hvad der var skedt, før vi blev født, som vi Folk i Norden godt veed, Man ogsaa uden at være Bog-Orme kan have stor Lyst til, da gik vi natur|US:22ligviis til de Gamle, der havde giemt paa hvad de hørde og saae, eller til dem Man i gamle Dage kaldte *Saga-Mænd* og hørde vel efter hvad de vidste at fortælle, og, vilde vi være deres Eftermænd, da beflittede vi os naturligviis paa troelig at fortælle det Samme til de Yngre, da Sagnet ellers blev forvirret, saa Ingen meer kunde hitte Rede deri. Havde vi derfor end om adskillige |VU:17Ting vore egne Betænkninger, da beholdt vi dem dog

enten for os selv og enkelte opvakte Hoveder, eller vi lod dem i alt Fald følge bag efter, som en Oplysning, Forklaring eller Vittighed. Vil vi derfor vide Beskeed om Menneske-Slægten i det Hele og fra Først af, da maae vi jo gaae til de Folke-Færd der er ældst og har befattet dem længst med hvad vi spørge om, og vel paastaae nu *Hinduer* og *Chineser* ligesaavel som *Jøderne* at de fra Arilds-Tid har været det *Himmelske* Riges Indbyggere, men Forskiellen er at *Jøderne* har en gammel Historie og de Andre har Ingen, saa hvad vi har Valget imellem er kun at undvære alle Efterretninger om Menneske-Slægtens Old-Tid eller at nøies med Jødernes. Men at nu Jødernes Efterretninger om Old-Tiden maae være langt bedre end Intet, indsees let, naar vi betænke, at de ikke alene stod i Forbindelse med Old-Tidens berømteste Folk: *Ægypter, Phønicer, Græker* og *Romere,* men er tillige Stam-Folket til de *Christne* under alle Himmel-Egne; thi at det er de |A:7Christne der først har gjort Menneskets Slægtskab med Guddommen giældende paa Jorden, beviist det mundtlige Ords guddommelige Kraft og med et forunderligt Held stræbt levende at godtgjøre Menneske-Slægtens oprindelige Eenhed, det maa jo være os alle bekiendt, saa, skal vi hos noget Arilds-Folk finde rigtig Beskeed om Menneske-Slægtens Oprindelse og Barndom maa det være hos Stam-Fædrene til de *Christne,* der var dens Manddoms Prydelse og dens Alderdoms Trøst.

Har vi nu først indseet, at vi ene og alene maa takke Christendommen, som den gik og gjaldt, levede og virkede i Verden, for alle de værdige Forestillinger vi har om Gud og Menneske og for alle de *universelle* Begreber vor Videnskabelighed brammer med, ja, for alle de *Stater* og *Skoler,* som nu er værd at nævne, og er det historisk klart at Christendommen er opkommet blandt Jøderne, mens de endnu tildeels var et samlet Folk, da følger det af sig selv, at mellem alle Historie-Bøger er der ikke Mage til dem, der lære os at kiende *Jødernes* og de *Christnes* Oprindelse og det Jødiske Folks hele Levnets-Løb til hvad de Christne kalde Tidens Fylde, |US:23og saadanne Historie-Bøger er jo hvad vi kalde *Bibelen* ɔ: Bogen eller det Gamle og Ny Testamente, som derhos har det uskatteerlige Fortrin at levere Efterretninger om Verdens Skabelse og hele Menneske-Slægtens Barndom, der paa det nøieste svare til den Forestilling Christendommen har udbredt derom og til hvad vi maae forudsætte, naar Mennesket skal |VU:18giælde for Jordens Herre og hans Bane lade sig forklare. Naar vi nu endelig opdage, at ved at begynde med Jødernes Historie og betragte de Christnes som en Fortsættelse deraf, bliver en inderlig Sammenhæng og en uafbrudt gradviis Fremgang fra Dunkelhed til Klarhed, fra blind Tro til Erkiendelse, i een og *samme Aand,* umiskiendelig, da maae vi føle dyb |A:8Ærbødighed for de Folks Efterretninger om sig selv, hvis Levnets-Løb er en Ære for Menneske-Slægten og hvis Tro, ved

at udvikle en tilsvarende Oplysning, har levende beviist sin Ægthed, saa det vilde være Daarskab at forkaste Nogen af dem, blot fordi den end falder os dunkel eller synes ikke ret at ville stemme med Undersøgelser, vi ei tør kalde sluttede. Om vi vil være *Christne* eller ikke, derom spørges ei i *Skolen* men kun i *Kirken,* og det er desuden vor egen *Sag,* hver især, men naar Man havde lært Christendommens Historie rigtig i Skolen, da vilde Man ogsaa vide, det var først efter Reformationen de Skrift-Kloge fik det fortvivlede Indfald at giøre ikke blot Christi og Apostlernes Levnets-Beskrivelser, men hele den *Jødiske Historie* til *Kirkelige Troes Artikler* og, for en Feils Skyld, til videnskabelige Axiomer. Mod begge Dele skal vi derfor i Skolen nedlægge en kraftig Protest, og, uden naturligviis at nægte enten *Jøder* eller *Christne* Lov til at tage og troe deres hellige Skrift som de vil og tør, paastaae Skolens utabelige Ret til at benytte og bedømme *alle* Bøger, som den trøster sig til at forsvare det for *Sandheden* og den tilstrækkelig oplyste *Menneske-Slægt*. Men naar vi *efter* Jødernes og de Christnes hellige Historie vil give *Efterretninger* om Old-Tiden, da maae vi naturligviis give dem, *som de findes,* da vi ellers forfalske dem og begaae den gruelige Anachronisme at udgive Historien af en Bog-Orms Tanke-Gang i det attende og nittende Aarhundrede efter Christi Fødsel for en historisk Efterretning af *Christi* Samtidige eller af *Moses* og Andre, der levede mange Aarhundreder før. Vort Skiøn maa det være os uformeent at tilføie, om vi har Lyst, men Efterretningen skal vi levere som den kom os til Hænde, ellers forvirre vi istedenfor at oplyse, og hindre, |A:9saavidt det |US:24staaer til os, Læseren fra at fælde en rigtig Dom baade om Efterretningerne og om vort Skiøn.

Den samme Grund-Sætning maae vi derfor følge baade med Kilde-Skrifterne fra Middel-Alderen og med dem *Græker* og *Romere* har efterladt os, thi vel er de langt fra at være saa paalidelige som Jødernes og de Christnes hellige Skrift, men det er lige vist, at hvem |VU:19der mynter Efterretninger om Fortiden paa fri Haand, skal have Smæk over Fingrene, og tør vi sige, Nogen af vore Forgiængere har gjort det, da har vi baade Ret og Kald til at behandle dem derefter, men ingen af Delene til at efterligne deres slette Exempel.

Naar nu Haand-Bogen i Verdens-Historien leverer i en Hoved-Sum den Række af Efterretninger om Menneske-Slægten, fra Verdens Skabelse til nu, som findes i *Ebræers, Grækers, Romeres* og de *Christnes* Skrifter, da giør den meget Gavn, om end det tilføiede Skiøn skulde være ubetydeligt eller ugyldigt, thi det kan Læseren springe eller strege over, som han synes, og faaer dog ligefuldt en Udsigt over de bedste Efterretninger Man virkelig har om Fortiden, som han kan sammenligne med sin egen Erfaring og Menneske-Kundskab. Dog for at det kan skee, maa enhver

Efterretning gives med en vis *Fuldstændighed,* da Læseren kun derved kan faae et Billede af Begivenheden der opliver Scenen og præger sig i Hukommelsen, og det er da en Hoved-Feil ved historiske Haand-Bøger, naar de ikke er skrevet til at lære noget af men kun til at repetere efter, saa det bør fra alle Sider være Historie-Skriverens Lov, kun at optage saamange Efterretninger, som hans Værks Omfang tillader ham i det Væsenlige at meddele fuldstændige, thi jo mere Udtog af en Efterretning, desmindre Paalidelighed, desmere Fare for at vi, med eller mod |A:10vor Villie, har berettet feil og desmindre Leilighed for Læseren til at see og dømme selv.

Under disse Omstændigheder kan det vel synes umueligt at levere en verdenshistorisk Haand-Bog i faa Bind, der egenlig har nogen Gyldighed, da det forholdsviis kun bliver faa Begivenheder Man kan beskrive udførlig; men det maa dog være mueligt, naar almindelig Oplysning skal kunne fremmes, thi Elementar-Bøger i mange Bind er rene Uting, og paa den anden Side er det slet ikke tænkeligt, at *Hoved-Begivenhederne* i Menneske-Slægtens Levnets-Løb, der ei kan være mange, skulde være ukiendelige, thi de bleve jo kun til Hoved-Begivenheder ved den kiendelig store Indflydelse, de har havt paa det Hele.

|US:25Det giælder altsaa her kun om den Indsigt, at *Menneske-Slægtens* Historie forholder sig til *Folke-Historien,* som denne til Enkelt-Mandens Levnets-Beskrivelse, saa, skiøndt alle Begivenheder og Efterretninger høre dertil, har Man dog en gyldig Udsigt derover, naar Man kiender *Hoved-Folkene* fra deres verdenshistoriske Side eller forsaavidt de gribe ind i det Hele, og Hoved-Folk er igien natur|VU:20ligviis kun de, der *kiendelig* har grebet ind i det Hele og derved bidraget til at udvikle den ædleste og klareste Skikkelse, hvorunder Menneske-Livet nu findes paa Jorden. Heraf følger nemlig, at Old-Tiden kun har tre Hoved-Folk: *Ebræer, Græker* og *Romere,* thi selv *Ægypter, Phønicer* og *Perser* kiende vi egenlig kun af *deres* Efterretninger, og, trods alle Drømme om stumme Personers guddommelige Fortrin, maae de dog i Verdens-Historien lignes ved de *Umælende*, og den universelle Stræben med Præg af Aand, hvorved *Ebræer, Græker* og *Romere* have virket paa alle følgende Slægter og Tids-Aldere, kan de umuelig have lært af de Folke-Færd, der jo kun savne et lignende Eftermæle, fordi de *fat|A:11tedes den*. Endnu mindre kan *Hinduer* og *Chineser* her komme i Betragtning, da de slet ingen *kiendelig* Indflydelse har havt paa Old-Tidens Menneske-Slægt, saa at, selv om Man paa deres Ord vilde troe, at de havde været Halv-Guder og store Folk før Verdens Skabelse eller dog før Synd-Floden, maatte Man dog betragte dem som Man betragter Eremiter i Kirke-Historien og speculative Philosopher i Stats-Historien, som Man først ændser, naar Man ved en mærkelig Leilighed støder paa dem, deres

Gravsted og efterladte Papirer.

I *Middel-Alderen* holde vi os med samme Ret til *Christenheden,* fordi det kun var der, Menneske-Slægtens Liv fra Old-Tiden blev *fortsat,* saa *Araber, Mogoler* og *Tyrker* vedkomme os kun forsaavidt de stræbde at hindre denne Fortsættelse, som Fiender altsaa ad Menneske-Slægtens fremskridende Udvikling. Ei engang det *Byzantinske* Keiserdom kan vi skiænke mere end et Side-Blik, fordi Man der med Flid lagde an paa *Stilstand* istedenfor paa *Fremskridt* og gik derfor nødvendig *Krebs-Gang*.

I *Nyaars-Tiden,* som vel maa blive Navnet paa den Sidste, efterat *Krudtet* og *Bogtrykker-Konsten* kom i Virksomhed og den saakaldte ny Verden opdagedes, følger Universal-Historien af sig selv med *Reformatorerne;* thi den levende *Catholicisme* (Universalitet) findes derefter kun hvor den |US:26Døde fornægtedes og hvor Man, af en besynderlig Misforstand, korsede sig for Navnet, der dog ligesaavel er Skolens som Kirkens, ligesaavel Menneske-Slægtens som Christendommens Ære.

Vist nok protestere Protestanterne sædvanlig ligesaa ivrig som Paven imod den Paastand, at de har *fortsat* Menneske-Livet fra Christenhedens *Middel-Alder,* og de vil heller have blotte *Bog-*|*VU:21Staver* Alt at takke, |**A:12**men saadanne Protester er Historie-Skriveren nødt til at smile ad; thi deels kan *Morten Luther* umuelig fragaae, at det Kloster, han krøb ud af, var i Grunden det samme som *Augustin* anpriste og *Benedikt* bygde og de følgende Brødre forsynede med de *Bøger* fra Old-Tiden Man deri fandt, deels er i det Mindste *Universiteterne* og den *Engelske Stats-Forfatning* unægtelig udsprungne af Christenhedens Middel-Alder, og endelig var det aabenbar de samme Folke-Færd, *Nord-Boerne* nemlig, *Nord-Tydskerne* iberegnede, der spillede *Hoved-Rollen* baade i Middel-Alderen, ved og efter Reformationen.

Har vi nu saaledes fundet *Universal-Historiens Hoved-Folk,* der blandt Andet ogsaa er kiendelige derpaa, at de, efter Evne, tog sig af *Universal-Historien,* som de andre Folk aldeles forsømde og knap havde nogen Ahnelse om, da giælder det kun om at finde den *Kreds,* hvis Hoved-Begivenheder skal udfylde den almindelige Haand-Bog i Verdens-Historien, og Man opdager da let, at det er hverken Kirke-Samfundet eller den lærde Stand, men det *Borgerlige-Selskab*.

Herom er de Bog-Lærde for nærværende Tid da ogsaa enige, skiøndt af meget forskiellige Grunde, saa det behøver ikke at forsvares, men kun at oplyses, ved et Blik paa disse tre sammenhængende Kredse, eller rettere denne Menneske-Aandens tredobbelte *Virke-Kreds*.

Ligesom nemlig Enkelt-Manden staaer i et tredobbelt *aandeligt* Forhold, som Dyrene ikke kiende, nemlig til Gud, sin egen Sjæl og sine Medmennesker, saa er det Samme naturligviis Tilfældet med

hvert enkelt Folk og med hele Menneske-Slægten; thi vel har Menneske-Slægten ingen Side-Mænd men dog noget Lignende i de samtidige Folke-Færd, og ligesom nu i det Store Forholdet til Gud speiler sig i |A:13*Kirke-Samfundet,* saaledes er det af *Skolen* og *Bøgerne* vi lære, hvorvidt et Folk eller Slægten i det Hele til enhver Tid er kommet i Forstand paa sig selv og sine Forhold, eller i *Oplysning,* medens det er *Sta*|US:27*ternes* Forfatning og Begivenheder, som vise, hvorledes Menneskerne betragte og behandle hinanden! Nu er det vist nok en af vor Tids herskende Vildfarelser, at *Staten* ikke behøver at støtte sig til *Kirken* for at staae fast, men en langt farligere Indbildning er det dog, at Skolen kan bære Staten, og den er desværre saa almindelig herskende, at Man maa frygte for at see alle Stater forsvinde, mens Man *beskriver* deres Kæmpe-Skridt til |VU:22Fuldkommenhed. Naar nemlig *Lov* og *Ret,* som er *Stats-Grundvolden,* ikke helliges enten af Tro paa en almægtig Dommer eller dog af en nedarvet Ærbødighed for Fædrenes Indretninger, da staaer Staten kun paa Papiret, thi da er Lov og Ret kun Sort paa Hvidt, som kan ophæves med et *Penne-Strøg,* og da kommer Retten nødvendig til at sidde i Spyd-Stagen, fordi denne er meget stærkere end Pennen, som *Julius Cæsar* med *Sværdet* i Haanden kort og fyndig lærde *Metellus* med *Pennen* bag Øret, der vilde spærre ham Skat-Kammeret, thi da sagde jo Cæsar: gaaer du ikke afveien, saa slaaer jeg dig ihjel og det er endda meget lettere gjort end sagt!

At nu den ægte Kirke, selv under saadan en Overhuggelse af Knuden i det Borgerlige Selskab, ikke blot kan bestaae, men skabe ny Stater, hvori Skolen kommer til at blomstre skiønnere end nogensinde, det har Christendommens Historie i *Romer-Riget* og i *Middel-Alderen* rigtignok beviist, saa de gamle Præster havde anderledes Ære at tale med, naar de kaldte sig *Statens Pillere* end de unge Professorer, som aldrig har kunne gjort Staten nogen større Tjeneste end at passe deres Bog og lade Sta|A:14ten skiøtte sig selv, men deels maae vi dog aldrig glemme, at den ny Skabelse giennem Middel-Alderen er et stort og mageløst Mirakel, der medtog selv Christendommen et heelt *Aar-Tusinde,* og deels er det dog lige vist og lige klart, at Aandens Storværk først bliver *kiendeligt* i tilsvarende *Stats-Begivenheder,* ligesom *Livet* og *Kraften* i Enkelt-Mandens Tro og Tanke-Gang først bleve *kiendelige* paa Vexel-Virkningen mellem ham og hans Med-Mennesker. Derfor see vi, at selv i Palæstina, hvor Aanden dog paa en ganske egen Maade styrede Udviklingen, maatte der dog stiftes en *Stat,* før enten Kirken eller Skolen kunde træde i ordenlig Virksomhed, og at den forunderlige *Kirke-Stat,* Christendommen skabde midt i det Romerske Chaos, er netop det, der paa Historiens Skue-Plads aabenbarer dens Guddommelighed.

|US:28Slutningen bliver da, at netop fordi det *Borgerlige-*

Selskab bevæger sig paa Grændserne af den synlige og usynlige, *Haandens* og *Aandens* Verden, netop derfor er det den egenlige Gienstand for *Universal-Historien,* men at enhver saakaldet Stat, hvor Haanden ei vil være Aandens Stat-Holder men Herre, saa Sværdet sidder ei meer i Rettens Haand men Retten i Spyd-Stagen, der er intet *Borgerligt Selskab,* men i det Høieste en ordenlig Røver-Bande leiret paa en Myre-Tue. Hvor derimod Staten virkelig er bygget paa *Lov* og |VU:23*Ret,* der er et Borgerligt Selskab, som efterhaanden vil udklække al den *Frihed* og *Lighed,* der lader sig forene med Retten og det Almindeliges Tarv, og der vil blive fredet om Skolen for at fremme almindelig Oplysning, der, som den ægte Stats sidste Øiemed nødvendig ved hvert virkeligt Fremskridt vil befæste den. Da nu *Frihed* er *Kirkens* Element og *Oplysningen Skolens,* saa kan det aldrig feile at vi, ved at følge med den ægte *Stat,* |**A:15**jo bestandig vil have den sande Kirke og den rette Skole ved Siden og idelig spore deres velgiørende Virkninger, men den universal-historiske Haand-Bog kan ikke indlade sig i at beskrive deres særegne Virksomhed, der ogsaa er stor og mærkværdig nok til at fortjene egne Haand-Bøger, som vil blive tydelige og tiltrækkende i samme Grad, som de store Stats-Begivenheder ere Læserne i frisk og levende Minde.

Naar vi saaledes ligesom slaae Leir i Stats-Historien, fra det Øieblik vi see *Aanden* med *Joseph* indtræde deri, da see vi strax, hvor nøie Universal-Historien hænger sammen baade med Geographien og hele Natur-Kyndigheden, thi hvem veed ikke, at den Borgerlige Virksomhed er paa utallige Maader bundet til Landenes Vilkaar, og gaaer nærmest ud paa at giøre sig Jorden underdanig til dagligt Brug og at føre sig alle Kræfter til Nytte, men i Haand-Bogen kan naturligviis kun det kiendelig Store, Iøinefaldende, komme i Betragtning, og naar Man søger Kilden til de menneskelige Storværker enten i Floderne, i Luften eller andensteds end i Menneskets høiere Byrd og vidunderlige Forhold til Guddommen, da løber Man aabenbar efter Næsen, thi at alt menneskelig Stort i Verden er enten skedt i *Palæstina, Grækenland* og *Rom,* eller dog udgaaet derfra, det lader sig umuelig forklare enten af Himmel-Egn, Jord-Bund, Vand-Løb og Bjerg-Strækninger, eller af nogen anden Natur end Guds og Menneskets!

Der er imidlertid en dyb Sammenhæng i Alting, end sige da mellem Mennesket og hans Moder, som Jorden jo er, og mellem |US:29os og den Luft, vi indaande, saa Intet i Verden kan i Grunden være tilfældigt uden for Tosser, og allermindst det, at *Ebræer, Græker* og *Romere* havde deres Bo-Pæle paa et og samme Strøg, fra Øst til Vest, og Hoved-Folkenes Bo-Pæle er derfor ogsaa Hoved-Lande, *hellige* og *classiske* Steder, i Verdens-|**A:16**Historien, som Haand-Bogen ingenlunde maa lade ubemærkede; thi selv om vi slet ingen Sammenhæng havde opdaget mellem Folkenes Liv og

Landenes Leilighed, maatte vi dog stræbe bestandig at holde Opmærksomheden spændt derpaa, for |VU:24at det kunde opdages hvad vi forud vide, maa nødvendig finde Sted. Misgreb og Misbrug er vist nok slemme Ting, men da de nu engang er uundgaaelige, maae vi finde os deri, og maae huske, at det altid dog i Grunden kun er *Livet* der misbruges, saa, naar vi skulde forebygge Misbrug for Fremtiden, maatte vi ei blot, som *Pharao,* lade alle Drenge-Børn drukne, men slaae alle Børn ihjel og os selv bag efter, hvad dog netop vilde være en uhyre Misbrug af Livet, altsaa det største Misgreb, Man kan tænke sig. Uagtet derfor Lysten nu er stor nok til at forklare *Livets* Yttringer af *Dødens Natur* og til at spørge det Umælende om, hvad de der føre Ordet egenlig har at sige, saa det var Synd at kiæle for den, desuagtet maae vi dog indrømme, at Man ikke engang kan sige, hvor Historiens Hoved-Lande egenlig er at finde, uden til Huus-Behov at have orienteret sig paa Jorden, og naar derfor historiske Læsere bryde sig for lidt om *Breden* og *Længden,* Bjerge og Floder, Dyr og Fugle, Træer og Planter, Nærings-Veie, Fabriker og Manufakturer, hvor de færdes, da kommer det dog vist for en stor Deel af, at de der veed bedst Beskeed med saadanne Ting sædvanlig bryde dem alt for lidt om Historien og Moders-Maalet og betænke derfor ligesaalidt Historie-Skrivernes som deres Læseres Tarv. Vel fristes Man nemlig aldrig meer til at ønske, Man omtrent var alvidende, end naar Man skriver en Haand-Bog i Universal-Historien, men derfor bliver Man det naturligviis ikke og Polyhistoriets Historie stadfæster alt for kiendelig den latinske Phrase: aliqvid in omnibus et nihil in toto, til at Man engang, med Øie paa det Hele, kan faae |A:17Lyst til, ved at samle Stumper, at blive en Stymper i Alt. Derfor skulde vi smukt arbeide hinanden i Hænderne og da det dog hidtil kun er skedt baade sjelden og keitet, for ei at tale om det Avede, saa kan Man *endnu* ikke forlange det korte men omfattende og tydelige Over-Blik af de store Natur-Forhold, hvori Mennesket som |US:30Jord-Bo staaer, et Over-Blik der ellers netop i Indledningen til en Haand-Bog i Verdens-Historien var paa sit rette Sted. Noget maa der imidlertid dog siges, og lidt veed ogsaa alle Bog-Orme, naar de blot kan hitte paa, kun at sige hvad der er Hoved-Sagen og at sige det saaledes, at Man ikke selv maa være en Bog-Orm, eller vel endog klogere paa Tingene end de, for at forstaae dem. Nu at hitte strax paa begge Dele er, som overalt, videnskabelig talt at slaae to Fluer med |VU:25eet Smæk, for meget forlangt, men der vil allerede være Noget vundet, naar Man seer, *hvad* der maa lægges vel Mærke til.

Det er nu for det Første *ikke,* som Man i det attende Aarhundrede troede, at Solen, efter Sigende, staaer stille istedenfor at staae op og gaae ned, thi tør Man i dette Stykke ei engang troe sine egne Øine, var det dog en mageløs Urimelighed at troe Andres blotte Forsikkring tvert derimod, og det er desuden til Lykke Noget,

Man ganske rolig kan lade være Solens og Stjerne-Kigernes egen Sag, da Solen umuelig kan have Noget imod, at vi betragte den med de Øine, vi har, og selv Astronomerne finde det nødvendigt til daglig Brug at snakke os efter Munden, som om Solen virkelig endnu stod op og gik ned og bugtede sig under Aarets Løb i Dyre-Kredsen af de tolv Himmel-Tegn! Naar Man nu endelig veed, at *indtil* det *attende* Aarhundrede *efter* Christi Fødsel var det baade mellem Lærd og Læg den herskende Tanke-Gang, at Solen, der saa |A:18kiønt oplyser vore Øine til at see alt Andets virkelige Stilstand eller Bevægelse, ingenlunde forblindede dem for dens egen, saa indseer Man strax, at Man i alt Fald hverken kan have synderlig Skam eller Skade af at troe sine egne Øine, til Man *soleklart* overbevises om, at alle Folk i dette Stykke see feil, og at dette *soleklare* Beviis i det Mindste endnu ingenlunde er ført, bliver da egenlig det Eneste, Historien har at melde om den besynderlige Paastand af det attende Aarhundredes Astronomer, at hvem der *ikke i Blinde* vilde troe *dem* bedre end sine egne Øine, var gruelig *forblindet* af Fordomme og behersket af *Overtro*.

Derimod er *Solens Virkning* paa Jorden, hvoraf den saa kommer, en ligesaa mærkværdig Ting i Verdens-Historien som i det daglige Liv, saa *Jævn-Døgn* og *Soel-Hverv* spille deri en ganske anderledes Rolle, end de fleste historiske Læsere forestille sig; thi de give ikke blot Jorden kiendelige Afdelinger med faste naturlige Grændser, men har tillige giennemgribende Indflydelse paa Alt hvad der lever og voxer, saa Menneskerne |US:31paa mange Maader deels lokkes og deels nødes til at rette sig derefter. Vel er det nu hardtad en Skam at skrive om saadanne Ting, naar Man ikke veed stort meer, end at hvad Man i daglig Tale kalder *Linien,* er *Jævndøgns-Linien,* saa der har Man een Gang om Foraaret og een Gang om Efteraaret Solen lige over Hovedet, og er hele Aaret igiennem ikke langt derfra; men hvor ubetydelig denne Kundskab end synes at være, er den dog langt nødvendigere og langt mere frugtbar, end de fleste Læsere formode; |VU:26thi Naturen er, som Man nok veed, meget simpel i sin store Gang og nøies med Lidt. Med de to *Jævn-Døgne* staae nemlig de to *Soel-Hverve* i nøieste Forbindelse, thi ved det Solen ligesom besøger Ægypterne om Sommeren og Æthioperne |A:19om Vinteren, skabes der saavel norden som sønden for Linien, en Strækning paa 350 Mile, hvor Man *een* Gang om Aaret har Solen lige over Hovedet og slet ikke noget af det vi kalde *Vinter,* hvad naturligviis i alle Maader giør en mærkelig Forskiel, saa den Strækning kalde vi med Rette de varme Lande eller det *hede* Jord-Strøg, men de Lærde, der, til stor Skade baade for dem selv og os, gierne vil have deres Sprog for dem selv, kalde ikke blot sædvanlig *Linien Æqvator,* men ogsaa, for en Feils Skyld, de varme Lande de *Tropiske,* som Man maa vide, for ikke at lade sig forvilde, men Hoved-Sagen er, at dette Jord-Strøg er

Dyrenes især de Vildes Himmerig, men *Menneskets* Helvede, saa der har det Borgerlige Selskab ligesaalidt som Aanden kunnet lykkes eller trives.

Fra det Sted derimod hvor Man ved *Sommer-Soelhverv* har Solen lige over Hovedet begynder en Strækning mod Norden paa 650 Mil, som ender, hvor Man om Sommer-Soelhverv har ingen Nat og om Vinter-Soelhverv ingen Dag, og dette Jord-Strøg, som Man kalder det *Milde* eller *Tempererede,* har til alle Tider været det egenlige Menneske-Land eller *Mand-Hjem;* thi vel er der naturligviis en ligesaadan Himmel-Egn *søndenfor* Linien, men skiøndt Man nu veed, der ogsaa er en heel Deel Jord, har Man dog aldrig spurgt store Tidender derfra.

Hvad der endelig ligger længere derfra end 650 Miil er for Mennesket det *kolde Helvede* ligesom Landet ved Linien det Hede, thi der seer Man hardtad kun Iis og Snee, og hvor det er livligst, mosgroede Stene, Rensdyr og Finner. Disse Jord-Strøg hvoraf Man kun kiender noget til det Nordlige, hedder i *Konst*-Sproget *Polar-Landene,* fordi de er nær|US:32mest ved |**A:20**den nordligste og sydligste Punkt, som de Lærde kalde *Polerne.*

Naar man veed Saameget og derhos at Jord-Kloden, med Land og Vand, baade efter gamle Sagn og nye Opmaalinger, er rundagtig eller æggetrind, da behøver Man kun et flygtigt Øiekast paa en konstig Jord-Klode (Globus) for at see, hvad Man forstaaer ved de *Kredse,* Man tænker sig og taler om, naar Man i Korthed vil angive Landes og Steders Beliggenhed mod *Syd* og *Nord;* thi *Linien* tænker |VU:27Man sig som en Krinds der deler Kloden midtad, og hvor det hede Jord-Strøg ender, tænker Man sig de to saakaldte *Vende-Kredse,* som burde hedde *Soelhvervs-Kredse,* og paa Grændserne af de milde og de kolde Jord-Strøg begge *Polar-Kredsene.* Ethvert Steds Afstand fra Linien kalder Man nu dets *Brede* eller *Poli-Høide,* der naturligviis kan være baade sydlig og nordlig, men er, som sagt, i alle Universal-Historiens *Hoved-Lande nordlig,* og angives i *Grader,* saaledes, at ved *en Grad* i Breden eller Poli-Høiden forstaaes femten *Danske Mile* hver paa 12000 Alen, saa der fra Jevndøgns-Linien bliver lidt over 23 til hver af Vende-Kredsene, 66 til hver af Polar-Kredsene og 90 til hver af Polerne. At Man endelig kalder den nordlige Vendekreds *Krebsens* og den Sydlige *Steen-Bukkens,* det kommer af at Man fra Arilds-Tid inddeelde den Kreds, Solen i Aarets Løb beskriver eller den saakaldte *Dyre-Kreds* efter de *tolv* Stjerne-Billeder eller *Himmel-Tegn,* den giennemgaaer, saa *Sommer-Soelhverv* indtræffer i *Krebsens* og *Vinter-Soelhverv* i *Steen-Bukkens* Tegn; men at de Lærde helst kalde Dyre-Kredsen *Zodiaken,* Soel-Banen deri *Ekliptiken* og Vende-Kredsene *Tropiker,* er vel kun af Slendrian fra den |**A:21**Tid, Man kunde kun lidt *Græsk* og havde dog megen Lyst til at vise, Man kunde Noget.

See, det er Børne-Lærdommen i den historiske Astronomi, som

Man ikke kan undvære, men naar Man nu kort og tydelig kunde angive de Hoved-Træk, der udmærke og adskille de hede, milde og kolde Jord-Strøg eller Bælter (Zoner) baade i Henseende til Dyr, Vexter og Alt hvad der har kiendelig Indflydelse paa Menneske-Livet, da vilde det ingenlunde være overflødigt. Det er imidlertid noget vanskeligt, blandt Andet fordi Afstanden i Syd og Nord fra Linien vel giør en kiendelig Forskiel men dog ingenlunde eens, saa Meget kommer an paa Beliggenheden i Øst og Vest, som Man kalder *Længden,* men har ingen faste, naturlige Grændser at beregnes efter, og |US:33Meget beroer paa den underlig afvexlende *Høide* over Havet, som giør at Man i Høiden finder Snee under Linien og finder mangensteds enten koldere eller mildere Egne, end Man efter Poli-Høiden skulde formode. At for Resten Guldet og Sølvet findes mest i Syden og Vesten, Kobberet og Jernet derimod i Østen og Norden, at Linien gaaer mest over det store Verdens-Hav, og at Landene i det hede Bælte, der altid var saa fattige paa ædelt Blod, er, mod Vesten (i Syd-Afrika, Brasilien, Peru og |VU:28Mexiko) uden Sammenligning de Rigeste paa ædle Stene og Metaller, og mod Østen (i Arabien og Indien) Palmernes, Risens og Bomuldens, Sukker-Rørets og Kaffe-Træets, Kryderiernes og de fine Røgelsers Hjem, det er en let Bemærkning, men som bliver vigtig, fordi Verdens-Handelen i det Store er udsprunget af Lysten og Driften hos de kraftigste Folke-Stammer til, saavidt mueligt, at forbinde de varme Landes Rigdom med de milde Egnes mageløse Yndigheder.

Disse milde Egne blive imidlertid, som Hoved-Folkenes Bopæle, bestandig Historiens Hoved-Lande, ligesom de **|A:22**da ogsaa er *dens* Fædreneland, men uagtet vor Opmærksomhed derved fæstes paa et Rum i *Breden* af 6—700 Mile, maae vi dog strax bemærke, at Alt hvad der ligger *vestenfor* Herkules-Støtterne eller *Strædet* ved *Gibraltar* (Nørve-Sund) og Alt hvad der ligger *østenfor* den *Finske Bugt,* det *Kaspiske* Hav og *Indus* Floden, ligger udenfor Historiens Skueplads baade i Old-Tiden og Middel-Alderen, saa det er først i Nyaars-Tiden, den *universelle* Retning kraftig har aabenbaret sig, ved at udvide den menneskelige Syns-Kreds og Virke-Kreds, saavidt mueligt, over hele Kloden, hvorved de skjulte Lande i Øst og Vest tilligemed det hede Syden har begyndt at træde ud af deres Dunkelhed.

Indskrænke vi os nu, efter Historiens Anviisning, til dette *Midt-Land* (Midgaard), der ogsaa endnu er det egenlige Mand-Hjem, da deler det sig selv med skarpe Grændser, i Asien ved de *Tauriske* Bjerge og i Europa ved *Alperne* og hvad dermed staaer i Forbindelse, thi der sydenfor paa en Brede-Strækning af halvtrediehundrede Mile (eller mellem 30 og 45 Graders nordlig Poli-Høide) ligger den egenlige Vin-Gaard og Oliven-Skov, Hvede-Mark, og Silke-Rede, som udgjorde Historiens Skue-Plads i Old-Tiden, og hvad der ligger nordenfor, som Man kunde kalde Abild-

Gaarden og Humle-Haven, Ege og Naale-Skoven, Rug-Vangen, Byg-Holmen og Hør-Stykket, begynder først i Middel-Alderen at vinde den Betydning, Man nu |US:34fristes til at tænke det har havt fra Arilds-Tid. For at orientere sig paa Historiens Skue-Plads, giør Man desaarsag vel i, bestandig at have *Middel-Havet* i Syden og *Øster-Søen* med hvad dertil hører i Norden, uafladelig for Øine; thi skiøndt Skue-Pladsen i Old-Tiden strækker sig længere mod Østen, bliver Middel-Havet dog Begivenhedernes Middel-Punkt, og hvad der siden virkelig har gjort Epoche |VU:29i Histo|**A:23**rien, enten findes i Kredsen omkring Øster-Søen og Kattegat, eller er dog aabenbar udgaaet derfra.

Heraf kunde Man fristes til at tænke, at den Varme Havet udbreder i sit Nabo-Lag var den Oplivende og Solens den Udmattende, men da alle Strand-Siddere er langt fra at være lige daadfulde, viser allerede det, at Grunden ligger dybere, saa *Thetys* bliver kun Moder til *Achil,* naar Guderne selv fæste hende til deres Yndling og giør hendes Bryllup. Naar imidlertid Folk med Aand og Kraft komme til Klinterne og see ikke det vilde men det formildede, indenlandske Hav for sig, da er det ganske naturligt at de føle en egen Drift og Dristighed til at pløie saa vid en Mark, og det føder nødvendig, under venligt og fiendtligt Samkvem, den Vexel-Virkning hvorved alle Kræfter udvikle og alle Forhold klare sig.

Herved mindes vi om de mangfoldige *Handteringer* og *Nærings-Veie,* der gives i Verden, og medens det følger af sig selv at *Ager-Dyrkningen* omtrent er det Samme for det Borgerlige Selskab, som det daglige Brød for enhver af os, kan det nok behøve at erindres, at der til dette *faste Element* maa komme et *Flydende,* naar Menneske-Aanden skal glæde sig ved Staten, der ellers sædvanlig gaaer i Staae, saa dens Historie bliver kun et Bind Almanakker, hvori Aars-Tallene og Aars-Tiderne spille Hoved-Rollen, og selv de største politiske Omvæltninger blive knap saa mærkværdige, som usædvanlig stærke Jævndøgns-Storme og Soelhvervs-Oversvømmelser. Dette flydende Element i Folke-Livet hører naturligviis til Vandet, ligesom det Faste til Landet, men Erfaring lærer at *Floder* vil kun lidt forslaae, med mindre Man følger dem ud i Havet; thi ellers bidrage de netop til at indskrænke Syns-Kredsen og giøre Livet eensformigt. Det er i denne Henseende moersomt at sammenligne Old-|**A:24**Tidens berømteste Floder med Middel-Alderens og Nyaars-Tidens; thi *Ganges, Euphrat* og *Nilen* skabe sig hver et Konge-Rige, hvori de æres som Guder, men *Donau, Rhin* og *Thæms* er kun de store Canaler for en udbredt Vexel-Virkning og skattes derefter, saa den vidaabne Thæms danner |US:35en besynderlig Modsætning til den laasede Nil. *Skibs-Fart* og *Handel,* med *Havet* til Middel-Punkt, er derfor et Element som ingen Stat kan være fremmed for, hvori Menneske-Aanden skal udvikle sig, da det ene er derved Oplysning og alle frie Konster

vinde *Borgerskab*, saa det er med Skibs-Fart og Handel som |VU:30med *Menneske-Livet* i det Hele, der desaarsag er blevet saa almindelig lignet ved en Pløining af den høie Sø: Intet er vel udsat for saa megen Misbrug og forbundet med saa øiensynlig Fare, men Kampen maa voves om Kronen skal vindes. Toge vi derfor *Phønicer, Græker* og *Nord-Boer* ud af Verdens-Historien, da borttog vi dermed hele den store Udvikling af Menneske-Livet, og uagtet Aandens særegne Plan med *Jøderne* krævede en afsondret Stilling og en langsom Udvikling, maatte der dog til en Tid knyttes en venlig Forbindelse mellem dem og *Phønicerne,* ei blot for at *Jerusalems Tempel* kunde bygges, men ogsaa for at Folkets Syns-Kreds kunde saaledes udvides og Sjæle-Evnerne saa mangfoldig udvikles, som vi see af Propheternes især af *Ezechiels* Skrifter, de blev!

Har vi nu saaledes fæstet Opmærksomheden paa Hoved-Folkenes Stats-Begivenheder, med et Blik paa deres Bopæl og daglige Sysler, da er der vel endnu kun een Punkt, der kræver et særdeles Hensyn og det er *Tids-Regningen*. Vist nok har Man i den sidste Tid gjort alt for meget Væsen af *Aars-Tal,* især i Universal-Historien, hvor de er langt fra at være saa vigtige som i Enkelt-Mandens korte Levnets-Løb, og det maa deels tilskrives den |**A:25**uheldige Omstændighed at Universal-Historien i sin Barndom opammedes af Middel-Alderens Annalister som deres eget Barn, og deels hænger det sammen med vor Gammelagtighed, thi at Man i Alderdommen lægger ganske anderledes Vægt paa *et Aar* end i Ungdommen, er noksom vitterligt; men med alt det er *Historie uden Tids-Regning* dog unægtelig et *Chaos,* saa det kommer kun an paa at ramme det Rette, hverken kræve Umueligheder, eller smaalig efterstræbe en Nøiagtighed, der kun er til Byrde, eller, hvad endnu er det allerværste, give paa fri Haand Tids-Regningen Udseende af en Sikkerhed og Nøiagtighed som den ikke har.

For nu at orientere os i Tidsregningen, maae vi begynde med *Tiden* selv og betænke, hvad *kiendelig* Indflydelse den har paa Menneske-Livet, hvorved det da strax falder i Øinene, at det selv i Enkelt-Mandens Levnets-Løb ikke kom|US:36mer stort an paa Aars-Tal, men kun paa Aars-*Tider,* hvoraf det Fuldstændige, desværre, har *Fire,* ligesom Aaret hos os, skiøndt vi heller saae, de havde Begge kun Tre, nemlig *Vaaren, Sommeren* og *Høsten,* som i Menneske-Livet kaldes *Barndom, Ungdom* og *Manddom,* hvortil *Alderdommen,* som Livets *Vinter,* kun synes en sørgelig Tilgift. Da nu Ti|VU:31den er langt fra at bide saa stærkt paa et *Folke-Liv,* som paa Enkelt-Mandens, og gnaver endnu meget langsommere paa *Menneske-Slægtens* i det Hele, saa giælder det aabenbar i Universal-Historien fornemmelig om at vide, hvad der hører til hver Tids-Alder, og hvorvidt vi nu omtrent er rykket frem i det store Levnets-Løb; thi veed vi kun det, da kan Hoved-Begivenhederne ogsaa give os et Overblik af Udviklingen og et Glimt af Maalet, som

naturligviis er det Høieste vi kan vinde ved at lægge os efter Verdens-Historien. Snart komme vi nu til den Indsigt, |A:26at hvad vi i Stats-Historien kalde *Old-Tiden,* eller *Phønicers, Jøders, Grækeres* og *Romeres* Leve-Tid, svarer til *Ungdommen* i Enkelt-Mandens Liv, saa *Barndommen* maa være gaaet forud og, skal Livet ikke være spildt, *Manddommen* følge efter. Her er unægtelig *Knuden* i Universal-Historien, thi ingen af nysnævnte Old-Tidens Hoved-Folk fortsætte *aabenbarlig* deres Liv giennem *Middel-Alderen,* saa det kan synes som Menneske-Slægten da maatte begynde for fra igien, men at alle historiske Folk har enedes om at kalde den Tid *Middel-Alderen,* som er *Manddoms-Navnet,* viser dog allerede, den har gjort et tilsvarende Indtryk paa dem, og ved nøiere Eftertanke opdage vi let, at det Vildsomme i den reiste sig nødvendig deraf, at *Nord-Boerne,* som skulde fortsætte Menneske-Livet fra Oldtiden, havde baade Alderen og Kræfterne dertil, men fattedes deels Lysten og deels Hjelpe-Midlerne til at gjøre det sømmelig, saa de maatte fra alle Sider *tages i Skole,* hvad de naturligviis krympede sig ved, og Sagen gik da i Lang-Drag, saa det var først ved Reformationen, de Dygtigste besluttede dem til for Alvor at lære deres Lexe, og det er først nu vi kan begynde *videnskabelig* og derved *ret kiendelig* at fortsætte Menneske-Livet fra Old-Tiden. Herved knytter sig en ny Haarde-Knude, da *Alderdommen* kommer bag paa os, just som vi skulde gjøre *videnskabelige Kæmpe-Skridt,* hvad paa de gamle Dage, selv naar det ikke forbyder sig selv, dog altid falder *ubeleiligt,* saa det er intet Under, at selv de Fleste, der nedstamme fra Nordens Kæmper, nu hellere slaae dem til Ro, enten med |US:37den Tanke, at Old-Tiden stilede for høit, eller med den, at vi sovende er kommet Maalet saa nær, at vi, med Kieppen til det tredie Been, ret magelig kan skræve til det. Det Første er nu imidlertid at gjøre det Samme som Pa|A:27pisterne skal have gjort ved Reformationen, nemlig at opgive Fortsættelsen af Livet saavelsom dets høie Maal, og |VU:32det Sidste lader sig ligesaa aabenbar kun giøre i *Drømme;* thi at ville forklare *Menneske-Livet,* førend Man endnu giennem Universal-Historien har lært at kiende det heelt og forstaae det ret, er jo saa barnagtigt, at saa gamle Folk som vi ere, bestemt maae gaae i Barndom før vi, uden at skiemte dermed, kan tale derom.

Have vi nu saaledes orienteret os i Tiden og besluttet at finde og skikke os i den, da forlange vi hverken udførlige Beretninger om Slægtens *Barndom* eller en nøiagtig Tids-Regning for den, men ønske blot at vide, af hvad Rod det forunderlige Barn er oprundet, hvilke Anlæg Det viste, hvilke Hændelser der havde mærkelig Indflydelse paa Det for hele Livet, og hvorlænge omtrent Barndommen varede. Herom finde vi da ogsaa forunderlig kort og klar Beskeed i de første Kapitler af den mageløse Bog, der vel oprindelig er *Jødernes* hellige Skrift, men er først ved

Christendommen saaledes udbredt, bevidnet og beseiglet, at der ikke gives en paalideligere Hjemmel i Universal-Historien.

Med *Ungdommen* er det nu vel allerede en anden Sag, thi naar hvert Folk gaaer paa sin egen Haand, faae de naturligviis hver sin Historie og lettelig hver sin Tids-Regning, som kunde forvilde slemt; men til vor store Lykke holdt dog eet Folk fast ved Menneske-Slægtens almindelige Tids-Regning og kom saa betimelig i *Berørelse* med *Old-Tidens andre Hoved-Folk,* at vi derved komme ind i deres Tids-Regning, og for at giøre vort kronologiske Held fuldstændigt, er det samme Folk til endnu, regner endnu fra *Verdens Skabelse* og er, uden al Sammenligning, den bedste *Regne-Mester* i hele Verden! Da der kun er eet Folk at giætte paa efter den Beskrivelse, |A:28veed Enhver, her menes *Jøderne,* som, naar vi skrive 1832 efter Christi Fødsel, skrive 5593 efter Verdens Skabelse og har i det Mindste siden *Moses* Tid neppe kunnet tage Feil, da Man i det borgerlige Liv kun lægger eet Aar til ad Gangen. Ogsaa i Tids-Regningen kan vi da giøre et Kæmpe-Skridt, blot ved at gaae ud af Studere-Kamret ind i det borgerlige Liv hos *Jøderne* og de *Christne;* thi derved faae vi de to ypperste Hoved-Folk, hvis Levnets-Løb hænger sammen og udfylder |US:38hele den historiske Tid, til Hjemmel for vor Tids-Regning, og det er der ganske anderledes Hold i, end Aars-Tal i gamle Papirer, som let kan være forskrevne eller forfalskede og nye Regnestykker enten efter de skrevne Tal eller paa fri Haand, hvad her vil sige: i Luften. Veed vi derimod først fra Livet, at det paa saa lidt |VU:33nær, som slet ingen kiendelig Forskiel kan giøre i Menneske-Slægtens Levnets-Løb, er 1832 Aar siden Christus blev født og at da skrev Jøderne omtrent 3761, da kan vi i Bøgerne stave os til Alt hvad der i denne Henseende ligger Magt paa, thi da Jøderne komme i Berørelse baade med *Cyrus, Alexander* og *August,* see vi strax, hvad der er Hoved-Sagen, at *Jødernes* egenlige Folkeliv er endt, da *Grækernes* begynder, saa den *Ebraiske, Græske* og *Latinske* Historie kun i Slutningen, da vi kiende Forholdet mellem Regningen fra Verdens Skabelse, den første Olympiade og Roms Bygning, løber parallel.

Hvorlænge Menneske-Slægtens Ungdom nu omtrent har varet og hvad den egenlig førde i sit Skjold, kan vi da umuelig lære enten af de stumme Ægypter eller de sildefødte Græker, men ene af dem der havde baade giennemløbet og *beskrevet* et daadfuldt Borger-Liv, før *Solon* gav Athenen Love og Perser-Krigene aabnede den Universal-Historiske Skue-Plads for Grækerne, ligesom Thermopylæ aabner Grækenland for os. Ogsaa her vises vi da til *Jø|A:29derne* som det Eneste af de Folk, der indlemmedes i *Perser-Riget,* hvis *Historie,* beskrevet af *dem selv,* er kommet til os, thi medens det er Enhver uformeent at sværme om, hvor langt herligere og klarere Slægtens Ungdom vilde svæve for os, hvis vi enten havde de gamle Ægypters eller Phønicers, Babyloniers og

Persers Historie beskrevet og Tids-Regning forklaret af dem selv, saa er det dog aabenbar Daarskab at indbilde sig, Man derved oplyser Tids-Regningen og den gamle Historie, som man tvertimod med Flid bringer i Vilderede, ved at vrage den eneste ordenlige Underretning, vi har, og phantasere over Forvirringen.

Vistnok have Nogle af vore Natur-Kyndige fortalt os, de kan see paa Bjergene, især paa dem af Kampe-Steen (Granit), at Verden maa have staaet meget længere end baade *fem* og *sex tusind* Aar, og det skal naturligviis være os en stor Fornøielse at høre dem giøre Rede for deres store Opdagelser saavel i Jordens Skiød som paa dens Overflade, naar de beflitte dem paa at tale jævnt og tydeligt; men saalænge de ei agte det Umagen værdt at giøre sig tydelige for *Historie-Skriveren,* kan de |US:39umuelig vente, at han, hvis han duer noget, ændser deres Indvendinger, og selv naar de naturlige Kiends-Gierninger staae klart for ham, er det et stort Spørgsmaal, om de sædvanlige Slutninger derfra vil findes ligesaa urokkelige som Klipperne. Sæt |VU:34nemlig, at Bjerg-Lagene virkelig beviiste, at Dannelsen deraf maatte være begyndt for hundrede tusind eller for en *Million Aar* siden, da sluttede man deraf ganske rigtig, at de Skrift-Kloge løb med Lim-Stangen, da de vilde giøre det til en Troes-Artikel, at Verden var skabt *af Intet* for 5, 6000 Aar siden, men det gjorde de jo under alle Omstændigheder, baade ved at indskyde deres eget *Intet* i Skabelses- ɔ: Dannelses-Ordet, hvor det havde |**A:30**slet intet at giøre og ved at ville paabyrde den Christne Kirke en splinterny Troes-Artikel og hele den lærde Verden deres Exeges som en aabenbaret Historie. See vi derimod paa den Mosaiske Beretning om Verdens Skabelse, da lader den sig ikke blot forene med en høiere Ælde for Biergene end for Menneske-Slægten, men synes selv at forudsætte Bjergenes, ligesom den bestemt forudsætter *Vandets* Tilværelse, og nu er det jo naturligviis fra *den* Skabelse de selv forestillede sig og ei fra den, vore Skrift-Kloge hittede paa, at Jøderne regnede Aarene, ligesom heller ingen kan nægte, at *den Natur,* hvoraf Man skal kunne drage rimelige Slutninger om *Menneske-Slægtens Alder,* maa være *dens* egen og *ei Bjergenes Natur;* thi selv om Mennesket var sprunget ud af to Flinte-Stene, kunde han godt være en Million Aar yngre end de. Sandt nok, at skulde Menneske-Barnet enten skabt sig selv, eller hvad der løber ud paa det Samme, udviklet sig af en Østers, en Græs-Hoppe eller Orang-Utang, da maatte det sagtens taget Tid, men var formodenlig ikke lykkedes endnu, saa vi giætte med Nødvendighed paa en Aarsag til vort Liv, hvori der i det Mindste var ligesaameget som i Virkningen, og forudsætte dristig at vore første Forældre var i det Mindste lige saa menneskelige som Børn er nu, uden at finde det urimeligt, hvad vi læse i Jødernes hellige Skrift, at de, der, som de første Mennesker, kom underlig til Verden, var baade større og fremmeligere Børn end de findes nuomstunder.

Saameget om den universal-historiske Tids-Regning i det Hele, og for Resten klarer den sig, som sagt, fra *Cyri* Dage af, saa alle de store Stats-Begivenheder hos Old-Tidens Hoved-Folk kan vi ordne efter Tids-Følgen, og at vi ikke derefter kan ordne de løse Rygter, *Grækerne* have opskrevet om deres egen og andre Folks Old-Tid skal være |A:31os ligegyldigt, da vi |US:40først maatte vide *hvad* der virkelig var skeet før det lønnede Umagen enten at spørge *hvor* eller *naar*. Hermed være det ingenlunde sagt at *Grækernes ældre Sagn* ei har nogen *historisk* Værdi, thi de er jo i alt Fald selv en Aands-|VU:35Historie, men kun at paa dem er den sædvanlige Regning spildt, og at de i Verdens-Historien ei har mindste Krav paa at staae ved Siden ad de uskatteerlige Efterretninger om Slægtens Old-Tid, som vi finde i Jødernes hellige Skrift, ordenlig fortsatte fra *Moses* til *Cyrus*.

Hermed er da peget paa det Vigtigste, der ved Verdens-Historien foreløbig maa komme i Betragtning, og det maa ikke undre os *Nord-Boer,* om vor Maade at behandle og oplyse Historien paa, vil forekomme andre Folke-Færd fremmed, thi ligesom *Jøderne* er det eneste Folk der regner fra Verdens Skabelse, saaledes er Nord-Boerne det eneste Folk, der i deres *Natur-Stand* (Hedenskab) regnede paa Verdens Ende som deres høieste Triumph, og er, tilligemed *Jøder* og *Græker,* de eneste bekiendte Folk, der følde sig aandig og levende knyttede til Guderne og deres gamle Forfædre. Kun hos dem er derfor Historien blevet levende opfattet og samvittighedsfuld eftersporet, som vi kan see paa *Mose-Bøgerne,* Herodots Græske *Musæum* og den Islandske *Heimskringla*. Kun hvor Man troede at den ældste Historie-Skriver talede med den Herre, Ansigt til Ansigt, som ikke lyver og i hvis Billede Mennesket er skabt, eller der, hvor *Historien* forgudedes, som *Mnemosyne* Moderen til alle Muser eller som *Saga* Odins Fortrolige, kun der kunde Universal-Historien i Vidskabs-Tiden vente sig ærbødige Dyrkere med Hjerte for det Underfulde i Slægtens Levnets-Løb, og med Øie for det Guddommelige Forsyn, hvoraf det styredes til et fjernt men herligt og straalende Maal, hvor Helten af Gudernes |A:32Æt, skiøndt han ved et sørgeligt Fald i den tidlige Barndom nedsank i de Dødes Rige, dog, opreist ved sin Faders Gunst og seierrig ved Hans overordenlige Bistand, finder den Livets Krone og det Udødeligheds-Bæger, som var Gienstanden for hans Længsel og Løsenet for hans Kamp.

Men nu vanke *Jøderne* alt giennem meer end Sytten Aarhundreder ustadige omkring uden Tempel og Throne og med tilbundne Øine for den Soel-Hverv i Tidernes Fylde, hvorpaa de ventede fra Arilds-Tid og som ene løser baade deres og hele Slægtens Gaade, og *Grækerne,* skiøndt det undtes dem at see Morgen-Røden fra det Høie, at blive boende i deres Fædres Land og nys igien at afryste Barbarernes Aag, saa |US:41ere de dog endnu som

Fremmede i deres eget Hjem og fremmede for den Videnskabelighed, deres høibaarne Fædre udklækkede, saa vi *Nord-Boer* for Øieblikket er det eneste *Historiske Folk,* der er istand til videnskabelig at fortsætte sine Fædres Lev|VU:36nets-Løb, dragende Fordeel af al den Udvikling, Tiden har medført og alle de Oplysninger den har bragt, uden at bukke os for Nogen af alle de Vildfarelser, Misbrug og Misgreb, Mellem-Tiden kun synes at have helliget og en død Videnskabelighed at have mesterlig befæstet. Vi kan umuelig tvivle om, at baade *Jøder* og *Græker* skal tage Deel i Seieren, de saa kraftig have forberedt og saa levende haabet paa, thi til Ragnaroks-Kampen, sagde vore Gamle, vækker Gjallar-Hornet alle hensovne Kæmper; men for Øieblikket er de dog at ligne ved en affældig Olding og et umyndigt Barn, til hvis videnskabelige Værger og Formyndere vi ere satte mod de Romerske Ulve og Ørne, der endnu forfølge dem og behandle deres rige Arve-Gods som et Rov. Medens vi derfor selv ere gyldige Vidner i Nordens Historie, erklære vi, at i det Mindste ved Bogtrykker-Kunstens Opkomst var baade *Jøder* og *Græker* gyl|**A:33**dige Vidner om deres Skrifters Ægthed og at desuden den Christne Menighed vidner for Jøderne lige op til den Dag, de endnu havde Tempel og Skrift-Kloge. Dristig oprulle vi derfor den universal-historiske Kiæde fra Palæstina giennem Grækenland og Rom til os, og sige rolig: har den ikke Gyldighed for Andre, saa har den det dog for *Jøder, Græker* og *Nord-Boer,* og hvem der nu ikke føler sig i Slægt med dem, oprulle en Anden, om han kan finde den, eller nøies foruden, men han prøve ikke paa at forvirre og forvanske os denne, thi det kan vi ikke taale, og behøve det, saasandt vi er Kæmpernes ægte Børn, ikke heller; thi da er vi Mænd for at bryde Baner, hvor de ikke alt findes brudte og at bortrydde de Hindringer, vi møde underveis. Hvem der enten finder det fornøieligere at være hvad vi, med vore Fædre, kalde et Dyr, eller ærefuldere at være en saadan Selv-Stændighed, som vore Fædre kaldte en Rim-Thurs, ham har vi Intet at misunde, men misunder han desuagtet os hvad han selv ikke skatter og vil skille os derved, da maa han ikke fortryde paa, om det svider til ham, at vi har baade *Mjølner* og *Gungner* endnu og lader dem uspart, hvor det giælder *Asgaards* Fred. Vore Børn og Børne-Børn kan umuelig fare bedre, enten i *Kirken,* i *Skolen* eller i det *Borgerlige Selskab*, end ved efterhaanden at høste hvad der blev saaet i *Palæstina, Grækenland* og det *Gamle Norden*, saa det maae |US:42vi nødvendig stille dem for Øie, som vi fandt det, og frede om det, til de blive store og vi blive smaa, da det faaer blive deres egen Sag, om de vil bytte Israels Herlighed, Græ|VU:37kenlands Ynde og Nordens Haab bort for ægyptiske Mumier og romerske Ære-Porte. De vil imidlertid formodenlig snart see, at aldrig noget Bytte var mere gjort paa Bedrag, fordi de, ved at |**A:34**holde fast paa hvad vi overantvorde dem, faae i Tilgift Alt hvad Man kan byde dem derfor, og har hvad

Mennesker af vor Slægt immer trængde til, men aldrig fandt, uden hvor den Prophetiske og Apostoliske Aand svævede over Vandene: har i *Kirken* en kraftig og trøstelig Spaadom, der naaer til de evige Høie, i *Staten* en Retter-Gang, hvorved Fattig-Folk kan vinde og hvormed der stiles paa al *den Frihed* og *Lighed,* Man *med Rette* kan forlange, og endelig i *Skolen* en *historisk* fremskridende *Oplysning,* der langsomt men sikkert udvikler Adel-Menneskets Forestillinger om sig selv, om Gud og Verden, til al den Klarhed, de, uden at blive døde og tomme Begreber, i Støvet kan modtage. Saa lydelig og saa gyldig vidner allerede Erfaringen om *Christendommens* mageløs velgiørende Virkninger i det daglige Liv og dermed paa det Borgerlige Selskab, at der hører djævelsk Menneske-Had eller tyk historisk Vankundighed til at ønske dem afbrudte, og Dens Fortjenester af Menneske-Aandens Udvikling til Forstand i alle Retninger, og derved af Oplysning og Videnskabelighed, ere vel for Øieblikket saare miskiendte, men dog i Historiens Lys for aabne Øine umiskiendelige, da Troen aabenbar ligesaavel har udviklet den Forstand, der bekæmper som den der forsvarer den. Nu at tænke, at disse Virkninger kan vedblive, uagtet Man bortkaster Ærbødigheden for den levende Anskuelse af Gud og Mennesket, der aabenbar var det virkende Princip, det er saa ufornuftigt, at man maa skamme sig ved at tiltroe Nogen den Taabelighed, der ikke selv udtrykkelig vedkiender sig den, og at ville sætte den *Romerske Fornuft* i den Christelige Anskuelses Sted, er, baade efter Sagens Natur og Erfaringens Vidnesbyrd, at gjøre Døden til Livets, Vold til Rettens, Tyranni til Frihedens og Barbari til Oplysningens Statholder, saa i Sammenligning dermed var Middel-Alderens |**A:35**groveste Overtro paa Paven knap værd at nævne som Daarskab. Dog, sikkert vil det ogsaa snart indsees overalt, hvor *Jøder, Græker* og *Nord-Boer* have aandelige Frænder, og uden for den Kreds, stor eller lille, nytter det naturligviis ligesaalidt, som blandt dem der skabtes til Umælende, at tale om |US:43den *Menneske-Aand,* der svævede over Helte-Folkene og svæver endnu over deres Børn, naar ikke Fædrenes Tanke-Gang og Tunge-Maal ere blevne |VU:38dem aldeles fremmede, og at de, der ikke kiende Aanden, ei heller har mindste Forstand paa dens Løbe-Bane, eller Ærbødighed for dens Maal, er saa naturligt, at det intet Øieblik maa forbause og skal kun giøre os ondt, fordi vi har den velgrundede Overbeviisning, at overalt hvor der lyder et Tunge-Maal, hvori vi kan udtrykke vor Tanke-Gang, der høre de som tale oprindelig til vor Slægt, om de end sank saa dybt, at vi maae skamme os ved at kalde dem Frænder!

|**A:36** |US:44

Barndommen.

(omtrent 1900 Aar).

Skabelses-Bogen.

I Begyndelsen skabde Gud Himlen og Jorden, og det skedte, da Mulmet rugede over døde Vande, da aandede Gud derover og satte Skiel mellem Lys og Mørke og Dag og Nat, mellem Himmel og Jord og Land og Strand, og i sex Dage skabde Han Verden, som blev tilsyne. Det kostede Ham Altsammen kun et Ord, thi, saasnart Han kaldte, kom baade *Lyset* og *Livet,* i alle de Skikkelser, Han fandt for godt at nævne, saa der blev Soel og Maane og Stjerner paa Himlen og Fugle i Luften og Fiske i Havet og Græs og Blomster og allehaande Træer og Dyr paa Jorden.

Men omsider, paa den sjette Dag, sagde Gud: lad os nu skabe *Mennesket,* i vort Billede og efter vor Lignelse, til at herske over hele Jorden med al dens Kryb, over Fiskene i Havet og Fuglene i Luften, og Han skabde Manden (Adam) af en Jord-Klimp, men blæste *Livs-Aande* i hans Næse, saa Mennesket blev til en levende Sjæl, og Han skabde Kvinden (Eva) af Mandens Side, mens han sov, og da *Adam* vaagnede og saae hende, sagde han: denne Gang er det Been af mine Been og Kiød af mit Kiød, derfor skal hun kaldes Mandinde, thi hun er taget af Manden. Og Gud velsignede Mennesket og sagde: vorder frugtbare og mangfoldige og op|A:37fylder Jorden og giører eder den *underdanig!* Og Gud saae alt det, Han havde gjort, og see, det var Altsammen saare godt, og Han hvilede paa den syvende Dag og helligede den, til et Minde derom, og det er Oprindelsen til Verden, Mennesket og Hvile-Dagen!

Hermed begynder den ypperste og ældste Bog i Verden, som er *Jødernes* Hellige Skrift, og dette Folk troer endnu derpaa, |US:45naturligviis ikke som et menneskeligt Vidnesbyrd om hvad intet Øie saae og intet Øre hørde, men som en *Guddommelig Aabenbaring*. Hvorvidt nu derved skal forstaaes Andet end det med Guddoms-Aande oplivede Menneskes Grund-Anskuelse af Skabningen og Skaberen, derom kan Man tvistes, men *guddommelig* er alle Dage denne Forestilling om Verdens Ophav, thi den er, som ingen Anden, baade Guddommen værdig og passende til Menneske-Aandens høieste Flugt og til Hjertets dybeste Rørelser, uden at selv Spidsfindigheden har kunnet opdage et eneste Træk deri, som streed mod en *unægtelig Sandhed;* thi selv om det var en saadan, at somme *Bjerge* er langt ældre end den Slægt, der

begynder med *Adam,* da bortfaldt derved vel endeel Bøger af vore Skrift-Kloge, men ikke en Tøddel af Skabelses-Bogen!

Paradis.

Gud havde plantet en Abild-Gaard og Lyst-Have fra Øster-Lide, som fire Floder vandede, og en af dem hedder *Phison,* den omslynger Guld-Landet *Havila,* hvis Guld er purt og som er rigt paa Ædelstene, men den anden Flod hedder *Gihon* og gaaer rundt om *Æthiopien,* den Tredie, *Hiddekel,* flyder østenfor *Assyrien,* og *Phrath* er den Fjerde.

I denne Have satte Gud Mennesket til at dyrke og bevogte den, og *Livets* Træ stod midt i Haven, og Gud sagde |A:38til Mennesket: du maa frit æde af alle Træer i Haven, men af *Kundskabs-Træet* paa Godt og Ondt skal du ikke æde, thi paa hvilken Dag du æder deraf, er du dødsens. Slangen, som var det *klogeste Dyr,* sagde imidlertid til Kvinden: har Gud ikke forbudt jer at æde af alle Træer i Haven? Nei, sagde Kvinden, Gud har tilladt os at æde af alle Træer, undtagen af Et, der staaer midt i Haven, som Han sagde vi skulde ikke æde af, for saa døde vi. Ei, sagde Slangen, det har ingen Nød, I døer, men Gud veed nok, at naar I æde deraf, faae I Øinene op og blive som *Guder* til at kiende Godt og Ondt. Da nu Kvinden saae at Træet var værdt at æde af, fandt Synet behageligt og Vidskaben deilig, saa tog hun af Frugten og aad og fik sin Mand til at giøre ligesaa. Da fik de begge To Øinene op og saae, de var nøgne, og de gjorde sig Bælter af Figen-Blade, men da de i Tus-Mørket hørde Guds Røst som lød i Haven, da krøb |US:46de bag Træerne i Skjul for Guds Ansigt, indtil Han kaldte og sagde: Adam! hvor er du? Jeg blev bange, da jeg hørde din Røst, sagde Adam, fordi jeg er nøgen! Og hvem, sagde Gud, har fortalt dig, at du er nøgen, med mindre du har ædt af det Træ, som jeg saa strængelig forbød dig? Ja, sagde Adam, den Kvinde Du gav mig til Mage, hun gav mig Noget af det Træ som jeg aad. Da sagde Gud til Kvinden: hvi gjorde du det? Slangen, sagde hun, fik mig narret til at æde! Da dømde Gud mellem Kvinden og Slangen og satte Splid imellem dem og deres Sæd, og sagde til Slangen: Kvindens Sæd skal kløve din Isse og du skal stikke ham i Hælen. Men til Kvinden sagde Gud: paa Kummer og Suk faaer du nu Overflødighed, dine Børn skal du føde med Smerte, og Manden som din Hu staaer til, skal beherske dig! Og til Adam sagde Gud: fordi du laande Øre til Kvindens Røst og aad af det Træ jeg forbød dig, da skal Jorden være gienstridig under dine Hænder og bære dig Torne og Tidsler og i dit Ansigts Sveed skal du æde dit |A:39Brød, til du synker i Støvet, som du er taget af, thi af Jord est du kommen og til Jord skal du blive.

Da gjorde Gud *Adam* og *Eva* en Klædning af Skind og drev dem

ud af Paradis, sigende: Adam er blevet som En af os til at kiende Godt og Ondt, mon han skulde have Lov til at plukke Udødeligheds Frugt af Livets Træ! Tilmed satte Gud Cherubim paa Vagt med funklende, flagrende Sværd, som spærrede Veien til Livets Træ, og Adam boede derudenfor.

Baade fordum og nys har de Lærde været meget tvivlraadige om, hvordan Man bedst skulde forklare sig denne vigtige og mageløse Efterretning om Menneske-Slægtens tidligste Barndom, og var det før sædvanligst at tage den bogstavelig som en aabenbaret Historie, da er det nu hardtad almindeligt at betragte den blot som en mærkelig Mythe fra den graa Old-Tid. Hvilken af Delene Man vælger, bliver Tingen imidlertid omtrent den samme, naar Syns-Punkten kun ikke forrykkes, ved at sætte *Jødernes* Hellige Skrift i en *skiæv* Forbindelse med den *Christne Tro,* hvad vore Skrift-Kloge siden Reformationen ret med Flid har gjort; thi som et almindeligt *Opreisnings-Middel* forudsætter Christendommen vist nok et almindeligt *Fald*, men Faldets Virkelighed beviser aabenbar ikke det mindste for Opreisningens, hvorfor ogsaa *Jøderne* i atten Aarhundreder antog det Ene og forkastede det Andet.

Naar vi nu lade al barnagtig Kiævlen fare, da bliver Spørgsmaalet blot, hvordan Man bedst skal forstaae den mageløs af|US:47hjemlede Efterretning om Menneske-Slægtens lykkelige og uskyldige Barndom, der, ved et ulyksaligt Feiltrin og tilsvarende dybt Fald, tog den sørgelige Vending, som Menneskets Natur-Stand under alle Himmel-Egne kun alt for godt lærer os at kiende. Lettelig enes vi da vel ogsaa, deels om det, at havde Mennesket ei før sit Fald havt lysere Øieblikke og bedre Dage end siden, blev hele Levnets-Løbet uforklarligt, og **|A:40**deels om at Mennesket i sin tidligste Barndom ei faldt som en gammel Philosoph men som et Barn, saa Fortællingen vanskelig kan tages for barnlig. Selv *Slangen* kan, trods sit fabelagtige Udseende, neppe undværes, thi naar Man veed hvad Man siger, hvad de Lærde jo maae, da bliver det en grov Injurie mod Menneske-Slægten at sige, den har fristet og forført *sig selv,* og en reen Guds-Bespottelse at skyde Skylden paa den *medskabte* Sandselighed, saa en *udvortes* Frister er aldeles nødvendig.

Paradiset lader sig heller ikke godt sprænge i Luften, især for de Floders og Landes Skyld, som udtrykkelig nævnes, men vist nok kan Man ikke tænke sig Abild-Gaarden saa lille som sædvanlig, da den maatte være bestemt til hele Menneske-Slægten, i det Mindste i Barndommen og formodenlig i Ungdommen med. Det er derfor neppe urimeligt at antage, det var netop hele det samme Jord-Strøg i Øst og Vest, hvor Man endnu tænker sig Menneske-Slægtens Vugge, og hvor vi bestemt veed, den Universal-Historiske Skue-Plads var giennem hele dens Ungdom, altsaa de deilige, milde Egne

fra *Himmel-Bjergene* rundt om Middel-Havet til *Herkules-Støtterne*. Ved tre af Floderne tænker Man da uvilkaarlig paa *Ganges, Euphrat* og *Nilen,* der i Old-Tiden spillede saa udmærket en Rolle, som store Patte-Flasker for Folkene i Barndommen, der naturligviis siden blev overflødige og brugdes kun af blødsødne Skrællinger, mens de raske Unger-Svende udspyttede Patten, pløiede det vilde Hav, besteg de høie Bjerge og forsøgde sig i Verden. Naar Man nu sporer de tre *Paradis-Floder* saa kiendelig, kan Man ikke godt finde sig i at den Fjerde skulde være aldeles forsvundet, og vover heller at giætte paa *Amazon-Floden* (Maranhon) i *Syd-Amerika,* som skal have en slaaende Lighed med de Andre, og hvorpaa det passer udmærket godt, hvad der skrives om *Phison,* at den flyder om Guld og Ædelstene. |A:41Sligt kan jo vel synes Mange latterligt, for det vilde Havs Skyld, der skiller *Amerikas* Guld-Land fra *Afrikas,* men det var ikke saa urimeligt, om Jor|US:48den engang i sine unge Dage havde hængt rigtig sammen, og Abild-Gaarden havt ligesaa forsvarligt et Hegn mod Vesten i *Andes-Bjergene,* som mod Østen i *Himmel-Bjergene,* og *Havila*-Navnet synes virkelig at være blevet siddende i *Abylæ* som Man veed er Navnet paa En af Herkules-Støtterne.

Kain og *Abel.*

Adam og *Eva* havde først to Sønner: Kain og Abel, og da Kain var født, sagde *Eva:* her fik vi *Guddoms-Manden,* men Kain blev en *Ager-Dyrker* og Abel en *Hyrde*. Derpaa frembragde Kain Herren et Offer af Første-Grøden og Abel ligeledes Et af sine *bedste* tidligfødte Lam, og Gud saae mildt til Abel og hans Gaver, men Kain og hans Offer lagde Han slet ikke Mærke til. Det ærgrede Kain, saa han skæmmede sig, men Herren sagde til ham: hvi ærgrer og skæmmer du dig, eller hvad er rigtig Offring med feil Deling? Ti du derfor stille, og tving den Synd, dig lokker! Siden sagde Kain til sin Broder: kom, lad os gaae ud i Marken; og Enden blev, at mens de var derude, sprang Kain til og slog sin Broder Abel ihjel. Da sagde Gud til Kain: hvor er din Broder Abel? det veed ikke jeg, sagde han, skulde jeg passe paa min Broder? Hvad har du dog gjort, sagde Herren, din Broders Blod raaber til mig fra Jorden. See, den Jord som indsugede din Broders Blod fra din Haand, forbander dig og belønner ei dit Arbeide naar du dyrker den, Rædsel og Angest er dine Følge-Svende! Da sagde Kain: min Skyld er *utilgivelig* stor og Du har idag landsforviist mig, men naar jeg nu vandrer med Rædsel og Angest at skjule mig for dine Øine, vil ikke da Enhver som træffer mig slaae mig ihjel? Nei, sagde Herren, hvem der slaaer Kain ihjel skal |A:42faae det syvfold betalt. Saa satte Herren et Mærke paa Kain at Ingen der traf ham skulde dræbe ham, og Kain gik ud fra

Guds Ansigt og nedsatte sig i *Nod-Landet* bagved Paradis.

Kains førstefødte Søn hedd *Enok* og efter ham kaldte han Staden op som han bygde, men *Lamek,* som nedstammede fra Kain i femte Ledd, tog to Koner: Ada og Silla, og *Ada* var Moder til Hyrde-Fyrsten *Jabal* og til *Jubal,* som opfandt allehaande *Strængeleg;* men *Silla* var Moder til *Thubal,* som blev Mester for at smedde baade Jern og Kaabber, og til hans Syster *Noema*. Samme *Lamek* sagde engang |US:49til sine Koner: hør, hvad jeg siger og mærker mit Ord, en Mand har jeg dræbt mig til Meen og til Hjerte-Saar slog jeg en Yngling, men vorder Kain syv Gange hevnet, syttigang syv bliver *Lamek*.

Ogsaa med dette store Old-Sagn giør det ingen synderlig Forskiel, enten det tages poetisk eller prosaisk, naar Man kun husker, at *sandt* maa det være; thi det Vigtigste er hvad aabenbar ligger deri, at Afguderi saalidt som Ugudelighed har været Moder til sand Guds-Frygt, men at de i Grunden er to Alen af eet Stykke og i alt Fald yngre end den sande Guds Kundskab og Dyrkelse. Det Andet er ligesom Dette, thi, skal Sagnet giælde for Sandhed, maa ogsaa de almindelige *Handværker,* selv Smedens og Spille-Mandens, være næsten lige gamle med Menneske-Slægten, og naar Man mærker det, fristes man ikke let til at tvivle om den historiske Nøiagtighed i et Sagn, der med den største Barnlighed og saadanne Træk som Navnet paa Thubals Syster og ei et Ord meer om hende, forbinder en psychologisk Grundighed i Skildringen af den første Morder, Man maa studse ved.

Adams Slægt-Register.

Gud gav Adam en anden Søn i Abels Sted, som kom til at hedde *Seth,* og Adam var skabt i Guds Billede men |**A:43**Seth var sin Faders udtrykte Billede, og Adam havde desuden baade Sønner og Døttre og blev nihundrede og tredive Aar, før han døde. Ligesaa gammel omtrent blev *Seth* og en heel Række efter ham, undtagen *Enok,* som nedstammede fra ham i femte Ledd, han blev kun trehundrede og fem og tresindstyve Aar, thi han fandt Yndest hos Gud, saa han blev henrykt af Gud og forsvandt. Enoks Søn Methusalem blev derimod den Ældste i Slægten og fyldte nihundrede og ni og tresindstyve Aar og han var Far-Fader til *Noah,* som nedstammede fra Adam i *niende* Ledd og blev sexhundrede Aar før Synd-Floden kom.

Dette Slægt-Register, hvorefter ti Led udfylde et Tids-Rum af *sexten, sytten* Aarhundreder, har Man i Vidskabs-Tiden naturligviis studset over, og medens Somme meende, de gamle Patriarker var, ligesom Herkules eller Stærkodder, kun mythiske Personer, foreslog Andre, barnagtig nok, at tænke sig *Aarene* saa korte, at de blev omtrent hvad vi kalde *Maaneder*. Havde |US:50nu ikke Theologerne

siden Reformationen havt den Grille, at *Jødernes* Hellige Skrift var *Klippen* hvorpaa den *Christne Kirke* var bygt, og at paa den skulde de slaae med deres Pen som en Moses-Stav, saa der sprang en *Troes-Artikel* ud af hvert Bogstav, havde de ikke misundt de Jødiske Talmudister Æren for saa godt et Indfald; da vilde Man for længe siden været videnskabelig enig om Adams Slægt-Register, som om tusinde Ting i Bibelen, thi det er klart, at Leddene kun er anmærkede for Tids-Regningens Skyld, da der om de fleste Patriarker netop kun staaer, hvor gamle de var, da *Sønnen* blev født og da de selv døde. Der er da intet Spørgsmaal om, at Slægt-Registeret vil sige os, det var i Menneske-Slægtens *syttende* Aarhundrede, Synd-Floden kom, saa det, efter *Jødernes* Tids-Regning, er nu omtrent *fire* Aar-Tusinder siden, og den Efterretning |A:44kan vi skatte som vi skiønne, naar vi kun huske, at aldeles ørkesløst staaer sikkert Intet i den Bog.

Dunklere er vist nok Ordet om *Enok,* men dog er Saameget soleklart, at det ei kan være sandt, uden at Mennesket endnu efter Faldet kan vinde Guds Yndest og derved noget Bedre end det timelige Liv, og til at udtrykke denne høistvigtige Sandhed er Ordet aabenbar sat.

Synd-Floden.

Guds Sønner saae at Menneske-Døttrene var deilige, og tog sig Hustruer af dem efter Hjertens-Lyst. Da sagde Gud: min Aande skal ei dvæle hos disse Folk evindelig som er af Kiød, deres Tid skal være hundrede og tyve Aar. Det var en Jette-Slægt der fødtes, da Guds Sønner giftede dem med Menneske-Døttrene, Arilds-Tidens navnkundige Jetter, og Ondskaben ynglede stærk i Verden og alle Folk gjorde med Flid det Værste, de kunde optænke. Det saae Gud og sagde: jeg vil udrydde den Menneske-Slægt, jeg har skabt paa Jorden, med Samt Kvæg og Kryb og Fugle, for det ærgrer mig, at jeg har skabt dem.

Noah fandt imidlertid Naade for Guds Øine, thi han var en retskaffen Mand, fuldkommen for sin Tid, saa han stod i Yndest hos Gud og han havde tre Sønner: *Sem, Cham* og *Japhet*. Til ham sagde Gud: alle Menneskers Time er slaaet, fordi de har fyldt Jorden med Vold, og nu vil jeg ødelægge baade dem |US:51og Jorden; men giør du dig en Ark af firskaarne Planker, tættet med Jord-Beeg, og giør den til en Tredækker, trehundrede Alen i Længden, Halvtredsindstyve i Breden og Tredive i Høiden; thi jeg lader en Oversvømmelse komme paa Jorden, saa der levnes ei Liv i nogen Skabning. Og dette skal være min Pagt med dig, at du og din Kone og dine tre Sønner og deres Koner skal frelses i Arken og dermed et Par af alle Slags Dyr og Fugle, baade vilde og tam|A:45me, og du skal

samle Levnets-Midler til Føde baade for dig selv og for dem. Og Noah gjorde i alle Maader som Herren befoel ham, og syv Dage førend Gud vilde lade Floden komme over Jorden, sagde han til Noah: skib dig nu ind med hele dit Huus og med syv Par af de rene Dyr og Fugle, men eet Par af de Urene, og Noah gjorde som Herren befoel ham og gik ombord, da han fyldte sexhundrede Aar, i den anden Maaned, den Syttende i Maaneden. Og paa den samme Dag brast alle Afgrunds-Kilderne og Himmel-Sluserne aabnede sig og det regnede i fyrretyve Dage og fyrretyve Nætter. Da voxde Vandet og spillede Mester paa Jorden, og Vandet blev ved at voxe, til det gik femten Alen op over de høieste Bjerge, saa det døde Alt hvad der havde Liv paa Jorden, fra Mennesket til Fæet og Krybet og til Fuglene i Luften, det blev ødelagt tilhobe, undtagen *Noah* og hvad der var med ham i Arken.

Vandet stod over Jorden i fem Maaneder, men Gud havde dog ikke glemt *Noah* og Alt hvad der var med ham i Arken, thi Afgrunds-Kilderne stoppedes igien og Himmel-Sluserne lukdes og Regnen holdt op, og paa den syttende Dag i den *syvende* Maaned kom Arken paa Grund, paa *Ararats* Bjerge, og Vandet faldt, saa paa den første Dag i den *tiende* Maaned kom Bjerg-Toppene tilsyne. Fyrretyve Dage derefter aabnede *Noah* Gluggen og udskikkede en *Ravn* som aldrig kom igien, før Jorden blev tør, men saa skikkede han en Due bag efter, for at see om Vandet var borte, og da den ikke fandt noget Sted at hvile sig paa, fløi den tilbage til Arken og *Noah* udrakde sin Haand og tog den ind. Otte Dage derefter udskikkede *Noah* en anden Due, som kom igien om Aftenen med et Olie-Blad paa en Stilk i Nebbet, og Ugen derefter udskikkede han atter en Due, som ei kom igien, og *Nyaars-Dag* dernæst tog *Noah* Taget af Arken.

Da nu Jorden var blevet tør, lige Aars-Dagen efter Flodens Komme, da sagde Gud til Noah, at han skulde gaae ud |**A:46**af Arken med alle Sine og med Dyr og Fugle og Alt hvad der var i |US:52Arken, og det gjorde han. Derpaa reiste *Noah* et Alter og offrede derpaa til Gud af allehaande rene Dyr og Fugle til Taksigelse, og det var en Vellugt for Gud, saa Han tænkde og sagde: Jeg vil aldrig meer bandsætte Jorden for Menneskenes Skyld, for den onde Art stikker i dem fra Ungdommen af, og Jeg vil aldrig mere saaledes slaae ned for Fode; men saa længe Verden staaer, skal Man baade saae og høste og have skifteviis Dag og Nat, Varme og Kulde, Vaar og Sommer! Og Gud velsignede Noah og hans Sønner, sigende: voxer og formerer eder, befolker Jorden og behersker den, Frygt for eder være over alle Dyr, de vilde med de tamme, og over Fugle og Fisk, det er eder altsammen underlagt, æder Kiød saavel som Mad-Urter, men ikke Kiød med Blodet i. Og eders Blod, see, det vil Jeg hevne paa Mennesker og Dyr, saa hvem der udøser *Menneske-Blod,* har sit Liv forgjort, thi *Mennesket* haver Jeg skabt i ***Guds Billede!*** Og see,

Jeg giver eder og Alt hvad med eder udgik af Arken, den Forsikkring, at der skal aldrig meer komme saadan en Flod over Jorden, til Undergang for alt det Levende, og min *Bue i* Skyen den sætter Jeg eder i Pant derpaa, at Jeg holder mit Ord, saa naar Jeg lader Uveir trække op over Jorden, da skal min Bue vise sig i Skyerne og minde mig om Pagten, Jeg gjorde med eder!

Dette er den første Fortælling i Moder-Bogen (Genesis) som, ved sin Omstændelighed og annalistiske Nøiagtighed, giør sig selv kiendelig som en reen historisk Efterretning, saa den maa enten være aldeles paalidelig eller aldeles falsk, uden at det i ringeste Maade vilde undskylde Forfatteren, om det var et ægte Old-Sagn han havde udsmykket; thi at give et dunkelt og ubestemt Old-Sagn historisk Giennemsigtighed og skarpe Omrids, det er ikke at udsmykke Sagnet men dermed at besmykke et Æventyr, Man selv har gjort og vil binde Andre paa Ær|A:47met. Da nu den *almindelige* Synd-Flod i *Noahs* Dage desuden er en af de store Kiends-Gierninger, *Christus* udtrykkelig bekræftede, saa har Efterretningen derom aabenbar al den Hjemmel, som *Jødernes* og de *Christnes* sammenføiede Historie kan give, saa det er ligesaa uforsvarligt uden de soleklareste Mod-Beviser, at forkaste den, som det er barnagtigt først at giøre den om, til den bliver aldeles ***uægte,*** og derpaa forsvare den. Hvorvidt nu de Natur-Kyndiges *Undersøgelser* af Verdens nærværende Skikkelse *friste* dem |US:53til at betvivle en saa vel hjemlet historisk Efterretning, maae de selv bedst vide; men os har de Intet aabenbaret, som de kunde bevise, stred derimod og neppe det Mindste, der jo øiensynlig godt lader sig forene dermed, medens de derimod har opdaget mangfoldige Ting, der henpege paa det dybe Svælg mellem den gamle og den ny Verden. Saasnart Man derfor indseer, hvad for Øieblikket maa tit gientages, at den *Christne Kirkes* Historie vel mærkelig stadfæster de *Mosaiske* Efterretninger, men at *Kirken* selv paa ingen Maade enten staaer eller falder med dem, da formoder jeg stærk, at Synd-Floden er en af de store Begivenheder, de Lærde, langt fra at ville forskyde, meget mere eenstemmig vil forudsætte, som ligesaa nødvendig til at forklare *Naturens* nærværende Tilstand, som *Faldet* er til at forklare *Historien,* og Man vil udentvivl snart opdage, at de største *videnskabelige* Trætter have reist sig deraf, at Man sammenblandede to saare forskiellige Spørgsmaal: hvad der *oprindelig* var Tilfældet med *Verden* og *Mennesket,* og hvad *efter* Faldet og Floden.

Hvilke Forandringer nu Floden rimeligviis kan have frembragt, saavel i Henseende til Dunst-Kredsen og Jordens Stilling, som derved til Alt hvad der groer og lever herneden, det bliver de Natur-Kyndiges Sag at efterspore, saa her kan Historikeren kun yttre sine Tanker spørgsmaalsviis. Skulde, nu |A:48blandt Andet, hele Fast-Landet ikke muelig have forskudt sig ned over Jævndøgns-Linien,

eller dog, i alt Fald, *Amerika,* der endnu mod Norden er saa nærgaaende og dog saa stiv paa sin Uafhængighed, have revet sig løs fra os, saa baade *Øster-Søen* og *Middel-Havet* var oprindelig indelukte, og vilde, under denne Forudsætning, ikke, blandt meget Andet, den *ildsprudende* Bjerg-Natur især i *Syd-Amerika* blive langt forklarligere end hidindtil? Vilde det dernæst ikke kaste endeel Lys paa Natur-Historien, om Man antog, at der efter Floden baade i Dyre og Plante-Riget har fundet en Forringelse og Udartning Sted, saa der blev mange smaa Slags af faa Store, og er ikke saavel *Kornets* som endeel Frugt-Træers Opkomst aldeles uforklarlig, med mindre Man antager, at i Jordens bedre Dage, da Intet egenlig voxde *vildt,* groede de op af dem selv og reddedes kun, ligesom Mennesket, med Nød og Neppe fra det store Skib-Brudd? Var det endelig saa grumme urimeligt, om Man giættede paa, at Jorden vel oprindelig dreiede sig om Solen, men kom paa Grund ved Synd-Floden, og maa nu være glad ved Solens Tjenstagtighed, eller kan Man |US:54paa anden Maade bedre forklare sig de modsatte Hypotheser, begge ældgamle, og den nu Herskende, længst fra at kunne bevise sig selv?

Det maa i Øvrigt anmærkes, at hos alle de Folk der havde Old-Sagn, var der ogsaa Et om den store *Vand-Flod* og det underlige Skib; thi skiøndt Man aldrig paa fri Haand kunde deraf slutte sig til den store Begivenhed, kan vi dog umuelig kiende den, uden ved alle disse Sagn at mindes derom.

Noahs Slægt-Register.

Noah plantede en Vin-Gaard og da han drak af Vinen blev han beruset, saa hans Søn *Cham* fandt ham liggende blottet i Paulunet, og det gik Cham ud og fortalde sine Brødre, men disse, *Sem* og *Japhet,* tog et Klæde og hængde |**A:49**om deres Skuldre og gik baglængs ind og tildækkede deres Fader, uden at see hans Skam. Da *Noah* blev ædru og hørde hvad hans yngste Søn havde gjort, da sagde han: i Band være *Canaan,* han vorde sine Brødres Træl! men Herren, den Velsignede, være Sems Gud og Canaan være hans Træl! Gud giøre lyst for Japhet og lade Sem huse ham og Canaan være hans Træl!

Af disse *Noahs* tre Sønner, *Sem, Cham* og *Japhet,* blev al Jorden befolket og Japhets Sønner hedd Gomer, Magog, Madai, Javan, Thubal, Mesech og Thiras, de deelte Hedenskabets Holme imellem sig, efter Forskiellen paa deres Stammer og Tunge-Maal.

Chams Sønner hedd Chus, Misraim, Phud og *Canaan,* og fra Chus nedstammede *Nimrod,* som blev den første Hersker paa Jorden og han var en gudsforgaaen Krop af en Fri-Skytte, som Mund-Heldet lyder: en gudsforgaaen Skytte som *Nimrod.* Hans

Opkomst var i *Babylon* i *Sinears* Land og derfra udgik Assur som bygde *Ninive*.

Sems Sønner hedd *Elam,* Assur, Arphachsad, Lud og Aram.

Ovenstaaende Træk af Patriarkens huuslige Liv har i den senere Tid skaffet ham megen Eftertale, men det vedkommer os ikke, thi hvem der læser Universal-Historien for at udspeide de store Enkelt-Mænds Lyder, de ligne jo Cham, og hvem der bruger den til et Fibel-Bret for Børn i det daglige Liv, veed kun lidt hvad den duer til. Optrinet har naturligviis ikke heller faaet Plads i Historien for at sværte *Noah,* og, selv om det skal giøre |US:55os opmærksom paa en Udartning af *Vin-Stokken* i den ny Jord-Bund, er det dog kun en Bihensigt, da Hensigten aabenbar er, giennem *Noahs* Spaadom at fremstille os Menneske-Slægten efter Floden baade indvortes og udvortes saaledes deelt, at *Semiterne* gaae i |**A:50**Spidsen, *Japhetiderne* udvikles ved Hjelp af dem til at følge efter og *Chamiterne* blive tilbage, uden forsaavidt at *Canaans* Afkom maa trælle for begge de lykkelige Brødre. Det er derfor hverken Spørgsmaalet, om *Noah* handlede moralsk rigtig i at sige hvad hos ham maa tages for et uvilkaarligt Udbrud af prophetisk Begeistring, eller hvorvidt det kunde ligne *Jøderne* og i Særdeleshed *Moses* vitterlig at forfalske *Universal-Historien,* for at ophøie *Sem* og nedtrykke *Canaan,* thi det opstaaer kun ved en ligesaa ugrundet som ærerørig Mistanke, saa Spørgsmaalet er kun, om Seeren saae ret eller ikke? Dette lader sig vel endnu ikke klart afgiøre, men dog synes hele Menneske-Slægtens Levnets-Løb hidindtil at være paa Spaamandens Side, thi at *Jøderne* er *Semiter,* fristes Man neppe til at tvivle om, og de, der ansaae sig selv for *Japhetider,* har unægtelig siden den Christne Kirkes Stiftelse siddet aandelig til Huse hos Sem, medens de *Sorte* aabenbar udgiør en egen Hoved-Stamme, hvoraf *Neger-Folkene* bestandig havde Trælle-Kaar, saa Man derved nødes til at tænke paa *Cham* og *Canaan*. At i Øvrigt *Neger-Handelen* kun er slet forsvaret dermed at den er forudseet, følger af sig selv, og kun for Prophetens Skyld maa det bemærkes, at han ikke har spaaet Canaans Afkom bestandig, men kun langvarig Trældom.

Dog, hvad Anfægtning denne universal-historiske Spaadom har fundet, er Intet imod den, der i senere Tid mødte Grund-Efterretningen i Noahs Slægt-Register, at alle Folke-Færd nedstamme fra ham; thi med den syndes Christendommens vigtige Paastand om *Menneske-Slægtens* ***Eenhed*** at maatte staae og falde, og denne Eenhed faldt nu engang de fleste Boglærde i forrige Aarhundrede saa urimelig, at de slet ikke tvivlede paa, den jo maatte falde bort af sig selv, naar Man fik den slemme Overtro paa Bibelen udryddet. Deri tog de imidlertid mærkelig feil, thi Paastanden kan ikke opgives, |**A:51**uden at Mennesket med det Samme opgiver Arbeidet paa almindelig Oplysning og Haabet om at komme til Forstand paa sig selv, saa her giælder det ei blot om den Mosaiske

Efterretning, men om Universal-Historien og om hele den universelle Retning i vor Videnskabelighed, der maatte være idel Tant, naar ikke alle |US:56de, der virkelig ligne os, hørde til vor Slægt. Lod det sig derfor endog afbevise, at alle Folke-Færd nedstammede fra *Noahs* tre Sønner, maatte vi ligefuldt paastaae, de havde første Forældre tilfælles med os, og saasnart Man indseer det, vil formodenlig alle Indvendinger mod Noahs Slægt-Register bortfalde, da de ingenlunde er oprundne paa Historiens faste, men paa Speculationens luftige Grund. I alle Tilfælde maae ikke blot Christne, men alle den *menneskelige* Oplysnings Venner, være glade ved i den ældgamle Fortælling at finde en historisk Støtte-Punkt for deres nødvendige Paastand, men vil herefter nok vogte sig for at giøre den til en christelig Troes-Artikel, end sige da at byde Nogen den som et videnskabeligt Beviis, eller balsamere den i Vrævl, som *de* Skrift-Kloge, der, af de ellers ubekiendte Navne paa Noahs Børne-Børn og Afkom, vilde slutte sig til de bekiendte Folke-Færd. Vist nok maae vi nemlig formode, at de mange Navne, der umuelig for Intet kan være indlemmede i saa kort og uskatteerligt et Brud-Stykke af Universal-Historien, neppe heller staae der *blot* for at vise, det er intet løst Rygte om de tre Noah-Sønner som alle Folks Stam-Fædre; men vi skal alligevel strax indrømme, hvad der er let at fatte, at *anden* Nytte giør de ikke *os,* førend vi maaskee engang opdage at enhver af de tre Hoved-Stammer virkelig maa have havt saamange Under-Afdelinger. Sligt kan vel synes Mange en naragtig Grille, men ikke dem, der see at vi allerede kan angive en forsvarlig Grund for, hvi Noah kun havde tre Sønner, ligesom *Kronos,* der da ogsaa historisk sammensmelter med ham, og |**A:52**det skulde jeg mene Man virkelig kan; thi at *Jøderne* har endeel Frænder, som vi med Grund kalde *Phantasi-Folkene*, at *Grækerne* havde en større Familie, som vi med Føie kalde *Hjerte-Folkene* og at Resten, under Navn af *Forstands-Folk,* godt lade sig forbinde med *Ægypterne,* er dog nok ligesaalidt en Grille, som at Phantasien holder sig mest til det Tilkommende, Følelsen til det Forbigangne og Forstanden til det Nærværende, eller at disse tre Virksomheder ingen *aandelig* Medbeiler har i Menneske-Naturen. Det er derfor ogsaa nok værd at lægge Mærke til, at *Jøderne,* der kalde *Sem* deres Stam-Fader, unægtelig er det *Prophetiske* Folk, at *Grækerne,* der i det Mindste kom *Japhet* (Iapetos) ihu, var Oldtidens mest *historiske* Folk, og at Ægypterne, der selv kaldte deres Land *Chemia,* takkede deres gode Fornuft og Forstand for Alt hvad de havde, og gjorde sig ordenlig til af at *Pluto* havde hjemme hos dem.

|US:57

Babels-Taarnet.

Der var kun eet Sprog i Verden, da Folk begyndte at rykke frem mod Vesten og leirede sig paa Sletten i *Sinear,* men her sagde de til hverandre: kom, lad os stryge Tegl og bage dem i Ilden, og bygge os en Stad, med et Taarn i, der naaer lige op til Himmelen, det har vi meer Ære af, end at splittes ad over hele Jorden. Som sagt, saa gjort, og de brugde Tegl for Steen og Lim for Kalk, men saa kom *Herren* ned for at syne den Stad og det Taarn og Han sagde: see engang, hvad hele den Flok med fælles Tunge-Maal har taget sig for og vil ingenlunde opgive! Kom, lad os fare ned og forvirre deres Tunge-Maal, saa den Ene ikke forstaaer den Anden! Paa denne Maade splittede Herren dem ad over hele Jorden og fik Bygningen baade af Staden og Taarnet til at gaae i Staa, og derfor kom Staden til at hedde *Babel* ɔ: *Virvar!*

|A:53Hermed ender naturligviis Universal-Historien af Menneskets Barndom, og det er rimeligt nok, at Barndommen selv endte med en *stor Barne-Streg,* men før vi røre meer derved, maae vi atter, fra det urimelige Kirke-Stævne, indskyde os under Skole-Raadet, som alle *Bøgers* rette Værne-Thing, thi saa latterlig en Troes-Artikel til Salighed, som der lader sig giøre af dette Blad, kunde Man lede længe efter, og havde de *tre* velbekiendte *Troes-Artikler* været af det Slags, havde den *Christne Kirke* neppe faaet nogen Historie, end sige en saa mageløs som den nu har. Naar vi derimod indsee, at Kirken som har havt sin Ulykke med de Skrift-Kloges Bogstav-Tro, maa være glad ved, den rives ned i Bund og Grund, saa det er et reent videnskabeligt Spørgsmaal, hvad Priis vi skal sætte paa Efterretningen om Babels-Taarnet, da vove vi Intet ved at paastaae, at høi Priis maae vi i alt Fald sætte paa saa god en Hjemmel for, at der virkelig har været et *Grund-Sprog* paa Jorden, hvoraf altsaa alle nærværende Tunge-Maal maae ansees for meer og mindre uægte Døttre. Dette er nemlig en nødvendig Hypothes, naar vi skal henføre alle Folke-Slag til een Menneske-Slægt, og Sprog-Ligheden er igien det eneste videnskabelige Beviis, vi kan tænke paa for denne Eenhed, der er ligesaa vanskelig at opvise som nødvendig at paastaae; men havde vi nu ikke havt gyldig Hjemmel for, at der oprindelig var kun eet Tunge-Maal, da havde vi rimeligviis aldrig faaet Mod til at opstille saa paradox en Forud|US:58sætning, end sige til at forsvare den, til det begyndte at lysne over Dunkelheden, som er først nu. Saalænge Man nemlig vilde *forklare* sig al den opkomne Forskiel af *udvortes* Grunde, da var Paastanden som et selvgjort Paradox latterlig, og det var jo først i Gaar vi opdagede, at et Folks Tunge-Maal er Udtrykket for dets *indvortes* Eiendommelighed, og fandt saaledes den videnskabelige Traad, der skal veilede os i Sprog-Labyrinthen, me|A:54dens vi paa den anden Side neppe endnu ret har fattet den Grund-Sætning, at *intet Tunge-Maal,* som vi kan *lære* og deri *udtrykke vor Tanke-Gang,* kan være *grund-forskielligt* fra vort Eget.

Hvorvidt nu vor Sprog-Granskning, i levende Forbindelse med Menneske-Historien i det Hele, vil føre os til at indsee Nødvendigheden af et Mirakel ved den første Sprog-Deling, det maa Tiden vise; men *formodenlig* komme vi snart til den Indsigt at, efter *Faldet,* ethvert Skridt paa den beskikkede Menneske-Bane udkrævede et Mirakel ɔ: en *overordenlig* Virksomhed af *Guddoms-Aanden,* saa det videnskabelige Spørgsmaal kun bliver: om Kraften til denne Virksomhed ogsaa laae i Menneske-Naturen eller ikke. Da vil vi udentvivl forestille os Sagen saaledes: *Grund-Sproget* skulde blive uforandret i ***Barndommen,*** men naar Slægten kom til Skiels-Aar og Alder, da skulde det gaae den, som det paa en Maade altid gaaer de Poetiske Naturer, der i Ungdoms-Begeistring skabe sig hver sin Verden, saa da vilde Stammerne skilt sig ad, for at finde hver sin passende Bopæl og Syssel, og ved en harmonisk Sammen-Virkning af indvortes og udvortes Aarsager vilde alle Slægtens Hoved-Retninger udtrykt sig i tilsvarende Tungemaal, der udsprang af Grund-Sproget som Grene af en fælles Stamme og forenede sig først igien, naar Øiemedet var opnaaet, som vi kan tænke os en Træ-Top hvor alle Grene mødes. Efter *Faldet,* der i alle Maader forstyrrede *Lige-Vægten,* lader denne Sprog-Udvikling sig neppe tænke uden som en Sprog-Forvirring, og naar Slægten efter Floden ikke vilde skilles ad, altsaa ikke aandelig indtræde i Ungdoms-Alderen, da er det vanskeligt at see, hvorledes denne Knude kunde løses, uden at *Forsynet,* til Slægtens Bedste, lagde sig derimellem, og det var vist nok et underligt men ingenlunde naturstridigt Middel, at lade *Ungdoms-Begeistringen* overraske og beruse dem, saa de ligesom drak |A:55af *Lethe* og begyndte med et nyt Tunge-|US:59Maal et nyt aandeligt Levnets-Løb. Betænke vi endelig, at et Moders-Maal, som ikke passer for os, er i Grunden et Tunge-Baand, vi ønske at skiæres for; at Grund-Sproget efter *Faldet* ei ret kunde passe for Nogen; at Jorden, efter Floden, kun daarlig svarede til det og at endelig enhver Sprog-Green naturligviis blev Stammen *saa lig,* som de tilsvarende Mennesker i Aanden var Grund-Mennesket; da bortfalde udentvivl af sig selv alle de Urimeligheder, Man ikke har fundet i den gamle Efterretning, men snart paadigtet og snart paabyrdet den.

Hvorlænge det for Resten varede, inden Menneske-Slægten, saavidt mueligt, nødtes til at ryste Barnet af Ærmet og rykke frem mod Vesten til *Middel-Havet,* hvor Syns-Kredsen skulde udvide og Ungdoms-Kræfterne udvikle sig, det behøver Man ikke at være meget nysgierrig for at spørge om, men enten maae vi dog forblive aldeles uvidende derom eller nøies med Svaret i første *Mose-Bog*. Vist nok er det altid en vanskelig Sag med *Tal* i gamle Bøger, men ved Hjelp af *Jødernes* Tids-Regning, kan vi dog finde ud, at det maa være skeet omtrent for 3700 Aar siden, eller 1900 Aar efter Skabelsen, ligesaalænge før Christi Fødsel og 300 Aar efter Floden.

Vel er der nemlig kun *tre* Ledd (Arphaxad, Salah og Eber) eller høist *Fire* mellem *Sem* og den *Phaleg,* ved hvis Fødsels-Tid vi maae sætte Adspredelsen, men saalænge Folk lever *fire, fem* hundrede Aar, er Sligt ingenlunde urimeligt, og hvem der ikke kan lide den lange Alder faaer nøies med stakket Kundskab.

|**A:56**|US:60

Old-Tiden.

Fra Adspredelsen til Jerusalems Forstyrrelse.

(henved 2000 Aar.)

Abraham.

Abraham, Tharahs Søn, som nedstammede i sjette Ledd fra Eber, altsaa i *Niende* fra *Sem,* er den første Mand paa Jorden, der fik Noget som ligner en Levnets-Beskrivelse, og denne Semit, som baade *Jøder* og *Araber* kalde deres kiødelige, baade *Christne* og *Mahomedaner* deres aandelige Fader, er ogsaa unægtelig en universal-historisk Patriark, om hvem det vilde være tungt ei at vide bedre Beskeed, end Hedning-Folkene vidste om deres mythiske Stam-Fædre. Baade han og vi havde imidlertid ogsaa det mageløse Held, at Abraham, blandt sine Børn i *sjette* Ledd, ei blot fandt en Biograph, men en Saadan, som den store *Moses,* der selv var blevet graa i Hyrde-Telten og satte saa den store Hyrde-Konge et uforgiængeligt Mindes-Mærke, ved Siden ad Lov-Bogen for hans Afkom, der nu skulde begynde at giøre ham til den store *Folke-Fader,* han havde Løfte paa at blive.

Abrahams Fædre havde boet i Chaldæa, østenfor *Euphrat,* men *Tharah* flyttede til Charan og der sagde Herren til Abraham: gak ud af din Faders Huus og fra din Slægt og drag til et Land som jeg skal vise dig; saa vil jeg giøre dig til et stort Folk og skiænke dig stor Navnkundighed og en velsignet Amindelse: hvem der velsigner dig vil Jeg velsigne, hvem der forbander dig vil Jeg forbande, og i *dig* skal *alle Folke-Stammer* paa Jorden *velsignes! Abra*|*A:57*|*ham* var dengang fem og halvfjerdsindstyve Aar og han forlod Charan, paa Her|US:61rens Ord, med sin Hustru *Sara,* sin Broder-Søn *Loth,* som var faderløs, og Alt hvad han eiede, og kom til *Canaan,* til Sichem ved den store Eeg, og der aabenbarede Herren sig for ham og sagde:

dette Land vil Jeg give din Afkom, derfor bygde Abraham Herren et Alter paa det samme Sted.

Abraham og Loth var rige Mænd, begge, og i Tidens Længde kunde deres Hyrder ikke forliges om Græs-Gangene, derfor sagde Abraham til Loth: vi er Brødre og der maa ingen Splid være, enten mellem os eller vore Hyrder, og her er Rum nok, saa, vil du gaae til Høire, gaaer jeg til Venstre, og vil du gaae til Venstre, gaaer jeg til Høire! Da faldt *Loths* Øine paa Sletten ved Jordan, omkring Sodoma og Gomorra, som dengang vandedes af Floden og var et Paradis, ligesom Ægypten, og den Egn udvalgde han og opslog sin Bopæl i *Sodoma* blandt et meget slemt og ugudeligt Folk. Abraham blev derimod i Sichem, til Herren befalede ham at rykke op og syne Landet, lige ud til Havet, som hans Afkom skulde besidde, og siden boede han ved Mamres Eeg, ved *Hebron* og bygde Herren ogsaa der et Alter.

Nu havde Kong *Balla* i Sodoma og Kong *Bassa* i Gomorra, og tre andre Smaa-Konger deromkring, i tolv Aar skattet til *Chodolgomer* Konge i *Elam,* men i det Trettende faldt de fra, og i det Fjortende drog Chodolgomer ud i Herrefærd mod dem, og havde Kong *Amraphel* i Sinear, Kong *Arioch* i Elassar og *Thargal* Folke-Konge i Følge med sig, og de slog Kæmperne i Astaroth og Karnain og Omeræerne i Staden Sau og Horiterne paa Seirs-Bjerge, til Terebinthen ved Pharan i Ørken. Derfra vendte de fire Konger tilbage til Trætte-Kilden i Kades, slog Amalekiterne og mødtes til Strid med de fem frafaldne Konger i Salt-Dalen som var fuld af Lim-Grave. Der flydde og faldt Kongerne |A:58fra Sodoma og Gomorra og Resten flygtede til Bjergene, og Seierherrerne plyndrede Sodoma og Gomorra og *Loth,* som boede iblandt Sodomiterne, faldt derved ogsaa i Fangenskab og blev bortført. Det kom der en af Flygtningerne og fortalde *Abraham* i Mamre-Lund, hvor han boede hos Mamres Brødre *Eskol* og *Aner* som han var i Samlag med, og saasnart Abraham hørde, at hans Brodersøn var fanget, da fik han strax trehundrede og atten Mand, af sine egne Tyende, paa Benene, kaldte sine Stalbrødre Eskol og Aner til Hjelp og satte efter Kongerne og naaede dem ved Dan, hvor han overfaldt dem om Natten og slog dem, lige til Choba vestenfor *Damask.* Da Abraham derpaa vendte seierrig tilbage, kom Kong |US:62*Melchisedek* i Salem, som var den høieste Guds Præst, ud imod ham med *Vin* og *Brød* og lyste Velsignelse over ham, sigende: velsignet være Abraham af den *høieste* Gud, som skabde *Himlen* og *Jorden,* og lovet være den høieste Gud, som gav Fienden i din Vold! Ham gav Abraham Tiende af Alt, men Kongen i Sodoma var ogsaa gaaet Abraham i Møde, til Savi-Dalen og til Konge-Sletten, og han sagde til Abraham: behold du Byttet og giv mig blot Folkene! Nei, sagde Abraham, jeg vidner for den høieste Gud, som skabde Himmel og Jord, at jeg vil ikke eie Traad eller Trevl af hvad dit er, saa du skulde sige: Abraham kan

takke mig for hvad han har; jeg vil derfor Intet beholde undtagen hvad de unge Karle har fortæret og hvad der tilkommer mine Staldbrødre: Eskol, Aner og Mamre!

Siden havde Abraham et Syn, hvori Herren talede til ham og sagde: vær ikke forsagt! Jeg er dit Skjold og din store Løn! Da sagde Abraham: Ak! min Herre! hvad nytte mig Gaver, aldenstund jeg er barnløs og min Træl Eliezer fra Damask skal være min Arving! Nei, sagde Røsten, ei din Træl men din Søn skal arve dig, og see engang paa Himlen, om du kan tælle Stjernerne, thi saa mangfoldig skal din Afkom vorde! |A:59Og Abraham troede Gud og det blev regnet ham til Retfærdighed, men da Herren sagde: Jeg er din Gud, som udførde dig af Chaldæernes Land, for at give dig dette Land til Arv, da sagde Abraham: hvorpaa skal jeg kiende det, og Herren sagde: paa en treaars Kvie og en treaars Geed og en treaars Væder, en Turtel-Due og en Due-Unge. Alt det tog Abraham da ogsaa og lagde Kroppene deelte men Fuglene hele lige over for hverandre og sad paa Vagt mod Rov-Fuglene som faldt paa Offeret, men i Solebjergs-Laget blev Abraham undrykt, det sortnede for hans Øine og han bævede og hørde en Røst, som sagde: det være dig vitterligt, at til om fire hundrede Aar skal din Æt være udlændig blandt de Fremmede, beherskes, mishandles og undertrykkes af dem, men du skal have en god Alderdom og samles til dine Fædre i Fred, og i den *fjerde Slægt* vil Jeg føre din Afkom hid igien, thi Amoriternes Ondskab skal have Tid til at modnes. Og see, da Solen var nedgangen, da var Alteret indhyllet i Røg som af en Ovn og der bevægede sig ligesom tændte Lamper mellem Offer-Gaverne.

Da Abraham havde boet ti Aar i Canaan og Sara saae at hun fik ingen Børn, da bad hun Abraham at tage hendes *ægyptiske* Tjeneste-Pige *Agar* til Med-Hustru, og det gjorde han, men Agar blev derpaa studs mod sin Frue, og Abraham lod Sara tugte hende som hun vilde. Da nu Sara var haard imod |US:63hende, løb Agar bort, men paa Veien til Schur, ved en Kilde i Ørken, mødte Herrens Engel hende og bød hende vende tilbage og ydmyge sig for Sara og spaaede hende en stor, utallig Afkom, sigende: du er frugtsommelig og føder en Søn som du skal kalde *Ismael,* han skal være but, hans Haand skal være imod Alle og Alles Haand imod ham, men han skal boe for Næsen af alle sine Brødre.

Endelig, da Abraham var ni og halvfemtsindstyve Aar, havde han igien et Syn, hvori Herren talede til ham og gjorde |A:60*Omskiærelsens Pagt* med ham, saa hvert Barn otte Dage gammelt skulde omskiæres og der maatte ikke findes en Uomskaaret, Fri eller Træl, hos hans Afkom, og Herren sagde: Jeg velsigner *Sara* og giver dig en Søn med hende, som skal være Konge-Fader! Da faldt Abraham paa sit Ansigt men loe og sagde ved sig selv: skulde vi faae en Søn, naar jeg er hundrede Aar og Sara Halvfemts, og han sagde til Herren: ja, Gud lade *Ismael* leve! Som

Jeg siger, sagde Gud, Sara skal føde dig en Søn, som du skal kalde *Isak* og med ham vil jeg slutte en evig Pagt at være hans og hans Afkoms Gud. Ogsaa din Bøn for *Ismael* har Jeg hørt og jeg har velsignet ham, saa han bliver Fader til tolv Stammer og til et stort Folk, men med Sønnen, som Sara føder ad Aare, med *Isak* slutter jeg Pagten.

Derpaa tog Abraham og omskar sig selv og sin Søn Ismael og alt *Mandkiøn* i sit Huus; men som han nu sad en Middags-Stund i Dørren paa sit Paulun i Mamre-Lund, da slog han sine Øine op og saae tre Vandrings-Mænd og løb dem imøde, bukkede dybt og sagde: Herre! har jeg fundet Naade for dine Øine, da gaae ikke din Tjeners Dør forbi, men lad os tage Vand til Fodbad og vederkvæger eder i Lunden med en Bid Brød, saa kan I fortsætte eders Reise! Som du vil, sagde den Fremmede, og strax løb Abraham ind i Telten til Sara og sagde: skynd dig, tag tre Gievner fint Hvede-Meel og bag Kager! Og selv løb Abraham til Hjorden og tog den bedste Fede-Kalv han fandt, lod en af Tjenerne lave den til i en Hast og beværtede saa de Fremmede under Egen med Smør og Mælk og Kalve-Kiød og gik selv for Borde. Da sagde den Anden til ham: hvor er *Sara,* din Hustru? Inde i Telten, var Svaret. Velan, sagde Han, om et Aar, ved denne Tid, naar Jeg kommer igien, har Sara sig en Søn! Det hørde Sara, som stod bag Døren i Paulunet og lyttede, og hun loe ved sig selv og sagde: det er nok bagefter! Da sagde |**A:61**Herren til Abraham: hvad skal det betyde, at *Sara* loe ved sig selv og sagde, hun er for gammel; for Gud er |US:64ingen Ting umuelig og, som sagt, Jeg kommer igien ad Aare og da har Sara en Søn! Sara blev nu bange og nægtede, at hun havde leet, men han sagde: Snak! jo vist loe du!

Derpaa reiste de Fremmede sig og gik ad Sodoma og Gomorra til og Abraham fulgde dem paa Vei, og da sagde Herren: Jeg vil ikke dølge for min Tjener Abraham hvad jeg har isinde; thi han skal blive til et stort og talrigt Folk og i ham skal alle Jordens Folke-Færd velsignes, og Jeg veed, han vil formane sine Børn og sin Slægt til at følge Herrens Veie og giøre Ret og Skiel, saa Jeg kan lade Abraham times Alt hvad jeg har lovet ham! Der er kommet mig et stort Skrig for Øren om Sodomas og Gomorras svare Synder, og Jeg foer ned for at see om Skriget har tilstrækkelig Grund eller ikke! De To var imidlertid gaaet forud til Sodoma, men Abraham stod for Herrens Ansigt, traadte nærmere og sagde: vil Du da ødelægge den Retfærdige med den Ugudelige? Nei, det være langt fra, Jordens Dommer, skulde han ikke giøre Forskiel! Hvis der nu skulde være halvtredsindstyve Retfærdige i Staden, vil du da ødelægge dem, eller vil du ikke meget mere spare hele Staden for de halvtredsindstyve Retfærdiges Skyld? Jo, sagde Herren, findes der i Sodoma halvtredsindstyve Retfærdige, da vil Jeg spare hele Staden for deres Skyld. Men, sagde Abraham, siden jeg nu er kommet Herren i Tale,

skiøndt jeg kun er Støv og Aske, saa, hvis der skulde fattes Fem i de Halvtreds, vilde Du da derfor ødelægge Staden? Nei, sagde Herren, findes der fem og fyrretive, ødelægger Jeg den ikke. Og see, Abraham blev ved at bede, og slog af til Fyrretive, til Tredive og til Tyve, og da Herren altid gjorde som han bad, da sagde Abraham: maa jeg ikke nok bede blot een Gang endnu: om der skulde findes Ti! Selv for de Tis Skyld, |A:62sagde Herren, vil Jeg da afvende Ødelæggelsen, og dermed brød Herren af og gik.

Da de to Engle om Aftenen kom til Sodoma, sad *Loth* i Porten, løb dem imøde, bukkede dybt og bad dem tage Natte-Leie hos ham, og da de vægrede sig og sagde, de vilde blive paa Gaden om Natten, nødte han dem, til de gik ind, og han gjorde Giæstebud for dem; men før de endnu gik til Sengs, stimlede alle Sodomiterne omkring Huset, kaldte *Loth* ud og sagde: hvor er de Mænd som tog ind hos dig i Aftes, bring os dem herud at vi kan giøre os lystige med dem! O, nei dog, Brødre! sagde *Loth,* begaaer ikke den Misgierning, jeg har to ugifte Døttre, dem vil jeg overlade til eders Godtbefindende, naar I blot ikke vil forgribe jer paa Giæsterne under mit Tag! Af Veien |US:65med dig, var Svaret, du er selv en Giæst og vil sætte os irette, men derfor skal du ogsaa skee en Ulykke fremfor de Andre. Dermed styrtede de ind paa *Loth* og vilde brække Dørren op, men da udrakde de Fremmede deres Haand, drog *Loth* ind til sig, lukkede Dørren og slog Sodomiterne med Blindhed, saa de blev kiede af at lede om Dørren. Derpaa sagde Englene til *Loth:* har du Sønner eller Døttre eller Svogre eller andre Paarørende i Staden, saa før dem ud af den, thi vi er udsendt for at ødelægge den! *Loth* gik da ogsaa hen og talde med sine tilkommende Sviger-Sønner og bad dem forlade Byen, fordi Herren vilde ødelægge den, men de tog det som om han kun spillede Giæk med dem. Næste Morgen tidlig skyndte Englene paa *Loth* og trak ham tilsidst med hans Kone og hans Døttre ud af Staden og sagde til ham: see dig ei tilbage og stat ei stille paa Sletten, men frels dig op paa Bjergene! Da sagde *Loth:* det kan jeg ikke, men har jeg fundet Naade for Herrens Øine, da spar den lille By her tæt ved, at jeg kan finde Tilflugt der! Velan! var Svaret, jeg vil skaane den, men skynd dig at komme der|A:63ind! Samme By hedder nu *Zoar* og just som *Loth* gik derind, stod Solen op, da regnede der Ild og Svovel ned fra Himlen over Sodoma og Gomorra og ødelagde dem og hele Egnen, og *Loths* Hustru, som saae sig tilbage, blev til en Salt-Støtte!

Samme Morgen tidlig gik Abraham hen til det Sted hvor han stod for Herrens Ansigt og see, da stod Egnen ved Sodoma indhyllet i Røg og Damp.

Siden skedte det, efter Herrens Ord, at *Sara* fødte en Søn, som blev omskaaret paa den ottende Dag og kaldt *Isak,* men da han voxde op og Sara saae, at *Ismael* drev Spot med ham, da sagde hun til Abraham: jag Slavinden og hendes Søn paa Dørren, thi

Slavindens Søn maa ikke gaae i Arv med min Søn. Det, fandt Abraham, var tungt at høre om sin egen Søn, men Gud sagde til ham: lad det ikke falde dig tungt, men lyd kun Sara ad i Alt hvad hun siger om Slavinden og hendes Søn; thi giennem *Isak* er det, du forplanter din Slægt, men Jeg skal nok giøre Slavinde-Sønnen til et stort Folk, fordi han er af dit Blod. Da stod Abraham tidlig op om Morgenen, forsynede *Agar* med Vand og Brød, hængde hende Drengen paa Ryggen og lod hende gaae, men hun foer vild i Ørken og da Vandet var fortæret, kastede hun Drengen under en Palme-Busk og satte sig selv ned, et Bøsse-Skud derfra, med Ryggen til ham, sigende: jeg vil dog ikke see mit Barn døe. Da græd Drengen og gav et Skrig og det kom Gud for Øren og en Guds Engel fra Himmelen kaldte ad |US:66Agar, sigende: hvad nu, Agar! frygt ikke, Gud hørde Drengens Røst hvor han ligger, staae derfor op og tag ham ved Haanden, thi jeg giør et stort Folk af ham! Da aabnede Gud hendes Øine, saa hun fik Syn paa et Kilde-Væld, hvor hun fyldte sin Vand-Flaske og lædskede Drengen, og Gud var med ham, saa han trivedes i Ørken og blev en Bue-Skytte, og hans Moder skaffede ham en Hustru fra Ægypten.

|**A:64**Siden satte Gud Abraham paa Prøve og sagde: tag *Isak,* din elskelige, kiære Søn og gak til Høi-Landet og bring mig et Offer af ham paa et af Bjergene, som Jeg bestemmer! Da stod Abraham tidlig op om Morgenen og sadlede sit Æsel og drog afsted, med Isak og To af sine Tyende og med Tørre-Brænde til Offringen. Tredie Dagen fik han Stedet i Sigte som Gud havde valgt, og sagde da til sine Slaver: bier I nu her med Æselet, mens jeg og Drengen gaaer derhen, saa komme vi igien naar vi er færdige! Brændet maatte *Isak* bære og selv gik Abraham med Ilden og med Offer-Kniven i Haanden, men, alt som de nu gik ved Siden ad hinanden, da sagde Isak til sin Fader Abraham: min Fader! Ja, min Søn! sagde han, hvad er det? Vi har Ild og Brænde, sagde Isak, men hvor er Offer-Lammet? da sagde Abraham: for Lammet, Søn, vil Herren sørge! Dermed gik de videre, og da de kom til Stedet, bygde Abraham et Alter, lagde Brændet ilave, bandt sin Søn *Isak* og lagde ham ovenpaa Brændet paa Alteret og rakde efter Offer-Kniven, for at slagte sin Søn; men da kaldte Herrens Engel fra Himmelen ad ham og raabde: Abraham, Abraham! læg ikke Haand paa Drengen og giør ham ingen Skade, thi nu kan Jeg mærke, du frygter Gud og vilde for min Skyld opoffre selv din elskelige Søn! Som nu Abraham saae sig om, fik han Øie paa en Væder, som hængde fast i Krattet ved Hornene, samme Væder gik han hen og tog og offrede til et Brænd-Offer istedenfor *Isak*.

Da Abraham var hundrede og syv og tredive Aar, døde *Sara* hans Hustru og han kiøbde en Ager, med en Klippe-Hule, af Hethiten Ephron, til en Familie-Begravelse, og der jordede han Sara, i Hulen Makpela, ved Hebron i Canaans Land, som med

Ageren blev ham tilskiødet til et Grav-Sted.

Abraham blev imidlertid selv hundrede og fem og halvfjerdsindstyve Aar, og saae sine Børne-Børn i Opvext, Isaks Sønner, *Jakob* og *Esau,* som han havde med sin Frændke |A:65*Rebekke,* og da Abraham døde, mæt af Dage, blev han begravet hos Sara i Hulen Makpela.

Ingenlunde bør Man undres over, at de fleste Læsere i vore |US:67Dage ei ret selv veed, hvormeget de troe af denne forunderlige Tale, der bestandig synes at svæve mellem en poetisk Idyl og en idyllisk Historie; thi det Naturlige og Over-Naturlige, det Guddommelige og Menneskelige, som Man i vore langt mere anatomiske end poetiske Dage pleier saa skarpt og dødt at adskille, sammenflyder her saa let og levende for vore Øine, at Man har ondt ved at troe dem, end sige da Historien, som de Skrift-Kloge saa keitet har gjort til en Troes-Artikel. Betragte vi imidlertid med Forstands oplyste, det er, med videnskabelige Øine, denne deilige Skildring af *Abraham,* den mageløse *Folke-Fader,* der ikke for Intet er kaldt Guds *Ven*, da see vi ogsaa et saa træffende Forbillede paa det Største, der udviklede sig i Tidernes Løb, at vi neppe fristes til at tvivle om, *Ebræerne* jo virkelig maae have havt en saadan vidunderlig Stam-Fader, af hvem *Christus* var den ægte og *Mahomed* den uægte Søn, saa det her, som overalt i den hellige Historie, bliver det eneste fornuftige Spørgsmaal, ikke om det er *mueligt,* der saa klart og glædelig har viist sin *Virkelighed,* men kun: paa hvad Maade Man helst skal forklare sig det. At nemlig Troen paa den høieste Gud, der skabde Himmel og Jord, og paa et virkeligt Samfund mellem den guddommelige og menneskelige Natur, maatte i Old-Tiden vidunderlig gribe en Enkelt-Mand og ligesaa vidunderlig gestalte hans og hans Afkoms Levnets-Løb, naar der nogensinde skulde blive et *Jødedom* og en *Christenhed* i Verden, det see vi af *Hedenskabets* Historie, og Spørgsmaalet er da kun, om dette var en blot Efter-Virkning hos de mest Poetiske Naturer af Menneskets Skabelse i Guds Billede, eller tillige, som Jøderne og de Christne har troet, en ny Virkning af Guddommen.

|A:66At Ødelæggelsen af Sodoma og Gomorra, og især Forvandlingen af Loths Hustru, har stødt Endeel af de Natur-Kyndige, er for Resten vist nok, men i Henseende til det Første kan Man kun sige: de maae være glade, det ikke gik dem, som det jo gik deres gamle Broder *Plinius,* der formodenlig heller ikke troede, det vilde gaae saa haardt til med *Herculanum* og *Pompeii,* før han fik det at føle, og hvad *Loths Hustru* angaaer, er det høist mærkeligt, baade at *Christus* omtaler det som en afgjort Sag, og at *Herodot* fortæller, han selv har seet en sær Støtte med Kvinde-Mærke i *Palæstina,* som vel turde være den samme, skiøndt han giver den en ganske anden Oprindelse.

Spørge vi endelig om Abrahams Leve-Tid, da maae vi nøies

med den Beskeed, at efter sit Slægt-Register nedstammede han |US:68i *sjette Ledd* fra *Eber,* og at efter vor Ebraiske Text, som det her (trods Indsigelsen af de Halvfjerds) efter Leddene er sikkrest at følge, forgik der ikke fuldt 200 Aar mellem *Phalegs Fødsel* og *Abrahams,* saa den Sidste maa sættes omtrent 500 Aar efter Floden og 1700 f. Ch.

Jakob eller *Israel.*

Isak var en stille Fyrste, men Herren aabenbarede sig dog ogsaa for ham, efter *Abrahams* Død, og gientog sit Løfte, at i hans Æt skulde alle Folk paa Jorden velsignes. Isak var gift med sin Frændke, *Rebekke, Labans* den Syrers Syster, og da hun var frugtsommelig, forespurgde hun sig hos Herren om sin Afkom og fik til Svar: du bærer tvende Folk under dit Hjerte, det Ene bedre end det Andet, og det Høie skal tjene det Lave! Hun fødte derpaa Tvillinger, nemlig *Esau* og *Jakob,* og da de voxde til, blev Esau en Vild-Skytte, men Jakob var spagfærdig og hjemlig, og saa engang, da *Esau* kom fra Jagten og var mat, sagde han til *Jakob,* som sad med en Ret Lindser for sig: jeg er flau, mig |**A:67**Forlov at smage din *Rød-Grød!* Ja, sagde Jakob, giver du saa mig din Førstefødsels-Ret? Top, sagde Esau, hvad nytter mig den Ret, jo før Man fødes, des før Man døer. Velan, sagde Jakob, saa sværg mig Førstefødsels-Retten til! Da svor Esau og aad og drak, sprang op og foer ud og regnede Førstefødsels-Retten for ingen Ting, og Man kaldte ham siden *Edom* ɔ: *den Røde.*

Isak holdt mest ad Esau, hvis Vildbrad smagde ham, men Rebekke holdt mest ad Jakob, og da Isak var gammel og blind, havde han betænkt at give Esau den store Velsignelse, der tilhørde hans Æt, men ved Rebekkes List fik Jakob den, hvorover Esau blev saa forbittret, at han lod sig forlyde med, at naar deres Fader døde, vilde han slaae sin Broder ihjel. Derfor sendte Isak og Rebekke Jakob til Syrien, til hans Morbroder Laban, og underveis lagde han sig en Aften, ved Soels Nedgang, til at sove paa Marken med en Steen under sit Hoved. Da saae han en Stige i Drømme, som naaede fra Jorden lige op til Himmelen, hvorad Guds Engle gik op og ned, og Herren stod selv paa Toppen og sagde: frygt ikke! Jeg er din Fader Abrahams Gud og Isaks Gud, den Grund som du hviler dig paa, den skiænker Jeg dig og din Æt, og din Æt skal være som Støv paa |US:69Jorden og brede sig ud mod alle fire Verdens-Hjørner, i den og i dig skal alle Jorderigs Stammer velsignes! Og see, Jeg er med dig paa alle dine Veie, og fører dig hid tilbage og slaaer ei Haanden af dig, til det er Altsammen skedt som Jeg siger! Nu vaagnede Jakob med det Ord: det vidste jeg ikke at Herren var her, og han blev bange og sagde: det er frygteligt, thi hvem kan sige Andet end at her er Guds Huus og Himlens Port! Derpaa stod han

tidlig op om Morgenen og tog den Steen, hans Hoved havde hvilet paa, og reiste den op som en Sule, og hældte Olie paa Toppen, og kaldte Stedet *Bethel* ɔ: Guds |A:68Huus, og gjorde det høitidelige Løfte: dersom Gud Herren vil ledsage mig og give Føden og Klæden og føre mig tilbage i god Behold til min Faders Huus, da skal Han være min Gud og denne Steen-Sule skal være mit Guds-Huus, og jeg vil tiende til Ham af alt hvad Han skiænker mig!

I Syrien hvor *Jakob* tilbragde tyve Aar hos sin Morbroder *Laban,* fik han to Koner for Een, *Rachel* og *Lea,* begge Labans Døttre, men det skedte ved Labans Trædskhed og ei med Jakobs gode Villie; thi hans Hug stod kun til Rachel. Han blev ogsaa der ved Guds Velsignelse en rig Mand, baade paa Børn og Gods, og da han dermed vendte tilbage til Canaan, da mødte ham en underlig Ting, thi ved Bækken Jabok som løber i Jordan, paa det Sted som siden kaldes *Puneel* (Guds Aasyn), kom der en Nat, han var alene, en Mand til ham og brødes med ham, saa hans ene Hofte gik af Ledd, men fik dog ikke Bugt med ham, og da han i Dagningen sagde: slip mig nu, da svarede Jakob: nei, jeg slipper dig ikke, før du velsigner mig. Hvad er dit Navn, sagde Manden, og, paa Svaret, det er Jakob, sagde han: du skal ikke længer hedde Jakob men *Israel* (Guds Kæmpe), thi du har kæmpet med Gud som en Mand! Manden gik og Solen stod op, men Jakob haltede og Israels Børn æde ikke Hofte-Senen paa noget Dyr, fordi Jakobs blev forrakt.

At *Edomiternes* Stamfader *Esau* her staaer i Skygge mod *Israeliternes* Stamfader *Jakob,* er soleklart, og deraf sluttede Man i forrige Aarhundrede, at baade *Jakob* og *Moses* havde gjort Esau skammelig Uret; men da, giennem Løbet af tre Aar-Tusinder, *Herodes* den *Store*, afskyelig Ihukommelse, er den eneste *Edomit,* der vandt universal-historisk Navnkundighed, saa vil det attende Aarhundredes Gunst ligesaalidt gavne Esaus Efter-Mæle, som Herodes den Stores vilde vinde ved en Sammenligning mellem ham og den samtidige "*Israels Konge*" |US:70der unægtelig fik en |A:69saa velsignet Ihukommelse, at den overgik alle de Forventninger Velsignelsen over Jakob med Rimelighed kunde vække! Saasandt derfor *Opfyldelsen* er det sikkre Kiende-Mærke, der skiller de sande Spaadomme fra de Falske, maa Forholdet mellem Israeliters og Edomiters Stamfædre, naar de var kiødelige Brødre, og Esau den Ældste, sin Faders Yndling, nødvendig have været, ikke som Man i forrige Aarhundrede drømde sig, men som Moses for tretusinde Aar siden skildrede det, uden at bryde sig om, hvordan Man i Anledning deraf vilde moralisere for de Døde, og, i et critisk Øieblik, skrive Historien om paa fri Haand. Skulde Man ellers i Historien, som den er, finde en moralsk Mærkelighed, da blev det ingenlunde den aldeles naturlige Ting, at selv et haardt Broder-Hjerte stundom er bevægeligt, men vel at Esau kunde have isinde at slaae sin *Tvilling*-Broder ihjel, hvad vel kun *Herodes* den Store vilde kalde naturligt.

Joseph.

Af Jakobs tolv Sønner er det især *Levi, Juda* og *Joseph,* der har faaet universal-historisk Navnkundighed, og med Joseph gik det besynderlig til. Han havde allerede i sin Opvext stærke og mærkelige Drømme, som han, til deres store Ærgrelse, fortalde sine Brødre; thi først sagde han til dem: hør engang hvad jeg har drømt: jeg syndes vi var ude i Marken at binde, og da reiste min Neg sig paa Roden, men alle eders Neger neiede for den, og saa fortalde han igien, i sin Faders Nærværelse: jeg drømde at baade Soel og Maane og elleve Stjerner bøiede sig for mig. *Jakob,* som havde Forkiærlighed for Drengen, hans elskede *Rachels* Førstefødte, lagde vel Mærke til det Ord, men skiændte dog paa ham sigende: hvad er det, du drømmer om, skulde kanskee baade Fader og Moder og Brødre komme og kaste sig i Støvet for dig! Herover, saavelsom over en *blommet Kjole, Joseph* |A:70havde faaet af sin Fader, fattede hans Brødre Nag til ham, og Somme af dem var rasende forbittrede paa ham, fordi han, efter deres Sigende, havde sladret om dem til deres Fader.

Nu traf det sig engang, at *Jakob* sagde til *Joseph,* som var hjemme hos ham i Dalen ved Hebron: gak ned til Sichem hvor dine Brødre vogte Kvæget og see hvordan det gaaer dem, |US:71men kom saa igien og siig mig Beskeed! Joseph gik da ogsaa og traf sine Brødre ved *Dotham,* oppe ved Lande-Veien, men saasnart de fik Syn paa ham langt borte, sagde de til hinanden: see, der har vi *Drømmeren,* kom nu og lad os slaae ham ihjel og smide ham ned i en af Hulerne og skyde Skylden paa de vilde Dyr, saa skal vi see, hvad der bliver af hans Drømme! Nei, sagde *Ruben,* som var ældst, lad os ikke slaae ham ihjel, saa vi *udøse* hans *Blod,* men smid ham blot ned i en af Hulerne i Ørken! Siden, tænkde Ruben, kan jeg trække ham op og sende ham hjem.

Saasnart nu *Joseph* kom, greb hans Brødre ham an, trak den *blommede* Kjole af ham og smeed ham ned i en Hule, som dog var tør, og satte sig derpaa til at spise, men midt i Maaltidet fik de Syn paa en Ismaelitisk Karavane, som kom fra Gilead med en Ladning *Røgelse* og vilde til *Ægypten,* og da sagde *Juda* til de Andre: hvad nytter det at lægge Dølgsmaal paa det, naar vi dog tage vor Broder af Dage, lad os heller sælge ham til disse Kiøbmænd, og huske paa, han er dog vor Broder! Det skede, de trak *Joseph* op og solgde ham til Ismaeliterne for tyve Lodd Sølv, og sendte saa hans Kjole, dyppet i Blod, til deres Fader, med de Ord: det er en Kjole vi har fundet, see, om det ikke er din Søns! *Jakob* kiendte strax Kjolen og tænkde, Joseph var revet ihjel af vilde Dyr, og han var utrøstelig derover, jamrede sig og sagde grædende til dem der vilde trøste ham: nei, lad

mig kun synke under Sorgen ned til min Søn i de Dødes Rige!

|A:71Kiøbmændene førde imidlertid Joseph med sig til Ægypten og solgte ham til *Potiphar,* en stor Mand ved Kong Pharaos Hof, og der blev han snart som en Søn af Huset, fordi Potiphar mærkede, at der var kommet Lykke og Velsignelse til Huset med den ebraiske Træl; men da *Joseph* tillige var smuk, fik Potiphars Hustru isinde at forføre ham, og da det ikke vilde lykkes, løi hun for sin Mand og sagde at Joseph vilde forført hende, hvorover han blev sat i Fængsel. Dog, Gud var ogsaa i Fængselet med den uskyldige Joseph, saa han fandt Naade for Slutterens Øine og fik Opsyn med de andre Fanger, og deriblandt med Pharaos Mund-Skiænk og Hof-Bager, som faldt i Unaade hos Kongen og kom i samme Fængsel. Da skedte det en Morgenstund, at Joseph fandt dem Begge meget modfaldne, for nogle urolige Drømme de havde havt om Natten, og var tvivlraadige om hvad skulde betyde; men Joseph muntrede dem op og bad dem fortælle ham hvad de havde drømt. Ja, |US:72sagde Mund-Skiænken, jeg drømde der var en Viin-Stok med tre Ranker som blomstrede for mine Øine og bar modne Druer, og jeg stod med Pharaos Bæger i min Haand og pressede Druerne deri og rakde Kongen Bægeret. Godt, sagde Joseph, det betyder, at om tre Dage kommer Pharao dig ihu og indsætter dig i dit Embede igien, men naar det skeer og det gaaer dig vel, da tænk paa mig og indlæg et godt Ord for mig hos Kongen, saa jeg faaer min Frihed; thi jeg er stjaalet bort fra Ebræernes Land og har intet Ondt begaaet. Da Bageren hørde, det gik saa godt, fortalde han ogsaa sin Drøm, om tre Brød-Kurve, han bar paa sit Hoved, og om hvordan Fuglene aad af den Øverste, som var fuld af Bag-Værk for Kongens egen Mund; men han fik kun en daarlig Trøst; thi Joseph sagde: det betyder, at om tre Dage lader Pharao dig hænge i en Galge hvor Fuglene hakke dit Kiød. Det gik som han spaaede, men Mund-Skiænken glemde Joseph, indtil to Aar efter, da Pharao havde havt en Drøm, som |A:72han var meget urolig over, og som Ingen af alle hans kloge og lærde Mænd turde paatage sig at forklare; men da faldt det Mund-Skiænken ind, hvordan det gik ham i Fængselet, og han fortalde Kongen om den unge Ebræer, som saa mesterlig havde forklaret baade hans og Bagerens Drøm. Der blev nu strax skikket Bud efter *Joseph,* han blev raget og pyntet og ført ind til Kongen, og Kongen sagde til ham, jeg har havt en Drøm som Ingen kan forklare mig, men mig er berettet om dig, at saasnart du hører en Drøm, kan du forklare den. Uden Gud, sagde *Joseph,* kan Ingen svare Pharao godt! Derpaa sagde Kongen: jeg drømde, jeg stod paa Flod-Bredden og saae syv fede og deilige Kiør stige op af Floden og gaae paa Græs, men efter dem kom der Syv andre Kiør, saa magre og stygge at jeg neppe mindes at have seet Magen i hele Ægypten, og saa aad de magre Kiør de Fede, uden at det dog gjorde mindste Forskiel paa deres Udseende. I det Samme vaagnede jeg, men sov ind igien og saae da

syv store, kiernefulde Ax siddende paa eet Straa, men efter dem opgroede der syv visne, forsvidte Ax, som slugde de Kiernefulde. Begge Drømme giør Eet, sagde *Joseph,* og det betyder, at først kommer der syv overordenlig frugtbare Aar i Ægypten, men derefter syv Uaar, saa Overflødigheden glemmes over Hungers-Nøden, og at Drømmen var dobbelt, betegner, at det er Noget Gud vil giøre sikkert og snart; men nu maa Kongen see sig om en klog og forstandig Mand, der kan sørge for en almindelig Indsamling af Korn i de frugtbare Aar, saa der i Kongens |US:73Værge kan være tilstrækkeligt Forraad og Hungers-Nøden derved forebygges. Om dette Raad syndes alle godt og Pharao sagde til sine Hofmænd: hvor skulde vi finde Mage til Mand med Guddoms-Aande! Og han sagde til *Joseph:* siden Gud har aabenbaret dig alt dette, da er Ingen din Mester i Indsigt og Forstand, derfor skal hele mit Folk nu lyde dit Ord og kun paa Thronen er jeg din Over-Mand, see, jeg |A:73sætter dig i Dag over hele Ægypten! Og Pharao tog en Ring af sin Finger og satte paa Josephs og kastede en Liin-Kappe om ham og hængde en Guld-Kiæde om hans Hals og lod ham age paa sin næstbedste Stads-Vogn, med en Herold foran sig, som udraabde i Kongens Navn, at herefter, skulde Ingen i hele Ægypten saameget som røre en Finger uden Josephs Villie og hans Navn skulde være *Psontomphanek* (Gaade-Giætteren). Joseph var dengang tredive Aar og Pharao giftede ham med *Asnath,* en Daatter af Præsten *Petifri* i *Heliopolis,* som fødte ham to Sønner: *Manasse* og *Ephraim.*

Josephs Spaadom gik nu ogsaa i Opfyldelse, og i de frugtbare Aar opdyngede han en uslukkelig Mængde Korn i Kongens Forraads-Kamre, trindt i alle Stæder, og da saa Uaarene kom og Folket raabde om Brød og Kongen viste dem til *Joseph,* da solgde han dem Korn, først for alle deres rede Penge, dernæst for deres Heste og Æsler, Kiør og Faar, og endelig for deres *Jord* og for dem selv, med Hud og Haar, saa de blev Alle Kongens Vordnede. Paa denne Maade fik Ægypterne baade Føde-Korn og Saae-Korn, men forpligtedes til at yde Femte-Parten af hver Aars Afgrøde til Kongen i Land-Gilde, og Kongen blev den eneste Jord-Drot i hele Riget, paa *Præsterne* nær, som fik Korn for Intet og beholdt deres *Jord.*

Alt dette var imidlertid langt fra at udtømme det uhyre Forraad, Pharaos forsynlige Minister havde vidst at bringe tilveie, og da den store Mis-Vext strakde sig langt videre end til *Ægypten,* saa strømmede der Penge ind i Landet fra alle Kanter, med Folk som kom og kiøbde Korn, og det gav Anledning til et af de smukkeste Optrin, Man nogentid saae i den store Verden, men som neppe Nogen af *Tilskuerne* drømde om, skulde faae den universal-historiske Vigtighed, der ligger klar for vore Øine. Sønnerne af Hyrde-Fyrsten i Ca|A:74naan, som havde solgt deres Broder, kom nemlig ogsaa til Ægypten i den dyre Tid, for at kiøbe Korn, og vistes, med alle de Andre, til Ministeren, som Manden for det Hele, og han

kiendte dem paa Timen, men de naturligviis ikke ham, og da de laae i Støvet for ham, |US:74da stod han og tænkde paa sine Barne-Drømme; men han var nu en Hof-Mand, der ikke bar Hjertet paa Læberne, men talde *ægyptisk* og lod dem sige ved sin *Tolk,* at han ansaae dem for Speidere, der, under Paaskud af Korn-Kiøb, kun kom for at udforske Landets Leilighed. For nu at rense sig, fortalde de Alting, baade Løst og Fast, hvordan de alle Ti var een Mands Sønner og havde været tolv Brødre, hvoraf den Ene var død og den Yngste hjemme hos Faderen i Canaan. Denne yngste Broder var Ministerens eneste Heel-Broder, *Benjamin,* og han lod dem derfor sige, at, skiøndt deres urimelige Fortælling bestyrkede hans Mistanke, skulde dog En af dem faae Lov at reise hjem og hente den Broder, de sagde, var hjemme, og, efterat have ladt dem prøve i tre Dage, hvad det var at *smides* i Fængsel, med Døden for Øine, lod han dem atter komme for sig og sagde: velan! af Gudsfrygt vil jeg spare jert Liv, naar I giør som jeg befaler og henter mig eders yngste Broder, saa jeg kan see, I fare med Sandhed, thi saa vil jeg troe, I er skikkelige Folk, men ellers, saasandt som Pharao lever, skal I døe! Reis nu kun med jert Korn, saa nær som Een, jeg for en Sikkerheds Skyld maa beholde! Nu slog Samvittigheden dem, saa de sagde til hinanden: nu faae vi Løn som forskyldt for hvad vi gjorde ved vor Broder, da vi saae hans Sjæle-Angest og lod som vi ikke hørde hvor bønlig han bad for sig! Ja, svarede *Ruben,* sagde jeg ikke nok: giør ingen Ulykke paa Drengen, men da vilde I ikke høre mig, og nu kommer hans Blod over os! De tænkde ikke, Ministeren forstod dem, men han forstod dem saa godt, at han maatte gaae tilside og |**A:75**tørre sine Øine, før han, efter det, kunde tage den af dem ud der skulde sidde fangen, til de Andre kom igien.

De Ni kom nu hjem til Canaan med deres Korn-Sække, hvori de, med stor Forfærdelse, fandt alle deres Penge igien, og den gamle *Jakob* vilde Intet høre om at lade *Benjamin* reise til Ægypten, før Kornet var fortæret og Hungeren for Dørren, men da gav han endelig efter, betroede Benjamin til *Juda* og lod dem fare afsted, med de dobbelte Penge og med Foræringer til den store Herre, efter Landets Leilighed, af Balsam, Honning, Mandler og Deslige. Skal jeg nu være barnløs, sagde Oldingen, saa faaer jeg da være det, men min Gud skiænke eder dog Naade for Mandens Øine, saa jeg faaer baade Benjamin og eders *anden* Broder igien! Dermed reiste de og kom til Ægypten, og da de meldte dem hos Ministeren, befalede han sin Huus-Hovmester at bringe dem hjem til ham og giøre An|US:75stalt til et Giæste-Bud for dem, men da de blev ført til Ministerens Huus, tænkde de, det var for Pengenes Skyld, der havde forvildet sig i deres Sække og kom derfor strax frem med dem til Huus-Hovmesteren, giørende mange Undskyldninger for den ubehagelige Feiltagelse. Han beroligede dem imidlertid med den Forsikkring, at han havde faaet Pengene, saa hvad de havde fundet i

deres Sække, maatte de takke Gud for, hvorpaa han førde deres fangne Broder ind til dem, gav dem Vand til deres Fødder og Foder til deres Æsler og fortalde dem, de skulde spise til Middag hos Ministeren. Da nu Ministeren kom, havde de Foræringerne paa rede Haand, som de overrakde, og kastede sig i Støvet for ham, hvorpaa han spurgde: hvordan de levede, og om deres gamle Fader var frisk, og da de svarede ja, sagde han: Gud velsigne den Mand! hvorved de atter bøiede sig dybt for ham. Dernæst faldt Ministerens Øine paa *Benjamin,* som han havde Moder sammen med, og han maatte da sige: det er altsaa eders yngste Broder, som I lovede at bringe mig, men han |A:76fik neppe Tid at lægge til: Gud være dig naadig, min Søn! før Hjertet løb af med ham og han maatte ind i Kammeret at give sine Taarer Luft. Da han imidlertid havde vasket dem af, kom han ind og lod rette an ved tre Borde: et for ham selv, et for hans Brødre, og et for hans Ægyptiske Giæster, som det var modbydeligt at sidde tilbords med Ebræer, men hvad Brødrene forbausedes over, var at de blev bænkede efter Alderen, saa den Ældste kom ganske rigtig til at sidde øverst og den Yngste nederst, og at der blev lagt fem Gange saameget for Benjamin, som for Nogen af de Andre.

Denne Udmærkelse af Benjamin, Sølv-Bægeret der blev lagt i hans Sæk, Indhentningen af Brødrene som uforskammede Tyve og Ministerens Erklæring, at alle de Andre maatte frit reise hjem, men Tyven skulde være hans Træl, alt dette røber vist nok den fine Hof-Mand, der forstod at prøve Gemytter, men han blev dog aabenbar selv overrasket, da nu *Juda,* den Samme, der fordum sagde til sine Brødre om Joseph: lad os sælge ham til Kiøbmændene, nu traadte frem og sagde: jeg er vor Fader ansvarlig for Drengen og kom vi hjem uden ham, da døde den Gamle og vi førde hans graa Haar med Sorg i Graven, derfor lad mig være din Slave og lad ham reise hjem med sine Brødre! Knap kunde Ministeren faae Ordet frem, hvormed han drev alle Ægypterne ud, thi Graaden kvalde hans Stemme, saa det rygtedes til Hoffet, og Alt hvad han kunde hulke ud til Brødrene, var: jeg er Joseph, lever Fader virkelig endnu! Resten |US:76følger paa en Maade af sig selv, som *Josephs* Arme om *Benjamins* Hals, men dog er det mærkeligt nok, at han maatte kysse alle sine Brødre og blande Taarer med dem, før de kunde komme til Orde! En saa sjelden Begivenhed i den store Verden blev naturligviis bekiendt ved Hoffet, før den endnu ret var skedt, og alle fandt det overordenlig smukt, og Kongen syndes, der fattedes nu kun, at *Josephs* Brødre skulde reise hjem, tage |A:77*Vogne* med sig til Koner og Børn og til deres gamle Fader og komme ned og boe i Ægypten, saa hele den sjeldne Familie blev samlet. Det Samme var Josephs Betænkning og blev strax sat iværk, og skiøndt den gamle *Jakob* ei kunde skiønne rettere, end at det var et Æventyr, hans Sønner kom hjem med, da de fortalde ham at den store Herre i Ægypten var ingen Anden end deres Broder *Joseph,* saa nødtes han dog til at troe sine egne Øine,

da han saae de Kongelige Vogne, og da steg Blodet ham endnu engang i Kinderne og han sagde: det var meer end jeg havde troet, lever *Joseph* virkelig endnu, ham maa jeg fare ned og see, før jeg døer!

Oldingen ilede imidlertid dog ei saa stærkt, at han jo gav sig Tid at bede ved *Beersaba* og at offre til sin Fader Isaks Gud, og der havde han et Natte-Syn, hvori Gud kom til ham og sagde: Jakob! Jakob! Jeg er dine Fædres Gud, far ned uden Frygt til Ægypten, hvor du skal voxe til et stort Folk, thi Jeg følger med og lader dig atter opfare og dine Øine skal *Joseph* lukke!

Saasnart *Joseph* hørde at hans Fader nærmede sig, lod han spænde for sin *Vogn* og mødte ham i *Gosen,* hvor Oldingen hviskede i hans Favn: nu vil jeg døe, naar det skal være, siden jeg har seet dig lyslevende igien! Derpaa blev Jakob og fem af hans Sønner forestillede for Kongen, som (efter gammel Skik til Hove) blot spurgde Oldingen: hvor gammel han var, og Sønnerne om deres Nærings-Vei, og da de, efter *Josephs* Indskydelse, sagde de var *Faare-Hyrder* og bad om Lov til at boe i Gosen-Land, da fik de intet Svar af Kongen, men han vendte sig til Ministeren, og sagde at han kunde lade sin Fader og sine Brødre boe i *Gosen* eller hvor han vilde, og, lagde Kongen til, er der duelige Mænd iblandt dem, da lad dem føre Opsyn over mine Hyrder!

Jakob levede endnu sytten Aar, i Gosen i Ramses, i *Nærheden* ad *Joseph* i sin Families Skiød, og udkaa|**A:78**rede høitidelig Josephs Sønner, *Ephraim* og *Manasse,* til at gaae i lige Arv, som Stamme-Fyrster, med hans egne Sønner, naar Gud |US:77gav dem det forjættede Land, og han tog en Eed af *Joseph,* at han ei vilde begrave ham i *Ægypten*, men hos hans Fædre, *Abraham* og *Isak,* i Hulen *Makpela.* Paa sit Yderste sammenkaldte han alle sine Sønner og spaaede dem deres Skæbne, i et Billed-Sprog, der er os saare dunkelt, men da vi veed, hvad der i *Tidens Fylde* udsprang af *Juda Stamme*, er det os dog klart nok at den Gamle havde Syner, da han sagde: dig, *Juda!* skal dine Brødre lovsynge, og for din Haand skal Fienden vende Rygg, for dig skal din Faders Sønner knæle! Juda, Løve-Unge! din Opkomst er som Løve-Spring, naar du segner, du slumrer som en Løve og som en Løve-Unge, Man vover ved at vække! Høvdingen af Juda og Lederen af hans Lænder skal ikke tabe sig, før det kommer for Dagen hvad ham er tilkeiset, og han er *Folkenes Haab!* Han binder sin Fole ved Viin-Stokken, sin Asenindes Føl ved Ranken, han tvætter sin Kappe i Viin, sin Brynje i Viindrue-Blod! Hans Øine ere klarere end Vinen og hvidere end Melk er hans Tænder!

Jakob var hundrede og syv og fyrretive Aar, da han døde, og efterat han var *balsameret i fyrretive* og begrædt i halvfjerdsindstyve Dage, da drog Joseph med Kongens Forlov op til Canaan, med et stort Følge af Vogne og Ryttere og af de fornemste

Ægypter, og jordede sin Fader i Hulen Makpela.

Joseph selv blev hundrede og ti Aar gammel, og før han døde, tog han de Efterlevende i Eed, at naar Gud udførde dem fra Ægypten, til det Land, Han havde lovet deres Fædre, da skulde de tage *hans Been* med sig, og Joseph blev balsameret og skrinlagt i Ægypten.

Dette er Summen af den berømte Josephs-Historie, der giennem Aar-Tusinder har bevæget Børn og Oldinger, og da |A:79det er den, som i Verdens-Historien fører os ud af Hyrde-Telten ind i de store Stæder, maa den til Verdens Ende give lærde Mænd Nok at tænke paa, men, for ei derover at glemme hvad der ligger os nærmest, maae vi allerførst lægge Mærke til, at der endnu findes Spor af *Joseph* i *Ægypten*. Ikke langt fra *Kairo,* men vestenfor *Nilen,* bag Bjergene ligger nemlig et Landskab, som de Gamle skal have kaldt *Krokodil-Egnen,* men som siden kaldtes *Arsinoe* og hedder nu *Faim* og er et af de frugtbareste Lande i Verden, hvortil, efter Indbyggernes Sigende, *Joseph, Jakobs* Søn, skal have forvandlet det fra en stor Indsø, ved Dæmninger, Sluser og Kanaler. Riis og Hvede-Marker afvexle her ei blot med Enge, Palme-Lunde og Oliven-Skove, Tobaks og Sukker-Plantninger, men her er tillige |US:78Ægyptens bedste Abild-Gaard, hardtad eneste *Viin-Gaard* og den store *Rosen-Gaard* som giennem Rosen-Vandet udbreder sin Duft over hele Øster-Leden, og det er Altsammen et Værk af den lange *Josephs-Canal* (Bahr Juseph), som leder Nilen did giennem en Bjerg-Kløft ved Landsbyerne *Hauarah* og *Lahun,* skiller det lille Paradis fra Sand-Ørken mod Vesten og samler konstig en Vand-Masse paa den eneste Høide, ved Staden *Medina,* hvorfra det i ni smaa Kanaler vander og befrugter hele Landet. Dette er saa meget mere mærkeligt, som det aabenbar er i denne Egn *Gosen-Land* eller Ramses maa søges, thi det findes da upaatvivlelig her, hvor den afsides Beliggenhed og egne Frugtbarhed træffer sammen med den vigtige Omstændighed, at dette Landskab, naar det var en Erobring af *Joseph* fra Vandet, baade trængde til at befolkes og indrømmedes med al Billighed hans Slægt.

Dette er os her det Nærmeste, men dog er hele Ægypten os et mærkværdigt Land, deels for de mangfoldige Old-Sagers Skyld, der endnu findes, og især fordi der alt i *Josephs* Dage var hvad vi kalde en *ordenlig* indrettet *Stat,* der |A:80i visse Maader blev Mønsteret for det Borgerlige Selskab baade hos *Græker* og *Ebræer,* som selv bekiende, at *Ægypterne* har været deres Lærere, thi da *Græker* og *Ebræer* igien blev hele Verdens Lærere, taber unægtelig baade Statens og Skolens Historie sig oprindelig i det *Ægyptiske Mørke*, som det er *Oplysningens* Pligt saavidt mueligt at adsprede.

Under alle Omstændigheder kræver da Landets naturlige Beskaffenhed og Old-Tidens Levninger vor spændte Opmærksomhed, som ogsaa i vore Dage, ved det Franske Tog til

Ægypten, er blevet dem til Deel, og Man skimter allerede Lys paa mange Punkter, som aabenbar vil udbrede og klare sig, i samme Forhold, som Man, ved Siden ad Stenene med deres Runer, vil studere *Mose-Bøgerne* og det levende Mindes-Mærke, Ægypterne have efterladt sig i *Kopterne,* som er deres Afkom. Vel udgiør Disse nu kun henved et par hundredetusinde Sjæle, og har, skiøndt de blev ved Hjem-Stavnen, til Hverdags-Brug aflagt deres Moders-Maal, men de har det dog endnu til Kirke-Sprog, saa de kan baade læse, forstaae og *udtale* det, og de har giennem tolvhundrede Aar, midt imellem Barbarer, saa vel bevaret deres Egenheder og saa klart beviist deres Overlegenhed i Dannelse, at i dem maa Man med Held kunne studere de gamle Ægypter og ved deres Hjelp hitte Rede i Old-Sagerne.

Saa ligger da Ægypten endnu som i gamle Dage paa Grænd|US:79serne af det hede og det milde Jord-Strøg, strækkende sig fra *Krebsens* Vende-Kreds, hundrede Mile langt, op til Middel-Havet, med *Nilen,* der ikke blot giennemstrømmer Landet, men er alle Dage baade Middel-Punkten og Axelen, hvorom Alting samler og dreier sig. Man siger nemlig med Rette, at Riget og Landet er ligesaavel opsteget af Floden som Pharaos Malke-Kiør og Axe-Krands; thi fra *Souan* (Syene) til *Bakarah* (Kerkasore) nordenfor *Kairo,* hvor Floden deler |**A:81**sig, er Ægypten kun en Dal mellem Sandsteens og Kalk-Steens Bjerge, kun beboelig og frugtbar, saavidt som den aarlige Oversvømmelse, mellem *Sommer-Soelhverv* og *Efteraars-Jævndøgn,* naaer, og Nedre-Ægypten eller *Delta* er ikke Andet end Sand og Nil-Dynd, der har leiret sig paa Skiærene i Hav-Bugten.

Bjergene paa begge Sider af Vandfaldet ved *Souan,* hvor Floden synes at udøse sin Harme, for siden at være et Mønster paa Mildhed, maae allerede særdeles tildrage sig vor Opmærksomhed, da de er af et eget Slags deilig, mest *rosenrød Granit,* som Man ellers ikke finder, udgiør selv her kun som en stor *Ære-Port* for Elve-Kongen og har givet *Souan* (Aabningen) sit Navn. Sydenfor Vandfaldet er, blandt de mange Øer, den rivende Bjerg-Strøm skaber af Klippe-Blokke, kun *Pilak* (Philæ) mærkværdig, hvor Ægypterne sagde, deres Skyts-Aand (Osiris) laae begravet, og hvor der findes store Levninger af gamle Templer, som endda synes sammensatte af Vrag fra ældre Jette-Bygninger, da mange Runer staae paa Hovedet og Sommer-Soelhverv sættes i *Løvens* Tegn, hvad Stjerne-Kigerne paastaae, kun passede for over 4000 Aar siden. Lige ved *Souan* ligger derimod en anden Øe, den Nordligste af dem alle, som under Navnet *Elephantine* er berømt fra Heden-Old, og bærer i sine deilige Haver og Lunde de første Mærker paa Flodens Gunst for Ægypten. Ogsaa her er naturligviis Tempel-Ruiner bedækkede med Hieroglypher, og saadanne ældgamle Runer finder Man i Mængde selv paa Granit-Fjeldene til begge Sider; men de

mest kolossalske Ruiner i *Øvre-Ægypten* eller *Maris* (Sønderlandet) findes dog ved *Edfu, Sna* (Esne) og frem for Alt, hvor den gamle Jette-Stad *Thebe* har ligget, paa begge Sider af Floden, ved *Luxor* og *Karnak, Abu* og *Gurna*. Her seer det nemlig ud, som en heel |A:82lille Verden, skabt af Halv-Guder, var lagt i Grus, og skiøndt de gamle Græker skrev med Beundring om *Thebe,* som de kaldte *Diospolis* men Ebræerne *No-Ammon,* saa er det dog Intet mod Franskmændenes Henrykkelse over de blotte Ruiner, som |US:80ordenlig synes at have gjort dem andægtige. Hvad de nu især løfte til Skyerne, er først *Paladserne* ved *Medinat-Abu,* med Kolosserne *Tama* og *Kama,* der rage frem over mange Lignende, og dernæst østenfor Floden de tilsvarende Paladser ved *Luxor* og *Karnak* og endelig paa sidste Sted den lange Allee af Sphinx-Kolosser i Hundrede-Tal. Deels er det nemlig noget Eget ved disse Paladser, at der findes hele lange Historier udhuggede paa Murene, baade ude og inde, saa Slag til Lands og Vands, Bestormelse af Fæstninger, Indtog og festlige Optog, er paa det Livagtigste afbildede, og deels maa Man svimle ved blot at tænke paa, hvad Tid og Kraft der hørde til, for paa een Plet at samle og bearbeide alle disse uhyre Granit-Blokke, der samtlig er hentede en tredive Miil borte fra Steen-Bruddene ved *Souan*. Hertil komme endnu de uhyre Grav-Kieldere i Kalksteens-Bjergene mod Vesten, hvor *Mumierne,* snart i Kister og snart kun med en beskrevet Papyrus-Rolle under Knæet, er utallige, og hvor Man ikke blot maa studse over den Tid og Flid, det har kostet at udhule disse hvælvede Jette-Stuer, men ligesaameget over al den Konst, baade Malere og Billedhuggere har ødslet med, hvor der skinner hverken Soel eller Maane; thi her seer Man hele de gamle Ægypters daglige Liv, paa Marken og i Husene, snart udhugget og snart afmalet med de mest levende Farver. Ved en Ende har Man opdaget *tretten* Kieldere, som Man ikke tvivler om jo høre til de berømte Kongelige Begravelser, og i en af dem, der ei havde været aabnet for nyelig, fandt Man til Bekræftelse en stor og prægtig med Billed-Værk bedækket Lig-Kiste (Sarkophag) af *Alabaster,* |A:83som nu staaer til Skue i det saakaldte Brittiske Museum i London!

Øvre-Ægyptens Mindes-Mærker slutte for Resten med Ruinerne ved *Tenthori* (Denderah), hvor Man især beundrer en Bue-Gang, hvor *Dyre-Kredsen,* og en Sal, hvor alle de øvrige Stjerne-Billeder paa det Nøieste findes afskildrede.

I Mellem-Ægypten, som begynder ved *Abydos,* findes ingen Ruiner, undtagen *Pyramiderne* ved *Dashur, Sakkara* og *Gize* og *Labyrinthen i Fayum*, og da det dog var her (Man siger, ved Sakkara) det store og berømte *Memphis* laae, formoder Man, at det Meste her, ikke som i Øvre-Ægypten har været bygt af Granit og Sand-Steen, men, ligesom de fleste Pyramider, af Kalk-Steen, og at Araberne har brugt Ruinerne, for en Nemheds Skyld, at brænde

Kalk af til deres Bygninger.

Man tæller nogle og fyrretive Pyramider, af forskiellig Størrelse, men de største og berømteste er de Tre ved *Gize,* i Nær|US:81heden af Kairo, hvor Bjerg-Kiæderne vende sig, og saavidt Man har kunnet maale, for Sandet hvori de staae nedsjunkne, er den Allerstørste omtrent 300 Alen høi og Fod-Stykket af samme Længde. Fra disse Pyramider har Man opdaget en underjordisk Gang til den der ligger kuldkastet og ilde tilredt i Bjerg-Kløften ved *Lahoun,* som fører ind til *Fayum,* og saavel denne Pyramide, som den der staaer inde ved *Labyrinthen,* har det Særegne, at de mest bestaaer af *Tegl-Steen,* der under Strygningen er givet mere Sammenhold ved at blande Leret med smaahakket *Straa!*

Ved *Bakara* (Kerkasore) udstrækker Nilen endnu som fordum sine Arme og omslynger Nedre-Ægypten, men beholder nu kun de samme To, der fordum blev til Syv, til den falder i Havet ved *Rosette* og *Damiette.* Den vestligste |**A:84**Arm hedd i gamle Dage den *Kanopiske*, hvor nu Søen *Edko* er, og derpaa fulgde den *Bolbitiniske*, som er Rosette-Armen, paa hvis høire Bredd Man seer Ruinerne af Deltas berømte Hoved-Stad *Sais,* men den østligste Arm hedd den *Pelusinske*, der, tilligemed den *Tanitiske* og *Mendesiske*, har tabt sig i *Menzale-Søen,* saa Damiette-Armen er den, de Gamle kaldte den *Bukoliske*, og Søen *Burlis* har slugt den *Sebennytiske.*

Saavel af de *Saitiske* Ruiner mod Vesten som af dem ved *Matharia,* mod Østen, hvor det gamle *On* (Heliopolis) har staaet, seer Man, at der i Nedre-Ægypten, trods den lange Afstand fra *Souan,* er bygt mest med Granit, men dog er Levningerne forholdsviis ubetydelige, tildeels fordi de Romerske Keisere lod bringe hvad de kunde til *Rom* og *Constantinopel,* men dog især fordi det ikke var saadanne Jette-Værker som de Thebaiske til at trodse Tid og Barbarer!

Hvad nu Ægyptens utallige Ruiner kan røbe, naar Man lærer ret at stave og at lægge sammen hvad Man hidtil kun giættede paa, det lader sig vist nok ikke forudsee, men vel tør man forudsige, at en Skrift af saa dunkel og tvetydig Natur aldrig kan lære os Saameget om Tilstanden i det gamle Ægypten, som *Josephs* Historie, der, ved klart og nøiagtig at fortælle en eneste Begivenhed, viser os hvordan det for *tre Aar-Tusinder* siden virkelig saae ud i Ægypten. Der var nemlig dengang, see vi, allerede en Række af *faste Stæder,* hvor Korn-Magasinerne anlagdes, *Præsterne* udgjorde en egen Stand, som eiede Jorde-Gods og levede i den dyre Tid paa Kongelig Bekostning, alle Bønderne, undtagen Præsternes Avls-Karle, var, indtil den store |US:82Misvæxt, *Selv-Eiere,* men blev ved den Leilighed Arve-Fæstere paa Kongens Gods, Læge-Konsten og Balsameringen var noget Dagligdags, et Slags Lærdom og Vidskab blev dyrket med Flid, Hyr|**A:85**de-Livet var Ægypterne modbydeligt,

og Forfinelsen i Sæder og Levemaade var steget til saa mærkelig en Grad, at naar vi ikke vidste bedre, maatte vi tænke, Talen var om vore Dage. Naar Man derfor ikke har forundret sig langt mere over Josephs Historie end over Steen-Hugningen, Farve-Blandingen og Bygnings-Konsten, der spores i de kolossalske Ruiner, da kommer det aabenbar kun deraf, at Man enten, ligesom de gamle *Ægypter*, havde mere Sands for Døden end for Livet, eller oversaae flygtig hvad nu er hverdags, men har dog behøvet saa lang en Tid og saa underlige Sammen-Stød for at udvikle sig hos os, at vi maae høilig forbauses ved at see det alt i Slægtens unge Dage, i en Afkrog mellem Afrikas Bjerge.

Vi burde imidlertid, med den Kundskab, Genesis skiænker os, og med den Forstand paa Menneske-Livet, Aartusinders Erfaring bør give, ei studse længe over det *Ægyptiske* Vidunder, thi dyrkede allerede *Kain* Jorden og grundede en *Stad,* og opfandt hans Afkom alt i Slægtens første Børne-Aar baade Smedning og Strænge-Leg, da behøvede det aabenbar efter Synd-Floden kun at huge en Stamme bedre at *staae stille,* end at giøre den Fremgang, der nu var muelig, for i et Land som *Ægypten* at indrette et Borgerligt Selskab og føre en Leve-Maade, som dem vi spore i *Josephs* Historie. Kun *Villien* til at vælge en dyrisk Stil-Stand paa det tilsyneladende høie Stade, Kainiterne havde besteget, istedenfor at udvikle Menneske-Naturen i hele sin underfulde Dybde, kun den er i Grunden at forbauses over, men da vi ikke blot finde den hos mangen Enkelt-Mand til alle Tider, men i det Store hos *Chineserne,* den ny Tids *Ægypter,* fristes vi i det Mindste ikke til derunder at tænke os noget Guddommeligt, eller at give andet end Ægypterne selv Skylden for, at naar Man undtager hvad *Ebræer* og *Græker* ligesom stjal sig til at lære af dem, er Udbyttet af deres tusindaarige Folke-Liv kun Steen-Blokke i Grus-Dynger og Mumier i Jette-Stuer, |**A:86**hvis Runer beskrive ingen Ting saa tydelig som deres Idræts Forfængelighed!
|US:83

Moses og *Pharao.*

En af Jakobs ældste Sønner, *Levi,* havde allerede ved Flytningen til Ægypten en Søn ved Navn *Kahat,* og Kahaths Søn, *Amram,* fik med sin Frænke *Jochabed* to mærkværdige Sønner: *Moses* og *Aaron.* Aaron var ældst, men nævnes gierne sidst, fordi han fordunkles af sin Broder, hvis forunderlige Skæbne, fra Fødselen af, og hvis mageløse Bedrifter har gjort ham til den berømteste Stats-Mand og Skribent i hele Verden.

Israeliterne formerede sig nemlig ganske overordenlig i Ægypten og blev saare mægtige, men da baade *Joseph* og alle hans Brødre og hans Samtidige var døde, kom der en ny Konge paa

Thronen som ikke kiendte Joseph, og han sagde til sit Folk: seer I ikke hvor talrige og hvor mægtige Israeliterne blive, saa de voxer os over Hovedet, derfor, lad os være *snilde,* saa de ikke, om vi fik Krig, skulde slaae dem til Fienderne, løsrive sig og vandre ud. I Følge heraf maatte Israeliterne med Svøben over Hovedet arbeide paa Fæstnings-Værker i *Pithom* og *Raamses,* og da de formerede dem ligefuldt og trivedes, da fik Ægypterne ret Vederstyggelighed til dem og plagede dem for Alvor, med alt det haardeste Arbeide ved Kalk-Brud og Tegl-Værker og andensteds, saa de blev rene Trælle. Derhos lod Kongen Ebræernes Jord-Mødre, *Sippora* og *Phua,* kalde og befoel dem at kvæle alle Drengene i Fødselen, men da de vare for gudfrygtige til det og undskyldte sig med, at de Ebraiske Kvinder var anderledes haardføre end de Ægyptiske og behøvede ingen Hjelp, da gav Kongen den Forordning at alle Ebræernes nyfødte Drenge-Børn skulde smides i Floden[1].

|A:87Nu traf det sig at *Amrams* Hustru kom i Barsel-Seng med en særdeles velskabt Dreng, som de derfor lagde Dølgs-Maal paa et heelt Fjerding-Aar, og da de ikke kunde skjule ham længer, tog hans Moder en Vidie-Kurv, som hun tættede og digtede med Beg, og lagde Barnet i og satte ved Floden i det Grønne, stillende hans Syster paa Vagt et godt Stykke derfra for at see Enden. Imidlertid kom Kongens Daatter med sine Jomfruer ned til Floden for at bade sig, fik Syn paa Kurven, lod den hente og saae, da hun lukkede den op, et grædende Drenge-Barn. Da sagde hun medlidende: see, det er en af Ebræernes |US:84Drenge, og strax var hans Syster ved Haanden og spurgde, om hun ikke maatte hente en ebraisk Amme til ham? Jo nok, sagde Prindsessen, hvorpaa Pigen kom med Drengens egen Moder, og hende gav Prindsessen Barnet med de Ord: pas mig nu godt paa Drengen og am ham op, saa vil jeg betale dig for det. Siden, da han var afvant, tog Prindsessen ham til sig som sin egen Søn og kaldte ham *Moses* (Vanddru), thi, sagde hun, vi trak ham op af Vandet!

Efter lang Tids Forløb, da *Moses* var blevet stor, tog han sig sit Folks Trældom nær, og da han en Dag kom og saae en Ægypter prygle en Ebræer, og der, saavidt han kunde øine, Ingen var i Nærheden, slog han Ægypteren ihjel og grov ham ned i *Sandet;* men Dagen efter blev han Vidne til et Slags-Maal mellem to *Ebræer,* og da han sagde til den der havde Uret: hvi slaaer *du* din *Næste,* fik han til Svar: hvem satte dig til Høvding og Dommer over os, vil du kanskee giøre ved mig som du giorde ved Ægypteren igaar, du slog ihjel! Derover blev *Moses* bange, og da Rygtet kom for Kongens Øren og hans Liv stod i Fare, flygtede han ud af Landet til *Midian,* hvor han blev gift med Præsten *Jethros* Daatter *Zippora* og opholdt sig i mange Aar[2].

|A:88Imidlertid døde den Ægyptiske Konge, og Gud hørde hvorledes Israeliterne sukkede og bad til ham under Aaget, og han

kom sin Pagt ihu med *Abraham* og *Isak* og *Jakob,* og som *Moses* en Dag gik i Ørken, hvor han vogtede sin Sviger-Faders Faar, da blev han en brændende Torne-Busk vaer og saae med Forundring at Ilden gjorde den ingen Skade. Det gad jeg dog vidst, sagde *Moses* ved sig selv, hvordan det hænger sammen, men da han nærmede sig Busken for ret at syne den, da hørde han en Røst derfra, som sagde: Moses, Moses! kom ikke nærmere, men tag dine Skoe af, thi Grunden er hellig hvorpaa du staaer! Jeg er din Faders Gud, Abrahams og Isaks og Jakobs Gud! Da dreiede *Moses* sit Ansigt af Ære-Frygt, men Røsten blev ved og sagde: Jeg har seet mit Folks Lidelser i Ægypten og jeg har hørt hvor de vaande sig under Bødlernes Haand og Jeg kiender deres Kvide; derfor dalede Jeg ned, at udfrie dem af Ægypternes Haand, at udføre dem af samme Folks Land og at indføre dem i det store og deilige *Canaans* Land, som flyder med Melk og Honning! Saa vær nu du mit Sende-Bud til Kong Pharao og udfør mit Folk, Israels Børn, af Ægypten!

|US:85Hvad duer jeg til det, sagde *Moses,* og gjorde mange Indvendinger, men det nyttede ham ikke; Herren gav ham Tegn at giøre for Israels Børn og for Kong Pharao, til Vidnesbyrd om hvem der sendte ham, og da han desuagtet undskyldte sig med sit lave Mæle og sin daarlige Udtale, og vilde ikke troe at Han som giver alle Mund og Mæle kunde raade Bod derpaa, da blev Herren vreed og sagde: nu da, saa veed Jeg dog, din Broder Aaron kan tale for sig, og han skal gladelig komme dig imøde, og han skal være din Mund og du skal være hans Orakel, og hils du Pharao fra Herren, at han lader *min* ***Første-Fødte****,* Israel, fare til min *Dyrkelse,* eller det koster hans *Første-Fødte* Livet[3]!

|**A:89***Moses* gav sig nu paa Vei til Ægypten, hvor Herren havde sagt ham, de var alle døde som stod ham efter Livet, og han mødte rigtig sin Broder Aaron i Ørken, og da de rygtede Herrens Ærende i Kredsen af Israels Oldermænd og gjorde Tegnene efter Hans Ord, da troede Folket dem og blev glad, bøiede sig og tilbad Gud som besøgde Israel.

Moses var dengang firsindstyve Aar og Aaron tre Aar ældre, og Brødrene stædtes ind for Pharao og hilsde fra Herren Israels Gud, som sagde: lad mit Folk fare at de kan holde Høitid for mig i Ørken! Men Pharao svarede: hvem er det, der befaler mig at lade Israels Børn fare, den Herre, ham kiender jeg ikke og Israel lader jeg ikke fare. Vel sagde Brødrene: det er os som *Ebræernes* Gud har sat Stævne, derfor lad os gaae tre Dages Reise i Ørken og offre til Herren vor Gud, at ikke Død og Ulykke skal ramme os; men Kongen sagde til dem: Moses og Aaron! hvi sinke I Folket fra deres Arbeide, gaaer eders Vei, og lad hver passe Sit! Derhos befoel Kongen sine Lade-Fogeder og Skriverne, at der ei længer maatte leveres Folket *Straa* til Tegl-Værket, men at de skulde selv samle Straa og desuagtet levere samme Antal Steen daglig, thi, sagde Kongen, de

har det for mageligt, derfor raabe de paa, de vil ud og offre til deres Gud, men derfor skal I sætte de Karle i Skrue, saa de faae andet at tænke paa end at høre efter Snak! Ordren blev ogsaa nøiagtig fulgt, saa Folket maatte løbe Landet om for at samle Straa, og da det kom til at skorte paa Tallet af Tegl-Steen, maatte *Skriverne,* som selv var Israeliter, smage Pidsken, og det hjalp ikke at Skriverne gik til Kongen og sagde: hvi handler Du saaledes mod dine Undersaatter, Man giver os |US:86intet Straa men kræver dog ligemange Steen, og os, dine Betjenter, pidsker Man, og det er jo *uretfærdigt;* thi Kongen svarede blot: I dovner, I driver, derfor siger I: vi vil gaae hen og offre til vor Gud, men gaaer I nu hen og giør Gavn, |A:90Straa faaer I Intet af, men Tallet paa Tegl-Stenene maa være fuldt. Da Skriverne kom ud fra Kongen og mødte *Moses* og *Aaron,* da sagde de til dem: Gud straffe eder, som I har gjort os til en Brand i Pharaos og alle hans Tjeneres Næse og har givet ham Sværdet i Haanden til at dræbe os[4].

Mismodig klagede nu Moses sin Nød for Herren, men Herren sagde: du skal nok faae at see, hvordan Jeg lærer Pharao at skyde efter med begge Hænder, ja, af al sin Kraft at drive paa Folket, saa de rømme Landet. Du skal staae som en Gud for Pharao og Aaron som din Prophet, derfor siig kun til ham Alt hvad Jeg befaler, thi naar han ikke vil høre, da er det Mig som giør ham haard, for at mine Vidunder og Jær-Tegn skal blive mange i Ægypten, og alle Ægypter skal lære, at Jeg er en Herre, hvis Haand kan række dem og føre mit Folk ud midt for deres Næse!

Nu traadte da Moses og Aaron frem for Pharao og gjorde det første Tegn, i hans og hele Hoffets Paasyn, i det Aaron smeed sin Kiep paa Gulvet og den blev til en Slange. Da lod Pharao sine kloge Mænd og Hexe-Mestere kalde og de gjorde det Samme med deres Tryllerier og satte derved Mod i Pharao, skiøndt Aarons Kiep opslugde deres!

Næste Morgen, da Pharao med Følge gik ned til Floden, mødte Moses og Aaron ham, efter Herrens Befaling, gientog i Hans Navn Begiæringen om Orlov for Folket og sagde: til Beviis paa hvem der sendte os, skal nu alt Vandet i Floden, i Søer og Kanaler og selv i Krukker og Spande forvandles til Blod, saa Fiskene døe og Folkene væmmes ved Nil-Vand! Derpaa slog Aaron med sin Kiep i Vandet og det blev til Blod, saa Ægypterne maatte grave efter Vand for at faae Noget, de kunde drikke, men Hexe-Mesterne eftergjorde ogsaa |A:91den Konst, og da Pharao saae det, gik han hjem og ændsede det ikke.

Otte Dage efter kom Moses og Aaron igien til Pharao og forkyndte ham, at hvis han ei lod Folket fare og dyrke deres Gud, da skulde der vrimle af Frøer i Floden og paa Landet og i alle Huse, i Sove-Kamre, Deign-Truge og Bager-Ovne, ja, de skulde hoppe paa Kongen selv og alle hans Hof-Mænd. Og see, det |US:87skedte,

saasnart Aaron udrakde sin Stav, og vel eftergjorde Hexe-Mesterne ogsaa denne Konst, men det gjorde kun Ondt værre, saa nu lod Pharao Brødrene kalde og sagde: beder for mig til Herren, at jeg og mit Folk bliver Frøerne kvit, saa maa eders Folk fare frit og offre til Herren! Velan! sagde Moses, naar vil du, at Frøerne skal forsvinde, saa de findes kun i Floden? Til i Morgen, sagde Pharao. Som du vil, sagde Moses, for at du kan see, hvem der er Enevolds-Herren!

Det skedte ogsaa, men saasnart Pharao fik Stenen fra Hjertet var han lige trodsig, derfor slog Aaron med sin Kiep i Støvet, saa det blev til Gnidder og Gnidderne mylrede baade paa Folk og Fæ, og Hexe-Mesterne, som søgde at eftergiøre Konsten, kunde ikke, saa de sagde selv til Pharao: her har Gud en Finger i, men han ændsede det ikke[5].

Da mødte Moses atter Pharao, en Morgen tidlig, han gik ned til Floden, og hilsde fra Herren sigende: lad mit Folk fare at de kan dyrke mig i Ørken; ellers skal Landet og alle Huse vrimle af Spy-Fluer, og det skal skee i Morgen Dag, og Jeg vil sætte Skiel mellem mit Folk og dit Folk, saa i Gosen-Land skal Ingen af de Fluer findes, for at du kan see, Jeg er Herren, al Jordens Gud! Pharao trodsede og Plagen kom, saa Man var nær ved at forgaae af Fluer, hvorpaa Pharao lod Brødrene kalde og sagde: I skal faae Lov at offre |**A:92**til eders Gud her i Landet. Nei, sagde Moses, det gaaer aldrig an, thi vore Slagt-Offere vilde være saadan en Vederstyggelighed for Ægypterne at de stenede os, men vi vil offre tre Dages Reise herfra i Ørken, som Herren har sagt. Velan! sagde Pharao, saa langt maae I gaae men ikke længere, beed nu kun for mig! Det vil jeg ogsaa, sagde Moses, naar saa kun Pharao ei skuffer mig igien og nægter os Tilladelsen. Moses bad, og Plagen ophørde, men Kongen trodsede.

Da lod Herren Moses forkynde Pharao *Kvæg-Syge* trindt i Riget, undtagen i *Gosen-Land,* og den kom, men netop fordi Kvæget ikke døde i Gosen-Land, kaldte Pharao Plagen et Tilfælde og regnede den ikke.

Da lod Herren Moses tale til Pharao og kaste en Haandfuld Aske i Luften for hans Øine, til Bylder baade paa Folk og Fæ, og selv Trold-Mændene fik Bylder, men det regnede Pharao ikke heller.

Da sagde Herren til Moses: mød nu Pharao i Morgen tidlig |US:88og hils ham fra Ebræernes Gud, som siger: lad mit Folk fare til min Dyrkelse, eller det skal svide til dit Hjerte og til dit Folks, thi nu slaaer Jeg Dommedags-Slag, skiøndt Jeg giemmer dig for at aabenbare min Kraft paa dig og vorde navnkundig trindt om Land! I Morgen sender Jeg et Hagel-Veir, hvis Lige Man aldrig saae før i Ægypten, derfor skynd dig og lad dit Kvæg drive hjem, thi Alt hvad der findes ude naar Uveiret kommer, baade Folk og Fæ, er dødsens. Som sagt, saa gjort, thi skiøndt Endeel af de Store blev bange og lod deres Kvæg drive hjem, saa trodsede dog Kongen, til Hagelen kom, med Torden og Lynild, og anrettede en Ødelæggelse paa Folk og Fæ,

paa Træer og Sæd, hvortil Man aldrig saae Magen. Da først lod Pharao Moses og Aaron kalde og sagde til dem: nu bekiender jeg min Synd, Herren har Ret og jeg og mit Folk er de Ugudelige, men beder nu kun for mig til Herren, at Torden-Veiret maa gaae over og Hagelen standse, |A:93saa maae I fare med Fred, jeg vil ikke forholde eder! Velan! sagde Moses, naar jeg gaaer ud af Byen, skal jeg opløfte mine Hænder til Himlen, og Uveiret skal standse, for at du kan see, at Herren eier Landet; men jeg veed nok det er endnu kun Tant med din og dine Hofmænds Gudsfrygt[6].

Moses spaaede ret, thi Uveiret standsede men Pharao trodsede, hvorpaa Moses igien bragde Kongen Herrens Ord, saa lydende: Jeg har forhærdet baade dit og dine Raadsherrers Hjerte, for at I skal være mine Vidner for eders Børn og Børne-Børn om mine Jærtegn og mine Slag i Ægypten. Med det Samme forkyndte Moses, at næste Dag skulde Landet mylre af Græs-Hopper, saa der blev ikke en bar Plet tilsyne, og de skulde fortære paa Marken Alt hvad Hagelen havde levnet, og Moses gik derpaa sin Vei, men han blev hentet tilbage, fordi Pharaos Hofmænd sagde til deres Herre: er Anstøds-Stenen værd at holde paa, siden Du ikke vil lade de Mennesker fare hen og dyrke deres Gud, eller lyster dig at høre at Ægypten gaaer til Grunde? Velan! sagde nu Pharao til Moses og Aaron, I skal have Lov til at reise hen og dyrke eders Gud, men Hvormange giælder Reisen? De Gamle med de Unge, sagde Moses, og Piger saavelsom Drenge, med samt Kiør og Faar, thi det er en Høitid for Herren vi skal holde! Og saa skal jeg sende Trodset bagefter, sagde Pharao, ikke sandt? Sikkerlig, naar jeg giør det, da er Herren med eder, men det er jo klart, I har Skielmen |US:89bag Øret; derfor, ikke saa, men Mandfolkene skal faae Lov at reise, det er hvad I selv har forlangt. Dermed lod Kongen dem jage paa Dørren men Herren bød Moses udrække sin Haand over Ægypten, og lod det saa blæse fra Sønden, saa næste Morgen var Landet oversaaet med Græs-Hopper, og de gjorde Beskeed med Spelten og Hveden, ligesom Hagelen havde gjort med Byg|A:94get og Lin-Sæden, saa der blev ikke et grønt Blad eller en Græs-Pile[7].

Nu faldt vel Kongen til Føie, mens Moses bad og Vinden fra Nord-Vest drev Græs-Hopperne ud i det røde Hav, men da fik Pharao sit Steen-Hjerte igien, og Herren lod da med Uveir et tykt Mørke ruge over Ægypten i tre Dage, saa Ingen kunde see en Haand for sig og Ingen vovede sig op af sit Leie, men hos Israels Børn var det lyst. Derpaa lod vel Pharao Moses og Aaron kalde og sagde, de maatte gaae hen og offre, naar de blot lod deres Kiør og Faar blive tilbage, men dertil svarede Moses: vil *Du* da give os Slagt-Offere? nei, ikke saa, alt vort Kvæg maa følge med os, saa der bliver ikke et Been tilbage, thi af vor Hjord skal vi tage vore Slagt-Offere og vi veed desuden ikke Rede paa vor Guds-Dyrkelse før vi komme hen, hvor vi skal. Da sagde Pharao: pak dig, og vogt dig, at du ikke mere

kommer for mine Øine, thi den Dag jeg seer dig igien, skal du døe! Det var et sandt Ord, sagde Moses, jeg kommer ei meer for dine Øine, thi saa siger Herren: ved Midnats-Tide giennemfarer Jeg Ægypten og afliver alt det Første-Fødte, fra hans Første-Fødte som sidder paa Thronen til Slavindens Første-Fødte som staaer ved Kværnen, og til Kvægets Første-Fødte, og der skal reise sig et Skrig i Ægypten, som hverken før eller siden; men hos Israels Børn skal end ikke en Hund bjæffe, for at du kan see, hvad Forskiel Herren giør mellem Ægypter og Israeliter, og disse dine Tjenere skal komme og kaste sig i Støvet for mig, sigende: drag ud med hele det Folk Du staaer i Spidsen for, som jeg da ogsaa giør.

Med disse Ord forlod Moses Pharao i Vrede som en stor Mand baade i Kongens og alle hans Tjeneres Øine, og han befalede alle Huus-Fædre blandt Israels Børn at laane |A:95Sølvtøi og Guldtøi og Klædemon, hver af sin Nabo, og at slagte hver sit Lam, stege det heelt og holde Maaltid med alle deres Huus-Folk, staaende reisefærdige med deres Vandrings-Stave, men *Lammets* Blod skulde de stryge paa Dør-Stolperne og hele |US:90Karmen til et Kiende-Mærke. Det skedte, Dagen gik og ved Midnats-Tide opløftede sig det store Skrig over hele Ægypten, for der var et Lig i hvert Huus, og Kongen stod op med alle sine Tjenere og lod Moses og Aaron kalde, midt om Natten og sagde: reiser eder og farer afsted hen at dyrke eders Gud, og tager Alt med eder, baade Folk og Fæ, og beder godt for mig! Ægypterne drev ogsaa af al Magt paa Afreisen sigende: vi er alle dødsens, saa *Israeliterne* kom ud i en Hast, 600000 Mand i Tallet, og drog fra Ramses til Succoth paa Veien til det røde Hav og leirede sig i Etham ved Ørken, og Herren ledsagede dem i en *Sky-Støtte* om Dagen og i en *Ild-Støtte* om Natten. Men da de laae i Etham, talede Herren til Moses og bød ham føre Folket tilbage ad og slaae Leir mellem Migdol og Havet, thi, sagde Herren, saa tænker Pharao, I er blevet *vildfarende* i Ørken og Jeg forhærder ham, saa han forfølger eder og Jeg indlægger mig Ære paa ham og hele hans Krigs-Hær, til et Vidnesbyrd for alle Ægypter at Magten er min[8].

Saasnart det nu blev Pharao meldt, at Israeliterne var i Flugten, da blev baade han og hans Raadgivere anderledes tilsinds og sagde: det var dumt, vi satte dem paa fri Fod istedenfor at bringe dem under Aaget. Desaarsag rustede Kongen sig i en Hast og forfulgde Israeliterne, med *sexhundrede* Strids-Vogne, hele Rytteriet og Landets Høvdinger, og naaede dem i deres Leir paa Fælleden ved Havet ligeoverfor Baalsephon, og da Israeliterne slog deres Øine op og saae at den Ægyptiske Krigshær var dem i Hælene, da blev de for|A:96skrækkede og skreg paa Herren og sagde til Moses: var der ikke *Grave* nok i *Ægypten* siden du førde os ud at falde i Ørken, og var det ikke hvad vi sagde til dig: lad os heller trælle for Ægypterne, thi det er dog bedre end at døe i Ørken! Da sagde *Moses* til Folket: fatter Mod og staaer stille og seer paa Redningen fra Herren, thi

disse Ægypter som I seer idag, skal I aldrig see mere evindelig, Herren selv vil kæmpe for eder og I skal tie. Herren havde nemlig sagt til *Moses:* hvi raaber du saa høit paa mig, siig blot til Folket at de skal brække op, og tag du Staven i din Haand og ræk den ud over Havet, saa skilles det ad og Israel gaaer tørskoet over, men naar Pharao, hvis Hjerte Jeg har forhærdet, sætter efter, da slaaer Jeg mig til Ridder paa ham med hele hans Krigshær, hans Vogne og hans Ryttere, saa alle Ægypterne skal see, hvem der raader! *Sky-*|*US:91Støtten,* som ellers gik foran Israeliterne, hævede sig nu ogsaa og stillede sig bag dem, mellem deres og den Ægyptiske Leir, og Natten faldt paa med Mulm og Mørke, saa Hærene stødte slet ikke sammen, og da Moses udrakde sin Haand over Havet, lod Herren det blæse op med en flyvende Storm fra Sønden hele Natten, saa Vandet skildtes ad og Israeliterne gik tørskoede paa Havets Bund med Bølge-Mure paa begge Sider. Ægypterne fulgde vel efter til de kom midtveis i Havet, og det var i Morgen-Stunden, men da saae de et Glimt af Herren i *Ild-Støtten* bag Skyen og der foer en Skræk i dem, og Vognene gik i Staa og det lød fra alle Sider: lad os vende *Israel* Ryggen, thi Herren strider for dem mod Ægypterne! Men see, da udrakde Moses, paa Herrens Ord, sin Haand over Havet, og Vandet kom igien og overraskede de flygtende Ægypter, med alle deres Vogne og Ryttere, saa de fandt deres Grav i Bølgerne og der kom ikke et levende Øie af dem tilbage.

Da Israeliterne saae dette Storværk af Herren, da kom der Ære-Frygt over dem og de slog Lid til deres Gud og til |**A:97**Hans Tjener Moses, og istemde med Fryd en Seiers-Sang, som Moses gjorde, til den Herres Ære, der banede Vei for sit Folk giennem Havet, og henveirede med sit Aande-Pust de trodsige Kæmper, ja, sænkede dem som Steen og som Bly i de rullende Bølger! Sangen sluttede med de blideste Udsigter til en lykkelig Reise, Folkene forbi, som skjalv for Israels Gud, til Odels-Bjerget, hvor hans Helligdom skulde kneise og Hans Throne staae fra Slægt til Slægt evindelig[9].

Hele denne mageløse Tildragelse pleier Man vel nuomstunder i Verdens-Historien enten reent at overspringe eller at fremstille paa fri Haand, som en Hverdags-Hændelse, men det Sidste er at forfalske Historien og det Første er at lemlæste den; thi der er for os og for hele Menneske-Slægten ingen vigtigere Begivenhed i hele Old-Tiden, end den, hvorved *Ebræerne* brød ud af det Ægyptiske Fange-Taarn og tog med sig hvad Sølv og Guld de havde laant af de hovedrige Gniere. Denne Begivenhed maae vi nemlig takke for, at det store Levnets-Løb, der ved Christendommens Hjelp er fortsat til os, ei afbrødes maaskee alt i Ægypten, hvor der jo dog er "*Grave* nok," men allenfalds med Roms Indtagelse af Barbarerne, saa heller end at *tyvte Ebræerne,* for Alt hvad de baade *legemlig* og |US:92*aandelig* tog til Laans i *Ægypten* og glemde at bringe tilbage, skulde Man heller juble over hvert Gran, der ene paa en saadan

Maade kunde komme Menneske-Slægten til Nytte, uden at indlade sig paa det ligesaa unyttige som ubesvarlige Spørgsmaal, om hver enkelt Israelit kunde fuldelig hjemle sig hvad han udførde.

Denne Hvers egen og de *Ægyptiske* Pose-Kigeres Sag vil vi derfor lade staae ved sit Værd, og naar Man støder sig over Plagerne og over hele *Jehovahs* underfulde Kamp for |A:98sit Eiendoms-Folk, da er det her som altid vort første Svar, at det er naturligviis ingen Troes-Artikel for Andre end dem der finde Historien *troværdig*. Saavel ved sin Omstændelighed og sine levende Farver, som ved sin Overeensstemmelse med Alt hvad vi ellers veed om Tilstanden i det gamle *Ægypten*, ligner imidlertid Beskrivelsen paa et Haar Beretningen af et *Øien-Vidne,* og dette Vidne er, efter *Ebræernes* troværdige Forsikkring, ingen Ringere, end Helten selv, deres gudfrygtige, mageløse Befrier og Lovgiver *Moses,* saa der hører meget til at tænke, han skulde fortalt vitterlig Usandhed om sit Liv og sine Bedrifter, der maae have været store og glimrende nok til at taale Lyset i deres sande Skikkelse. Havde virkelig Han som skabde Verden, derved enten udtømt sin Kraft eller tabt sin Ret til at giøre underlige Ting, da fulgde det vist nok af sig selv, at han siden lod det være, men til saa barnagtige Indfald er vi dog vel nu for gamle, og, forudsat, at Gud endnu i Moses Tid kunde giøre Mirakler, synes Resten ganske i sin naturlige Orden; thi at det Folk, af hvem *Christus* og *Christendommen* skulde udspringe, kunde være Mirakler værd, tør Man dog nok paastaae, og at *Ægypterne* holdt paa hvad de havde, saa der maatte *Overmagt* til at udvriste Israel af deres Hænder, kan ingen Kyndig tvivle om. Det Fornuftigste vilde derfor sikkert være, høilig at beundre Forsynets vise og velgiørende Styrelse, hvorved Israels Hyrde-Stamme indførdes i *Ægypten*, for der at opvoxe til et Stats-Folk, og siden udførdes til i Palæstina at rygte sit for hele Menneske-Slægten mageløs vigtige Kald; thi det var en Kæmpe-Plan, der ligesaa vel maatte Almagt til at udføre som Alvidenhed til at lægge.

Da nu den *Mosaiske* Fortælling selv er baade det Klareste og Troværdigste vi veed om Israeliternes Ophold i *Ægypten* og Udgang derfra, vilde det være aldeles bagvendt andensteds at søge enten nærmere Oplysning derom, eller Be|A:99styrkelse derpaa; men derimod kan vi af den forklare os Meget |US:93i de *Ægyptiske* Old-Sager, som ellers bliver mørkt, og der vil, iblandt Andet, som vi alt har bemærket, opgaae et ganske nyt Lys over det mærkværdige Landskab *Arsinoe* eller *Fayum,* naar Man betragter det som *Gosen-Land*. I *Teglsteens-Pyramiderne* vil Man da see Mindes-Mærker af Israeliternes Trældom, i det med Flid forstyrrede *Horn-Tempel* (Kar-Kerun) uden Hieroglypher, ventelig en *Jehovahs* Helligdom, og i Labyrinthen maaskee finde de tolv Patriarkers Begravelse, ligesom Man da først vil kunne forstaae, hvi den nordligste Tvær-Dal mellem de østlige Bjerge, der begynder ei langt fra *Kairo* og

fører til Land-Tungen *Suez,* endnu fører Navn af *Vildfarelses*-Dalen; thi kun saalænge Man søger Gosen-Land ved *Heliopolis* er baade det og hele den Mosaiske Fortælling uforklarlig.

At for Resten det *Jødiske* Sagn om Opholdet i Ægypten og Udgangen derfra har været omstændeligere end den Mosaiske Beretning, er naturligt, og vi finde Spor deraf saavel hos *Josephus* som i det *Ny Testamentes* Skrifter, uden dog historisk at kunne lægge Vægt derpaa. Naar *Stephan,* i Apostlernes Gierninger, siger at *Moses* blev oplært i al *Ægypternes Viisdom*, da fristes vi vel ikke til at tvivle om Rigtigheden deraf, men det er kun fordi det egenlig følger af sig selv, da Prindsessen opdrog ham som *sin egen Søn,* og naar Apostelen *Paulus* skriver, at de Trold-Mænd der bestreed Moses, hedd *Jannes* og *Jambres*, da er det kun for de *Christne,* med deres særegne Forestillinger om Apostolisk Oplysning, meer end et løst Rygte. Naar endelig *Josephus* ene fortæller Adskilligt om *Moses* Skæbne og Bedrifter, da er vel det Mærkeligste derved, at det Altsammen hverken giør fra eller til i Israeliternes Historie, men dog bør det vides, thi Navnet *Thermuthis,* som han tillægger Prindsessen, er ogsaa fundet i en Ind|A:100skrift paa ovenmeldte gaadefulde *Horn-Tempel,* og det er mærkeligt, at han baade nævner *Pyramider* og *Kanaler* mellem hvad Israeliterne plagedes med og siger, de blev *tvungne* til at lære allehaande Handværker, og det klinger slet ikke urimeligt men kun lidt sært, hvad der fortælles om Heltens Skæbne og Bedrifter, mens han var i Kongens Gaard. Det hedder nemlig, at han, tre Aar gammel, knæsattes af Kongen, som var sønneløs, og fik Diademet at lege med, men traadte paa det, hvad en af *Præsterne,* som var nærværende, tog for et ondt Varsel og raadte til at dræbe ham, men at siden, da *Æthioperne* hærgede Landet og slog *Ægypterne,* fik disse det Orakel-Svar, at de skulde seire ved Hjelp af en *Ebræer,* hvorpaa de tog *Moses* til Høvding, som ikke blot frelste Landet, men hjemsøgde Æthiopernes Hovedstad *Saba* eller *Meroe,* og indtog den ved Hjelp af Prindsessen *Tharbis,* som blev forelsket i ham. Mærkeligt er det ogsaa i denne Henseende at der virkelig ensteds i Moses egne Bøger staaer, at han havde en *Æthiopisk* Hustru[10].

Dog, langt vigtigere er det os at vide, *naar* omtrent *Moses* levede, og det er i den Henseende klogest at begynde med det Spørgsmaal, hvorlænge rimeligviis det *Jødiske Folke-Liv,* der var saagodtsom endt før *Kyri* Tid, maa have varet; thi hvad enten vi spørge: hvor gammel omtrent *Carthago* blev, eller hvorlænge der var imellem *Lykurgs* og Grækernes *borgerlige* Død, eller mellem *Romulus* og *Republikens* Undergang, faae vi immer samme Svar: *sex, syvhundrede* Aar, hvad altsaa bliver det rimelige Tids-Rum for enhver Stat i Old-Tiden, der levede sin Alder ud. At dette nu var Tilfældet med den Jødiske Stat, viser dens Historie os klart, og senere end 1250 f. Ch. kan vi da aldrig med Rimelighed tænke os

Udgangen af Ægypten; men |A:101det maa ogsaa omtrent blive Tids-Punkten, thi, efter Christi Slægt-Register hos Mathæus, nedstammede *Zorobabel,* Kyri Samtidige, i *etogtyvende* Ledd fra *Nahesson,* en af Judas Stam-Fyrster ved Udgangen af Ægypten og Svoger til *Aaron,* hvad, efter tre Ledd paa et Aarhundrede, giver samme Tal, og dermed stemmer Efterretningen hos Moses. Er nemlig *Abraham* født omtrent 1700 f. Ch. da kom *Jakob* til Ægypten ved 1400, Joseph døde ved 1350 og Moses kan da ei have været 80 Aar, før omtrent et Aarhundrede efter, altsaa 1250.

1

Moses I. 46. II. 1–2.

2

Moses II. 2.

3

Moses II. 3–4.

4

Moses II. 5–7.

5

Moses II. 7–8.

6

Moses II. 8–9.

7

II. Moses 10.

8

Moses II. 10. 11. 14.

9

Moses II. 14–15.

10

Josephs Oldsk. II. 9. 10. Moses IV. 12.

Ægyptiske Old-Sagn.

De *Bog-Lærde* er til alle Tider og under alle Himmel-Egne et eget Slags Folk, som fristes til at rympe Næse ad ethvert gammelt Ord, der ei er ført i Pennen saa varmt som det kom ud af den første Mund, og da nu hardtad alle Folks Old-Sagn kom seent paa Papiret, fordi de enten fattedes Papiret eller Lyst til Pennen, saa er disse dyrebare Mindes-Mærker fra He|US:95den-Old baade fordum og især nuomstunder skeet meget Uskiel af de Bog-Lærde; men dog kan Man ogsaa giøre dem Uret og giør det virkelig, naar Man forlanger, de skal tage Old-Sagn, der først kom for Lyset, efter i mange Aarhundreder at have kun forplantet sig i Mørket, for gode historiske Vahre, der give ordenlig Oplysning om Mænd og Tider og virkelige Tildragelser. Vor Tids Critiske Bog-Lærde vilde derfor ikke

blot have en reen Fod at staae paa men store Fortjenester af Oplysningen, naar de først og fremmerst havde taget alle virkelige Folke-Sagn for hvad de unægtelig er, for umistelige Vidnesbyrd om det tilsvarende Folks Anskuelse af Livet og Historien, og havde derhos vidst at giøre Forskiel paa Folk, som de var til, uden enten at skiære alle over een Kam eller dømme efter Vild og Venskab. Men hvad enten det nu er skeet af Svaghed i Dømme-Kraften eller af en slavisk |A:102Frygt for *Romeren,* endnu længe efter han var død og borte, eller af andre Grunde, saa har de Bog-Lærde enten slet ingen Forskiel gjort paa de sanddrueste og de løgnagtigste, soelkiære og dagskye, ydmyge og storagtige Folks Old-Sagn, eller dog gaaet saa uvidenskabelig tilværks dermed, at det enten var eller syndes dog at være Enkelt-Mandens Tro eller Vantro Forkiærlighed og Fordomme, der gjorde Udslaget. Naar derfor de Skrift-Kloge i Christenheden lige til i Gaar og i Dag canoniserede saavel *Ebræernes* Old-Sagn som deres skrevne Historie, og blæste ad *Ægypternes,* da var det vel ganske rigtigt, men maatte dog synes ligesaa uforsvarligt som det Modsatte, der sidst kom i Moden, da vore gamle Theologer derved kun halv troskyldig beraabde dem paa en *Inspiration,* der kun var til i deres egen Hjerne, og var inconseqvente nok til ligesaagodt historisk at canonisere de *Romerske* Old-Sagn, der dog er hardtad ligesaa uefterrettelige som de *Ægyptiske.*

Vi sige derimod med Rette, at disse to Folke-Færds Historie og Old-Sagn forholde sig aabenbar til hinanden som Dag og Nat, og det allerede fordi Præsten *Manetho* i On (Heliopolis), som levede under *Ptolomæerne* efter det Ægyptiske Folke-Livs Undergang, var, efter Alles Vidnesbyrd, den *første Ægypter* som udgav en Bog om sit Fædrenelands Old-Sager, medens derimod *Ebræernes* Heros og Lovgiver, *Moses,* alt ved Folke-Livets Begyndelse, optegnede deres vigtigste Old-Sagn, saa varme som de kom ud af Paulunet, før de kunde sammenblandes med Sagn om ham og Statens Barndom. Dette mageløse Tilfælde vilde ene være nok til at hæve de Ebraiske Old-|US:96Sagn høit over alle andre Folks, men nu kommer hertil, at Ebræerne, ved næsten uafbrudt at fortsætte den Folke-Historie, *Moses* med det Samme saa mesterlig begyndte, kundgiøre en mageløs national-historisk Retning, og at alle deres Historie-Skrivere, til den |A:103*Babyloniske* Udlændighed, efter Lovgiverens Exempel, blotte deres eget Folks Brøst saa djærvt og bedømme dem saa strængt, at Intet uden *Sanddruhed* kunde undskylde dem hos Folket, og intet Folk, uden den dybeste Ærbødighed for historisk Sandhed, kunde lade selv den Undskyldning giælde. Herfra slutte vi os nemlig ei blot med Rette, men med videnskabelig Nødvendighed, til den mageløse Beskaffenhed af de Old-Sagn, der gjaldt i Paulunet hos *Abraham, Isak* og *Jakob,* og udgik derfra kun giennem *tre* Ledd til *Moses,* og vi maae nødvendig tiltroe denne skarpe Bedømmer af

Folket og *sig selv* en Samvittighed, baade ved Opskrivningen af de store Old-Sagn og ved Udgivelsen af dem for reen Sandhed, der, ved hans gyldig afhjemlede Fortrolighed med *Sandheds Aand,* indskyder alle fordomsfri Naturer dyb Ærbødighed. Endelig er det klart, at *Christendommen,* med alle dens guddommelige Virkninger giennem snart to Aartusinder borger for *Moses* Troværdighed, og hvorledes Man da skulde hævde sig Ret til at hedde Critisk Historiker eller Videnskabs-Mand, naar Man agtede *Manethos* Skrift om Old-Tiden for det Mindste mod hans, eller troede de Ægyptiske Præste-Sagn bedre end *Ebræernes* skriftlige Vidnesbyrd, det er et Spørgsmaal, der kan besvare sig selv.

Dog ikke blot i Sammenligning med Ebræernes mageløse Old-Sagn og Historie, er Ægypternes uefterrettelige, men de er det mere end noget andet Folks, deels fordi det var umueligt at et Folk, uden at være rædsom uhistorisk, giennem hele Old-Tiden kunde sidde med *Pen* og *Papir* og en mageløs borgerlig Dannelse, og dog ingen Historie-Bøger skrive og udgive, og deels viser alle gamle Efterretninger om Ægypten, at *Præsterne* ordenlig stank af *Stolthed* og *Selv-Roes,* saa selv de ældste Historie-Bøger af saadanne Folk vilde kun have lidt at betyde, end sige da hvad de fandt for godt at fortælle til fremmede Reisende, som Beviis paa, at Ægyp|A:104terne var og havde altid været de Frommeste og Viseste af alle Mennesker, saa blandt dem var Ingen at laste uden hvem der ei troede paa de umælende Dyr i hvem Guderne stak. Endelig stadfæster Øiesynet, at de gamle Præster i Ægypten ret med Flid sammenfiltrede Alt hvad de vidste at sige om Guder og Helte, Sjelden|US:97heder og Hverdags-Ting, saa Man søger forgiæves *Oplysning* hos dem, der satte deres Ære i at giøre *mørke Taler*. Langt fra derfor at kunne, som Man har meent, rette de *Ebraiske* og *Græske* Efterretninger om Old-Tiden efter de *Ægyptiske* Gaader, komme vi rimeligviis aldrig til at forstaae Mere af disse, end hvad vi, efter de aabenhjertige Folks Tilstaaelser og vort eget Bekiendtskab med Natur-Lovene i Aandens og Legemets Verden, kan giætte os til. Guderne flygtede for Fienden (Typhon) til Ægypten og skjulde sig i Dyrene, sagde de gamle Præster, og det giælder i alle Maader om *Menneske-Aanden,* at der aabenbarede den sig ikke men legede kun eller krøb dog i Skjul. Dette "Ægyptiske Mørke" er imidlertid en universal-historisk Kiends-Gierning, som vi maae fatte skarpt i Sigte, ei blot fordi det mærkelig hæver Lyset i Gosen-Land eller Ebræernes gamle Historie, men især fordi det længe har aabnet alle urimelige Folk et Smuthul, hvorfra de med Held fordunklede Oldtiden. Det var da omtrent *halvfemte* Aarhundrede før Christi Fødsel, og *Halvottende* efter Israeliternes Udvandring, at *Grækeren Herodot,* fra Halikarnas i Lille-Asien, gjorde sin uforglemmelige Reise til Ægypten, som dengang med indædt Harme knurrede under det Persiske Aag, men lignede i Øvrigt sine *Mumier,* der endnu trodse Tidens Tand og

volde Nutidens Lærde samme Hoved-Brudd som Folket selv voldte Fortidens. *Herodot* var en anderledes Beundrer af Ægypternes barnagtige Selv-Klogskab, falske Ærbarhed og Storladenhed, end vi uden Skam kan være, og det er derfor sikkert nok, at han hverken har paadigtet dem |A:105nogen Lyde, eller fortiet Nogen af deres Dyder, som han kunde opdage; men at de virkelig satte en Ære i at være keitede og gaae avet om i alle Maader, og at der virkelig ikke har været nogen anden Historie at finde, end hvad Præsterne, fornemmelig i *Memphis* men dog ogsaa i *Thebe* og *On,* gav ham at løbe med.

Mines, sagde de, var den første Konge, og bygde *Memphis,* paa en Grund, han vandt fra Nilen, ved at lede den mod Vesten ind imellem Bjergene, og Præsterne læste Navnene op paa *trehundrede* og ni og tyve Konger, som de udgav for hans Eftermænd, men vidste ikke Andet at fortælle om, end at de Atten var Æthioper og at de var Mandfolk tilhobe, paa *Nitokris* nær, en mandhaftig Dronning, som druknede en Slump Ægypter i et underjordisk Gemak, fordi de havde slaaet hendes Broder ihiel og kvalde derpaa sig selv i en Aske-Hob.

Den trehundrede og tredivte Konge, som hedd *Miris,* ud|US:98mærkede sig derimod særdeles ved at grave den store Sø, der siden bar hans Navn, og hans Eftermand, ***Sesostris,*** var en mageløs Helt, som først gjorde Søtog paa det *Røde Hav* og giennemfoer derpaa med en seierrig Krigs-Hær det faste Land, op igiennem Syrien og Lille-Asien, lige til det sorte Hav, efterladende sig allevegne Minde-Støtter med Indskrifter paa, som angav hans Navn og Fædreneland. Da *Sesostris* vendte tilbage til Ægypten, modtog hans Broder, som havde været Rigs-Forstander, ham ved *Pelusium* med et stort Giæstebud, men kun paa Skrømt, thi under Maaltidet lod han lægge Baal om Huset, saa Sesostris maatte lægge Bro derover med To af sine Sønner. Krigs-Fangerne, han førde hjem med sig, brugde Sesostris deels til at bryde og baxe Steen-Kolosser, og deels til at giennemskiære Landet med Kanaler, hvorpaa det Hele blev opmaalt og ligelig deelt mellem alle Indbyggerne. Han var den eneste Konge i Ægyp|A:106ten som tillige raadte over Æthiopien, og hans Billed-Støtte, tredive Alen høi, stod endnu i Memphis ved *Hefæstos*-Templet, da *Darius Hystaspis* kom og vilde sat sin ved Siden, men lod det dog være, da Præsten forestilde ham, det gik ingenlunde an, da han endnu stod langt under *Sesostris,* som, blandt Andet, undertvang de Skyther der trodsede *Darius*.

Efter Sesostris kom hans Søn *Pheron,* som blev blind fordi han af Overmod skiød et Spyd i Nilen, da den stod høiest, men han kom sig dog igien, da han med Nød og Neppe fandt en Kone, der var sin Mand tro, og vaskede sig i hendes Vand, hvorpaa han brændte sin Dronning og alle de Koner, der, ligesom hun, havde skuffet hans Haab. Af Taknemmelighed mod Guderne udsmykkede han alle

deres Templer og prydede især *Soel-Templet* med to Kolosser af heel Steen, hver paa hundrede Alen.

Efter ham blev en Memphiter Konge, som *Grækerne* kalde *Proteus,* og ham, sagde Præsterne, faldt *Helena* i Hænderne, da *Paris* flygtede med hende fra Grækenland, og hos ham blev hun i god Behold, til *Menelaus* kom selv og hentede hende, men *Proteus* fik kun en daarlig Tak for sin Retfærdighed, thi for at faae Bør og komme bort, gjorde *Menelaus* et Slagt-Offer paa Kysten af to Ægyptiske Drenge.

Efter *Proteus* fulgde *Rampsenit,* som i levende Live nedsteg til hvad *Grækerne* kalde Under-Verdenen og slog høiest Øine med *Isis,* hvorved han snart vandt og snart tabde, men kom dog tilbage med et gyldenstykkes *Hoved-Bind* og til |US:99Amindelse derom, sige Præsterne, det er, at paa en vis Dag En af dem føres med *tilbundne Øine* ud paa Veien til *Isis-Templet,* hvor han saa, ladt alene, afhentes og bringes tilbage igien af to Ulve.

Denne Konge er det, som har bygt de vestre Forgaarde |A:107ved *Hefæstos*-Templet og opreist de to Billed-Støtter, som Ægypterne kalde *Sommer* og *Vinter* og begegne derefter, saa hiin nyder Ære og denne faaer Skam; men *Rampsenit* havde ogsaa godt ved at bygge, for han havde Penge som Græs, saa i Rigdom kunde Ingen af alle de følgende Konger ligne end sige maale sig med ham. Han blev imidlertid narret med det Skat-Kammer han lod bygge, thi vel var der udenfra ikke Andet end Mur tilsyne, men Byg-Mesteren havde været skielmsk nok til at lade een Steen i Muren sidde løs, saa Een til Nød og To magelig kunde liste den ud og krybe derind, og det Kneb aabenbarede han paa sit Yderste sine to Sønner, som ogsaa benyttede Vinket saa godt, at Kongen tydelig kunde see, der kom Svind-Sot i hans Penge. Da nu dog Laasen var uskadt og Seiglet ubrudt, kunde Kongen Ingen beskylde og maatte nøies med at lægge Fælder omkring Penge-Tønderne, men hvad der saa gjorde ham reent fortumlet, var at han en Morgen-Stund vel fandt en Tyve-Krop i Fælden, men uden Hoved, thi han der løb i Fælden bad sin Broder kappe Hovedet af sig og tage med, saa hverken Tungen skulde røbe Andre eller Ansigtet ham. Kongen vidste nu ikke bedre Raad, end at hænge Kroppen tilskue paa Muren og stille Vagt ved, som skulde gribe hvem der græd, og det havde nær hjulpet, thi Stakkelens Moder truede Broderen med at angive det Hele, hvis han ikke skaffede hende Kroppen, men det lykkedes ogsaa Skielmen, som fik hele Vagten drukket saaledes under Bordet i *Viin,* at han ikke blot i al Mag kunde skiære Tyve-Kroppen ned, men give sig Stunder til at rage Skiægget paa den høire Kind af hele Troppen, dem til Spot og Spee. Kongen blev derved endnu mere opsat paa at fange Træringen, og, da alle andre Midler slog feil, lod han giøre alle vitterligt, at naar Tyven selv vilde indfinde sig hos ham, skulde han ikke blot slippe heelskindet, men faae en stor Belønning. Nu kom da

Skielmen for en Dag og *Ramp*|A:108*senit* holdt ikke blot Ord, men gjorde ham til sin Sviger-Søn, som den klogeste Mand under Solen, efter den Regning, at Ægypterne i den Henseende overgik alle andre Folk og han igien dem.

Hidindtil, sagde Præsterne, havde Retten havt sin Gænge i |US:100Ægypten og Riget blomstret i alle Ender, men, efter *Rampsenit,* kom, under *Cheops,* al Ondskab i Vælgten, thi det Første han gjorde var at *lukke* alle *Templer* og afskaffe *Offringerne,* og dernæst maatte alle Ægypter trælle for ham, deels med at bryde Steen i de Arabiske Bjerge og slæbe dem over til den Lybiske Side, og deels med Pyramide-Bygningen. Han havde ikke mindre end hundredetusinde Arbeids-Folk ad Gangen, som løste hinanden af hvert Fjerding-Aar, og det kostede dem ti Aar blot at faae Veien istand og Bakken, Pyramiderne staae paa, og de underjordiske Grav-Kamre, han gjorde sig paa den Øe, han ved Udgravning fik Nilen til at danne; men Vei-Værket, af hugne Steen med Hieroglypher, 500 Skridt i Længden ti Favne bredt og, paa det Høieste, otte Favne høit, er ogsaa i mine Øine snart ligesaa betydeligt, som *Pyramiden* selv, hvorpaa der dog anvendtes tyve Aar. Samme Pyramide er for Resten en regelmæssig Firkant, 800 Fod paa hver Side og ligesaa mange høi, trappeviis bygt af hugne Steen, som den var støbt, og forsynet med en Ægyptisk Indskrift, som jeg grandt kan huske, *Tolken* udtydede saaledes for mig, at blot Bræk-Midlerne og Løgene af alle Slags til Arbeids-Folkene havde kostet over sexten Tønder Guld, og naar saa er, hvad maa der ikke da være gaaet til Føden og Klæden i det Hele og til alt Værktøiet!

Denne *Cheops* regierede i *halvtredsindstyve* Aar og hans Broder *Chephrin,* som lignede ham op ad Dage og bygde den anden store Pyramide ved Siden, regierede i *sex* og *halvtreds,* og det Aarhundrede kalde Præsterne |A:109Ægyptens *onde Tid,* hvori alle Templerne stod lukkede, og de to Konger er Ægypterne endnu saa forhadte, at de endog kun nødig nævner dem og har, blandt Andet, kaldt *Pyramiderne* op efter *Hyrden Philitis,* som paa den Tid *vogtede Kvæg* der i Nærheden.

Efter *Chephrin,* siger Man, kom *Mykrin* paa Thronen, som vel var en Søn af *Cheops* men traadte dog ikke i sin Faders Fodspor; thi baade *aabnede* han *Templerne* igien, og gav det plagede Folk Hjemlov, og maa prises fremfor alle Konger i Ægypten som et Mønster paa *Retfærdighed,* da ikke blot hans Domme var retfærdige, men hans Hjerte saa godt, at han gav dem der tabde deres Sag Erstatning af sin egen Lomme, for at de ikke skulde være vrede paa ham. Men trods al sin Livsalighed blev Mykrin dog meget ulykkelig, og det første Stød han fik, midt under sine priselige Bestræbel|US:101ser, var, at han mistede sin Daatter, som var eneste Barn, og hende var det, han, til en Udmærkelse ikke lod begrave men bisætte i den forgyldte *Træ-Ko,* som staaer i *Sais* endnu, hvor

jeg selv har seet den. Koen staaer der i et kongeligt Gemak, hvor der hver Dag giøres Røgelse og brænder om Natten en Lampe for den, og i et Side-Værelse staae der tyve kolossalske Billed-Støtter, som Man kalder *Mykrins Kiærester,* men som jeg ingen videre Beskeed kan give om. Somme vil rigtig nok sige, at *Mykrins* Daatter hængde sig af Græmmelse, fordi hendes Fader bar sig unaturlig ad med hende, og at de Andre var Kammer-Pigerne som havde været Faderen behjelpelige og som Moderen derfor havde hugget Hænderne af, men det holder jeg for Snak, saameget mere, som Man beraaber sig paa, at Billed-Støtterne har heller ingen Hænder, thi deres Hænder har jeg selv seet ligge for deres Fødder, saa dem har aabenbar Tiden slidt af. Koen ligger ellers paa Knæ, er af naturlig Størrelse og beklædt med et Purpur-Dækken, paa Hals og Hoved nær, hvor Man seer |A:110Lue-Forgyldningen og Solen som en Straale-Krands imellem Hornene, og een Gang om Aaret, naar Ægypterne sørge over Guden, jeg ved denne Leilighed ikke tør nævne, kommer Koen ud at soles, som skal være efter en Bøn af Prindsessen paa hendes Yderste.

Mykrins anden Gienvordighed var et Orakel-Svar han fik fra *Buto,* at han kun skulde leve sex Aar til, og da han desaarsag i Vrede lod kaste Guden i Næse, at hans Fader og Farbroder, som lukkede Templerne, foragtede Guderne og plagede Folket, blev ældgamle og han som var saa from skulde døe ubetimelig, fik han til Svar, at hans Dage blev forkortede fordi han ikke gjorde sin Pligt; thi Ægypten skulde plages i *halvandet hundrede* Aar, og det havde han ikke ændset. Da *Mykrin* nu hørde at han var fordømt, tog han sig for at leve i Suus og Duus og gjorde, under uophørlig Svir og Sværm, ret med Flid Nat til Dag, for saaledes, ved paa en Maade at leve *tolv* Aar, at giøre Spaadommen til Løgn. Han efterlod sig ellers ogsaa en *Pyramide*, meget mindre end hans Faders, og det er den som nogle Græker hen i Veiret har tillagt Skiøgen *Rodopis*.

Efter *Mykrin,* sagde Præsterne, kom *Asychis,* som har bygt den østlige Forgaard ved Hefæstos-Templet, som er baade kiønnere og meget større end alle de andre.

Under denne Konge, siger Man, der blev saa stor en *Armod,* at Laanerne ei havde andet at sætte i Pant end deres Faders |US:102Lig, og i den Anledning blev der givet en Lov, som tilholdt, at hvem der pantsatte sin Faders Lig, han pantsatte dermed tillige sit Gravsted, saa, naar han ikke løste sit Pant, kunde hverken han eller Nogen af hans faae en ærlig Begravelse.

Denne Konge efterlod sig ellers et Mindes-Mærke, hvormed han meende at overgaae alle sine Formænd, og det var en Pyramide af *Tegl,* med følgende Indskrift: sæt mig ikke saa |A:111lavt som et Side-Stykke til Steen-Pyramiderne, thi jeg staaer saa høit over dem som *Zeus* over Gude-Vrimlen: med en Baads-Hage stak Man i Søen, af hvad der hængde ved strøg Man Tegl, og det er min Oprindelse!

Efter ham kom den *blinde Anysis* fra en Stad af samme Navn paa Thronen, men maatte flygte til *Moradserne* for Æthioperen Sabako, som brød ind i Landet med en stor Krigshær, beherskede det i halvtredsindstyve Aar og gav den mærkværdige Lov, at hvem der havde forbrudt sit Liv, skulde afsone sin Brøde ved at slæbe Jord til sin Fødeby, hvorved da Stæderne i Ægypten fik deres høiere Beliggenhed. Sabakos Herredømme fik imidlertid Ende med Eet, ved en forunderlig Drøm, han havde, thi der kom en Mand til ham med det Raad, at han skulde sammenkalde alle de Ægyptiske Præster og kappe Hovedet af dem, og det ansaae han for en Fristelse fra Guderne, som vilde have ham til at forgribe sig, for at faae Leilighed til at ødelægge ham, og da han nu tillige kom ihu, at Tiden var udløbet som Oraklet i Æthiopien havde spaaet, han skulde beherske Ægypten, forlod han godvillig Thronen og Landet. Da kom den blinde *Anysis* tilbage fra *Moradserne,* hvor han havde skjult sig i halvtredsindstyve Aar og bedt de Ægypter, der bragde ham Levnets-Midler, at bringe ham en Sæk Aske i *Hemmelighed,* af hvilken Aske med Jord imellem han da skabde Øen *Elbo,* som var en stor Hemmelighed i meer end *fire Aarhundreder,* til endelig *Amyrtæus* fik den opsnuset.

Efter ham kom Hefæstos-Præsten *Sethon* paa Thronen, og han behandlede Krigs-Standen, som han fandt aldeles overflødig, med saa dyb en Foragt, at han endogsaa tog Jorde-Godset fra dem, som var dem tillagt af de forrige Konger, men derfor vilde Krigs-Folket heller ikke rykke i Marken, da den Arabiske og Assyriske Kong *Senacherib* med en stor Hær truede Landet. Fortvivlet derover, tyede Præsten ind i |A:112Helligdommen og klagede sin Nød for Gudens Billed-Støtte, til han faldt i Søvn af Vaande og havde da et Syn, hvori Guden bød ham være ved |US:103et frit Mod og kun gaae Fienden i Møde, sikker nok paa Hjelpe-Tropper. Det gjorde han da ogsaa og drog op til *Pelusium,* ved Grændserne, med et Følge, der ikke var en eneste Krigs-Mand i, men lutter Kro-Mænd, Handværks-Folk og Dagdrivere, hvorpaa Fiendens Leir ved Natte-Tide oversvømmedes af *Mark-Muus,* som aad baade Koggere, Buer og Skjolde-Greb, saa Hæren næste Dag maatte flygte vaabenløs og leed et stort Nederlag. Derfor staaer denne Konge endnu i Hefæstos-Templet, udhugget i Steen, med en Muus i Haanden og disse Ord i Munden: hvo mig seer, vorde from[11]!

Saavidt Præsterne, siger *Herodot,* og Man maa vel indrømme, det kan ogsaa være Nok af det Slags; men paa den anden Side kan Man dog heller ikke nægte, det er en meget tarvelig *Old-Historie* for det *ældste* Folk i Verden, selv naar Man anslaaer Tids-Rummet til en god Deel mindre end Præsterne, som læste de 341 Konge-Navne op for *Hekatæus* og *Herodot,* forsikkrende dem, at de havde udfyldt ligesaamange Menneske-Aldre eller 11340 Aar og pegende til Vitterlighed paa ligesaamange *Træ-Mænd* i *Thebe,* der skulde

forestille *Ypperste-Præsterne,* hvis Antal, Søn efter Fader, paa et Haar stemmede med Kongernes! Imidlertid er dog disse Herodots *Præste-Sagn* omtrent Alt hvad Old-Tiden har kiendt, thi hvad *Diodor,* som skrev *efter Manetho*, lægger til, er ubetydeligt, saa Man seer godt, at *Historien* slet *ikke* har været de *Ægyptiske Præsters Sag,* og at det i alle Maader var splittergalt, af saadanne Billinger at ville bygge et Tempel enten for *Saga* eller *Mnemosyne,* der kunde trodse de |A:113Ihukommelses-Støtter, *Moses* og hans Efterlignere har reist paa Zion. Derimod kan vi, ved Hjelp af Ebræernes Skrifter, temmelig godt see, hvordan de Ægyptiske Præster, tildeels meget imod deres Villie, er kommet til den naragtige Rigs-Historie, de trykde i Grækeren. Først maae vi imidlertid forvandle de mange tomme Aar-Tusinder omtrent til ligesaamange Aarhundreder, hvorom Præsterne selv har efterladt os et Vink, vi ei kan lade ubenyttet, thi de fortalde selv *Diodor,* at de vidste kun Rede til *syv og fyrretive Konge-Grave,* og naar vi nu til de 341 Konge-Navne, de forelæste *Herodot,* lægge de følgende *Sex* (Psammetik, Necho, Psammis, Apries, Amasis og Psammenit) som er sikkre nok, da bliver der netop trehundrede og *syv og fyrretive,* hvoraf vi med Rette forkaste de *trehundrede* som uægte, da det jo kun |US:104var *uærlige* Folk der hos Ægypterne, som havde *Grave* nok, kom til at fattes En[12]. Tillagde vi nu endogsaa det Ægyptiske Rige, til *Senacheribs* Tid, hvad Man kalder 41 Menneske-Aldere (1350 Aar), kom der dog allerede en menneskelig Tids-Regning ud, men da 25 Aar er det allerhøieste Man tør regne paa hvert *Konge-Ledd,* maa det forkortes til 1000, som, lagt til de 700 Aar mellem Senacherib og Christus, giør 1700 Aar og fører os eet Aarhundrede foran *Abraham,* som jo ogsaa er den første bekiendte Reisende, der fandt en *Konge* i *Ægypten*. Hermed kan det ogsaa stemme, hvad Præsterne fortalde *Herodot,* at indtil den Tid havde *Solen* i det Ægyptiske Riges Dage staaet *to Gange* op hvor den gik ned og omvendt, uden at det havde gjort nogen videre Forskiel; thi da det dog neppe var blot Snik-Snak, skulde det vel sagtens betyde, at Himmel-Legemerne i den Tid havde fuldendt *to* store *Kreds-*|*A:114Løb,* som jo skeer i *tolv* Aarhundreder, netop saamange af fornævnte *Sytten,* som i *Herodots* Tid var forløbne.

Er nu Tal-Gaaden løst, da komme vi til Ting-Gaaden, som ikke er Mangelen paa mærkværdige Begivenheder i *Ægypten,* hvor Alting, ligesom i *China,* gik ufravigelig sin skiæve, kiedsommelig afmaalte Gang, Aarhundrede ud og Aarhundrede ind, men netop Undtagelsen i *Rampsinits* og de følgende Dage; men ogsaa den Gaade kan vi løse ved Hjelp af Ebræernes Historie, som klarlig viser, hvilken Trængsels-Tid den Ægyptiske Ensformighed maatte giennemgaae fra *Josephs* Dage og i Grunden aldrig forvandt. At vi har giættet ret, viser ikke blot *Rampsinits* uhyre Skatte (som *Korn-Handelen* indbragde) og *Hyrden Philitis* (Kostgiængeren), som Man

gav Skyld for *Pyramiderne,* men ogsaa Præsternes Afsky for *Cheops* og *Chephrin,* som naturligviis har været *Josephs-Kongerne,* Vævet om *Mykrin* og hans *Daatter* (hende der frelste Moses) og endelig om *Teglsteens-Pyramiden* (i Gosenland) og om den *sorte Armod* under *Apsychis* (den forhærdede Pharao), da Folk ikke havde andet at pandtsætte end deres *Fædres Lig*.

Hvad det derimod skal sige med den blinde *Anysis,* fra Byen Anysis som ingen Geograf kiender, der flygtede til *Moradserne* for Æthioperen, men kom igien, efter 50 Aars Forløb, og havde i Mellem-Tiden skabt en Ask-Øe, der først opdagedes 500 Aar efter, under *Kambyses,* det er et Spørgsmaal, |US:105men at her er et Hul, som der vil meer end 50 Aar til at fylde, kan Man see med bare Øine; thi var der 500 Aar mellem Anysis og Kambyses, levede jo den Første 1000 Aar f. Ch. og var Sethon samtidig med *Senacherib,* da var det 700 Aar f. Ch., saa det er formodenlig hele 300 Aar Æthioperne har spillet Mester i Ægypten, paa en Deel af Delta nær, som vel menes med *Moradserne*.

|A:115At imidlertid baade de Ægyptiske Præster og Lands-Folket havde anderledes tydelige Sagn om den ærgerlige Handel med *Ebræerne,* end *Herodot* fik at høre, følger af sig selv, og, skiøndt *Manethos* Bog er forgaaet, har vi dog beholdt Billinger nok til at spore baade Sandheden og Ægypternes Maade at behandle den paa, thi da *Josephus* udgav sin *Jødiske Historie,* blev den Deel deraf som angik Ægypten, skarpt recenseret, og i hans Anti-Kritik mod Appion see vi da Æventyrene hvortil Ægypterne havde omskabt Historien, vi finde hos *Moses*. Vist nok daarlig Fylde-Kalk i Verdens-Historien, men dog mærkeligt i sit Slags er saaledes Fortællingen hos *Manetho* om *Hyrde-Kongerne,* som *Josephus* med Rette beraaber sig paa. Under Kong Timæus, siger nemlig *Manetho,* da Gud, Man veed ikke af hvad Aarsag, var blevet vreed, rykkede der hovedkulds en Hob *ubetydelige* Folk, men forvovne Kroppe, fra *Øster-Leden* ind i Landet, som de ogsaa i en Haande-Vending *uden Sværd-Slag* bemægtigede sig, saa Fyrsterne kom i deres Hænder. Dernæst stak de Byerne i Brand, omstyrtede *Gudernes Helligdomme* og gjorde Lands-Folket al den Fortræd, de kunde, slog Somme ihjel og gjorde Andre med Koner og Børn til Slaver. De satte endogsaa En af deres Egne, ved Navn *Salatis,* paa Thronen, som holdt Huus i *Memphis,* men gjorde dog baade Øvre og Nedre-Ægypten skatskyldige og holdt Lande-Værn paa de beleiligste Steder, især paa den Østlige Grændse, hvor han forudsaae, at *Assyrerne,* som dengang spillede Mester, vilde faae Lyst til at giøre Indfald. Allerbeleiligst fandt han en Stad i Sethro-Egnen, østenfor den Bubastiske Nil-Arm, som en forældet *Guds-Dyrkelse* havde givet Navn af *Avaris,* den satte han derfor istand, befæstede den med stærke Mure og gjorde den til Borge-Leie for en Hær paa 240000 |A:116Mand, som han, for at sætte Skræk i

Udlændingerne, flittig øvede i Vaaben, naar han *om Høsten* kom derhen at *maale Korn* og give Lønning. *Salatis* døde efter 19 Aars Regiering og fik *Bion* til Eftermand, som regierede i 44 Aar, saa kom *Apachnas* i 36 Aar og syv Maaneder, |US:106saa *Apophis* i 41, saa *Janias* i 50 Aar een Maaned og endelig *Assis* i 49 Aar og to Maaneder, og disse Sex var deres Hoved-Mænd som stræbde, jo meer og meer, i Bund og Grund at ødelægge Ægypten; men ellers kaldtes hele Flokken *Konge-Hyrder,* thi det er Meningen af Navnet *Hyk-Sos,* sammensat af "Hyk," som i Præste-Sproget betyder en Konge, og af "Sos" som i Almue-Sproget er baade en Hyrde og Hyrderne. Somme vil sige at disse Hyksos var fra *Arabien,* og de skal have behersket *Ægypten* i 511 Aar, indtil Kongerne i *Thebe* og andensteds gjorde Opstand imod dem, hvorved der udbrød en stor og langvarig Krig, og vel, siger Man, leed Hyrderne et stort Nederlag under Kong *Alisfragmuthosis,* saa de maatte trække dem tilbage fra det øvrige Ægypten til *Avaris,* men der, inden stærke Mure, i en Om-Kreds af *titusind* Agre, forsvarede de dem dog saa tappert, at skiøndt Alisfragmuthosis Søn *Thmosis* beleirede dem med en Hær paa 380000 Mand, maatte han dog tilsidst gaae paa Forlig og tilstaae dem *fri Udgang af Ægypten.* Nu drog de da ud hver Een, ikke mindre end 240000 i Tallet, med Alt hvad de havde og begav sig giennem Ørken til Syrien, men da de var bange for *Assyrerne,* som dengang beherskede Asien, satte de dem ned i det nu saakaldte *Jødeland* og bygde en Stad ved Navn *Hierusalem,* der var stor nok til at rumme dem alle[13].

Saavidt *Manetho,* og at nu de nyere Boglærde deraf har gjort et splinternyt Folk, det blive deres Sag, men vi vil lægge |**A:117**Mærke til at *Pharao* bad *Joseph* mellem sine Brødre at tage de Dueligste til *Opsynsmænd* over hans *Hyrder*, som da blev *Hyksos* paa to Maader, baade *Konge-Hyrder* og *Hyrde-Konger,* saa vi maae dog sagtens kiende "Hyrden Philitis" igien i Manethos Pragt-Udgave. Et andet Spørgsmaal er det vist nok, om *Beleiringen* af *Avaris,* som naturligviis maa forstaaes *billedlig,* skulde være den Samme der saa udførlig er afbildet paa Murene i *Thebe;* men til Lykke kommer det os ikke derpaa an, og det, som saameget Andet, vil formodenlig klare sig langt hastigere end Man tænker, naar Man først lærer at læse baade Bogstaver og Billed-Skrift fra den rette Side, som Ægypterne kalde den Vrange, og at see Alting i det Lys, de kaldte Mørke!

11

Herod. II. 98–143.

12

Diodor I. 30.

13

Josephs Forsvar I. 14.

Israels Kirke-Stat.

Efter Lovsangen ved det røde Hav, leirede Israeliterne sig i Elim ved de tolv Kilder og de halvfjerdssindstyve Palmer, men da de derfra kom ind i Ørken *Sin,* gav de *Moses* og *Aaron* knubbede Ord og sagde: det var bedre Herren havde slaaet os ihjel i Ægypten, da vi sad ved Kiød-Gryderne og havde Brød, Guds Gaver, end at I skulde føre os ud i denne Ørk at sulte ihjel tilhobe. Da sagde Herren til *Moses:* see, Jeg lader regne Brød ned fra Himlen, Dag for Dag, til Folket, mens Jeg prøver dem, om de vil holde min Lov eller ikke, og Moses hilste Folket fra Herren som udførde dem af Ægypten, sigende: Han har hørt eders Knur og i Aften skal I faae Kiød, og Brød i Morgen tidlig. Det skedte ogsaa; thi om Aftenen kom der en Sværm Vagteler og bedækkede Leiren, og næste Morgen, da Duggen var faldet, saaes Ørken trindt omkring bedækket, som af Riim, med noget Hvidt, der lignede Koriander og blev kaldt *Manna,* og det var Brødet fra Herren som Israel aad i Ørken, i fyrretive Aar. Siden, i Rephidim, knurrede Folket over Vand-Mangel, saa *Moses* |**A:118**sagde til Herren: hvad skal jeg giøre ved dem, de er nær ved at stene mig, men Herren sagde: du skal tage din Stav, som du slog Floden med, og gaae med Nogle af de Ældste hen til *Horeb* og slaae paa Klippen, saa skal der komme Vand og slukke Folkets Tørst, og det Vand kaldtes siden Trætte-Vandet.

Ved den tredie Ny-Tænding efter Udgangen af Ægypten, kom Folket til *Sinai Bjerg,* og der talede Herren til Moses fra Bjerget og bød ham sige til Folket: I saae hvad Jeg gjorde ved Ægypterne og Jeg løftede eder ligesom paa Ørne-Vinger op til mig, og saafremt I vil lyde min Røst og holde min Pagt, da skal I være mit Yndlings-Folk fremfor alle Andre, thi hele Jorden er min, I skal være en kongelig Præste-Slægt og et helligt Folk. Dette forelagde *Moses* alle Folkets Ældste, og hele Folket svarede eenstemmig: vi vil baade høre og giøre |VU:40Alt hvad Gud siger, og *Moses* besteg Bjerget for at bringe Gud Folkets Svar, og da han havde gientaget deres Ord, sagde Herren til ham: see, Jeg kommer til dig i *Sky-Støtten* og taler til dig i Folkets Paahør, saa de skal fæste Tro til dig evindelig! Gak derfor ned og siig til Folket at de rense sig i Dag og i Morgen og toe deres Klæder og komme saa overmorgen frem til Bjerget, hvor Jeg vil nedstige; men sæt dem Skranker, saa de hverken kan prøve paa at bestige Bjerget eller engang røre det, thi hvem der |US:108rører det er dødsens, det være Folk eller Fæ, saa skal de stenes eller skydes.

Og Tredie-Dagen, i Morgen-Stunden, da sortnede det over Bjerget, tordnede og lynede og klang som en Kæmpe-Lur, saa Folket skjalv i Leiren, da *Moses* førde dem ud at mødes med Herren og

stillede dem op under Bjerget, og Folket sittrede da de saae Røg-Skyen over Bjerget, hvor Herren nedfoer som i Lue. *Basun-Stemmen* blev nu stærk og tydelig, Moses talede, og Gud svarede ham lydelig og kaldte ham op til sig paa Bjerg-Toppen, men bød ham saa gaae ned |A:119igien og hindre Folket fra at formaste sig og trænge frem til Bjerget.

Da nu *Moses* var kommet ned til Folket, talede Herren til dem som følger: Jeg er Herren din Gud, som udførde dig af Slaveriet i Ægypten, du maa ingen Guder have uden *Mig!*

Du maa ikke giøre dig nogen Støtte eller noget Billede af hvad der er oppe i Himlen eller nede paa Jorden eller i Vandene under Jorden, at tilbede eller dyrke; thi Jeg, Herren din Gud, er en nidkiær Gud, som giengiælder blandt mine Fiender Børnene i tredie og fjerde Ledd deres Fædres Synder, men er naadig i tusinde Ledd mod mine Venner som holde mine Love!

Du maa ikke fjase med Herrens din Guds Navn, thi Herren din Gud afløser aldrig dem der fjase med Hans Navn.

Husk paa at holde Hvile-Dagen hellig! Der er sex Søgne-Dage, paa hvilke du skal giøre alt dit Arbeide, men den syvende Dag er Hvile-Dag for Herren din Gud, og paa den skal du slet intet Arbeide giøre, ei heller din Søn og din Daatter, din Karl og din Pige, din Oxe og dit Asen og alt dit Kvæg, ei heller den Fremmede, du huser; thi paa sex Dage gjorde Herren Himlen og Jorden og Havet og Alt hvad der er i dem og paa den syvende Dag hvilede Han, derfor har Herren velsignet den syvende Dag og helliget den.

Hold din Fader og din Moder i Ære, at det kan gaae dig vel og du kan blive gammel i det gode Land, som Herren din Gud giver dig!

|VU:41Du maa ikke myrde!

Du maa ikke bryde Ægteskab!

Du maa ikke stjæle!

Du maa ikke vidne falsk om din Næste!

Du maa ikke forlange din Næstes Kone hans Huus, eller hans Jord, hans Karl eller hans Pige, hans Oxe eller hans |A:120Asen, eller Noget af hans Kvæg, eller Noget af din Næstes Eiendom!

|US:109Da sagde det bævende Folk til *Moses:* nei, tal du til os og lad ikke Gud tale til os, saa vi døe, men *Moses* sagde til dem: tager Mod til eder, thi Herren er kun kommet til en Prøve, for at Hans Frygt kan være over eder, saa I ikke synde. Folket blev nu staaende langt borte, mens *Moses* gik hen til Skyen, hvor Gud var, og Herren sagde til ham: tal du til Jakobs Huus og kundgiør Israels Børn: I har nu seet at Jeg talede fra Himlen til eder, giører nu ikke eder selv Guder enten af Sølv eller Guld! Hvor Jeg bestemmer Offer-Stedet og lyser Velsignelse, skal du giøre mig et Jord-Alter at slagte Faar og Kalve paa og vil du giøre et af Steen, da maa de ikke være *tilhugne,* thi naar dit Hugge-Jern gaaer over dem, er de besmittede. Du maa

ikke giøre Trapper op over mit Alter, thi din Skam maa ei være over det[14]!

Saaledes fik da det Israelitiske Folk sin berømte *Grund-Lov* og *Moses* fik deres Fuldmagt til paa Herrens Vegne at ordne og indrette Alt derefter, som han ogsaa gjorde; men dog var det langt fra at Folket med Eet blev Herren tro og Moses lydig, saa ingen *Lovgiver* har havt en saadan Kamp at bestaae, for af en selvraadig Horde at danne et borgerligt Selskab. Vandringen i Ørken forlængede sig derfor til en heel Menneske-Alder, uden at dog Folket havde mindste Ret til at besvære sig derover, da de ikke blot, mens *Moses* var paa Bjerget hos Herren, nødte *Aaron* til at støbe dem en *Guld-Kalv* som de forgudede, men vægrede sig siden haardnakket ved, paa Herrens Befaling, at rykke ind i Landet, Gud havde lovet Abraham.

Israel havde nemlig, i det *andet* Aar efter Udgangen, |A:121deres Leir i *Kades* nær ved Canaans Grændser, og derfra sendte *Moses,* efter Guds Befaling, tolv Høveds-Mænd, En af hver Stamme, ind at syne Landet og sige Beskeed saavel om dets Leilighed som om Indbyggernes Tilstand. Disse tolv Syns-Mænd eller Speidere trængde frem til *He|VU:42bron* hvor *Abraham* laae, og til *Gophne* eller Drue-Dalen, og kom saa tilbage med en Prøve af Landets Frugter, nemlig Figen, Granat-Æbler og Vindruer, men bragde en mundtlig Beskeed der gjorde et frygteligt Oprør i Leiren. Det er tilvisse et Land, sagde de, |US:110som flyder med Melk og Honning, men det er en reen Umuelighed for os at indtage det, thi det er fuldt af faste Stæder med høie Mure og stridbare Folk og vi har endogsaa mødt *Jetter,* Anaks Børn, saa store at vi saae ud som Græs-Hopper ved Siden ad dem. Derover blev Folket som de var fortvivlede, hylede og græd hele Natten og knurrede imod *Moses* og *Aaron,* sigende: gid vi var døde i Ægypten eller gid vi maatte døe i Ørken, istedenfor at Herren vil have os til at falde for Sværdet, saa vore Koner og Børn blive Trælle, og vi maatte heller gaae tilbage til Ægypten. Ja, raabde nu den Ene i Munden paa den Anden, kom lad os keise os en Høvding og søge Ægypten! *Moses* og *Aaron* kastede sig paa deres Ansigt for Hærens Øine, og To af Speiderne, Osea Nuns Søn, hvem Moses kaldte *Josva* (Jesus), af *Ephraims* og Caleb Jephunnes Søn af *Juda* Stamme, som ogsaa fra Først af havde opmuntret Folket, gjorde nu Begge deres Yderste for at stille dem tilfreds, sigende: det er et deiligt, overmaade deiligt Land, og naar Gud kun ynder os, kan Han jo sagtens føre os derind, værer derfor ikke gienstridige imod ham og frygter ikke for Lands-Folket, thi dem kan vi æde op i et Maaltid, deres Tid er forbi og Gud er med os! Det hjalp imidlertid slet ikke, Bulderet blev ved og Folket skreg som med een Mund, at de skulde stenes ihjel.

|A:122Da kom Herrens Herlighed tilsyne over Tabernaklet og Herren sagde til *Moses:* hvorlænge skal dette Folk blive ved at

opirre og at mistroe mig, til Trods for alle de Jærtegn, Jeg har gjort iblandt dem! Lad mig heller slaae dem ihjel og ødelægge dem og giøre et stort Folk, meget større end dette, af dig og din Faders Huus!

Nei, sagde *Moses,* lad *Ægypterne* dog aldrig spørge det, thi fra dem har Du med Vælde udfriet dette Folk og alle Folkene her trindt omkring har hørt at Du, Herre, er med dette Folk og gaaer øiensynlig i Spidsen for dem, i en Sky-Støtte om Dagen og i en Ild-Støtte om Natten, og gaaer Du nu hen og ødelægger dette Folk i Bund og Grund, da vil alle Folk, som hørde dit Navn nævne, stemme op og sige: *Jehovah* mægtede ikke at føre Folket ind i det Land, han havde tilsvoret dem, derfor begrov han dem i Ørken! Derfor, Herre, viis dig i din Kraft, ordlydende som Du sagde: langmodig er Herren |VU:43og saare barmhjertig og sanddru, han forlader Synd og Uret, enddog han ingenlunde frikiender den Skyldige, men hjemsøger Fædrenes Synder paa Børnene i tredie og fjerde Ledd!

Velan, sagde Herren til *Moses,* Jeg vil være dem naadig ef|US:111ter dit Ord, men saasandt Jeg lever og mit Navn er levende og min Herlighed skal skjule Jorden, da skal Ingen af de Mænd som saae min Herlighed og saae mine Tegn i Ægypten og i Ørken, og har nu fristet mig ti Gange og vil ikke lyde min Røst, Ingen af dem skal see det Land, Jeg tilsvor deres Fædre, men deres Børn, som veed endnu ikke Forskiel paa Godt og Ondt, de umyndige Spæde, dem giver Jeg Landet! Ingen af dem der opirrede mig, skal see det, men i *Caleb* min Tjener er der en anden Aand og han har fulgt mig, saa ham vil Jeg føre ind i Landet, han betraadte og hans Sæd skal arve det.

Moses kundgjorde nu Folket, fra Herren, at de skulde |**A:123**omvanke i Ørken i fyrretive Aar, til der var ingen Fleer end *Josva* og *Caleb* igien af alle de Voxne, og da nu tillige de ti Speidere, der havde kyst dem, fik en brad Død, saa blev Folket bedrøvet, men tænkde, de kunde giøre det godt igien ved nu strax at byde Cananiterne Spidsen. Det fraraadte Moses dem imidlertid, som en ny Selvraadighed, de vilde komme til at betale dyrt, og de der alligevel drog op i Bjerg-Egnen, hvor Cananiterne havde leiret sig, maatte ogsaa flux med Skam vende Rygg[15].

Endnu enstund blev Folket liggende i Kades, fordi de krympede dem ved at begynde paa den lange Reise, men omsider maatte de dog bryde op og blive ved at trække frem og tilbage i Parans Ørk, omkring Seirs Bjerge, til den gamle Slægt uddøde og Tiden udrandt, hvorpaa *Moses* endte sine Bedrifter med at indtage *Gilead,* østenfor Jordan, og uddeelde det til Rubens, *Gads* og Hælvden af *Manasses* Stamme, dog med det Forord, at de desuagtet skulde staae deres Brødre troelig bi til Indtagelsen af Canaan. Timen var nu kommet, da *Moses* skulde sige Folket og Verden sit store Farvel, thi heller ikke han maatte gaae over *Jordan,* og han stillede sig nu frem i

Forsamlingen, hundrede og tyve Aar gammel, klarøiet, rask og rørig endnu, gientog kort og fyndig alle Lovene, for Slægten som var opvoxet i Ørken, og forelagde dem, som han sagde, *Livet* og *Døden* at vælge imellem: Velsignelsen, der skulde times Lovens Venner og Forbandelsen, der skulde ramme dens Fiender. Derpaa bød han Him|VU:44mel og Jord lytte til den *Svane-Sang,* Aanden havde lagt ham i Munden, for at den skulde lægges Folket paa Hjerte og paa Tunge, til et evigt Vidnesbyrd, at det var ikke Guds men deres egen Skyld, naar det gik dem ilde, men dog |US:112ogsaa til en evig Trøst, thi den endte triumpherende: fryder |**A:124**eder, I Himle, med Herren, og tilbeder Ham alle Guds Engle! Fryder eder, I Hedninger, med Hans Folk og styrke sig i Ham alle Sønner af Gud, thi nu hævner Herren sine Sønners Blod, giver Fienderne Løn som forskyldt og helliger Landet, Han gav sit Folk! Endelig lyste *Moses* en prophetisk Velsignelse over Stammerne og over *Juda, Levis* og *Josephs* Afkom især, og gik saa op paa *Nebo-Bjerget,* hvor Herren havde sagt, han skulde see ud over Canaan og saa lukke sine Øine i Fred[16].

Stort er vist nok det Mindes-Mærke, *Moses* har efterladt sig i Bøgerne, der bære hans Navn, thi Oldtidens andre Digtere maatte, naar de var lykkeligst, misunde ham det, og dens andre *Lov-Givere* har Intet at sætte i Ligning dermed, men dog er det ingenlunde den *Ebraiske* Forsangers, Lov-Givers og Skrive-Mesters eneste eller største Mindes-Mærke; thi det er ikke engang hans *Grav,* som i Old-Tiden Ingen vidste, men som ligger aaben for vore Øine i *Synagogen,* hvor den usynlige Haand vidunderlig begrov ham; nei, hans største Hæders-Minde er unægtelig den *Christne Kirke,* hvor han levende ihukommes og hvor hans Ansigt altid skinner paa *Forklarings-Bjerget* af Herlighedens Glands i *Christi* Selskab! Ja, det er umueligt, at tale sandt om *Moses* og det Folk han stod i Spidsen for, uden at Udtrykket af sig selv bliver *poetisk,* thi de er, ligesom deres *Digter-Værker,* den høieste Poesi i Form af Prosa, og derfor blev deres Historie nødvendig derefter, sanddru og simpel men ogsaa vidunderlig som ingen Anden, saa det er ingen mørk Tale, naar vi nu sige: blandt Old-Tidens store Folk var *Ebræerne,* med *Moses* i Spidsen, en *Zeus* der tog *Himlen* til sin Part, hvormed Resten fulgde som Tilgift, medens *Grækerne* var en *Poseidon,* der |**A:125**maatte nøies med *Havet,* som, naar det straaler skiønnest, dog kun afbilder Himlen og naar det gaaer høiest, kun oversvømmer Jorden, og *Ægypterne* var endelig en *Pluto* der tog sin evige Bolig i *Under-Verdenen* og stræbde kun at udhule Jorden til en *Osiris-Grav,* skiønnere end Himlen! Dette er ikke længer nogen mørk Tale, fordi Tiden har forklaret den, men det kunde Tiden vist nok |VU:45ikke gjort, naar ikke Manden Moses havde været en sand *Halv-Gud,* der steg op paa *Sinai* som *Zeus* paa *Olympen* og talede med *Uranos* som en Mand med sin |US:113Næste, og steg saa ned

igien ei blot til Jorden, men til *Plutos* Boelig og *beskrev* baade hvad han hørde paa Bjergets Top og hvad han saae ved dets Fod, saa tørt og tydeligt som en *ægyptisk Præste-Pen;* thi kun derved blev det mueligt at *Ebræerne* kunde faae det Levnets-Løb, de fik, og vi komme til at forstaae det. Vi kan vist nok ikke bedømme, hvorvidt han, som skrevet staaer, gjorde *Tabernaklet,* eller *Telt-Kirken* under Bræde-Skuret, nøiagtig efter den Lignelse han saae paa Bjerget, men jo fortroeligere vi blive med Ebræernes Historie, med Verdens Løb og især med den udødelige Menneske-Natur hos os selv, des klarere staaer det for vort Øie, at hans Lov-Givning og Stats-Indretning var et reent Aftryk af hvad han *hørde* paa *Bjerget,* og at hans Syn i Fremtiden, hvor utrolige Ting det end gjaldt, ingenlunde slog ham feil, saa hvad enten vi forklare os det naturlig eller overnaturlig, var *Moses* dog Old-Tidens største Prophet, og Staten, han stiftede, den *sande Guds* mageløse *Værk,* Hans *Kirke-Stat,* bygget paa Hans udelukkende Dyrkelse, og bestemt til at udvikle den *Stats-Kirke* af sig, der nu alt giennem atten Aarhundreder blev lovsunget vidt og bredt, som det store Bede-Huus for alle Folk og den levende Guds Tempel paa Jorden. Naar Man derfor indbilder sig at hvad *Moses* udgav for *Guds Befaling* var ikke andet end |A:126de *Love,* han, og Folket for en stor Deel med, kiendte fra *Ægypten,* da er det netop ligesaa klogt, som om Man vilde sige, at hans Lov-Sang ved det *røde Hav* var kun en Efterligning af *Maneros* eller *Dødning-Dandsen,* som, efter *Herodot,* var Ægypternes *eneste Folke-Sang;* thi vel kan Man giætte paa Meget i det *Ægyptiske Mørke*, uden at faae Skam derfor, men *ikke* paa *den Aand* der gaaer igiennem *Mose-Loven,* og maatte, naar den havde besjælet Ægypterne, nødvendig gjort deres Historie ligesaa *lys* som Ebræernes er. Uagtet derfor baade *Moses* og hele Folkets *Bekvemhed* til at udføre den vidunderlig store Plan, *Forsynet* havde med dem, vilde være os aldeles uforklarlig, naar vi ikke vidste hvad vi veed om Ægypten og Israels Ophold der, saa laae det dog aabenbar ligesaalidt i Ægypternes Plan, selv at være dette *Jehovah-Folk,* som at Ebræerne skulde blive det, og har derfor Præsterne havt noget Nys om Forsynets Plan, stræbde de dog ingenlunde at fremme men at for|VU:46hindre |US:114den, saa den *Aand* der drev *Moses* og tilsagde ham de Love, han gav sit Folk, var *ingenlunde Ægypternes!*

Vist nok indrettede Moses en *Præste-Kaste* af *Levis,* altsaa af sin egen, Stamme og gjorde Ypperste-Præstedømmet arveligt i sin Broder *Aarons* Æt, og da det unægtelig minder os om Ægypten, kunde Man, uden *Jødernes* og de *Christnes* Tro, vel et Øieblik fristes til at troe, det hængde ikke rigtig sammen med den *Mosaiske* Fortælling om *Dathan* og *Abiram* af *Rubens* Stamme, der misundte *Leviterne,* og *Leviten Korah,* som misundte *Aaron* deres Fortrin, men sank derfor i Jorden og foer levende til Helvede; men Man seer dog strax, at Skinnet bedrager, naar Man giver Agt paa den

borgerlige Stilling, Moses gav sin Præste-Kaste; thi den var saa langt fra at være *ægyptisk,* at den maatte kaldes fortvivlet, naar |A:127*Kirke-Staten* ikke virkelig havde den Høieste til sin Beskytter. *Moses* forkastede nemlig i Øvrigt hele den *Ægyptiske Stats-Indretning,* som det giennemførte Kaste-Væsen var Hoved-Hjulet i, saa Præsterne i *Memphis* vilde bestemt sagt, han var løbet for tidlig af Skole og bemærket, at vilde han ogsaa blot have sin Kirke-Stat til at bestaae, maatte han i det Mindste giøre *Høvdingskabet arveligt* i sin Æt og skabe en *Kriger-Kaste* af *Josephs* Stamme til Thronens og Alterets Værn. Nu gjorde han imidlertid intet Saadant, udnævnede vel *Ephraemiten* Josva til sin Eftermand, men overlod, naar han var død, udtrykkelig Regieringen og Lovenes Handhævelse til Folket selv, som de turde forsvare det for *Gud* og deres *Samvittighed,* og da stod *Præster* og *Leviter,* med Tabernaklet og Lov-Bogen, arveløse og værgeløse, aldeles overladte til Forsynet og Folkets Godtbefindende. Havde han nemlig tillagt *Levis* Stamme *Tredie-Parten* af Canaans Land, ligesom Præsterne havde det i Ægypten, da vilde der dog været Udsigt til taalelige Kaar, naar de vandt Tid til at danne sig en Liv-Vagt af deres Fæste-Bønder eller Avls-Karle, men det var udtrykkelig bestemt i Loven, at *Levis* Stamme skulde ikke have en Fods-Bred af Landet, men derimod *Tiende* af *Alt* hvad der groede og visse *Offere* desuden, og det beroede altsaa, hvor Enhver gjorde hvad han vilde, som det syndes, ene paa det Folk der dandsede om *Guld-Kalven* i Ørken, enten de, efter *Josvas* Død, vilde lade *Jehovahs* Præster, den strænge Lovs Tolke, leve med sig eller bringe dem til Bettel-Staven. Naar imidlertid Folket virkelig havde hørt de |VU:47*ti Guds Bud* med Basun-Stemme fra Ild-Støtten paa Sinai, |US:115virkelig seet Jorden sluge Korah, Dathan og Abiram og virkelig seet Aarons Præste-Stav bære Blomster og Mandler, da turde *Moses* vel haabe, at Mængden vilde føle, det var ikke raadeligt at sulte eller forhaane *Jehovahs* Præster, |A:128og at Tienden ikke var nogen ubillig Godtgiørelse baade for deres Tjeneste og den *Trettende-Deel* af Landet, der tilkom dem, men var nu deelt mellem de øvrige Stammer. Tiden har viist, han regnede ret, og ligesom da Præsternes borgerlige Stilling fra Begyndelsen var *Knuden* i den Mosaiske Forfatning, saa er den nu, glimrende opløst, *Krandsen* derpaa; thi Historien lærer os at Præster og Leviter, uagtet deres mislige Stilling, hverken kom til at fattes Brød og Agtelse eller vandt det ved at smigre Folkets afgudiske Hang, men hindredes kun derved fra at undertrykke Folket og opmuntredes deraf til at holde Loven i Hævd, som deres eneste Rygstyd, selv at læse den flittig og ivrig at udbrede Kundskab derom, som det sømmede sig Guds Ords og Folkets Tjenere, hvortil Mose-Loven aabenbar stræbde at giøre dem[17].

Saaledes vidste Aanden, der var over *Moses,* paa een Gang at sikkre Folke-Friheden mod den i en Kirke-Stat næsten uundgaaelige

Fare, og tillige at sætte alle Præste-Standens aandelige Kræfter, selv dens Egennytte, i levende Bevægelse mod Afguderiet og til Udbredelse af en naturlig fremskridende Oplysning, hvorved der banedes Vei for de overordenlige Lærere (Propheterne) af alle Stammer, som *Moses* udtrykkelig bebudede og som Historien viser, var uundværlige til som et Torden-Slag at vække Præsterne, naar de sov ind, og som Lynild aabenbare Mørkets Gierninger, naar de fandt paa at lyve og at hykle. Da der imidlertid ogsaa kunde og naturligviis vilde opstaae falske Propheter, der enten forkyndte *fremmede Guder* eller gav *Jehovah* Skyld for deres Løgn, saa satte Loven *Døds-Straf* derpaa, og erklærede, at hvem der spaaede Noget i *Jehovahs* Navn, der ikke skedte, var en *falsk* Prophet, men hvem der talede *Afgudernes* Sag, var det altid, hvor store *Mirakler* han end kunde giøre! |A:129Naar Man laster dette, og i det Hele Lovens Strænghed mod hvert *afgudisk Ord,* som skulde koste *Livet,* da glemmer Man reent, det var *Kirke-Statens,* for hele Menneske-Slægten velgiørende, *Øiemed* at bevare den sande Guds Kundskab og Dyrkelse, og naar Gud hverken opreiste *ægte* Propheter eller selv handhævede Loven, kunde naturlig|VU:48viis de falske Propheter og alle Spottere lee ad de tomme |US:116Trudsler midt iblandt en afgudisk Mængde, der raadte sig selv. Landet, som *Jehovah* vilde *skiænke* sit Folk, for at de der skulde dyrke ham alene og holde Hans Love, skulde nemlig deles ligelig mellem alle Huus-Fædre af de tolv Stammer, enhver Jord-Lodd skulde gaae i Arv, og hvad Forandring dermed end skedte i Tidens Løb, skulde den dog falde tilbage til Slægten i *Gylden-Aaret,* som indtraf i Midten og Slutningen af hvert Aarhundrede og medførde tillige *Eftergivelse* af al indenlandsk *Giæld;* saa, naar Loven blev holdt, havde Folk ondt ved at blive meget rige og selv de Rigeste kunde kun stakket være Herremænd, og aldrig faae Bugt med de velhavende Selv-Eiere, der, i et frugtbart Land, uden *Skat* og *Told,* rimeligviis altid vilde udgiøre Mængden[18]. Under saadanne Omstændigheder pleier Folket ikke at opoffre sine *Smigrere* undtagen som Man ombytter sine gamle Klæder for Nye, og pleier ligesaa lidt at taale strænge Tugte-Mestere paa Rettens Vegne, saa det var farligst efter Mose-Loven at være en sand Prophet, naar Man ikke var lidt *meer* end en *Demosthenes*; men med Tro paa et særdeles Forsyn over Israel, var dog det Værste forebygget derved, at *Loven* var *uforanderlig,* saa Jehovahs troe Tjenere havde altid *Ret* efter *Loven* og maatte vel altid faae det paa sine Steder, da hver By skulde have et frit Regierings-Raad af sine Ældste og sin egen *Høieste-Ret* med *Dommer* og *Skriver*. Ved det Sidste var der nemlig sørget for, at Lovene, |A:130selv naar de meget almindelig overtraadtes, dog paa sine Steder, som i *Leviternes* Byer, blev i Kraft og kunde, ved Propheterne, paa ny giøre sig giældende, og i Øvrigt var Lovgiveren baade mild og klog nok, til kun at sætte *borgerlig Straf* for de *færreste Lov-Brudd* og *Livs-Straf* kun paa de

groveste Forbrydelser, der, med Undtagelse af *Afguderiet,* saa aabenbar forstyrrede det borgerlige Selskab, at Man snart maatte lære, de kunde lettelig straffes for mildt men vanskelig for haardt. Der var saaledes slet ingen *borgerlig* Straf enten for *Tiende-Svig* eller for Overtrædelse af Lovene om Offringer, Skilsmisse mellem Reent og Ureent, om *Hvile-Aaret* og *Gylden-Aaret,* hvoraf blandt Andet Følgen maatte blive, at de Fleste gik en Middel-Vei og holdt Saameget af dem som de, uden stor Opoffrelse, kunde, til langt større borgerlig Fordeel, end de fleste Lovgivere drømde om. Den *borgerlige* Hoved-Sag ved *Gylden-Aaret,* som |VU:49var at grundfæste *Odels-*|*US:117Retten* og forebygge Oligarchi, var Mængden alt for gunstig til at bortfalde, hvor der ei fandtes nogen Kriger-Kaste eller staaende Hær, og blev end ikke, som de skulde, *alle* Trælle med det samme *frigivne,* saa maatte Loven dog ikke blot formilde Trællenes Kaar, men skaffe mange især *ebraiske* Trælle Frihed og hindre Israeliterne fra, som andre østerlandske Erobrere, at giøre sig til Adel og skabe et Trælle-Folk af de Undertvungne. Loven om hvert syvende Aar, der svarede til den syvende Dag og kaldtes *Hvile-Aaret,* var at da skulde Jorden og Ploven hvile, alle *ebraiske* Trælle frigives, og hvad der voxde af sig selv (i Oliens og Vinens Land) tilhøre de Fattige, hvorimod *Moses,* paa Guds Vegne, lovede en *dobbelt* Høst hvert *sjette* Aar, og, skiøndt Man nok kan vide, det klang kun godt i deres Øren, som ingen Jord havde og ingen Tiende fik, saa vilde dog en velsignet Høst i det sjette Aar immer have til Følge, at de Fattige kom ikke til |**A:131**at fattes i det Syvende, og Man seer af *Josephus,* Man gik helst en *Middel-Vei* og betragtede *Hvile-Aarets* Afgrøde som *Fælleds-Gods,* der skulde deles ligelig mellem *Fattige* og Rige, hvorved de Første dog altid vandt[19]. Lægge vi nu hertil at, efter Loven, maatte Israeliterne hverken tage *Renter* af hinanden eller *Pant* af den Fattige og at det eneste *Tyveri,* der stod *Liv-Straf* paa, var det, de *Rige* helst gad drevet: at stjæle *Mennesker* til Salg, da seer Man godt, det var de Ringes Ven, de Faderløses Fader og Enkers Forsvar, som gjorde *Moses* til Lov-Giver, og kan ikke nægte, det var lysteligt at boe i et Land, hvor vel, som allevegne, kun Faa blev meget rige, men hvor endnu Færre var meget fattige, og slet Ingen maatte bringes til *Bettel-Staven,* end sige seipines eller sælges for Giæld! Livs-Straf var der, som sagt, kun for aabenbart *Oprør* mod Lands-Faderen og Lands-Herren *Jehovah,* for Mand-Drab med *Forsæt, Ægteskabs-Brudd,* Blod-Skam, unaturlig Vellyst, Menneske-Tyveri og gienstridig Opsætsighed mod Forældre; *Tyven* slap med at betale Kosterne *firedobbelt,* eller, i manglende Fald, blive Træl til Hvile-Aaret, og selv det *falske Vidne,* skiøndt brændemærket med Guds Afsky, skulde *borgerlig* kun lide *den Straf,* han havde stræbt at paaføre den Uskyldige. Her er Viisdom, maa Man vel sige, saa Lov-Giverne i Christenheden kunde i *Mose-Loven* fundet Nok, der var at

efterligne, uden at anvende Loven |US:118om Guds-Bespottelse |VU:50og hvad dertil hører, hvor den ingen Gavn kunde giøre men megen Skade; thi den var kun paa sit rette Sted i *Kirke-Staten,* hvor Folket havde Landet til Lehn af *Jehovah* paa det Vilkaar, ei at begaae *Majestæts-Forbrydelse*[20].

|**A:132**Herved mindes vi om *Landet,* der maatte giøres *ryddeligt* for *Kirke-Staten,* men maae overlade det til Andre at gaae i Rette med *Moses* eller *Jehovah* om Retten til at udrydde de afgudiske *Cananiter,* for at skaffe den *sande Guds* Dyrkelse dog een lille Krog paa Jorden, Han skabde heel, til sin Hjem-Stavn; thi i alt Fald havde *Israeliterne* unægtelig, paa eget Ansvar for *Gud,* den *Stærkeres Ret,* som vi maae finde, blev aldrig bedre anvendt, end ikke da vore *Nordiske* Fædre brugde den til at ødelægge det *Romerske Rige.* Menneske-Aanden har nemlig Ret til at bjerge sig og fuldføre sin store Løbe-Bane til Forklaring ensteds paa Jorden, og saalænge Man da ikke kan sige *Moses,* hvordan han skulde have udført den mageløse Plan, til Menneske-Slægtens aabenbare Gavn, enten i *Parans* Ørk, eller i kiærligt Samfund med de værste Afguds-Dyrkere, bør Man vist spare den Medlidenhed til Menneske-Aanden, landflygtig paa Jorden, Man nu pleier at ødsle paa dens Fiender, som satte det Umælende over Ord-Føreren og Skabningen over Skaberen. For Resten er Guds Finger ligesaa øiensynlig ved Indgangen i Canaan, som ved Udgangen af Ægypten, og at *Forsynet* havde ligesaavel Ret til at rydde Landet for sit Folk ved Ild og Sværd, som ved Ild og Svovel eller Pestilents, kan Alle forstaae, saa vi vil heller lægge Mærke til den mageløs milde *Krigs-Artikel,* at naar Hæren var fylket, skulde Mønster-Skriveren udraabe, at var Nogen *nygift* eller *nylig bosat* eller *bange* for sit Liv, da skulde han træde ud og blive hjemme, fordi det var ikke *Jehovahs* Villie, at Brudgommen skulde rives fra Bruden, eller han som plantede Vingaarden ei smage dens Frugt, medens Frygt er den værste af alle smitsomme Syger paa Val-Pladsen[21].

Her see vi Grundtrækkene i Mose-Loven, som i *Hvile-*|***A:133****Aaret,* paa *Løv-Salenes* Høitid, skulde lydelig oplæses for hele Folket; thi da der kun maatte være et *eneste* Offer-Sted i Landet, hvor *Pagtens Ark* stod i Tabernaklet, saa skulde alle Mandfolk samles der |VU:51tre Gange om Aaret, paa de store Høi|US:119tider, hvoraf *Paasken* var den Første, til Minde om Udgangen af Ægypten, *Pindse* den Anden, til Minde om Herrens mundtlige Tale til Folket fra Sinai, og *Løvsalenes* Høitid den Tredie, som skulde holdes i *Løv-Hytter,* til Amindelse om Livet under Telten, som var Abrahams Isaks og Jakobs og blev hele Folkets i Ørken. Det Hele var aabenbar stilet paa at frembringe og befæste al den borgerlige *Frihed* og *Lighed,* der paa nogen Maade lod sig forene med Ret og Orden og med Kirke-Statens store Øiemed; Loven var mageløs mild mod de Ringe, og Overdaadighed, med Alt

hvad der svækker Folke-Kraften, var, saavidt mueligt, forebygget, og Boglig *Konst,* som, blandt et Folk af poetiske *Selveier-Bønder,* fremforalt i Old-Tiden, umuelig kunde trives uden i et *Drive-Huus,* havde et Saadant i *Levis* Huus, hvor *Lov-Bogen* gav et uforligneligt Mønster og hvor de fleste Indbyggere maatte føle sig lokkede til, endogsaa blot til Tids-Fordriv, at *læse* og *skrive*[22].

Hvad der nu kunde friste et Folk med saa mild og tydelig en Lov, med skriftkloge Præster og med den *Guds Orakel* iblandt sig, der gav dem baade Landet og Loven, til at ønske Forandring, vilde være svart at giætte, naar Man ikke vidste, der skal de bedste Been til at bære gode Dage, og skal desuden, hvor den *Stærkeres Ret* giælder, en egen Tro til at trøste sig med, at den *usynlige* Lov-Giver er den *Stærkeste*. Det forudsaae Lov-Giveren og gav derfor en kort men fyndig *Konge-Lov,* som, naar Rettens Sværd sad i samme Haand som Lynilden, maatte afværge de værste Følger af et overilet Skridt. Naar du kommer ind i |A:134dit Land og besidder det, siger Loven til Folket, da siger du kanskee: jeg vil dog ogsaa have mig en *Konge,* ligesom alle andre Folk, og da skal du, med Herren din Guds Samtykke, tage dig en Konge af dit eget Blod og ingenlunde en Fremmed. Denne din Konge maa hverken holde *stort Rytteri* eller hjemsøge *Ægypten,* hvis Veie du skal aldrig meer betræde, og han maa ikke have Huset fuldt af *Kvinder,* thi det fordærver *Hjertet,* og han maa ikke heie paa Sølv og Guld. Derimod skal han hos *Leviterne* faae sig en *Afskrift* af *Lov-Bogen,* og den skal han læse i alle sine Livs-Dage, saa han kan lære at frygte Herren din Gud, at holde Hans Bud og *udføre Hans* Domme, uden at skeie ud derfra til Høire eller |VU:52Venstre og uden stoltelig at hæve sig |US:120over sine Brødre! Da skal Israels Throne giennem mange Ledd nedarves i hans *Æt*[23]!

Havde vi nu end *Ægyptens* gamle *Lov-Bog* ligesaa fuldstændig og vel bevidnet, som vi har *Israels,* kunde det dog umuelig lønne Umagen at læse den *for* at finde Magen, men vel for at finde Modsætningen, der aldrig er kiendeligere end i kloge Folks Love, rigtig beregnede paa modsatte Øiemed; thi at et Folk, hos hvem den groveste Afguds-Dyrkelse ei blot hørde til Dagens Orden, men til Statens Væsen, hvor Præsterne lod alle de Konger staae paa Listen med tomme Navne, der ikke havde enten bygt eller nedrevet Templer og Billed-Støtter, og hvor Folket skulde søge sine Guder, ikke over sig i Himlen, men under sig i Graven og i de umælende Dyr, der maatte de *kloge* Love nødvendig lyde langt anderledes end hvor, som i *Palæstina,* Afguds-Dyrkelse skulde være halsløs Gierning, og hvor *Himlens* Gud kun vilde have et eneste Offer-Sted, forlangde intet Tempel og taalde ingen Billed-Støtte. Nu har imidlertid selv *Herodot* saa godt som intet om dette Folks Love, der, ligesom *Chineserne,* |A:135kaldte Høire venstre og stræbde med Flid at forvende *Naturens Orden* i alle Maader, og *Diodor* fra Sicilien er

da den Første, som, henimod Christi Fødsels Tid, da *Ægypternes* egenlige Livs-Tid var alt længe forbi, beretter Endeel om deres Love, men saa flygtig og slusket, at det kun er af indvortes Grunde vi kan stole paa Noget deraf.

Ægypten, siger saaledes *Diodor,* har havt *fem* indfødte Lovgivere, først *Mneues,* saa *Sasyches,* som især beskiæftigede sig med *Guds-Tjenesten,* derpaa *Sesoses,* som indrettede *Krigs-Væsenet,* saa *Bochoris* som ordnede *Retter-Gangen* og gav *Konge-Loven,* og endelig *Amasis*[24].

Denne korte *Lov-Historie,* som vi, efter *Herodot,* endnu kun forøge med det Træk, at *Amasis* indrettede *Politiet,* ligner saa ganske Forordnings-Følgen i de nye Stater, at vi maae finde den rimelig, og en Prøve paa hvert af disse Slags Love finde vi i det Mindste hos Diodor, som det kan være værdt at lægge Mærke til.

Forsætligt Mord paa hvilketsomhelst af de hellige Dyr straffedes med Døden, men var det en *Stork* eller en *Kat,* Man af *Vanvare* havde dræbt, da kostede det ogsaa Livet, hvorimod den *Ebraiske* Lov-Giver omhyggelig forordnede at der skulde |US:121være *Fri-Stæder* |VU:53spredte i Landet, som den der af Vaade dræbde en *Præst* eller hvem det var, kunde nemt tye til, før Blod-Hevneren naaede ham. Hvilken Mængde Mennesker der i *Ægypten* maa have ladt Livet for de Umælende, sluttes let, naar Man kun veed at *Nabo-Amterne* (Nomerne) i *Ægypten* sædvanlig havde saa forskiellig Guds-Dyrkelse, at de Dyr der holdtes hellige i det Ene, hadedes i det Andet, og *Diodor* siger, det var saaledes indrettet med Flid, for at Folket ikke let skulde *enes* om at giøre Oprør; **|A:136**en Bemærkning, der i Øvrigt er skarpsindig nok og burde drive alle Stats-Mænd til at hylde *Religions-Frihed*[25].

Af *Krigs-Artiklerne* anføres To, nemlig, at hvem der svigtede Banneret var *uærlig,* til han udmærkede sig ved Tapperhed, og hvem der røbede Fienden en Hemmelighed, skulde miste sin Tunge, hvorved kan bemærkes, at baade den *Ægyptiske* og den Ebraiske Lov-Giver vilde bringe de Feige til at skamme sig, men den Ebraiske vilde naae det, før de mistede *Æren*, *Ægypteren* først bag efter[26].

At *Ægypterne* havde anderledes bestemte Love om Skiøder, Contracter, Giælds-Sager og deslige end Ebræerne, kan Man forud vide, og at Sagerne for Retten førtes stumt, med to skriftlige Indlæg fra hver Side, hvorpaa Over-Dommeren hængde Sandheds-Tegnet om Halsen paa ham der fik Ret, finder Man rimeligt, saasnart Man hører det[27], men *Konge-Loven* skildrer saa godt det ægyptiske Levnets-Løb som en stadselig Lig-Begængelse med afmaalte Skridt, at den bør kiendes heel.

Det var, siger *Diodor,* ikke med de *Ægyptiske* Konger, som med andre Enevolds-Herrer, at de gjorde hvad de lystede, thi ikke blot Regierings-Sagerne men hele deres daglige Leve-Maade gik efter en Snor. De var nemlig ikke omgivet af Slaver eller Smigrere, men af de

fornemste *Præste-Sønner* over tyve Aar, som veeg ikke fra dem *Dag* eller *Nat,* og tillod dem aldrig at giøre noget Slet. Det Første Kongen maatte giøre, naar han stod op om Morgenen, var at aabne alle indløbne Breve og i den Henseende besørge det Nødvendige. Naar han derpaa havde været i *Bad* og var iført hele sin *Konge-Dragt,* begav han sig til Templet, hvor *Ypperste-Præsten* ikke blot førend Offringen med lydelig Røst bad Guddommen om Sundhed til |VU:54den *retfærdige* |A:137Konge, men tillagde ham stykkeviis alle |US:122Dyder, sigende: han er *gudfrygtig* og *menneskekiærlig, nøisom, retsindig* og *høimodig, ordholden, gavmild* og Herre over alle sine Lidenskaber, de han straffer faae aldrig Løn som forskyldt, men de han belønner faae meer end de fortjene. Efter denne *Velsignelse* kom en *Forbandelse* over al Kongens Feiltagelse, men saaledes, at han frikiendtes og Skylden for alt Slet og Skadeligt blev skudt paa hans Raadgivere og Redskaber, saa det var ikke ved bittre Bebreidelser men ved overdrevne Lovtaler Man vilde formane Kongerne til Dyd. Naar Kongen nu havde betragtet Offer-Kalvens Indvolde og Offringen var fuldført, da forelæste en Skrift-Klog ham berømte Mænds Raad og Daad af de hellige Bøger, for at Regenten kunde have de bedste Mønstre for Øie til Efterligning. Saaledes var Alting nøie bestemt, ikke blot naar Kongen skulde handle og dømme, men ogsaa naar han skulde spadsere, bade sig, besøge Dronningen og hvadsomhelst man vil nævne, saa han spiste sit tarvelige Kalve-Kiød og Gaase-Kiød efter Vægt og drak sin Vin efter Maal, saa nøie bestemt, som om ikke en Lovgiver men en Læge havde foreskrevet det, og hvor underligt det end klinger, knurrede de gamle Konger dog ikke over alle disse Indskrænkninger, men skattede sig lykkelige, at de ikke som andre Konger var en Bold for deres Lidenskaber, men lod sig styre af Fornuften og var kun udsatte for smaa Feiltagelser. Derfor var de ogsaa almindelig elskede, saalænge denne Lov overholdtes, hvad især viste sig ved den almindelige Lande-Sorg, der fandt Sted naar de døde, og hvad der bidrog meget til Kongernes dydige Opførsel, var den Rettergang der holdtes over dem paa Begravelses-Dagen, thi da holdt Ypperste-Præsten offenlig deres *Lov-Tale,* som Mængden havde Lov til enten at istemme eller overdøve, saa mange Konger paa denne Maade fik kun en sørgelig Jorde-Færd[28].

|A:138Saaledes slæber Man endnu om med hans Majestæt i Chinas "himmelske Rige," lovtaler, undskylder og forguder ham, og ligesaalidt hans Stilling ligner Kongens af Danmark, ligesaalidt har aabenbar Pharaos lignet Kong *Davids,* men været et mærkeligt *Modstykke*.

Komme vi nu endelig til *Politiet,* da beretter *Herodot,* at *Amasis,* som sønderrev sit eget Lede-Baand, satte hele Folket under Politiets specielle Opsyn, der var saa strængt, at hvem der ikke *aar|VU:55lig* af sig selv gjorde Rede for hvoraf han levede,

|US:123havde allerede derved sit *Liv forbrudt,* og til hans Tid maae vi da vel henføre hvad *Diodor* fortæller om *Tyveri,* som en lovlig *Nærings-Vei* i Ægypten, naar Man blot lod sig *indskrive* for den og bragde Politiet Kosterne. Da fik nemlig Tyven for sin Umage *Fjerde-Parten* af Kosternes Værdi, som *Eier-Manden* maatte betale, saa ingen Tyv, der forstod sit Haandværk og tænkde billig, kunde ønske sig et sikkrere Levebrød eller bedre Hælere[29]. At Ægypternes Ærbødighed for *Tyve-Rænker,* som Høiden af Viisdom, var ældgammel, see vi imidlertid af Præsternes Fortælling om Rampsenit, saa Tyvene har vist altid havt bedst af det strænge Politi i Ægypten, som Amasis vel kan have skiærpet men har ingenlunde indført; thi allerede i *Josephs* Tid see vi at i det Mindste *Fremmede* maatte være godt beredt paa skarpt Forhør eller berede sig til Døden, og hvor Politiet skal holde saa vaagent Øie med de Fremmede, kan det umueligt tabe de Indfødte af Sigte. I et Land desuden, hvor der skulde holdes Syns-Forretning over alle de Hunde og Katte der døde, hvor Lægerne nøiagtig skulde følge de gamle Recepter, hvor den der kureerde for Hoved-Pine ingenlunde maatte kurere for Tand-Pine, og hvor titusinde andre Smaating daglig maatte iagttages, kan Man nok vide, Politiet altid har spilt en Hoved-Rolle, og kan ikke uden Gru tænke sig den |**A:139**Aand og de Kundskaber saaledes indspærrede, der kun ved den frieste Virksomhed kunde føre Menneske-Slægten frem paa sin store Løbe-Bane til Forklarings-Maalet. Faaer Man derfor først Syn paa den sælsomt indviklede men mesterlig udførte, glimrende Bedrift af Forsynet, hvorved Israeliterne lærde *Ager-Dyrkning, Handværker* og borgerlig Tugt, *Leviterne* lærde at regne og skrive, at veie og maale, og *Moses* opdroges til den statsklogeste og mest videnskabelige Mand i Old-Tiden, Altsammen paa Ægypternes Bekostning, uden at der dog gik det Mindste tabt af den høie Tanke-Flugt, den rige Livs-Fylde og den varme Friheds-Følelse, der udmærker *Abrahams* Hyrde-Stamme og maatte udmærke det *Prophetiske* Folk, der skulde kundgiøre Slægtens Bane og styre dens Fjed; faaer Man først Syn derpaa, da er det kun med Møie Man river sig løs fra den store Betragtning, der frister til at blive fyrretive Aar i Ørken, før Man gaaer videre; men videre maae vi dog nu ufortøvet, og afbryde vel bedst med den Bemærkning, at, efter Præsternes Tale om Hyrde-Kongerne, |US:124maa *Joseph* |VU:56med temmeligt Held have prøvet paa at omskabe alle de ægyptiske Indretninger i en bedre Aand, hvorved Planen med Israeliterne og *Moses* er blevet betydelig fremmet.

14

Moses II. 15–17. 19–20.

15

Moses II. 32.IV. 13–14.

16

Moses IV. 21. 32. V. 1. 32. 34.

17

Moses II. 16. IV. 18.

18

Moses III. 25. IV. 26. V. 15.

19

Josephs Oldskrift III. 12.

20

Moses II. 21–22. V. 23–24.

21

Moses V. 20.

22

Moses V. 16. 23.

23

Moses V. 17.

24

Diodor I. 59.

25

Diodor I. 52. 56. 57.

26

Diodor I. 49.

27

Diodor I. 48. 50.

28

Diodor I. 44–46.

29

Herod. II. 173. 77. Diodor I. 50.

Det hellige Land.

Den Dag kommer nok, da Man ligesaavel i Nyaars-Tiden som i Middel-Alderen, ligesaavel i Skolen som i Kirken, kalder Palæstina det *hellige* Land, og vil grave nok saa flittig der, som i *Grækenland* og *Italien* efter *Old-Sager,* men endnu er Dagen ikke kommet, thi Landet har været besynderlig forsømt i den videnskabelige Tid, og altid vil Man finde, det ogsaa i denne Henseende danner en Modsætning til *Ægypten;* thi paa det ene Sted har Smaaheden efterladt sig store og paa det Andet Storheden kun smaa |A:140Mindes-Mærker og hist finder Man Spor af langt mere men her af langt mindre end Man veed der har været og virket. *Salomons-Templet* sank i Grus, længe før endnu *Parthenon* kastede Glands paa Grækernes forgudede Vidskab, Billed-Støtter og Hieroglypher landsforviste *Jehovah,* og af det andet Tempel blev,

efter Herrens Ord, ei Steen paa Steen, saa de Old-Sager, Man der skulde finde, maatte vel mest være Papyrus-Ruller i Leer-Kar; thi ligesom det er sagt, at Laden, hvori *Moses* svømmede paa Nilen, var af *Papir-Flæg* (Byblus) saaledes maae vi sige, det var ogsaa paa en Maade i Papyrus-Baaden *Moses* og alle de Store i Israel svømmede paa Tidens Strøm til os, thi *Jøderne* holdt kun Øie med deres Historie, men skaffe os kanskee nu, naar de see den vel optaget, en *ebraisk* Amme til den, som godt kan behøves.

Det var tilvisse kun en liden Plet af Jorden, *Jehovah* forbeholdt sig og skiænkede *Abraham* sin Ven, selv naar Man seer paa de naturlige Grændser, som er *Libanon* imod Norden, *Euphrat* mod Østen, *Parans* Ørk mod Syden, og *Middel-Havet* mod Vesten; men skiøndt Løftet ogsaa lyder paa hele denne Strækning, var det dog kun i *Davids* Tid, Israels Erobringer hardtad gik saa vidt, og hvad der virkelig blev deelt mellem de tolv Stammer var endnu meget mindre. Det var nemlig kun *Gilead* østen for *Jordan,* og den beboelige Deel af Landet vestenfor, hvor dog *Philisterne* beholdt Sø-Kysten, lige op til *Jaffa* (Joppe), som altsaa var *Ebræernes* eneste |US:125*Sø-Stad,* uden sikker Havn, og indsluttet af Bjerge, der aldrig synes at have havt ret fremkommelige Veie. Vel kaldes det fra Arilds-Tid Landet som flyder med Mælk og Honning, maa ogsaa have været velsignet, siden det ernærede saamange Indbyggere og udholdt saamange Plyndringer, men dog er det ingenlunde saa varmt og frugtbart som Man skulde slutte efter |A:141dets Beliggenhed (mellem 30 og 34 Gr. N. B.), deels fordi Jords-Monnet er meget *høilændt,* og deels fordi *Jordans Slette,* siden Sodomas og Gomorras Undergang, er langt fra at være "som Ægypten og Guds Have," men er tvertimod en skaldet Ørk, med en eneste deilig Græs-Holm (Oase), hvor fordum *Jericho* laa og Alting duftede af den berømte *Balsam,* hvortil der nu ei mere findes Tegn. Hvordan det egenlig hænger sammen med det saakaldte "*Døde Hav*" denne, efter de Natur-Kyndiges Sigende, *mageløse Indsø,* hvori Jordan taber sig, er endnu en Hemmelighed, da den ei er beseilet eller undersøgt, siden de Romerske Soldater stagede sig om ved Bredderne for at samle det saakaldte *Jøde-Beg;* men Abrahamiten *Moses* er gyldigt Vidne om hvad Abraham saae, Forvandlingen af den deilige Egn til et Brandsted. Dette Øde strækker sig lige op til Bjergene, hvor *Jerusalem* ligger (under henved 33 Gr. N. B.) 26 Miil *vesten for Damask* og *otte* Miil *østenfor Jaffa,* saa det har været den mest *afsides Hoved-Stad* i hele Verden, hvor der gik ingen *Lande-Vei* igiennem, men hvortil, saa at sige, kun smalle Stier førde, og derfor blev den saa seent navnkundig blandt Folkene. Ja, selv nu, da dog *Zions* Bjerg er blevet langt meer bekiendt end *Roms* de syv Høie, trættes Man dog om, hvor *Zion* egenlig er at finde, saa det er først ganske nyelig, Man blev temmelig sikker paa, at det er *Bjerget* mod Sønden, *udenfor* det nuværende Jerusalems Mure, hvoraf, blandt

meget Andet, følger at den saakaldte *hellige Grav indenfor* Muren, hvor Man giennem femten Aarhundreder knælede sig træt og giøglede med Blænd-Værk, den har *Jesus* aldrig hvilet i! *Konge-Gravene* er ogsaa først nyelig opdagede og vente endnu paa den omhyggelige Undersøgelse, hvortil de fremfor alle andre Klippe-Huler indbyde Menneske-Aanden.

Spørge vi om andet frugtbart Land end Jericho-Holmen, |A:142og *Dschiddin* (Engaddi), en ligedan Plet (Oase) *vestenfor* det døde Hav, da vises vi deels *sønderpaa* ned imod *Ægypten* til *Bethlehem* og *Hebron,* hvorom Ingen dog veed ret Beskeed, deels vesterpaa til Kyst-Landet hvor *Joppe* og *Rama* |US:126laae, og endelig nordpaa, hvor *Sichem* og siden *Samaria* laae, paa *Ephraims Bjerg,* og hvor Man endnu finder blomstrende Egne med rige Korn-Marker og Oliven-Skove. Her, hvor *Josephs* Been og *Josvas* hvile, seer Man ogsaa endnu Grav-Kamre saa store og saa prægtige, i persisk og ægyptisk Stil, at Man kan ikke tvivle om, det jo var til faldne Høvdinger i Israel, de baade blev udhulede og prydede.

Dog, ligesom det er om Egnen ved *Genesareth, Josephus* udtømde sig i Lov-Taler og kunde dog ei finde Ord til ret at udtrykke dens mageløse Yndighed og vidunderlige Frugtbarhed, saaledes har den ogsaa ganske indtaget de nyeste Reisende, saa de finde det rimeligt nok, hvad *Josephus* melder, at her paa Flakke-Bjerget med de yndige Skraaninger ned til den deilige Sø med de søde Vande, voxer Alt hvad Man vil saae og plante, frodig, Nordens Træer og Vexter ved Siden ad Ranken og Palmen. Her, hvor det synes som alle Himmel-Egne havde forenet sig om at vise Verden et Glimt af Edens Have, maa Man da vel tænke ophører Virkningen af det døde Hav paa *Jordan,* som giennemstrømmer Genesareth eller Søen ved Tiberias, og dette Landskab var det som i *Jesu* Dage kaldtes *Galilæa,* altsaa hvad Evangelisterne kalde hans *Fædreneland, Kapernaums, Canas* og *Nazareths* Egn. Denne Egn maa vi i alle Maader lægge vel Mærke til, thi her ligger ikke blot de berømte Bjerge *Thabor* i Midten og *Carmel* ved Havet, men her gik alle Dage *Konge-Veien* giennem det hellige Land og til *Jerusalem,* blandt Andet, fordi ved *Carmel* ligger *Akre* (Akke, Ptolomais), som har den bedste |A:143*Havn* i Landet (der aldrig kom i Israels Vold) og agtes for Nøglen til det. Her er ogsaa den større Høi-Slette eller Flakke-Bjerget *Esdraelon* (*Jisreels* Slette) den store *Val-Plads,* hvor Erobrerne udfoldede deres Krigs-Hære og en heel Legion i Romer-Tiden havde sit Borge-Leie.

Dog var det ikke her, men sydlig ved *Jericho,* paa Høiden af *Jerusalem* i Midten af Landet, at Israeliterne under *Josva* gik over *Jordan* og gjorde deres første Erobringer vestenfor den, som det findes beskrevet i den saakaldte *Josvas* Bog, der fortsætter *Mose-Bøgerne,* men synes dog først at være skrevet henimod *Konge-Tiden*.

Det var ved Foraars *Jævndøgn,* da der var Høivande i Jordan, ligesom i Høstens Tid, da gik Israel over Floden og saasnart Præsterne, som bare Herrens *Ark,* satte deres Fødder i Vandet, da skildtes det ad, paa underlige Maader, ligesom det |US:127røde Hav fordum: hvad der var paa venstre Haand, løb ud i Salt-Søen, men hvad der var paa Høire optaarnede sig og stod stille, og Præsterne blev staaende med Arken midt i Floden mens hele Folket gik over, og *Josva* udmeldte tolv Mænd af Israels Stammer, som skulde tage hver sin Steen af Flod-Sengen og stille dem op paa den første Leir-Plads vestenfor Jordan, til et uforgiængeligt Mindes-Mærke om den underlige Gierning, *Jehovah* gjorde, til Pant paa, at Han vilde være med *Josva* ligesom Han havde været med *Moses*[30].

Derpaa slog *Josva* Leir ved *Gilgal* med en Krigs-Hær paa 40000 Mand, og *Jerichos* Mure faldt af dem selv for Lyden af Jehovahs Lur, da Præsterne i sex Dage havde baaret Arken omkring Byen og stødt saa paa den Syvende i syv Basuner, hvortil hele Folket istemde Fryde-Raab, og *Josva* lod Indbyggerne springe over Klingen, opbrændte og ødelagde Staden og ønskede, at hvem der bygde den igien |**A:144**maatte miste sin Første-Fødte, naar han lagde Grund-Stenen, og sin Yngste, naar han hængde Portene[31].

Landet var fuldt af Nisse-Konger, saa hver Stad for det Meste havde sin, men den Ypperste i Sønden var dog *Adonibesek,* Kongen i *Jerusalem,* og i Norden *Jabin* Kongen i *Hazor,* ved *Merom-Søen,* og med dem og deres Hjelpere holdt *Josva* to Hoved-Slag som afgjorde Landets Skæbne.

Mest berømt er det første Slag blevet, som stod ved *Gibeon,* og Gibeon var en Fristad, der kunde maale sig med de største Stæder i Landet, men havde sluttet Forbund med Israeliterne, hvorfor den blev beleiret af fem Konger, med *Adonibesek* i Spidsen, og da kom *Josva* til Undsætning og overraskede Cananiterne, saa de holdt ikke Stand men tog Flugten, og leed endnu meer af Hagel-Stene som Herren lod regne over dem, end af Israels Sværd. Seieren var fuldstændig og alle de fem Konger, som skjulde sig paa Flugten i Hulen ved *Makkede,* blev fanget levende, og *Josva* lod Folket træde dem paa Nakken for at aflægge al Frygt, og hængde saa de fem Konger i fem Træer til Soels Nedgang, da de blev taget ned og smidt ind i Hulen, hvor de krøb i Skjul og Hulen stoppedes med Steen. Paa den Dag sagde *Josva:* stat stille, Soel, over Gibeon og Maane over Ælons Dal, og staaer der ikke skrevet i Kæmpevise-Bogen, at Solen blev staaende midt paa Himlen til Israel havde hevnet |US:128sig paa sine Fiender, saa Mage til Dag har Man aldrig seet enten før eller siden, at Gud saaledes hørde et Menneskes Bøn som da han streed for Israel[32].

Efter denne Seier, og den ved *Merom-Søen* over Kongerne i Norden, indtog *Josva* mange faste Stæder og deelde derpaa Landet mellem Stammerne saaledes, at Juda, |**A:145**Benjamins og Simeons

Stamme fik Sønder-Landet til *Jerusalem,* Ephraims og den halve Manasse Stamme fik Land-Ryggen eller Flakke-Bjerget, Nephtali og Sebulon fik det deilige Land ved *Genesareth, Asser* fik Egnen ved *Karmel* og Akke (Akre), og *Dan* fik sin Part ud til *Jaffa;* men dog var det langt fra at alle Kananiternes Stæder i Bjerg-Egnen og paa Kysten blev indtaget strax. Tabernaklet med *Arken* fik sit Stade ved *Sichem* i *Silo,* blandt Ephraims Børn, og *Leviterne* fik ikke en Fods-Bred Ager-Land, men 48 adspredte Byer med Overdrev til Græsgang, og deriblandt de *sex Fri-Stæder* for dem der begik Vaades-Drab. Selv tog *Josva* Arv med sin Stamme paa Ephraims Bjerg og boede i Thamna-Sarach, til han døde, hundrede og ti Aar gammel, og ligger sammesteds begravet[33].

Ved denne Ebraiske Landnams-Saga er det især at mærke, at en Lignende hos Old-Tidens øvrige Hoved-Folk vilde agtes uskatteerlig og maa da, som mageløs, sagtens være det; men i Sammenligning, ei engang med *Mose-Bøgerne* men med de Ebraiske Kilder i det Hele, er den kun maadelig, og maa være temmelig seent forfattet, uden andet skriftligt Grund-Lag end Kæmpe-Viserne, den gamle Jorde-Bog og *Josvas* Afskeds-Tale. Det gaaer nemlig med Folk i det Store som i det Smaa, at i Førstningen naar de har bosat dem, er de saa sysselsat med det Nærværende, at det kun er flygtig de komme Fortiden ihu, men naar Man sammenligner Tiden mellem *Moses* og *Samuel* med den mellem *Lykurg* og *Solon,* seer Man dog strax, at *Ebræerne,* i *Forhold* til *Grækerne,* har sørget ypperlig for Historiens Fuldstændighed. Blandt de anførte Steder, hvoraf de Flestes Beliggenhed er uvis, maa *Merom-Søen* vel, som Josephus vil, være *Samachonitis,* nordligst i Landet, som *Jordan* flyder igiennem ei langt fra sit Udspring.

|**A:146**Af Miraklerne har det om *Jordan* været almindelig troet blandt *Jøder* og *Christne* og maa findes at være i sin Orden, men det med *Solen* har naturligviis gjort mest Opsigt og |US:129draget Striden om den *Copernikanske* Formodning over paa vildfremmede, bibelske, Enemærker, hvad der er saameget latterligere, som den gamle Saga-Skriver, ligesaa troskyldig som hans Frænder i Middel-Alderen, beraaber sig paa en *Kæmpe-Vise,* som sin eneste Hjemmel. De Skrift-Kloge synes imidlertid ei engang at have lagt Mærke til, at saalænge Solen er oppe er Maanen overflødig, og at hvor Gud har gjort saamange øiensynlige Mirakler som i Israel, maa Man dog sagtens kunne skielne dem fra hvad rimeligviis kun en daarlig Pen har gjort af et godt Vers.

30

Josva-Bogen 3.

31

Josvab. 6.

32

Josvab. 10.
33
Josvab. 12–24.

Samuel.

Det gik Israel efter *Josvas* Død, ei som Man maatte ønsket, men som Man kunde vente: Hver gjorde omtrent hvad han vilde, og Mængden offrede vel i *Silo,* men havde ingen Lyst til at opoffre deres Skiøde-Lyster enten for Guds eller Næstens Skyld, saa Stammerne holdt kun sammen i Nødsfald og *Leviterne* omkring i Landet havde knappe Kaar og fristedes til for Gunst og Gave at læmpe baade sig og Loven efter de Selvraadige. Den deraf opkommende Slaphed i alle Forhold gav naturligviis Nabo-Horderne Mod til at hærge Landet, og de gamle Indbyggere Leilighed til igien at reise Hovedet i Veiret; men ved Trykket maatte igien hos et Folk med saa store Aands-Kræfter, og saa vidunderlig en Skæbne, Mindet vaagne om den Gud som gav dem Landet, og Mindet føde Daad som Anger, saa det er i Verdens-Historien blot Spørgs-Maalet, hvad Enden blev paa denne Bølge-Gang: om Samfunds-Baandet derved efterhaanden enten slappedes mere eller knyttedes fastere, og om Folket omsider fattede Kirke-Statens store Øiemed eller tabde det aldeles af Sigte?

|A:147Kun som en livagtig Skildring af de svare Børne-Sygdomme, den ny og mageløse Stat maatte giennemgaae, er den saakaldte *Dommer-Bog* os vigtig; thi hvad der giør Udslaget, see vi først i *Konge-Bøgerne,* som Man for en Deel har opkaldt efter Manden, med hvem Bladet vender sig: *Propheten Samuel.*

Efter mange Omskiftelser var nemlig Israeliterne i Syden blevet reent underkuede af *Philisterne,* som beboede fem Stæder vestenfor Juda ned imod Ægypten, blandt hvilke *Asdod,* |US:130*Askalon* og *Gaza* er de Navnkundigste, og vel havde *Samson,* den Danitiske Vovehals, enstund budt Philisterne Trods, men hans Landsmænd havde neppe engang vovet at huse og hæle ham, for ei at opirre Fienden. Efter hans Død havde imidlertid Folket paa en Maade samlet sig, ved at tage Ypperste-Præsten, den gamle, nænsomme *Eli,* til Dommer, og hans Sønner, to gudsforgaane Kroppe men dog *Jehovahs* Præster, satte sig nu, med Herrens *Ark,* i Spidsen for et Tog mod Philisterne, hvorved de naturligviis haabede at indlægge sig udødelig Ære og grundfæste det *Præste-**Herredømme,*** hvortil der nu var smilende Udsigter. I Førstningen forbausedes ogsaa virkelig Philisterne, ved det høie Fryde-Skrig i Israels Leir over Helligdommen, der ikke i Mands Minde var ført i Marken, og hvortil dog de store Seiers-Sagn fra *Josvas* Dage var uopløselig knyttede; men de der senest var vant til at seire, skammede sig dog snart ved

kvindagtig Frygt, fattede Mod og gik mandelig frem, til Folket flydde, Præsterne faldt og Israels Helligdom var i Fiendens Vold[34].

Saa sørgelig endtes da det Tids-Rum, hvori Israel havde betragtet *Jehovah* med Hedning-Øine, som deres *Skyts-Gud,* der, ligesom alle andre Guder, maatte finde sig i til |A:148dagligt Brug at have Side-Mænd, nøies med Offere, som de kunde falde, og see igiennem Fingre, som *Eli,* hans Præst, med Lovens Overtrædelse, hvor Lysten var stærk. Havde nu Philisterne beholdt Arken, da var der i det Mindste *ikke* blevet Noget af den *Kirke-Stat,* der svævede for *Moses,* og traadte universal-historisk i Kraft med Christendommen, men da havde Forsynet ikke heller havt sin Haand deri, og det er derfor i sin Orden, at Philisternes Afgud *Dagon* brækkede Halsen, da *Jehovahs* Ark blev sat i hans Tempel, og at der fulgde en Plage med, hvor Afguds-Dyrkerne stillede den op, som et Beviis paa deres *Seier* ei blot over Israels Folk men *over Israels Gud,* som udførde dem af *Ægypten* og indførde dem i *Canaan*. Efter Spaamands-Raad prøvede nu Philisterne Konster med Arken, ved at sætte den paa en Vogn, forspændt med Kiør, som aldrig havde trukket men havde deres Kalve hjemme, og blev nu overladt til deres egen Drift, paa Veien op til *Bethsemes* i Juda-Stamme. Kiørene fulgde Veien op over Grændsen og Philisternes Høvdinger fulgde efter Vognen, til den standsede ved den store Steen, *Abel,* paa *Josva* den *Bethsemiters* Ager, |US:131og saaledes kom *Arken* tilbage med gyldent Sone-Offer, til glad Forbauselse for hele Israel, men først og fremmerst for Mændene i Bethsemes, som gik paa Marken og høstede Hvede, da *Arken,* efter syv Maaneders Fangenskab, vendte triumpherende tilbage og beviste, at *Jehovah* kunde hjelpe sig selv[35].

Saaledes banedes Veien for den store *Prophet,* som alt var opstaaet, og skiøndt *Samuel* var opdraget ved Tabernaklet i *Silo,* brød han sig dog kun lidt om *Ark* og *Tabernakel,* som det nødvendig maa være med *Propheter*, naar de opstaae paa Tider, da *Præsterne* sove og Folket er deelt mellem Ligegyldighed for alt Helligt og overtroisk Forgudelse af de haandgribelige Helligdomme. Ham |A:149valgde nu hele Folket til Dommer, fordi han, efter *Jehovahs* Mund, havde spaaet Ulykken, der kom over *Elis* Huus, og lignede i alle Maader de ægte Propheter, Loven bebudede, og han fornyede høitidelig Pagten mellem *Jehovah* og *Folket,* og havde Tordneren med sig, da han drog ud imod Philisterne, saa de vendte Rygg og leed et stort Nederlag, hvorom Steen-Støtten minder, som han reiste ved *Masphath* og kaldte Hjelpe-Stenen (Eben-Ezer), sigende: hidindtil haver Herren hjulpet. Philisterne maatte nu give de Stæder tilbage, som de havde frataget Israel, og *Samuel* indrettede faste Dom-Stole ved *Bethel, Gilgal* og *Masphath* hvor han kom engang om Aaret og holdt Thing, men boede ellers i sin Fødeby *Rama* eller *Armathaim* paa Ephraims Bjerg, hvor han ogsaa sad i Rette og

bygde Herren et *Alter*. Saaledes gik det, til *Samuel* ældedes og satte sine Sønner, *Joel* og *Abia,* til Dommere i *Beershaba* i Juda Stamme, men de tog Skænk og Gave og bøiede Retten, og derpaa stimlede Folket sammen om *Samuel* i Armathaim og sagde: du bliver gammel og dine Sønner træde ikke i dine Fod-Spor, beskik os derfor en Konge, ligesom andre Folk har, der kan skaffe os Ret! Det klang ikke godt i *Samuels* Øren, men da han desaarsag udøste sit Hjerte for Gud i Bønnen, da sagde Herren til ham: giv du Folkets Ord Magt, thi de vrage kun dig, som de har vraget mig, der udførde dem af Ægypten; derfor lad dem faae deres Villie, men lær dem dog først hvad *Konge-Dømmet* fører med sig! Da sagde *Samuel* til Folket, efter Herrens Ord: naar I faae en Konge, da tager han eders Sønner til sine Øverster og Høvedsmænd, men ogsaa til Ryttere, til Kiøre-|US:132Svende og til Løbere, til sine Høst-Folk og Handværks-Mænd, og eders Døttre tager han til sit Kiøkken, sit Bagers og sit Fadebur! Han tager ogsaa Agre og Vin-Gaarde og Olie-Haver af de Bedste fra eder og giver til sine Drabanter, og han beskatter |**A:150**Alt hvad I har for at berige sine Hof-Mænd, og han tilegner sig eders bedste Græs-Gange og eders bedste Tyende, saa I blive selv hans Trælle, og naar I da jamre eder, da vil Herren ikke høre det, thi I har selv forlangt en Konge! Nei, raabde Folket, ikke saa, men vi vil have en Konge, ligesom andre Folk, der kan skaffe os Ret og kan gaae i Spidsen for os, naar vi har Krig[36]!

Dermed gik hver til Sit, men nu var der en Unger-Svend af Benjamins Stamme, ved Navn *Saul,* som var en overmaade smuk og velskabt Mand og var sit Hoved høiere end hele Folket, og ham sendte hans Fader *Kis,* som boede i *Gibea* og var en fornem Mand, ud med en af sine Karle at lede om nogle Æsler som var blevet borte. De ledte længe forgiæves paa Ephraims Bjerg og da de kom til *Siph* eller Armathaim, sagde *Saul:* lad os nu vende om at ikke Fader skal blive mere bekymret for os end for Æslerne! Nei, sagde Karlen, der boer en Guds Mand i denne By, som der gaaer meget Ord af, for Alt hvad han spaaer det skeer, lad os gaae til ham, at han kan vise os paa ret Vei! Velan, sagde *Saul,* men vort Brød er jo sluppet op, hvad har vi at forære den Guds Mand? Jeg har en Sølv-Penge, sagde Karlen, den kan du give ham. Da de nu gik op imod Byen, mødte de nogle Smaa-Piger som hentede Vand, og spurgde dem: om *Seeren* var hjemme, hvortil de svarede: ja, han er, og naar I gaae strax, da træffe I ham før han gaaer op paa Høien og velsigner Slagt-Offeret, thi der er Offer-Gilde i Dag. Inde i Byen mødte de en Mand, som *Saul* spurgde om, hvor *Seeren* boede, og Manden svarede: det er mig og gak du op paa Høien og vær min Giæst i Dag, og bryd dig ikke om Æslerne, thi dem har Man fundet; men hvem hører Æren til i Israel uden dig og din Faders Huus! Herren havde nemlig Dagen i Forveien ladet *Samuel* vide, at |**A:151**han saaledes skulde møde den Mand der var udseet til Konge, og næste Morgen, da

Samuel fulgde *Saul* ud af Byen, lod han Karlen gaae forud, og da de var i Eenrum, tog han Olie-Flasken og salvede Saul til Israels Konge og sagde ham visse Tegn, som skulde møde ham naar han gik hjem, til Stadfæstelse paa, at |US:133det var *Jehovahs* Kald. Det Sidste der skulde møde den Nysalvede, var en Prophet-Skare, der skulde komme ned fra Offer-Høien paa hin Side *Bethlehem*, med Fløite-Spil og Strænge-Leg, og da, sagde *Samuel,* skal Herrens Aand ogsaa komme over dig, saa du propheterer og du skal blive til et andet Menneske! Det gik ogsaa virkelig som *Samuel* spaaede, og da *Sauls* gamle Bekiendtere saae ham i Selskab med Propheterne, og hørde ham, grebet af Aanden, føre deres Sprog, sagde de til hverandre, hvad siden er blevet til et Ord-Sprog: hvordan, er *Saul* nu ogsaa blandt Propheterne!

Derpaa sammenkaldte Samuel Folket i *Masphath,* talede og sagde: saa siger Herren, Israels Gud, som udførde Israels Folk af Ægypten, Jeg udrev eder af Kong Pharaos og af alle de *Kongers* Haand som eder plagede; men I har i Dag slaaet Vrag paa den Gud som eder frelste af al eders Angest og Nød, og I sige: beskik os en Konge, saa fremstiller eder nu for Herren, hver Stamme og hver Slægt for sig!

Nu blev der kastet Lodd og Lodden traf først *Benjamins* Stamme, saa *Mattars* Slægt, saa Kisses Huus og endelig *Saul* deri, som blev trukket frem af sit Skjul og udraabt til Konge, og hele Folket istemde Fryde-Raab og sagde: længe leve Kongen!

Hvem af fornemme Folks Børn der følde sig bevægede til det, ledsagede nu ogsaa *Saul* hjem til *Gibea,* og da nogle Afskum forhaanede ham og raabde: Blæse være med den Beskytter, da lod *Saul,* som han ikke hørde det[37].

|**A:152**En Maaneds-Tid efter blev Staden *Jabes* i *Gilead* beleiret af den Ammonitiske Kong *Nahas,* og Indbyggerne underhandlede med ham om at overgive sig, men *Nahas* vilde ikke indlade sig med dem uden paa det Vilkaar, at hver af dem skulde miste det høire Øie, thi saaledes, sagde han, vil jeg have Israeliterne mærkede. Han tilstod imidlertid Jabesiterne syv Dages Frist til at søge Undsætning, og da deres Sendebud kom til *Gibea,* brast Alle i Graad som hørde deres Ærinde, men i det Samme kom *Saul* hjem af Marken, og saasnart han hørde hvad der var paa Færde, da kom Aanden over ham, saa han sagde til Budene: hils hjemme, at i Morgen staaer Frelsen op med Solen, og han sønderhuggede et Par Øxen og lod gaae Bud til alle Israels Stæder med Stykkerne og med den Beskeed: saa gaaer det hans Kvæg der ei holder Trop med *Saul* og med *Sa|US:134muel!* Da kom der Ild i Folket, saa de reiste dem alle som Een, og *Saul* mønstrede dem i Bezek, og næste Morgen i Dagningen overraskede han Ammoniternes Leir og slog saa drabelig til, at førend Middag var der, selv paa Flugten, ei Samling paa To af Ammons Børn.

Da sagde Folket til *Samuel:* hid nu med dem, der sagde at *Saul* skulde ikke være Konge, for de er dødsens! Nei, sagde *Saul,* idag har Herren frelst sit Folk, idag skal Ingen døe; og *Samuel* sagde til Folket: lad os gaae til *Gilgal* og bekræfte Konge-Valget! Det skedte, *Samuel* salvede *Saul* til Konge i *Gilgal* for Guds Aasyn, og der blev offret og Folket holdt en Fryde-Fest som var stor.

Ved denne Leilighed tog *Samuel* høitidelig Afsked med Folket, talede og sagde: jeg lød eders Ord og satte en Konge paa Thronen, som skal gaae i Spidsen for eder, medens jeg paa mine gamle Dage sidder stille. Svarer mig nu for Herrens og hans Salvedes Aasyn: hvis Oxe eller Asen har jeg taget, hvem har jeg undertrykt eller udsuet, af hvem tog jeg Bod eller |A:153Pant, saa vil jeg give Erstatning! Da sagde Folket: du har hverken forurettet eller undertrykt og plaget os og du har ikke beriget dig paa Nogens Bekostning! Velan, sagde *Samuel,* saa kræver jeg idag Herren og hans Salvede til Vidne derpaa, at I fandt ingen Brøde hos mig! Ja, sagde Folket, til Vidne! Den Herre, blev *Samuel* ved, er da mit Vidne, som skabde *Moses* og *Aaron* og som udførde vore Fædre af Ægypten, og staaer nu I frem, saa vil jeg gaae i Rette med eder paa Herrens Vegne, og retfærdiggiøre Ham i al hans Adfærd mod eder og imod eders Fædre! *Jakob* og hans Sønner drog til Ægypten, og da Ægypterne underkuede vore Fædre og de raabde til Herren, da sendte han dem *Moses* og *Aaron,* udførde dem af Ægypten og gav dem dette Land at beboe. Da de glemde Herren deres Gud, da gav Han dem i *Siseras* Vold, som var Strids-Høvedsmand hos Kong *Jabin* i Hazor, og i *Philisternes* og i den *Moabitiske* Konges Haand, men da de raabde til Herren og sagde: det var Synd at vi svigtede dig og tjende *Baal,* frels os af vore Fienders Haand, saa vil vi tjene dig; see, da sendte Han dem *Gideon* og *Barak* og *Jephta* og *Samuel* og udfriede os af vore Fienders Haand trindtomkring, saa I boede tryggelig! Desuagtet, da nu Ammons Konge *Nahas* drog op imod eder, da sagde I: nei, vi maae have en Konge til at regiere over os, som om ikke Herren vor Gud var *vor Konge!* See, nu har I Kongen, som I kaarede, og han er en Guds Gave, naar I frygte |US:135og tjene Herren og lyde Hans Røst, saa baade I og eders Konge vandre paa Hans Veie; men hvis ikke, da er Herrens Arm baade over eder og over eders Konge, og giver nu Agt, saa skal I see et af Herrens Under-Værker; thi jeg vil bede Ham nu midt i Hvede-Høstens Tid at lade det tordne og regne, for at I kan tage og føle derpaa, det var baade Synd og Skam af eder at raabe paa en Konge!

|A:154Det gik efter *Samuels* Ord, der kom Torden og Regn den samme Dag, saa Folket bævede for Herren og for Samuel, og de sagde til *Samuel:* beed du for dine Tjenere til Herren *din* Gud, at vi ikke skal døe, fordi vi lagde Synd til Synd ved at fordre en Konge!

Frygter ikke, sagde *Samuel,* thi, trods alt det Onde, I har gjort, vil Herren dog for sit store Navns Skyld ingenlunde forskyde det

Folk, Han mildelig tilegnede sig, naar I kun nu vil tjene Ham af ganske Hjerte, og lade de Andre fare som ingen Ting er og Intet formaae! Tænker heller ikke saa ilde om mig, at jeg skulde aflade enten at bede for eder til den Herre, jeg tjener, eller at vise eder den gode og den rette Vei! Kun hvis I fremture i det Onde, gaaer det ud baade over eder og eders Konge[38]!

Det er kun sjelden, Man i Historien kan faae Samling paa et Folk og høre deres Stemme, saa, naar det lykkes, maa Man lytte, og hvad *Samuel* angaaer, som i den sidste Tid er blevet meget bagtalt, da seer Man let, at hvem der hører til et Folk, hvis Historie-Skrivere er saa fremsagte som de *Ebraiske,* og kan dog faae saadant et Eftermæle blandt sine Egne, han regner kun lidt hvad Man, selv i hans Livs-Tid, end sige da Aar-Tusinder efter, smaasnakker om ham i fremmede Lande!

34

Dommerb. 13–16. Konge-Bøgerne I. 1. 4.

35

Kongeb. I. 5. 6.

36

Kongeb. I. 7. 8.

37

Kongeb. I. 9. 10.

38

Kongeb. I. 11. 12.

Saul, David og *Salomon.*

Saul førde Folkets Krige med *Philister,* Moabiter og Andre, og, efter Herrens Ord ved *Samuel,* med *Amalekiterne,* som skulde udryddes, men han blev snart selvraadig, saa han endog, tvertimod Loven, tog sig for at *offre,* og efter Seieren over Amalek, stak han det Bedste af Byttet tilside, skiøndt han selv, efter *Samuels* Ord, havde ladet udraabe i *Jehovahs* |US:136Navn, at Alt skulde ødelægges uden |**A:155**Skaansel. Da nu *Samuel* efter Slaget kom til Leiren, og *Saul* gik ham i Møde og bød ham velkommen, med de Ord: jeg har opfyldt Herrens Bud, da svarede Propheten: hvad er det da for et Drøn og en Brægen, jeg hører? Det er, sagde *Saul,* kun det Bedste af Byttet, som Folket har giemt for at offre det til Herren, Resten har jeg ødelagt. Hold op, sagde Propheten, og hør hvad Herren sagde til mig i Nat! Hvad er du imod Ham, skiøndt du fører Septeret i Israel, var det ikke Ham der salvede dig til Konge og var det ikke Ham der gav dig Ærendet at udrydde Amalek; hvi lød du da ikke Hans Røst, men faldt over Byttet? Men, sagde *Saul,* jeg gik jo dog hvor Herren sendte mig og jeg udryddede ogsaa *Amalek,* saa kun for at føie

Folket, sparede jeg Kong *Agag* og giemde det Bedste af Kvæget til et *Slagt-Offer* for Herren! Saa du mener, sagde *Samuel,* det er Herren meer om *Offer* end om *Lydighed* at giøre! Nei, du har ringeagtet Herrens Ord og nu agter Herren dig for ringe til at være Israels Konge! Det var vist nok en Feil, sagde *Saul,* at jeg, af Frygt for Folket, overtraadte Herrens Ord og dit, men tilgiv mig og gak nu med mig, saa vil jeg tilbede Herren *din* Gud! Nei, sagde *Samuel,* jeg gaaer ikke med dig, og da *Saul* tog fat i Snippen paa hans Kappe for at holde ham tilbage, da gik den istykker og Propheten sagde: saaledes river Herren i Dag Israels Krone af din Haand og giver den til din Næste, som er bedre end du, og Israels Rige skal rives itu, det lader sig ei ændre, thi Herren skifter ikke Sind som et Menneske! Jeg har syndet, sagde *Saul,* men giør mig nu dog den Ære for de Ældste og for Folket, at du gaaer tilbage med mig til Guds-Tjenesten! Da gik *Samuel* med ham, og efter Guds-Tjenesten sagde han: bring mig *Agag,* Amaleks Konge, hid! Da kom *Agag* skiælvende frem og sagde: er det den bittre Død? Ja, sagde *Samuel,* ligesom dit Sværd har gjort |A:156Mødre barnløse, saaledes skal nu din Moder vorde barnløs, og dermed huggede han ham ned. Derpaa gik Hver til Sit og Samuel sørgede over *Saul* men saae ham ikke mere[39].

Siden sagde Herren til *Samuel:* hvorlænge vil du bære Sorg for *Saul,* som Jeg har afsat; fyld dit Horn med Olie og giæst Bethlehemiten *Isai,* thi blandt hans Sønner har Jeg udseet mig en Konge! Men, sagde *Samuel,* naar *Saul* faaer det at høre, da slaaer han mig ihjel! Tag en Kvie med dig, sagde Herren, og |US:137siig, du kommer for at bringe Herren et Slagt-Offer, lad *Isai* være din Giæst, og salv den, Jeg udnævner! Det skedte ogsaa, og den lille *David,* som var den Yngste af otte Brødre, maatte hentes hjem fra Hjorden som han gik og vogtede, thi *Seeren* vilde ikke sætte sig til Bords, før han var med, og ham, den rødmussede Knøs med det smukke Væsen og de levende Øine, stod *Samuel* op, efter Herrens Ord, og salvede midt imellem hans Brødre, uden dog at tale om hvad det havde at betyde.

Fra den Dag af blev *David* stærk i Aanden, men Herrens Aand veeg fra *Saul* og der kom en ond Aand over ham, saa han blev modløs og fortvivlet, mistænkelig og grusom, og da *David* nu snart fældede Jetten *Goliath* i Dalen *Elah,* mellem de øde Bjerge paa Veien fra *Jaffa* til *Jerusalem,* saa Kvinderne sang: *Saul* slog Fiender i Tusind-Tal og *David* i tigange Tusind; da saae *Saul* sin Medbeiler og Eftermand i *David* og forfulgde ham til Døden, men kunde dog ikke forhindre ham fra, da Timen kom, at bestige Israels Throne og kaste Glands paa det hidtil af Verden foragtede Folk[40].

Medens *David* i *Sauls* Tid drev fredløs om i Ørken, og forfulgdes som et Rov-Dyr, havde der samlet sig en udvalgt Kæmpe-Skare omkring ham fra alle Hjørner i Landet, og at |A:157de ikke

deelde hans Nænsomhed over *Saul,* hvis Liv var to Gange i hans Haand, er bekiendt, men et andet Træk af Forholdet mellem Hyrde-Helten og hans Følge-Svende er nærved at gaae ad Glemme og er dertil dog meget for godt. Engang da han var ved Hulen *Adullam,* slap det ham nemlig ud af Munden, at han kunde ønske sig en Drik Vand af Kilden i *Bethlehem,* hvor *Philisterne* dengang laae i Leir, og da var der strax tre Vovehalse, som foer afsted og slog sig igiennem Philisterne frem og tilbage, med Vand fra *Bethlehem,* men da de bragde David det, udøste han det som et Drik-Offer for Herren og sagde: det Vand har I hentet med Livet i Haanden, og Gud bevare mig fra at drikke mine *Kæmpers Blod*[41]!

Disse Kæmper udgjorde nu Kiernen af hans Krigs-Hær, med hans Syster-Søn, den ligesaa snilde og kolde som djærve, *Joab* i Spidsen; men David brugde dem kun til at indtage *Jerusalem,* som han gjorde til Rigets Hoved-Stad, og til paa alle Sider at frede det hellige Land, saa det mod *Østen* fik *Euphrat,* mod Syden Ørken, det døde og det røde Hav, til sine |US:138Grændser; Philisterne lod han det være nok at tugte og med Kong *Hiram* i *Tyrus* pleiede han Venskab.

Efter *David* kom hans Søn *Salomon,* hvis Regiering var Israels glimrende Tid, ved Skatten han tog af de Undertvungne, ved Ordenen han indførde i Bestyrelsen, ved Deelagtigheden han fik i den *Tyriske* Handel, ved Templet han bygde, ved Pragten han førde, ved de store Kiøbstæder *Baalbek* og *Palmyra* (Baalath og Thadmor) han anlagde, og ved hans store Forstand og Klogskab, som kastede Glands paa Alt hvad han rørde, og gjorde ham til et Vidunder for Dronningen fra *Saba* og for Folkene saavidt som Karavanerne fra *Tyrus* gik.

Om *Salomon* hedder det strax: han elskede Herren **|A:158**og traadte i Davids Fod-Spor, undtagen at han offrede og gjorde Røgelse paa Høiene, og da han første Gang gjorde et stort Slagt-Offer paa Høien ved *Gibeon,* hvor *Tabernaklet* var flyttet hen, da drømde han om Natten at *Jehovah* kom til ham og sagde: siig mig, hvad ønsker du dig? Herre! sagde han, min Fader *David* vandrede for dit Ansigt i Hjertens Oprigtighed og Du var saa naadig at lade mig som hans Søn bestige hans Throne; men jeg er i dette Stykke som et Barn, der veed hverken ud eller ind; derfor giv din Tjener Sind til at høre og dømme dit Folk med Retfærdighed og Forstand til at skielne ret mellem Ondt og Godt! Da sagde Herren: velan! siden du hverken forlangde mange Aar eller meget Gods, eller dine Fienders Undergang, men kun Forstand til at giøre Ret og Skiel, da skal du faae din Villie, saa din Mage i Klogskab og Forstand blev aldrig født og skal ei fødes, og hvad du ikke forlangde, Rigdom og Ære, det lægger Jeg til, saa du skal vorde en mageløs Konge, og tager du Vare paa mine Bud og Skikke, som David din Fader, see, da skal du ogsaa leve din Alder ud[42].

Det var en Drøm, men Herren gjorde *Salomon* visere end alle *Østens* Børn, og han overgik *Ægyptens* Viismænd, tretusinde var hans Ord-Sprog og over tusinde hans Sange, og han beskrev alle Planter, fra Cedren paa Libanon ned til Huus-Løgen, og alle Fugle og Fiske og Dyr og Kryb, saa der kom Folk fra alle Verdens Hjørner for at høre hans Viisdom.

Og der var Dronningen i *Saba,* hun havde ogsaa hørt Tale om *Salomon* og om hans Gud, og hun kom for at prøve ham med mørke Taler; hun kom til *Jerusalem* med stor Pragt, med Kryderier og meget Guld og Ædel-Stene læsset paa Kame|US:139ler, og hun stædtes og ind for *Salomon* og lod ham høre Alt hvad hun havde paa Hjerte, og han sagde |**A:159**hende Beskeed paa alle hendes Taler, der var Intet, som Kongen jo havde Nøgelen til, og da hun havde hørt hans Viisdom, og seet Templet og alle hans Indretninger, da blev hun som ude af sig selv og sagde til Kong *Salomon:* hvad Rygtet fortalde mig om dig, kunde jeg ikke troe før jeg saae det for mine Øine, men nu maa jeg bekiende, det var dog ikke halv saa meget som det er i Virkeligheden! Lykkelige er de som altid staae for dit Ansigt at høre din Viisdom! Dronningen forærede ham hundrede Talenter Guld og Kryderi som Man aldrig saae Mage til, og Ædelstene, og fik igien af ham alt hvad hun havde Lyst til og reiste saa tilbage til sit Land[43].

Salomon var kvindekiær og havde, foruden Kong *Pharaos* Daatter, et heelt Fruer-Bur af Moabitiske, Ammonitiske, *Sidoniske* og andre hedenske Kvinder, tvertimod Loven, og da han blev gammel, overtalede de ham til at bygge et Offer-Sted for den Moabitiske Afgud *Cames* paa Bjerget lige over for *Jerusalem,* og et for den *Sidoniske Astarte* og for alle de Afguder som Kvinderne offrede til og gjorde Røgelse for. Derfor blev Herren vred paa *Salomon* og lod ham vide, at han havde sin Krone forbrudt, og at hans Søn skulde kun beholde Lidt af Riget og det endda kun for Davids Skyld og for at holde Lyset tændt i *Jerusalem*[44].

Nu var der en *Ephraemit, Jeroboam,* Nebaths Søn, som Kongen havde lagt Mærke til da han *sammenbyggede* Hoved-Staden, og gjort til en fornem Mand, han mødte engang Propheten Ahia, og havde et splinternyt Klædebon, som Propheten rev af ham og rev i tolv Stykker og sagde til ham: sank de ti Stykker op, thi de ti Israels Stammer skal du være Konge over, dog ikke i *Salomons* Dage, og vil du træde i *Davids* Fodspor, da bygger Herren dig et |**A:160**varigt Konge-Huus ligesom Davids. Desaarsag satte *Jeroboam* sig op imod *Salomon,* og da hans Liv kom i Fare, flygtede han til Kong *Sisak* i Ægypten, og blev der, til *Salomon* døde. Derpaa, da *Salomons* Søn Rhoboam kom til *Sichem* for at blive hyldet, raabde Folket om Lettelse for de Byrder, hans Fader havde lagt paa dem, men *Rhoboam* svarede dem, efter sine unge Tjeneres Raad, at hans lille Finger skulde hvile saa tungt paa dem som hans Faders hele

Haand, og derover blev de ti Stam|US:140mer saa forbittrede at de huiede i vilden Sky: hvad har da vi med David at skifte? ei er vor Odel hos *Isais* Søn! Israel! hjem til din Arne! *David!* pas selv paa dit Huus! Nu kom *Jeroboam* just tilbage fra Ægypten og blev strax valgt til Konge af de ti Stammer, saa Rhoboam beholdt kun Juda og Benjamins Stamme, men *Jeroboam* var dog bange for at hans Folk skulde blive ham utro, hvis de blev ved at gaae op til *Jerusalem* om Høitiderne, og derfor indrettede han dem to Offer-Steder, i *Bethel* og *Dan,* og ansatte Præster derved som ikke var af *Levis* Stamme, og opreiste to *Guld-Kalve* der, sigende til Folket: see, Israel, dine Guder som udførde dig af Ægypten!

Siden var der idelig Krig mellem Juda og Israel, og i Rhoboams femte Aar brød den Ægyptiske Kong *Sisak* ind i Landet og plyndrede *Jerusalem,* og tog alt det Guld-Stads, som var baade i Herrens og i Kongens Huus, al *Davids* og *Salomons* efterladte Herlighed[45].

Spørge vi nu, naar *Salomon* levede, da har vi intet andet Maal for Afstanden mellem ham og *Moses,* end Slægt-Registerne, men alle de vi har løbe ogsaa ud paa det Samme som hans, og han stammede i femte Ledd (giennem *Boas, Obed, Isai* og *David*) fra *Salmon,* der inddrog i Landet med *Josva,* saa, skedte det ved Aar 1200, da har |**A:161**han besteget Thronen omtrent *tusind* Aar f. Ch. Men at denne Tids-Punkt virkelig ogsaa er den rette, see vi baade paa Afstanden mellem ham og *Salmanassar* og især paa den troværdige Beretning, at der forløb omtrent *hundrede* Aar mellem den samtidige Kong *Hirams* Død og Stiftelsen af *Carthago,* som, efter Oldtidens Vidnesbyrd, fandt Sted henimod 900 Aar f. Ch.

Det *Aarhundrede,* i hvilket Israel udgjorde et samlet Konge-Rige, var saa rigt paa store Mænd, og findes saa livagtig skildret i Konge-Bøgerne, at naar Man i Verdens-Historien lader det uændset, er det kun en daarlig Undskyldning, at Israels Virke-Kreds dog kun var snever; thi deels har Man fra saa gamle Dage slet ingen anden historisk Skildring af en Virke-Kreds, enten stor eller lille, og deels giør det neppe *Helten* og *Skjalden* paa Israels Throne mindre, at hans Seire først efter et *Aar-Tusindes* Forløb begyndte at giøre Opsigt i den store Verden, og at hans Sange først kom til at gaae fra Mund til Mund under alle Himmel-Egne, efterat Hedningerne havde sun|US:141get sig kiede af deres egne Mester-Stykker. Kun da, fordi Kong *David* blev Forsanger i det Tempel, hans Søn og Guds har bygget, og er endnu en Helt i Christi Kirkes Historie, som de Smaa blive aldrig trætte af at elske og beundre, kun derfor kan Man i *Haand-Bogen* nøies med at nævne hvad der vilde vel meget Rum til ret at fortælle.

Hvad derimod her nødvendig maa bemærkes, er den Hoved-Forandring i Israels *Borgerlige* Stilling, som egenlig alt skedte ved Konge-Magtens Indførelse, men kom dog først ret for Dagen ved

Skilsmissen. Det var en *Kirke-Stat,* uden noget *synligt* Hoved, *Moses* havde stiftet og saasnart der i *Kongen* blev et saadant Hoved, var det kun Spørgsmaalet, om *Jehovahs* Dyrkelse kunde holde sig |A:162i *Stats-Kirken,* thi paa en Række af Konger, der vilde nøies med den udøvende Magt, efter en Lov der indskrænkede dem, var ikke at tænke. Istedenfor altsaa at Folket hidtil sad tilhuse hos *Jehovah,* saa skulde han nu sidde tilhuse hos dem, og skiøndt *Salomon* var klog nok til at indsee, at selv det store Huus, han bygde i *Jerusalem,* umuelig kunde rumme den Største, hvem Himlen faldt for trang, saa var dog allerede han daarlig nok til at mene, der var Rum nok i hans Rige til *alle Afguders* Altre ved Siden ad *Jehovahs*. Det var *Religions-Friheden,* som hans Forstand sagde ham, burde findes i enhver Konges Rige, saa Feilen laae blot deri, at han betragtede Guds Rige som sit eget, og sig ei som Grund-Lovens Tjener men som dens Herre; men denne Feiltagelse, der, efter Tingenes sædvanlige Løb, snart vilde gaae over paa *Præsteskabet* i Kongens Tjeneste, bebudede, som Man let seer, den Time, da *Jehovah-Dyrkelsen* enten vilde blive afskaffet i Stats-Kirken, eller, hvad omtrent var det samme, blandes med Afguderi. Det Sidste, kan vi see, var hvad *Jeroboam* valgde i sit Rige, og da han forbigik *Leviterne*, saa fulgde deraf, deels at hans nybagte Præster vilde være blotte Øien-Tjenere for Kongen, og deels at *Leviterne,* der mistede Tiende og Offer af de ti Stammer, blev aldeles afhængige af Kongens Naade i *Jerusalem*.

Her var da aabenbar ganske overordenlige Forholds-Regler nødvendige, naar Forsynet ikke vilde opgive sin Plan: at giøre *Abrahams* og *Davids* Sæd til en Velsignelse for Jorden, og holde Lampen i Jerusalem tændt til *Lyset* kom som skulde overstraale Verden, saa det har sine gode Grunde at vi møde en uafbrudt Række af Propheter fra *Samuel* til |US:142det *andet Tempels* Opbyggelse; thi kun i *deres Ord* er *Jehovah* tilhuse hos Israel, kun i deres *Syner* svæver *Kirke-Staten* over Landet, og kun ved deres fri og kraftige Virksomhed kan en Dæmning reises mod Kongernes |A:163Selvraadighed, Præsternes Føielighed, og i det Hele mod den Afguderiets rivende Strøm, der ellers i Old-Tiden opslugde Alt hvad den nærmede sig!

39

Kongeb. I. 15.

40

Kongeb. I. 16–18.

41

Kongeb. II. 23. Krønikeb. I. 11.

42

Kongeb. III. 3.

43

Kongeb. III. 10. Krønikeb. II. 9.

44

Kongeb. III. 11.

45

Kongeb. III. 11–14.

Tyrus og *Sidon.*

At der var et Folk i Old-Tiden, som Grækerne kaldte *Phønicer* (egenlig Pheniker og Peniker ɔ: *Lurendreiere*) men som *Ebræerne* har gjort bekiendt i hele den ny Læse-Verden under Navn af de *Tyrier* og *Sidonier*, samt at dette Folk i gamle Dage var omtrent det Samme for Verden, som *Engelskmænd* og *Hollændere* nuomstunder, det er, saa at sige, alle vitterligt; men det er i Grunden ogsaa Alt hvad selv de lærdeste Old-Kyndinger veed at fortælle os om disse Koglere, der spores allevegne men findes ingensteds. Det klinger nu vel underligt nok, at vi veed snart ikke meer om dem, der seilede saavidt som Himlen var blaa og handlede paa alle Kyster, end om dem der murede sig inde mellem Bjergene i Nil-Dalen; men dog er det ganske forklarligt, da Ingen fristes mere til at indhylle sin Bedrift i *Mørke* end netop store *Kiøbmænd* og *Fabrik-Herrer,* og det var aabenbar de *Tyrier* og *Sidonier*, som derfor helst kom, hvor de kiendtes mindst, og fortalde Ingen deres Veie, men gav de Nysgierrige en Lim-Stang at løbe med, saa "*Phøniciske Løgne*" blev et almindeligt Ord-Sprog. Skiøndt derfor *Herodot* giæstede *Tyrus,* fortæller han dog saa godt som slet Intet enten om Phønicernes Fortid eller engang om deres Love og Indretninger, Handel, Sæder og Skikke i hans Tid, saa alt det Aabenbare maa have forekommet ham ubetydeligt, og Alt hvad han gad vidst været en uigiennemtrængelig Hemmelighed. Havde den gamle *Græker* havt samme Begreb som vi, om *Phønicernes* Indflydelse paa Slægten i det Hele, kunde han vist nok sagt os mangt et Ord, vi |A:164nu vilde opveie med Guld, men hvor langt han var derfra, see vi strax, da hans *Verdens-Historie* vel ganske rigtig begynder med *Phønicerne,* men kun for at vise os fra hvilken indskrænket hellenisk Synspunkt han betragtede dem.

|US:143Fornuftige Folk i *Persien,* hedder det nemlig, skyde selv Skylden for Spliden, mellem dem og os, paa *Phønicerne,* som aldrig saasnart, nede fra det Røde Hav af, kom op til det andet Hav, hvor de nu boe, førend de begyndte at fare paa de lange Reiser med *Ægyptiske* og *Assyriske* Vahre. Blandt andet, sige *Perserne,* kom de da ogsaa til *Argos,* som dengang var Hoved-Staden i *Grækenland,* og gjorde Marked, men femte eller sjette Dagen efter deres Ankomst, da de næsten havde udsolgt, kom Kongens Daatter *Io,* med mange andre Fruentimmer, ned til Stranden for selv at kiøbe

hvad de fik Lyst til, og mens de stod og handlede bag i Skibet, var *Phønicerne* frække nok til at angribe dem, hvorpaa vel de Fleste reddede dem med Flugten, men Kong *Inaks* Daatter *Io,* tilligemed nogle Andre, faldt dog i Røvernes Hænder, som paa Timen lettede og førde dem til *Ægypten*. *Phønicerne* vil jo rigtignok ikke vedgaae, det var dem, der yppede Kiven, men saaledes sige *Perserne,* læggende til, at siden landede nogle *Græker,* de veed ikke hvilke, men det har formodenlig været *Cretenser,* ved *Tyrus,* og bortsnappede Konge-Daatteren *Europa,* saa det gik lige op[46].

Siden, i Anledning af *Herkules,* om hvis Levetid Ægypterne bragde ham reent i Vilde-Rede, kommer *Herodot* vel til at fortælle, han har været i *Tyrus,* men det Udbytte han meddeler os, er kun, at han der ganske rigtig fandt et prægtigt *Herkules-Tempel* med to kostelige Støtter, den Ene af det pure *Guld* og den Anden af *Smaragd,* som egenlig var i sin Glands om Natten, og at *Præsterne,* |A:165han fik i Tale, forsikkrede ham at den Guddoms Tempel var bygt tilligemed *Tyrus,* for 2300 Aar siden[47].

Om de *Phøniciske Colonier* er den gamle *Græker* ogsaa meget knap paa sine Ord, hvad Man kun kan forklare sig deraf, at Grækerne ligesaalidt som andre Folk havde Lyst til at opregne navnkundige Medbeileres Bedrifter. Selv det berømte *Karthago* (Karchedon) nævner *Herodot* kun, hvor han nødes dertil, men har dog opbevaret os det smukke Træk, at *Kambyses* maatte opgive sit Sø-Tog mod Staden, fordi *Phønicerne,* med hvis Flaade det skulde foretages, erklærede, at hverken kunde de bryde den hellige Eed, de havde svo|US:144ret deres Børn (Daatter-Staten) eller være unaturlige nok til at bekrige dem[48].

At *Herodot* ikke indlader sig stort paa *Vestens* Anliggender, kan vel ikke undre os, da de aabenbar var ham meget fremmede, men det er dog paafaldende, at han to Gange omtaler Grækers Seilads til *Tartessus,* vesten for *Herkules-Støtterne,* uden at nævne *Phønicerne,* og det er øiensynlig kun for *Herkules* og *Skythernes* Skyld han en eneste Gang i Forbigaaende nævner *Gadra* (Gades, Cadix)[49].

Dog, hvad end mere viser *Hellenerens* Ulyst til at tale om ***Phønicernes*** store og gode Handlinger, er den aldeles uforsvarlige Flygtighed, hvormed han berører deres Plantninger paa Øerne i *Archipelagus* og deres store Indflydelse paa *Grækenland* selv; thi det lader sig kun forklare af det dødelige Fiendskab mellem *Phønicerne* og de *Asiatiske* Græker, hvorpaa han selv under Perser-Krigens Beskrivelse anfører slaaende Exempler.

Kun fordi *Herodot* fandt et Tempel i *Tyrus* for den |A:166*Thasiske* Herkules, umagede han sig til *Taso,* hvor han til sin Ærgrelse fandt, at Herkules-Templet var bygt fem Menneske-Aldere *før* den Græske *Herkules* kom til Verden, og bygt af de *Phønicer,* der seilede ud for at lede om *Europa*. Ved denne Leilighed fik han

imidlertid de berømte *Guld-Gruber* at see, og maatte især beundre de gamle *Phøniciske,* hvormed Bjerget lige over for *Samandraki* (Samothrace) var reent udhulet; men disse kiendelige Spor synes dog slet ikke at have fristet ham til at besøge denne høist mærkværdige Øe, berømt i hele den gamle Verden for de *Kabiriske* Mysterier, som han selv lader forstaae, kom med *Cadmus* til *Grækenland*. Han lader det forstaae, men han siger det ikke, saa det er kun ved at jævnføre hans adspredte Yttringer, vi komme efter, at *Gephyræerne* i *Attika,* som vilde tillyve sig *Græsk* Herkomst, men som han kom under Veir med, nedstammede fra de *Phønicer,* Cadmus bragde ind i Landet, at de *Gephyræer,* siger jeg, skal smelte sammen med de *Pelasger* (Naboer) som kom fra *Samandraki* og lærde *Athenienserne* de *Kabiriske* Mysterier. Ved denne Jævnførelse opdage vi imidlertid, det var ogsaa hans Mening, at de samme *Phønicer,* som havde ført *Bogstav-Skriften* til Græken|US:145land, og lært den fra sig til deres Naboer *Ionerne,* havde ogsaa stiftet *Oraklet i Dodone,* som var det ældste i Grækenland, men disse *Skrive-Mestere* kunde nok fortjent det, at naar *Grækerne* engang fik saa mesterlig en *Historie-Skriver,* han da med en vis Deel-Tagelse havde udbredt sig over deres Levnets-Løb, som de selv havde for travlt til at beskrive[50].

Det er imidlertid langt fra, thi *Herodot* ymter end ikke om, at *Phønicerne* havde noget at giøre med *Glasset* og *Purpuret,* hvis Tilberedelse Man sagtens ikke i *Ty*|*A:167rus* har villet forklare ham, men hvis Phøniciske Herkomst dog nødvendig maatte være ham bekiendt, og dette er saameget mærkeligere, som han, paa et løst Rygte, fortæller om den Mængde *Glas, Æthioperne* havde, og nævner ved samme Leilighed *Purpuret,* som noget dem aldeles fremmed[51]. Hans Kauthed i Sligt gaaer imidlertid saa vidt, at skiøndt han gierne gad vidst, hvor *Rav* og *Tin* i Grunden kom fra, tier han dog bomstille med, hvad han godt vidste, at begge Dele kom nærmest fra *Phønicerne*. Han glemmer derimod ikke, ved den Leilighed, underhaanden at give *Vedkommende* med deres Æventyr en Rap, sigende: at der hos *Barbarerne* skulde være en Flod *Eridanus,* som falder ud i det *Nordiske* Hav, og at det er der, Man faaer *Rav* fra, det gaaer over min Forstand, især da *Eridanus* er aabenbar intet Barbarisk men et *Græsk* Navn, formodenlig skabt af en Poet! De *Cassiteriske* Øer, hvor *Tinnet* skal komme fra, veed jeg ligesaalidt Rede til, da jeg kun forgiæves har søgt om et *Øien-Vidne,* der kunde sige mig Beskeed om det *Europæiske* Hav, saa Alt hvad jeg veed om *Tin* og *Rav,* er at begge Dele komme fra de *længst bortliggende* Steder. Det yderste Hav synes altsaa at indslutte en anden Verden, fuld af Sjeldenheder, hvor det haver hjemme, som os huger bedst, thi det *Nordlige Europa* er rimeligviis ogsaa rigt paa *Guld,* om det end ikke er *Arimasperne,* der slaaes med *Grifferne* om det, thi det skal Ingen bilde mig ind, at der virkelig *fødes* saadanne

eenøiede Folk, som i Øvrigt ganske ligne andre Mennesker[52]!

Ligesom det nemlig herved strax falder i Øinene, at *Phønicerne* ikke blot har fortalt sære Æventyr om deres Sjeldenheder, men ogsaa fundet det klogest at sige, de hentede |A:168*Tinnet* |US:146stik i *Vest* og *Guldet* i *Norden,* saaledes bør Man dog heller ikke oversee, hvor kræsen og prutten den gamle Saga-Skriver paa een Gang er blevet, saa selv om de længstbortliggende Lande vil han have Syn for Sagn, naar det giælder *Phønicerne*.

Dog, vi er alle Mennesker, og *een* stor Fortjeneste har *Herodot* dog af *Phønicernes Eftermæle,* da han er den eneste Skribent, som beretter os den Helte-Gierning, de gjorde i den Ægyptiske Kong *Nechos* Tid og Tjeneste, ved at *omseile Afrika*. For ikke at blive narret, lod *Necho* dem nemlig løbe ud fra det *Røde Hav*, og saae virkelig de samme Skibe komme til *Ægypten* paa *Middel-Havet,* skiøndt først efter hele *to* Aars Forløb; men desuagtet seer Man hos *Strabo,* at de Lærde siden drog ikke blot Virkeligheden men selv Mueligheden af den Seilads stærk i Tvivl, ja, *Herodots* Efterretning behandles der saa skiødesløs, at Man ordenlig maa sætte sig ind i Recensent-Væsenet, for at kunne forstaae, det skal være den, der tales om[53]. Intet Under derfor, at den nyere Tids Lærde, der knap begreb hvordan Folk kunde snakke, end sige være veltalende, før Man fik *Bøger,* slet ikke kunde begribe nogen Seilads af Betydenhed, før Man fik *Kompas,* at de tog Historien for et Æventyr; men det er høistmærkværdigt, at hvad *Herodot* sagde, en *Anden* maatte *troe,* ikke han, det har bragt vore Lærde til at troe Fortællingen, thi det var den *Phøniciske* Skipper-Efterretning, at under den Seilads fik Man *Solen* paa sin *høire* Haand, som Man nu siger, er et vist Tegn paa, de havde passeret *Linien*.

Her seer Man omtrent Alt hvad *Herodot,* der handlede saa udførlig om de gamle *Ægypter,* har behaget at fortælle os om *Phønicerne,* saa hans Taushed om deres Bedrift og Fortjenester bør ikke komme dem til anden Forklei|A:169nelse paa deres gode Navn og Rygte, end den som allerede ligger deri. Ganske tør jeg imidlertid ei forbigaae hans ligesom himmelfaldne Anmærkning, midt i de *Ægyptiske* Præste-Sagn om Kong *Proteus,* at trindtomkring hans Lund, sønderfor *Memphis,* boe *Tyriske Phønicer,* og hele Egnen kaldes *Tyriernes Leir,* skiøndt derom kun er at sige, at boede *Tyrierne* virkelig der ligefor *Herodots* Øine, da hører den Gaade til *Perser-Tiden,* og er ubetydelig, men er det et Sagn fra gamle Dage, skiø|US:147desløst berørt, da giælder det sikkert *Israeliterne,* som virkelig engang beboede den Egn[54].

Gaae vi nu til den næste Græske *Universal-Historiker, Diodor* fra *Sicilien*, da kom han noget seent, efter at selv *Carthago* alt længe var forgaaet, og da den indskrumpede Handel i lurvet Skikkelse tog en anden Gang end fordum, saa nu, efter *Cæsars* Besøg, afhentede Kiøbmændene selv *Tinnet* i Britannien og førde det over Land til

Rhone-Floden, medens *Ravet* ogsaa gik til Lands fra Norden, Man veed ikke giennem hvormange Hænder[55]. Desuagtet vilde *Diodor* sikkert fortælle os en heel Deel om *Phønicerne,* dersom vi havde hans Værk heelt og ubeskaaret, thi nu havde *Roms* Sværd jævnet alle de gamle Folke-Trætter, og Man skrev nu ikke heller Historier for at begeistre sine Landsmænd men for at vise dem, hvad Man vidste; men nu træffer det sig, at *Diodor* i den Deel af Bogen, Tiden har levnet, kun i Forbigaaende kommer til at omtale *Phønicerne,* saa det er, som om Historien vilde hævne sig paa dem, for de forsømde den.

Om *Cadmus* seer Man, der i *Diodors* Tid gik mange Rygter, saa Somme gjorde ham til en *Ægypter* og Andre til en af *Jødernes* Anførere ved Udgangen af Ægyp|A:170ten, men at, efter *Grækernes* Sigende, var han *Agenors* Søn, udsendt af Kongen i *Phønicien* for at lede *Europa* op, og med stræng Ordre at bringe hende tilveie eller blive borte. Det Sidste maatte han da vælge, efterat have gjort sit Bedste og ledt forgiæves trindt om Land, saa han slog omsider *Phønicien* reent af Hovedet, og nedsatte sig i *Bøotien* i Grækenland, hvor han, efter et Orakel-Svar, bygde *Theben,* og ægtede *Aphrodites* Daatter *Harmonia* (Samklang) som blev Moder til *Semele* (Chor-Sangen) og alle hendes Systre. Mythographen Dionysius fortalde fremdeles om *Cadmus,* at han førde *Bogstaverne* med sig, læmpede dem efter det *Græske* Sprog, og gav dem deres Navne, hvorfor de blev kaldt *Phøniceriet,* saa naar de ogsaa kaldtes *Pelasgeriet,* var det kun fordi *Pelasgerne* blev de Første, der gjorde Brug af dem.

Cretenserne vil derimod sige, det var *Muserne,* som opfandt Bogstaverne, og naar Man indvender, at det var jo Phønicerne, der havde lært dem af *Syrerne* (Ebræerne) og med *Cadmus* indførde dem i Grækenland, da svare de, at alt hvad |US:148*Phønicerne* i den Henseende gjorde var blot at forandre Tegnene.

Endelig fortælle *Samothracerne,* at det var hos dem *Zeus* avlede *Dardanus, Jasion* og *Harmonia* med *Elektra* (Rav-Fruen) en af *Atlantiderne,* og at han selv lærde *Jasion* de berømte (Kabiriske) Mysterier, hvori *Cadmus,* da han ledte om *Europa,* blev indviet, og ægtede med det Samme *Harmonia,* der ingenlunde, som Grækerne har drømt, var en Daatter af *Ares.* Brylluppet mellem hende og *Cadmus* var det Første af alle dem, Guderne gjorde, og der vankede store Brude-Gaver: *Sæde-Kornet* nemlig af *Demeter,* Lyren af *Hermes,* det berømte *Hals-Baand,* Sløret og Fløiten af *Athene,* og Trommen, med alt hvad der hører til den store Gude-Moders Dyr|A:171kelse af *Elektra,* og dermed drog *Cadmus,* efter Oraklets Vink, til *Bøotien* og bygde Theben.

Man siger ellers ogsaa, at *Cadmus* paa sin Reise kom til Rhodus, hvor han bygde *Poseidons* Templet i *Jalyssa* og efterlod *Phøniciske* Præster til at besørge Guds-Tjenesten, og at han skiænkede en Kobber-Kiedel med *Phønicisk* Indskrift til *Athene*[56].

Siden, i Anledning af de *Spanske* Bjerg-Værker, fortæller *Diodor,* det skedte engang i *gamle* Dage, ved en stor Skov-Brand paa *Pyrenæerne,* at der smeltede en forfærdelig Hob Sølv, saa det flød ordenlig i Strømme ned af Bjergene, og da Indbyggerne ikke vidste hvad det duede til, saa kiøbde *Phønicerne,* som *handlede* paa de Egne, Sølvet for en Slik, og var endda saa nærige, at da der var meer Sølv end Skibene kunde lade, kappede de deres *Bly-Ankere* og brugde Sølv isteden. Det førde de nu til *Grækenland, Asien* og andre Lande, hvorved de blev hovedrige Folk og fik Midler til at anlægge alle deres mange Plante-Stæder, baade i *Afrika* og *Iberien* (Spanien) og paa *Sicilien, Sardinien* og andre Øer[57].

Endelig, i Anledning af den store og deilige, frugtbare Øe i det *Atlantiske* Hav, mange Dages Reise *vestenfor* Afrika, der synes ham skabt til en Bopæl snarere for Guder end for Mennesker, siger *Diodor:* samme Øe var i gamle Dage, formedelst Afstanden fra hele den øvrige Verden, længe ubekiendt, men blev dog omsider ved en Hændelse opdaget af *Phønicerne*. Dette Folk, der fra Arilds-Tid af alle Kræfter lagde dem |US:149efter Handel og Skibsfart, og havde Lykken med sig, stiftede nemlig først endeel Kolonier i *Afrika* og det vestlige *Europa* indenfor *Støtterne,* men vovede dem derpaa ud i hvad Man kalder *Oceanet* (det |**A:172**Atlantiske Hav), og anlagde først og fremmest *Gadra* (Cadix) paa Halv-Øen, hvor de blandt Andet opførde det prægtige *Herkules-Tempel,* som der endnu gaaer meget Ry af. Da de nu herfra undersøgde Kysterne, blev de engang under *Afrika* forslagne af en Storm og drev vesterpaa i mange Dage, med en rask Kuling, til de kom til ovenmeldte Øe, hvis Herligheder de da lærde at kiende og udbasunede. Desaarsag havde *Tyrrhenerne* (Etruskerne) da de siden blev mægtige til Søes, i Sinde at anlægge en Koloni der, men det forpurrede *Karchedonierne* (Carthaginenserne) deels for at der ikke fra deres eget Land skulde skee for jævnlige Udvandringer til de deilige Egne, og deels for at have et Sted, de selv kunde tye til i Nødsfald, hvis det engang gik galt med *Carthago*[58].

Saavidt *Diodor,* og al den Oplysning *Grækerne* give os om *Phønicernes* Oldtid, er da i Grunden ligesaa summarisk og svævende, som Giftermaalet mellem *Poseidon* og *Tyro,* i *Nestors* Slægt-Register; men dog giver det os en ganske anderledes Forestilling om den gamle *Hav-Mand,* end hvad *Romerne* fandt mærkværdigt; thi endskiøndt *Trogus,* i Anledning af *Carthagos* Stiftelse, giver sig Mine af at ville gaae til Bunds i de *Tyriske* Oldsager, saa er det dog kun *Sidon* han fanger som en *Fisk,* og selv om den veed han kun lidt at fortælle. *Tyrierne,* siger han nemlig, nedstamme fra *Phønicerne,* som i Anledning af et Jordskiælv rømde deres Fædreneland, og satte sig først ned ved den *Assyriske* Sø, og siden paa Strand-Bredden, hvor de bygde *Sidon,* som paa Phønicisk betyder en *Fisk* og fik sit Navn af det gode Fiskeri der var. Mange

Aar derefter, da Kongen i *Askalon* indtog *Sidon,* flygtede Indbyggerne til Søes og bygde Tyrus[59].

|A:173Da imidlertid Romerne forstod den Konst at indprænte hele Verden deres Skrift som et Evangelium, blev denne kortvillige Phønicer-Historie giennem mange Aarhundreder den eneste giængse, som end ikke endnu er rigtig afløst af det vel ogsaa korte men dog ingenlunde tomme Begreb, vi af *Græske* Sagn og *Ebraiske* Vidnesbyrd kan danne os om de store *Mæglere* paa Oldtidens Marked.

|US:150Vel skrev nemlig *Ebræerne* ingen Verdens-Historie, blandt Andet, fordi de ingen kunde skrive, der svarede til den store *Fortale, Moses* havde gjort og kunde dog ikke nøies med noget Ringere, men da de tidlig blev Naboer til de *Tyrier* og *Sidonier*, kunde de umuelig have en sandfærdig og fuldstændig National-Historie, hvori disse ikke nævnedes. Vi finde derfor ganske rigtig *Sidon,* der først blev navnkundig, ikke blot nævnet i *Mose-Bøgerne,* men beæret med Navn af Hoved-Stad (Stor-Stad) i *Josvas* og skildret som en Saadan i *Dommernes* Bog. *Zor* derimod, som Tyrus hedder endnu, nævnes kun i Forbigaaende i *Josvas* Bog og fremtræder først i sin Glands under *David* og *Salomon*, med hvem dens Konge *Hiram* stod i Venskab og Forbund[60].

Først læse vi nemlig om *Hiram,* at han sendte Gesandter til *David,* overlod ham Ceder-Træ, Tømmer-Mænd og Mur-Mestere til Bygningen af hans Slot, og var ham en trofast Ven, hvorfor han ogsaa strax sendte Bud og lykønskede *Salomon,* da han besteg sin Faders Throne. Salomon skrev ham da til, i Anledning af Tempel-Bygningen, han havde for, og *Hirams* Svar er saa lærerigt, at det fortjende at indføres heelt, om der end ikke var slet saa knap Tid paa *Phønicisk* Skrift.

Fordi Herren elsker sit Folk, skriver *Hiram,* har Han |A:174givet dem saadan en Konge, og lovet være Herren, *Israels* Gud, for han gav Kong *David* en Søn saa vittig og viis, som vil bygge Herren et Tempel og Kongen et Slot! Og hermed sender jeg dig en klog og kyndig Mand, *Hiram* min Fader, hvis Fader er en *Tyrier* men hvis Moder er af *Dans* Døttre, og han forstaaer at arbeide baade i Guld og Sølv og Kaabber og Jern og Steen og Træ, og at omgaaes med *Purpur* baade *rødt* og *fiolet,* han er en Tusind-Konstner, som, i Forening med dine og min Herre *Davids* kyndige Folk, kan giøre Alt hvad du behager. *Hveden* og *Bygget* og *Olien* og *Vinen,* som min Herre melder om, skikke han sine Tjenere, og vi skal sikkert fælde Tømmeret paa *Libanon* og flaade det ned til *Jaffa,* hvorfra du kan hente det til *Jerusalem.*

Siden, da Templet var færdigt, forærede *Salomon* Kong *Hiram* tyve Byer i *Carmels-Egnen*, men da *Hiram* saae dem, behagede de ham ikke og han sagde: hvad er det for Byer du har givet mig, min Broder, og deraf kom det Landskab til at hedde *Chabul* (Mishag)[61].

|US:151Endelig hedder det, i Anledning af alt det Guld og Sølv, Kong Salomon svømmede i: han bygde Skib i Bugten af det Røde Hav, i *Elath* (Akaba), og fik heelbefarne Søfolk og Styrmænd dertil af *Hiram,* som seilede til *Ophir* og bragde Salomon blot i eet Aar 420 Talenter Guld, foruden kostbart Træ og Ædelstene. Han gjorde sig en Elfenbeens-Throne med Guld-Arme og et Par Løver med tolv Unger af Guld ved Siderne, og han gjorde alle sine Drikke-Kar og deslige af Guld, thi han brød sig kun lidt om Sølv, fordi hvert *tredie* Aar kom hans *Tharsis-Skib* hjem, med *Hirams* Skibe, fuldt af Guld og Sølv og Elfenbeen og Ædelstene[62].

|**A:175**Efter Rigets Sønderrivelse var ikke *Jerusalems* men *Samarias* Konger *Phønicernes* Naboer, og *Achab,* En af dem, var gift med den *Sidoniske* Kong *Ætbaals* Daatter *Jesabel,* hvis Baals-Præster Propheten *Elias* bød Spidsen paa *Carmel* ved *Sidons* Grændser, og i hendes Tid udrustede Salomons Ætmand Kong *Josaphat,* ventelig i Forbindelse med hendes Søn Kong *Ahasia* i *Samaria,* et *Tharsis-Skib* i det Røde Hav, men Foretagendet strandede, og siden hører Man intet Sligt[63].

Disse Efterretninger blive derimod dobbelt sikkre og brugbare ved den Afhjemling, *Ebræernes* sidste Historie-Skriver *Joseph* saae sig istand til at give dem. Han, som skrev paa *Græsk* for hele den lærde Verden, beraaber sig nemlig saavel i Historien selv, som i Forsvaret mod *Alexandrineren Appion,* paa *Tyriske* Annaler, som baade fandtes opbevarede i *Tyrus paa Phønicisk,* og var oversatte paa *Græsk* i de Historiske Værker af *Dion* og *Menander* fra *Ephesus*. Af disse nu forgaaede Skrifter anføres ikke blot to Breve, vexlede mellem *Salomon* og *Hiram* om Tempel-Bygningen, men ogsaa hele Konge-Rækken fra *Hirams* Fader *Abibal* til *Pygmalion,* med Aarstal for hver, der synes saa nøiagtige, som Man kunde vente i en By, hvor Annalerne maae ansees for en Green af *Bogholderiet*. Hvor tør en Historie nu end blotte Navne og Aarstal give, saa er de dog her en stor Vinding, da vi deraf see, det var ved Aar 1000 f. Ch. *Salomon* og *Hiram* glimrede, at det var et halvt Aarhundrede senere, under Baals-Præsten *Ithobals* Regiering, *Auza* i Afrika (ventelig Utika) stiftedes, og atter et *halvt* Aarhundrede efter |US:152at *Pygmalions* Syster grundede *Karthago,* ligesom vi ogsaa af det Hele kan slutte os til, at *Tyrus* paa *Øen,* som, efter *Joseph,* var bygt et Par hundrede Aar før Salomons-Tem|**A:176**plet, har havt sin *Phønix-Alder* mellem det *ellevte* og *femte* Aarhundrede. Om *Hiram* fortælles desuden ikke blot, at han blev 54 Aar gammel og regierede i 34 Aar, men det hedder ogsaa: han sløifede det store Stykke ved Øster-Port og udvidede Byen, og han opførde en Dæmning, hvorved han forbandt den Holm med Byen, som den Olympiske *Zeuses* Tempel staaer paa, og *Guld-Støtten* i det Tempel er ogsaa af ham. Han rev ellers de *gamle* Templer ned og bygde *Nye* af Cedre fra *Libanon,* og først bygde han *Herkules-Templet*, som blev færdigt i

Maaneden *Perit,* og siden bygde han *Astartes* Tempel, som netop var færdigt da han drog i Krig med *Euchierne,* som nægtede at betale Skat men maatte dog falde til Føie. Kong *Hiram* og Kong *Salomon* i *Jerusalem* sendte ogsaa hinanden mørke Taler, paa det Vilkaar at hvem der gav tabt skulde punge ud med svære Bøder, og det maatte *Hiram* først, men siden var der en ung *Tyrier,* ved Navn *Abdemon,* som giættede alle *Salomons* Gaader og gjorde Nogle til ham, som han ikke kunde løse men maatte betale mange Penge for[64].

Hvem nu *Euchierne* var, veed vi vel ligesaalidt som hvor *Tarsis* og *Ophir* laae, men disse Efterretninger formindske dog det Svævende i vore Forestillinger om *Tyrus,* og lade os skimte en ny Side af den *Phøniciske* Virksomhed; thi *Hirams* Forhold til *David* og *Salomon* viser klarlig, at han i det Mindste for sin Person var en *Jehovah-Dyrker,* og rev han da virkelig de *gamle* Templer ned, maa det nødvendig ogsaa have været til hvad Man kaldte en *ny* Gud, han bygde de Nye. Mærkeligt er det i denne Henseende ogsaa, hvad *Annalerne* berette, at 50 Aar efter hans Død bemægtigede *Astartes* Præst *Ithobal* sig Thronen, thi i ham er *Jesabels* Fader, den *Sidoniske* |*A:177Ætbaal* umiskiendelig, saameget mere, som *Joseph* paa et andet Sted anfører en Stump af de *Tyriske* Annaler, hvori det berettes, at der i hans Dage var et heelt Aars *Tørke,* som paa hans Bøn endtes ved en stærk *Torden-Regn,* som vi kiende fra Achabs og Elias Historie[65].

|US:153Dette er da omtrent alle de *historiske* Efterretninger om Phønicernes Oldtid, de Lærde hidtil har sammenplukket, og de vilde ingenlunde fortjene Plads i den universal-historiske Haand-Bog, naar ikke *Phønicernes* Mærkværdighed netop bestod i den udbredte *Vexel-Virkning,* de var Redskabet for; men derfor er Sporene af deres Handel og Skibsfart os langt vigtigere, end den fuldstændigste Beretning om deres Begivenheder i Hjemmet vilde være; thi derom kan Livet i *Venedig* og *Hanse-Stæderne* oplyse os.

Af samme Grund blive de *Ebraiske* og *Græske* Digtere anderledes gode Hjemmels-Mænd i den *Phøniciske* end i nogen anden Historie, naar Man hos dem kun søger Oplysning om Phønicernes Bedrift, og det Lys hvori Oldtiden betragtede dem; men vil Man deraf giætte sig til deres *Handels-Veie* og *Forbindelser,* da glemmer Man, det er med Myther og med alt Billed-Sprog, som med Malerier, at naar de er gode, kan Man vel gienkiende Historien deri, men ingenlunde lære den deraf.

Naar saaledes den *Homeriske* Svine-Driver paa *Ithaka* fortæller *Odysseus* om de snue Kræmmere fra *Sidon,* der solgde Guld-Kiæder med den ene Haand og stjal smukke Folks Børn med den Anden, da viser det unægtelig, hvad Grækerne ansaae dem for, og vi lægge med Rette Mærke til *Rav-Perlerne* paa samme Guld-Kiæde, da de, saavel som *Ravet* i *Atridens* og i *Zeuses* Palads, viser, at *Phønicerne* fra

Arilds-Tid beseilede *Rav-Landet,* |A:178hvor det end var; men vil vi deraf slutte os til, hvilken Øe Digteren meende med Svine-Driverens Fædreneland *Ortygia,* da er det ligesaavel spildt Umage, som at ville oprede hans Slægt-Register, eller finde den Kong *Kinyras* i *Sidons* Konge-Række, der forærede *Agamemnon* den herlige Brynje, eller i *Herkules-Mythen* at ville søge *Oplysning* om den *Tyriske* Seilads, som skjuler sig deri. Skiøndt jeg derfor ingenlunde fristes til at sætte *Israels Propheter* i Classe med Digterne og Mythe-Smedene, enten i *Tyrus* eller *Hellas,* saa tør jeg dog ikke raade Nogen at giøre en Phønicisk *Handels-Historie* af *Ezechiels* Syn og Spaadom; thi at *Israels Propheter* er langt anderledes *tilforladelige* end Digterne ellers, har vi Lov til at troe og kan vist nok med Held stræbe at bevise, men maae ikke *forudsætte* i Historien, og desuden høre næsten alle de *Folke-Navne,* Propheten opregner, til *Ebræernes* særegne Tale-Brug, som maatte *forud* være os bekiendt, naar |US:154vi deri skulde finde nogen Oplysning. Søge vi derimod hos *Esaias* og *Ezechiel* kun en livlig Skildring af *Phønicernes* Bedrift, Rigdom og Vælde, i det *syvende* og de nærmest foregaaende Aarhundreder, og Underretning om, med hvilke Øine disse store *Seere* betragtede det Altsammen, da finde vi os fyldestgjorte, uden at skrive vore egne Giætninger paa deres Regning. Kun for det skal de være vores *historiske* Hjemmel, at de *Tyriske Kiøbmænd* var ligesaadanne Fyrster, som de *Ostindiske Compagnier* i Amsterdam og London, handlende med alle dem der havde noget at kiøbe eller sælge, og handlende med Alt hvad der lod sig bruge eller afsætte, *Mennesker* ingenlunde undtagne, Hjemmel for det, og for den Kiends-Gierning, at Israels Seere giennemskuede Glimmeren da den var mest blændende, og forudsaae Undergangen da den syndes længst borte.

Det følger i Øvrigt af sig selv, at *Karavanerne,* |A:179som drev Land-Handelen saavel i *Asien* som i *Afrika,* baade fra *Norden, Østen* og *Syden,* strømmede til *Tyrus* og *Sidon,* naar de først var *Stapel-Stæderne* for Verdens-Handelen, men det er ogsaa klart, at før de kunde trække Land-Handelen til sig, maatte de enstund have seilet paa Steder, hvor Man betalde *Glas-Perler* godt. Tidlig maae altsaa Phønicerne have seilet did, hvor de fik *Sølv* og *Guld* og *Ædelstene, Elfenbeen* og *Rav* og *Tin* og *Bly* for godt *Kiøb*, altsaa ikke blot til *Spanien,* men i Syd over *Linien* og i Nord til Brittanien og *Øster-Søen*. Om de beseilede *Ost-Indien,* og om *Øen* i det *Atlantiske* Hav var *Amerika* og navnlig *Brasilien,* som Endeel har meent, lader sig vel endnu ikke afgiøre, men jeg finder det høist rimeligt, og kan see, at alle Indvendinger mod *Mueligheden* er grebne af Luften. Mange har vel meent, det her var nok at pege paa *Kompasset* og spørge, om *Phønicerne* havde det, men det siger slet intet, da det er klart, at ***Kolumbus*** ligesaa godt uden *Kompas,* som med det, hvis *Misviisning* endog gjorde ham Hovedet kruset, kunde

drevet med *Passaten,* over det rolige, speilklare Hav, og desuden fattes aldeles Beviset for at *Phønicerne* manglede Kompasset, medens det er klart at de kiendte *Magneten,* og høistrimeligt at de brugde den ved Seiladsen, siden den netop kaldes "*Herkules-Stenen*"[66].

Man har talt meget om det "*Tyrus* og *Aradus*, som, efter |US:155*Strabos* og de andre gamle Geographers Beretning, fandtes i den *Persiske* Bugt, med Spor af *Phøniciske* Templer, og har dertil henført Sagnet hos *Herodot* om *Phønicernes* Oprindelse ved det *Røde Hav*, der hos Grækerne var Navnet saavel paa den *Persiske* som paa |A:180den *Arabiske* Bugt; men langt rimeligere var det *Phøniciske* Anlæg paa deres Fart til *Ost-Indien,* og de store *Bomulds-Træer,* som endnu i *Polybs* Tid fandtes ved *Gades* og *Carthagena,* henpege tilvisse paa en saadan Kaas, saavelsom *Kaneel-Barken,* der kun findes paa *Ceilon* og maa være udført af *Phønicerne,* siden *Herodot* tilstaaer at Navnet stammede fra dem[67]. Er der ellers Noget i Sagnet om ***Phønicernes*** Flytning fra det *Røde Hav* op til *Middel-Havet,* da maa ved hint sikkert menes den *Arabiske* Bugt, og ved den "*Assyriske Sø*" hos *Trogus* det *Døde Hav*, thi det lod sig godt tænke, at *Tyrierne* først havde boet ved Jordan i *Zoar,* og havde, efter Sodomas og Gomorras Undergang, som kunde være "Jord-Skiælvet" hos *Trogus,* tyet op til Middel-Havet og bygget *Zor;* men alt Sligt er dog Giætteværk, som kun giør Nytte naar det hjelper til at fælde urimelige Fordomme.

At *Phønicerne* hentede *Ravet* i *Øster-Søen,* eller dog deroppe ved, er vel kun en Slutning, vi giør deraf, at det aabenbar kom tilskibs fra den anden Side af *Herkules-Støtterne,* men Slutningen herfra til det nærmeste *Rav-Land* paa den Kant er af dem, der baade giør og forsvare sig selv. Mythen om Phaeton, som Soel-Hestene løb løbske med, til han styrtede ned og druknede i *Eridanus,* hvor hans Søstre, *Heliaderne,* forvandlede til *Æspe-Træer,* fælde *Rav-Taarer* for ham, som Herodot skotter til og *Diodor* fortæller, er sikkert af *Phønicisk* Oprindelse, og dybere end *Grækerne* drømde om, men giver naturligviis ingen geographisk Oplysning, og da Marsellianeren *Pytheas,* som skrev lidt efter *Alexander* den Stores Tid, er den eneste *Græker,* som roeste sig af selv at have været i *Thule* og kiende det Nordiske Hav, er det sik|A:181kert efter ham, *Diodor* fortæller, at *Rav-Øen* ligger deroppe og kaldes *Basilia,* der nøiagtig lod sig oversætte *Borgen-Holm* (Bornholm). Nu at bestemme, enten hvorfra *Pytheas* havde sine Efterretninger, eller hvor gode de var, lader sig saameget mindre giøre, som hans "*Thules Historie*" er forgaaet, og kiendes kun af en bidsk Recensjon hos *Strabo,* der selv tilstaaer, |US:156han vidste ingen Beskeed om Tingen; men da Grækerne kalde *Elektron* og Tydskerne *Bernsteen* hvad kun vi kalde *Rav,* slaaer det dog neppe feil, at Navnet "*Raunonia*" som Øen *Basilia* kaldes af en Græsk

Skribent, er kommet fra vort Norden. Sagen vilde for Resten i Verdens-Historien være ubetydelig, naar ikke vort *Norden* selv bar Spor af tidlige *Stats-Anlæg, Ager-Dyrkning, Søfart, Runer* og *Rime-Konst,* men da saa er, forvirres aabenbar Kiæden, naar Man taber den ældgamle Forbindelse mellem *Middel-Havet* og *Øster-Søen* af Syne[68].

Det er ligeledes egenlig som et Vidnesbyrd om den *Historiske Sammenhæng,* mellem den gamle *Østerlandske* og *Græske* Udvikling, at Mythen om *Cadmus* (Østerlænderen) faaer universal-historisk Vigtighed, og fortjener en anderledes omhyggelig Udvikling i alle sine Grene, end den hidtil har fundet; men dog er det ret mærkeligt, baade at *Elektra,* som hos *Diodor* er Sviger-Moder til *Cadmus,* af Andre kaldes *Syster* til ham og *Europa,* og at *Europa* paa *Phønicisk* kan være det Samme som *Hesperia* paa Græsk, altsaa *Aften-Landet* eller *Vester-Leden*. Da vi nemlig i Historien spore *Phønicerne* saa langt i *Vest* og saa høit i *Nord,* som vi kan øine, bliver *Cadmus-Mythen* os nødvendig et Speil for deres Fart, og da vi veed, det har været et gammelt *Ægyptisk* Præste-Sagn, at en |A:182Deel af Verden, ligesaa stor som den der blev tilbage, var revet løs og blevet til en Øe i det *Atlantiske* Hav, saa slutte vi med Føie, det var denne *Europa, Cadmus,* efter Mythen, udsendtes for at oplede, men maatte for det Første opgive, trøstende sig ved Giftermaalet med *Harmonia* og Konge-Stol i *Hellas,* som hænger fortræffelig sammen, naar Man blot erindrer, at *Velklangen* fra Arilds-Tid var en *Grækerinde,* og besinder sig paa at *Cadmi* Fader *Agenor* naturligviis er den berømte Phøniciske Kong *Kinyras* (Cithar-Spilleren), hvis Borg Man endnu synes at have viist *Strabo* ved *Byblus*[69].

Herved mindes vi om *Philo* fra *Byblus*, som i det andet Aarhundrede efter Christi Fødsel udgav en Mythologi og Historie, som han paastod var skrevet paa *Phønicisk,* af en vis *Sanchoniathon* fra *Bairuth*, førend den *Trojanske* Krig, især efter *Jao-Præsten Hierambaals* Mund. Var dette Skrift |US:157ægte, kunde vi dog ikke synderlig beklage Tabet af dets historiske Deel, der maatte slutte hvor vi ønskede, den skulde *begynde,* men det Brud-Stykke af *Mythologien,* den Christne Kirke-Historiker *Euseb* har bevaret, viser kun alt for tydelig Uægtheden af det gruelige Sammensurium, hvori *Phøniceren,* ældre end den Trojanske Krig, idelig slaaes med de *Græske Mythographer,* hvis Ungdom imod ham dog fortjende anderledes Skaansel[70]. At der imidlertid, før de Græske Grubleres Dage, har været en *Phønicer,* der vilde sætte Verden sammen af Solegran (Atomer), see vi hos Strabo, som kalder ham *Mochus* fra Sidon, ældre end den Trojanske Krig, og naar vi tage Brudd-Stykket af *Philos* Bog for hvad det er, kan vi naturligviis ogsaa føre os til Nytte hvad en *Phønicer* skrev paa Græsk *efter* Christi Fødsel, og maa især finde det |A:183mærkværdigt, hvad den *Byblier* fortæller,

at *Phønicerne* til en Tid brugde *Omskiærelsen,* og at *han* som Grækerne kaldte den *Tyriske Herakles* hedd egenlig *Melkarth*.

Det Første stemmer nemlig med hvad *Herodot* fortæller, at baade *Phønicer* og *Syrer* (Ebræer) i Palæstina havde *Omskiærelsen,* skiøndt de *Phønicer,* som i hans Dage besvogrede sig med *Grækerne,* lagde Skikken af, og vi kan neppe tvivle om, at jo det og Mere forskriver sig fra *Hirams* Dage[71].

Det Andet er ikke blot mærkeligt, fordi *Melkarth* og *Herakles* (udtalt *Irakles*) synes at være eenstydige *Phøniciske* Navne paa *By-Værgen* eller Kæmpen for det *Borgerlige Selskab*, men især fordi *Grækerne* selv havde det Sagn, at *Cadmeren Palæmon* eller *Melikertes* var den Samme som *Herakles;* og derved berettiges vi end mere til at tage *Herakles* i Mytherne, hvor han gaaer paa *lange Reiser,* for *Tyrus*-Vætten[72].

Hvor fornøielig denne Anvendelse kan blive, see vi ogsaa strax, naar vi betragte *Æventyret* om den *trehovdede Geryons* Øxne, som *Herodot* fortæller det, efter *Grækerne* ved det *Sorte Hav*; thi derefter boer *Geryon* paa Øen *Erithia,* paa hin Side *Støtterne,* hvor de gamle Græker, efter deres eget Sigende, aldrig kom, og fra *Erithia* kom Herakles til det siden saakaldte *Skythien,* som dengang var øde, hvor han under *Vinters* Hjerte lagde sig til at sove, svøbt i sin *Løve-*|*US:158Hud,* men mistede imidlertid ved en Guds Tilskikkelse sine *Kiøre-Heste,* som var spændt fra og sat paa Græs. Ved at lede om disse kom han til Landet *Hylæa* (Skov-Bygden), hvor han fandt sine Heste |**A:184**hos Halv-Fruen (Hav-Fruen) *Echidne* i Hulen og fik med hende tre Sønner, som var *Trillinger, Agathyrs, Gelon* og *Skythe,* af hvilke dog kun den Sidste blev stærk nok til at spænde hans *Bue* og hans *Bælte,* som han efterlod dem til Arve-Gods[73].

Ønske vi nu heri at see et Speil for den *Tyriske* Handel paa *Norden,* da behøve vi blot at tage *Erithia* for *Brittannien,* hvad saameget bedre gaaer an, som begge Navne, hint paa *Græsk* og dette paa *Ebraisk,* kan betyde *Profit-Landet*, og vi hos *Diodor* see, at de Gamle ansaae *Brittannien,* ligesom *Sicilien* og *Geryon,* for at have tre *Hoveder* (Heads ↄ: Forbjerge i en Trekant), saa forklarer Resten sig selv, saaledes, at *Øxnene* (paa godt Nordisk) er *Byrdinger* (Skibene med Tin og Bly), Kiøre-Hestene (Hav-Hestene) er de Phøniciske *Lang*-Skibe, som Nordiske Vikinger (efter Mythen) engang maae have gjort flot, hvor *Tyrierne* laae i *Vinter-Havn,* havde trukket dem paa Land, og tyggede Drøv i Mag paa hvad de havde med fra *Cadix* paa *Løve-Øen* (Leon). Dette giver Tyrierne Anledning til at besøge *Øster-Søen,* der, for sine *Bugters* Skyld kaldes passende en *Snog* forneden, og Følgen heraf bliver Udviklingen af Nordens bekiendte *Trilling-Folk*, hvortil han jo unægtelig hører, den *Engelskmand,* der har beviist, han kan spænde den *Tyriske Melkarths* Bue nok saa høit og Bæltet nok saa stramt,

som hans Fader i Konsten[74]!

At saadanne Forklaringer ei har mindste Gyldighed i nogen *Historie,* uden om de kan skaffe sig nogen i det Nittende Aarhundredes, hvortil de høre, følger af sig selv, men naar en Mythe uden al Tvang kan komme til at betyde hvad vi ellers veed er sandt, var det jo en Skam at nægte sig selv |A:185og Andre den Fornøielse at see det, og da *Tinnet,* som alt nævnes af *Moses,* og *Ravet,* som er giængs i *Odysseen,* efter *Herodots* umistænkelige Vidnesbyrd kom urimelig langveis fra, ad ham ubekiendte Veie, saa maae *Phønicerne* nødvendig have beseilet *Brittannien* før *Moses* Tid, og Landene ved Øster-Søen før *Salomons,* og bør da |US:159have Æren for Nordens tidlige Udvikling, *hvis* en Saadan virkelig har fundet Sted[75].

Med denne *Phønicernes* tidlige Travlhed stemmer det ogsaa godt overeens, at Man finder *Glasset* saavel i Jobs-Bogen som i Gravene ved *Memphis,* og *Purpuret* i *Mose-Bøgerne;* thi Old-Tiden har aabenbar ikke kiendt andre *Purpur-Farvere* end de *Tyrier* og *Sidonier*, og hvad *Glasset* angaaer, da har der vel løbet sære Rygter om de *Æthiopiske Glas-Kister,* som allerede *Herodot* taler om, efter de *Ægypters* Mund, der var Speidere for *Kambyses;* men Rygtet har aldrig stadfæstet sig, og det var i alt Fald ikke fra Morianerne Grækerne fik deres Glas-Vahre[76]. *Plinius* skal for Resten, efter de Lærdes Sigende, være den ældste Skribent, der giver os Oplysning saavel om *Purpur-Muslingen* ved den *Phøniciske* Kyst, med en Blære, kaldet *Blomsten,* hvis Saft alene gav den ægte Farve, som om *Glas-Pusteriet,* og i Anledning af dette siger han udtrykkelig, at en Strækning paa fem hundrede Skridt ved Bækken *Belus,* under *Karmel,* var giennem mange Aarhundreder *Glassets* eneste Vugge. Efter Sagnet, føier han til, skal Opdagelsen være skeet paa den Maade, at nogle Skibsfolk, der laae for Anker med en Ladning *Salpeter,* tog Stumper deraf i Land og kaagde deres Mad ved; thi ved den Leilighed, siger Man, smel|A:186tede Glimmer-Sandet og viste Verden et nyt Slags Bække som blev til Glas. *Plinius* tilskriver for Resten *Sidon* alene *Glas-Pusteriet,* og siger om *Tyrus* i hans Dage, at Muslingen og Purpuret var nu hele Herligheden ved den berømte Stad, der fordum blev Moder til Karthago og alle de Phøniciske Kolonier, paa *Theben* nær i Bøotien, som *Sidon* havde Æren for[77].

Dog, hvorledes *Tyrus* og *Sidon* sank, derom veed vi langt bedre Beskeed end om deres Opkomst og Vælde, og naar Kolosserne styrte, seer Man bedst hvor store de har været, saa det er stor Skade, at det eneste hele Blad vi har af den Phøniciske Historie er i nyere Tider hardtad slet ikke læst.

Da den *Assyriske* Erobrer *Salmanassar,* i det *Ottende* Aarhundrede, trængde frem til Middelhavet, melder *Menander* fra Ephesus, at *Akre, Sidon* og alle de andre Phøniciske Stæder lod *Tyrus* i Stikken, og udrustede Seier-Herren tresinds|US:160tyve

Skibe til at tvinge *Ø-Staden* med; men *Elulæus,* som dengang var Konge i *Tyrus* og havde tugtet de frafaldne *Kittier* (Kyprier), holdt sig dog tappert, slog med *tolv* Skibe *Salmanassars* de *Tresindstyve* og gjorde 500 Fanger, hvorved *Tyrierne* steg særdeles i Anseelse. Assyrerne hevnede sig imidlertid ved at sætte Vagt ved alle Kilder og Floder, saa Tyrierne i *fem Aar* maatte nøies med Brønd-Vand[78].

Saa kort end denne Beretning er, viser den os dog *Tyrus* i sin høieste Glands; thi Sø-Seieren er kun lidt imod det, at den gamle Dronning paa Havet med Æren udholdt en *femaars* Spærring, anderledes stræng end *Engelands* under *Napoleon*. Man seer nemlig strax, at Talen ei her kan være om enkelte Skildvagter, som Tyrierne snart vilde viist Vinter-Veien, men om den strængeste Blokade fra Land-|A:187Siden ved en Krigs-Hær, der afbrød hele *Karavan-Handelen* med Asien, og indskrænkede *Tyrus* paa sin lille Klippe i strængeste Forstand til sine egne *Hjelpe-Kilder*, der maatte være rige, for ei at udtømmes.

Hundrede Aar senere, da den Babyloniske *Nebucadnezar* blev frygtelig, see vi at Kongerne i *Tyrus* og *Sidon* forbandt sig med Kongen i *Jerusalem* og Andre imod ham, og der kan ingen Tvivl være om, at det løb uheldigt af, men dog er det dunkelt, hvad egenlig Udfaldet blev paa den *trettenaars* Beleiring af Babylonierne, *Tyrus* dengang under Kong *Ætbaal* den Anden maatte udstaae[79]. Efter Vinkene hos *Israels* Propheter synes det imidlertid rimeligst, at *Tyrierne* tilsidst, da de kom i Knibe, er, med Alt hvad flyttes kunde, flygtede til *Kypern,* saa Seier-Herren fandt Fuglen fløiet og Reden tom[80].

Siden, i det *Sjette* Aarhundrede, huserede vel Ægypteren *Apries,* der havde faaet sig en Sømagt, ogsaa slemt paa denne Kant, men Alt hvad *Herodot* beretter, er dog, at han streed til Lands med *Sidon,* og til Søes med *Tyrus,* og selv *Diodors* Fortælling lyder dog kun paa, at han slog den *Phøniciske* og *Kypriske* Flaade, indtog *Sidon* med Storm, slog de andre Phøniciske Stæder med Skræk og gjorde et svært Bytte[81].

Nu var det, *Kyrus* blev Asiens Herre, og naar *Phønicerne* |US:161underkastede sig Perserne, veed Man egenlig ikke, men *Herodot* melder udtrykkelig, det var skeet *godvillig* om ikke før, saa under *Kambyses,* og at de meer var at betragte som *Persiske Bundsforvante,* see vi deraf, at de kunde og turde *nægte* Kambyses Hjelp *imod Kar*|*A:188thago*[82]. Dog, alle saadanne Forbindelser med sine Overmænd blive snart til Lænker, og var det alt tildeels under *Kserxes,* hvem Kong *Mapen* i *Tyrus* og *Tetramnist* i *Sidon* fulgde paa det Græske Tog med *trehundrede* Skibe, som var de bedste *Seilere* i hele Flaaden[83]. I det Mindste maatte de *Phønicer* uden Lov og Dom række Hals, som fortalde Kongen, hvad vist var ingen Løgn, at de *Asiatiske Græker* ved Salamis lod dem i Stikken[84], men at der dog endnu var Mod tilbage, see vi paa den formelige Opstand de, i

Forbund med *Ægypterne*, gjorde mod Tyrannen *Ochus* i det *Fjerde* Aarhundrede. Det blev imidlertid *Sidons* Undergang, som stod i Spidsen og opirrede Tyrannen, ei blot ved at slaae hans Statholdere i Syrien og Kilikien, men ogsaa ved at fælde alle Træerne i hans Phøniciske Paradis; thi Anføreren for de Græske Leie-Tropper, *Mentor* fra Rhodus, og *Sidons* egen Konge *Tennes* forraadte Staden til Ochus, som brændte af Begiærlighed efter Hevn, men var dog for afmægtig til at tage den som en Mand. Kun de 500 fornemme *Sidonier,* som *Tennes* spillede ham i Hænderne, fik han selv den Fornøielse at slagte, thi Resten, fortæller *Diodor,* stak selv Ild paa Byen, da de saae sig forraadte og havde, ved i Forveien at brænde deres Skibe, berøvet sig enhver Udflugt, og 40000 omkom i Luerne, saa Tyrannen maatte holde sig til Asken, som han fik godt betalt, fordi der var smeltet meget Sølv og Guld med *Sidonierne*[85].

Da Man henved *tredive* Aar efter, under *Alexander,* endnu finder *Sidon* vel svag men dog ei ganske ubetydelig, maa denne Efterretning vel være overdreven, og da *Ty|A:189rus* slet ikke nævnes, har den sikkert holdt sig *neutral;* thi oversees kunde den Stad umuelig under Ochus, der endnu havde Mod til at lukke sine Porte for *Alexander* den *Store* og Midler til at værge sig godt. Bedst Underretning herom finde vi hos *Plutarch* og *Arrian,* som har øst af eens Kilder, og her see vi, at da *Alexander,* efter Slaget ved Issus, rykkede mod *Phøni|US:162cien,* var alle By-Kongerne med deres Hjelpe-Skibe hos den Persiske Flaade, men at desuagtet mødte Konge-Sønnen *Strato* fra *Aradus* Seier-Herren med en Guld-Krone og overgav ham Staden, et Exempel, som Byblus og *Sidon* snart fulgde, og Sidon med stor Fornøielse, siger *Arrian,* da den var forbittret paa Perserne og paa Darius. *Tyrierne* bevidnede nu vel ogsaa Alexander deres Hengivenhed, men da han forlangde at indlades i Staden for at offre til *Herkules,* svarede de kiækt, at de baade fandt det sømmeligst og, med Hensyn paa Lykkens Ustadighed, sikkrest, indtil videre, at lukke deres Porte *baade* for *Perser* og *Græker*. Herover blev Alexander ikke blot høilig fortørnet, men saameget mere ærgerlig, som han ikke ansaae det for raadeligt at gaae enten til *Ægypten* eller Babylon, uden at have sikkret sig alle de *Phøniciske* Havne, og nu begyndte da den berømte *syvmaaneders* Beleiring, som i Old-Tiden gjaldt for mageløs. *Alexanders* Drøm, at *Herkules* selv fra Muren rakde ham Haand og hjalp ham ind, forklarede hans *Orakel Aristander* saaledes, at Byen vel skulde blive taget, men at det vilde være et *Herkulisk Arbeide,* og det var heller intet Børne-Værk, han strax begyndte paa, nemlig at fylde Løbet op mellem Øen og Landet, som var *fire* Stadier (i det Mindste 500 Alen), men han lærde ogsaa snart, det var ham overlegent, især, saalænge Tyrierne raadte over Vandet. Han havde imidlertid ogsaa her Lykken med sig, thi da det rygtedes i den Persiske Flaade at *Sidon, Byblus* og *Aradus* var gaaet over, seilede

ikke |A:190blot Kongerne derfra hjem, hvorved Alexander fik 80 phøniciske Tredækkere (Triremer), men kort efter løb ogsaa Kongerne fra Kypern ind i Sidons Havn med 120 Skibe, saa nu turde *Tyrierne* ikke engang vove det Sø-Slag, de havde belavet dem paa, men maatte indspærre sig i deres Havne, som Alexander lod strængt blokere. Herved blev *Alexander* de Tyriske *Brandere* kvit, som havde lavet ham et varmt Bad, og nu udtømde Man paa begge Sider hele sin Konst, men da *Tyrierne* var Grækernes *Mestre i Maskineriet,* og Tve-Kampen med *Poseidon,* som Tyrierne spotviis kaldte Opdæmningen, havde særegne Vanskeligheder, var Alexander nær ved at fortvivle om et lykkeligt Udfald, saa, havde det ikke været for Skams Skyld, siger Man, han gierne vilde ophævet Beleiringen. Den første egenlige Fordeel han havde, var da Tyrierne selv uformodenlig brød ud af Nord-Havnen og kiørde i Ring med den Kypriske Flaade, thi da kom Alexander til og tog endeel Skibe, hvoriblandt Et der var opkaldt efter |US:163*Herkules* (ventelig Admiral-Skibet), men stort nærmere kom han dog derved endnu ikke, og da *Aristander* ved Offringen paa den *sidste* Dag i *Hekatomb Maaneden* (Juli-August) spaaede af Indvoldene, at Staden skulde falde i *indeværende* Maaned, slog hele Hæren en høi Latter op. Selv *Alexander* vidste ikke bedre Raad end, ved en Napoleonsk Parol-Befaling, at forandre Almanakken, saa Man skrev den otte og tyvende istedenfor den Tredivte, men dog løb han Storm samme Dag fra Skibs-Borde paa den søndre Side, hvor han havde skudt Gab paa Muren, og, uagtet det var et stort Vove-Stykke, lykkedes det dog langt over Forventning. Selv var Alexander den Første der sprang i Land, og *Admet,* som fulgde med, faldt strax, men han fik dog *Tyrierne* drevet fra Muren, og da *Kyprierne* benyttede Øieblikket til at løbe ind i den aabne Nord-Havn og giøre Land-Gang fra den Side, kom Indbyggerne mellem to |A:191Ilde. Endnu engang flokkedes *Tyrierne* paa *Agenors-Torvet* og gjorde et fortvivlet Forsøg paa at drive Fienden ud, men det mislykkedes, og nu begyndte et rædsomt Blod-Bad, da Makedonierne var yderst opbragte, deels over den lange Modstand, og deels over Tyriernes Behandling af nogle Fanger, de tog paa et Skib fra *Sidon,* som de slagtede paa Muren og smeed i Søen ligefor Alexanders Øine. Her var da ingen Skaansel at vente, uden for *Herkules-Templet,* som tilligemed Kongen *Azelmik* frelste nogle Tyriske Høvdinger og *Carthaginensiske* Gesandter, ellers blev Man ved at myrde, til Man var træt, og *Arrian* siger, der faldt 8000 ved Stormen og 30000 blev solgt til Slaver, medens Alexander tabde kun 21 Mand ved Stormen og under hele Beleiringen 400[86].

Tyrus faldt, efter *Diodors* Beretning, just da Man den *hundrede* og *tolvte* Gang holdt de *Olympiske* Lege (efter ny Regning 332 f. Ch.), og efter Alderen skulde han ført Ordet om Beleiringen, men det er, desværre, gaaet ham, som det gik mange Skrivere: han tog

ingen Deel i Begivenheden og glemde derfor at beskrive den, medens han forgiæves stræbde at begeistre baade sig selv og sine Læsere for det konstige Maskineri, der dog kun er saameget værdt som det virker. Hvad han vilde sige, løber for Resten ud paa det Samme, som *Arrians* Fortælling, undtagen at Alexander efter Stormen lod over 2000 Ungersvende hænge, og at Slaver|US:164nes Antal var ei stort over 13000, fordi de fleste Koner og Børn var sendt til *Karthago*. Kongen (Azelmik), siger han ogsaa, der havde været Perserne saa hengiven, blev afsat, og *Alexander* overlod til *Hephæstion* at sætte paa Thronen hvem han vilde, hvorpaa Hephæstion tilbød sin Vært Kronen, som dog vægrede sig ved at bære den, og gav derimod Anslag paa en fattig *Urtegaards-Mand* ved Navn *Ballonimus,* som, efter hans Sigende, baade var af Konge-|A:192Slægten og fortjende Purpuret. Den *Tyriske* Vært fik Lov at raade for Thronen og satte virkelig Urtegaards-Manden derpaa[87].

Her har vi da den bekiendte *Abdalonimus,* der saalænge, til Ære for Latinerne *Trogus* og *Curtius,* har thronet i vore Haand-Bøger, som Konge i *Sidon,* men maa nødvendig enten igien ombytte Septeret med Vand-Kanden, eller flytte til *Tyrus,* nu, da de Kroner, *Romerne* uddeelde i Historien, har aldeles tabt deres Glands. Skal nemlig *Urtegaards-Manden* paa *Alexanders Tid* beklæde nogen Phønicisk Throne, maa det nødvendig blive den, hvorpaa *Grækeren* sætter ham, og at Alexander heller tog hvem det skulde være til Sætte-Konge i *Tyrus,* end ham der havde styret under Beleiringen, det er der Mening i, medens Man slet ikke seer nogen Grund til at *Sidon,* der strax kastede sig i Seierherrens Arme og hjalp ham til at faae sin Harm styret paa *Tyrus,* skulde nu skifte Høvding. Desuden er *Trogus,* der rask giør alle de Vældige i Tyrus til fødte Trælle og lader dem hænge af Alexander, hver Kiæft, paa en skyfalden *Stratonide* nær, som beholder Livet for at være Konge i de Dødes Rige, her aldeles uefterrettelig, og *Curtius* synes kun at have kommenteret paa fri Haand over *Diodors* Text, saa Man tør neppe engang laane den Tilsætning af ham, at endeel *Tyrier* reddede sig ombord hos *Sidonierne,* hvad han ellers kun har gjort urimeligt, ved at skrive 15000, der vel var fleer end Man selv i *Sidon* forstod at smugle ud[88].

Den *Græske* Efterretning om *Tyri* Undergang er derimod saameget mere troværdig, som den svarer til hvad Man kunde vente at høre om Faldet af en saadan *Phønix* mellem Stæderne, som havde længe kronet Konger og hvis |A:193*Kiøbmænd* Propheten neppe blot for de var rige (thi det var *Sidons* ogsaa) kaldte "*Fyrster* paa *Jorden*," men hvis Dyder og Lyder |US:165vi sikkert have en rigtig Forestilling om, ved at tænke os *Engelands Aand* saa langt tilbage paa Middel-Havets Kyst!

Vel udholdt *Tyrus* endnu, under Hurlumheien efter Alexanders

Død, en *femten* Maaneders Beleiring eller rettere Udhungring; men Beretningen derom tjener kun til at vise, at der var *intet Tyrus* meer uden af Navn, thi Staden var nu blot en *Ægyptisk* Fæstning, hvorfra, som fra hele den Phøniciske Kyst, *Ptolomæus* endog, for en Sikkerheds Skyld, havde ført alle Skibene til Ægypten, og kun som *Antigons* Trælle fik de *Sidoniske Tømmermænd* travlt med at fælde Cedre og Cypresser paa *Libanon* til en Orlogs-Flaade, at slaaes om Stumperne af Alexanders-Riget med[89]!

Naar nu endelig *Curtius* fortæller os, at *Tyrus* skiøndt død af dybe Saar, dog blev som født paa Ny og fik Bod for al sin Vaande under de *fromme Romere*[90], see, da kan de troe det hvem der vil; men hvor høit de Phøniciske Hoved-Stæder ragede frem i det første Aarhundrede efter Ch. lære vi dog bedst af de *Tyriers* og *Sidoniers* Gesandter til Sætte-Kongen *Herodes Agrippa* i Jødeland, som truede dem med Krig og lod sig kun ved sin *Kammer-Tjener* Blastus overtale til at skiænke dem Fred[91].

Allerede heraf see vi imidlertid, at *Phønicerne* endnu under Keiserne havde den Skygge af Frihed, Romerne pleiede at unde dem der godvillig overgav sig, og, efter *Strabo,* maa det have været af *Pompeius* de har faaet den saa|**A:194**kaldte Frihed for skikkeligt Kiøb. Samme Forfatter omtaler ogsaa baade *Tyrus* og *Sidon* som to endnu i hans Tid rige Handels-Stæder, hvoraf *Sidon* havde de *pæneste* men *Tyrus* de *høieste* Huse[92].

Da det kun er for Indbyggernes Skyld, Man i Historien ændser Byerne, kan disses Skæbne under *Araber* og *Tyrker* ei her opholde os, men som et forunderligt Træf bør det dog anmærkes, at *Sidon* under *Kors-Togene* blev indtaget af den *Norske Flaade,* under *Sigurd Jorsalafar;* thi det viser iblandt Andet at Veien fra *Phønicien* til *Thule* var ikke heller i gamle Dage ufremkommelig[93].

Til Slutning et Blik paa den mærkværdige Jord-Plet, der vel |US:166maa kaldes *Melkarts* Grav, men hvorover Aanden dog synes at svæve endnu mellem Cedrene paa Libanon!

Ved Foden af *Karmel,* som gjorde Skiel mellem *Palæstina* og *Phønicien,* ligger Byen og Fæstningen *Akke* eller *Akre* (Ptolomais), der har den bedste Havn paa hele Kysten, og trodsede ved sin faste Beliggenhed ei blot i Old-Tiden *Israeliterne* og i Middel-Alderen, som Ridder-Borg, *Muselmændene,* men nys *Napoleon*. Han beleirede nemlig her forgiæves den berygtede *Ali* Pascha, der fra *Akre,* som sin utilgiængelige Røver-Kule, giennem en heel Menneske-Alder udstrakde sit Jern-Spir over Syrien og erhvervede sig det udtryksfulde Tilnavn "*Slagteren*" (Djessir).

Herfra, mod Norden, ligge, som Flekker og Fisker-Leier, *Zor* og *Sayde, Bairuth* og *Djebail* (Gebal), *Tarabayos* og *Ruad,* hvorpaa det ei er at kiende, hvad *Tyrus* og *Sidon, Berytos* og *Byblos, Tripoli* og *Arados* fordum har været, men vel hvad de egenlig hedd og hvor omtrent de har ligget. Havnene er deels fordærvede |**A:195**af Sand

som skyller op fra *Ægypten* og deels tilstoppede med Flid, og Alt er i den Stand Man kan vente efter Ord-Sproget: der groer ei Græs, hvor *Tyrken* har traadt, saa det er først oppe paa *Libanons* Aase, hvor han sjelden kommer, Man hentrylles i et blomstrende, smilende Landskab, med Morbær-Lunde, Viin-Gaarde og Olie-Haver, som Sneen fra Bjerg-Toppene vander for *Druser* og *Maroniter*.

Man maa nemlig vide, at nede fra Karmel og *Jordans* Kilder løber der i *Nord* en dobbelt Bjerg-Kiæde, som de Gamle kaldte *Libanon* og *Anti-Libanon,* med en breed Dal-Strækning imellem, hvor Man endnu seer stolte Levninger af *Salomons Baalbek,* og hvor Lands-Byerne *Mara* og Malula skal være de eneste Steder, Man endnu til daglig Brug taler *Syrisk,* som ellers ganske er fortrængt af *Arabisk*. *Vest-Kiæden* er nu igien det egenlige *Libanon,* som, i en Strækning af henved *fem* og *tyve* Mile, begrændser det kun *fire, fem* Miil brede Landskab mellem Bjergene og Havet, som *Tyrier* og *Sidonier* har gjort saa berømt. Øst-Siden af Libanon er øde, men Vest-Siden er en Kiæde af frugtbare Trappe-Aase eller Skraaninger (Terrasser), hvoraf *Druserne* beboe den sydlige Deel, fra Zor til Bairuth, og Maroniterne den Nordlige, derfra til *Trabayos,* hvor Kiæden endes med det berømte Forbjerg (Cap Carrauge) som de Gamle kaldte Gude-Fjæset (Theoprosopon).

Druserne, hvis Navn vel betyder det Samme som Aborigi|US:167ner eller Stam-Folk, er formodenlig ogsaa Levninger af den gamle Befolkning, og giør en saadan *Hemmelighed* af deres Religjon, at har de nogen, maa den vel, som fordum i *Sidon* og *Byblos* stamme fra *Ægypten,* hvorfra Man ogsaa har sagt, de, efter deres hellige Bøger, vente en *Messias,* de nu kan see i *Ibrahim*. Blandt deres Fyr|**A:196**ster (Emirer) gjorde endnu i Begyndelsen af det *Syttende* Aarhundrede *Fackarden* sig frygtet af Tyrkerne og berømt i *Europa,* bygde sig et prægtigt Palads i *Sidon,* besøgde *Italien,* og røbede i alle Maader en Sands for Cultur og Konst, som det synes, Børnene af de gamle Borger-Samfund aldrig kan tabe. Han lod sig imidlertid lokke til *Constantinopel,* hvor Strikken, der alt længe havde ventet paa ham, lod ham ikke længe vente paa sig, og siden har det kun været maadelig bestilt med *Emirerne,* hvis Hoved-Sæde nu er i *Kammar,* mellem *Bairuth* og *Sayde,* i en Egn, hvis Silke er berømt over hele *Levanten*.

Maroniterne, som beboe den Nordlige Deel, er *Syriske* Christne, og udgiør en lille Kirke-Stat, der giennem tolv Aarhundreder med afvexlende Lykke modig har forfægtet deres Frihed mod Troens-Fiender. Siden deres Patriark, som boer i Klosteret *Kannubin,* oppe under de ældgamle Cedre, stiler sig Patriark af *Antiochien,* maa Man slutte, de er Flygtninger fra alle Syriens Egne, og det er ved *Trabayos* paa *Libanons* Top, hvor den saakaldte hellige Flod (Nahr Kades) udspringer, Man finder Levningen af den berømte Ceder-Skov, der nu holdes i Hævd selv af

Tyrkerne. Levningen er lille, men fandtes dog af den sidste Reisende (Tydskeren *Seezen*) større end Man længe havde troet.

Bag dette *Libanon,* hvorover kun Gang-Stier føre, fra *Damask* til *Sayde* og *Trabayos,* boede *Havets Herrer* fordum *tryggelig,* som der staaer om *Sidonierne* i Dommer-Bogen, men Krigs-Hærene banede sig dog Vei til det rige Bytte, og Konst-Veien som fører fra *Akre* langs med Stranden lige paa *Tyrus,* tillægger Sagnet endnu *Alexander* den *Store*!

46

Herod. I. 1–2.

47

Herod. II. 44.

48

Herod. III. 19.

49

Herod. I. 163. IV. 8. 152.

50

Herod. II. 44. 49–52 V. 57–62. VI. 46–47.

51

Herod. III. 22–24.

52

Herod. III. 115–16.

53

Herod. IV. 42. Strabo II. 98. 100.

54

Herod. II. 112.

55

Diodor V. 208–10.

56

Diodor. I. 14. III. 140. IV. 147. V. 223. 27. 28. XI. 1.

57

Diodor V. 216.

58

Diodor V. 207–8.

59

Trogus hos Justin XVIII. 3.

60

Moses I. 10. 49. V. 3. Josvab. 11. 13. 19. Dommerb. 1. 3. 18.

61

Konge-Bøgerne II. 5. III. 5. Brudstykkerne II. 2.

62

Konge-Bøgerne III. 9. 10. Brudstykkerne II. 8. 9.

63

Kongeb. III. 22. Brudst. II. 21.

64

Josephs Oldskrifter VIII. 2. 3. 5. 10. Forsvar I. 17. 18.

65

Josephs Oldskrifter VIII. 10.

66

Bocharts Canaan I. 38.

67

Bocharts Canaan I. 45. Strabo III. 172. Herod. III. 11.

68

Herodot III. 115. 16. Diodor IV. 209. Strabo I. 63. IV. 201. *Plins* Natur-Historie IV. 13. 16. XXXVII. 7.

69

Strabo. II. 102. XVI. 755–57.

70

Eusebs Indledning (Præp. Evang.) I. 9. 10.

71

Herod. II. 104.

72

Bocharts Canaan I. 34.

73

Herod. IV. 8–10.

74

Diodor V. 208.

75

Moses IV. 31. Odysseen IV. 13. XV. 459. XVIII. 295.

76

Moses II. 25–28. 35–36. 38–39. Jobs-Bogen 28. Herod. III. 24. Diodor. II. 73.

77

Plins Naturh. V. 19. IX. 36. XXX. 26.

78

Josephs Oldsk. IX. 14.

79

Jeremias 27. Josephs Forsv. I. 21.

80

Esaias 23. Ezechiel 26–29.

81

Herod. II. 161. Diodor. I. 43.

82

Herod. III. 19.

83

Herod. VII. 89. 96. 98.

84

Herod. VIII. 90.

85

Diodor XVI. 131–34.

86

Plutarks Alexander. Arrian II. 14–24.

87

Diodor XVII. 583–87.

88

Justinus XI. 10. XVIII. 3. Curtius IV. 1–5.

89

Diodor XIX. 702–4.

90

Curtius IV. 5.

91

Ap. Gg. 12.

92

Strabo XVI. 756–57.

93

Heimskringla XII. 10–11.

|A:197

Ninive og *Babylon.*

Mellem alle Verdens *Sletter* er Ingen blevet saa berømt, som den mellem *Tigris* og *Euphrat,* hvor Menneskens Børn |US:168vilde bygt et Taarn, der ikke blot poetisk men prosaisk talt skulde stikke i Sky ; hvor siden de store Stæder *Ninive* og *Babylon,* som Old-Tidens *Peking* og *Nanking*, forbausede og enstund beherskede Øster-Leden, og hvor endnu i Middel-Alderen *Bagdad* glimrede som Middel-Punkten for Østerlandsk Vælde, Pragt og Vidskab. *Euphrat* springer ud i det bjergfulde *Armenien* (under 40 Gr. N. B.) i Nærheden af *Ararat,* og skiøndt Man ei ret kan hitte Rede i Udspringet af *Tigris,* er det dog ei langt derfra, saa de to Floder ligne et Par Tvillinger, udsprungne af samme Moder-Skiød, der vel enstund gaae hver sine Veie, men mødes dog omsider og synke i hinandens Arme, for aldrig meer at adskilles; thi saaledes mødes *Euphrat* og *Tigris* ved Korne, mellem *Bagdad* og *Bassora,* og danne den saakaldte *Stor-Elv* (Schat el Arab), som falder ud i den Persiske Bugt. Hele dette Flod-Land, henved 200 Mile i Længden, men smalt, undtagen i Midten, hvor det voxer til over 50 Mile, kunde med Føie hedde Mesopotamien eller Øen (Gezira), men dog er det kun den nordlige Deel Man kalder saa, hvor *Orfa* ved *Euphrat* er de Gamles *Edessa,* og *Mosul* ved *Tigris* minder om *Ninive,* hvoraf Man dog ei har fundet mindste Spor. Fra *Mosul* og det ligeoverfor ved *Euphrat* liggende *Kerkese* af (under 36 Gr.) hvor Landet er 40 Mile bredt, nærme Floderne sig og danne en Slags Trekant, med en Snevring, som er det egenlige *Babylonien* eller *Chaldæa,* hvis

Frugtbarhed *Herodot* ei kunde noksom berømme, og hvor *Babylon* fordum glimrede som et af Oldtidens syv Under-Værker. Nu derimod, efterat Flod-Landet, lige siden *Alexander* den *Stores* Tid, har |A:198saa jævnlig været Val-Pladsen og Tvistens Æble, mellem *Parther* og *Perser* paa den ene, og *Syrer, Romere, Araber* og *Tyrker* paa den anden Side, er det intet Under, Man savner den blomstrende Tilstand, og har ondt ved at finde mindste Spor af den forsvundne Herlighed. Allerede *Strabo* vidste, for meer end sytten Aarhundreder siden, ei bedre at beskrive den Forvandling, *Babylon* havde undergaaet, end ved at bruge Digterens Udtryk: den store Stad er nu det *store Øde*[94], saa der maatte *Engelsk* Haardnakkenhed til at troe, det Taarn, der skulde |US:169rakt til Himmelen , kunde dog umuelig være sunket saa dybt i Jorden, at det jo lod sig opdage. Erfaringen har imidlertid, denne Gang som saa tit, stadfæstet, at hvem der leder som en *Engelskmand,* han finder, thi paa denne Maade er der ikke blot *østenfor* Euphrat fundet kiendelige Levninger af den gamle Stad, med sit *Mursteens-Bolværk,* men selv paa den fortvivlede *Vester-Side* fundet en Bygning, som et lille Bjerg i Høiden, der synes mishandlet af Torden-Kiler, kaldes af *Araberne Nimrods-Taarnet* (Birs Nimrod) og er sikkert Ruinen af det Jette-Værk, hvormed de gamle Børn for fire Aartusinder siden indlagde dem et Navn paa *Sinears* (Sindsjars) *Slette*. Det mener i det Mindste En af vore Dages klogeste Historie-Skrivere[95], men naar han tillige formoder, at det har ligget *midt* inde i *Vester-Byen,* og været det ottetaarnede *Belus-Tempel, Herodot* beskriver, da er det ikke blot Afstanden (over en stiv Miil) fra Floden, der giør det urimeligt; thi til at holde Huus paa saa frygteligt et Sted, endogsaa kun for at indjage andre Skræk, maatte der vist i Oldtiden saadan en "gudsforgaaen Krop af en Jæger" som *Nimrod*. Derimod er det sikkert nok samme *Ruin,* som *Strabo* fortæller, *Alexander* den |A:199Store kort før sin Død vilde havt istandsat, men opgav, da han saae, det vilde give Folk i Tusind-Tal Maaneders Arbeide blot at rense Jorden fra, og heraf kan Man end videre slutte sig til, at den store *Gruus-Dynge,* med Spor af Ring-Mure, som Engellænderne (Rich og Porter) ogsaa har opdaget *nordost* for *Nimrods-Taarnet,* har været *Bels Begravelse,* som *Strabo* melder, var reent forstyrret, efter Sigende, af *Kserxes*[96].

Hvor stor *Babylon* egenlig har været, er de Lærde endnu ikke blevet enige om, fordi Beretningerne er forskiellige og *Stadierne* var ligesaa, og Ulykken er ikke stor, da vi nu dog veed, *hvor* den har ligget: lidt nordenfor *Helle,* under 32 Gr., som er een mindre end *Bagdads* og to mere end *Bassoras* Poli-Høide; men da Engellænderne, ved at opmaale Bolværket, har fundet det *een Miil* langt, og vi af *Herodot* see, at Alting var afmaalt og *snorret* der, ligesom i *China,* kan Man vist frit antage *fire Mile* for den 400 Stadiers Omkreds, *Herodot* tillægger den. Derefter var den nemlig

større end *Paris,* og det er jo Alt hvad Man kan vente, da den, efter de Gamles eenstem|US:170mige Vidnesbyrd var *meget mindre* end *Ninive.* I Øvrigt forsikkrer *Herodot,* det eneste *Øien-Vidne,* vi kan beraabe os paa, at *Babylon* var den *Kiønneste* af alle de Byer han havde seet, med deilige, snorrette Gader, baade paa Langs og Tværs, og med Huse for det Meste paa tre, fire Stokværk, og at, siden *Ninives* Undergang, var det ogsaa den største By i hele Asien, anlagt i regelmæssig Firkant paa begge Sider af Floden, hundrede Stadier paa hver Leed. I Henseende til Murene er det lidt underligt med hans Beskrivelse, i det han deels omtaler dem som staaende for hans Øine, men ved en anden Leilighed synes at sige, *Darius* Hystaspis havde revet dem ned, og deels giver dem den urimelige |**A:200**Høide af 200 Alen, endogsaa vel maalt, uagtet vi hos *Diodor* see, at selv *Ktesias,* der pleiede at tage Munden saa fuld som mueligt, kun giættede paa *halvtredsindstyve Favne,* som Andre forkortede til saamange Alen. Da det imidlertid er klart, at *Babylon* havde Mure endnu, da *Alexander* drog derind, og *Herodot* er sikker nok, maa der enten stikke en Feil i vor Text, eller den maa kunne forstaaes saaledes, at *Darius* kun har *beklippet* Murene, og *Babylonierne, Herodot* talde med, har da benyttet Leiligheden til med Munden at forhøie dem. Heri bestyrkes Man ved at see paa det Hele, thi *Ktesias,* som holdt af at kiøre og vende, giør Murene brede nok til *sex Vogne,* men *Herodot,* som i den Henseende turde troe sine egne Øine, melder kun at der var Rum imellem Taarnene til *een* Vogn med fire Heste, men at der udenfor Muren var en *breed* og dyb *Grav,* smækfuld af Vand, og den har *Ktesias* formodenlig regnet med. Af den Grav, siger ellers Herodot, skal Leret være taget til *Mur-Stenene,* men *Limen* eller Jord-Beget var hentet nordenfor oppe ved *Is* (Hit) hvor det findes i Mængde. Der var endelig, siger han, ogsaa en indvendig Mur, endeel mindre end den Yderste, og det maa være den, *Engelænderne* har fundet kiendelige Spor af paa *Øster-Siden,* som to Been af en Triangel med Floden til Grund-Linie og Porten i Spidsen[97].

Den eneste Bygning i det Enkelte, *Herodot* beskriver, er Templet af otte Taarne, det Ene oven paa det Andet, for den Babyloniske Over-Gud, som han kalder *Bel-Zeus,* hvorved han anmærker, at der gik en Vindel-Trappe udenom, med Sæder midtveis at hvile sig paa, og at i det øverste Taarn var et *Allerhelligste* uden Billed-Støtter, blot med et Guld-Bord, og |US:171en prægtig Loibænk, hvorpaa *Chaldæerne,* som var Gudens Præster, fortalde, han imellem kom |**A:201**og strakde sig, hvad *Herodot* dog var ligesaa treven til at troe, som en lignende Præste-Fortælling, han havde hørt i *Thebe* i Ægypten. Først lavere, i et af de andre Taarne, saae Man *Bel* paa en Guld-Throne, med Bord og Skammel for sig af samme Malm, som Chaldæerne vurderede til 800 Talenter, men en Guld-Støtte, tolv Alen høi, som før skulde

været der, gav Præsterne *Kserxes* Skyld for at have ranet. I Forstuen til det *Allerhelligste* stod to Altere, et Mindre af Guld, hvorpaa kun maatte offres diende *Lam,* og et Andet, hvorpaa der offredes Faar, og forbrugdes, efter *Chaldæernes* Sigende, aarlig paa Høitiden Røgelse til tusind Talenter[98].

Babylons de *svævende Haver*, som En af Kongerne skal have anlagt for at fornøie sin Mediske Dronning, der savnede de Persiske *Paradiser*, taler *Herodot* ikke et Ord om, saa i hans Tid har de sikkert ikke været til, men om de nogensinde har været til, uden i deres Indbildning, der troede *Ktesias,* det er et andet Spørgsmaal, som Man har ondt ved at besvare. Foruden *Diodor,* som, sikkert efter *Ktesias,* meget omstændelig har beskrevet denne Bygning og Plantning i Luften, omtale vel baade *Strabo* og Chaldæeren *Berosus* (hos *Joseph*) disse Haver, men de har ventelig øst Efterretningen af samme Kilde som *Diodor,* og alt Andet fraregnet, lod det Konst-Stykke sig slet ikke tænke uden dygtige *Hvælvinger,* som *Strabo* derfor ikke heller lader mangle, og dog var det netop Noget, *Babylonierne,* saavidt Man veed, *aldrig* befattede dem med[99]. Det skulde nemlig ikke have været en Svale-Gang med Urte-Potter, men en Række af Terrasser, i det Mindste 200 Alen paa hver Leed i Firkant, og naar en ellers meget besindig Historie-Skri|**A:202**ver finder Sagen bekræftet ved *Arrians* Efterretning om Alexanders Flytning, til og fra *Paradiset*, under sin sidste Sygdom, da synes det glemt, deels at *Plutark,* der anfører "*Dagbogens*" Ord om det Samme, ei taler et Ord om *Paradiset*, men kun om "*Bade-Huset,*" og deels at det slet ikke er Spørgsmaalet, om der var en "*Kongens Have*" i Babylon, men kun om den var paa Jorden eller i Luften[100].

Saavel Have-Anlæget som det store Slot, der skal være blæst |US:172færdigt paa *femten* Dage, Murene og alt Stort i *Babylon,* tilskriver *Berosus,* som levede paa *Alexander* den Stores Tid, den os velbekiendte *Nebucadnezar,* og holder Huus med *Grækerne,* som pleiede at give den *Assyriske* Dronning *Semiramis* Æren for det Meste, hvori han vist ogsaa forsaavidt har Ret, som vi af *Daniels* Bog veed, at *Nebucadnezar* kaldte *Babylon* sin *Skabning*, og maa da vel tilsyneladende have havt nogen Grund dertil. Grækerne kunde imidlertid ogsaa være undskyldte, da de, som *Strabo* vidner, før *Kyri* Dage kun havde hørt løse Rygter om det indre Asien, og tog altsaa naturligviis Mythen om *Semiramis* for gode historiske Vahre, men saaledes som Fortællingen om bemeldte Dronning, efter *Ktesias,* lyder hos *Diodor,* er den rigtig nok et flaut og selvgjort Æventyr. Derefter var nemlig *Semiramis* en Daatter af Hav-Fruen *Derketo* i *Askalon,* blev udsat af sin Moder, som sprang i Havet af Fortvivlelse og blev en Fisk, men opfostredes vidunderlig af *Duer* og fik derved sit Navn, og gjorde endelig sin Lykke hos den Assyriske Kong *Ninus,* der ikke blot havde bygget sig en Hoved-Stad af samme Navn (Ninive) og erobret Landet mellem Floderne, Medien og

Armenien, men havde ogsaa indtaget *Lille-Asien, Phønicien, Syrien* og *Ægypten*. Ham hjalp |A:203nu Semiramis at indtage *Baktrien,* men havde, da hun som hans Enke, arvede Thronen, dog kun den Tanke at fordunkle ham, hvorfor hun iblandt Andet bygde *Babylon,* hvis Mure blev netop *dobbelt* saa brede som *Ninives* og Resten i Forhold. Alle de Deiligheder hun lod afskildre paa *Teglsteens-Murene,* maatte der en Konstner til at forklare, der lignede *Ktesias,* som med sin Pen kunde flytte *Ninive* fra *Tigris* til *Euphrat,* og hendes seierrige Tog til *Æthiopien* er kun Smaating, men de eftergjorte *Elephanter*, baarne af Kameler, som hun betjende sig af i Krigen mod *Indierne,* det er et Konst-Stykke der vel endog overgaaer de svævende Haver, skiøndt det just ikke var meget klogt at ville kyse dem, hvis Elephanter bar Taarne, med dem der endog knap kunde synes at bære sig selv. Omsider, da hendes Søn *Ninyas* stod hende efter Livet, forsvandt *Semiramis,* og hævede sig til Guderne, men, lægger *Ktesias* meget opbyggelig til, at hun fløi bort som en *Due* og gav derved Anledning til den Dyrkelse Man i Assyrien viser Duerne, det er kun en Fabel[101]!

|US:173*Diodor* har vel ogsaa, efter ubekiendte Forfattere, en yderst simpel Fortælling om *Semiramis,* som en smuk Pige af ringe Herkomst, der fik *Ninus* i sine Garn, overtalde ham til, for Løiers Skyld, at lade sig regiere *fem* Dage, og brugde dem til at sætte sig fast paa Thronen og kaste ham i Fængsel; men det er aabenbar kun et af de Godtkiøbs-Forsøg paa at mynte Historie af Myther, som om det Alt var sandt der klinger rimeligt nok, saa deraf lære vi kun, at de Critiske Historie-Skrivere i Grækenland har lignet dem i Frankerig og Tydskland. Den eneste Oplysning, vi af Græske Skribenter kan tilføie, er da, at *Herodot* vel i Forbigaaende nævner *Semiramis,* som en Dronning i *Babylon* der anlagde Dæmninger ved Floden, men at hun efter ham maa |A:204have levet kun et *Par hundrede* Aar før *Nebucadnezar,* istedenfor at hun hos *Ktesias* lever *tusinde* Aar *før* det *Trojanske* Tog[102]. *Herodot* nævner vel ogsaa en *Ninus, Bels* Søn, men kun som en *Heraklide* og Stamfader til de Lydiske Konger, og rimeligviis har Navnet, som alle er enige om, *Hovedstaden* bar, i Mythen bemærket Riget i sin Velmagt og derimod Sønnen Ninyas, som lille Ninus, Riget i dets Forfald, thi skiøndt *Ktesias* siger, der var *tredive* Konger mellem *Ninyas* og *Sardanapal,* har han dog neppe hørt Navn paa en Eneste af dem, siden han maa kalde ham "*Teutamus*" der skal have været *Priams* Samtidige og sendt ham *Æthiopiske* Hjelpe-Tropper under *Memnons* Anførsel. *Sardanapal* har *Herodot* derimod kiendt, thi ved en Ægyptisk Leilighed husker han paa nogle Tyve i *Assyrien,* hvis Næse kløede efter *Sardanapals* store Skatte, og som derfor gravede sig frem under Jorden ind til Kielderne, hvor de laae, og bar om Natten hvad de grov løst om Dagen, ud i *Tigris-Floden;* men hvad han ellers vidste om *Ninives* Undergang og Deslige, det

giemde han til sin *Assyriske Historie,* som enten aldrig blev skrevet eller maa være snart forgaaet, da Man knap finder Spor af den[103]. Kun Saameget see vi af hans ***Mediske*** Historie, at efter hvad han havde hørt, havde Assyrerne spillet Mester i Asien lidt over *femhundrede* Aar, men at derpaa faldt Mederne ikke blot fra dem, men indtog, et hundrede Aar efter, under *Kyaxares*, baade Ninive og hele Riget saa nær som *Babylonien*[104].

|US:174Vil vi altsaa høre meer om *Sardanapal,* maae vi døie nok et Æventyr af *Ktesias,* thi det er upaatvivlelig |**A:205**efter ham *Diodor* fortæller, at Statholderen i Medien *Arbakes,* dertil opmuntret af den Babyloniske *Chaldæer Belesis,* som spaaede ham Asiens Throne, gjorde Oprør mod den kvindagtige *Sardanapal,* og holdt, trods alle de Nederlag han leed, Ørene stive, fordi Chaldæeren bestandig forsikkrede han havde læst i Stjernerne, at Assyriens Lykke skulde dale og Mediens stige. Det første Knæk fik Sardanapal, da hans *Baktriske* Hjelpe-Tropper gik over til Oprørerne og overrumplede hans Leir, saa han maatte indslutte sig i *Ninive,* men han stolede dog endnu paa den gamle *Spaadom,* at Ninive ei skulde falde, før Floden blev dens Fiende, og han tabde først Modet da, efter to Aars Beleiring, en Oversvømmelse nedrev et Stykke af Muren. Da var det han kastede sig selv paa Baalet, med alle sine Kvinder og Skatte, hvorpaa Arbakes ødelagde Ninive i Bund og Grund, men gik dog Glip næsten ad alle Skattene; thi dem tilsneg *Belesis* sig, ved at foregive, han havde lovet *Bel,* sin Gud, at føre *Ninives* Aske til *Babylon* og giøre en Dynge deraf ved hans Tempel, thi han tog da den Bunke, som Skattene var i, og skiøndt det blev opdaget, lod Arbakes ham dog beholde baade dem og Babylon[105].

At nu ogsaa dette oprindelig har været en Mythe, kan vi saa meget mindre tvivle paa, som Sardanapals Navn (Sardi-Napal) ligefrem betyder den *sammenstyrtende Levning*, og da *Belesis* endnu er et *Steds-Navn* ved Euphrat, og *Arbake,* efter de Gamles Vidnesbyrd, var ligesaa ved *Indus,* giætter Man sig let til Meningen, men bliver naturligviis derved slet ikke klogere end Man var, paa *Ninives* og *Babylons* Historie. Betænke vi imidlertid, at denne Historie, før *Kyri* Dage, maatte være os aldeles ligegyldig, naar *Assyrer* og *Babylonier* ikke tidligere var kommet i Berørelse med noget af Universal-Historiens Hoved-Folk, da indsee vi strax, at *Ebræerne,* ved at oplyse deres |**A:206**eget Forhold til Rigerne i Flod-Landet, har lært os Alt hvad vi behøve at vide om dem.

Ligesom nu Jødernes Hellige Skrift bekræfter det *Græske* Sagn om *Ninive* og *Babylon,* som Hoved-Stæderne i det ældste Verdens-Rige, saa lærer den os ogsaa, at Kongerne fra den Kant allerede i *Abrahams* Tid (16–1700 Aar f. Ch.) oversvømmede Syrien og Canaan, og i *Dommer-Bogen* nævnes |US:175udtrykkelig Kongen af *Mesopotamien Chusarthaim,* som den Første, der bragde

Israeliterne under Aaget[106]. Siden høre vi Intet til Kongerne fra Østen, førend henved *tohundrede* Aar efter *Salomons* Død, da Palæstina hjemsøges af den Assyriske Kong *Phul* eller Phua, saa det stadfæster sig ogsaa, at der, efter Ninus-Tiden kom en Ninyas-Tid i *Assyrien,* da den store Konge kun var det af Navn. Skal vi altsaa tænke os noget Historisk ved *Sardanapal,* maa det være Konge-Rækken fra Phul til ***Ninives*** Undergang, da Assyrien kun seirede som i en Døds-Kamp, der gav Riget Bane-Saar. At det nu var den truende Undergang, der vakde Sardanapal af sin vellystige Dvale, det siger Mythen, og det følger omtrent af sig selv, men det er yderst mærkeligt, hvad vi læse i Jødernes Hellige Skrift, at det var En af *Israels* Propheter, der, ved at spaae Undergangen i *Jehovahs* Navn, vakde den slumrende Løve som skulde rase paa *Ephraims* Bjerg[107].

Herren sagde nemlig til *Jonas,* Amaths Søn: stat op og gak til *Ninive,* den store Stad, og forkynd at dens Synd er himmelraabende, og forudsig Ulykkes-Dagen! *Jonas* vilde nødig og skibede sig ind i *Jaffa* for at gaae til *Tharsis* og skjule sig for Herren, men Skibet kom i Havs-Nød, Lodden, som blev kastet for at see, hvem der havde Ulykken med sig, traf paa *Jonas,* og han blev, efter sit eget Raad, |A:207kastet over Bord, hvor han slugdes af en Hval; men da han angrede sin Synd, blev han vidunderlig frelst fra Dødens Lænker og kastet i Land, og nu gik han til *Ninive* den store Stad, tre Dages Reise lang, og udraabde Herrens Straffe-Dom og den korte Frist i Dage-Tal. Hans Ord blev imidlertid troet i *Ninive,* og da det kom Kongen for Øre, steg han ned af sin Throne, kastede Kaaben, axlede Sækken og satte sig i Asken, og lod udraabe en Faste over Staden i sit og sine Raads-Herrers Navn, saa baade Folk og Fæ skulde holde Faste-Dag og smage hverken Vaadt eller Tørt. Det skedte, Folket fastede i Sæk og Aske og raabde til Herren af Hjertens Grund, omvendte sig og gik irette med dem selv, sigende: hvem veed, om Herren ikke dog kan betænke sig og lade Vreden gaae over, saa vor Undergang afvendes! Da Herren saae det, betænkde Han sig ogsaa virkelig og gjorde dem ikke den Ulykke, Han havde truet med, hvorover *Jonas* dog blev meget fortrydelig og knurrede mod Herren, sigende: |US:176tænkde jeg det ikke nok, at Du nænde det ikke, og var det ikke netop derfor jeg vilde flygtet til Tharsis, men slaae nu mig ihjel, thi jeg vil heller døe end overleve dette! Men Herren sagde til *Jonas:* er du vreed over Velgjort, eller skulde Jeg ikke ynkes over *Ninive,* den store Stad, hvor der er over *hundrede-tusinde* Menneske-Børn som veed ikke Forskiel paa Høire og Venstre[108]!

Dette klinger vist nok underligt, som ethvert Ord, der levende udtrykker det ubegribelige Samfund i Aanden mellem Gud og Menneske; men det er dog alt for galt over *Hvalen,* eller hvilketsomhelst Sø-Dyr, at glemme hvad der ligger og lyser i saadant et Ord, hvordan Man saa end helst vil forklare sig det, og

dog synes det omtrent at have været Tilfældet med de Skrift-Kloge paa begge Sider, som trættedes om *Jonas* i Hval-Fiskens Bug. Hvad Miraklet angaaer, vil vi derimod sige det Eneste vi veed "for Mennesker er det |A:208umueligt, men for Gud er alle Ting muelige ," og, saavidt vi kan skiønne, er *Jesus Christus* os ret egenlig Borgen for dette Mirakels Troværdighed, men det hører til Prophetens Biographi, medens det derimod hører til Universal-Historien, at der endnu, omtrent *halvandet* Aarhundrede efter *Salomons* Død, var et Slags Samkvem mellem *Tharsis* og *Jaffa,* skiøndt med hedenske (Phøniciske) Skibe, at Prophetens Gud var kiendt og hans Sprog forstaaeligt i *Ninive,* at denne *aflange* Stad, som *Grækerne* kaldte den, var lang tilgavns, havde omtrent saamange Indbyggere som *London,* og lod sig saaledes giennemryste af det Prophetiske Ord, at den ei alene fik Lov til at staae vel i det Mindste fem Menneske-Aldere, men fik endnu et glimrende Aarhundrede fra Phul til *Asarhaddon*[109].

Ligesom for Resten Jonas-Bogen minder om det *Sø-Uhyre* ved *Jaffa,* som der gik Rygte af baade i Grækenland og Rom, saa kan Man heller ikke bare sig for at tænke paa Due-Dronningen *Semiramis,* naar Man veed, at *Jonas* bemærker en *Due*, saa hun kunde ligesaa godt hedde *Semir-Jona,* Due-Sangen eller Jonas Spaadom, hvad der er dobbelt mærkeligt, da *Duen,* som Man veed af Meer end Egen ved *Dodone*, betyder Spaadoms-Aanden. Om det nu kun er et besynderligt Træf, eller om *Herodots* Semiramis, *fem* Menneske-Aldere før Nebukadnezar, har noget med *Jonas* at giøre, lader sig |US:177saameget mindre bestemme, som Semiramis-Sagnet kun er kommet daarligt til os, men tænke vi os en sammensmeltet Spaadom om *Ninives* Fald og *Babels* Triumph, som dog netop vakde Assyrien til Kæmpe-Skridt, da lod sig unægtelig, selv om Propheten ikke hedd Jonas, derom digte en lignende Mythe. Om *Ninives* endelige Undergang findes vel en egen Spaadom i *Jøder|A:209nes* hellige Skrift, under Propheten *Nahums* Navn, men det var neppe den, *Sardanapal* trøstede sig ved, hvorimod det falder rimeligt, at *Jonas* i sin Spaadom, som vi af Tobias-Bogen see, Man ogsaa henførde til *Enden,* har peget paa *Floden* som den frygtelige Fiende, og Niniviterne trøstet sig ved, at da de dengang slap, havde det intet videre at betyde[110]. Skade, maae vi vel sige, at *Herodots Assyriske* Historie er gaaet tabt, thi han maa jo dog vel have beskrevet *Ninives* Undergang, siden *Aristoteles* beskylder ham for ved den Leilighed at have, mod alle Nebbets Regler, ladet Spaadoms-Ørnen, der fløi i Spidsen, *drikke*[111].

94

Strabo XVI. 738.

95

Heeren om Babylonierne. Historische Werke I. 2.

96

Strabo XVI. 738.

97

Herod. I. 178–81. III. 159. Diodor II. 68.

98

Herod. I. 181–83.

99

Diodor II. 70. *Josephs* Forsvar mod Apion I. Fabr. Bibl. Græca XIV. Strabo XVI. 738.

100

Plutarks Alexander. Heeren om Babylonierne.

101

Strabo XV. 735. Diodor II. 65–75.

102

Herod. I. 184. Diodor II. 76–77.

103

Herod. I. 106. II. 150.

104

Herod. I. 95. 103. 106.

105

Diodor II. 78–81.

106

Dommer-Bogen 3.

107

Kongeb. IV. 15.

108

Jonas-Bogen. 1–4.

109

Kongebøg. IV. 14 som viser naar *Jonas* har levet. Josephs Oldskrifter IX. 10–11.

110

Tobias-Bogen 14.

111

Aristot. Naturhist. VIII. 18. (20) hvor dog Somme læse "Hesiod" for "Herodot."

Salmanassar og *Senacherib*.

Det var en *Assyrisk* Konge som styrtede Thronen *Samaria,* og en Anden havde nær gjort det Samme ved Thronen i *Jerusalem,* og det har paa en Maade gjort dem udødelige i Historien.

Det saakaldte *Israels* Rige, som *Jeroboam Nebaths* Søn stiftede, gik snart fra hans Æt, men fik dog Konger Nok, ikke mindre end *Nitten* i *to* Aarhundreder, og da Thronen omsider

syndes grundfæstet under *Jeroboam* den *Anden* af *Jehus* tappre Slægt, var den netop nær ved sit endelige Fald; thi Sønnen af denne *Jeroboam,* der havde hersket lige til *Euphrat* og det *Røde Hav*, mistede efter sex Maaneders Regiering Livet i et Oprør, og under den derpaa følgende Forvirring var det, *Assyrerne* første Gang hjemsøgde Landet og kiøbdes bort, som er den kiærligste Indbydelse til at komme snart igien. Næste Gang de kom under *Tiglath-Pileser* eller Talgath-|US:178Phelassar, |A:210gjorde de reent Bord i *Galilæa* og bortførde Indbyggerne som Slaver, og saa kom *Salmanassar* og tog Resten, forplantede de ti Stammer til *Medien* og andre Lande, og sendte igien hedenske Folk fra *Babylonien* og flere Steder hen at boe i *Samarias* Egne. Disse Folk, som blev kaldt *Samaritaner,* kiendte i Begyndelsen intet til *Jehovah,* men da Herren plagede dem med Løver og det blev Kongen i Assyrien meldt, at Løverne ødelagde dem, fordi de ikke kiendte og dyrkede *Landets Gud,* da befoel han, der skulde skikkes dem Nogen som kunde oplyse dem om den Guds Lov, og saa kom der en af *Jehovahs Præster* til at boe i *Bethel,* som oplyste dem om Hans Dyrkelse. Deraf kom det at de siden dyrkede baade *Jehovah* og deres egne Guder.

Heraf see vi at *Salmanassar,* som levede i Midten af det *Ottende* Aarhundrede f. Ch., har blandt Andet hersket baade over *Medien* og *Babylon,* og af *Josephs* Jødiske Historie, lære vi, at han udstrakde sit Herredømme lige til Middel-Havet, hvor *Tyrus* ene havde Mod og Magt til at trodse hans Vælde[112].

Medens alt dette skedte, sad *Ezechias,* som i *tolvte* Ledd nedstammede fra *Salomon,* paa *Jerusalems* Throne, og hans Fader *Achas* havde skattet til den *Assyriske* Konge, men Ezechias vilde ikke være Statholder for Andre end *Jehovah,* og, skiøndt *Salmanassar* fnøs derover, var det dog først hans Søn, *Senacherib,* der fik Stunder til at vende sine Vaaben imod ham. Da nu Assyrerne som en rivende Strøm oversvømmede Landet, faldt *Ezechias* vel til Føie og gjorde sit Bedste for at mætte Rovgierrigheden med Sølv og Guld, men enten det nu ei har været ham mueligt at sammenskrabe de trehundrede Talenter Sølv og tredive Talenter Guld, der skulde til at opveie Staalet, eller |A:211*Senacherib* kun derved er blevet opmuntret til at spænde Buen høiere, saa see vi hans Generaler Thartan, Raphis og Rabsak for Jerusalems Porte med et stort Følge, bestemt, som vi høre, til at *udhungre* Staden paa Bjerget. Ezechias sendte nemlig sin *Rente-Mester Eliakim* med to Andre hen at underhandle, men fik af *Rabsak* kun det stolte Svar: hils *Ezechias,* saa siger den store Konge, Kongen af Assyrien: hvad stoler du vel paa, at du tør være mig utro, som om det var meer end et Munds-Veir at sige, du var belavet paa Krig? Stoler du kanskee paa den braadne *Ægyptiske* Rør-|US:179Kiep, skiøndt Pharao er at stole paa som en Kiep der giennemborer hans Haand der støtter sig ved den?

Eller vil du sige, I stole paa Herren, jer Gud, er det ikke da netop Ham, hvis *Høi-Altere* Ezechias har nedbrudt, og sagt til Folket at de skulde kun tilbede for Altret i Jerusalem! Tør du vædde med min Herre, Kongen i Assyrien, at du skal bringe totusind Ryttere tilveie, naar han skaffer dig Heste til dem, velan, du skal faae dem, men kan du ikke engang det, hvordan vil du da slaae den Mindste blandt min Herres Høvdinger af Marken; og mener du desuden, at vi er draget op mod denne Stad uden at adspørge Herren, har Han ikke svaret mig: drag op og ødelæg det Land!

Da sagde Eliakim til Rabsak: tal *Syrisk* til dine Tjenere, thi vi forstaae det, og tal ikke *Ebraisk* for Alles Øren som staae paa Muren! Hvad, sagde Rabsak, mener du, min Herre har sendt mig til at holde Tale for dig og din Herre, og ei meget mere for Folket, der sidder paa Muren at æde af *Møddingen* og drikke af *Pølen* med jer! Dermed løftede han Røsten og raabde paa Ebraisk: hører den store Konges Ord, saa siger Kongen af Assyrien: lader eder ikke besnakke af Ezechias, thi han kan umuelig frelse eder, og naar han vil indbilde eder, at Herren skal forsvare Staden mod Kongen af |A:212Assyrien, da lad ham tale for døve Øren, men hører Kongen af Assyrien, som siger: slutter Fred med mig, og drikker eders Vin og æder eders Figen i Mag, til jeg kommer og bringer eder til et Land ligesom dette, med Hvede-Marker og Vin-Gaarde, Olie-Haver og Bi-Stader! See, om nogen Gud har kunnet frelse sit Land fra mig, saa det lod sig tænke, at *Jehovah* kunde forholde mig Jerusalem!

Det synes nu, som Rygtet om den Æthiopiske Kong *Thirakas* Nærmelse gjorde en Standsning, men snart fik dog Ezechias et Torden-Brev fra *Senacherib,* af samme Indhold som *Rabsaks* Tale, hvori den Formastelige siger Trods til *den Gud,* der kunde forsvare sit Land bedre end Guderne i *Gozan* og *Charan* og *Sepharvaim* og alle de Lande, hans Fædre hærgede. *Ezechias* tyede da til Templet, lagde det aabne Brev paa Alteret, bad og sagde: Herre, du Israels Gud, som throner over Cherubim, du er enevældig over Jordens Riger, thi det var Dig som *skabde* Himlen og Jorden! Laan derfor Øre til Senacheribs Ord og hør, hvorledes han forhaaner den *levende Gud!* Vist nok har Assyriens Konger ødelagt Folkene og kastet deres Guder paa Baalet, men det var heller ingen |US:180Guder, det var kun Menneske-Værk af Steen og Træ, derfor frels Du os nu af hans Haand, saa hele Verden kan see, at Du er den eneste Gud!

Da kom der Bud til Ezechias fra Propheten *Esaias,* med Ord fra *Jehovah,* som lød paa at Han havde hørt den ene Konges Spot og den andens Bøn og vilde skifte baade Seier og Lykke derefter, saa *Senacherib* skulde aldrig komme til at løfte Skjold mod *Jerusalem* eller skyde en Pil derind, men som med Stænger og Mile nødes til at gaae den Vei, han kom.

Da skedte det om Natten, at Herrens Engel slog 185000 Mand i

den Assyriske Leir, saa den laae fuld af Lig om Morgenen, og strax brød *Senacherib,* Kongen af Assyrien, op |A:213og vendte tilbage til *Ninive,* og siden, da han tilbad i sin Afguds *Mesraohs* eller *Nisrochs* Tempel, da slog hans egne Sønner, *Adramelech* og *Sarazar* ham ihjel og flygtede til *Ararats* Land, og hans tredie Søn *Asordan* eller *Assarhaddon* blev hans Eftermand[113].

Man husker nok, at *Herodot* ogsaa melder et lille Ord om *Senacherib,* Kongen i Assyrien og Arabien (Babylon), efter de Ægyptiske Præsters Mund, som fortalde at Hefæstos-Præsten *Sethon,* som dengang sad paa Thronen, drog med Rips-Raps op imod ham til *Pelusium,* stolende paa sin Gud, som havde lovet at hjelpe ham og som gjorde saa, ved en Hob Mark-Muus, der saaledes om Natten forgnavede *Assyrernes* Pile-Koggere, Buer og Skjolde, at de vaabenløse maatte tage Flugten[114].

At sammenligne dette Ægyptiske Præste-Sagn med den vel afhjemlede Ebraiske Historie, lønner vel neppe Umagen, men da Man af *Rabsaks* Tale maa slutte, at *Ezechias* har staaet i Forbund med den *Ægyptiske* Konge mod Senacherib, seer Man nok, hvor Snakken har hjemme, og naar Man blot veed, at "*Musen*" var hos Ægypterne det giængse *Sind-Billede* paa *Undergang* og Ødelæggelse, falder det i Øinene, at *Billed-Skriften* ikke har været saa dum, som de Præster Herodot talde med, gjorde den[115].

At nu de undertvungne Folk har benyttet Leiligheden til at giøre Opstand mod *Assyrerne,* er rimeligt, og Spor deraf finde vi saavel i *Herodots* Fortælling om *Medernes* Frafald, |US:181som i det Gesandtskab, Kongen i *Babylon, Mardak Baladan,* sendte til *Ezechias,* for at lykønske ham efter en vel overstaaet Sygdom, thi det gjorde naturligviis ingen *Assyrisk* Lehns-Mand med sin Herres Forlov.

|A:214Assarhaddon eller Asordan kom imidlertid til Kræfter, og undertvang ei blot *Babylon* paa Ny, men gjorde ogsaa et Tog hen til Middel-Havets Kyster, hvorfra han førde Kong *Manasse,* Søn af Ezechias, fangen med sig til *Babylon*[116]. Nærmere Beskeed veed vi ikke herom, undtagen at *Euseb* i sin Chronik, uvist efter hvem, beretter, at fornævnte *Mardak* blev efter sex Maaneders Forløb dræbt af en vis *Elibus* og denne igien fanget af *Assarhaddon,* men efter al Rimelighed har *Assarhaddon* for en kort Tid hævet det sjunkne Rige ved Hjelp af *Barbariske* Leie-Tropper; thi saaledes pleier det at gaae, og kun saaledes kan vi forklare os det *Skythiske* Otteogtyve-Aars Herredømme, som Herodot omtaler. Det afbrød nemlig, siger han, *Ninives* Beleiring, og Skytherne baade plyndrede *Askalon* i Syrien og klemde store Penge af *Psammetik* i Ægypten, Ting som passe godt i *Assarhaddons* Tid, men slet ikke i *Kyaxares,* som er samtidig med *Nebucadnezar* og maatte komme længe efter *Psammetik,* naar denne var Sethons Eftermand[117].

Efter *Herodot* var det omtrent 50 Aar *før Kyrus,* og 100 *efter*

Medernes Frafald, at *Kyaxares* indtog *Ninive,* og det stemmer med den historiske Ramme om *Tobias-Bogen,* hvorefter *Nebucadnezar* og *Asuerus* (Kyaxares) indtog den i Forening, ligesom *Arbakes* og *Belesis* i Mythen[118], og naar da Ninive først sank i Gruus omtrent 600 f. Ch., kan den godt, som Sagnet vil, have staaet i Alt mellem elleve og tretten Aarhundreder. Mærkeligt er det ogsaa, at naar vi lægge de *fem* Aarhundreder, *Ninives Overmagt* i Østen, efter *Herodot,* skal have varet, til de Syv, som forgik efter Medernes Frafald, komme |A:215vi tilbage til *Josva,* efter hvis Død Kongen af Mesopotamien, Cusathaim eller Cusan-Risathaim, er den Første, der undertrykker Israeliterne. Har ellers *Manetho* Ret i at *Assyrerne* begyndte at giøre Opsigt i den *første* Hyrde-Konges (Josephs) Tid, da har *Cusan* ikke været den Første af de Assyriske Erobrere i gamle Dage men vel den Sidste.

112

Kongebøg. IV. 15–17. Joseph IX. 14.

113

Kongebøg. IV. 18–19. Esaias 36–37.

114

Herod. II. 141.

115

Horapollo I. 50.

116

Kongeb. IV. 20. Esaias 39. Joseph X. 2. Krønikb. II. 33.

117

Herod. I. 104–5. II. 152.

118

Tobias-Bogen 14.

|US:182

Nebucadnezar og *Belsazar.*

Allerede da *Ezechias* med Flid havde viist Mardak Baladans Gesandter al sin Pragt og Herlighed, spaaede Propheten *Esaias,* i *Jehovahs* Navn, at al den Herlighed skulde flyttes til *Babylon,* og Kongen der have Ætmænd af Ezechias til sine Kammer-Tjenere, og vel kunde det synes opfyldt ved *Manasses* Fangenskab i Babylon, men det var dog kun som et Forvarsel, og det Brede var tilbage, som først kom tilsyne i den fjerde Slægt. *Afguderiet* havde efter Ezechias Dage taget frygtelig Overhaand i Jerusalem, og den gudfrygtige Kong *Josias* Bestræbelser, for i Bund og Grund at udrydde det, syndes kun at krones med Held, fordi det blandt de Fornemme afløstes af aabenbar Vantro og Ugudelighed, som gjorde Riget til et let Bytte for den første den bedste Erobrer. *Josias* faldt i et Slag mod

den *Ægyptiske* Kong *Necho,* som derpaa indtog *Jerusalem* og gjorde sig Riget skatskyldigt, og det gav *Chaldæernes* Konge *Nebucadnezar* en ønskelig Anledning til, efter sin Seier over *Necho* ved *Carchemis* (Kerkesi) paa Euphrats Bredd, at giøre ligesaa[119].

Dog, det blev ikke derved, thi da Nebucadnezars Skatte-Konger i Jerusalem, *Jechonias* og *Zedechias,* blev ham utroe, gjorde han aldeles Ende paa Riget. Første Gang nøiedes han med at bortføre Kongen *Jechonias* med 10000 |A:216af de Ypperste og Dygtigste i Landet, men Skrabet, som blev tilbage under *Zedechias,* kunde dog ikke holde sig rolig, og *Jeremias-Bogen* giver os saa troværdig og levende en Skildring af den Haardnakkenhed og Selvklogskab, parret med Nederdrægtighed og Feighed, som nu hørde til Dagens Orden i *Jerusalem,* at vi umuelig kan sørge over at see den Røver-Kule oplyst af Stadens og Templets Luer, skiøndt det synes, som om Alt hvad der i Palæstina giennem sex Aarhundreder var bygt til at trodse Tiden og trøste Slægten, sank dermed i Aske. Af samme Bog seer Man, at der paa een Gang var Gesandter hos *Zedechias* i Jerusalem fra *Tyri* og *Sidons, Edoms* og *Moabs* og *Ammons* Konger, og hvad de var samlede for, behøve vi ikke engang at giætte os til, da Propheten sender Bud med dem til Kongerne fra *Jehovah,* at de ikke maae lyde deres falske Spaamænd og Drømmere, som opmuntre dem til at byde |US:183*Nebucadnezar* Spidsen; thi Herren har skiænket ham Rigerne, saa enten med det Gode eller med det Onde, tjene ham skal de[120]. Om hvad de Andre valgde, veed vi ikke stort, men hvem der trodsede til Enden, var *Zedechias,* eller rettere hans Herskab, Pøbel-Fyrsterne *Sephania, Gedalia* og hvad de alle hedd, som ophidsede Folket og mishandlede hvem der vovede at blotte og laste deres Dumdristighed. I *halvandet* Aar var *Jerusalem* indsluttet af *Chaldæerne* og blev udhungret, og da Chaldæerne trængde ind, flygtede Zedechias giennem Kongens Have med sin Liv-Vagt, men han blev forfulgt og grebet paa Sletten ved *Jericho* og ført til Ribla i Syrien, til Kong Nebucadnezar, som lod hans Børn henrette for hans Øine og lod saa hans Øine udstikke og førde ham i Lænker med sig til Babylon[121].

Vil Man see, hvor aldeles Riget i Jerusalem havde tabt |A:217al Lighed med den *Kirke-Stat,* Moses oprettede, da lægge Man blot Mærke til, at *Jeremias,* erkiendt for en *Jehovahs* Prophet alt i *Josias* Dage, ikke alene blev kastet i Fængsel, da han, efter at have noksom prædiket for døve Øren, vilde forlade Staden, men, fordi han i *Jehovahs* Navn spaaede at Chaldæerne skulde indtage Staden, blev nedsænket i en Hule, for at sulte og pines ihjel, saa det var kun *Morianen* mellem Kongens Kammer-Tjenere, *Ebed-Melech,* der gruede for en saadan Misgierning og frelste hans Liv. *Jeremias* sad endnu i Fængsel, da Byen blev taget, men Kong *Nebucadnezar,* som havde hørt hans Rygte, paalagde udtrykkelig sine Høvdinger at sørge for hans Sikkerhed og lade ham frit begive sig hvorhen han

vilde, saa, skiøndt han, ved en Feiltagelse, han selv synes at have foranlediget, blev lagt i Lænker, løslod dog Huus-Hovmesteren *Nebusar-Adan* ham strax, saasnart det opdagedes, og han valgde da at blive iblandt Almuen paa Landet, som Man, efter Stadens fuldkomne Ødelæggelse, ei fandt det Umagen værdt at bortføre. Havde denne lille Hob, med *Jehovahs Prophet* midt iblandt sig, været ligesindet med ham, da havde der endnu efter Jerusalems Ødelæggelse ligefuldt været et Guds Folk i Palæstina, men det var langt fra, og det varede ei længe, før denne Almue, under Anførsel af trodsige Snaphaner fra Krigens Dage, trods Prophetens Forbud i Jehovahs Navn, drog til *Ægypten,* for der i Mag at bage Offer-|US:184Kager til Himlens Dronning[122]. Hvor *Jeremias* siden blev af, veed Man ikke, men ventelig drog han til *Babylon,* hvorfra, som han forkyndte, Folket, efter *halvfjerdsindstyve* Aar, skulde vende tilbage, og hvor Man tydelig synes at spore ham i *Klage-Sangen* ved *Babels-Floder*, som Sagnet tillægger ham[123].

|A:218Dog, der er en anden af *Israels Propheter,* som her ingenlunde maa glemmes, da vi ikke alene veed, han var i *Babylon,* men kom til at staae i et nøie Forhold til Kongerne der, og det er Propheten *Daniel* af Konge-Slægten, som i sine Drenge-Aar blev bortført, tilligemed *Jechonias,* og udtaget, tilligemed flere gode Hoveder blandt de unge fornemme Jøder, efter *Nebucadnezars* Ordre, til at oplæres i al *Chaldæernes* Vidskab og Boglige Konst. *Daniel* gjorde nemlig ikke blot, tilligemed sine Staldbrødre, *Ananias, Asarias* og *Misael,* saa udmærkede Fremskridt, at Kongen ved Overhøringen beundrede det; men der indtraf snart et Tilfælde, hvorved han steg omtrent ligesaa høit i *Babylon* som *Joseph* i *Ægypten* og paa en ikke ulig Maade.

Nebucadnezar havde nemlig havt en forunderlig Drøm, en Nat, som om Morgenen kun svævede dunkelt for ham, men ængstede ham saaledes, at han strax lod alle Spaamænd og Stjerne-Tydere, Hexe-Mestere og *Chaldæer* kalde, for at faae at vide baade hvad han egenlig havde drømt og hvad det skulde betyde. *Chaldæerne* tog nu vel Ordet, paa *Aramæisk* (Syrisk), og forestillede hans Majestæt, at naar de skulde udlægge hans Drøm, maatte han nødvendig først fortælle den; men jo klarere de udviklede, at for at kunne sige ham hvad han havde drømt og glemt, maatte de være ligesaa kloge som *Guderne,* hvis Bolig er *ikke hos Kiød*, desmere forbittret blev Kongen, saa han erklærede udtrykkelig, at hvis de ikke opfyldte hans Forlangende, skulde de Alle miste Livet, som Folk, der kun foer med Løgn og Tant. Da imidlertid *Daniel* blev opsøgt for at dele Skæbne med de andre Bog-Lærde, og han fik at vide hvorom det gjaldt, udbad han sig blot Natte-Frist af Kongen og lovede da at sige og udtyde ham Drømmen. Fristen blev bevilget, *Daniel* og hans Stalbrødre bad Israels Gud om Hjelp i Nøden, og da blev |A:219Hemmeligheden Daniel aabenbaret i et Drømme-Syn,

hvorpaa han stædtes ind for Kon|US:185gen og sagde: Kongen laae og tænkde paa Fremtiden og saae da en Billed-Støtte, baade stor og stolt, med et frygteligt Blik: Hovedet var af det pure *Guld,* Arme og Hænder og Bryst var af *Sølv,* Livet og Lænderne af *Kaabber,* Benene af *Jern* og Fødderne en Blanding af Jern og Pottemager-Leer! Derefter saae du en Steen, løsrevet uden Hænder fra en Klippe, som slog til Billed-Støtten og sønderknuste den, saa baade Sølvet og Guldet og Kaabberet og Jernet og Leret blev som Støv og henveiredes som Avner for Vinden, uden at efterlade sig et Spor, men Stenen voxde til en Klippe som opfyldte Jorden! Det var Drømmen, og hør nu Forklaringen: du med dit Verdens-Rige er selv Guld-Hovedet, men derefter skal opkomme et Andet, og saa det Tredie, ligt Kaabber, og saa det *Fjerde, Jernet* ligt, som knuger og knuser Alt, og Blandingen af Jern og Leer i Fødder og Tæer betyder, at det Rige skal deles og være en Blanding af Styrke og Afmagt, og at da skal Folkene blandes, men kun som Jern og Leer, der aldrig hænger sammen. Men i de samme Kongers Dage stifter *Himlens Gud* et *Rige,* som aldrig forgaaer, det knuser og henveirer alle andre Riger, men varer selv evindelig! Sanddru er Drømmen og Forklaringen sikker. Vel havde *Daniel* givet Gud Æren og udtrykkelig erklæret, at det var ikke ham selv, der havde udgrundet Hemmeligheden, men ikke desmindre faldt dog nu Kongen paa Knæ for ham og befalede at giøre Røgelse for ham, sigende: tilvisse er eders Gud en Gud over alle Guder og en Herre over alle Konger og viis paa det Skjulte, siden han kunde aabenbare den Hemmelighed, og Kongen overøste *Daniel* med Foræringer og gjorde ham til Over-Statholder i Babylonien og til Mester for alle de Vise[124]!

Det er mærkværdigt nok, hvad der fremdeles fortælles om |**A:220***Nebucadnezar,* om *Billed-Støtten,* han lod opreise paa *Dura-Sletten,* og om de tre Mænd, *Daniels* Venner, han lod kaste i den gloende Ovn, fordi de ikke vilde tilbede den, og om hans Afsindighed og Helbredelse; men det hører dog nærmest til Kirke-Historien; det Foregaaende derimod viser ikke blot, hvorledes Israels Gud skaffede sit Folk Religjons-Frihed og taalelige Kaar i Udlændigheden, men kaster fra flere Sider Lys paa Tilstanden i Babylon, og meddeler os en *universal-historisk* Spaadom, der er den *Eneste* i sit Slags. Denne Spaadom peger nemlig saa umiskiendelig paa det *Persiske*, |US:186det *Græske* og det *Romerske* Verdens-Rige, at det er intet Under, Man i vor mistænkelige Vidskabs-Tid har fundet det rimeligst, den var gjort *bag efter*, men, alt Andet fraregnet, veed vi dog, den er gjort *før* Christi Fødsel og stadfæstes ei mindre af den følgende Tid end af den Foregaaende, saa der er ei mindste Grund til at formode Andet, end at den vil blive saaledes ved til Verdens Ende! Hvorvidt derimod *Daniels Drøm,* som røbede og forklarede *Nebucadnezars,* skal kaldes *naturlig* eller *overnaturlig,* det er et Spørgsmaal, Man i Universal-

Historien ei fristes til at plage sig med, og hvem der ærgrer sig over *Israels* Fremsyn, skulde helst skynde sig derfra med den Bemærkning, at Ahnelsen af de *fire* Verdens-Aldre, som Guldets og Sølvets, Kaabberets og Jernets, har i Old-Tiden været vidt udbredt, peger paa Menneske-Livets *fire* Aars-Tider og speiler sig i Mythen om *Kronos* og hans Sønner!

Vende vi nu tilbage til *Nebucadnezar* og spørge, hvorvidt hans Herredømme strakde sig, da lader det sig ingenlunde bestemt afgiøre, men at han har undertvunget *Phønicien* og brandskattet *Ægypten,* see vi ikke blot af de *Ebraiske* Skrifter, men ogsaa af de *Babyloniske* og *Phøniciske* Efterretninger, som *Joseph* har opbevaret[125].

|A:221At *Herodot* slet ikke ændser *Nebucadnezar,* har Man fundet besynderligt, og det vilde saa være, hvis han ikke med Flid havde giemt Talen om Babylons Konger til sin *Assyriske Historie,* som vi savne[126]. Han tilskriver imidlertid rigtig nok en Dronning *Nitokris,* der maatte være samtidig med *Nebucadnezar,* de *Babyloniske* Underværker, som *Chaldæeren* Berosus tillægger denne Konge, og Fabelhansen *Ktesias* den gamle *Semiramis;* men det kommer ventelig af, at den *Babyloniske* Mythe, som *Herodot* troskyldig fulgde, henførde al Babylons Herlighed i en Sum til de to Dronninger: *Semiramis* og *Nitokris,* hvad udentvivl kun skal sige *Babyloniers* og *Chaldæers* Kron-Skud. Forholdet mellem *disse* er vist nok en dunkel og derhos killen Sag, men som dog maa berøres, om aldrig for Andet, saa dog for at paaanke det Misgreb, hvorved Man i vore Dage har villet oplyse den historiske Dunkelhed med en Poetisk, og saaledes end mere speiet det noksom indviklede Spørgsmaal. At nemlig *Chaldæer-Navnet,* baade |US:187hos de *Græske* og de *Ebraiske* Forfattere, snart bruges om et Sæt *Præster* og Bog-Lærde i *Babylon,* og snart om en heel *Folke-Stamme,* det er klart, og at det *Chaldæiske* Herredømme begynder med *Nebucadnezars* Fader *Nabolassar,* er høist rimeligt, men naar Man nu giør disse *Chaldæer* til et *Barbarisk* Folk, der *nordenfra* skal være trængt ind i det *Syvende* Aarhundrede, da er det grebet af Luften og kun fortvivlet henført til et dunkelt Sted hos *Esaias,* midt i Spaadommen om Tyrus, som i vor *Ebraiske* Text er uforklarligt, og hos de *Halvfjerds* siger tydelig: det nytter heller ikke *Tyrierne* at tye til *Chaldæa,* thi ogsaa der hærger Assur, og *Muren* (man maa tænke paa den Mediske) er faldet[127]. |A:222Sagen er i sig selv af liden Vigtighed, da *Babylon* er langt fra at være en *Hoved-Stad* i Universal-Historien, men skal Man have en forsvarlig Mening om *Chaldæer-Folket,* maa Man nødvendig søge dem, hvor *Strabo* peger, naar han siger: der er i *Babylonien* et Slags *indfødte* Philosopher som kaldes *Chaldæer,* boe for dem selv og befatte sig især med Astronomien, tildeels ogsaa med *Stjerne-Tyderiet;* men der er ogsaa en *Chaldæisk Folke-Stamme,* som beboer den Deel af

Landet, der grændser til *Arabien* og den *Persiske* Bugt[128]. Da nu tillige *Chaldæeren* Berosus udtrykkelig siger, at Landet fra Arilds-Tid har været beboet af *forskiellige* Stammer, og kalder Nebucadnezar *Babyloniers* og *Chaldæers* Konge, kan her aldrig være Talen om en senere Indvandring, men vel om at *Chaldæerne,* enten første eller dog sidste Gang, i det syvende Aarhundrede har faaet *Over-Magten,* og saavel deraf, at *Abraham* kom fra *Chaldæa,* som af *Daniels* Forhold til *Chaldæerne* følger, at de var en *Semitisk* Stamme[129]. Naar Man derimod nu sædvanlig paastaaer det Samme om de egenlige *Babylonier,* da er det uden al Grund, thi baade var *Nimrod Chams* Ætmand, *Indmuringen* ved *Euphrat* et plat Side-Stykke til den ved *Nilen,* og Ligheden i Babylon med *Ægyptiske* Sagn og Sæder selv *Herodot* paafaldende[130]. At *Murmester-Skriften* (Kile-Skriften) paa Tegl-Stenene, som Man endnu ikke har lært at læse, maa tilhøre *dem* og *ei Chaldæerne,* synes naturligt, og at *Babylonierne* havde deres *Hierogly*|*US:188*pher, maae vi ikke blot slutte af de Semiramis-Malerier, *Ktesias* ophøier, men kan tydelig see hos *Berosus,* især |**A:223**paa Sagnet om det underlige Dyr *Oannes*, Hælvten Mand og Hælvten Fisk, der steg op af den *Persiske* Bugt og bragde *Kulturen* med sig, men var kun i *Land* om Dagen; thi alle Mærker maatte slaae Feil, om det ikke var et *Skipper-Billede*, og det er høist rimeligt at *Phønicerne,* fra deres Anlæg i den *Persiske Bugt*, har taget sig lidt af Babyloniernes Opdragelse. Frugten heraf, tænker jeg, var den gamle *Semiramis* eller Babyloniernes gyldne Tid, hvorimod *Nitokris,* som vel betyder *Skjold-Møen*, skal være den *Chaldæiske* Kamps og Seiers Tid under *Nabolassar* og hans stormægtige Søn.

Dog, Sligt er naturligviis en uvis Giætning, kun er det vist, at ligesom, efter *Herodot, den anden Labynet* , under hvem Murene styrte, er Søn af den *Første* og *Nitokris,* under hvem de reistes, saaledes er ogsaa hos *Daniel Belsazar,* hvis Rige deles mellem *Meder* og *Perser,* Søn af den *Nebucadnezar,* som kaldte sig det store Babylons Skaber og med hvem det *Chaldæiske* Verdens-Rige stod og faldt, hvad altid beviser, at det ikke var indvortes Drift og Dygtighed til stor Bedrift, men kun udvortes Omstændigheder, som engang, i en snever Vending, gjorde *Babylon*, lig *Paris,* til Over-Magtens Sæde.

Spaadommene om et saadant Riges Glands og Vælde er naturligviis i sig selv langt mærkværdigere, end om dets let beregnelige Undergang, men dog er neppe nogen Spaadom om en enkelt Begivenhed blevet saa berømt, som den af *Esaias* om Babylons Indtagelse af *Kyrus,* deels fordi han nævnes ved sit rette Navn *(Kores)*, deels fordi Ødelæggelsen i Bund og Grund, som den endnu forbauser Øiet, er skildret med de mest levende Farver, og endelig fordi Man i det Mindste længe har troet, at *Udtørringen* af *Euphrat,* hvorved, *Herodot* fortæller, Babylon blev indtaget, var

udtrykkelig |A:224forudsagt af Propheten[131]. Saalænge derfor i Christenheden den Tanke-Gang var almindelig, at hvem der ansaae Israels Propheter for sanddrue Spaamænd, maatte ogsaa nødvendig troe hele *Christendommen,* saalænge greb naturligviis dennes Modstandere til det fortvivlede Raad at erklære alle de klarlig opfyldte Spaadomme for grovt Bedrageri; men naar Man besinder sig paa, at siden *Jøderne* i atten Aarhundreder, uden at blive |US:189*Christne, virkelig* har troet paa deres Propheters Sanddruhed, maa det sagtens ogsaa *være mueligt;* da vil Man naturligviis bære sig klogere ad, og med Beundring af Prophetens store Fremsyn, kun paaanke de Skrift-Kloges Misbrug deraf, og deres fjantede Paastand, at *hvad* der kun dunkelt spilles paa, er klart forudsagt. At Propheten i *Senacheribs* Tid baade forudsaae *Babels Høihed* og *Fald,* og kaldte paa *Meder* og *Perser* og paa *Kyrus* selv, til at styrte den Stolte, det er klart og det er Nok til at vække vor Beundring af Aandens hemmelige Kræfter, men *Flodens Udtørring* ved Babels Indtagelse er ingenlunde *forudsagt,* den er kun dunkelt ahnet af Propheten, da han spaaede i den Herres Navn, der, som han siger, stadfæster sin Tjeners Ord og sine Buds Formodninger, som siger til *Dybet:* bliv tomt, Jeg *udtørrer* dine *Floder,* som kalder *Kyrus* til Medhjelper ved *Jerusalems* Bygning[132].

For nu ret at forstaae *Herodots* Fortælling om *Babylons* Indtagelse, maae vi lægge Mærke til den store Sø, fire Mile (400 Stadier) i Omkreds, langt ovenfor Staden men tæt ved Floden, som Dronning *Nitokris* havde ladet grave og ledt Floden ind i, medens hun murede Bolværket op og bygde Brohovederne af hugne Steen, paa begge Sider af Euphrat, hvor den løb langs igiennem Babylon. Vel mødte |A:225nemlig den Babyloniske Krigs-Hær *Kyrus* tæt udenfor Byen og blev slaaet, men det var Man belavet paa, saavelsom paa en Beleiring, og havde desaarsag forsynet Staden med Levnets-Midler til mange Aar, saa *Babylonierne* sad trygt inden deres høie Mure, og Seierherren, som ei saae sig istand til at udrette noget imod dem, kom selv i Forlegenhed. Men hvad enten det nu faldt ham selv ind, eller en Anden gav ham det gode Raad, saa ledte *Kyrus* nu Floden ind i Dronning-Søen, efterat have opstillet en betydelig Magt baade oven og nedenfor Staden, med den Ordre at bryde ind giennem Flod-Sengen, saasnart Vandet var noksom faldet. Det var jo et stort Vove-Stykke, thi havde Babylonierne faaet Nys eller havt den mindste Ahnelse om det, behøvede de blot at have lukket Flod-Portene og sat sig til Mod-Værge paa Skandsen ved begge Sider, for at fange *Perserne* ligesom i et Net; men det lykkedes, de vadede igiennem Floden, da Vandet endnu gik dem til Bælte-Stedet, og, da det just var en *Høitids-*|*US:190Dag,* blev Midten af Byen taget, medens Man endnu dandsede og holdt sig lystig i *Udkanten*[133].

Om samme *Lystighed* har vi en forunderlig Efterretning af et *Øien-Vidne,* Propheten *Daniel* nemlig, som levede endnu, men var gammel og glemt, medens Kong *Belsazar* sad over Borde ved et stort Giæstebud, han gjorde for sine tusinde Herremænd. Da nu Kongen havde ladt sig Vinen smage, befalede han at hente Skaalerne af Guld og Sølv, som hans Fader, Kong *Nebucadnezar,* havde taget ud af *Templet i Jerusalem*, og da de kom, drak baade han og hans Herre-Mænd, hans Friller og hans Yndlinger Viin af dem, med Priis til Guderne af Guld og Sølv, af Kaabber og Jern og Steen og Træ. Men see, da kom der et Haand-Blad frem og skrev paa den gipsede Væg, lige|A:226for Kongens Øine og forsvandt, hvorover Kongen blev saa forskrækket, at han blegnede og Knæerne rystede under ham, og han skreg paa *Stjerne-Tydere, Chaldæer* og *Spaamænd,* at de skulde komme og læse og forklare ham Skriften, og til hvem der kunde det, udlovede han Purpuret og Guld-Kiæden og Rang som den Tredie næst Kongen. Ind kom nu alle de Vise, men da Ingen af dem kunde læse end sige forklare Skriften, da blev alle de Store ligesaa bange som Kongen. Saa kom Dronningen ind, hvor de sad og drak, hilste paa Kongen og trøstede ham med, at der var dog en Mand i hans Rige med de hellige Guders Aand, hvis Viisdom og Forstand paa mørke Taler stod sin Prøve i Nebucadnezars Dage, saa han udnævnedes til Formand for alle Chaldæer og Vise, og *Daniel* var hans egenlige Navn, men Beltsasar kaldte Kongen ham. Nu ledte Man *Daniel* op, og, efterat have læst Loven for Kongen, der ei var blevet klog af sin Faders Skade, men ophøiede sig mod Gudernes Gud og knælede for de Umælende, da læste han ogsaa Skriften, sigende: der staaer *Mene, Mene, Tekel, Uparsin,* og det betyder, at talte er dit Riges Dage, veiet og vippet er du, og deelt er din Magt mellem *Meder* og *Perser!* Skiøndt *Daniel* udtrykkelig havde frabedt sig baade Gunst og Gave, saa holdt dog Kongen Ord med Purpuret, Guld-Kiæden og Rangen, men i den samme Nat blev *Chaldæer-Kongen* Belsazar dræbt, og *Mederen Darius,* to og tresindstyve Aar gammel, besteg hans Throne[134].

Om den *ulæselige* Skrift paa Gips-Dækket maa der sagtens endnu være flere forskiellige Meninger end om *den,* der findes |US:191paa de *røde* Stene fra *Babylon*; men i det Universal-Historien maa overlade det til *Daniel* selv at give Grunde saavel for sin Læse-Maade som for sin Udtydning af den mageløse Indskrift, hvormed alle de andre Boglærde for|A:227giæves brød deres Hoveder, kan *den* ikke undlade at velsigne den *Ebraiske* Prophet, der saa venlig rækker den *Græske* Historie-Skriver Haand; thi derved oplives ikke blot vor Forestilling om *Babels* Fald, men vi lynslaaes af den glædelige Opdagelse, at *Forsynet* har vaaget over den Universal-Historiske *Kiæde,* saa den blev *aldrig afbrudt*. Vel ligger der nemlig omtrent et Aarhundrede mellem *Daniel* og *Herodot,* men de mødes dog alt i Beretningen om den samme *Verdens-Begivenhed;* derhos

var hverken Daniel den *sidste* Ebraiske Prophet eller Herodot den *første* Græske Historie-Skriver, og endelig, hvad der kroner Værket, levede baade *Nehemias,* som slutter de Ebraiske Historie-Bøger, og *Herodot,* som begynder den Græske *Verdens-Historie,* begge under den *samme* Perser-Konge, *Artaxerxes Lang-Haand,* hvorved Old-Tidens Historie saa uformodenlig og øiensynlig sammenknyttes, at vi nødvendig maae beundre den Aand, der svæver over Tiderne og styrer deres Løb.

At *Herodot* ikke taler om nogen *Meder Darius,* som en kort Tid var Sætte-Konge for *Kyrus* i *Babylon*[135], har vel baade stødt og piint de Lærde, men det er dog vel intet Under, at *Ebræerne,* som sad ved *Babels* Floder, da de udtørredes, end sige *Daniel,* som stod for Kongens Ansigt, vidste bedre Beskeed om Thron-Følgen, end *Herodot* kunde give, et Aarhundrede efter, ved at vælge af *tre* forskiellige Sagn om *Kyrus* hvad han *fandt rimeligst*[136]. Derimod er det høist mærkværdigt, at *Ksenophon,* i den historiske *Ramme* om hans Kyrus-Skilderi (Kyropædien), ikke blot stadfæster at Kongen i Babylon blev dræbt den *samme Nat,* da Perserne brød ind i Byen, men lader ogsaa *Kyrus,* efter Hjemkomsten, bukke for sin Morbroder, |A:228*Mederen Kyaxares,* og fortælle ham, at Slottet i *Babylon* staaer til hans Tjeneste, *naar* han behager at benytte det som *sit eget;* thi det Sidste er i den unge Seier-Herres Mund jo kun en høflig Befaling til den gamle Meder om at flytte sin Konge-Stol til Babylon[137]. At *Navnet* klinger anderledes, har vel ogsaa stødt endeel Boglærde, men det be|US:192viser kun deres Vrantenhed, thi om Nøiagtighed i Sligt var det aabenbar her slet ikke *Ksenophon* at giøre, og *Forvexlingen* var saa meget lettere, som vi af en Anmærkning hos *Daniel* see, at Darius var en Søn af Kyaxares (Achasuerus)[138].

Saaledes faldt da det stolte *Babylon* og stadfæstede mærkelig Prophetens Ord, om dem der var kloge paa Himmelens Løb[139], thi *Chaldæernes* Læsning i Stjernerne var ikke blot berømt i Oldtiden, men var den eneste *Videnskabelighed,* vi kan skiønne, Babylonierne beflittede dem paa, uden engang at kunne forudsee den Persiske ei meget fine Krigs-List. Under *Darius* Hystaspis stræbde *Babylon* vel at hæve sig igien, men sank derved kun endnu dybere og mistede Endeel af sine Mure og alle sine Kaabber-Porte, blandt hvilke, som vi ved den Leilighed see hos Herodot, En var kaldt op efter *Semiramis,* en Anden efter *Niniviterne,* en Tredie efter *Belus* og en Fjerde efter *Chaldæerne*[140]. Fra *Alexander* den *Stores* Tid forsvinder *Babylon* ganske af Universal-Historien, indtil Man begyndte at lede om dens Ruiner, og deraf kan vi slutte, den har havt sin Rigdom og Storhed af *Handelen,* som fra den *Persiske* Bugt, fra Persien og Indien, *gik derover* til Vest-Asien |A:229og Middel-Havet, men trak sig, efter Alexanders Tid, til Seleukia og den Parthiske Hovedstad *Ktesiphon* ved *Tigris,* for siden, i *Araber-*

Tiden, at flytte til Bagdad og Bassora. Vi veed for Resten, at hvad *Babylon* selv førde til Markeds var alskens Pynt og Stads (Galanteri-Vahre) fra kostbare Tepper til pænt udskaarne Signeter og lugtende Vande, og da nu tillige Lystigheden og Frækheden var langt fra at fattes, maa *Babylon* med Rette kaldes Oldtidens *Paris*. At den ogsaa meget *tidlig* har udmærket sig ved Stads, kan vi slutte af *Josva-Bogen,* thi mellem de Ting der ved *Jerichos* Indtagelse stak den ulykkelige *Achan* i Øinene, saa han overtraadte det strænge Forbud, var ogsaa Stads fra *Sinear* eller, som det almindelig oversættes, en *Babylonisk* Kappe.

Kile-Skriften paa Tegl-Stenene har Man vel, som sagt, endnu ikke lært at læse, men Man har dog grundet Formodning om, at den kun indeholder Giælds-Forskrivninger og andet Sligt, og det er saameget rimeligere, som *Ægypterne,* der maae kaldes Babyloniernes ældre Brødre, heller ikke synes at have |US:193brugt deres egenlige Bogstav-Skrift (Folke-Skriften) uden til Juridiske Documenter.

Hvad endelig *Chaldæernes* Viisdom angaaer, da er det vel tilstrækkelig beviist, at det var Fjas med den i Grunden, men kiende bør vi dog det Skudsmaal, *Diodor* giver den, hvor han fortæller, at de i Staten omtrent havde samme Stilling som Præste-Kasten i *Ægypten* og beskriver deres Meninger baade om Himmel og Jord, som, han siger, de tillagde en Slags Evighed i Grunden, men betragtede i deres Indretning som et guddommeligt Værk, saa Intet skedte tilfældig men Alt efter Forsynets Bestemmelse. Baade, siger han nemlig, spaaede de rigtig om *Alexander* og hans Efterfølgere, og forudsige i det Hele Folk deres Skæbne saa nøi|**A:230**agtig, at Man maa forbauses derover, thi Mage til Stjerne-Tydere finder Man ikke i hele Verden[141].

119

Kongeb. IV. 23. 24. Krønikb. II. 35. 36. Jeremias 46. Joseph X. 5. 6.

120

Jeremias 27.

121

Jeremias 39. Joseph. X. 7. 8.

122

Jeremias 37–39. 43.

123

Psalm. 137.

124

Daniel 1–2. Joseph X. 10.

125

Josephs Oldskrifter X. 11. Forsvar I. 19–21.

126

Herod. I. 184–88.

127

Esaias XXIII. 13.

128

Strabo XVI. 739.

129

Moses I. 12–15. Fab. Bibl. Gr. XIV. 12.

130

Herod. I. 182. 98.

131

Esaias. 13. 14. 21. 44–47.

132

Esaias XLIV. 26–28.

133

Herod. I. 185–86. 190–91.

134

Daniel 5.

135

Daniel 9.

136

Herod. I. 95.

137

Ksenophons Kyropædi VII. 10. 11. VIII. 9.

138

Daniel 9.

139

Esaias 47.

140

Herod. III. 150–60.

141

Diodor II. 81–83.

Meder og *Perser*.

Meder og *Perser* er vel ogsaa blandt de Folk i Old-Tiden, der, langt fra i Tidens Længde at vise sig den store Rolle, voxne, de fordum spillede, ei engang har efterladt os en Beskrivelse deraf; men ved høimodig at sætte de fangne *Ebræer* i Frihed, og ved overmodig at rasle med Lænker for de frie *Græker,* har dog *Perserne* gjort Universal-Historien to saa vigtige Tjenester, at den nødvendig maa dvæle ved deres Ihukommelse med langt anderledes Deeltagelse, end ved *Assyrers* og *Babyloners*. Vel havde nemlig den Bro, *Kserxes* slog over *Hellespont,* kun stakket Varighed, men kan dog aldrig glemmes, fordi den hænger paa det Nøieste sammen med den store Bro mellem Asien og Europa, mellem *Græker* og *Ebræer,* som den

Persiske Historie danner, en Bro, der var Universal-Historien uundværlig, da den ellers vilde faldet fra hinanden i usammenhængende Brud-Stykker. Asiens blomstrende Tid var forbi, *Ebræerne* var efter den *Babyloniske Udlændighed*, som et Folk, kun en Skygge af sig selv, Propheternes Række sluttedes snart efter *Daniel,* og den sidste *Ebraiske* Historie-Skriver *Nehemias* var Mund-Skiænk hos *Artaxerxes* Lang-Haand, saa *Herodot,* der netop under samme Konge skrev sin Verdens-Historie, kom unægte|US:194lig som han var kaldet og kunde ei heller udeblevet længe, naar vi skulde være istand til at sammenkiæde Folkenes Levnets-Løb. Nu var det imidlertid aabenbar *Perser-Krigen,* som udvidede Grækernes historiske Syns-Kreds, og uden hvilken vi ligesaalidt kan tænke os *Herodots* Museum, som *Alexanders* Tog med alle dets forbausende Følger, og derfor især høre Slagene ved |**A:231**Thermopylæ og Salamis til de mærkværdigste Stats-Begivenheder i Tidens Løb.

Det Land, der, med *Kyrus,* indtraadte i Verdens-Historien, er den store, langagtige *Firkant,* som dannes af *Tigris* mod Vesten, det *Kaspiske* Hav og *Gihon* (Oxus) mod Norden, *Indus* mod Østen og det *Indiske* Hav med den *Persiske* Bugt imod Syden, altsaa hvad vi til daglig Brug endnu kalde *Persien*. Vel er just ikke "*Persien*" men "*Iran*" (Grækernes *Ariane*) Hoved-Navnet, Man i Landet selv har betjent sig af; men deels er dette Navn ligesaa ubestemt og svævende, og deels maa det nødvendig giøre Udslaget, at baade var det under *Perser-Navnet* Folket vandt sin Hæders-Krands, og fra *Farsistan* det Største i alle Maader udgik. Sagen er da kun, at vi hverken maae tænke os det gamle eller det ny *Persien* som Hjemmet for en *enkelt* Folke-Stamme, men som det *Asiatiske Tydskland,* der endnu mere end det *Europæiske* har været udsat for idelige Indvandringer og Omvæltninger og hvis Indbyggere endnu langt mindre end *Tydskerne* har vundet selv den Lighed, fælles Skrift-Sprog og Lovgivning stræber at frembringe. Som en *Grændse-Leir,* større end Tydskland, mellem *Vest-Asien, Tartariet, China* og *Indien,* skal vi derfor betragte *Persien;* thi en saadan har det lignet fra Arilds-Tid, og dertil synes det i alle Maader skabt. Isteden derfor her at opregne alle de barbariske Navne, de forskiellige Stammer enten have givet dem selv eller faaet af Grækerne og os, vil vi blive staaende ved *Meder* og *Perser* i Syd-Vest, som er de eneste nogenlunde faste Folk, vi kan opdage, og derfra kaste et Blik paa Leiren, som den ligger for vore Øine. Hvad vi nu først blive vaer, er den høie Beliggenhed, thi selv Sletterne er Flakkebjerge, flere tusinde Fod over Vand-Skorpen, hvoraf følger, at Man her, under samme Polihøide som *Ægyptens,* har en ganske |**A:232**anden Himmel-Egn, har kun nede i Dalen ved *Bugten* smeltende Hede, og nordisk Vinter længe før Man naaer det *Kaspiske* Hav, under *Siciliens* Brede. Leiren er dernæst vel forskandset, thi den udgiør

egenlig kun en *Ørk,* med en tyk *Bjerg-Krands,* som i *Østen* |US:195kaldes *Solimans-Bjergene* og knytte sig der ved *Hindukosch* til *Himilaya,* men faaer i *Nord-Vest* Navn af *Zahresch* (Zagros), hvor den mødes med *Ararat,* saa alt Samkvem skeer her giennem Snevringer og Smutter, eller saakaldte *Porte* (Kotuls), mellem hvilke fordum især de *Kaspiske* blev navnkundige. Ørken, vi talde om, fører kun Navn af Salt og Sand, men strækker sig fra Nord-Vest til Syd-Ost over *hundrede* Mile og slaaer, fra *Zareh-Søen,* en Bugt i Nord-Ost, op mod *Kandahar,* uden at vi kan sige, hvordan det egenlig saae ud i gamle Dage; thi efter Sagnet skal Salt-Ørken nordenfor Søen have været et deilig bebygget Land i *Rustans* Helte-Tid, og det er ingenlunde umueligt, da der i dette Jord-Strøg er Salt-Bund allevegne, som bliver frugtbar ved at vandes og øde ved at overlades til sig selv. Landet har nemlig ingen store Floder og fattes Regn, saa det kun lader sig opdyrke ved Hjelp af flittig Brønd-Gravning og konstige Vand-Ledninger, men Perserne har ingenlunde været saa flittige Dyrkere af Vand-Konsten, som de fra Arilds-Tid har været store Mestere i den, og derved i deres Trappe-Land frembragt de deilige Frugt-Haver (Paradiser), Man i Old-Tiden høilig beundrede og endnu saare forlystes ved. Kun hvor *Over-Kongen* og de ypperste Høvdinger opslog deres *Leir,* fremtryllede Man et *Paradis* i Ørken, som forsvandt, saasnart de flyttede, og allerede deraf kan Man let forklare sig de berømte Hoved-Stæders Skæbne, hvis Ruiner Man tildeels forgiæves leder om, men dog kan Somme af de Ældre ogsaa have faaet deres Helsot paa samme Maade, som i vore Tider det berømte *Schiras,* |A:233der ved et *sexdages* Jord-Skiælv saaledes forstyrredes, at det neppe nogensinde staaer til Opreisning. Bjerg-Landet *vestenfor* Salt-Ørken er imidlertid ikke blot begunstiget med flere Vand-Løb og videre Sletter end Resten, men var ogsaa fra Arilds-Tid beboet af Hoved-Stammerne, som i Old-Tiden kaldtes *Meder* og *Perser,* og her løbe Lande-Veiene mellem *Assyrien, Babylon* og *Indien,* deels nordenom Salt-Ørken og deels sydenom Sand-Ørken, hvorved Mellem-Handelen drives, saa paa denne Kant maae vi fæste vor Opmærksomhed.

Medernes berømte Hoved-Stad *Ægbatana,* sige de Lærde, skal have ligget i Nærheden af det nuværende *Hamadan* i det Persiske Erak (Irak Adjemi), men da Man intet Spor har fundet af den, veed Man i Grunden ikke mere, end hvad de Gamle melde, at den laae vestlig i Medien, paa samme Strøg som de Kaspiske Porte mod Østen. I Øvrigt beskriver *Herodot* den, |US:196Man kan ikke ret see, om efter Øiesynet, eller blot efter andres Mund, saaledes, at den havde omtrent samme Omkreds som *Athenen,* men bestod af *syv Ringe* inden i hinanden, hver med sin Mur, paa Siderne af en Høi, med Borgen paa Toppen. Disse Mure, siger han, var saaledes læmpede efter hinanden, at af de Sex saae Man blot *Krandsene,* som

havde hver sin Farve, den Første *hvid,* den Anden *sort,* den Tredie *mørkerød,* den Fjerde *blaa,* den Femte *lyserød,* den Sjette *forsølvet* og den Syvende *forgyldt*[142]. Naar Man læser at Perser-Kongerne opholdt sig om *Vinteren* i *Ægbatana* og om Sommeren i *Susa* eller *Babylon,* da skal Man vide, at dette kolde Bad om Vinteren og hede om Sommeren kun er udsprunget af en Skriv-Feil hos *Strabo,* som de Lærde ei har nænt at rette, skiøndt Strabo selv gav et godt Exempel, ved først at sige om *Parther-Kongerne,* at de boede |A:234i *Ægbatana* om *Sommeren,* fordi der var *kiøligt,* men i *Seleukia,* nær ved *Babylon,* om Vinteren, og siden, at det var *samme Brug* som *Perser-Kongerne* havde gjort af *Ægbatana*[143].

Susa laae i *Chusistan,* ved Aaerne Ulai og Choaspis, i en deilig Egn, hvor fordum Ranken groede og Jorden bar hundredefold, men der er nu en Ørk, og Man giætter kun paa at Mursteens-Dyngerne ved Kherka-Floden, vestenfor *Shuster,* er *Susas* Grav-Høi.

Dog, hvad Man især maatte ønske at finde, var Levningerne af *Persepolis* og *Pasargade* i *Farsistan,* berømte Navne fra Heden-Old paa *Kyri* Gravsted og hans Folks Helligdom, og herom ledte Man ogsaa aabenbar lykkeligst, thi hvor vanskeligt det end falder for styrtede Paladser at svare til Hæders-Navne, er der dog, efter vor *Niebuhrs* Reise, ei længer nogen Tvivl om, at jo *Marmor-Støtterne* (Tschil-Minar) paa *Mardescht-Sletten,* ved Floden *Bund-Emir,* er stolte Bauta-Stene paa den gamle Perser-Vældes Grav, og vække, i Forbindelse med Trappe-Gangene paa Klippe-Væggen, en høi Forestilling om Tanke-Flugten og Udviklingen under *Kyrus* og *Darius*. At det ogsaa netop er Ruinerne af Slottet i *Persepolis,* som *Alexander* i en barbarisk Ruus med egen Haand antændte, agtes nu for afgjort, især siden Man begyndte at stave paa Indskrifterne, der synes at giælde de berømte Over-Konger, men da baade Kile-Skriften er glemt og Sproget ubekiendt, er |US:197det ei mindre vanskeligt at forsvare de rigtige end at giendrive de urimelige Giætninger. Stort vil der i alt Fald ikke vindes, saalænge *Billed-Sproget,* som Fabel-Dyrene paa Muren tale, vedbliver at være os mørkt.

Nogle Mile nordenfor disse Ruiner, ved *Murgab,* har Man vel ogsaa nyelig med megen Sikkerhed peget paa Rui|A:235nerne af *Pasargade,* hvor der, efter de Gamle, stod et *Grav-Kapel* for *Kyrus,* men har de Gamle Ret i deres vist nok løselige Beskrivelser, da kan der umuelig være *Mile* mellem *Persepolis* og *Pasargade;* thi enten er det kun to Navne, et *Græsk* og et *Persisk,* paa den Hoved-Stad, *Kyrus* bygde, eller ogsaa var *Pasargade* kun Navnet paa Ruinerne af en gammel Borg og Grav-Kapellet i Kongens Have ved *Persepolis,* hvor Ingen boede, uden de vagthavende *Magier,* som til deres Ophold fik et Faar om Dagen og en Hest om Maaneden. Det Sidste synes at være *Strabos* Mening, og *Arrian* kalder aabenbar baade den store Bolig for de Levende og den Lille for de Døde *Pasargade,*

medens *Diodor* kun taler om *Persepolis*[144]. Man paastaaer vel, at Grav-Kamret paa Kirke-Gaarden ved *Murgab,* som nu kaldes Djævle-Krogen, paa det Nøieste svarer til Beskrivelsen hos *Strabo* og *Arrian,* men det brister, thi Man har end ikke fundet *Spor* af den *Persiske* og *Græske* Indskrift, der skulde være, men har tvertimod fundet tydelig *Arabisk* Læsning, som Man vel kan beskylde for at have slugt den gamle Skrift, men beviser derved neppe hvad Man vilde.

Som Tingene staae, maae vi da antage *Pasargade* for den samme *Perser-Port* eller *Perse-Gaard* som Persepolis, og være glade ved, at der findes *eet* Spor af de gamle Høie-Lofte, uden dog at glemme, at selv ved Tschil-Minar er vi paa Giætningens Enemærker; thi skiøndt Man har paastaaet, at disse Ruiner passede vidunderlig til *Diodors* Beskrivelse af Borgen, *Kyrus* bygde og *Alexander* brændte, saa er det dog ganske vist, at *Diodor,* som vi har ham nu, *slet ikke* beskriver *Borgen,* men kun |A:236*Ring-Murene* derom, med Kaaber-Portene og *Galgerne,* som neppe vilde være kiendelige, om de end fandtes[145].

Af et ganske andet og langt mærkeligere Slags end alle Stene er det Mindes-Mærke af Old-Tidens *Meder* og *Perser,* som Fransk-Manden *Anquetil du Perron,* i Midten af forrige |US:198Aarhundrede, vil have fundet i *Indien,* og hvoraf vor Lands-Mand *Rask* for kort Tid siden bragde det manglende Stykke til Europa, og det er da den i Læse-Verdenen berømte *Zendavest,* der ansees for de gamle *Meders* og *Persers Bibel* eller hellige Skrift. Da denne Bog ikke, som *Ebræernes* Bibel, indeholder nogen *Historie* om et tilsvarende *Folk,* men dreier sig blot, i Bønner og Fortællinger, om Lys-Guden *Oromasdes* Aabenbaringer til *Zerduscht,* seer Man strax, den egenlig hører til *Kirkens* og Skolens Historie; men er dens Grund-Sprog (Zend) virkelig de *gamle* Meders og Persers *Skrift-Sprog,* og dens Indhold *deres* Anskuelse af Menneske-Livet, da kan den unægtelig give mange Oplysninger, som maae være særdeles velkomne i et berømt Folks Historie, der maa sammenflikkes af de Fremmedes løse Efterretninger. Endnu kan imidlertid Haand-Bogen i Universal-Historien ikke øse af *Zendavest* men kun pege paa den, som en mærkværdig Gaade, der rimeligviis vil løse sig til Fordeel for vor oldhistoriske Kundskab; thi deels tvistes Man endnu med Grund om Bogens Ægthed, og deels er dens Grund-Sprog (Zend) vel endnu Kirke-Sprog hos *Ild-Dyrkerne* (Gueberne), men, efter vor store Sprog-Mesters (Rasks) Forsikkring, selv Præsterne aldeles ubekiendt, uden forsaavidt de af den gamle *Oversættelse* i *Pehlvi-Sproget,* slutte sig til Meningen. Det Rette vilde været, først at udgive denne Oversættelse, som *Præsterne forstaae,* thi naar det da stadfæstede sig, hvad Man nys vil have opdaget, at *Pehlvi-Sproget* tales |A:237endnu af en Stamme i de *Persiske* Grændse-Bjerge ved *Tigris,* da vilde Bogens Ægthed

være beviist, og Oversættelsen kunne benyttes omtrent ligesom de *Halvfjerdsindstyves* af den *Ebraiske* Bibel. *Pehlvi-Sproget* er nemlig *Parther-Sproget,* ligesom *Parsi* er Skrift-Sproget under *Sassaniderne,* og *Rask* har givet den vigtige Oplysning, at *Navnene* i Bogen, og da især *Ormusd, Ahriman* og *Mithra* slet ingen Betydning har enten i *Parsi* eller *Pehlvi,* men have derimod aabenbar hjemme i *Zend,* som altsaa nødvendig maa være Bogens *Grund-Sprog* og høre til den graa Old-Tid. Selv da blev det imidlertid et Spørgsmaal, om *Zendavest* oprindelig havde hjemme i *Persien* eller, hvor den fandtes, i *Indien,* og dette Spørgsmaal kunde ene besvares af de gamle *Meders* og *Persers* Historie, som den er os bekiendt af de samtidige Skrift-Folks, *Ebræers* og *Grækers,* Efterretninger. *Disse* vil da altid vedblive at være *Hoved-Kilden* til vor Kundskab, og |US:199naar Man, af Glæde over den gamle Bog, har glemt det, maa et saa uhistorisk Exempel, hvorfra det end kommer, lastes og ei efterlignes.

Fandtes der altsaa hverken hos *Græker* eller *Ebræer* Spor af en saadan *Persisk* Prophet, som *Zerduscht,* og saadanne Medo-Persiske Forestillinger, som *Zendavest* dreier sig om, da maatte den være saa gammel som Synd-Floden og saa hellig som den vilde, uden at den dog i Persiens gamle Historie, *før Alexander,* kunde komme i mindste Betragtning; men nu lære vi alt af *Ebræerne,* at der var en Medo-Persisk *Grund-Lov,* som selv de ellers uindskrænkede Konger (Despoter) maatte bøie sig for[146], altsaa sikkert en *hellig Skrift,* og hos *Grækerne* finde vi ikke blot Efterretning om *Magierne,* som medo-persiske *Præster* og *Skrift-Kloge,* men ogsaa om deres første Ol|A:238dermand *Zoroaster,* deres Afsky for det sædvanlige Afguderi og deres særegne Lærdom om to Grund-Aarsager, en god og en ond, som de kaldes *Oromasdes* og *Ariman,* saa Zendavest, naar den først bliver rigtig læst, sikkert vil blive let at forsvare og nem at benytte.

Hvad der imidlertid er os her det Vigtigste at vide: hvorvidt nemlig den Anskuelse, Magierne *engang* i gamle Dage havde, var *levende* og virksom i Persernes Daads-Tid, det kan *Zendavest* umuelig, men kun Historien lære os.

At nu en Medo-Persisk Stamme, *Elamiterne* eller *Elymæerne,* var mægtig i Asien førend *Assyrerne,* det slutte vi nødvendig af den sikkre Efterretning om *Elams* Konge Kedorlaomer eller Kodolgomer i *Abrahams* Tid, og at Folket i disse Egne, efter lang Dvale, igien reiste sig under *Kyaxares* og *Kyrus,* det er ikke blot en sikker, men berømt Kiends-Gierning, og altsaa maa *Folke-Aanden,* efter en lang Dvale være vaagnet, med en *Reformation,* henimod den berømte Daads-Tid. Medens det derfor var splittergalt, at tænke sig en stor *Religjons-Stifter* eller *Reformator* under *Darius* Hystaspis, hentyder derimod Historien paa en *Prophet* før *Abraham* og en *Reformator* før *Kyrus,* saa vi maae finde det i sin Orden, at

Grækerne snart tale om *Zoroaster* som ældgammel, længe før den Trojanske Krig, og snart som en ny Mand, blot nogle Aarhundrede før *Kserxes*.

Herodot er nu vel ikke af dem, der nævner *Zoroaster,* eller taler synderlig om Magiernes Lærdom, men han giør hvad |US:200der er os langt vigtigere, i det han giver os *Reformations-Historien,* forsaavidt den vedkom Staten og uden selv at mærke, hvor vigtig Efterretningen er.

Efterat *Assyrernes* Herredømme havde varet 520 Aar, siger *Herodot,* var *Mederne* de Første, der rev dem løs og stred saa mandelig, at de afkastede Aaget og gav |**A:239**de andre Folk et godt Exempel, der ei heller var forgiæves; men *Friheden* beholdt *Mederne* dog ikke ret længe, thi der var en *viis Mand* iblandt dem, ved Navn *Dijokis, Phraorts* Søn, som stræbde efter Enevolds-Magten og fik den. Hvad han nemlig ikke før havde drevet strængt paa *Retfærdighed,* det gjorde han nu, da *Tøilesløsheden* tog Overhaand i Medien, og han lod til ret at blive ivrig, vel vidende at Ret og Uret kan aldrig forliges. Da hans Bymænd det saae, valgde de ham til deres *Dommer,* hvorpaa der gik saadant et Ry af hans Retviished, at Man ogsaa fra andre Byer strømmede til ham, som den Eneste, der lod Retten have sin Giænge; men da Tilløbet blev saa stort, at *Dijokis* meende at have Spillet vundet, brød han af med Eet og sad slet ikke meer i Rette, under det Paaskud, at, ved saaledes uophørlig at trælle for Andre, forsømde han reent sine egne Ting. Nu blev det da værre i Landet med *Rov* og *Ran* end nogensinde før, saa *Mederne* fandt det nødvendigt at holde en Folke-Forsamling og raadslaae om Midler derimod, og strax var der dem (uden al Tvivl, siger Grækeren, *Dijoks* gode Venner) der meget stadselig tog Ordet og sagde: skal det længe gaae saaledes til som nu, kan vi umuelig bjerge os i Landet, derfor lad os vælge en Konge, der vil holde over Lov og Ret, saa vi kan nyde Lande-Fred og hver passe Sit! Det Forslag fandt Bifald og da Man nu saae sig om efter en Konge, faldt alles Øine paa den *store Dijokis,* saa han blev eenstemmig valgt, men det Første han nu forlangde, var en fast *Borg* og en *Liv-Vagt,* og da *Mederne* havde skaffet ham det, nødte han dem til at bygge *Hoved-Staden Ægbatana,* som fordunklede alle de andre Byer. Vel handhævede han fremdeles Retfærdigheden, og det meget strængt, men han behandlede nu Alting *skriftlig* og lod sig aldrig see, for ikke at tabe sin Anseelse mellem dem der før havde været hans Jævnlige, hvorimod han havde sine Speidere og |**A:240**Lurere allevegne, som meldte, hvem der forsaae sig, at de kunde blive indkaldt og faae deres Straf. Saaledes opsvang da *Dijokis* sig til Enevolds-Herre over *Mederne* og skabde *eet Folk* af dem, istedenfor at de havde været deelt i sex Stammer, |US:201nemlig Buser, Partakiner, Struchater, Arizanter, Budier og *Magier*[147].

En Søn af denne *Dijokis* var *Phraortes,* som undertvang *Perserne* og blev meget mægtig i *Asien,* men faldt i et ulykkeligt Slag med Kongen i *Ninive,* og Phraorts Søn var *Kyaxares*, som vel af *Skytherne* blev nødt til i 28 Aar at afbryde *Ninives* Beleiring, men indtog og ødelagde den dog omsider og efterlod Riget i god Stand til sin Søn *Astyages*[148].

Her har vi da aabenbar den *historiske Zerduscht* eller *Zoroaster,* som i *Ægbatana,* med de *syv* Mure, der havde hver *sin Farve,* bygde et haandgribeligt magisk System; thi den Zoroaster, der maa tænkes meget ældre end den Trojanske Krig, er aabenbar den Mythiske eller Poetiske, hvem vi ingenlunde vil aftrætte hans virkelige Tilværelse i sin Tid, men hvis Virksomhed først giennem Reformatoren, eller den *Mediske* Lykurg, har avlet Kiends-Gierninger, som Universal-Historien kan ændse. Vel har nu *Herodot* aabenbar et Horn i Siden paa *Dijokis,* som en listig Tyran, der egenlig kun brugde Retfærdigheden som en Trappe til Høi-Sædet, og vi kan ikke fortænke den *fribaarne* Græker i, at han mistroer Dyden paa den Throne, hvis Despot nys havde budt Grækerne Lænker; men vi maae ikke lade os mislede af hans Fordomme, da det er klart, at hverken kan Nogen bestige en Throne ved et *friere* Valg, end Mederens, efter *Herodot,* har været, ei heller kan Man paa en uskyldigere Maade samle Stemmer, end ved at indskiærpe og udøve |A:241Retfærdighed i en lovløs Tid. Ved *Speiderne* og *Lurerne, Dijokis* havde ude, tænker Man vel i vore Dage nødvendig strax paa et *hemmeligt Politi,* men det er vore Dages og ei de Gamles Skyld, thi vi maae vide, blandt andet af *Plutarks* Artaxerxes, at herved menes de *offenlige Opsyns-Mænd,* som i Persien kaldtes Kongens "*Øine* og *Øren*." For Resten fandt allerede Grækeren *Ksenophon,* som *Kyropædien* klarlig viser, at ogsaa *Enevolds-Regieringen* havde sin meget gode Side at betragtes fra, og medens vi glæde os over, at Grækerne nød den *Frihed,* dog selv de, med deres mageløs *borgerlige* Retning, ei længe kunde taale, maae vi godt kunne forstaae, at i *Persien,* et Land, hvor, ligefra *Dijoks* Dage til Vores, Folket, saasnart det overlades til dem selv, opløser sig i *Jagt-Partier* og *Røver-Bander, der* er Enevolds-Regieringen den største Lykke, naar den |US:202blot nogenlunde handhæver Retten, freder Landet, nærer Fliden og skiønner paa Fortjenester.

Naar Man imidlertid i Øster-Leden altid meende, at Enevolds-Regieringen var den bedste, da kom det vel tildeels deraf, at Man satte mindre Priis paa Frihed og langt Liv, og meer paa Ret og Rolighed til Hverdags-Hold, end Grækerne, men Østerlænderne var ingenlunde saadanne Taaber at stole paa Hjertens-Godhed hos en Række af Despoter, de stolede paa Præsterne, som en *retfærdig Grund-Lovs* uafhængige og fødte *Værger,* og paa Despotens Frygt for, ved aabenbar Krænkelse af Grund-Loven, at forkorte sine

kronede Dage, og denne politiske Regning holdt vel ligesaa ofte Stik som nogen Anden, undtagen for de Faa, der spillede det høie Spil at være Despotens Yndlinger og fornemste Redskaber. Hvormeget det, under saadanne Omstændigheder, kommer an paa, om *Præsterne* er lunkne eller levende, og især paa, |A:242*hvis* Præster de er: en Afguds eller den høieste Guds, der skabde Himmel og Jord og dømmer Høie saavelsom Lave med Retfærdighed, seer Man strax, og derfor er det, ikke blot i Kirkens men ogsaa i Statens Historie, et vigtigt Spørgs-Maal, *hvis* Præster *Magierne* var; thi som den Guddom var, de havde selv for Øie, saa var nødvendig *den,* for hvem Perser-Kongerne maatte bøie sig, og Grund-Loven, der ene bandt den ellers Uindskrænkede.

Hvad *Herodot* siger herom, indskrænker sig omtrent dertil, at *Billed-Støtter, Gude-Værelser* og *Høi-Altre,* agtede *Perserne* det for *Daarskab* at betjene sig af, men offrede helst paa Bjerg-Toppe til *Zeus,* med hvem de meende hele Himmel-Rummet, og offrede derhos kun fra Arilds-Tid til *Soel* og *Maane* og de *fire Elementer,* saa *Aphrodite,* som de kaldte *Mithra,* havde de først nylig lært at dyrke af Assyrer og Araber. *Magierne,* siger han dernæst, er slet *ikke* som *andre* Præster, og naar f. Ex. de *Ægyptiske* agte det for stor Synd at dræbe noget Dyr uden med Offer-Kniven, skaane *Magierne* derimod Ingen uden *Mennesker* og *Hunde,* men sætte ordenlig en Ære i, jo flere *Myrer* og *Slanger,* Kryb og Fluer, de kan udrydde[149].

Allerede dette vækker imidlertid forholdsviis en god Formodning om *Magiernes* Religjon, og naar vi huske at baade Lov og Dom udgik fra dem, bestyrkes den særdeles ved *Herodots* Vidnesbyrd, at hvad det hos *Perserne* var Skam at giøre, var |US:203det ogsaa Skam at nævne, og var den største Skam at *lyve* og at laane, fordi Laan føder Løgn[150].

Endnu større Ære giør det *Magierne,* at den første *Græker,* som nævner os deres Oldermand, med en Lovtale over de *Persiske* Prindsers Opdragelse, er *Plato,* som en|A:243steds lader *Sokrates* sige, at naar disse er fjorten Aar, faae de fire Lærere: den *Viseste* nemlig, den *Retfærdigste,* den *Sindigste* og den *Djærveste,* Man kan finde, og den Første lærer dem da *Oromasden Zoroasters* hemmelige Viisdom (Magi), hvortil baade *Guds-Kundskaben* og *Konge-Loven* hører, den *Retfærdige* lærer dem at være *sanddrue* i hele deres Liv, den *Sindige* fremfor Alt at beherske dem selv, da ingen Slave af nogen Lyst kan ret være kongelig fri, og endelig stræber den *Djærve* at giøre dem kiække og uforsagte, da ogsaa Frygt er en Trældom[151].

At det maa være *Zoroaster,* Diodor mener med *Arianernes* (Medernes) berømte Lovgiver *Zathraust,* som beraabde sig paa Aabenbaringer af den gode Genius *(Agathodæmon)* maa kun her anmærkes i Forbigaaende, fordi de Lærde har overseet det, og fordi

det hænger sammen med Stedet hos *Philo* fra *Byblus,* hvor den *Persiske Magier Zoroaster* citeres netop i Anledning af *Agathodæmon,* som En af dem der tilskriver Gud et Høge-Hoved, men som lægger til: Han er den *Første,* den *Uforkrænkelige,* den Evige, den Ufødte, den *Uforlignelige,* som staaer for Styret til det Gode, den *Ubestikkelige,* God fremfor alle Gode, Klog fremfor alle Kloge, Faderen til *Ret* og *Skiel,* sin egen Lærer i Verdens-Kundskab, fuldkommen viis, den eneste Opdager af al Naturens hellige Vidskab[152].

Endelig fortæller *Plutark* os, at *Zoroaster* tænkde sig to modsatte *Grund-Væsener,* hvoraf dog kun det Ene, *Oromazes,* ved *Lyset* at *ligne,* var *Gud,* og det Andet, *Ariman,* som *Mørkets* Aand, en *Djævel* (Dæ|**A:244**mon), men begge havde de skabt hver sin Deel baade af Aandens og Legemets Verden, som derfor laae i uophørlig Strid, indtil *Ariman* omsider skulde forgaae og give Plads for den lyksalige Tilstand, hvori *Jorden* var *jævn,* Menneskene hinandens Lige, Alle med eet |US:204Sprog, uden al Trang og saa frie for Mørket, at end ikke Legemet kastede *Skygge*[153].

Saadanne Efterretninger maae nødvendig minde os om *Ebræerne,* med hvem Man da ogsaa i Grækenland ymtede om, at *Magierne* havde Sammenhæng[154], og gjaldt det i Historien om smukke Giætninger, vilde Faa kunde lignes ved den, at *Magierne* udsprang af de ti Israels Stammer, som *Salmanassar* førde til *Medien,* og fra hvem virkelig endeel Stammer i Persien udregne deres Herkomst. En ganske anden Giætning er det derimod, som sidst har tækkedes de Lærde, nemlig at udlede *Jødernes* Forestillinger ei blot om Djævelskabet men ogsaa om *Opstandelsen* og *Udødeligheden* fra *Magierne,* som Man under den Babyloniske Udlændighed giver dem til Lærere; men dette Forsøg paa at forklare Lyset af Mørket maae vi møde med den simple Bemærkning, at havde Nogen af Ebræerne Magierne til Lærere, maatte det dog vel især være dem der var og blev i *Medien;* men at de *forsvandt* af Historien, medens de der kom hjem fra Babylon, fortsatte Ebræernes bekiendte Levnets-Løb, som blev *Christendommens* Vugge, thi det er *Kiends-Gierninger,* der henveire alle saadanne luftige Hjerne-Spind.

Vi holde os da til det Sikkre, at *Dijokis,* efter *Herodot,* opstod som Reformator i Medien 150 Aar før *Kyrus* eller, som *Diodor* bemærker, i det andet Aar af den *Syttende Olympiade*, altsaa omtrent 700 Aar f. Ch., da vi af *Ebræernes* Historie veed, den *Assyriske* Magt |**A:245**havde faaet sit Knæk under *Senacherib,* og hvad enten Man nu finder det rimeligt eller ikke, at de til Medien med Mose-Loven forplantede Jehovah-Dyrkere især har givet Stødet til den Magiske Reformation, maa Man dog nødvendig finde *Sammen-Stødet* mærkeligt.

For Resten er det klart, at der i *Medien* fra Arilds-Tid har været

et eget Slags Hedenskab, der vel ingenlunde var frit for Afguderi, eller prydet med saa *reen* en Lov som den *Mosaiske*, men udmærkede sig dog ved en aandelig Anskuelse af Guddommen og af hele Livet, saa Tanke-Gangen dreiede sig om en bestandig Kamp i Mennesket og i hele Naturen mellem *Lys* og *Mørke, Sandhed* og *Løgn, Godt* og *Ondt,* hvori Lys-Guden med Sine omsider skulde seire og skiænke al sin Skabning en lyksalig Uforkrænkelighed. Hvilken velgiørende |US:205Virkning denne Anskuelse, naar den var levende, maatte have paa hele Levnets-Løbet, er nemt at fatte, og hvilken stor Opmuntring det var til den i Persien besværlige Ager-Dyrkning, naar Man troede, at alle skadelige Dyr og Insekter, alle onde og giftige Urter, Øde og Ufrugtbarhed, var den onde Aands Værk, som skulde hades og, saavidt mueligt, tilintetgiøres, maae vi lægge vel Mærke til, for at see, hvor ganske den *Magiske Anskuelse* svarede til Landets Tarv og Leilighed. Efter Sagnet var ellers *Balkh* (Baktrien) det først opdyrkede Landskab, og der, siger i det Mindste Trogus, var *Zoroaster* Konge, som havde opfundet Hexe-Konsten, udgrundet Verdens Ophav og udspeidet Himmelens Løb, men faldt for *Semiramis*[155].

Uagtet nu *Herodots* Fortælling om *Medernes* Opstand og deres Konger til *Astyages,* er, efter alle Mærker, saa rigtig, som Man fra Old-Tiden kan vente om fremmede Lande, maa Man dog vide, at den samme *Ktesias* som bragde Talen om Semiramis, *Arbakes* og *Belesis* i |**A:246**Omløb blandt Grækerne, ogsaa gav de følgende Mediske Konger andre Navne, og vidste Endeel at fortælle om en vis *Parsondas,* der, under Kong *Artæus,* flygtede til Kadusierne ved det Kaspiske Hav og førde bestandig Krig med Mederne, hvori ogsaa engang *Sakerne* (Skytherne) under deres heltemodige Dronning *Zarine* tog Deel[156]. Er det imidlertid andet end Snak, da er *Parsondas,* som Man ogsaa finder omtalt under Delingen mellem Arbakes og Belesis, en mythisk Person, der forestiller den egenlige Perser-Stamme.

142

Herod. I. 98.

143

Strabo XI. 522. 24. XVI. 743.

144

Diodor XVII. 600. Strabo XV. 729–30. Arrian III. 18. VI. 29. VII. 1.

145

Diodor XVII. 600.

146

Daniel 6.

147

Herod. I. 95–101.

148

Herod. I. 102–6.

149

Herod. I. 131. 140.

150

Herod. I. 138.

151

Platos Alkibiades I.

152

Diodor I. 59. Eusebs Indledn. I. 10.

153

Plutarks Isis og Osiris.

154

Diogenes Laerts i Fortalen.

155

Justin I. 1.

156

Diodor II. 84–85.

Kyrus.

Efter *Ninives* Fald var der i Asien kun tre anseelige Riger: *Medien, Babylon,* og det *Lydiske* paa Halv-Øen eller i *Natolien,* som Man har for Skik at kalde Lille-Asien, og de holdt enstund Fred med hinanden, efterat den store Soel-Formørkelse ved høilys Dag havde forskrækket baade *Kyaxares* i Medien og *Alyattes* i Lydien, som just i det Øieblik holdt et af deres mange Feldt-Slag, og til ydermere Forsikkring om godt |US:206Naboskab var den Mediske Kron-Prinds *Astyages* blevet gift med Alyattes Daatter *Arine.* Om denne Astyages som derpaa besteg sin Faders Throne, og beklædte den i 35 Aar, veed Man Intet at fortælle, før de Drømme, han havde om sin Daatter *Mandane,* at af hendes Skiød udsprang en Flod som oversvømmede og en Viin-Stok som overskyggede hele Asien, og disse Drømme forklarede *Magierne* saaledes, at *Astyages* blev bange, og ei alene giftede *Mandane* med en Mand af Middel-Standen, *Perseren Kambyses,* men befalede endog sin Minister *Harpagus* at dræbe hendes nyfødte Søn. Selv vilde Harpagus ikke udføre det grusomme Bud, men overlod det til Kongens Fæhyrde *Mitradates,* der havde sin Handel paa Bjergene *nordenfor Ægbatana,* op imod Havet, og hvem |A:247nu Harpagus befoel at udsætte Barnet i den vildeste Bjerg-Egn, hvor det snarest kunde omkomme. *Mitradates* havde imidlertid en Frille ved Navn *Spaka,* med hvem han levede i et Slags Ægteskab, og hun overtalde ham til at udsætte hendes dødfødte Dreng istedenfor Prindsen, hvem hun beholdt og fødte op, og da nu Spaka paa Persisk er en *Tæve*, saa har

Man deraf gjort den Snak at *Kyrus* blev født op af en Hund. Han voxde nu op som Hyrdens Søn, til han var ti Aar gammel, men da blev Hemmeligheden røbet ved et besynderligt Tilfælde; thi da *Kyrus* engang gik paa Gaden og legede med de andre Drenge, gjorde de ham for Spøg til deres Konge, hvorpaa han satte Nogle af dem til at bygge Huse, gjorde Andre til sine Drabantere, En til Kongens *Øie* og En til hans *Øre*, og gav, kort sagt, Enhver sin Bestilling. En fornem Meders Søn gjorde ved denne Leilighed ikke sin Pligt, og ham pidskede *Kyrus* uden al Barmhjertighed, hvorover han beklagede sig hos sin Fader *Artambares* og denne igien hos *Astyages,* som fik det Indfald selv at ville see den dumdristige Hyrde-Dreng, men hørde ham med Forundring kiækt forsvare, hvad han havde gjort, som en *retfærdig Konge* mellem Drengene. Saavel herved, som ved nøie at betragte Prindsens Ansigts-Træk, fattede *Astyages* Mistanke, truede *Mitradates* til at bekiende Sandheden, straffede *Harpagus* med at lade ham uvidende spise sin egen Søn, og sendte Prindsen hjem til hans Forældre i *Persien,* da Magierne forsikkrede ham, der var nu ingen Fare, da *Kyrus* alt som Dreng havde været *Konge,* hvorved Drømmen var gaaet i Opfyldelse[157].

|US:207Da nu *Kyrus* blev voxen, kom der en Dag en Skytte til ham og hilsde fra *Harpagus,* her var en Hare til ham, som han endelig maatte selv skiære op i Hemmelighed, og i Haren laae der et Brev, hvori Harpagus, for at styre **|A:248**sin Hevn paa Astyages, raadte *Kyrus* til at giøre Opstand med Perserne, og lovede selv tilligemed Mange af de Store i Medien at gaae over til ham. Det smagde *Kyrus,* han skrev sig selv en Kongelig Bestalling som General i Persien, og befalede alle Mand af de tre fornemste Stammer: *Pasargaderne* nemlig, hvortil hans egen Familie *Achæmeniderne* hørde, Maraphierne og Maspierne, at forsamle sig hver med sin Tjørne-Kniv. Da de nu kom, gav Kyrus dem det Dag-Værk at rydde en Strækning paa atten, tyve Stadier, begroet med Torne, men bød dem tillige Dagen efter til Giæst i deres Pynt. For at beværte dem godt, slagtede *Kyrus* alle sin Faders Gieder, Kiør og Faar, og da Giæste-Budet var endt, spurgde han Perserne, hvad der hugede dem bedst: Livet i Dag eller det i Gaar? Da de nu alle med een Mund gav det Svar, at derimellem var saa lidt Forlig som mellem Himmerig og Helvede, lovede han dem saadanne kronede Dage, naar de vilde giøre Opstand mod *Astyages* og staae som Mænd. *Perserne,* som længe havde knurret over det *Mediske* Aag, sagde strax Ja, og da *Astyages* var saa forblindet at betroe Harpagus Anførselen over den Krigs-Hær, han skikkede mod Kyrus, blev Følgen, at Endeel gik over og Resten tog Flugten. Vel stillede nu *Astyages* sig selv i Spidsen for en ny Krigshær, men han tabde Slaget og faldt i Fangenskab, hvor han vel beholdt Liv og Fred, men ikke Kronen. Mens *Astyages* sad i Fængsel, havde han imidlertid en mærkelig Samtale med *Harpagus,* hvori denne erindrede ham om

ovenmeldte gruelige Maaltid og spurgde ham bidende: hvordan Lænkerne smagde; men *Astyages* søgde ganske rolig at bevise ham, at han havde baaret sig baade dumt og slet ad, dumt, ved at spille Kronen i Hænderne paa en Anden, istedenfor at tage den selv, og slet, ved at giøre de uskyldige Meder til Persernes Slaver[158].

|A:249*Herodot* siger selv, at der alt i hans Dage var *tre* forskiellige Sagn om hvordan *Kyrus* blev Konge og Perserne Herrer i Asien, saa det kunde aldrig undre os, om Et af dem lød saa fabelagtig som dette, men da Grækeren lægger til at han følger en *fjerde* Fortælling af nogle *Perser,* der ikke lagde an paa at *udsmykke* Begivenheden men at stille den i sit rette Lys, og |US:208da han synes at have havt eens Hjemmel for hvad han melder om alle de Mediske Konger, maae vi billig forundre os over, at hvad der begynder saa troværdig, ender saa utroelig[159]. Alt Andet fraregnet, er der neppe nogensinde fortalt en *urimeligere* Ting, end at en Konge, der, som det udtrykkelig hedder om *Astyages,* var *uden mandlig* Afkom, skulde reent gaae fra Samlingen over en Drøm, der spaaede hans *Daatter-Søn* Kronen, og er derfor ikke hele Snakken indsmuglet i *Herodots* Museum, maa Man vel slutte, det har *ingen Perser* været men en *Meder,* som her førde Ordet og giennemgik ærlig den Mediske Tid men snublede ved Overgangen til den Persiske, og fortalde et Æventyr, der vel ikke var nogen Udsmykkelse men dog en Forklædning af Sandheden.

Dog, saadanne Tanker og Mistanker maae være saa vel grundede som de vil, saa hjelpe de os dog ikke til en bedre Fortælling; thi skar vi det urimelige bort, da fik vi kun et Digt, vi selv havde gjort, istedenfor Noget, der dog er en Historie om hvad Man, efter den gamle Bog, i Persien fortalde Grækeren om Kyrus, og som ventelig er et *Billed-Sprog,* hvorunder *Mederen* mere dulgde end krænkede Sandheden.

Vi maae altsaa lade Fortællingen staae ved sit Værd, ved Siden ad *Mythen* om *Parsondas,* der ved Hjelp af *Parther* og *Skyther* bragde *Mederne* i Knibe, og hvis Søn det da formodenlig er, der opfødes af *Mitradates* og *Spaka* paa de *nordlige* Bjerge, og alt hvad vi |A:250kan giøre, er at tilføie *Ksenophons* Beretning om *Kyrus,* som, hvis den er digtet, passer saameget bedre i Selskabet.

Kyrus, siger *Ksenophon,* var en Søn af Kambyses, Kongen i Persien, og en Daatter-Søn af Kong *Astyages* i Medien, hvem han besøgde med sin Moder, da han var tolv Aar gammel, og morede kostelig, ved alle sine vittige Anmærkninger over den *Mediske* Overdaadighed, der i hans Øine stak latterlig af mod den *Persiske* Tarvelighed, hvori han var opfødt. *Astyages* fik Lyst til at beholde ham hos sig, og, til hans Moders Forundring, var Kyrus ogsaa strax villig til at blive, fordi, som han sagde, han i *Medien,* hvor der var anderledes Heste og Ride-Baner end i *Persien,* havde mærket, han var en daarlig Rytter, og vilde dog nødig i nogen Ting staae tilbage

for Andre. Da hans Moder imidlertid spurgde ham, hvem der saa skulde lære ham *Retfærdighed,* svarede han rask: den *kan* |US:209*jeg,* og gav til Grund, at da en stor Dreng med en stakket Kofte havde nødt en lille Dreng med en lang Kjole til at bytte med sig, havde Læreren sat ham til Dommer, men tugtet ham følelig, fordi han dømde at Drengene skulde hver beholde den Klædning, der passede dem bedst. Du var, sagde Læreren nemlig, ikke sat til Dommer over, hvem den lange Kjole passede bedst, men hvem den tilhørde med Rette, og hvad han fortjende som havde ranet den. Hvad jeg for Resten trænger til, sagde *Kyrus,* vil nok min *Bedste-Fader* lære mig, og da Moderen indvendte, det vilde komme ham dyrt at staae i det fri Persien, hvis han i Medien nemmede den Lærdom at ville, som Konge, have Meer end hele Folket, da anmærkede Drengen vittig, at Ingen bedre end en Enevolds-Herre kunde lære Andre, altsaa ogsaa ham, at nøies med Lidt.

Kyrus opholdt sig nu ved det Mediske Hof, til han var femten, sexten Aar, elsket af Alle og inderligst af sine Jævnaldrende, og gav til Slutning glimrende Prøver paa sin |A:251Tapperhed, ved et Streif-Tog, Assyrerne gjorde ind i Medien, men derpaa hjemkaldtes han af sin Fader, for at underkaste sig de Øvelser, hvorved Man i Persien udvikledes til Manddom, og her forblev han i Stilhed, indtil hans Morbroder *Kyaxares*, som fulgde *Astyages* paa den Mediske Throne, kaldte Perserne til Hjelp mod Assyrerne, der havde væbnet hele Asien imod ham, og, udnævnt til Feldt-Herre, indtraadte nu *Kyrus* paa den Løbe-Bane, han saa glimrende fuldendte[160].

Med denne Forestilling om Kyri Opkomst, der i det Mindste er baade den smukkeste og rimeligste, der i de gamle Efterretninger findes Spor af, og med den Bemærkning, at *Herodot* ogsaa kalder *Babylonierne Assyrer,* og melder om deres Forbund med *Lyderne* mod *Kyrus,* gaae vi atter denne vor bedste Ven i Møde, som Fiendens List kun for et Øieblik nødte os til at forlade.

Hvorledes nu *Kyrus* kronede sit Værk med at indtage *Babylon,* har vi allerede hørt, men Krigen med *Lyderne* var det som grundede hans Over-Magt, og den hører da i dobbelt Henseende til Hoved-Begivenhederne i Verdens-Historien; thi derved begyndte aabenbar Vexel-Virkningen mellem *Perser* og *Græker,* hvis store Følger for Menneske-Slægtens Udvikling det vel er mueligt at overskatte, men umueligt at oversee.

For Tydeligheds Skyld maae vi dog først kaste et Blik paa |US:210den store Halv-Øe mellem det Sorte Hav, Archipelagus og Middel-Havet, som Romerne kaldte *Lille-Asien* og *Tyrkerne* kalde *Natolien,* uden at Indbyggerne selv, saavidt vi veed, nogensinde har kunnet enes om saa meget, som blot at give sig selv og Landet et Fælles-Navn; fordi fra Arilds-Tid var Halv-Øen deelt mellem mange forskiellige Stammer og Folke-Færd, saa *Herodot* talde ikke mindre end *Tredive*. Vi maae derfor betragte Lille-Asien som et stort

|A:252Karavanseri, med bestandigt Rykind og Rykud, og sammenligne bedst Tilstanden der ved *Kyri* Tid med *Italiens* Tilstand før den Franske Revolution, da Man havde ondt ved at tælle Herskaberne, og fandt kun forældede Spor af den store *Sø-Fart* og *Konst-Flid,* som her engang havde blomstret, ja, det berømte Lykiske Orakel i *Telmesse,* der sang nu paa det sidste Vers, svarer end ikke ilde til det gamle *Vatikan* med den ledeløse *Pave-Stol.*

Halv-Øen strækker sig for Resten over 200 Mile fra Øst til Vest, og ligger under en mildere Himmel-Egn end Italien (mellem 34 og 41 Gr. N. B.), men *Taurus* og *Anti-Taurus* fra Armenien fylde baade den sydlige og nordlige Deel med Bjerge, og selv i Midten var det fra Arilds-Tid kun vestenfor Halys-Floden, som nu hedder *Kizil-Ermak,* der fandtes synderlig Dyrkning og bekiendte Riger. Her laae først *Phrygien,* som i ældgamle Dage skal have behersket Halv-Øen, og var bekiendt af sine fine Græs-Gange, som de *Angoriske* Geeder nu betræde, men var dog mest navnkundig af sine Konger, *Midas* med det meget Guld og med de lange Øren, og *Gordius* Plovmand, der slog den berømte Knude, som *Alexander* overhuggede. Det Phrygiske Konge-Huus uddøde imidlertid netop nu, med to ulykkelige Unger-Svende, blandt hvilke *Adrast* af Van-Vare dræbde sin Broder og siden i Fortvivlelse sig selv, og Riget var faldet i Hænderne paa Nabo-Kongen mod Vesten, *Krøsus* nemlig, som derved udstrakde sit Spir til *Halys.* Hans eget Folk, *Lydierne* var i Øvrigt meer bekiendt for Kiælenskab end Tapperhed, og selv *Herodot* siger, at hardtad det Mærkværdigste i Landet var *Guld-Støvet,* som Floden *Paktolus,* der giennemstrømmede Hoved-Staden *Sardes,* førde med sig fra *Tmolus*-Bjerget; men foruden denne Guld-Grube havde *Krøsus* en Anden: i Karavan-Handelen som *Sardes* var Middel-Punkten for, og endnu en Tredie: i de *Græske* Sta|A:253pel-Stæder paa Kysten, som maatte skatte til ham, saa han havde nemt ved at fremtrylle store Krigs-Hære af haardføre Bjerg-Boer, immer tilfals for klingende Mynt.

|US:211Egenlig var hele Vest-Kysten ligesom besaaet med Græske Plante-Stæder, og En af de Sydlige, *Halikarnas,* har i Universal-Historien faaet en udmærket Navnkundighed ved at være *Herodots Fødeby,* men de rige og berømte Søstæder *Ephesus, Milet* og *Phokæa* laae dog i Midten, lidt syden og nordenfor *Smyrna,* paa de *Lydiske* Grændser.

I de samme *fem* Aarhundreder, som den *Assyriske* Over-Magt varede, skal *Lydien* have været behersket af *Heraklider,* som regnede sig i Slægt med *Bel* og *Ninus,* men siden havde *Merimnaderne* regieret, hvis Stam-Fader *Gyges* besteg Thronen ved Snig-Mord paa den sidste Heraklide *Kandaules,* men begik det kun til sit eget Livs Redning, hvorfor det Delphiske Orakel erklærede, at det først skulde hævnes paa den femte *Merimnade*[161].

Om Sønnen og Sønne-Sønnen af Gyges (Ardys og Sadyattes) veed Man intet Mærkværdigt, undtagen at de næsten uafbrudt fortsatte Krigen, som allerede *Gyges* havde begyndt med *Milet,* den frugtbare Moder til berømte Plante-Stæder, især ved det Sorte Hav. Uagtet nu *Milesierne* i denne Krig leed to berømte Nederlag, et paa deres egne Ene-Mærker og et i Lydien, var dog selv den fjerde *Merimnade, Alyattes,* der turde maale sig med den Mediske *Kyaxares*, ingen Elsker af at opholde sig længe ad Gangen i Milets Nabolag, men drog kun ud een Gang hver Sommer med flyvende Faner og klingende Spil, for i en Hast at ødelægge Sæden i By-Vangen. Et saadant Streif-Tog endte omsider Krigen, thi da Lydierne en Sommer stak en Lykke i Brand, tog Ilden for sig selv og lagde *Athenes* Tempel i Aske, hvad *Alyattes* i Førstningen vel ikke synderlig ænd|**A:254**sede, men da han kort efter faldt i en svær Sygdom og spurgde det Delphiske Orakel om Raad, erklærede Præstinden, at han fik intet Orakel-Svar, før *Athenes* Tempel var opbygt igien. For at faae Lov til at bygge Templet, traadte nu Alyattes i Underhandlinger med Milesierne, og Enden blev at han sluttede Venskab med dem, bygde Athene to Templer for Eet og fik saa sin Helbred igien[162].

Saasnart derimod *Krøsus,* den *femte* Merimnade, besteg Thronen, begyndte han strax Krig med *Ephesus,* og siden, under allehaande Paaskud, med hele Rækken af de Græske Sø-Stæder, som han ogsaa undertvang og gjorde skatskyldige; men |US:212det Forsæt han havde fattet, derfra at gaae videre og bemægtige sig Øerne, opgav han dog, paa Forestilling, Somme sige af *Bias* fra *Priene* og Andre af *Pittakus* fra *Mytilene*. En, hvilken det nu var, af disse To, kom nemlig til *Sardes,* just da Krøsus laae midt i sine Rustninger, og fortalde, paa Spørgsmaal om Nyt fra Grækenland, at Øboerne hvervede titusinde Ryttere for at angribe *Sardes*. Da nu *Krøsus* svarede, at de vilde være hans Lydiske Ryttere usigelig velkomne, anmærkede den Anden, at de *Lydiske Skibe* udentvivl vilde være *Øboerne* ligesaa velkomne, og det slog Krøsus, saa han holdt inde med sine Rustninger og sluttede Venskab med Øboerne[163]. Derimod undertvang han efterhaanden baade Phryger, Bithyner, Paphlagoner og alle Folkene vestenfor *Halys,* undtagen *Lykier* og *Kilikier,* imellem de sydlige Bjerge, og derved blev han Nabo til *Perserne,* hvis Erobringer alt strakde sig lige til Flodens østlige Bredd[164].

Landet østenfor *Halys* hedd dengang *Kappadokien,* som, Man veed ikke naar, var indtaget af Mederne, |**A:255**men allerede af Beliggenheden maatte Man slutte, at Disse alt i Forveien havde bemægtiget sig Mellem-Landet, den høie *Armeniske* Fjeld-Slette, der mod Syden og Norden har uoverstigelige Mure i de *Tauriske* Bjerge, men skraaer ned til Persien og til Natolien, saa den baade fra Østen og Vesten er tilgiængelig.

Nu, da *Krøsus* var paa Spidsen af sin Lykke, fik han et Besøg af *Athenens* vise Lov-Giver *Solon,* hvem han lod indføre i sit Skat-Kammer og vise al sin Herlighed, og spurgde derpaa, under smigrende Lov-Taler, den Vidtbereiste, hvem der var det lykkeligste Menneske, han kiendte? Athenienseren *Tellus,* sagde *Solon,* thi han levede i Stadens bedste Dage, havde ædle og kiække Sønner, saae Børne-Børn af dem alle, og faldt seirende i et Slag for sit Fædreneland. Men saa næst efter ham da, sagde *Krøsus,* halv stødt, og ventede dog nu at høre sit eget Navn, men da *Solon* deristeden nævnede to Argivere, da forgik Taalmodigheden ham, saa han sagde reent ud: Giæst fra Athenen! sætter du da min Lykke saa lavt, at den ei engang kan maale sig med Borger-Mænds? *Solon* undskyldte sig vel med, at Høihed, efter Erfaringens Vidnesbyrd, vakde lettelig Gudernes Misundelse, og at i denne foranderlige Verden Ingen bør prises lykkelig, før han ligger i sin Grav; men dermed for|US:213sonede han dog ingenlunde *Krøsus,* som tvertimod afskedigede ham kort og koldt, og syndes, det var kun maadelig bestilt med hans Viisdom, der intet Øie havde for det Nærværende, men raabde immer paa at see til Enden[165].

Dog, de fortørnede Guder vilde, som det synes, ei længer taale, at Krøsus skulde drømme sig det lykkeligste Menneske, thi kort efter Solons Afreise saae han i Drømme, hvordan Ulykken som et Kaste-Spyd hængde over hans Søns Hoved. Kun forgiæves stræbde han ogsaa at undvige Skæbnen, ved at **|A:256**holde Sønnen *Atys* hjemme og forvare alle Spyd, thi da Mysierne forlangde ham til Anfører paa Jagten efter en stor Vild-Basse, som ødelagde deres Sæd, vilde Prindsen ikke lade sig forholde, og Ulykkes-Fuglen *Adrast,* til hvis Varetægt Krøsus betroede ham, blev selv af Van-Vare hans Bane-Mand paa Jagten[166].

I to Aar sørgede *Krøsus* over sin Søn, men glemde derpaa Sorgen over Persernes voxende Magt, som han fandt det nødvendigt at sætte Skranker, medens han ogsaa havde megen Lyst til at indtage Kappadokien og dermed blive Herre over hele Halv-Øen. Han gik imidlertid saa forsigtig til Værks, at han først satte alle de berømte Orakler paa Prøve, lige fra det i *Delphi* til det *Ammonske* i Libyen (Afrika), for siden af det Orakel, han fandt sanddru, at faae Svar om Krigens Udfald. Da nu det Delphiske og det *Thebanske* Orakel var de eneste, han fandt, stod Prøve, skikkede han dem kostbare Foræringer og lod forespørge, om han skulde stifte Forbund mod Perserne og bekrige dem, hvortil begge Orakler svarede, at, gjorde han det, da styrtede en mægtig Throne, og de raadte ham til Forbund med dem der bar Prisen blandt Grækerne. Med dette Svar var Krøsus vel fornøiet, men spurgde dog, for en Sikkerheds Skyld, endnu det Delphiske Orakel om hans Rige skulde blive gammelt, og fik til Svar:

Sidder en Mule paa Medernes Throne,
Flygt da paa Steenvei med Fødderne ømme!
Stræb, Lyder! skynd dig, og stands ei for Skam[167]!

Nu meende da *Krøsus,* han var sikker i sin Sag, og lagde sig ret paa Kundskab om, hvem der var de Mægtigste i Græken|US:214land, for at gjøre sig dem til Venner. Han hørde da strax, at for *Dorerne* stod *Spartanerne* og for *Ionerne Athenienserne* i Spidsen, men han hørde tillige at |A:257*Pisistrat* nyelig havde berøvet *Athenen* sin Frihed, men at *Sparta* derimod nys havde seierrig endt en farlig Krig, og derfor anholdt han nu der, som hos de ypperste Græker, om Forbund og Venskab. Lakedæmonierne, som fandt sig smigrede ved at agtes for de Ypperste, var ogsaa strax villige til at indgaae Forbund med Krøsus, der desuden før havde viist dem særdeles Opmærksomhed, ved at forære dem Guld til en Billed-Støtte, de havde Bud i Sardes for at kiøbe, og til Giengield sendte de ham nu en Kaabber-Kiedel paa trehundrede Kander, med Billed-Værk om Randen, men han fik den aldrig; thi den landede paa Samos, enten den saa, som Spartanerne paastaae, blev ranet af Samierne, eller, som Disse forsikkre, solgt af Overbringerne, da de hørde, hvordan det var gaaet Krøsus[168].

Denne Herre havde nemlig imidlertid styrtet sig selv i Ulykke, og kun forgiæves havde den kloge Lyder *Sandanes* fraraadt ham Vove-Spillet og sagt: Gud skee Lov, at Perserne ikke angribe os, thi vi har Meget at tabe men Intet at vinde hos et Folk, der kun gaaer med Peltse og Skind-Buxer, maae nøies med smal Kost og drikker Vand som vi drikker Viin. *Krøsus* gik over Halys, enten paa en Bro han slog, eller, som Ordet gaaer i Grækenland, ved et Konst-Stykke af *Thales* fra Milet, som afledte Floden, og i en Haande-Vending indtog han det bedste Stykke af Kappadokien, som er det, der ligger oppe ved det Sorte Hav, men her, i Pteria (Pontus), kom det til et stort Slag mellem ham og *Kyrus,* der varede en heel Dag og kostede meget Blod, uden dog at være afgiørende. Krøsus fandt sig imidlertid for svag til at fortsætte Kampen og trak sig tilbage til *Sardes,* i den Tanke, at da Seieren havde været tvivlsom, lod Kyrus ham nok være i Fred om Vinteren, saa han fik Tid til at |A:258trække Forstærkning til sig, baade fra *Babylon,* fra *Ægypten* og fra *Sparta,* hvormed han da næste Sommer vilde aabne Feldt-Toget. Han aftakkede desaarsag sine Leie-Tropper, skikkede Bud til sine Forbundne om Forstærkning, med fem Maaneders Varsel, og satte sig rolig til Sæde, men blev dog snart forskrækket over et Jærtegn, der skedte i Egnen om Sardes, hvor der paa een Gang mylrede af Slanger, som Hestene stimlede sammen og aad. Han sendte strax Bud til Tegns-Udlæg|US:215gerne i *Telmesse,* for at faae at vide hvad det skulde betyde, men før Budene kom igjen med den Beskeed, at Slangerne betød Lands-Folket og Hestene en fremmed Krigs-Hær,

havde han alt faaet Syn for Sagn; thi saasnart Kyrus hørde at Krøsus havde aftakket sine Tropper, besluttede han at komme bag paa ham, og, om mueligt, indtage *Sardes,* før den blev undsat. Vel studsede han et Øieblik, ved Synet af det berømte Lydiske Rytteri, der udbredte sig paa Sletten, for at dække Hoved-Staden, men han hittede dog snart paa et godt Raad, ved at oprette et eget Slags Rytteri paa Kameler og stille dem i Spidsen, thi Hestene, der ikke kan taale at lugte Kameler, dreiede paa Timen af for dem, saa Lyderne maatte springe af Sadlen og stride til Fods, hvormed de snart kom til Kort og trak sig tilbage inden Voldene. Da Sardes var stærk befæstet, haabede Krøsus vel endnu at kunne forhale Tiden, til han fik Hjelp, hvorom han nu sendte Iil-Bud til sine Bunds-Forvandte, men den længste Frist blev fjorten Dage; thi da Kyrus havde udlovet en Belønning til den der først besteg Muren, vovede en Marder *Hyroades* sig op, hvor den var steilest og derfor ubevogtet, men hvor han dog havde seet en Lyder klavre ned og hente sin Hjelm, Fleer fulgde efter, Muren blev forladt og Staden taget[169].

Krøsus selv blev fanget og *Kyrus* lod anrette et Baal til ham og fjorten Lydiske Drenge, enten fordi han vil|A:259de offre dem, eller for at see, om Nogen af de Guder, Krøsus var bekiendt for saa ivrig at dyrke, kunde redde ham fra Ilden. Da gientog *Krøsus* tre Gange lydelig *Solons* Navn, og skiøndt han nødig vilde sige, hvad han meende dermed, kom det dog ud, da Man satte hardt ind paa ham, og da Kyrus fik det at høre, bevægede Tanken om Lykkens Luner ham vel til Medlidenhed, men Baalet var allerede tændt og lod sig ikke slukke, før en pludselig Skyl-Regn kom til Hjelp, og det var, efter *Lydernes Sigende,* Frugten af en Bøn, Krøsus i sin Nød gjorde til *Apol. Krøsus* blev nu løst af sine Lænker, og da Kyrus, foruden god Behandling, tilbød ham en særdeles Naades-Beviisning, som han selv maatte bestemme, forlangde han blot Lov til at skikke *Græker-Guden* (Apol) sine Lænker, med det Spørgsmaal: om det var Gude-Lov i Grækenland at betale Godt med Ondt? Den Tilladelse gav Kyrus ham med stor Fornøielse, og Lænkerne saavelsom Bebreidelsen blev ogsaa rigtig bragt til *Delphi,* men *Nornen* (Pythia) vidste godt at forsvare Guden, deels med den |US:216ubøielige Skæbne, som Ingen kunde forandre, og deels med den Bemærkning, at det var Krøsus der havde bedraget sig selv, baade ved at tænke, den store Throne der skulde styrte, umuelig kunde være hans egen, og ved at tage Ordet om *Mulen* paa Medernes Throne saa grovt, at det ei faldt ham ind, at *Kyrus,* som Frugten af et ulige Ægteskab mellem den Mediske Prindsesse og en Persisk Undersaat, kunde ogsaa kaldes en Mule[170].

De *Asiatiske Græker* tilbød nu strax at underkaste sig paa samme Vilkaar, som de havde staaet under Krøsus, men Kyrus, som, i Begyndelsen af Krigen, forgiæves havde søgt at lokke dem til

Frafald, vilde nu Intet høre om Betingelser, og svarede dem med Fabelen om en Fløite-Spiller, |A:260som først prøvede med sin skiønne Konst at lokke Fiskene til sig, men da det ikke vilde lykkes, greb til Garnet, og sagde saa til dem, da de laae og sprellede: ja, nu er det bag efter, hvorfor sprang I ikke da jeg fløitede! Da Grækerne imidlertid dog ikke vilde overgive sig paa Naade og Unaade, stræbde de at sætte sig i Forsvars-Stand, saa nær som *Milesierne,* med hvem Kyrus traadte i Forbund, og skiøndt *Spartanerne,* som anraabtes om Hjelp, ingen Opoffrelse vilde giøre, skikkede de dog en fornem Mand, ved Navn *Lakrines,* som Gesandt til *Sardes* og gav Kyrus at forstaae, at hvis han øvede Fiendtligheder mod Nogen af de Græske Stæder, fik han med dem at bestille. Men hvem er da egenlig de Spartaner, der slaae saa stort paa, sagde Kyrus til nogle Græker, som stod hos, og da han hørde, hvor stort deres Rige var, bad han dem hilse hjemme, at levede han længe nok dertil, skulde han nok lære dem at glemme Andres Ulykke over deres egen. Han ansaae imidlertid Krigen med de Græske Sø-Stæder for en Smaating, det ikke var Umagen værdt at opholde sig efter, især da baade *Babylon* og *Ægypten, Baktrien* og *Skythien,* hvor han endelig maatte selv være med, stod endnu tilbage. Han begav sig derfor paa Hjem-Veien til Ægbatana, men kom dog ikke langt, før han hørde, at *Lyderne* i Forening med Grækerne havde gjort Opstand og beleirede Sardes, saa han fandt det nødvendigt, at skikke Mederen *Mazares* med en Hær imod dem. Allerede Rygtet derom var imidlertid Nok til at adsplitte *Lyderne,* og den eneste Mærkværdighed ved deres Hoved-Mand *Paktys,* er, at han, efterat Have flygtet fra Sted til Sted, omsider blev skammelig solgt til Kyrus, af *Chioterne,* for nogle Agre paa Fast-|US:217Landet. Grækerne forsvarede sig vel desuagtet mandelig, men maatte dog ogsaa snart bukke under for Mederen *Harpagus,* eller rømme Landet, som Tilfældet var med *Teierne,* der gik til Thrakien og anlagde *Abdere,* og med |A:261de før saa mægtige og berømte *Phokæer*. De Sidste benyttede den ene Dags Frist, *Harpagus* under Beleiringen undte dem, til at indskibe sig med Alt hvad de havde, og da *Chioterne,* af Brød-Nid, ikke vilde sælge dem nogle Holme at beboe, satte de Kaasen til *Korsika* (Kyrnos), hvor de havde en Plante-Stad, men løb dog først ind til Phokæa og nedsablede den Persiske Besætning. Siden, efter et stort Søslag med Karthaginenser og Tyrrhener (Etrusker), hvori de af tresindstyve Skibe mistede Fyrretive, maatte de søge nye Bopæle og fandt først Hvile i *Elea* (Castellamare della Bucca) i Oenotrernes Land (Principato Citra)[171].

Den nærmeste Bemærkning herved er, at de nyere Historikere sædvanlig lade de huusvilde *Phokæer* søge Havn i *Marseille,* hvad ogsaa falder meget naturligt, da *Marseille*, efter *Strabos,* Justins og Fleres Vidnesbyrd, var en *gammel Phokæisk* Koloni, der først satte Skik paa *Gallerne,* men der er nok slet Ingen af de Gamle, der fører

de Phokæer, Perserne fordrev, længere end *Herodot,* saa de nyere Lærde har selv gjort Resten af Reisen for dem paa Land-Kaartet[172].

Hvorvidt *Æoler* og *Dorer* tog Deel i denne *Ionernes* Ulykke, er et Spørgsmaal, men da vi under Kserxes støde paa en *Dronning* Artemisia i *Halikarnas,* som regierer over de fleste Dorer, maae vi nok slutte, at disse, deres gamle Konge-Stamme troe, har bukket for Overmagten og bevaret Freden.

Betragte vi endelig hele Fortællingen om denne ved sine Følger saa vigtige Begivenhed, da mindes vi vel, ikke blot ved de kiødædende Heste, om, at den er et Sagn, opskrevet *hundrede* Aar efter Indtagelsen af *Sardes,* men har dog al Grund til at takke den Asiatiske Græker for det Hele, paa |A:262*Menneske-Offringen* nær, der neppe har fundet Sted uden i et Græsk Æventyr, som Perser-Hadet satte i Omløb, ligesom da ogsaa *Herodot* selv, i Anledning af *Kambyses,* bemærker hvor *ugudeligt* det var i *Persernes* Øine at besmitte saa høi en Helligdom som *Ilden* med Dødninge-Been, og ved en anden Leilighed vidner han udtrykkelig at *Perserne aldrig* brugde *Ild* ved deres Offringer[173].

|US:218Efter *Babylons* Indtagelse, som fulgde lige oven paa den Lydiske Krig, fortæller *Herodot* endnu om *Kyrus,* at han førde Krig med den Massagetiske Dronning *Tomyris* østenfor det Kaspiske Hav, hvor han, efter ni og tyve Aars Regiering, fandt sin Død paa Val-Pladsen og fik, med sit afhuggede Hoved i et Blod-Kar, som Dronningen sagde, sin Blod-Tørst lædsket; men han tilføier meget forsigtig, at dette er den af de *mange* Beretninger om Heltens Endeligt, der synes ham rimeligst[174]. Hvor urimelige nu de andre Beretninger, han hørde, har klinget i hans Øre, kan vi vistnok ikke afgiøre; men hørde han blandt Andre den, vi finde hos *Ksenophon,* maa Urimeligheden blot have stukket deri, at den gamle Græker fandt, saa blid en Død var for god til en Persisk Despot.

Ksenophon beretter nemlig, at et Aar efter Babylons Indtagelse gjorde *Kyrus* det store Tog, hvorpaa Man siger han indtog Ægypten og alt Mellemværende, men at derpaa slog han sig til Ro, opholdt sig om *Vinteren* i *Babylon,* om *Foraaret* i *Susa* og to Maaneder om Sommeren i *Ægbatana,* men besøgde dog ogsaa jævnlig sin Persiske Føde-Stavn, og da han kom der, syvende og sidste Gang i sin Regierings-Tid, gammel og bedaget, da drømde han en Nat, at der stod en meer end menneskelig Skikkelse for ham og sagde: lav dig nu til at giæste Guderne! Dagen efter |A:263besørgede han derfor en høitidelig Offring paa Bjerg-Toppene og takkede Guderne lydelig, saavel for alle Lykkens Gaver, som ogsaa fordi han havde undgaaet at hovmode sig af sin Magt og Vælde. Derpaa, da han fandt sig svag, gik han til Sengs beskikkede sit Huus, formanede sine Sønner til Gudsfrygt, Mildhed og indbyrdes Kiærlighed, og henslumrede dermed sødt i *Udødelighedens* glade Haab, som han paa sit Yderste levende udtrykde[175]!

Om dette nu er sandt, kan Ingen af os sige, men at det er smukt, kan vi alle see, og at *Kyrus* er død paa Sotte-Seng i Persien, siden han, efter mange Vidnesbyrd, laae begravet i *Pasargade,* maae Alle finde rimeligt, og at han, der gjaldt for *Perser-Idealet,* maa kiendelig være kommet det nærmest, slutte vi med Føie, saa der er ingen Grund til at mistroe Beretningen.

Med denne Græske Frihaands-Tegning af *Kyrus,* i Livet og i Døden, maae vi i det Hele lade os nøie, fordi vi intet Bedre |US:219har, men eet Træk, der aldeles er undgaaet Grækernes Opmærksomhed, og hvorom de formodenlig paa den Tid ei engang hørde tale, maae vi dog nødvendig ihukomme, da det angaaer de *Zions* Børn, som Universal-Historiens Aand vel nu syndes at have glemt, men hævede dog igien med *Christus* høit over Grækenlands Børn og over *Olympens* Guder.

I sit første Regierings-Aar, siger nemlig Ebræernes hellige Skrift, lod Perser-Kongen ved sit aabne Brev giøre Alle vitterligt, at Himlens Gud, som gav ham alle Jordens Riger, havde paalagt ham at bygge Sig et Tempel i *Jerusalem* i Jødeland, hvorfor han herved opfordrede alle de Overblevne af samme Guds Tilbedere til at reise til Jerusalem og opbygge Templet igien for Israels Gud. Kongen opmuntrede ogsaa i Brevet de Bortførtes Naboer og Kyndinger til at være |**A:264**dem, der vilde vende tilbage, behjelpelige, med Bidrag til Bekostningen paa Reisen og paa Bygningen, og alle Karrene af Sølv og Guld, som *Nebukadnezar* havde ranet fra Templet i *Jerusalem*, dem lod Kongen nu ved sin Skat-Mester *Mithradates* udtage af Skat-Kammeret i Babylon og udlevere til Jøde-Forstanderen *Sesbazar* efter Vægt. Da reiste sig alle de ypperste Huus-Fædre af Juda og Benjamin, med Præster og Leviter, Saamange som Guds Aand vakde, og de tiltraadte Hjem-Reisen, under Anførsel af *Zorobabel,* Sealthiels Søn, og Ypperste-Præsten *Josva,* Jozedeks Søn, og de var i Alt 42360 foruden deres Tyende. Saaledes kom da Israel tilbage til sit Land, og paa Løvsalenes Høitid forsamledes de Alle i Jerusalem og bygde Herren et Alter, offrede og holdt Hellig efter Mose-Loven. Siden handlede de med dem i *Tyrus* og *Sidon,* og gav dem deels Penge, deels Olie og Føde-Vahre for *Ceder-Træ* fra Libanon, som de skulde fælde og føre ned til *Jaffa,* og i det andet Aar efter Hjem-Komsten, i den anden Maaned, lagde *Zorobabel* og *Josva* Grund-Stenen til *Jehovahs* Tempel, i hele Folkets Nærværelse, og skiøndt Nogle af Præsterne og andre Oldinger, som havde seet det forrige Tempel, brast i Graad og hulkede, saa tabde den Lyd sig dog i det høie Fryde-Raab som Mængden istemde, og i Basunernes Klang som hørdes langt borte[176].

Joseph veed hertil intet Mærkeligt at lægge, undtagen at *Kyrus* følde sig bevæget til dette usædvanlige Skridt, ved det *Daniel* viiste ham Spaadommen desangaaende hos Esaias, og |US:220da han ingen Hjemmel anfører, er det maaskee kun en Giætning af ham selv, der

er rimelig nok til at falde Enhver ind, som troer, at Spaadommen var til og at *Daniel* oplevede *Kyri* Thron-Bestigelse[177].

Vi have da heller Intet at tilføie, uden at den krono|A:265logiske Nøiagtighed, hvormed de Lærde have stræbt at bestemme hin mærkelige Thron-Bestigelse, Indtagelsen af Sardes, Kyri Døds-Aar og deslige, vilde været temmelig overflødig, om den end kunde tjent til Andet end at spilde Tid og Flid paa Umueligheder; thi det er os nok at vide, Kyrus sad paa Thronen *midt* i det *Sjette* Aarhundrede f. Ch. Var imidlertid *Herodots* og *Diodors* Regninger nøiagtige paa et Haar, da blev Kyrus Konge med den 55de Olympiades Begyndelse, uden at dog 560 f. Ch. blev meer end et *Middel-Tal,* da Ingen kan sige bestemt fra hvilket Aar mellem 780 og 770 Man skal begynde Olympiade-Regningen.

157

Herod. I. 74. 107–22.

158

Herod. I. 123–30.

159

Herod. I. 95–109.

160

Ksenophons Kyropædi. I. 2–5.

161

Herod. I. 7. 12–15.

162

Herod. I. 16–22.

163

Herod. I. 26–27.

164

Herod. I. 28. 72.

165

Herod. I. 29–30.

166

Herod. I. 34. 36–43.

167

Herod. I. 46. 48. 52–55. 73.

168

Herod. I. 56. 58. 65. 69–70.

169

Herod. I. 71. 75–81. 84.

170

Herod. I. 86–88. 91.

171

Herod. I. 76. 141. 43. 52–55. 60. 64–68.

172

Justin XLIII. 3. Strabo. IV. 179.

173

Herod. I. 132. III. 16.

174

Herod. I. 204–14.

175

Ksenophons Kyropædi. VIII. 6–7.

176

Esdra 1–3.

177

Josephs Oldskrift. XI. 1.

Kambyses.

Selv den mindste Tyran er vist nok en stor Plage for dem, der har det Uheld at være ham for nær, men i Universal-Historien er selv store Tyranner kun Smaa-Ting, Man ei kan opholde sig ved, med mindre de var noget Andet tillige; thi naar Historie-Skriveren stræber ligesom at standse Begivenhedernes Løb, for tilgavns at tugte de døde Tyranner, til et godt Exempel for de Levende, da er det kun Skyggen af de gamle Ægyptiske Kongers Lig-Begiængelse, han maner op, og giør derved allersnarest Historien vederstyggelig baade for Store og Smaa. Havde *Kambyses* derfor ikke indtaget *Ægypten,* kunde al den Grusomhed, Man tillægger ham, ei frelst ham fra den historiske Hevn at overantvordes til Glemsel, og det synes, som de gamle Ægypter selv har følt, Kambyses tilhørde dog i Grunden dem mest; thi, hvad Man sidst skulde formodet: de sparede, efter *Herodots* Forsikkring, end ei at lyve grovt, for at faae denne deres Plage-Aand til at giælde for en Ætmand af deres *Pharaoner*[178]*!*

Da det nu ene er af en Slags Agtelse for Ægypterne, vi et Øie|US:221blik dvæle ved Kambyses, maae vi kortelig sammen|**A:266**fatte hvad de sagde om dem selv, siden *Sethons* Død, der stod med Musen i Haanden og med Skielmen bag Øret og formanede Folk til Gudsfrygt. I een Henseende er vi hermed langt bedre farne end med deres gamle Fortællinger, thi efter *Senacheribs* Tid blev Ægypten ei længe spærret for Fremmede, saa om Landets følgende Konger, siger Herodot, vidste Mange Beskeed; men den Ægyptiske Histories Flauhed og Tomhed blev derved naturligviis ikke afhjulpet, men falder tvertimod desmere i Øinene, da de hieroglyphiske Zirater forsvinde og Man ei engang kan trøste sig med den Indbildning at det Mærkværdigste maaskee er glemt[179].

Efter Præste-Kongen *Sethons* Død, siger Herodot, tog Ægypterne, der slet ikke kunde leve uden Konger, sig *Tolv* for Een,

og denne Tylvt deelde Landet ligelig imellem sig, besvogrede sig indbyrdes, og indgik saameget strængere den Forpligtelse at holde Skridt med hinanden, som Oraklet havde sagt, at hvem af dem der først frembragde *Hefæstos* et Drik-Offer i en Kaabber-Bolle skulde blive Enevolds-Herre. Hvad de for Resten enedes om at udføre, undtagen *Labyrinthen* ved Miris-Søen, det store, forbausende Vidunder, veed Man ikke, men da de engang paa en Høitid skulde frembære Drik-Offer i Hefæstos-Templet, rakde Præsten dem gierne af en Feiltagelse kun *elleve* Guld-Skaaler, saa der blev Ingen til den Sidste, og det var *Psammetik,* som vel hjalp sig med sin Hjelm, men brød dermed uvitterlig Forliget, thi Hjelmen var af *Kaabber* og blev strax anseet for at være den *Bolle,* Oraklet havde betegnet. Uagtet nu de Elleve fandt, det var Synd at straffe deres Jævning paa Livet for en Vaades-Gierning, saa stækkede de dog for en Sikkerheds Skyld Vingerne betydelig paa ham og indskrænkede ham til Moradserne, udelukt fra alt Samkvem med det øvrige Ægypten. *Psammetik* havde allerede i *Æthioperens* Dage, der |A:267dræbde hans Fader, været landsforviist, og da opholdt sig i *Syrien,* men var strax efter Sabakos Flugt kaldt tilbage af *Saiterne,* og nu, da han fra Moradserne af adspurgde Latone-Oraklet i Buton: naar han turde vente Hevn over sine Fiender, fik han til Svar: Hevnen opstiger af Havet, ved Syn af Kaabber-Karle! Ja, tænkde Psammetik, saa kommer jeg nok til at vente længe, men det varede dog ikke længe, før der kom en *Ægypter* til ham med den Tidende, at nogle |US:222*Kaabber-Karle* havde gjort Land-Gang paa Kysten og plyndrede, og det var nogle Ioniske og Kariske Sørøvere, som Ægypteren, der aldrig havde seet en Kaabber-Brynie før, tog for Mænd af Malm. Psammetik tog dem imidlertid for hvad de var, men ansaae nu Gaaden for løst, og fik virkelig, ved Hjelp saavel af disse *Ioner* og *Karer,* som af sine Ægyptiske Venner, Bugt med alle sine Medbeilere. Sine *Græske* Bunds-Forvandte holdt han ærlig Alt hvad han havde lovet dem, og gav dem Bopæle ved Havet, lidt nedenfor Bubastis, paa begge Sider af den Pelusiske Nil-Arm, hvor jeg endnu, siger *Herodot,* selv har seet Ruinerne af deres saakaldte Leir, og efter den Tid veed vi Græker god Beskeed med de Ægyptiske Anliggender; thi baade vedligeholdt de Nykomne Forbindelsen med deres Lands-Mænd, og Psammetik lod tillige endeel unge Ægypter lære Græsk hos dem, som da blev Stiftere af det endnu bestaaende Tolke-Laug[180].

Saaledes fik da Ægypten en ny Række af *Saitiske* Pharaoner (Psammetik, Necho, Psammis og Apries) som dog hverken blev lang eller lignede den Gamle, thi de tog i alle Maader fremmede Guder, og spillede, med deres Gridskhed paa Græske Stalbrødre og fremmede Lande, kun en maadelig Rolle i den store Lig-Begiængelse, hvorved Dyden var Stilhed og den strængeste Eensformighed Skiønheden. Sagen var nemlig den, at Naturen dog

omsider selv hos *Ægypterne* gik over Optug|A:268telsen, og at Tiden, skiøndt det gik langsom, beed dog ogsaa paa dem og deres uforanderlige Indretninger. Før *Æthioperen* kunde erobre Landet, maatte *Kriger-Kasten* aabenbar være udmattet, hvortil vist nok Aare-Ladningen i det Røde Hav ei lidet bidrog, og at *Præste-Kasten* ei kunde gaae for *To,* det kom for Dagen i *Præste-Kongen* Sethons Dage, thi hvor stor Berømmelse Mark-Musene end skal have givet ham, maae de dog have gnavet paa Præsternes *Ære*, siden *ingen Præst* blev Konge efter ham, men *Tylvten* (Dodekarkerne) slog Guld-Kronen istykker og kiøbde sig hver for sin Stump en Kaabber-Hjelm, for dog at være en Tomme høiere end Almuen. Det er, paa anden Dansk, at, efter Sethons Død udbrød der en Revolution, som han, ved at giøre *Pøbelen* til sin Liv-Vagt, havde forberedt, og skiøndt Pøbel-Høvdingerne tænkde, den kunde dog maaskee gaae stille af, naar de deelde broderlig, kunde de dog ikke forhindre Tingenes sædvanlige Løb under |US:223slige Omstændigheder, som fører til et *Soldat-Herskab,* og hvem der svinger sig paa Thronen ved *Leie-Tropper,* kan umuelig holde sig paa den uden ved Krig, der øver i Handværket og giver Bytte, saa de nye Pharaoner maatte nødvendig skeie ud fra de Gamles Fod-Spor.

Hvad i øvrigt *Psammetik* angaaer, da er han, med hele Tylvten, endnu forsaavidt en allegorisk Person, at han umuelig *baade* kan have lidt under *Æthioperen,* før Senacheribs Tid, og levet til *Nechos* og Nebukadnezars Dage, da Afstanden i det mindste er et *heelt* Aarhundrede; men Herodot siger ogsaa, det er først efter *Ioners* og *Karers* Nedsættelse i Ægypten, at Grækerne veed selv Beskeed, og Sagnet om Dodekarkerne tilhører da endnu udelukkende de Ægyptiske Præster, som vel ingen Lyst havde til at fortælle hvad Pøbel-Høvdingerne tog dem for i deres Aarhundrede |A:269og satte dem derfor til at bygge *Labyrinthen,* der dog neppe vilde blevet færdig under den Hurlumhei, hvis den ei alt længe forud havde været det.

Efter Herodots Regning besteg *Necho* Thronen 91 Aar før *Kambyses* gjorde sit Tog til Ægypten og det passer godt, thi det bliver da lige ved 600 f. Ch. at Juda-Kongen *Josias* faldt for ham i Slaget, der aabenbar er det mellem ham og *Syrerne,* som Herodot sikkert rigtig lader staae ved Magdol (Migdol), og hvoraf Necho var saa stolt, at han sendte Brynjen, hvori han vandt det og indtog *Kadytis* (Jerusalem), til Apollo-Templet ved *Milet* at gjemmes der som en Helligdom[181].

Med *Nechos* Sønne-Søn *Apries* endtes Rækken af de nye Pharaoner, der aldrig stræbde saa godt at holde paa Skyggen af det gamle Konge-Liv, at jo den staaende Hær af fremmede Leie-Tropper var Ægypterne en Torn i Øiet. Apries herskede vel en Tidlang med megen Myndighed og førde lykkelige Sø-Krige med Phønicerne, men da han sendte en *Ægyptisk* Hær mod *Kyrene,* som der fandt

sin Undergang, beskyldte Man ham for at have med Flid maget det saa, for at blive de uroeligste Hoveder kvit, og der udbrød et Oprør, som *Amasis,* der blev sendt for at dæmpe det, stillede sig i Spidsen for og styrtede derved Thronen[182].

I Slaget ved *Momemphis* eller *Marea* (henimod Alexan|US:224drien) seirede nemlig Oprørerne over de 30000 Græske Leie-Tropper, som *Apries* stolede paa, selv blev han fanget og siden givet til Priis for Pøbelen, og Dennes Afgud, *Amasis,* den Ægyptiske *August,* stræbde nu at reise sig et Keiserligt Høi-Sæde, anderledes frit og mageligt end Pharaonernes. Den Græske Soldater-Coloni ved Bubastis lod han flytte ned til Memphis, for at have den til sin |A:270Liv-Vagt *mod* Ægypterne, der vel selv havde sat ham paa Thronen, men kunde just derfor let faae i Sinde at misbruge deres Frihed til at sætte ham af, og Man tør vel mene, det var mere denne Liv-Vagt, der bevægede Folket til, imod deres Villie, at vise Pøbel-Prindsen dyb Ærbødighed, end det Mester-Stykke, *Herodot* ved denne Leilighed fortæller om ham. Han udstillede nemlig et nyt Afguds-Billede af Guld, paa et bekvemt Sted, og da Folket strax af sig selv tilbad det, gjorde han Alle vitterligt, at det Billede var gjort af et Vasker-Bækken, som Man før havde endnu meer end spyttet i, og hermed, hedder det, omvendte han Ægypterne, som hidtil havde forarget sig over hans lave Herkomst, saa nu lærde de at bukke for ham[183].

At det var denne Konge, der satte alle Ægypter under Politiets specielle Opsyn, siger Herodot udtrykkelig, og at det var ham, der gav Tyve-Lauget det store Privilegium, Diodor omtaler, falder saameget rimeligere, som han, efter Herodot, selv i sin Ungdom havde drevet Handværket og tit været i Forlegenhed[184]. At en saadan Herre ikke havde axlet Purpuret, for at gaae i Præste-Sønnernes Lede-Baand, kan Man forud vide, og af Herodot lære vi da ogsaa, han brød sig slet ikke om Konge-Loven, eller hvad Man ved det Ægyptiske Hof pleiede at kalde anstændigt, men skyndte sig om Morgenen at blive færdig med sine Forretninger, for at kunne tilbringe det Øvrige af Dagen ved Drikke-Bordet i Svir og Sværm og Lystighed[185].

Hvorvidt nu *Kyrus* havde Noget med denne *Amasis* at skifte, og hvad der nærmest gav *Kambyses* Anledning til at hjemsøge Ægypten, derom er Beretningerne forskiellige; men rimeligviis har dog *Kyrus* i det mindste staaet paa Grænd|A:271serne af Ægypten, og paa dette Tog blandt andet vundet *Nitetis,* en Daatter af *Apries* til sin Fruer-Stue, og under denne Forudsætning lader det sig godt høre, hvad Herodot fortæller om det fnysende Had, *Kambyses* tidlig fattede til Ægypterne. Hans |US:225Moder *Kassandane,* Daatteren af Pharnaspes, skal nemlig engang, da en Perserinde prisede hende lykkelig for hendes deilige Børn, have svaret: og dog, skiøndt jeg er Moder til saadanne Børn, sætter *Kyrus* mig til Side for den

Ægyptiske Frille. Det hørde Kambyses, som dengang var kun en halvsnees Aar, tog Ordet og sagde: ja, ja, Moder! naar jeg bliver stor, skal jeg derfor ogsaa vende op og ned paa hele Ægypten, og det huskede han godt endnu, da han blev Konge[186].

Medens nu Kambyses rustede sig til Toget, traf det sig meget beleiligt, at Halikarnasseren *Phanes,* En af Høvdingerne for de Græske Leie-Tropper, ragede uklar med *Amasis* og flygtede til *Persien;* thi han vidste tilgavns Beskeed med Alt i Ægypten, og gav blandt andet Kambyses det gode Raad at slutte Forbund med Kongen i *Arabien,* for at have Ryggen fri og blive forsynet med Vand paa de øde Veie. Det Raad fulgde Kambyses da ogsaa og naaede lykkelig den Pelusiske Nil-Arm, men maatte, for at komme videre, dog bane sig Vei med Sværdet; thi vel var *Amasis* imidlertid død, efter 44 Aars Regiering, men Sønnen *Psammenit* modtog dog Fienden med væbnet Haand, og Leie-Tropperne var saa forbittrede paa Forræderen *Phanes,* at de nu dræbde hans blandt dem efterladte Sønner for hans Øine, lod Blodet løbe i en Bolle, kom Viin og Vand deri og drak Alle deraf, før de gik i Slaget. Dette blev ogsaa blodigt paa begge Sider, men Psammenit kom dog til kort, flygtede i stor Uorden tilbage til Memphis og maatte der overgive sig til Seier-Herren, som vel enstund skaanede hans Liv, men fandt |A:272ham siden at gaae frugtsommelig med Oprør og nødte ham da til at drikke Oxe-Blod, hvoraf han døde[187].

Fra Memphis gik Kambyses til *Sais,* hvor *Amasis* laae begravet, og lod denne Konges Lig paa alle optænkelige Maader mishandle og omsider brænde, hvad Ægypterne dog ikke vil tilstaae, men har en heel Fortælling, eller rettere et Opspind, om hvordan Amasis havde frygtet for noget Sligt og gjort saadanne Anstalter, at Perserne spildte deres Arrighed paa et Lig, der slet ikke var hans[188].

Foruden Ægypterne var der endnu tre Folk i Afrika, som *Kambyses* agtede at hjemsøge, nemlig *Karthaginenserne, Ammonierne,* og de seilivede *Æthioper* nede ved Sønder-Strand; men Sø-Toget mod Carthago maatte han opgive, fordi |US:226*Phønicerne,* som udgjorde Kiernen af hans Sø-Magt og havde godvillig givet sig under Perserne, ingenlunde vilde bekrige et Folk, der var deres eget Kiød og Blod, og den Krigs-Hær paa 50000 Mand, der drog ud fra *Thebe* med den Ordre at lægge *Ammons-Templet* i Aske, veed Ingen hvor støi eller fløi, undtagen forsaavidt Ammonierne sige, de fandt deres Grav i Flyve-Sandet, en Dag, de havde leiret sig i Ørken og holdt Maaltid[189].

Hvad nu endelig Toget mod de seilivede Æthioper angaaer, da skikkede *Kambyses* først nogle Fiskere fra *Elephantine* afsted, for at udspeide Landet, og blandt andet udforske, hvordan det egenlig hængde sammen med den saakaldte *Soel-Skive* eller det runde Bord i Græsset, hvor Man sagde, der laae kaagt Kjød af alle Slags hver Morgen til aabent Taffel, skudt op af Jorden, eller, som Grækeren

giætter, skaffet did om Natten paa Øvrighedens Foranstaltning. Speiderne skulde paatage sig Mine af Kongelige Gesandter, |A:273der kom for at slutte Venskab, og førde desaarsag en *Purpur-Kaabe,* en Guld-Kiæde og Armbaand, en Alabaster-Flaske med *Balsam* og et Anker Palme-Viin med sig, at forære Kongen. Den List lykkedes imidlertid ikke, thi da Fiskerne kom frem med den venlige Hilsen fra Perser-Kongen *Kambyses,* svarede Æthioperen: ja, det er kun Snak med det Venskab, thi jeg veed nok, I er Speidere, og jeres Konge er en Kieltring, der vil undertrykke Folk, som aldrig har fortørnet ham, men her er nu en af vore Buer, bringer I ham den og beder ham bie med at bekrige de seilivede Æthioper, til Perserne kan kappes med os i at spænde saadanne Buer! Siden, da Æthioperen gav sig til at syne Foræringerne, og hørde at *Purpuret* var *farvet,* sagde han: idel Falskhed altsaa, ligesom I er selv, men baade Kiæden og Arm-Baandene kaldte han *Lænker,* som han maatte lee over brugdes til *Stads. Vinen* var det Eneste der behagede ham, og da han i den Anledning fik at vide at Perserne aad Brød og levede i det Høieste *firsindstyve* Aar, gjorde han den Anmærkning, at det var intet Under de døde tidlig, der aad *Dynd,* og at de rimeligviis ikke engang vilde blive saa gamle, hvis de ikke vederkvægedes af den liflige Drik, der var det Eneste, han misundte Perserne[190].

Efter nu at have beseet Landets Mærkværdigheder, især Soel-|US:227Skiven, Bade-Kilden, der gjorde glindsende som Salve og duftende som Fioler, Glas-Kisterne, hvori de lagde deres gipsede Liig, og endelig Fængslerne, hvor alle Lænkerne var af Guld, fordi Kaabberet faldt for kostbart, vendte Speiderne tilbage fra de Seilivede, der nærede sig af Kiød og Mælk og blev i det Mindste hundrede og tyve Aar gamle; men da de kom til Kambyses med Buen, blev han saa arrig, at han strax foer afsted med Hæren, uden først at sørge for dens Underholdning |A:274paa det lange Tog. Førend derfor endnu Femte-Delen af Veien var lagt tilbage, slap Levnets-Midlerne op, og vel blev Kambyses desuagtet ved at rykke frem, saalænge der var Træl-Dyr at slagte og Urter at finde, men da det ogsaa fik Ende, og Man kom til Sand-Ørken, hvor Soldaterne begyndte at trække Lodd om, hvem af dem der først skulde ædes, da maatte Kambyses dog bekvemme sig til at vende om med uforrettet Sag[191].

Saaledes fortæller *Herodot* det Æthiopiske Tog, og at det i Grunden mislykkedes, derom er alle de Gamle enige, men dog skal *Kambyses,* efter *Diodors, Strabos* og Fleres Sigende, ved denne Leilighed have indtaget den berømte æthiopiske Nil-Øe *Meroe,* og givet den dette Navn efter sin Syster, som døde der, og maatte altsaa være den, *Herodot* intet Navn giver, men fortæller kun om, at hun fulgde Kambyses paa det ægyptiske Tog og leed en forsmædelig Død, fordi hun vovede at bebreide Tyrannen hans Broder-Mord[192].

Begge Dele lade sig imidlertid godt forene, thi naar de *seilivede* Æthioper boede ved *Sønder-Stranden,* var de langt fra at boe ved *Nilen,* og *Herodot* siger selv andensteds, at *nogle* Æthioper ved denne Leilighed blev undertvungne[193], saa det kunde være rimeligt nok, at Kambyses paa Vende-Reisen har lagt Veien om ad *Meroe,* som den nærmeste frugtbare Plet, hvor hans forsultede Krigs-Hær kunde finde Vederkvægelse. En saadan Giætning er vel ogsaa forsaavidt paa sit rette Sted, som den passer til *Meroes* Historie, der kun bestaaer af lutter Giætninger; men det Sikkre i Universal-Historien er baade saa meget og saa vigtigt, at slige Giætninger ei vilde finde Plads deri, naar de ikke netop i vore Dage med en saadan Paatrængenhed udgav |A:275sig for Hoved-Sagen i Old-Tidens Historie, at dem maae tilstædes Adgang, som Møde for Retten, til de faae deres Dom.

|US:228Sagen er da kortelig den, at der var et *Ammons-Orakel i Meroe,* der havde kiendelig Lighed saavel med det berømte *Lybiske* af samme Navn, som med det *Ægyptiske i Thebe,* og *Herodot* fortæller, at det Lybiske Orakel var stiftet af *Æthioper* og *Ægypter* i Fællesskab og *Diodor,* at Æthioperne tilegnede sig *Osiris,* saa han fra dem skulde være gaaet til *Thebe* og grundet Helligdommen der[194]. Dette har Man nu lagt sammen, og sat i Forbindelse med Giætninger om Culturens ældste Udbredelse og Karavan-Handelens Træk, saa Man faaer den Forestilling, at Ost-Indien er *Udgangs-Punkten,* hvorfra Veien gaaer over det lykkelige Arabien til Syd-Afrika, og saa til *Meroe,* hvor en Præste-Stat bliver Moder-Skiødet for *Ægyptens* og dermed omtrent for al Verdens Cultur, hvad baade klinger artig nok og er tildeels heel rimeligt, men er naturligviis ingen Klippe at bygge Old-Historien paa, eller en afgjort Sag, hvorefter Man kan rette de virkelige og vel afhjemlede Efterretninger, *Ebræerne* give os om Slægtens Barndom. *Skibet,* der i Ammons-Templet var den egenlige Helligdom, maa da nødvendig minde os om *Arken,* ligesom *Ammon* om *Cham,* og det bliver da kun for den Chamitiske Cultur vi kan tænke os *Meroe* som Moder-Skiødet, og stedse bliver *Ægypten* dog dens Hoved-Land, da det var der, den havde sin Virkning paa Historiens gamle Hoved-Folk: *Ebræer* og *Græker*.

Hvad der i Øvrigt nu har bragt *Meroe* for Orde blandt de Lærde, er de nye Opdagelser af gamle Mindes-Mærker i *Sennaar,* som saa kiendelig ligne de Ægyptiske, og hvorefter Man anseer Halv-Øen *Atbar,* som den *hvide* |A:276*Strøm* (Bahr el Abiad), der gaaer i Eet med *Nilen,* og *Tacazze* danne, for de Gamles *Meroe,* uden at den Sag dog enten er let at afgiøre, eller kan give stort Udbytte, uden maaskee for Studiet af den Ægyptiske Bygnings-Konst.

Da *Kambyses* efter det mislykkede Æthiopiske Tog, der havde kostet ham mange Folk, kom tilbage til *Memphis,* faldt det ham

meget mistænkeligt, at alle Folk var i deres fulde Puds og Glæden spillede dem ud af Øinene, hvorover han lod Øvrigheden kalde for sig og spurgde, hvad det skulde betyde, at al den Glæde, som han ikke havde seet noget til, sidst han var der, viste sig nu, da Lykken havde været ham ugunstig? Forstanderne svarede, det kom af, at deres Gud havde aabenbaret sig, hvad der var Nyt som sjelden skedte og udbredte derfor en al|US:229mindelig Glæde i Ægypten, det vil sige, at Man igien havde fundet en *Apis-Tyr,* som var sort, med en hvid Blis i Panden, Snittet af en Ørn paa Ryggen, en Marelok i Halen og en Skarnbasse paa Tungen. Det var en god Løgn, sagde *Kambyses,* som skal koste jer Hals, og da det var skedt, lod han *Præsterne* kalde, som gav samme Svar, hvorpaa han befoel dem at hente *Apis,* da en saa haandgribelig Gud, der besøgde Ægypterne, ikke burde blive ham ubekiendt. Da nu Apis kom, blev Kambyses som han var rasende, stak den i Boven med sin Dolk, loe og sagde: Dummer-Hoveder, hvis Guder er af Kiød og Blod, som Staal kan bide! men er I end ikke bedre Guder værd, skal I dog ei have den Glæde at giøre Nar ad mig. Derpaa lod han Præsterne pidske, og befalede, at enhver Ægypter, som lod sig see i Høitids-Dragt, skulde miste Livet, saa den Fest fik i alle Maader en sørgelig Ende, thi *Apis* døde af Saaret han fik og maatte begraves af Præsterne i al Stilhed[195].

Mens *Kambyses* var i Memphis, lod han alle Grav-Kamrene aabne, for at see Mumierne, loe umaadelig ad den |**A:277**Dværgagtige Billed-Støtte i Hefæstos-Templet, og trængde sig ikke blot ind i Kabirernes Tempel, hvor Ingen, uden Præsterne, maa komme, men lod under mange Forhaanelser Billed-Støtterne kaste paa Ilden, hvoraf, siger *Grækeren,* Man klarlig seer, han var bindegal, thi ellers vilde han ikke drevet Spot med Landets Tro og Love, som det er ethvert Folk naturligt at holde paa[196].

Herodot taler ikke om, at *Kambyses* gjorde Templerne i det øvrige Ægypten noget, men *Strabo* omtaler Ødelæggelsen som almindelig, og siger udtrykkelig, at han forstyrrede Templerne baade i *Thebe* og i *On* (Heliopolis), og *Diodor* anmærker, at alle Tempel-Skattene maatte vandre til Persien, og at selv Konstnerne maatte drage med for at forskiønne *Susa* og *Persepolis*[197].

Saaledes blev da Dommen holdt over Ægyptens Guder, som *Ebræernes* Propheter havde truet med, og da vi ingen Efterretninger har om *Kambyses,* uden dem *Herodot* sikkert fik af de *Ægyptiske* Præster, maae vi lade det staae ved sit Værd, om han virkelig var det Uhyre, der i ham beskrives, eller om han blot gjordes dertil af *Apis-Dyrkerne,* der, som Mestere i |US:230at lyve, sikkert med Fornøielse vilde gjort deres Bedste til at sværte Gudens Bane-Mand, om han end havde været englereen.

Paa Hjemveien fra Ægypten hørde *Kambyses,* at En, der udgav sig for hans Broder *Smerdes,* som han havde ladet myrde, havde

gjort Oprør og sat sig paa Thronen i Persien, hvorpaa han ilede fremad, men saarede sig selv da han stod til Hest, netop paa *samme Sted* af Legemet, som han stak *Apis,* og det blev hans Død, efter syv Aars Regiering[198].

178

Herod. III. 2.

179

Herod. II. 147.

180

Herod. II. 147–48. 51–54.

181

Herod. II. 159.

182

Herod. II. 160–62.

183

Herod. II. 169–72.

184

Herod. II. 174. 77.

185

Herod. II. 173.

186

Herod. III. 2–3.

187

Herod. III. 4. 10–11. 13. 15.

188

Herod. III. 16.

189

Herod. III. 12.

190

Herod. III. 17–22.

191

Herod. III. 25.

192

Diodor I. 20. Strabo XVII. 790. Herod. III. 31–32.

193

Herod. III. 97.

194

Herod. II. 29–42. Diodor I. 19–20. III. 100.

195

Herod. III. 27–29.

196

Herod. III. 37–38.

197

Diodor I. 30. Strabo XVII. 805. 16.

198

Herod. III. 62. 64. 66.
|A:278

Darius Hystaspis.

Man fortalde *Herodot,* at *Kyrus,* paa sit Tog mod Skytherne, drømde, han saae den ældste Søn af sin Frænde *Hystaspis* med Vinger paa, hvoraf den Ene skyggede over Asien og den Anden over Europa, samt at han desaarsag befoel Hystaspis at vende tilbage til *Persien* og fængsle sin Ældste, *Darius,* til Kongen kom hjem, men at Sagen naturligviis faldt bort med Kyri Død[199].

Nu traf det sig imidlertid, syv Maaneder efter Kambyses Død, at *Darius* kom fra Persien, hvor hans Fader var Statholder, til *Susa* og blev der indviet i en Sammen-Sværgelse, som Perseren *Otanes* havde stiftet mod *Smerdes,* der udgav sig for en Søn af Kyrus, hvem han ogsaa lignede op ad Dage, men var dog en *Mager,* der havde mistet Ørene under Kambyses og var derved kiendelig mærket[200]. De Sammen-Svorne, Syv i Tallet, trængde sig ind paa Slottet, myrdede *Smerdes,* foranstaltede et stort Blod-Bad paa *Magerne* i det Hele, og blev saa enige om, at den af dem, hvis Hest næste Morgen vrinskede først ved Soels Opgang, skulde være Konge, hvad da ogsaa *Darius* blev, ved et Kneb af hans Stald-Knegt[201].

Saa lyder den ikke alt for rimelige Beretning om *Darii* Thron-Bestigelse, der ovenikiøbet endda er udpyntet med et pænt Ord-Skifte mellem de Sammen-Svorne, om hvilken Regierings-Form: Demokratisk, Aristokratisk eller Monarchisk, Man helst skulde give Staten[202], og, heller end at indlade os paa saa |US:231tvivlsomme Ting, vil vi lægge Mærke til, at det i alt Fald var et *svagt* Forsøg, *Mederne,* med Magerne |A:279i Spidsen, gjorde paa at vinde den tabde Forrang tilbage, ligesom vi veed, *Babylonierne* strax efter gjorde et ulykkeligt Forsøg paa at tilbagevinde deres Selv-Stændighed[203].

Dog, Oprør, Sammen-Sværgelser og Herre-Skifter høre saa ganske til Dagens Orden i store Despotiske Riger, at hverken Held eller Uheld kan give Nogen af Vedkommende universal-historisk Navnkundighed, og en Saadan vilde da ligesaalidt timedes *Darius* eller hans Vrinsker, som *Kserxes,* hvis ikke Grækerne havde været, og havde fundet det fordeelagtigt for deres eget Eftermæle at afskildre os Barbarerne, hvis Magt de trodsede og hvis berømte Navn de fordunklede. Vel var der ikke megen Udsigt til, at *Darius* skulde vække den National-Følelse hos Grækerne, der alt længe syndes tabt, under barnagtigt Kiævleri, spidsborgerligt Smaanid og, paa sine Steder, blødagtig Slaphed; thi *Perserne* havde sikkert Ret, naar de, som Herodot melder, kaldte Kyrus *Faderen,* Kambyses

Herren og Darius *Kræmmeren*[204], og for en Kræmmer-Sjæl, der beherskede Asien, kunde Europa dengang ingen Fristelse have; men just derfor er det mærkeligt at see, hvorledes Omstændighederne fremkaldte hvad Ingen formodede, og hvad dog Følgerne viste, nødvendig maatte skee for Menneske-Slægtens Udvikling.

Da de Græske Plante-Stæder paa Lille-Asiens Kyst og de nærliggende Øer underkastede sig Kyrus, beholdt dog det berømte *Milet* en Slags Frihed, og *Samos* forblev uafhængig, under sin lykkelige Hersker *Polykrates,* som kun tilbød *Kambyses* Hjelpe-Tropper paa Toget til Ægypten, for derved at blive endeel misfornøiede Samier kvit. *Polykrates,* siger Herodot, var den første Græker, som, i den historiske Tid, stræbde at bemægtige sig det Herredømme paa Havet, de gamle Sagn tillagde Kretenseren *Minos,* og han gjorde sig |A:280i det Mindste frygtet, vidt og bredt, med sine hundrede Orlogs-Skibe og tusinde Bue-Skytter, som tog hvad de traf, thi det var Polykrats Grund-Sætning, at selv sine Venner gjorde Man sig mere forbundne ved at give dem det Tabte tilbage end ved at lade dem beholde hvad de havde. Forgiæves havde selv *Spartaner* og *Korinther* mod ham gjort deres første Asiatiske Tog, og han var længe saa lykkelig, at selv *Smaragden,* han med Forsæt |US:232smed i Havet, for at miste den, bragdes ham faa Dage derefter i en Fisk; men den store Ulykke tilsidst, som hans forrige Ven, Ægypteren *Amasis* just derfor spaaede ham, timedes ham nu ogsaa brat, omtrent paa samme Tid, som *Kambyses* døde. Der var nemlig dengang en Persisk Statholder i Sardes, ved Navn *Orøtes,* som af en eller anden ubetydelig Grund besluttede hans Undergang, lokkede ham til sig, under Paaskud af at vilde være ham behjelpelig til Udførelsen af hans store Planer, og lod ham troløs pine og korsfæste[205]. Efter Polykrats Død vilde hans Haand-Skriver *Mæander,* som havde Fæstningen inde, solgt *Samierne* deres Frihed for sex Talenter, men da de idensted var saa nærgaaende, at de forlangde Regnskab af ham for hvad der var gaaet igiennem hans Hænder, blev han ved at beherske dem, til *Otanes* kom med en Persisk Flaade, for at sætte *Polykrats* Broder *Syloson* i Besiddelse af Øen. Hermed hængde det saaledes sammen, at *Syloson,* der var fordrevet af sin Broder, havde tilligemed mange andre Græker faaet Lyst til at see sig om i Ægypten, da Kambyses var der og gjorde lyst, og som han nu en Dag gik og spadserede paa Torvet i *Memphis,* fik En af Perser-Kongens Drabanter Lyst til hans Skarlagens-Kappe og vilde kiøbe den af ham. Nei, sagde *Syloson,* sælge den giør jeg ikke, men siden du har saa stor Lyst til den, saa, naar det endelig skal være, vil jeg heller forære dig den. |A:281Det tog Drabanten, som dengang slet ingen stor Mand var, med Glæde imod, men see, det var *Darius,* og da *Syloson* hørde, han var blevet Konge, reiste han strax til *Susa,* satte sig i Slots Gaarden og meldte sig hos Portneren som "*Kongens Velgiører*." Darius blev nu vel forundret over den

Tale, men lod dog *Syloson* komme for sig, vedgik ogsaa Velgierningen, saasnart han hørde, hvori den bestod, og tilbød Syloson til Giengiæld saameget Sølv og Guld, som han vilde begiære. Det afslog imidlertid Syloson, men bad om Hjelp til at fordrive den Slave, der beherskede Samos og forholdt ham sin Arv, og det Ærende udførde *Otanes* nu ogsaa, paa Kongens Befaling, men dog ikke uden stor og unødvendig Blods-Udgydelse, som dog var ham udtrykkelig forbudet[206].

En anden mærkværdig Græker i *Susa* var *Demokides* fra *Krotone,* som havde været Liv-Læge hos *Polykrat* og var fulgt med ham paa den ulykkelige Reise til *Magnesia,* hvor han fandt sin Død, og Demokides blev gjort til Slave. Siden, da |US:233Darius lod *Orøtes* henrette, kom Demokides med Satrapens andre Slaver til Susa, og førde et elendigt Liv, til engang, Darius havde forvridt sit ene Been og blev saa ilde betjent af de *Ægyptiske* Læger, han havde ved sit Hof, at Skaden forværredes og Kongen i hele syv Nætter og Dage ikke lukkede et Øie; men da var der En, der gav Anslag paa *Demokides,* hvis Konst han i Sardes havde hørt meget berømme, hvorpaa han i Lænker og Pjalter blev ført frem for Darius og spurgt, om han ikke var Læge? Han vilde nødig ud med Sproget, af Frygt for, naar han røbede sin Konst, aldrig meer at see Grækenland, men da Kongen sendte Bud efter Bødlen, gik han dog paa en Maade til Bekiendelse, med de Ord, at han fuskede paa Hand-Værket. *Darius* betroede sig nu til ham og fandt sig meget **|A:282**vel ved at behandles paa *Græsk*, thi baade var det mildt, og Ro fik han paa Timen og kom snart til sin fulde Førlighed igien, som han hardtad reent havde opgivet. Demokides blev nu kongelig belønnet, frelste ved sin Forbøn de Ægyptiske Læger fra Galgen, som ventede dem, fik et stort Huus i *Susa* at beboe og frit Bord i Kongens Gaard, men Hjemlov fik han ingenlunde, og det var dog hvad han fornemmelig higede efter. Da derfor *Kyri* Daatter, *Atossa,* som var gift med *Darius,* fik en Kræft-Knude i Brystet, som hun i Hemmelighed søgde Hjelp for hos *Demokides,* lovede han kun at helbrede hende paa det Vilkaar, at hun skulde opfylde hvad sømmelig Bøn han vilde giøre, og, efter Aftale med ham, greb da Atossa en god Leilighed til først at minde *Darius* om, at han burde giøre sig Kyri Høi-Sæde værdig ved en eller anden stor Bedrift, og da han dertil svarede, det var ogsaa hvad han havde isinde, for han vilde slaae Bro over Havet og bekrige *Skytherne* i Europa, da sagde *Atossa:* ja, med Skytherne har det ingen Hast, men jeg vilde gierne have Kammer-Piger fra *Argos* og *Korinth, Sparta* og *Athenen,* og han der lægde din Fod kan være en god Vei-Viser i *Grækenland*. Det Forslag behagede Kongen, saa han skikkede virkelig *Demokides* afsted med nogle troe Perser for at udspeide Grækenland, som han derpaa vilde hjemsøge, men gav tillige Perserne stræng Befaling at passe paa *Demokides,* saa han ikke smuttede fra dem, men kom tilbage med. De reiste nu først

til *Sidon,* hvor de ladede tre Skibe med allehaande Vahre, og befoer saa de Græske Kyster, som de endogsaa *aftegnede,* og derpaa seilede de til *Italien,* hvor *Demokides* havde hjemme, og vilde bringe sine Slægtninger de store Foræringer, han havde faaet til dem |US:234af Kongen; men da de kom til *Tarent,* tog Kongen der, Aristophilides, som spillede under Dække med *Demokides,* Roret af de Mediske Skibe |**A:283**og kastede Perserne i Fængsel som Speidere, mens *Demokides* undveg til sin Fødeby *Krotone*. Perserne, som derpaa blev sat i Frihed, søgde nu vel ogsaa *Krotone* og greb Hold i *Demokides,* som de traf paa Torvet, men de fik en banket Trøie af hans Bymænd og maatte reise hjem med en lang Næse, og det var da de første Persers Skæbne, der besøgde Grækenland[207].

Siden, paa Toget mod *Skytherne* i Europa, som *Darius* gjorde strax efterat have dæmpet det *Babyloniske* Oprør, var det Samieren *Mandrokles* som slog Bro for ham over Hellespont, og blev fyrstelig belønnet, hvorfor han ogsaa helligede et Maleri, af Broen og Over-Gangen og *Darius* paa sit Høi-Sæde, til *Here* i hendes Tempel paa Samos. Ogsaa over *Donau* (Ister) slog *Darius* Bro og kom der til at skylde to Græker sin Redning, thi først vilde han ladet Broen brække af, saasnart Hæren var ovre, men det forhindrede *Koes* fra Mytilene, saa han satte *Ionerne* til at holde Vagt ved den i 60 Dage, og da Skytherne efter denne Tids Forløb opfordrede *Ionerne* til at brække Broen af, sætte sig i Frihed og overlade dem *Darius,* var det ogsaa bestemt skeet, naar ikke *Histiæus,* Herskeren i *Milet,* havde lagt sig derimellem og bemærket, at naar Darius ikke var, vilde hverken han eller Nogen af Herskerne i de Græske Stæder mægte at holde Styr paa de selvraadige Borgere. For at føre Skytherne bag Lyset, brækkede imidlertid Ionerne Enden af Broen i deres Paasyn, hvorover *Darius* vel, da han kom, blev halv forskrækket, men mærkede dog snart, det var kun Løier og slap lykkelig over, hvorfor Skytherne ogsaa sige om *Ionerne,* at som Frimænd betragtede er det de usleste Krystere af Verden, men at iblandt Trælle er de for deres Troskab al Ære værd[208].

|**A:284**Saasnart nu Darius kom til *Sardes,* tog han sig for at belønne baade *Koes* og *Histiæus,* og gjorde som de bad, skiænkede Koes *Mytilene* (Lesbos), og *Histiæus* Myrkinos-Egnen i Thrakien, hvor han lystede at bygge en ny Stad, men rose af Profiten skulde de just ikke, thi det gik underligt om.

Darius sad nemlig en Dag i Sardes, i den Lydiske Forstad, |US:235og saae sig om, da han blev en rank, deilig Pige vaer, nok saa stadselig klædt, som gik og spandt paa en Haand-Teen, havde en Hest ved Siden og en Krukke paa Hovedet, hvorover Kongen blev nysgierrig, især da Pigens Dragt var ham aldeles fremmed, og lod et Par af sine Drabanter følge efter og see, hvor hun vilde hen. De kom igien med den Beskeed, at Pigen trak Hesten til Vands og hentede

Vand i sin Krukke med det Samme, og selv kom hun nu snart spindende tilbage, hvorpaa Kongen lod hende kalde og spurgde, hvor hun var fra? Hendes Brødre *Pigris* og *Mantys,* som havde ledet det Hele, og lurede i Nærheden, var nu strax ved Haanden, tog Svaret og sagde, at de var *Trojaner* af Herkomst, men kaldtes nu *Pæoner* og boede i Thrakien, ikke langt fra Hellespont ved Floden Strymon (Strumona), hvorfra de var kommet over for at hylde Kongen. Meningen var, at de vilde giøres til Fyrster i deres Fædreneland, men da de nu, paa Kongens Spørgsmaal: om alle Piger hos dem var saa nævenyttige, svarde Ja, gav Darius strax skriftlig Ordre til *Megabyzus,* En af de Syv, som var blevet med en Hær i Thrakien, at han skulde føre alle *Pæonerne* med Koner og Børn til Sardes. Megabyzus, hvem Darius, i Forbigaaende sagt, gjorde saameget af, at da han engang sad og spiste et Granat-Æble og hans Broder Artabanes spurgde ham, hvad han helst vilde have saamange Stykker af, som Æblet havde Kierner, da svarede han: jeg vilde heller have saamange *Megabyzer* end hele *Grækenland,* denne Megabyzus |**A:285**gjorde sig følgelig al Umage for at opfylde Kongens Ønske, men da han mærkede, det var umueligt at fange de *Pangæiske* Bjerg-Boer, tog han dem, han kunde faae Fingre paa, og førde over Hellespont. Ved denne Leilighed blev han opmærksom paa *Myrkinos,* som *Histiæus* just var ifærd med at indhegne, og da han kom til Sardes med Pæonerne, sagde han til Kongen: betænk hvad du giør, at give det Stykke Land, med Sølv-Gruber og prægtig Skov til Skibs-Tømmer, i Hænderne paa en Græker-Høvding, saa gild og snild, som blot behøver at stille sig i Spidsen for Græker og Barbarer i Omegnen, for at danne en frygtelig Magt! Stands ham derfor paa Halv-Veien, men gaae læmpelig til Værks, kald ham til Hove og mag det saa, at han aldrig seer Grækenland meer! Som sagt, saa gjort, Darius skrev et meget smigrende Brev til *Histiæus,* som ogsaa strax beed paa Krogen og kom til *Sardes,* hvor Kongen, under store Lov-Taler, lod ham vide, at han, som en *uundværlig* Mand, maatte slaae baade *Milet* og den ny By ved Strymon af Hovedet og følge |US:236med til *Susa,* at dele Kongens Lykke, som hans daglige Giæst og Raad-Giver[209]!

Saaledes kom *Histiæus* til *Susa,* hvor han nødig gad lagt sine Been, og dog turde han aldrig vente at see Havet meer, med mindre der blev Uro paa Kysten, derfor sendte han Bud til sin Frænde og Sviger-Søn *Aristagoras* i *Milet* om at giøre Oprør, og det traf meget heldig, thi Aristagoras gik just frugtsommelig med det Samme, da han med Persisk Hjelp havde gjort et mislykket Tog imod *Naxos*, og var bange for Følgerne. Han havde nemlig forestilt Kongens Broder, Artaphernes, som var Statholder i Sardes, Øens Erobring baade som let og fordeelagtig, men var paa Toget blevet ueens med den Persiske Anfører *Megabates,* som derfor havde forraadt Sagen til *Naxierne,* og skyldte |**A:286**nu Aristagoras for, at det egenlig var til

sig selv, han vilde taget Øen. Det var just heller ingen Løgn, og Aristagoras fulgde derfor gierne sin Sviger-Faders Raad, som den eneste Udvei, hvori ogsaa Milesierne var enige med ham, undtagen Historie-Skriveren *Hekatæus,* der forgiæves af al Magt fraraadte Vove-Spillet[210].

Det første Skridt, Aristagoras nu gjorde, var at give Milet Skin af en fri Forfatning, og at indsmigre sig hos Borgerskabet i alle de Græske Stæder, ved at udlevere Endeel af deres Beherskere til dem, som han ved List havde fanget, hvoriblandt ogsaa var *Koes,* hvem Lesbierne stenede, da de fik ham, og ved at fordrive Resten, saa Borgerne allevegne blev deres egne Herrer[211].

Ikke for Nytten, han havde deraf, men for at drille *Darius,* skikkede Aristagoras ogsaa Bud til de *Pæoner,* vi talde om før, og som havde faaet Bopæle i Phrygien, at de skulde blot see at naae Strand-Kanten, saa vilde han sørge for at skaffe dem til deres Fædreneland, hvad ogsaa lykkedes; thi de skyndte dem saa godt, at da de Persiske Ryttere, der satte efter dem, kom til Stranden, var de allerede paa *Chios,* gik derfra til Lesbos og blev af Lesbierne sat i Land paa Thrakiens Kyst, hvorfra de snart naaede Hjem-Stavnen[212].

Vigtigere var det, hvad Aristagoras tog sig for, da han seilede over til det Græske Fast-Land, at bede om Hjelp, men det første Sted, han kom, fik han dog kort Beskeed, thi det var i |US:237*Sparta,* hvor han kun forgiæves anvendte al sin Veltalenhed paa at forklare Kong *Kleomenes* det kaabberstukne Land-Kaart, han førde med sig, og vise ham Veien fra *Havet* til *Susa,* med al den Mediske Pragt og Herlighed, let tilfals, som han sagde, da Barbarerne havde hverken Hjelm |**A:287**eller Brynje, hverken Sværd eller Skjold, men løb i Krig med vide Buxer og en høipullet Hat, en Bue og et Kaste-Spyd. Alt det Svar, han fik den første Gang, var: Ven fra Milet! vi tales ved om tre Dage; og da saa den Tid var gaaet, kom *Kleomenes* frem med det uventede Spørgsmaal, hvormange Dages Reise der vel var fra *Milet* til *Susa?* Aristagoras var ellers snu nok, men her forsnakkede han sig dog og svarede, som sandt var, at der vilde tre Maaneder til at ende den Reise, og fik saa ikke engang Lov til at regne op hvor Konge-Veien løb, og hvor ypperlig Alting var indrettet; thi *Kleomenes* afbrød ham strax med de Ord: Ven fra Milet! du maa være ude af Sparta, før Soel gaaer ned, thi den lange Reise, du vil lokke os til, den huger os ikke! Dermed gik Kleomenes hjem, og vel fulgde Aristagoras efter som en Tigger, med Olie-Grenen i Haanden, og udbad sig en Samtale under fire Øine, men *Kleomenes* lod dog sin Daatter *Gorgo,* en lille Pige paa otte, ni Aar, blive i Stuen, og da nu Aristagoras bød Kleomenes for hans Understøttelse først ti Talenter og tilsidst Halvtredsindstyve, da raabde Pige-Barnet: Fader! gaae nu, ellers bestikker han dig dog tilsidst! Kleomenes gik ogsaa virkelig og Aristagoras maatte reise videre med uforrettet Sag[213].

Bedre gik det ham i Athenen, hvoraf Man seer, det kan være lettere at narre Mange end Een, thi her i Folke-Forsamlingen af de Tredive-Tusinde faldt det i god Jord, hvad Kleomenes havde døve Øren for, Skildringen nemlig af Asiens Rigdom og Persernes Nøgenhed, saa Athenienserne lovede at sende Ionerne tyve Skibe til Hjelp, hvortil *Eretrierne* paa *Negropont* (Eubæa), som Milesiernes gamle Venner, endnu føiede Tre. Denne Flaade blev imidlertid baade Europas og Asiens Ulykke, thi efterat Man havde brændt *Sardes* af, endtes Feldt-Toget med et stort Nederlag paa Græ|A:288kerne ved *Ephesus,* og vel tog Athenienserne sig i Agt for at komme meer paa de Veie, men Lodden var alt kastet; thi da Darius fik Tidende om Opstanden og om Branden i Sardes, da talde han ikke et Ord om *Ionerne,* som han havde Haand i Hanke med, men spurgde blot om |US:238Athenienserne, skiød saa en Pil i Luften med de Ord: Zeus, und mig Hevn over dem, og befalede sine Tjenere daglig over Bordet at sige tregange til ham: Herre! husk paa *Athenen*[214]*!*

Ionerne maatte imidlertid først holde for og dyrt betale deres Opstand, thi Perserne var dem alt for overlegne, selv kunde de ilde forliges, blev snart kiede af Krigens Besværligheder og fattedes desuden ganske et Hoved; thi *Aristagoras,* som skulde være Sjelen i det Hele, var en stor Stakkel, og saasnart Perserne begyndte at indtage Stæderne paa Kysten, tænkde han blot paa at hytte sit Skind, og forestillede *Milesierne,* det var nok bedst i Tide at berede sig et Tilflugts-Sted enten paa *Sardinien* eller, hvad der hugede ham bedst, i *Myrkinos* som *Histiæus* alt havde begyndt at indmure. Uagtet nu Historie-Skriveren *Hekatæus* Hegesanders Søn, talde stærk derimod og raadte til blot at bygge en Fæstning paa Øen *Lero,* som Man i Nøds-Fald kunde tye til og dog være ved Haanden, saa blev dog Aristagoras ved Sit, tog med hvem han kunde faae, og gik til Myrkinos, hvor han kort efter faldt i et Slag med Thrakerne[215].

Histiæus, som havde sat Alt i Fyr og Flamme for selv at slippe ud af Buret, blev nu ogsaa rigtig kaldt frem og spurgt til Raads, og skiøndt *Darius* tvivlede om, han maatte være Medvider, stillede han sig dog saa hellig an og lovede saa vist baade at stille Oprøret og at indtage *Sardinien,* at Kongen lod ham reise til Kysten. Allerede i *Sardes* fandt han imidlertid kun slet Modtagelse, thi Artaphernes |A:289sagde reent ud til ham: det er dig, der har støbt Kuglerne, Aristagoras har kun skudt dem ud, og da han desaarsag fandt det raadeligst at reise videre, uden at byde Farvel, blev han fængslet paa Chios, som en Persisk Speider. Vel slap han løs, saasnart Man opdagede, hvordan det stod sig mellem ham og Darius, og han giød Olie i Ilden, ved at indbilde Ionerne, det var Kongens Hensigt at forflytte dem til *Phønicien,* og give Phønicerne deres Stæder; men Lykken havde dog reent forladt ham, thi Sammen-Sværgelsen, han havde stiftet med endeel Perser i Sardes, blev forraadt af hans eget

Bud, og da han kom til *Milet,* lukkede Borgerne, som nu vilde være deres egne Herrer, Portene for ham, hvorpaa han drev Sørøveri med nogle Lesbiske Skibe under de Thrakiske Kyster, indtil han hørde, *Milet* var faldet. Da reiste han sig endnu engang og kom i Spidsen for en betydelig |US:239Flaade, men blev ved en Land-Gang paa Kysten for Levnets-Midler, overfaldet af Perserne, som, efter en hidsig Fægtning, tog ham til Fange førde ham til Sardes og korsfæstede ham[216].

Milet var, som sagt, da allerede faldet, thi mod den havde Perserne samlet hele deres Størke baade til Lands og Vands, og vel havde der, tæt udenfor ved Øen *Lada,* lagt sig en Ionisk Flaade paa halvfjerdehundrede Skibe, som Perserne, skiøndt de havde langt flere Skibe, slet ikke var for at maale sig med, men ved at forhale Tiden og love dem Naade, der svigtede Laget, havde Perserne halv vundet før Slaget begyndte. *Dionys* fra Phokæa, som hele Flaaden havde valgt til Admiral, var en stolt Sømand, men de blødagtige Ioner fandt ham snart for stræng og satte ham af med Bestillingen, saa da *Phønicerne* angreb, var der hverken Orden eller Sammenhold, og det varede ikke længe, før baade *Samier* og *Lesbier,* med over hundrede Skibe, dreiede af og lod |**A:290**staae ad Hjemmet til. Dog var der elleve Skibe fra *Samos,* som, uden at ændse det slette Exempel, holdt ærlig Stand med *Chioternes* de Hundrede og *Phokæernes* de Tre, og vandt sig derved en Ære-Støtte paa Torvet i *Samos,* hvor *Herodot* endnu læste de brave Høveds-Mænds Navne. Kun om Æren gjaldt det, thi Slaget var tabt, og *Dionys,* som havde erobret tre fiendtlige Skibe, fandt det ikke raadeligt at føre dem til *Phokæa,* men seilede lige til *Phønicien,* ladede der sine Skibe med *Bytte,* han tog, og søgde Havn paa Sicilien, hvorfra han siden drev Sørøveri, men giorde dog kun Jagt paa Etrusker og Karthaginenser, aldrig paa Græker. Milet, som nu blev beleiret baade til Lands og til Vands, blev i Opstandens sjette Aar taget med stormende Haand og aldeles ødelagt, og de Indbyggere, der overlevede Blod-Badet blev ført som Slaver til Medien, hvor *Darius* dog behandlede dem mildt, og lod dem boe i *Ampe* ved den Persiske Bugt. Ogsaa i de andre Stæder paa *Samos* nær, der havde sveget, holdt Perserne ærlig hvad de havde truet med: gjorde de smukkeste Drenge til Gildinger, sendte de smukkeste Piger til Kongens Fruer-Stue, og lagde Huse og Templer i Aske[217].

Saaledes fortæller *Herodot* om den *Ioniske* Opstand, og det er klart, at han ansaae baade den, og hvad deraf flød for en stor Ulykke, men den Anskuelse kan vi umuelig dele med ham, skiøndt vi maae beklage, at det skulde tage saa brat og |US:240sørgelig en Ende med disse Hellener paa Kysten og paa Øerne, der alt i Kyri og Darii Dage havde naaet en borgerlig og videnskabelig Uddannelse, som Faa eller Ingen siden. Vellyst havde tæret paa Kraften og

Selvraadighed adsplittede dens Levninger, saa det Delphiske Orakel maatte vel svare *Karerne*, som under Opstanden spurgde, om de skulde forbinde |A:291sig med Milesierne, hvad siden blev til et Ordsprog i Grækenland:

Ry der *fordum* med Rette
Gik af Milesiers Manddom[218];

men dog havde den *sexaars* Kamp for Borgerlig Frihed og Hellenisk Dannelse hverken været uhæderlig eller frugtesløs, thi saa *længe* standse kun fribaarne Mænd de utallige Slaver, og *Milet* stod sikkert som et advarende Exempel for *Sparta* og *Athenen* i de kostbare Dage, da Frihed maatte kiøbes med Selv-Overvindelse. Hvor dybt et Indtryk *Milets* Undergang fremfor Alt gjorde paa Athenen, siger *Herodot,* det saae Man blandt meget Andet deraf, at da Tragedien derom af *Phrynikus* blev opført, svømmede ikke blot Tilhørerne i Taarer, men Opførelsen blev forbudt og Digteren idømt svære Bøder, fordi, sagde Man, den Ulykke betragte vi, som om den havde ramt os selv[219].

Athenen havde vist nok ogsaa mest at frygte, ei blot fordi den paa en Maade havde udæsket Perser-Kongen; men især fordi den baade havde Mest at tabe og, ligesom Milet, Mest hos sig selv at bekæmpe; thi ogsaa der afvexlede nu alt enstund voldsom Underkuelse med vild Selv-Raadighed, saa den skiønne Ligevægt i Sjælen, der ligesaavel er Betingelsen for seierrig Kamp som for glædelig Fred, var tabt hos de fleste udmærkede Mænd.

Megabyzus havde, efter det Skythiske Tog, bemægtiget sig hele den *Thrakiske* Kyst og sat Skræk i den *Makedoniske* Konge, saa han sendte Perserne "*Jord og Vand*" som hos dem betød Overgivelse med Alt hvad Man havde, baade Vaadt og Tørt, og nu, efter *Ionernes* Undertvingelse, satte den Persiske General *Mardonius* sig |A:292i Bevægelse langs Kysten af Makedonien, med en frygtelig Magt baade til Lands og Vands, men Grækerne gjorde han dog ingen Skade, thi mens han end|US:241nu stod i Makedonien, forgik 300 af hans Skibe med 20000 Mand i en Storm under Bjerget *Athos,* saa han maatte være glad, han slap heelskindet hjem[220].

Desuagtet kunde Darius umuelig glemme, hvad han daglig blev mindet om ved sit Bord, og eftertrykkelig, da han, for at prøve Gemytter, sendte Bud til Grækenland om "Jord og Vand", thi vel fik han det fra de fleste Steder, men i *Sparta og Athenen* gav Man kun hans Sendebud baade "Vaadt og Tørt" ved at styrte dem i *Brønde*. Derfor udskikkede han nu *Dates* og den unge *Artaphernes* med sexhundrede Skibe og den udtrykkelige Ordre at bringe alle *Athenienser* og *Eretrier* i Lænker til *Susa,* og denne Flaade vilde intet have med Bjerget *Athos* at giøre, men styrede fra Ionien til *Negropont* (Eubæa), hvor Perserne gik i Land ved *Karysto,* indtog

det splidagtige *Eretrien* paa syv Dage, lagde Templerne i Aske og Borgerne i Lænker[221].

Den Attiske Kyst er tæt derved, og Perserne gjorde da snart Land-Gang ved *Marathon,* hvor der var prægtigt Spille-Rum for Rytteriet, de førde med sig, og *Hippias,* Pisistrats Søn, som før havde behersket Athenen og var nu i Led-Tog med Fienden, haabede ganske vist endnu engang paa sine gamle Dage at bide sig fast i Landet, indtil der kom en Hoste over ham, hvorved en af hans Tænder fløi ud og blev borte i Sandet; men da faldt hans Mod, for det ahnede ham at Nødden nok blev for haard at knække. Det blev den ogsaa, thi vel var den Hær, Athenienserne havde stillet i Marken, kun lille at see til, og der var ikke mindre end ti Gene|**A:293**raler om Raadet, som skulde skiftes til, hver sin Dag, at staae i Spidsen, og de fleste Stemmer var for ingen Ting at vove; men der var dog en Polemark (Krigs-Raad) med, som, naar han vilde og turde, kunde med sin Stemme opveie alle de Andres, og der var *Een* af de Ti, som havde baade Mod paa Kampen og Mund til at overtale Polemarken *Kallimak* fra Aphidne[222]. Det var *Miltiades,* Kimons Søn, hvis Fader *Pisistratiderne* havde ryddet af Veien ved Snig-Mord, af Nid, fordi han vandt tre Gange Prisen i Vædde-Kiørsel ved de *Olympiske Lege,* og selv var *Miltiades* nys med Nød og Neppe undsluppet *Phønicernes* Hænder, da de var oppe ved det *Sorte Hav* og gjorde Beskeed |US:242for Perser-Kongen; thi der havde han været Høvding i en Atheniensisk Plante-Stad paa det thrakiske Chersones og gjort Toget mod *Skytherne* med, ved hvilken Leilighed det dog ingenlunde var med hans Minde at Ionerne sparede Donau-Broen og frelste *Darius*[223].

Den første Dag nu Raden kom til *Miltiades* at staae i Spidsen, gik han, under gunstige Varsler, ogsaa løs paa Perserne, og det, hvad dengang var uden Exempel, i Trav. Perserne, hvis Slag-Orden stod i det Mindste *otte* Stadier fra den Atheniensiske, troede, Grækerne var blevet gale, da de saae dem komme løbende, uden Rytteri, ret som for at styrte sig i den visse Undergang; men de studsede allerede, da Athenienserne pludselig i største Orden gik dem paa Klingen, og det blev en varm Dag. Da Athenienserne havde gjort deres Linie ligesaa lang som den Persiske og samlet Styrken paa Fløiene, for ikke at omringes, var der kun fylket tyndt i Midten, og der brød Perserne igiennem, men forfulgde de Flygtende, ei deres Fordeel, saa Fløiene fik Tid til at forene sig og blive Seier-Herrer. De flygtende Perser lod *Mil|**A:294**tiades* derimod frit søge deres Skibe, mens han vendte sig mod dem der havde forhastet sig ind i Landet, og først da de var slagne af Marken, fulgde han dem, saa at sige, ombord med Fakler, og lagde Beslag paa Syv af Skibene for sin Uleilighed, det Ottende slap, skiøndt *Kynagiros,* Euphorions Søn, holdt ærlig fast, til Haanden ved et Øxe-Drag gik i Løbet. Henved 200 Athenienser, tilligemed Polemarken Kallimak, men over 6000

Perser blev paa Valpladsen, og vel styrede *Dates* nu lige paa *Athenen,* hvortil nogle Forrædere med et opstukket Skjold havde indbudt ham, og som han haabede at naae før *Miltiades;* men Grækeren kom dog først, og efterat have ligget nogle Dage for Havnen ved Phaleros, lettede Perserne og søgde Asien, med de Eretriske Fanger og de Atheniensiske Sværd-Slag. Hvem det var, der vilde forraadt Staden til Barbarerne, veed Ingen, men hvor urimeligt det end klinger, gik Rygtet dog almindelig, at det var En af de ældste, ypperste og mest anseete Slægter i Athenen, nemlig *Alkmæoniderne,* som nu førde Navn efter den *Alkmæon,* hvem Krøsus gav Lov til at tage saameget Guld i hans Skat-Kammer, som han kunde bære *paa sig,* og som derpaa fyldte ikke blot sine vide Støvler og store Opslager, men ogsaa *Mun*|*US:243den* med *Guld-Støv,* saa Krøsus, der saae ham komme saaledes tilpakket ud med opspilede Kiæber, kunde ikke bare sig for Latter og gav ham, for det gode Indfalds Skyld, store Foræringer ovenikiøbet[224].

Ved Marathon havde Athenienserne ingen Hjelpere uden Borgerne fra *Platæa,* som de før havde frelst fra Thebanerne, og som nu stod ærlig bi paa venstre Fløi; thi vel var der strax, da Perserne kom, skikket Bud til *Sparta* om Undsætning, og Løberen *Philippides* var kun to Dage underveis, men det var til Uheld først den Niende i Maaneden, og Spartanerne maatte efter Loven ikke rykke i Marken |**A:295**før Fuld-Maane, saa alt det de siden skyndte dem, naaede de dog ikke Athenen før efter Slaget. Vende tilbage uden at have seet en *Perser,* vilde imidlertid dog ikke de totusinde Skarpskytter, som paa *tre* Dage havde lagt Veien tilbage mellem *Sparta* og *Athenen,* og de gik derfor samtlig til *Marathon,* saae de faldne og fangne Barbarer, udbrød i Berømmelser over Athenens Helte og Storværk, og drog saa hjem[225].

At Slaget ved Marathon var Athenens, ligesom det ved Thermopylæ var Spartas, Stolthed, seer Man vel bedst deraf, at Digteren *Æskild* (Æschylos), der dog ogsaa var med ved *Salamis,* vilde i sin Grav-Skrift kun have *Marathon* nævnet, og et bedre Tegn for Grækenlands Frihed kunde derfor intet Offer bringe, end det Spartanerne bragde, da de jublede ved Marathon. Et tvetydigt Varsel var derimod Svaret, som *Plutark* fortæller, *Miltiades* fik i Forsamlingen, da han forlangde Hæders-Krandsen af *Olie-Kviste:* "vil du være ene om Æren, saa bliv det først om Seiren" og det var kun daarlige Tegn for Athenen, først at *Miltiades* strax efter Seiren ved *Marathon* vendte Vaabnene mod *Paros,* for at pine *hundrede* Talenter af Indbyggerne, og dernæst at Athenienserne dømde ham, saaret og syg, til at bøde Halvtredsindstyve, fordi han kom tomhændet hjem[226]!

Uegennyttige Høvdinger og taknemmelige Borgere trængde nemlig Grækenland nu øiensynlig til; thi *Darius* udøste ikke sin Harme paa de fangne *Eretrier,* som han lod boe i *Arderikke,* hvor

de, da *Herodot* beskrev deres Vanheld, endnu talde Græsk; men han rustede sig af alle Kræfter for at hævne |US:244sig paa Athenen, og døde han end under de frygtelige Tilberedelser, saa gik dog hans Forsæt i Arv med hans Magt[227].

|**A:296**Dog, skiøndt det især er for Grækernes Skyld, alle Slægter maae vide, hvad *Darius* tænkde paa, og skiøndt det knap er værdt at nævne, at han fuldførde den *Kanal* mellem Nilen og det Røde Hav, som *Necho* med Skamme gik fra og som groede til, før den gjorde Nytte; saa maa det dog ingenlunde glemmes, at denne Perser-Konge nævnes ogsaa af *Ebræerne* i deres *Hellige Skrift,* og det i Anledning af et Foretagende, der vel dengang maatte synes ubetydeligt, men hørde, som vi nu veed, dog til de store Begivenheder.

Det var det andet *Jehovah-Tempel* i Jerusalem, som Zorobabel og Josva alt i Kyri Dage havde begyndt at opreise paa Gruset af det Første, men hvorpaa Arbeidet gik i Staa indtil *Darii* andet Aar, fordi *Samaritanerne,* som vilde bygget med, men fik ikke Lov, lagde Hindringer i Veien og udvirkede tilsidst et Kongeligt Forbud derimod[228]. Nogen Lunkenhed maa der tillige have indsneget sig hos Jøderne selv, thi i Darii det andet Aar opstod Propheten *Haggai* og talde stærke Ord i *Jehovahs* Navn, sigende: det er blevet til et Mund Held blandt dette Folk "Timen er endnu ikke kommet til at bygge Herrens Huus" men dertil svarer Herren, den Allerhøieste: er Timen da kommet for eder til at boe i Høie-Lofte, mens mit Huus ligger i Gruset[229]! Nu vaagnede Zorobabel og Josva og Folket med dem, og Arbeidet gik rask fra Haanden, og den Persiske Statholder *Thatnai* krævede dem vel til Regnskab derfor, men lod dog Sagen beroe og Bygningen fremmes, til der kom Svar fra *Darius* paa Brevet derom, i Anledning af *Kyri* Forlov og Befaling, som Zorobabel beraabde sig paa. Dermed blev Knuden løst; thi Svaret fra Darius giorde alle vitterligt, at Konge-Brevet af Kyrus var fundet, hvori det bestemtes baade at Templet i Jerusalem for Himmelens Gud skulde bygges paa Kongelig Be|**A:297**kostning, og hvor stort det skulde være, hvorfor *Darius* nu befoel sin Statholder at fremme det Værk, give Penge til Bygningen og alt det Fornødne til Offring, saa der kunde stige sød Duft fra Alteret til Himlen, med Bønner for Kongens og hans Børns Liv! Hvem dette vilde hindre, skulde hænges paa en Bjelke af hans eget Huus, og den Gud, skrev Darius tilsidst, som lader sit Navn boe der, Han udslette hver |US:245Konge og hvert Folk som rækker Haand til at forstyrre og nedbryde Guds Huus i Jerusalem[230].

Nu blev da Templet færdigt i Darii sjette Aar og blev høitidelig indviet, og Propheten *Haggai* havde trøstet Folket over dets ringe Udseende, sigende i Herrens Navn: fatter Mod, thi Sølvet og Guldet er mit, og Jeg sætter endnu engang baade Himmel og Jord i Bevægelse, og Jeg giør Røre blandt alle Hedninger, lader de Udvalgte af alle Folk komme og fylder dette Huus med Herlighed,

det andet Huus med Større end det Første, og her paa dette Sted skal *Freden* lyses, siger Herren, den Allerhøieste[231]!

Saadanne Ord fra gammel Tid, hvor høitidelig de end klinge, vilde ei være værd at ihukomme nu, hvis de var ikke gaaet i Opfyldelse, men eftersom det er vist at *Christendommens* Herlighed, som udgik fra dette Sted, blev mod Israels Gamle, hvad Solens er imod Maanens, og at den underlige *Fred,* der blev lyst, trods mangfoldige Krige, dog nydes endnu, saa er det nok Umagen værdt at sammenligne *Templet,* Darius lod bygge i Jerusalem, med dem han lod brænde i de Græske Stæder, og bemærke, at skiøndt Perserne var langt fra at have saa godt et Øie som Grækerne for det Menneskelige, saa havde de dog et Bedre for det Guddommelige!

Efter *Herodots* Beretning sad *Darius* paa Thro|A:298nen i 36 Aar, og skiøndt det ei lader sig bevise, det netop var det tredie Aar af den 72de *Olympiade*, Slaget ved *Marathon* stod, saa var det dog aabenbar i Begyndelsen af det *Femte* Aarhundrede f. Ch. og, efter det *Arundelske Marmor*, 136 Aar før Alexander den Stores Fødsel, altsaa *et af* Aarene i bemeldte Olympiade[232].

199

Herod. I. 209–10.

200

Herod. III. 67–70.

201

Herod. III. 76–78. 84–86.

202

Herod. III. 80–82.

203

Herod. III. 65–79.

204

Herod. III. 89.

205

Herod. I. 169. III. 39–48. 54–56. 120–25.

206

Herod. III. 123. 39–47. 49.

207

Herod. III. 125. 29–38.

208

Herod. IV. 85–89. 97–98. 136–37. 39–42.

209

Herod. V. 11–15. 23–24.

210

Herod. V. 28. 30–36.

211

Herod. V. 36–38.

212

Herod. V. 98.
213

Herod. V. 49–51.
214

Herod. V. 97. 99–103. 105.
215

Herod. V. 123–26.
216

Herod. V. 106–7. VI. 1–5. 26–30.
217

Herod. VI. 7–20. 31–32.
218

Diodor. Excerpta Vaticana XLVII.
219

Herod. VI. 21.
220

Herod. V. 1. 17–18. 26. VI. 33. 43–45.
221

Herod. VI. 49. 94–95. 99. 101. 133.
222

Herod. VI. 102. 7. 9–10.
223

Herod. IV. 137. VI. 39. 103–4.
224

Herod. VI. 110–17. 121–125.
225

Herod. VI. 105–6. 108. 120.
226

Herod. VI. 132–33. 136. Plutarks Kimon. Pausanias I. 14.
227

Herod. VI. 119. VII. 1–4.
228

Esdra 4.
229

Haggai 1.
230

Esdra 5–6.
231

Haggai 2.
232

Herod. VII. 4.
|US:246

Kserxes.

Kserxes var en Søn af *Darius* og af *Kyri* Daatter *Atossa,* og han sad paa Thronen i sex Aar, før han rykkede i Marken mod Grækerne, hvad enten det saa blot var for at ruste sig tilgavns, eller, som *Herodot* melder, tillige fordi han i Førstningen havde aldeles slaget det Græske Tog af Hovedet og higede blot efter at hevne sig paa Ægypterne, som i Darii sidste Dage havde gjort et farligt Oprør. Saasnart imidlertid dette var dæmpet, holdt *Kserxes,* to, tre Aar efter sin Thron-Bestigelse, en Herre-Dag i Persien, hvor han gjorde alle vitterligt, det var hans Agt ei blot at hjemsøge Grækenland, men at indtage hele Verden, og hvad der saaledes havde sat Mod i ham, var deels *Mardonius,* deels Gesandter fra nogle *Thessalier,* der bad ham om Hjelp mod deres Lands-Mænd, og endelig *Pisistratiderne,* der havde en snu Bedrager i Ledtog med dem, Athenienseren *Onomakrit,* som nærede sig af at narre Folk med falske Spaadomme, som han selv indflikkede i Spaadoms-Bogen af *Musæos*[233].

Blandt Tilberedelserne, som medtog hele fire Aar, er vel Skibs-Broen over Hellespont blevet mest berømt, men dog er *Kanalen* ei heller at forglemme, hvormed Kserxes skildte Halv-Øen, hvorpaa Bjerget *Athos,* ligger fra det faste Land, og ved denne Leilighed anmærker *Herodot,* at *Phøni*|A:299*cerne* var de Eeneste, der, efter Sædvane, bar dem snildt ad; thi medens alle de Andre gravede lige op og ned, saa Brinkerne styrtede ind, gjorde Phønicerne derimod paa deres Stykke Kanalen dobbelt saa breed for Oven, som den skulde være, og skakkede saa Brinken ned efter, hvorved de undgik Vanheldet[234]. Kserxes brød imidlertid op fra Susa og tog sit Borge-Leie i *Sardes,* indtil baade Kanalen var færdig, Hæren samlet og Alt paa rede Haand, og her blev han med hele sit Følge herlig beværtet af Lyderen *Pythius,* den rigeste Mand i sin Tid, men da Pythius desuden tilbød ham totusinde Talenter Sølv og fire Millioner mindre end 7000 Guld-Statere, som var alle hans rede Penge, takkede *Kserxes* ham blot for hans gode Villie og gav ham de *syvtusinde* Statere, han manglede i en rund Sum. Vel tilsagde Kongen ogsaa Pythius sit Venskab, men |US:247det varede kun stakket, thi just som *Kserxes* om Foraaret drog ud fra Sardes, indtraf der en stor Soel-Formørkelse, der satte Skræk i Folk, og da Pythius desaarsag bad om at beholde den Ældste af sine fem Sønner hjemme, blev *Kserxes* saa opbragt, at han lod samme ældste Søn hugge midt over og lægge et Stykke af ham paa hver Side af Veien, for at hele Hæren kunde speile sig deri[235].

Ved *Abydos* (Avido) lod Kserxes slaae en Skibs-Bro over Hellespont, syv Stadier lang, som vel første Gang bragdes i Ulave ved en Storm, men blev dog forsvarlig, efterat Hellesponten var tugtet med trehundrede Pidske-Slag, og fra en Høi ved Abydos havde Kserxes paa sin hvide Marmor-Throne den mageløse Udsigt

over tolvhundrede Orlogs-Skibe, der forlystede ham med en Kamp-Leg, hvori *Sidonierne* vandt Prisen, og over en Land-Hær som *Herodot* anslaaer til henved to Millioner. Ved dette stolte Syn priste vel |A:300Kserxes sig lykkelig, men hans Farbroder *Artaban* bemærkede dog at Taarerne kom ham i Øinene, og fik, paa Spørgsmaal om Aarsagen, til Svar: jeg blev rørt ved den Tanke at om hundrede Aar er der af alle disse ei et levende Øie[236].

Kserxes sendte nu Herolder til alle Græske Stæder, undtagen til *Sparta* og *Athenen,* som havde forgrebet sig paa de Forrige i hans Faders Dage, og ved de mange underdanige Svar han fik, bestyrkedes han end mere i den Tro, at Grækerne umuelig turde vove at sætte sig til Modværge, naar de blot kiendte hans Styrke, og derfor havde han, blandt Andet, da Man fangede nogle af deres Speidere, ikke blot skiænket dem Livet men ladet dem vise omkring i hele Leiren, for at de kunde give rigtig Beskeed[237]. Vel forsikkrede *Demarit,* fordum Konge i Sparta, men nu en Flygtning, ham om, at i det Mindste *Spartanerne,* uden at ændse noget Overtal, vilde byde ham Spidsen, da de med al deres Friheds-Kiærlighed dog havde *een* Herre, de blindt adlød, og det var *Loven,* som bød dem aldrig at rømme Marken, men seire eller døe; men det loe Kserxes kun ad, og den Forsikkring var heller kun lidt imod det Beviis, han selv forgiæves, mens han endnu var i Susa, havde seet paa Spartanernes Helte-Mod. Der kom nemlig To af det Folke-Færd reisende, som ikke var at formaae til at følge Skikken ved det Persiske Hof og kaste sig i Støvet for ham, men som, da de des|US:248uagtet stædtes ind for ham, sagde lakonisk: Perser-Konge! tag, som vi byde, vort Liv i Mande-Bod for de Herolder, Man slog i Sparta! Vel var det ikke just for Samvittighedens Skyld, disse djærve Kæmper, *Sperthis* og *Bulis,* vilde bringe det store Sone-Offer, thi det var, siger *Herodot,* fordi *Agamemnons* Herold den forgudede *Talthybios,* som havde sit Tempel i Sparta, opbragt over Krænkelsen af Folke-Ret|A:301ten, havde fra den Dag givet lutter ulykkelige Varsler, men hvor der fandtes Folk som vilde gaae fra Templet i Sparta til Slagter-Bænken i Susa, for at skaffe Fædrenelandet gode Varsler, burde Man dog aldrig formode, der fattedes Folk, som i deres Hjemstavn turde vove Livet for dens Frihed[238]. For Resten har *Herodot* Ret i, det er ganske besynderligt, at skiøndt Kserxes var meget for stolt til at udøse sin Harme paa disse to Spartaner, der selv gav sig i hans Vold, skulde Offeret dog paa en Maade fuldbyrdes, thi da deres Sønner *Nikolai* og *Anerist,* siden, under den Peloponesiske Krig, gik som Gesandter til Perser-Kongen, blev de forraadt til Athenienserne underveis og henrettede af dem uden Lov og Dom[239].

I *Athenen,* hvor baade Folket af Natur var mere vankelmodigt, og hvor, efter Pisistratidernes Fordrivelse, Magten var hos Mængden, der ei lettelig enes om at være høimodig, tegnede det derimod enstund kun daarligt, og dog har *Herodot* sikkert Ret i, at

hverken Muren, Peloponeserne trak over den Korinthiske Tange (Isthmus), eller hele den Spartanske Tapperhed vilde reddet Grækenland, naar ikke *Athenens Sø-Magt* havde lagt sig i Vægt-Skaalen med; thi var Perserne blevet ved at spille Mester paa Søen, havde de naturligviis gjort Land-Gang paa Pelopones, ødelagt Sparta og klemt dens tappre Borgere inde mellem Skjoldene, hvor de knap vilde faaet Rum til at falde, end sige da Held til at vinde[240]. Det var da baade Grækenlands og hele Verdens store Lykke, at Helten ved Marathon ei blot efterlod en Søn *Kimon,* der havde Mod til at træde i hans Fodspor, men vakde sig en stor Medbeiler i Mængdens Afgud, hvem Man i Athenen pleiede at kalde *Neokles-Sønnen,* |A:302men som fører i Historien det udødelige Navn *Themistokles*. Han var af ringe Herkomst, og opsvang sig til Folke-Leder paa sædvanlig Maade, ved at tale djærvt mod de Store og smigre for Mængden, men han var en af de høie Sjæle, der ei |US:249kan nøies med smaalig Roes og Fordeel: *Miltiades,* under hvem han fægtede ved Marathon, stod for hans Øine i al sin Glands, og uden at have overgaaet ham, agtede han sit Liv for spildt. Derfor overtalde han Folket til at bygge Orlogs-Skibe for Overskuddet i Stats-Kassen, som de var i Begreb med at dele imellem sig, og da Alle stod modfaldne og raadvilde over Orakel-Svarene, der klang ugunstige, havde ene han baade Aands-Nærværelse nok til at staae fast, Falke-Syn til at opdage det Rette, og Kraft til at stemme Mængden for en Beslutning, der krævede større Overvindelse, end dens Yndlinger sædvanlig engang tør ymte om[241].

Dengang nemlig Athenienserne forespurgde sig i *Delphi,* gav Præstinden *Aristonika* dem først det frygtelige Svar, der begynder saaledes:

Op af Sædet, I Arme, og bort,
Bort fra de hvælvede Buer!
Flygter, thi Fristen er kort,
Tæt ved de bragende Luer!

Og vel klang det andet Svar, de med Olie-Grene i Hænderne aftryglede Nornen, mere trøstelig, lovende *Athene,* naar Taarnene faldt "*et Planke-Værk,*" der stod urokket og skiærmede godt, men deels var det dunkelt, saa Nogle tænkde, Man skulde rive Byens Mure ned og sætte et Planke-Værk op isteden, og deels var det ei engang nok, Man gav Themistokles Ret i, at derved meendes "Skibene," thi Mange troede da, Man skulde flygte langt bort paa dem og stifte en ny Stad, og anførde mod Themistokles, som tilraadte et Sø-Slag, at det havde Oraklet netop advaret for, ved at slutte med de |A:303uheldsvangre Ord: guddommelige Salamis! hvad enten Demeter saa spreder eller samler, ødelægger du mangt et Moders Barn! Kun Themistokles udfandt, at det nødvendig

maatte være Grækenlands Fiender, der skulde grue for *Salamis,* da Oraklet ellers aldrig vilde kaldt den Øe guddommelig men ulyksalig, og hans Ord fik Magt, saa det besluttedes at vove et Sø-Slag[242].

Vel tænkde Man endnu paa at giøre Kserxes Indgangen i Thessalien stridig, og besatte derfor det snevre Pas, som kaldtes *Tempe,* hvor Floden Peneus (Ababa) løber ud mellem *Olymp* og *Ossa;* men da de fik Nys om at Kserxes vilde gaae en an|US:250den Vei, indskibede de sig igien, og besluttede at vente Perserne ved *Thermopylæ* og lægge Flaaden i Nærheden, nordenfor Negropont (Eubæa). Passet ved Thermopylæ, mellem de steile Oeta-Bjerge mod Vesten og Moradser til Havet mod Østen, var fra Arilds-Tid befæstet med en Mur, som nu blev sat istand, men det blev kun svagt besat, efter Herodot, kun med 5000 Mand, og deriblandt ei meer end *trehundrede Spartaner,* under *Herakliden Leonidas,* fordi Man ventede ikke Perserne saa snart og tænkde, det var tids nok, efter de *Olympiske* Lege, som just indtraf, at rykke ud med samlet Styrke[243].

Kserxes kunde neppe troe, det var mueligt, at en Haand-Fuld Græker kunde faae i Sinde endogsaa kun et Øieblik at spærre ham Veien, og selv da hans Speider kom tilbage med den Beskeed, at de lod til at være meget trygge, da Somme gik og øvede Ridder-Spil, og Somme sad og redte deres Haar, kunde han dog slet ikke troe, det var deres Alvor, men opsatte Angrebet hele fire Dage, for at give dem Tid til at bruge deres Fornuft og redde sig med Flugten. Da han imidlertid mærkede, det maatte være sandt, hvad *Demarit* sagde at |**A:304**naar Spartanerne satte sig ned og redte deres Haar, beredte de dem til Helte-Døden, da blev han bister, og befoel *Mederne* strax at gaae hen og fange ham de dumdristige Græker. Mederne gik, men hverken fik de Kongens Ærende rygtet, ikke heller kom de nær alle tilbage, thi Grækerne lærde dem, at havde Kserxes end langt flere Folk, havde han dog færre Helte end de. Nu kom den udvalgte Perser-Trop paa 10000 Mand som kaldtes "*de Udødelige*" men ogsaa af dem beed Mange i Græsset, og Flest, naar det lod, som Spartanerne flygtede, thi da vendte de sig pludselig og anrettede et stort Nederlag paa de Hidsige, der tænkde, de var Seier-Herrer. Dermed gik den Dag, og skiøndt Kserxes sikkert haabede, den Næste skulde bringe ham Seieren, bragde den ham dog kun nyt Tab og voxende Ærgrelse, til henimod Aften, da en Thessalier, *Ephialtes,* meldte sig som en Forræder og tilbød at ledsage Perserne paa en Fod-Sti, over Bjerget, til at falde Grækerne i Ryggen. Det Tilbud tog Kserxes med Glæde imod og udnævnede til dette Tog "de Udødeliges" Høveds-Mand *Hydarnes* som vel studsede, da han paa Toppen opdagede de tusinde *Phokenser,* Leonidas havde sat til at vogte Stien, men fattede sig dog, da han hørde, det var ikke Spartaner, og fortsatte roelig sit Tog, da Phokenserne, som |US:251meende, det var dem, han vilde til Livs, tænkde aldrig paa at

angribe ham men kun paa at sætte sig selv i Sikkerhed[244].

Overrumples skulde imidlertid de tappre Græker ikke, og Spaamanden *Megistias* fra Akarnanien var den Første, som, efterat have betragtet Offer-Dyrenes Indvolde, bad dem berede sig paa at falde, naar Soel stod op, hvorpaa der ogsaa snart kom Efterretning om den Persiske Natte-Vandring, og blev holdt Raad om, enten Man nu skulde fægte eller flye. Omstændighederne ved denne Forhandling kiender Man ikke saa nøie, men Enden blev, at Alle drog bort, undtagen Sparta|A:305nerne, *Thespierne* fra Bæotien, som havde været 700, og 400 Thebaner, som *Leonidas* kun holdt paa, for at Theben ingen Glæde skulde have af sit Forbund med Perserne. *Leonidas* blev vist nok staaende, fordi han agtede det under en Spartaners Værdighed at rømme Marken, men han bestyrkedes dog ogsaa sikkert i sit heltemodige Forsæt at falde som et Offer, ved det Orakel-Svar, Spartanerne havde faaet fra Delphi, thi det lød paa, at enten skulde Staden ødelægges eller En af Kongerne falde[245].

Ved Soels-Opgang brød Kserxes frem og *Leonidas* mødte ham ved Muren, hvor Passet var bredest, Blod-Badet var frygteligt, to Sønner af Darius faldt og Spartanerne gjorde Under-Værker af Tapperhed, men især *Leonidas,* og dernæst han, til hvem en Phokenser før Slaget havde sagt: naar Perserne afskyde deres Buer, kan Ingen see Solen for Pile, men havde faaet til Svar: det skal være mig kiært, thi Kampen er lifligst i kiølige Skygger, og Heltens Navn var *Dienekes*. Grækerne holdt Stand, til de hørde, at *Hydarnes* var kommet ned af Bjerget, men da trak *Leonidas* sig tilbage til en Høide i Snevringen, hvor han faldt, og nu var hans Liig det store Tvistens Æble mellem Græker og Perser: fire Gange udreves det af Fiendens Vold og blev først værgeløst, da den sidste Spartaner var faldet. Der er, siger Herodot, ellers intet Folk, der viser kiække Fiender mere Agtelse end Perserne, men saa rasende forbittret var Kserxes over Modstanden, han havde fundet, at han lod den Spartanske Konges Liig halshugge og nagle til Korset. *Thebanerne,* som, da Leonidas trak sig tilbage, gik over til Perserne, som deres bedste Venner, reddede vel for det Meste Livet, men dobbelt paa Ærens Bekostning, thi Kserxes lod |US:252dem, med deres Høvding Leontiades i Spidsen, samtlig brændemærke[246].

|A:306*Leonidas* faldt, siger Herodot, hvor nu Steen-Løven staaer, og desuden har Amphiktyonerne ladet reise to Mindes-Mærker ved Thermopylæ: et Almindeligt, hvorpaa der staaer: mod *tre Millioner* kæmpede her *firetusinde* Peloponneser, og Et for *Spartanerne* især, med den Indskrift:

Budskabet vorde til Sparta bragt:
Her for dens Lov ligge vi paa Vagt!

Ved Siden har Venne-Haand reist et *Ære*-Minde for Spaamanden *Megistias,* hvorpaa der staaer, at skiøndt han forudsaae Spartanernes Skæbne, nænde han dog ikke andet end at dele den med dem; men paa Forræderen *Ephialts* Hoved satte Amphiktyonerne en Priis, som Phokenseren *Athenades* vandt, skiøndt det var ikke for Grækenlands Skyld, han slog *Ephialtes*[247].

Dette er *Herodots* jævne Fortælling om Storværket ved Bade-Porten (Thermopylæ), og hverken trænger den til de Udsmykkelser, vi finde hos *Diodor,* ikke heller tillader Historiens Grund-Lov os at sammenblande senere Efterretninger om en saadan Begivenhed med Vidnesbyrdet af saa giæv en Mand, der vel var lille men dog født, da Slaget stod, og havde sikkert talt med dem, der var Ilden nær i de varme Dage; men glemmes bør dog ei det Vers af *Simonides* over Heltene, som Diodor anfører, thi vel maae vi sande med Skjalden, at deres Fald var deres *Ære*, deres Lig-Steen et Fædrelands-Alter og deres Jorde-Lin af det Slags som aldrig opslides[248].

Kserxes havde tabt 20000 Mand i Slaget ved Thermopylæ, men for at neddæmpe Rygtet derom paa Flaaden, havde han det latterlige Indfald at grave Kuler til de Nittentusinde, og derpaa lade Sø-Folket gaae i Land for at see, der laae |A:307fire tusinde Græker og kun *eet* tusind Perser paa Val-Pladsen. Derpaa rykkede han ind i *Phokis,* hvor han kun fandt lidt Arbeide for Sværdet, men desmere for Ilden, thi Folket var flygtet deels op paa Parnas og deels til Lokris, saa Byerne stod tomme og lod sig brænde i Mag. Efterat have sendt en Deel af Hæren til *Delphi,* for at plyndre og brænde Templerne der, rykkede Kserxes |US:253selv mod *Athenen*, som det store Maal for Toget, og underveis brændte han *Platæa* og *Thespe,* hvis Borgere, ved Marathon og Thermopylæ, vilde heller dele *Ære* med Spartaner og Athenienser, end Persernes Naade med de andre Bæoter. Angrebet paa *Delphi* tog imidlertid en sørgelig Ende, thi de udødelige Guder forsvarede selv deres Helligdomme med Torden-Kiler, og med Klippe-Stykker af *Parnasset,* som rullede ned over Perserne og drev paa Flugt hvem de ei standsede ved *Athenes* Tempel, og der, siger *Herodot,* seer Man Stenene endnu, den Dag i Dag. Athenen, med sin Borg og alle sine Templer, blev derimod et Rov for Luerne, men Staden var saa godt som øde, kun forsvaret af en Haandfuld Mennesker, som deels fattedes Midler til at komme bort, og deels indbildte sig, at de store Kiævler, de opstablede for Portene skulde være det urokkelige *Planke-Værk,* Oraklet havde peget paa[249].

Hvor imidlertid dette *Bulværk* var at finde, saae Man alt ved *Artemisium,* hvor den Græske Flaade paa halvtrediehundrede Skibe, Hælvten Atheniensiske, forsvarede sig kiækt mod den Persiske Overmagt, i de samme Dage, som de Spartanske Helte sank for den ved Thermopylæ, hvorfor ogsaa *Pindar* siger, at der lagde

Athenens Børn en ædel Grund-Steen til Friheds-Templet[250]. Dette Slag var dog langt fra at være afgiørende, og da Man hørde Udfaldet ved Thermopylæ, |A:308trak den Græske Flaade sig tilbage til *Salamis* (Koluri), der vel har mistet sit Navn paa Stedet men taber det aldrig i Historien. Themistokles anførde den Atheniensiske Flaade, som ved Salamis voxde til næsten *tohundrede* Skibe, men skiøndt Spartanerne kun havde *Elleve,* stod dog deres Admiral *Eurybiades* for Styret, fordi de andre Græker kun vilde tjene under ham, og Themistokles desaarsag fandt det klogest at give efter. Hvad Denne nu først drev paa, var Stadens Rømning, hvormed det holdt haardt, thi vel saae Athenienserne sig skuffede i den Forventning at træffe den Peloponnesiske Hær i Bæotien, der ivrig forskandsede sig paa den Korinthiske Tange, og der var da lidet eller intet Haab om at undgaae den truende Ødelæggelse, som baade Perser-Hæren og Oraklet spaaede; men kun yderst nødig forlades dog Fædrenes Huse, Templer og Grave. Det skedte heller ikke, sige Athenienserne, førend *Præstinden* i Borg-Templet erklærede, at den levende Slange, som |US:254fødtes der, i de sidste Dage ei havde smagt Honning-Kagerne, den ellers pleiede at fortære, men nu strømmede Alt ud af Byen, baade Store og Smaa, Nogle til *Ægina,* Andre til *Salamis,* og Mængden af Kvinder og Børn til *Trøzen* (hvis Ruiner findes ved *Demala)* paa hin Side Bugten i Peloponnes[251]. Dog, endnu vanskeligere end at faae sine Lands-Mænd til at rømme deres Stad, faldt det *Themistokles* at formaae den Græske Flaade til at holde Stand ved Salamis, thi *Moreoterne* (Peloponneserne) vilde endelig ned til Tangen og ligge paa Rad med deres Land-Magt, og ved Efterretningen om Athenens Ødelæggelse, kom der saadan en Skræk over dem, at Adskillige lettede uden Forlov og Resten besluttede at giøre ligesaa. Kun med Møie fik Themistokles Krigs-Raadet sammenkaldt endnu engang, og da han ikke kunde bie med at give sit Hjerte Luft, til *Eurybiades* havde aabnet Forsam|A:309lingen, maatte han høre af *Adimant,* den Korinthiske Admiral, at hvem der ved de Olympiske Lege forhastede sig, fik Smæk, men dertil svarede han bidende: og hvem der forsinker sig faaer ingen Ting. Der blev nu holdt Raad, og da *Adimant* igien afbrød Themistokles i hans Lovtale over den fordeelagtige Stilling ved Salamis, med den uforskammede Anmærkning, at en Mand uden Huus og Hjem havde ingen Stemme i Raadet, da fik han det kiække Svar, at saalænge ingen Stad i Grækenland var Atheniensernes Sø-Magt voxen, kunde de umuelig fattes Huus og Hjem. Themistokles bragde ogsaa virkelig Eurybiades paa sin Side, især ved den Erklæring, at seilede de Andre til Peloponnes, da satte han med hele den Atheniensiske Flaade Kaasen til *Italien;* men det varede ikke længer end til Man hørde, at Kserxes rykkede ned mod Peloponnes, thi da vilde de som der havde hjemme ingenlunde bie længer, og Alt vilde været forloret, havde ikke Themistokles hittet

paa det Krigs-Puds at skikke sin Huus-Hovmester *Sikinnos* til Perser-Kongen, med Hilsen fra den Atheniensiske Admiral, der var ham inderlig hengiven, at tog han sig ikke vel i Agt, da smuttede den Græske Flaade, det nu var nemt at fange, ham ud af Hænderne. Det hjalp, thi Kserxes, som, efter et Krigs-Raad, hvori Alle, undtagen Dronning Artemisia fra Halikarnas, stemde for et Slag, havde lagt sig vestenfor Salamis, sendte strax en stor Deel Skibe søndenom til den lille Øe Psyttala (ɔ: Lipsikatalia) mellem Salamis (Koluri) og Attika, for at spærre Indløbet, saa da *Aristides* den *Retfærdige*, en for|US:255viist Athenienser, ved Midnat kom fra Ægina til Salamis, bragde han den Efterretning, der snart stadfæstede sig, at der var ingen Udvei, uden Man kunde bane sig en, med Sværdet i Haanden[252].

Nu var da Lodden kastet, Grækerne havde henved 400 |**A:310**Skibe, og skiøndt Perserne baade havde mistet mange Skibe i Storm og lidt endeel ved Artemisium, havde de dog, alt som de rykkede frem, faaet saa mange Forstærkninger, at *Herodot* anslaaer deres Flaade endnu, som fra Først af, til 1200 Seilere. Athenienseren *Aminias* fra Pallene var, saavidt Man veed, den der aabnede Slaget, Ægineterne og Athenienserne, uden Spørgsmaal, dem der vandt det. Dem var det da ogsaa, der droges med *Phønicerne,* som mistede mange Skibe, og endeel Hoveder med, da de gav Ionerne Skylden; thi just, som de klagede for *Kserxes,* traf det sig, at Mandskabet paa et Samothrakisk Skib, der alt havde boret et Atheniensisk i Grund, bemægtigede sig et Æginetisk i samme Øieblik, som deres eget sank, og det ansaae Kserxes for et klart Beviis paa Ionernes Troskab og Tapperhed. Dette var imidlertid ogsaa hardtad det eneste Glædelige, han saae, hvor han sad med sine Skrivere, ved Foden af Bjerget Ægaleos, paa den Attiske Kyst, thi vel blev han ogsaa meget glad ved at see Dronning *Artemisia* bore et stort Skib i Grund, men han vidste ikke, det var et af hans Egne, som hun angreb for at bringe Athenienseren, der forfulgde hende, i Vilderede, hvorved hun ogsaa virkelig undslap. Blandt Grækerne udmærkede Ægineteren *Polykrit* sig blandt Andet ved at erobre et *Sidonisk* Skib, der ovenikiøbet traf til at have hans Landsmand Pytheas ombord, som efter tapper Modstand var taget med et Vagtskib ved *Skiatho;* men da Man efter Slaget stemde om, hvilke To der havde baaret Prisen, nævnede dog Enhver af Admiralerne sig selv først og de Fleste *dernæst Themistokles*[253].

Om Perserne, som kun *Diodor* mælder, mistede tohundrede Skibe, er uvist, men vist er det at de tabde Modet og dermed Alt, saa Grækerne ventede kun forgiæves paa et nyt Angreb fra Havnen ved Athenen, hvor den store Flaades Lev|**A:311**ninger ved Land-Hærens Hjelp var sluppet ind, og det Første de nu spurgde fra den Persiske Flaade var, at den havde lettet om Natten, for, snarest mueligt, at naae Hellespont og havde ved Forbjerget |US:256*Zoster* (Kap

Halikes) været i dødelig Angest over nogle Smaa-Høie, som Man tog for Græske Skibe. *Themistokles* foreslog nu at styre til Hellespont og ødelægge Skibs-Broen, men Eurybiades, som meende, Man skulde heller slaae Broer end bryde dem af for en Flygtning som Kserxes, vilde slet ikke indlade sig derpaa, og nu gjorde Themistokles sig en Fortjeneste deraf hos Perser-Kongen, ved at lade ham sige, det var hvad Grækerne havde isinde, men hvad han af al Magt stræbde at forhindre. Om dette Budskab gjorde noget Indtryk paa Kserxes, veed Man ikke, thi han var lige siden Nederlaget saa bange for Grækerne, at *Herodot* troer bestemt, han vilde skyndt sig hjem, om saa hele Verden havde raadt ham derfra, men nu havde han dog den Lykke, at baade *Mardonius* og *Artemisia* var enige om, han burde drage hjem og lade Mardonius ende den Græske Krig med 300000 Mand. Derpaa trak han sig tilbage ad samme Vei, som han var kommet, og *Mardonius* fulgde med, for at tage Vinter-Leie i Thessalien, og derfra næste Foraar at aabne et nyt Feldt-Tog. Somme sige vel, at *Kserxes,* da han kom til Strymon, gik ombord paa et Phønicisk Skib og naaede kun efter at have været i Havs-Nød den Asiatiske Kyst, men Herodot troer, han blev ved at drage landveis giennem Thrakien til Abydos, blandt Andet fordi Man veed, han paa Hjem-Reisen var i *Abdera,* sluttede nøie Venskab med Indbyggerne og skal, efter Abderiternes Sigende, først der, siden han forlod Athenen, have faaet Mod til at spænde Sværd fra Lænd. Skibs-Broen var imidlertid, efter *Herodots* Beretning, ødelagt i Storm, saa Kongen rigtig nok kom seilende til Asien, men *Æskild* |A:312som er ældst, lader Kserxes gaae over Broen, baade frem og tilbage[254].

Efterat Grækerne forgiæves havde stræbt at indhente den Persiske Flaade, og kun besmittet deres Hæder ved at brandskatte de nærmeste Øer, deelde de Byttet og skildtes ad, hver til Sit, men havde dog ikke glemt forlods at udtage det Bedste til Guderne, og deriblandt *tre Sidoniske* Skibe, hvoraf Et kom til Peloponnes, Et til Sunium (ved Kap Kolonne) og Et, helliget til Ajax, forblev ved Salamis[255]. At de ogsaa førend Slaget havde rigelig betænkt deres Guder, og navnlig Bachus med et grueligt Menneske-Offer af tre fornemme Persiske Fanger, melder Plutark, efter en vis Phanias, som han kalder en stor |US:257*Philosoph* og *Historie-Skriver,* men allerede disse Æres-Titler minde os om hans Ungdom imod *Herodot,* og da denne gamle Saga-Mand end ikke ymter om noget Sligt, tør vi, til Grækernes Ære, troe, det var kun de Lærde, der gjorde dem saa gudfrygtige paa Menneskelighedens Bekostning[256].

Steen-Mindesmærker paa Val-Pladsen fik Heltene ved *Salamis* naturligviis ikke, da Bølgen vil ikke bære dem, men paa Kysten fik de dog et ganske Mærkeligt i det *nybygte Athenen,* hvoraf Man endnu seer kostbare Levninger, saavel paa Stedet som i det Brittiske Museums *Marmor*-Sal, og et endnu langt varigere Mindes-Mærke

satte Digteren Æskild (Æschylos), som *selv* var *med,* sine Lands-Mænd i Skue-Spillet "*Perserne,*" der er kommet til os, som et stolt Orlogs-Skib af den Atheniensiske Flaade, hvis Knæk af Stormene klæde det godt, som Skrammer en Helt. Med dette Skue-Spil indviedes, saa at sige, det ny Athenen, som glimrende reiste sig af Asken, og Man kan føle det paa |A:313sig, hvorledes Grækerne maae have jublet, da Digteren, efter *Diodor,* Broder til den *Aminias,* der aabnede Slaget, hentryllede dem til *Susa,* hvor *Atossa* stod som forstenet ved *Løberens* Tidende om Slaget ved Salamis, og hvor Darius, opmanet af de barnløse Oldinger, spaaede om Dyngerne af slagne Perser, der snart i *Bæotien* skulde fuldende Nederlaget, og uden Ord fortælle Børn og Børne-Børn, hvordan den store Konge sank i Knæ for de Græske Borgere[257].

At denne Darii Spaadom om Slaget ved *Platæa* er gjort bagefter, skiøndt vi nævne den foran, følger af sig selv, men hvordan det hænger sammen med dem af de ældgamle Græske Seere: *Musæus* og *Bakis,* om Seiren ved *Salamis,* som *Herodot troede* paa, er ei saa redt at sige; thi det han anfører af *Bakis* spaaer virkelig "den Helleniske Frihed" en glimrende Seier, hvor "Bølgerne rødme" naar Havet engang "brolægges med Skibe" og en Galning i fjantet Haab om al Verden "*perser Athenen*;" men uagtet det er høist rimeligt at Perser-Krigen kunde ahne en gammel Skjald, og er meget urimeligt, at *Herodot* skulde tage et Vers gjort i hans egne Dage for ældgammelt, maatte dog alle indvortes Mærker feile, om saa *tydeligen* Spaadom, med samt det "*persiske*" Ordspil, ei skulde være uægte[258].

|US:258Langt mærkværdigere maa Man derfor vist finde, hvad Herodot fortæller om det Delphiske Orakel, som, efter Slagene ved Thermopylæ og Salamis, raadte Spartanerne at forlange Mande-Bod af Kserxes for *Leonidas* og tage hans Svar for et Varsel; thi den Spartanske Herold skal have truffet Perser-Kongen i Thessalien og, efter mange Anmodninger, faaet til Svar: Mande-Bod, som I fortjene, skal *Mardonius* |A:314give jer[259]. Det kunde nemlig godt ligne Kserxes at give det Svar og Skæbnen at forklare det saaledes, til Grækernes Fordeel, som man næste Foraar saae ved Floden *Asopo,* hvor Slaget stod, som i Historien bærer Navn af det ved *Platæa*. Her var i det Mindste Lykken ei blot langt bedre end Forstanden men større end Æren; thi trevne var Peloponneserne til at rykke i Marken, vankelmodig var den Spartanske *Pausanias,* som skulde være Hoved-Manden: i elleve Dage laae de hundredetusinde Græker og trehundredetusinde Perser og saae paa hinanden, og Natten efter rømde Grækerne deres Leir i stor Uorden, for at indspærre sig selv paa en Øe i Floden, saa det var aabenbar deres store Lykke, først at *Mardonius* standsede Spartanerne paa Halv-Veien, og dernæst at han faldt strax, for Spartaneren *Æmnestos,* hvorover Perser-Hæren opløste sig i Forvirring, *Artabazus* tog

Flugten med 40000 Mand, og Resten skjulde sig i den forskandsede Leir, hvor Grækerne kun havde Umage med at brække Hul paa Muren, sable ned for Fode og samle det umaadelige Bytte. Athenienserne fægtede næsten kun med deres gamle Fiender Bæoterne, og Spartanerne, som leed mest, tabde dog, efter Herodot, kun halvfemtsindstyve Mand, medens der af hele Perser-Hæren, skiøndt det falder utroeligt, kun skal være blevet *tretusinde* tilbage, foruden dem, der flygtede med *Artabazus*[260].

Dog, at Perser-Hæren blev tilintetgjort og var den Sidste der leirede sig paa Grækenlands Sletter, det er vist, og det er Hoved-Sagen, saa det endog maa kaldes en Biting, at samme Dag som Slaget stod ved Platæa, gjorde de Græker som var paa Flaaden Land-Gang ved *Mykale,* paa den Ioniske Kyst, (hvor en stor Deel Skibe, da den Persiske Flaade opløstes, og Phønicerne seilede hjem, var lagt op) slog Bedækningen og |A:315brændte Skibene[261]. Den nærmeste Følge heraf var, at *Ionerne* gjorde fælles Sag med deres Europæiske Lands-Mænd, og ved denne |US:259Leilighed gjorde Spartanerne med Steen-Hjerte det Forslag: at drive *Thebanerne,* og alle de Andre der havde holdt med Perserne, ud af Grækenland, og give *Ionerne* deres Bopæle, da det dog var umueligt i Længden at forsvare den Asiatiske Kyst imod Perserne[262]. Om dette fortvivlede Indfald, hvis det var blevet iværksat, vilde afbrudt Krigen mellem Perser og Græker eller gjort Hellas til dens faste Skue-Plads, er det unyttigt at spørge om, da Athenienserne kvalde det i Fødselen; men vistnok indviklede Forbundet med *Ionerne* Europas Græker i en Række af Krige, hvori deres Frihed gik under, og bandt en Knude, der ei lod sig løse, men kun overhugge med Alexander-Sværdet.

Her slutter *Herodot* sit mageløse Værk, og ligesom Perserne derved miste deres Historie-Skriver, træde de ogsaa virkelig af fra den store Skue-Plads; thi fra nu af er den saakaldte *store Konge* kun at ligne ved de Tyrkiske Sultaner efter *Soliman,* der kun vise deres Almagt og søge deres Glæde i Fruer-Stuen og paa Retter-Stedet. *Diodor* fortæller, at der ved Midten af det *Femte* Aarhundrede, efter *Kimons* lykkelige Tog, blev sluttet en Fred mellem *Athenen* og *Artaxerxes Langhaand,* hvorefter ingen Persiske Krigs-Folk maatte komme den *Ioniske* Kyst nærmere end tre Dages Reise, og intet Persisk Krigs-Skib vise sig vestenfor Lille-Asien, og, skiøndt Man har gjort stærke Indvendinger mod denne Beretning, som vi see af *Plutark,* selv en gammel Græsk Skribent modsagde, saa er det dog klart, at Perserne ogsaa i Ionien kom tilkort, indtil i det fjerde Aarhundrede Bestikkelser og de Græske Staters indbyrdes Misundelse et Øieblik skaffede dem Over-Vægten, ligesom kun for |A:316at give *Alexander* Anledning til ganske at styrte deres Vælde[263].

De Olympiske Lege holdtes, efter Diodor, den 75de Gang, netop da Kserxes rykkede ind i Grækenland, og Slaget ved Platæa stod

Aaret efter[264].

233

Herod. VII. 5–8.

234

Herod. VII. 21–23.

235

Herod. VII. 26–29. 37–39.

236

Herod. VII. 33–36. 44–46.

237

Herod. VII. 131–33.

238

Herod. VII. 101–5. 131–36.

239

Herod. VII. 137. Thukydid II. 67.

240

Herod. VII. 139.

241

Herod. VII. 143. Plutarks Themistokles.

242

Herod. VII. 141–43.

243

Herod. VII. 172–76. 202–6.

244

Herod. VII. 83. 208–18.

245

Herod. VII. 219–22.

246

Herod. VII. 223. 26. 233. 238.

247

Herod. VII. 213. 228.

248

Diodor XI. 244–48.

249

Herod. VIII. 24. 31–39. 50–54.

250

Herod. VIII. 1–18. Plutarks Themistokles.

251

Herod. VIII 41–44.

252

Herod. VIII. 49–50. 56–64. 66–71. 74–76. 78–82.

253

Herod. VIII. 84–90. 123.

254

Herod. VIII. 101–3. 107–13. 115.117–20. Æskilds Perser.
255

Herod. VIII. 108. 111–12. 121.
256

Plutarks Themistokles.
257

Æskilds Perser. Diodor XI. 257.
258

Herod. VIII. 77. 96.
259

Herod. VIII. 114.
260

Herod. IX. 19–70.
261

Herod. IX. 96–103.
262

Herod. IX. 106.
263

Diodor XII. 293. Plutarks Kimon.
264

Diodor XI. 242.
|US:260|VU:56

Grækerne.

Bjerg-Kiæden *Balkan* (de Gamles *Hæmos*), som mod Vesten knytter sig til *Alperne,* og mod Østen støder til det *Sorte Hav*, aflukker en stor Halv-Øe, der tilligemed den *Apenninske* og *Pyrenæiske*, er Alt hvad der af *Europa* indtræder i Old-Tidens Historie, og denne *Olympiske* Halv-Øe, som Man vel maa kalde den, var hverken, som den Pyrenæiske, et Phønicisk Bjerg-Værk, eller, som den Apenninske, et Kyklopisk Værk-Sted for den Romerske Mars, men en Bue-Gang for Menneske-Aanden, til Ærens Tempel, med Skiønhedens Alter og med alle Musers Vugge mellem Friheds-Støtter!

Denne Halv-Øe (mellem 35 og 45 Gr. N. B.) begynder med *Romanien,* hvor *Konstantinopel* ikke blot, som Staden paa Bjerget, aabner en deilig Udsigt over Asiens og Europas Kyster, men minder eftertrykkelig om *Thrakien,* som det saae ud i Perser-Tiden, da det skiønne Land, ligesom nu, var en Tumle-Plads for raae Barbarer, undtagen i *Byzants,* og hvor Grækerne ellers havde gjort Land-Gang og vel indhegnet en Plante-Stad paa Kysten. Dog, ligesaalidt som Konstantinopel altid har været Tyrke-Leiren *Istambul,* ligesaalidt havde Thrakien altid været Barbarernes, tidlig havde Phønicerne fra

Thaso og *Samandrachi* aabnet dets Guld-Gruber, og her havde, efter Sagnet, *Linos, Orpheus* og *Thamyris* sjunget omkap med Muser og |A:317bevæget Stene, saa den mest poetiske Stamme af Grækenlands Indbyggere maa engang i det Mindste have laant Herberge i disse Lande-Mærker paa sin Vandring fra Asien til *Helikon*.

Herpaa følger *Makedonien,* med *Pindos* mod Vesten og *Olymp* mod Syden, hvor Grækerne i Oldtiden søgde deres Guder og fandt, under Philip og Alexander, deres Herrer; men hvor dog i Perser-Tiden, ligesom nu, kun fandtes et Stænk Græker i en Hob af Barbarer, og her minder *Athos-Bjerget,* nu kaldt det hellige, med |VU:57sine Græske Munke-Byer, sine gamle Bog-Hylder, og de eneste Klokke-Taarne i det Europæiske Tyrki, os underlig paa eengang om Oldtid og Middel-Alder.

Vestenfor, ud til det *Adriatiske* Hav, ligger *Albanien* eller Arnaut (fordum *Epiros*), hvor det ældste *Græske Orakel* fandtes, i Dodone (ved *Gradiki* ei langt fra Janina), men var alt i Perser-Tiden forældet og omleiredes, da som nu, af |US:261stridbare, forvovne Kroppe, hvis sparsomme Blanding med Græker endnu speiler sig i de brave *Sulioter*.

Janiah, de Gamles *Thessalien,* indsluttet af Bugten ved Salonik (den Thermæiske), *Olymp, Pindos* og *Øta,* kaldte *Hellenerne* deres Hjem-Stavn, og her havde Skue-Pladsen været, som for *Olympens* Guder, saa for de balstyrige *Jetter* ved *Pelion* (Zagora) og *Ossa* (Kissovo), med den store Val-Plads for *Kentaurer* og *Lapither*. Fra *Iolkos* (ved *Volo*) stak *Argo* i Søen med *Jason* og *Orpheus* for at hente Gylden-Skindet ved det Sorte Hav, og lidt sydligere (ved Zeitun) herskede *Achil* i Phtiothis over sine Myrmidoner, før han uddrog til Seier og Fald ved *Ilion*. Men ligesom nu det liflige *Tempe* ved *Peneus* (Ababa) fortrampes af Tyrkiske Kentaurer, saaledes var det ogsaa under Perserne kun i de store Old-|A:318Sagn den Græske Aand svævede over de fede Græs-Gange og de takkede Bjerge, thi de *Thessaliske Ryttere* satte en Ære i at være Perser-Kongens Ride-Knegte.

Da, som nu, var det altsaa først gjennem *Thermopylæ* Man kom i den fri Luft, hvor Landet under Tyrkerne hedd *Livadien,* men i gamle Dage *Lokris, Phokis* og *Ætolien* mod Norden, *Bæotien* i Midten og *Attika* længst i Syd-Ost. I det østlige *Lokris,* hvortil ogsaa Thermopylæ blev regnet, var *Aulis-Havnen,* hvorfra Grækerne styrede til Troja, og i *Phokis* hævede sig fordum med *Parnas* (ved Kastri og Salona) det berømte *Delphi* med *Oraklet,* hvoraf dog ei er mindste Spor tilbage. *Theben* (Thiva) og *Athenen* (Athina) har derimod ei blot beholdt deres Navne, men ogsaa Vidnesbyrd om deres forsvundne Herlighed, skiøndt de stolte Levninger af *Parthenon* paa Slots-Bjerget (Akropolis) deels er skudt sammen i de sidste Krige, og deels bortførte af konstkiære Fribyttere, saa nu er

der vel flere af Athene-Templets Prydelser samlede i *London* mellem de saakaldte *Elginske* Marmore end paa Stedet selv.

Endelig komme vi til *Peloponnes* (Morea), som kun ved den |VU:58smalle Korinthiske Tange hænger sammen med Livadien, og her laae det rige *Korinth,* med Havne til begge Sider (østlig Kenchræ og vestlig Lechæ), som nu kun har Navnet og en fortryllende Udsigt tilbage. Nordvestlig derfra op til *Patras* strakde sig *Achaia,* og sydenfor ligger endnu det ældgamle *Argos,* hvor Bugten bærer Navn af dens Lade-Plads *Nauplia* (Napoli di Romania). Længere mod Sydvest, hvor *Tripoliza* ragede frem paa Flakke-Bjerget, til *Ibrahim* giæstede den med |US:262sine *Ægypter,* kaldte Man fordum Landet det lykkelige *Arkadien,* et Navn saa udødeligt som Poesien, og paa Vest-Kysten omkring *Gastuni* laae det lille *Elis,* hvis Navnkundighed blev stor ved de *Olympiske Lege,* og ved den Olympiske *Zeus* af Steen, tredive |**A:319**Alen høi i Sædet, har Man sagt, og Mester-Stykket af *Phidias,* Billed-Huggernes Konge.

Sydlig ender det store Platan-Blad, som de Gamle lignede *Morea* ved, med tre mærkværdige Tunger, hvoraf de To hørde til det klippefulde Sparta eller Lakedæmon, hvis berømte Hoved-Stad ved Eurotas er saa aldeles forsvundet, at Somme søge dens Gruus vestenfor *Helos-Floden,* ved *Misitra,* Andre østenfor ved *Mogula,* men at den Spartanske Kæmpe-Kraft og Ubøielighed dog ingenlunde er uddød, det har *Mainotterne* i vore Dage gyldig beviist. Den tredie Tunge, vestenfor den vilde Bjerg-Kjæde *Pentedaktylon* (Taygeton) tilhørde engang *Messenierne,* og der laae *Pylos,* berømt af *Nestors* Veltalenhed, tæt ved *Navarin,* i hvis Havn Barbarernes Flaade nys som et Brænd-Offer for Grækernes Frihed gik op i Røg.

Trindtomkring ligge Øerne, mangfoldige i Tal, og blandt de nu saakaldte *Ioniske* mod Vesten havde *Ithaka* (Thiaki) med *Odysseus* et stort Navn i de Græske Oldsagn, og *Korkyra* (Korfu), befolket fra Korinth, et ikke Lidet i Historien, men Korkyra, som under Perser-Krigen var den næststørste Sømagt i Grækenland, udelukkede sig selv af det skiønne Samfund, ved at lægge sine *tresindstyve* Snekker paa Lur ved *Tænaron* (Matapan) istedenfor i Linie ved Salamis[265].

Sydost for Morea ligger *Kreta* eller *Kandia,* hvis gamle Indbyggere, just ei berømte for Sanddruhed, paastod at hos dem var *Kronos* blevet Gude-Fader til *Zeus, Poseidon* og *Pluto*. Saameget er imidlertid vist, at Kreta var den ældste "Dronning paa Havet" Grækerne vidste at nævne, som, efter *Iliaden,* fra sine hundrede |VU:59Byer sendte 80 Skibe til Troja, og at den *Kretensiske Minos,* siden Over-Dommer i Hades, berømtes som Mønstret for Græske Lov-Givere. Desuagtet vægrede Kretenserne sig ved at staae |**A:320**Last og Brast med Sparta og Athenen i Perser-Tiden og skiød Skylden paa Oraklet i Delphi, altsaa paa den *Græske Aand*[266], saa det var intet Under at Denne ei ret vedkiendte sig deres Børn, som

nys blandede |US:263sig i Friheds-Kampen, men overlod dem til *Ægypterne,* de nu maae trælle for.

I Bugten mellem Morea og hvad Man nu kalder *Øst-Hellas* var, foruden Salamis (Koluri), stolt af *Ajax* Telamons og af *Themistokles* Neokles Søn, det berømte Ægina (Ængia), som vel kun lidet forstærkede *Diomedes* Flaade paa det Trojanske Tog, men bar ved Salamis Prisen for alle de Græske Sø-Magter, saa Bugten, før den Saroniske, bærer nu med Rette *Ængias* Navn. Tidligere end Athenen, alt i det sjette Aarhundrede f. Ch., havde Ægina ogsaa berømte Konstnere, hvis Roes vel var længe begravet, men opstod igjen med de opgravede Levninger af deres Værk, som glimre nu i *München* under Navn af de *Æginetiske* Konst-Stykker.

Østenfor, fra Thermopylæ til Athenen, strækker sig *Egripo* eller *Negropont,* fordum *Eubæa*, berømt fra *Iliaden* af sine tappre Abanter, ved Marathon af sine *Eretrier,* og i den sidste Kamp af mere Mod end Lykke, men dog omsider føiet til det ny Grækenland, deelagtig i dets Haab som i dets Minder.

Chios (Skio) og *Samos* ligge langt af Leed, ovre under Asien, er nævnte der, og forstærkede ved Salamis kun den Persiske Flaade, men var derefter ei sene til at falde fra, og er i den sidste Friheds-Kamp blevet saare navnkundige, *Samos* ved sit tappre Forsvar under hele Krigen, og sin urimelige Udlevering til Tyrkerne ved Freden, og *Chios* ved sin grændseløse Ulykke, da Tyrkerne bogstavelig slagtede det Halve af den Græske Befolkning, over Hundredetusinde, og bortførde Resten som Slaver.

|**A:321**Dette var da den gamle Skue-Plads for det Græske Folke-Liv, thi Stæderne saavel paa Lille-*Asiens* som paa *Siciliens* og *Italiens* Kyster bekiendte selv, at *Halv-Øen* var Moder-Landet, og skiøndt baade *Iliaden* og *Odysseen* fremsprang derudenfor, udlede de dog med *Jason* og *Agamemnon* Alt derfra, og endelig har den seneste Kamp med Barbarerne, lang og blodig, beviist, at det kun er |VU:60her, Man endnu har meer end *Moders-Maal,* har *Helte-Aand* tilfælles med de Gamle. Begge Dele troede selv de bedst Oplyste i Europa giennem flere Aarhundreder, var for længe siden uddøde, og Mange tør endnu ikke troe deres egne Øine, som vise det Modsatte, men derfor er det dog lige vist og vil snart, vi haabe, til Menneske-Slægtens uberegnelige Gavn, almindelig erkiendes, at Grækerne er en glædelig Undtagelse blandt Old-Tidens berømte Folk, saa hos deres Børn uddøde ikke Moders-Maalet men bisattes kun, |US:264daanet med dem, i Barbariet, og vil nu sikkert opstaae med dem igien, da baade deres Sang og Daad beviser, at Aanden var ogsaa kun indslumret, ei hensovet. Kun vil det naturligviis hverken være af de *Classiske* Steders *Gruus* den *Ny-Græske* Aand opstaaer, eller paa deres Gruus den opslaaer sit Paulun, thi det er kun Gienganger-Færd, men Navne som *Hydra* og *Spezza* vil blive *Koluris* og *Ængias* Medbeilerinder, og christelig oplyst vil Aanden

fortsætte sin herlige ved Afguderiet fordreiede og afbrudte Bane.

Hvad der nu *aandelig* udmærkede Grækerne i Old-Tiden, og hvad de derfor umuelig kan have laant enten af *Ægypter* eller *Phønicer,* som manglede det, var især den levende Følelse af, at *Mennesket* er "i *Slægt* med *Guddommen*." Dette er nemlig noget ganske Andet end at enkelte Mennesker ansaaes for Gude-Sønner eller Gudernes Fortroelige, hvad der var Tilfældet hos mange andre Hednin|A:322ger, saavelsom hos Grækerne, thi denne Tro paa et *Natur-Slægtskab* mellem *Gud* og *Menneske* gav hele den *Græske Livs-Anskuelse* et eiendommeligt Præg og en mageløs Glands. Ligesom Man nemlig saae en skjult Guddom i Mennesket, saaledes saae Man igien en skjult Menneskelighed i hele den skiønne Natur, og, uagtet alt det Skiæve og Fantastiske, der deels bestandig klæbede ved denne Livs-Anskuelse, deels efterhaanden forvirrede den, var den dog Kilden saavel til Ideen om et *Borgerligt Selskab* i sin Glands og en Skole for Livet i sin Flor, som ogsaa til de store Værker med Pen og Hugge-Jern, vi beundre, og til det store Haab om voxende Forklaring, der ei udartede til en barnagtig Leg med Skin og Bobler, før det havde gjort Grækenland udødelig Ære og Menneske-Slægten uberegneligt Gavn! Vel boede nemlig Grækernes Guder paa Jorden, og havde "*Olympen*" endog været fulde 7000 Fod over Havet, vilde det dog vist nok været meget for lavt til en rigtig *Zeus,* ja, Grækernes Guder var Mennesker lige "ei uden Synd" hvad aabenbar |VU:61nedsætter dem endnu dybere, men de var dog med alt det langt høiere Væsner end baade *Ægypters* og *Phønicers*, og fordi de havde deres rette Hjem i Folkets Barm og ei blot i Digternes Hjerne, saa stræbde Grækerne virkelig at ligne dem, som deres egne høieste Forestillinger om Livet, hvad aldrig med deres herlige Anlæg, kunde saa ganske mislykkes, at de jo gjorde nogle Kæmpe-Skridt fra *Tempe* op ad Gude-Bjerget. Det er med andre, mere giængse Ord, at Grækerne der, som Man siger, idealiserede (forskiønnede) alt, de forskiønnede og|US:265saa dem selv til Guder, men ikke som Noget, de indbildte sig at være, kun som hvad de haabede for Slægtskabs Skyld at kunne *forædles* til, og mens dette Haab var levende hos dem, udviklede der sig øiensynlig i det Mindste saadanne *Halv-Guder* (Heroer), som *Homer* og *Hesiod,* |A:323*Leonidas* og *Herodot, Aristid* og *Kimon, Sokrates* og *Plato, Demosthenes* og *Alexander!*

Kun fra dette Stade kan vi forstaae Græker-Livet, som et stort *Vædde-Løb* om *Livets Krone*, hvori det faldne Menneske vel ligesaalidt kunde naae Maalet, som fatte det ret i Sigte, men satte dog alle sine høiere Kræfter i en levende og fri Bevægelse, som det for os kan være baade lysteligt og lærerigt at betragte, da den baade maa indskyde os en dyb Beundring af det guddommelige Konst-Værk, Skaberen i Mennesket har frembragt, og peger næsten ved hvert Skridt paa Noget, vi ere kaldte til ei at eftergiøre men at

overgaae.

See vi saaledes paa den Græske Stats-Forfatning, da er den vist nok alt i Perser-Tiden et Vir-Var, kun, som det synes, skikket til at frembringe en idelig Afvexling af Tøileløshed og Tyranni; men stirre vi paa Dagene ved Marathon, Thermopylæ og Salamis og paa de store Mindes-Mærker om sin Løbe-Bane, Græker-Aanden reiste, baade før og siden; da maae vi dog nødvendig foretrække dette Vilde-Rede baade for den snorrette Stivhed i *Ægypten* og den udregnede Travlhed i Phønicien. Baade see vi nemlig midt i dette Vilde-Rede saa kiendelige Spor af en høiere Orden, at vi ei kan tvivle om, den jo engang fandt Sted i disse Lande-Mærker, og deels bærer, selv under Forstyrrelsen af den Græske Stats-Bygning, Aands-Kræfternes ædle Kappe-Lyst og fri Virksomhed saa herlige, mageløse Frugter, at vi ei kan finde dem for dyrekiøbte.

Vil vi nu kiende Ideen til Grækernes Stats-Forfatning, da giør vi bedst i at betragte de Optrin af Gudernes huuslige Liv, som de gamle Skjalde har skildret, thi de var aabenbar det store Forbillede, der svæ|VU:62vede for Grækerne og som de kun fuskede paa i deres Stater at udtrykke, saa, medens alle forstyrrende Kræfter laae med *Titanerne* fængslede i Afgrunden, skulde alle de ædle, skiønne og velgiørende Kræfter virke |**A:324**frit, som hinandens guddommelige Medbeilere, kun løselig forbundne og læmpelig styrede af *Aanden,* der, som en fælles *Gude-Fader* svævede over dem med Kronidens Lynilds-Blik og Torden-Kile, men ogsaa med *Athenes* kloge Fugl og *Hebes* Nektar-Bæger. Et saadant frit og virksomt men dog i Grunden fredeligt, for |US:266Alle gavnligt og behageligt, Medbeiler-Forhold var det aabenbar, Grækerne prøvede paa at indføre i deres Stæder, og mellem alle Stæder og Stammer indbyrdes; thi de deelde sig ingenlunde i de mangfoldige smaa borgerlige Selskaber for at udstykke Grækenland eller for at blive hinanden fremmede, men for at hver Slægt kunde, saa at sige, i sit eget Huus og sin Families Skiød friest og behageligst udvikle sine Kræfter og uddanne sine Anlæg, til at glimre og seire i det store Vædde-Løb, der skulde være det Samme for Stammerne, som de *Olympiske, Pythiske* og *Isthmiske* Lege var for Enkelt-Manden. Derfor havde Man fra Arilds-Tid et saakaldt *Amphiktyonisk Raad,* sammensat af alle Stammers Fuldmægtiger, som tillige var Forstandere for *National-Helligdommen* i *Delphi,* og skulde forhindre Kappe-Lysten fra at udarte til fordærvelig Splid og holde Banen aaben for de Smaa som for de Store.

At nu et saadant Raad i mange Ledd baade skulde selv være besjælet af *Folke-Aanden* og finde Lydighed hos de Stærkeste mod Loven i dens Navn, var vist nok, i vor syndige Verden, ligesaalidt at vente, som at samme Aand skulde være over alle Stædernes Øvrigheder og finde lydige Undersaatter nok til at beholde Magten; thi begge Dele hænge paa det Nøieste sammen, saa det er intet

Under, at i *Perser-Tiden,* da Tyranni og Tøileløshed stred om Prisen allevegne, at da *Amphiktyonerne* kun nævnes i Forbigaaende: ved Mindes-Mærkerne om den *sidste* Folke-Daad og Prisen paa den Grækers Hoved, der forraadte sit Fædreneland. |A:325Men aldrig var dog den Folke-Daad i Perser-Krigen blevet øvet, og aldrig var det blevet agtet for Lands-Forræderi af en *Thessalier* at vise Barbarerne Vei ind til sine gamle Uvenner i *Phokis* og deres peloponnesiske Hjelpe-Tropper, dersom det *Græske Forbund* ei før havde været anderledes i Kraft, og aldrig vilde *Amphiktyonerne* blevet navnkundige i |VU:63Grækenland, dersom Steen-Støtterne ved Thermopylæ havde været deres første berømmelige Værk, som det blev deres Sidste. Hvor tidlig dette Græske Stats-Raad er stiftet, lader sig vel ikke afgiøre, men tænkes maa det vist foran de første Folke-Bedrifter (Argonauter-Toget og Trojaner-Krigen), og dermed stemmer Sagnet overeens, der nævner Deukalions Søn, *Amphiktyon,* og Argiveren *Akrisios,* Morfader til *Perseus,* som dets Ophavs-Mænd[267]. At det hverken |US:267nævnes i *Iliaden* eller *Odysseen,* giør intet til Sagen, da hvad der til Hverdags-Brug er i Alles Munde sædvanlig allermindst nævnes ved høitidelige Leiligheder, og da Raadet ikke er os vigtigt for Navnets, men for Sagens Skyld, skal vi heller lægge Mærke til, at *Krigs-Raadet* i Leiren for Troja er selv det klareste Beviis paa, hvordan Grækerne ved deres Stats-Begivenheder immer tog Guderne til Mønster; thi *Agamemnon* Folke-Drot er aabenbar en *Zeus* efter Tidernes Leilighed, Thetis-Sønnen *Achil* er en ubændig *Poseidon,* Athenes Yndling *Odysseus* forestiller hende, og *Nestor* med de honningsøde Læber skal erstatte *Hebe* med Nektar-Bægeret, medens Udfaldet: Hellenernes Seier, dyrekiøbt med Achils Undergang, lærer os, hvad de ventede af Vædde-Kampen mellem deres voxende Kløgt og den ubøielige Skæbne.

De *Amphiktyoniske* Raads-Herrer var, som sagt, ogsaa Tempel-Forstandere i *Delphi,* og paa *Oraklet* der maae vi fæste vor hele Opmærksomhed; thi ligesom Grækerne |A:326sagde, at Delphi var Jordens Navle (Middel-Punkt), hvor Kronidens Ravne, der (ligesom Odins) fløi Verden rundt, mødtes[268], saaledes var det Delphiske Orakel aabenbar Middel-Punkten i Græker-Livet, ved hvis Forrykkelse det gik Opløsningen imøde. Naar Man derfor enten, med de uoplyste Theologer, paastaaer, at det i Delphi, som ved alle Hedenske Orakler, *bestandig* gik til med Fandens Konster, eller Man, med de i deres egne Tanker Høitoplyste, giver den smukke Forklaring, at det Hele var et Giøgle-Spil af Luren-Dreiere, da skal Man vide, at Man derved sværter og fordømmer *den Aand,* der var over Grækenlands ædleste Helte, ypperste Digtere, Talere og Tænkere, thi at det *Delphiske Orakel,* til det blev aandløst, var i *Grækernes Aand,* derom tillader Historien os ikke at tvivle. Vil Man derfor ei selv faae Skam og dog |VU:64stræbe at ramme det Rette,

maa Man vel antage, at *Delphi* og Græker-Folket, ligesaavel som *Sokrates,* havde baade en god og en ond Genius (Dæmon), der droges om Herredømmet, til den Sorte omsider fik Overhaand, og at dette var i Perser-Tiden, lære vi af *Herodot*.

Medens nemlig endnu Pisistratiden *Hippias* havde Athenienserne under Svøben, fik Spartanerne, hvad de saa end spurgde om, immer til Slutning den Formaning af Pythia (Præstinden), at de skulde befrie Athenen, hvad de da omsider, |US:268for at føie Oraklet, ogsaa gjorde, skiøndt *Hippias* var deres Gjæste-Ven og de frie Atheniensere deres farligste Medbeilere; men siden ymtede Man om, og Athenienserne sagde det selv, at de rige *Alkmæonider,* som under Pisistrat og hans Sønner var landsforviste, og længdes efter Hjemmet, havde underkjøbt Pythia til at give det gode Raad[269].

Det Sidste kunde nu godt være Snak, thi det var aldeles i den Græske *Aand* at ønske Tyranner styrtede, hvem de |**A:327**saa end plagede, og da *Alkmæoniderne,* som stod for Opbyggelsen af det ny Apollo-Tempel i Delphi, havde været saa runde at bruge *Parisk* Marmor, hvor de kunde sluppet med *Porinsk*, lod det sig desuden godt høre, at *Apol* kunde finde, den ene Høflighed var den anden værd; men baade viser dog det slemme Rygte, at Man i Grækenland begyndte at troe, *Pythia* vidste dog imellem ret godt selv, hvad hun sagde, og formodenlig har *Amphiktyonerne,* som Tempel-Forstandere, da de tingede med *Alkmæoniderne* om Bygningen, indgaaet den hemmelige Betingelse: giennem Oraklet at virke hvad de kunde til Athenens Befrielse. Det kunde nemlig synes et uskyldigt og fromt Bedrageri, hvorved kun Tyrannen tabde, medens Templet vandt i Skiønhed, Grækenland i Frihed og de selv maaskee lidt i Velstand, og under saadant et smukt Skin pleier Skjelmen gierne at indsnige sig i smukke Folks Selskab, saa noget Sligt er der sikkert gaaet forud for den nederdrægtige Opførsel i Delphi, som fandt Sted *mellem* Slagene ved Marathon og Thermopylæ.

Kleomenes, den foromtalte Konge i Sparta, der altsaa ventelig kunde takke sin Daatter for, at han ikke selv lod sig bestikke af *Aristagoras,* bestak nu ved sit Redskab *Kobon* i Delphi, Præstinden *Perialla,* saa hun i Oraklets Navn, erklærede hans Medregent *Dimarit* for et uægte Barn, hvorved Dimarit mistede Thronen og blev |VU:65saa kied af Grækenland, at han flygtede til Persien; men siden blev det opdaget, saa *Kobon* maatte redde sig med Flugten og *Perialla* blev *afsat*[270].

Man indseer let, at om end *Amphiktyonerne* havde ladt Perialla levende brænde og sat en Priis paa Kobons Hoved, der var blevet vundet, vilde det endda varet længe, før Oraklet kunde faae Opreisning paa sin Ære, som Det aabenbar forbrød ved et Falskneri, der satte hver Mands Ære og |**A:328**Velfærd, alle |US:269Staters Rolighed og hele Grækenlands Frihed rædsomt paa Spil; men da Alt

løb saa læmpeligt af for de Ryggesløse, var Oraklets Indflydelse paa Stats-Anliggender uigjenkaldelig forloret.

Hermed træder da Oraklet ud af Stats-Historien, og naar det var traadt ind deri, veed Man naturligviis ligesaalidt med Bestemthed, som hvad Aar Amphiktyonerne blev Kirke-Værger; men dog taler *Achil* i *Iliaden* om de *Pythiske* Tempel-Skatte, som allerede dengang meget betydelige, og i *Odysseen* synger Skjalden *Demodok* om *Orakel-Svaret* fra *Delphi,* som forkyndte Agamemnon *Trojas Undergang*[271], saa Grækerne ansaae aabenbar Oraklet for jævnaldrende med deres Folke-Liv. At for Resten det gamle Tempel i Delphi brændte af i *Kyri* Dage, hvorpaa Alkmæoniderne for 300 Talenter opførde det Ny, melder *Herodot,* men det er først af *Pausanias* vi høre, baade at Korintheren *Spinthar* var Alkmæonidernes Byg-Mester, at Templet selv i Old-Tiden ofte var blevet plyndret, og at førend de to Steen-Templer, havde Oraklet først været i en Løv-Sal af Laurbær-Træer fra Tempe, derpaa i en underlig Kube af *Bie-Vinger* og *Honning-Kager,* som Apol siden forærede Nordboerne *(Hyperboræerne),* og saa i en Kaabber-Hald, som Man veed ikke ret, om smeltede eller sank i Jorden[272].

Da lærde Folk i *Mark Aurels* Tid var ligesaa vel oplyste som i det *attende* Aarhundrede, saa anmærker naturligviis *Pausanias,* at Løv-Hytten og Kaabber-Hallen, det kan Man begribe, men *Bie-Kuben* maa man forkaste som en *Fabel.* Vi Lærlinger i boglig Konst fra det *nittende* Aarhundrede derimod, som har mærket at det er ligesaavel det Store som det Tomme, vi ikke kan begribe, vi finde alle de tre gamle Apollo-Templer *æventyrlige,* men derfor in|**A:329**genlunde |VU:66at kimse ad, og finde især det Mellemste "af *Bie-Vinger* og *Honning-Kager*" meget *smagfuldt,* som det i Grækenland var at vente, naar Konsten steeg; thi da bliver gierne hos alle *Sang-Fugle,* under Kirke-Taget som i Lunden, Vingerne bitte smaa men Tonerne søde. Vi finde altsaa i de tre snurrige Templer en kort men sindrig mythisk Orakel-Historie, saa det lignede først en *Laurbær-Lund,* hvor Sangen med Fuglene kom af sig selv, saa en konstig Indretning, hvormed Man kom Naturen til |US:270Hjelp, saa Orakel-Svarene vandt i Skiønhed hvad de savnede i Dybde, og endelig en klingende Bjælde og en tonende Malm, som den Man banker paa, naar Bierne skal sværme, saa Orakel-Svarene var kun som Skraldet der morer gamle Kudske, blot for Erindringens Skyld.

Vi kunde nu gjerne forlade *Delphi,* uden at nævne "*Tre-Foden*", naar den ikke var blevet til et Ord-Sprog i den lærde Verden, især til at betegne Kilden, hvoraf indbildske Recensenter beruses til deres Magt-Sprog; men for at den nu ikke skal hevne sig paa Haand-Bogen, maae vi dog vide, at det egenlig er en trebenet Taboret, *Strabo* sætter Pythia paa over en dyb Hule, hvis Dunster skal forestille *Aanden,* men begeistrer hende dog kun til nogle afbrudte

Ord i Prosa, som en Rim-Smed, Man har i Bag-Haanden, maa pine sin Muse med at lodde sammen, saa der bliver Mening eller dog Klang deri[273]. At det nemlig hverken var saadant Stymper-Værk, de gamle Græker beundrede, eller saadan en Damp-Maskine, der, i Aandens Fraværelse, drev deres Sangere, det veed vi udenad, og hvor den konstige Begeistring begynder, der slipper desuden den Naturlige, som dog er den Eneste, det lønner Umagen at tale om, og som netop var den, de gamle Græker, i Kraft af *Natur-Slægtskabet* med Guddommen, stolede paa.

|A:330I *Delphi* holdtes de *Pythiske* Lege, som oprindelig var *Vædde-Sange,* hvortil siden kom Strænge-Leg; ved Korinth holdtes de *Isthmiske* og i Argolis de *Nemeiske* Lege, alle berømte fra Arilds-Tid, men paa den Tid, vi med Kserxes giør Grækernes Bekiendtskab, var alle andre Lege fordunklede af de *Olympiske,* der ogsaa sikkert var ældre end *Iliaden,* da det var dem der gjorde Elis til "det hellige Land" som det kaldes af Skjalden. Det er allerede anmærket, at det var de Olympiske Leges Skyld, som holdtes i de samme Dage, at der blev fylket saa tyndt ved Thermopylæ, men det bør strax tilføies, at da *Kserxes* i den Anledning spurgde, hvad Prisen var, |VU:67de ved Olympia kæmpede for, og fik til Svar "en Krands af Olie-Kviste," da udbrød den ædle Perser *Tigranes:* o, Mardonius, hvad har du gjort, at du indviklede os i Krig med Kæmper, som tage kun Æren i Sold[274]! Hermed er imidlertid ogsaa Alt sagt hvad der med Sandhed kan siges til de *Olympiske Leges* Roes, naar de betragtes i og for sig selv, medens der med |US:271Føie er Meget at udsætte paa den Heftighed, hvormed Grækerne lige fra Perser-Tiden sværmede for *Krandse,* der som oftest smykkede *Land-Løbere* og *Slags-Brødre,* med hvem ingen Ædling skulde ønske at have meer tilfælles end høist nødvendig. Det gik Grækerne hermed, som det gaaer alle poetiske Sværmere med den Gienstand, hvori de forelske sig, de begyndte med at overskatte Vædde-Løbene og Styrke-Prøverne, som et øiensynligt træffende Billede paa den stærke Drift og stadige Kamp, som Aands-Kræfternes heldige Udvikling kræver, men glemde saa efterhaanden Sagen over Billedet og omfavnede en Sky for *Here*.

Dette maa imidlertid ikke tages saaledes, som om Grækerne, selv ved de Olympiske Lege, over Legems-Øvelserne reent havde glemt Sjæle-Kræfterne, thi baade stod Banen dem aa|A:331ben, og det er høist rimeligt, hvad Man fortæller, at da *Herodot* oplæste Endeel af sin *Historie* ved de *Olympiske* Lege, blev Tilhørerne saa mange, at Man savnede Tilskuere paa Rende-Banen; men sandt og sørgeligt er det, at Legems-Øvelserne, istedenfor, som Grækerne havde smigret sig med, at forberede større Ting, snarere efterhaanden fortrængde alt Andet og blev omsider det Eneste, Man i Grækenland kunde rose sig af.

Hvilken Vigtighed de Olympiske *Seiers-Krandse* havde i alle

baade Europæiske og Asiatiske Grækers Øine, derom vidner hvert Blad i deres Historie, men her maae vi især lægge Mærke til, at de paa dem grundede deres *Tids-Regning,* saa de tre Aar, hvori Ingen faldt, var kun som Tilgift til det, der ved Sommer-Soelhverv begyndte saa glædelig, og hele Fir-Kløveret kaldtes en *Olympiade*. Hvor tidlig Man begyndte ordenlig at optegne Seier-Herrernes Navne og derved grunde en fast og fælles Tids-Regning, er imidlertid uvist, thi *Herodot* regner i sin Historie slet ikke efter *Olympiader,* og den saakaldte "Pariske Marmor-Krønike" som dog gaaer til Aar 91 efter *Alexanders* Fødsel, ikke heller, saa *Diodor* er nok den ældste Historie-Skriver, vi har, som tæller efter Hæders-Krandsene. Naar derfor de Lærde endog trættes om, i hvilket Aar af en Olympiade |VU:68gamle Ting skedte, da er det kun til Tids-Fordriv, og vi maae nøies med at vide, at den første Olympiade falder i den første Halvdeel af det *Ottende* Aarhundrede f. Ch. eller 780–70.

Som det gik Grækerne med *Legems-Øvelserne,* gik det dem ogsaa med deres haandgribelige *Konst-Værker,* blandt hvilke det Allerberømteste ogsaa thronede som en *Zeus,* skabt |US:272af *Phidias,* midt i Kredsen for de Olympiske Lege; thi de skattede dem bestandig over deres Værd og endte med ganske at *forgude* dem. Vist nok var det saare naturligt, hos et Hedning-Folk, der levede i Anskuelsen |**A:332**af Guddoms-Præget i Mennesket, baade paa Sjæl og Legeme, at de udviklede Legemets Færdigheder og forskiønnede dets Udseende paa Aandens Bekostning, men det er derfor ikke mindre sørgeligt, at see det grove Afguderi indsmigre sig hos de smagfulde Græker ved det blændende Skin af Aand, der kastede et glimrende Slør over dets Vederstyggelighed. Meningerne kan nemlig vel være deelte om, hvorvidt det *grove* Afguderi, hvorved *Skabningen* aabenbar sættes *over Skaberen*, er *Synd* mod *Ham,* men der kan intet Spørgs-Maal være om, at det er en stor Forsyndelse mod *Menneske-Aanden,* der hævner sig rædsomt ved at lade dem synke i Jorden, som kaste sig i Støvet for deres egne Hænders Gierninger. Derfor er det heller intet Under, at Græker-Aanden sluttede sin Bane ved at stemple Stenen med sit skiønne Præg, thi alle Guder maae nødvendig studse og blive som forstenede, naar Stene forgudes, og er der en Aand med i Spillet, da er den aabenbar paa sit Yderste, naar den giør Bauta-Stenen til sin Stat-Holder. Saadanne Bemærkninger kaldes vist nok tit sværmeriske og smagløse nuomstunder, da Man atter synes at have fortvivlet om at række meer af Aand end "*Skinnet*" og forguder desaarsag de smukke *Billed-Støtter* alt hvad Man kan; men hvem der heller vilde være en lyslevende *Hektor, Achil* eller *Odysseus,* end den Olympiske Jupiters forgudede Støtte, maa dog ligefuldt finde den Tid, da Billed-Huggernes Værker blive det *Guddommeligste* paa Jorden, ussel imod den, da *Iliader* og *Odysseer, Herodotske* Muser,

Æschyliske Dramer, *Platonske* Dialoger og *Demosthenske* Taler yngle og begeistre. At endelig Grækerne, hvis høieste Drift det unægtelig var at kappes med Guderne, maatte afbryde dette store Vædde-Løb, naar deres Guder havde slaaet sig til Ro og stod som ubevægelige Støtter, i Viraks-Duft til Øiens-Lyst, |A:333det er en |VU:69Slutning, der giør sig selv og bekræftes kun alt for godt af den følgende Historie.

Dog, at reise sig selv og kappes med Guderne, var for det *faldne* Menneske vist nok en Helte-Gierning, der langt oversteg hans Kræfter, og at oversee det, røbede en Hovmod, der maatte føre til et endnu dybere Fald, som Knæ-Faldet for Stenene øiensynlig var, og det havde lige fra Begyndelsen ahnet |US:273*Græker-Aanden,* at den vilde blive slaaet med Blindhed, som Sangeren Thamyris, der udfordrede Muserne til Vædde-Kamp; thi det var dens gamle Klage-Sang, at Guderne misundte og styrtede de Dødelige, naar de, berusede af Ære og Lykke, vovede at maale sig med dem. Det var derfor hverken Billedhugger-Konsten eller noget Enkelt, der hindrede Grækerne fra at naae det høie Maal, hvortil de stilede, det var Lyden ved deres Bestræbelse i det Hele, og den deraf flydende Mangel paa Kraft til den største Helte-Gierning, som dog maa lykkes, før Mennesket kan blive Guderne liig: den at overvinde *sig selv,* og *Phidias* udførde kun, som Grækerne selv anmærkede, hvad alt *Homer* havde spaaet.

Ved dette store Navn maae vi endnu et Øieblik dvæle; thi vel hører *Iliaden,* ligesaavel som Platos "*Republik*" langt meer til *Kirkens* og *Skolens* end til *Statens* Historie, men *Steen-Giærderne* paa Aandens Ene-Mærker er en ny Opfindelse, som Oldtiden ikke vilde misunde os, og selv de *levende Hegn,* som opstod blandt Grækerne og giør dem Ære, kiendte Man kun lidt til under den Trojanske Krig, da Alting endnu laae i *Fællesskab*. Det er, paa anden Dansk, at naar *Kirke, Stat* og *Skole* ei meer staae i levende Vexel-Virkning, da er det forstenede Former, som Aanden har forladt, og at fremforalt et Folks *Bibel* eller *Gude-Bog* samler Alt under Eet. At nu de Homeriske Digte var *Grækernes Bibel,* sees maaskee klarest deraf, at *Strabo* lægger dem til Grund for sin |A:334*Geographi,* men er dog allerede kiendeligt nok af den Rolle, de spille i Herodots *Historie,* og han har i Forbigaaende opbevaret os et Træk, der bedre end mange Ord give en levende Forestilling om deres politiske Vigtighed i Grækenland. Der var nemlig, fortæller han, omtrent i *Kyri* Dage, en Tyran i *Sikyon* paa Peloponnes, ved Navn *Klisthenes,* Aristonyms Søn, ingenlunde berygtet for Grumhed men høilig berømt for sin Stats-Klogskab, og for det mageløse Bryllup, han gjorde med sin Daatter *Agarista,* thi om den Brud var |VU:70der tilgavns mange Beilere, som han et heelt Aar igiennem beværtede med Giæstebud og Ridder-Spil, for at prøve Gemytter, indtil hans Valg endelig faldt paa Alkmæoniden

Megakles, der ved hende blev Fader til *Klisthenes* den Yngre, *Athenens* første berømte *Folke-Leder*. Samme Klisthenes den Ældre stoppede nemlig blandt Andet Munden paa Rhapsoderne med deres Vædde-Sange i *Sikyon,* for de *Homeriske Digtes* |US:274Skyld, som idelig berømme *Argos* og *Argiverne,* med hvem Klisthenes laae i Krig[275].

Medens vi derfor lade de Lærde tvistes om, enten Prinds *Paris* virkelig stjal Dronning *Helene* og skaffede derved Troja alle de Græske Konger paa Halsen, eller det kun er Digt altsammen, og atter om, enten Digtene kom hele til Verden eller i mange Stykker; tør vi nok antage med *Herodot,* at de *Homeriske* Digte var omtrent 400 Aar ældre end han[276], og indsee grandt, at Borgerne i *Sikyon* allerede 600 Aar f. Ch. maae have nydt en skikkelig Opdragelse, siden det kunde more dem saameget, at høre paa *Iliaden,* at den kloge Tyran var bange for Følgerne. Herved mindes vi tillige om, at enten *Iliaden* og *Odysseen* er af samme Forfatter eller ikke, og enten den ypperste Græske Digter hedd |**A:335***Homer* eller *Melesigenes,* eller hvad, saa har den gamle Sanger om Heltene ved Troja og Farerne paa Havet ogsaa havt en *god Opdragelse,* og Andet for Øie til daglig Brug, end Barbarer og Nødde-Knækkere, saa det er ganske sikkert, at der over 900 Aar f. Ch. var et *Græsk Borgerligt Selskab,* med en Frihed og Glands, der maatte være Efterskinnet af en saadan straalende Helte-Tid, som Digtene besynge. Paa den anden Side er det ogsaa klart, at hvor Man, som i *Sikyon,* taalde, at Tungen blev revet ud af Halsen paa *Homer,* der har Man dog meer blot moret sig over hans Skildringer, end glødet for det Liv, der avlede dem, saa det er naturligt, at *Sikyon* ingen Deel tog i de følgende store Begivenheder, men at derimod *Sparta,* hvis *Lovgiver* (Lykurg) skal have ført de Homeriske Digte til Grækenland, og *Athenen,* hvis *Tyran* (Pisistrat) først skal have ladet dem føre i Pennen, staae i Perser-Tiden som Græker-Aandens sidste Tilflugts-Steder, hvor den vel alt øiensynlig bar paa sin Hel-Sot, men gav dog endnu Livs-Tegn, der maae vække Beundring af dens ædle Art, og inderlig Deeltagelse i dens tunge Skæbne.

|VU:71Førend vi imidlertid vende os til Betragtningen af den herlige Aands Døds-Kamp i Sparta og Athenen, maa det erindres, at, skiøndt vi ei kan giøre saaledes Rede for hvad Grækerne, som hvad Ebræerne laande af Ægypterne, kan vi dog slet ikke tvivle om, det jo var temmelig betydeligt, saavel i Henseende til det grove som til det fine Handelag og Haand-Arbeide, hvori vi veed, Mesterskabet kiendelig er ældst ved Nilen. Paa et saa|US:275dant tidligt Laan henpegede da ogsaa de Græske Old-Sagn om de *Ægyptiske* Høvdinger: *Kekrops* og *Erechtheos* i *Attika* og *Danaos* i *Argolis,* hvortil vi vel tør føie *Minos* paa *Kreta;* thi baade var han den første berømte *Lov-Giver* blandt Grækerne og hans *Labyrinth* det ældste Konst-Værk som nævnes paa |**A:336***Hellenisk* Grund, hvad

nødvendig maa minde *os* om *Ægypten,* hvortil ogsaa efter den sidste Kamp *Kreta* blev kastet, som Opgield for Grækenland. Udvandringer var vist nok ikke i *Ægypternes* Smag, men i *Hyrde-Kongernes* Dage maatte de bide i et suurt Æble, hvortil Udvandringen udentvivl ogsaa hørde, da Tiden godt kan passe og Alt i Verden har havt en Aarsag, der kunde frembringe det.

At nu Grækerne, tilligemed Septeret, Plov-Kieppen og Grund-Linierne i Tegne-Konsten, har faaet endeel Præste-Løgne og forgudede Ugle-Billeder fra Ægypten, følger af sig selv, men *Aands-Føde* var ikke hvad de gamle Ægypter handlede med, saa om det end var andet end Snak, at *Homer* havde ligesaavel været i Ægypten som *Orpheus* og *Plato,* blev det dog lige vist, at Digter-Aanden hverken stammede derfra eller vakdes deraf.

Derimod har *Phønicerne* sikkert havt store Fortjenester af Grækernes høiere Aands-Dannelse, vist nok ikke ved *Bogstav-Skriften,* hvormed Man før slaaer Aanden ihjel end Man opliver den; men ved *Oraklet i Dodone* og hvad dermed staaer i Forbindelse. At dette *Orakel,* med sine *tre Norner: Promenia, Timarete* og *Nikandra,* var det *Ældste* i hele Grækenland, bevidner *Herodot,* og efter den Maade, hvorpaa Achil i Iliaden anraaber den *Pelasgiske Zeus*, som har sit Tempel i *Dodone,* maa Man slutte, han var af en høiere Orden end den *Olympiske*[277]. Vel fortalde Præstinderne paa Stedet selv *Herodot,* at der var fløiet to sorte *Duer* ud fra *Thebe* i Ægypten, af hvilke den Ene kom did, satte sig paa en *Bøg* og befoel med menneskelig Røst at stifte et Orakel for |VU:72Zeus, men Ægypterne pegede dog selv paa *Phønicerne*[278], og forfølge vi Rækken af Grækenlands gamle Sangere, |**A:337**da fører den os, med *Orpheus* og *Linos* til *Thrakien,* hvor vi veed, *Phønicerne* fra Taso og Samandraki gik tidlig i Land og havde travlt, saa de var sikkert Vækkerne af de deilige Toner, hvorved Stenene dandsede til Byes og blev Mure omkring de |US:276frie, helleniske Borgere. Enten maa derfor det Dodoniske Orakel i *Epiros* ogsaa have været af Phønicisk Oprindelse, eller det staaer ene, som en Ægyptisk Obelisk, henkastet paa en fremmed Kyst til et Skumpel-Skud; thi vi finde intet Spor af Ægyptisk Indflydelse fra denne Kant. *Semiterne* i *Asien,* veed vi, var Slægtens store Propheter, og skiøndt de *Homeriske* Digte kom fra Lille-Asiens Kyst, besynge de dog for høirøstet den Balkanske Halv-Øe, som de Græske Heltes og Sangeres Moder-Skiød, til at vi kunne giætte paa Andet, og der maa da sikkert tidlig være fløiet en prophetisk *Due* fra Asien til *Bøgen* ved Dodone og givet de høie Orakel-Svar, der gienlyde i de dybe og ligge til Grund for de søde Toner fra Hellas.

265

Herod. VII. 168.

266

Herod. VII. 169.
267

Strabo IX. 420. Pausanias X. 8.
268

Strabo IX. 419–20.
269

Herod. V. 62–63.
270

Herod. VI. 66.
271

Iliaden IX. 404–7. Odysseen VIII. 77–82.
272

Herod. II. 180. Pausanias X. 6–7.
273

Strabo IX. 419.
274

Herod. VIII. 26.
275

Herod. V. 67. VI. 126.
276

Herod. II. 53.
277

Iliad XVI. 233–35.
278

Herod. 54–56.

Sparta og *Athenen*.

Uden tilbunds at kunne oprede det indviklede Forhold mellem *Dorer* og *Ioner,* behøve vi dog blot at vide: *Spartanerne* stod i Spidsen for Hine, og *Athenienserne* for Disse[279], saa indsee vi strax, at det maa fra Arilds-Tid have været høist forskiellige Stammer, thi Forskiellen paa Livet i Sparta og Athenen er saa giennemgribende, at den maa være dem ei i Klæderne skaaret, men i Kiødet baaret. Vel har Man sædvanlig udledt denne Forskiel deels af den forskiellige Lov-Givning og Stats-Forfatning, og deels af Stædernes Beliggenhed, som gjorde den Ene til et *Borge-Leie,* den Anden til en *Lade-Plads,* og det er et høist naturligt Indfald, naar Man seer Folks Egenheder passe med deres |A:338Bopæl og Dont; men det er ligefuldt en yderlig slet Forklaring, især i saadanne Fri-Stæder, som *Sparta* og *Athenen*. Stammerne har derfor ogsaa hver sin *Halv-Gud,* Dorerne *Herakles* og Ionerne *Theseus,* nemme at kiende fra hinanden, men hvis æventyrlige Baner vi her med Flid maae undgaae, for ei at føres vidt fra Maalet, som er at see, hvorledes den

Græske Friheds-Aand, efterat have saa heltemodig forsvaret sig mod Perserne, forvandlede sig til en *Hersker-Aand,* og gik derved med stærke Skridt sin Undergang imøde.

Kun for at see, hvorledes disse Herre-Nykker, der klæde intet Folk godt, men dem særdeles ilde, som sværme for Frihed, |US:277havde udviklet sig, kaste vi et Blik paa Spartas og Athenens tidligere Bane, og see da strax, at Man ved den "*laurbærkrandsede*" Eurotas, hvor Sparta laae, alt længe havde sunget for Børnenes Vugge om Herredømmet i Grækenland. Spartanerne i Perser-Tiden var nemlig, efter Alles Sigende, et ganske andet Folkefærd end dem der fulgde *Menelaos* til Troja, og havde et Par Menneske-Aldere senere, under *Herakliden Aristodem* eller hans Sønners Anførsel, taget Staden og Landet med væbnet Haand og gjort dem af de gamle Indbyggere, der ei udvandrede, om end ei alle til saadanne Slaver, som *Heloterne* var, saa dog til underdanige Tjenere. Den Spartanske *Frihed* var altsaa lige fra Begyndelsen et *Herre-Væsen,* hvis Besiddere slet ikke lignede hvad vi kalde Borgere, men en Skare af Middel-Alderens strænge Riddere, der havde opslaaet deres Bopæl i en Stad istedenfor paa adspredte Borge, lod Bønderne trælle og Borgerne skatte, mens de selv fulgde Jæger-Hornet og Luren. Dog var Spartanerne, med alt det, da vi lære at kiende dem, hverken raae eller vilde, men adstadige, ordknappe, ærekiære, tarvelige, og hjemme hos dem selv beskedne og retfærdige Bymænd, og denne egne Dannelse tilskrev Man *Herakliden* |A:339Lykurg, der, efter Slægt-Registrene hos *Herodot,* optraadte som Lov-Giver tre Menneske-Aldere efter *Aristodem* og *elleve førend Leonidas,* hvormed det ganske stemmer, hvad *Thukydid* vidner, at i hans Tid var den Spartanske Forfatning 400 Aar gammel[280]. Somme sagde, *Lykurg* havde faaet sin Stats-Klogskab i Delphi, hvor Oraklet forgudede ham, men Spartanerne selv sagde, han lærde den paa *Kreta,* og *Herodot* fandt Adskilligt i hans Indretninger, der mindede ham om *Ægypten,* som er naturligt, hvis *Minos* stammede derfra[281]. Saameget er ogsaa klart, at ikke blot de enkelte Love og Indretninger, som vi finde dem hos *Herodot* og *Ksenophon,* har et fremmed Præg, men at *Sparta* i det Hele staaer saa eensom og fremmed i Grækenland, at det vel endnu længe vil være en Gaade for de Klogeste. Et besynderligt *Fællesskab* hardtad om Alt, blind *Lydighed* hos de Undergivne, strængt *Ansvar* for de Befalende, og almindelig Ophøielse af Loven over Lysten og af Æren over Livet, det er Grund-Trækkene, Man har givet os, og at det endnu i Perser-Tiden var dermed alvorlig meent, viser ikke blot Standhaftigheden ved Thermo|US:278pylæ, men maaskee endnu meer hvad Herodot i den Anledning fortæller om Spartaneren *Aristodem*. Han var nemlig fraværende den store Morgen, enten ladt tilbage for Øien-Svaghed eller udsendt i et Ærende, men hans Stalbroder *Eurytos,* som var under samme Omstændigheder, fandt dog Leilighed til at

naae Val-Pladsen og dele Skæbne med Heltene, og derfor blev *Aristodem* ikke blot ved sin Hjemkomst til Sparta skyet som en Spedalsk, men selv da han ved *Platæa* havde fægtet som en Løve, vilde dog Spartanerne ei hædre hans Minde, fordi, sagde de, han streed ikke for Æren, men søgde kun Døden |A:340for at undgaae Skammen[282]. Ogsaa var Sparta den eneste Stad i Grækenland, hvor *Konge-Værdigheden* vedligeholdt sig efter Helte-Tiden og forebyggede det Tyranni, der ellers allevegne udrugedes af Tøileløshed; thi Kongerne i Sparta, immer, lige siden Aristodems Tvillinger, to ad Gangen, holdt hinanden i Skak og nøiedes sædvanlig med den Magt og Ære Loven hjemlede dem, medens paa den anden Side deres Oppassere (Ephorerne) vogtede sig for uden høieste Nødvendighed at giøre Brug af deres Overmagt og kalde Konger til Regnskab[283].

Man indseer imidlertid let, at naar ikke en særdeles Gudsfrygt og Menneske-Kiærlighed var Drive-Fieren, kunde fribaarne, kraftige Naturer umuelig ret længe finde sig i den daglige Indskrænkning paa alle Sider, uden at søge Erstatning, og den finde høihjertede Kæmper altid i Bedrifter, som kundgiøre deres Overlegenhed og udbasune deres Priis. Indtil Perser-Tiden havde alligevel Spartanernes Ærgierrighed og Herske-Syge indskrænket sig til Peloponnes og maa selv der have holdt sig mere i Skranker, end Man skulde troe, siden alle Græker fandtes villige til at lade dem staae for Styret mod Barbarerne, men denne Hæders-Post var alt for høi og slibrig til, at Spartas Kæmper, efter Dagene ved Thermopylæ og Platæa, ei skulde snuble paa den, saa det havde allerede da været forbi med den Græske Frihed, hvis den ikke i *Athenienserne* havde havt stærke og naturlige Bundsforvandte.

Athenienserne dannede allerede derved en Modsætning til Spartanerne, at de var deres Lands *oprindelige* Indbyggere, ja var, efter Alles Sigende, de eneste Græker, som *aldrig* havde *flyttet,* før de indskibede sig med den huusvilde Frihed til Salamis, hvor de, som Skjaldene sang, bygde den |A:341et prægtigt |US:279Tempel[284]. Vel kalder Historie-Skriveren *Thukydid,* denne Fasthed i Sædet et Held, Athenienserne blot kunde takke den magre Jord-Bund for, som Ingen misundte dem, men det beviser kun, at denne Atheniensiske Borger var en *Thraker* af meer end Byrd; thi naar et Folk med saa store Kræfter, som Athenienserne har lagt for Dagen, vel af Giæster give saadanne Sværme, som *Milet* og de andre *Ioniske* Aflæggere paa Asiens Kyst, men sidder selv fast mellem nøgne Bjerge, da har det dog sikkert en dybere Grund, end at Ingen vil, hvad snarere Ingen kan, fordrive dem[285]. Heller maatte Man sige, de havde fattet en underlig Ungdoms-Kiærlighed til *Hav-Bugterne* og *Oliven,* som vi til Bæltene og Bøgen, thi Stadens Old-Sagn begynde med at *Poseidon* og *Pallas Athene* trættedes om, hvem af dem, den skulde opkaldes efter, og skiøndt *Athene* vandt Seier,

fandtes dog i Templet paa Borgen, som Jordens Søn Erechtheos bygde og Perserne brændte, *Havet* afbildet ved Siden ad det *levende* Olie-Træ, som efter Branden gav et nyt Skud til Gudindens *Ære*[286]. Vist nok er dette en *Poetisk* Anskuelse, der først bliver giennemgribende, naar *Poseidon* og *Athene,* ligesaavel som *Havet* og *Olie-Grenen,* er Billeder for os paa Bedrifternes Glands og Fredens Velsignelse, men hvem der kommer til Athenen uden Poetisk Anskuelse, kunde ogsaa boe der i tusinde Aar og blev dog aldrig mere hjemme, end *Tyrken,* som nys flyttede derfra, uden at have tænkt paa, hvad det var, *Phidias* fordum afbildede paa *Parthenon,* end sige da, hvad der begeistrede ham dertil. Dette var, blandt Andet, som *Pausanias* vidner, og som Stumperne endnu stadfæste, den samme Vædde-Strid mellem Poseidon og Athene, ved Siden ad |A:342Gudindens Fødsel, der foer i Harnisk ud af sin Olympiske Faders Hjerne[287]. Attika var heller ingenlunde saa stifmoderlig begavet af Naturen, som Man af *Thukydids* Tanke-Gang maatte slutte, thi foruden dets *Oliven* var dets *Figener* og *Honningen* fra *Hymettos* berømte over hele Grækenland, og i det *Lauriske Sølv-Værk* havde den lille Stat i sin Ungdom en stor Indtægts-Kilde, som endnu strakde til at bygge de Skibe, der seirede ved Salamis[288]; og da nu tillige Ordsproget |US:280om de fede Græs-Gange og de grove Oxer idelig stadfæster sig, havde Athenienserne Intet at misunde de fleste *Bæoter*.

Hvor det nu ikke er en Skare indvandrede Strids-Mænd, der skal have deres *Frihed,* paa de Indfødtes Bekostning, men Indbyggerne selv, der ønske at nyde den, for at fryde sig ved Livet og udvikle alle dets underfulde Kræfter, *der* maa naturligviis Alting indrettes langt anderledes end i Sparta, og Tilstanden langt mere ligne et bølgende Hav end en Bjerg-Kiæde, saa det er intet Under, at det allerede før Perser-Krigen gik temmelig broget til i Athenen; men det er et stort Under, at denne *Fri-Stad,* som alt glimrer i *Iliaden,* var blevet saa gammel og fødte endnu saadanne Børn, som dem, vi møde ved *Marathon* og *Salamis,* paa *Torvet* og i *Bue-Gangene*. Efter Sagnet var det nemlig Folke-Helten selv, *Theseus,* Poseidons Søn, der skiænkede Folket den Frihed, han selv med Livs-Fare vandt i Kampen mod Mino-Tauros paa *Kreta,* for hvem Athenens blomstrende Ungdom var før et blodigt Offer. Neppe misforstaaer Man Mythen, naar Man tænker, det var *Kretas Sømagt,* den Ældste i Grækenland, der opslugde Athenens Ungdom, til Helten fra Phaleros gav den sit Bane-Saar, men det være dermed, og med hans Leve-Tid før Agamemnon og med |A:343hans Stats-Indretninger, som det vil, saa er det dog lige vist, at *Athenen* fra *Arilds-Tid,* først under *Konger,* til *Kodros,* og siden under *Archonter* (Høvdinger), havde været en mageløs *Fri-Stad,* underlig giæstmild, kun holdt i Orden af sin beundrede *Høieste-Ret* (Areopag), uden at Man har Sagn om nogen *Tyran,* før *Pisistrat* i

Perser-Tiden. Selv med Konge-Værdighedens Afskaffelse synes det at have hængt deilig sammen, thi da *Herakliderne,* kort efter det store Indbrud i Peloponnes, rykkede mod *Attika,* skal *Oraklet* have spaaet dem Seier, med mindre de fældte Atheniensernes Konge, hvorpaa *Kodros,* som vidste det, klædte sig i *Pjalter* og naaede sit Øiemed: med Selv-Opoffrelse at frelse Riget[289]. Vel er Hjemmelen ikke den bedste, men at det var i *Kodri* Dage, *Dorerne* første Gang hjemsøgde Attika, melder dog alt *Herodot,* og at de tabde Slaget, anmærker *Strabo,* saa *Trogus* kan nok staae til Troende i saa rimelig en Ting, som at da Thronen, *Theseus* reiste, ei længer kunde staae uden Rigets Skade, nedsteg hans Eftermand godvillig derfra og tabde sig i Mængden |US:281til fælles Gavn[290]. Længe vedblev Archonterne at være Konger, paa Navnet nær, saa det var først ved *Olympiadernes* Begyndelse deres Regierings-Tid indskrænkedes til ti Aar, og et Aarhundrede senere (omtrent 700 f. Ch.) at Archontskabet nedsank til en blot Hæders-Post, der ved aarligt Valg besattes med anseete Borgere. Nu begyndte Man at føle Trang til skrevne Love og i det Hele til en Reformation af de forældede Indretninger, og denne Trang var det, *Solon,* Ætmand af Kodros, afhjalp, uden at det er nemt at sige, hvad Gammelt han brugde, og hvad Nyt han indførde. *Herodot* nævner blot een Nyhed, som han lærde af *Amasis* i Ægypten, og det var Politi-Loven, at Enhver under Livs-|**A:344**Straf skulde giøre Regnskab for, hvad han levede af; men skiøndt allerede det er et slemt Tegn, var det dog endnu et Værre, at *Solon,* som havde taget den Eed af Athenienserne, at de skulde holde hans Love i ti Aar, fandt det raadeligst at reise udenlands saa længe, for ei maaskee at see sig nødt til selv at løse dem fra Løftet[291]. Det Sidste viser nemlig, at Mængden nu begyndte at giøre sin Overmagt giældende, og Mængden er altid pøbelagtig, saa det Bedste, vi herefter kan vente at see, paa *Torvet* i Athenen, er et *mageløst* Pøbel-Herskab, og at vi ikke skuffes i denne Forventning, har Herodot i Fortællingen om Perser-Krigen allerede lært os.

Nu var det, under en Kiv mellem *Megakles,* Søn af den *Alkmæon,* Krøsus havde forgyldt, og en vis *Lykurg,* at *Pisistrat,* en simpel Borger-Mands Søn, greb Leiligheden til at besnakke Pøbelen, saa han fik en Liv-Vagt, ved Hjelp hvoraf han opkastede sig til Tyran, men gjorde ellers ingen Fortræd og lod Retten have sin Giænge[292]. Sex og Tredive Aar varede denne Underkuelse, dog ei uden Modstand, hvorved *Pisistrat* to Gange maatte rømme og hans Søn *Hippark* tilsatte Livet, og derpaa var det, *Alkmæoniderne* og *Pythia* formaaede Spartanerne til at uddrive den anden Pisistratide *Hippias*. Vel fik Spartanerne siden andre Tanker og vilde ført Tyrannen tilbage i Triumph, men det forhindrede *Sosikles* fra *Korinth,* ved en Tale han holdt, og hvori han bad *Spartanerne* først indføre Tyranniet hos dem selv, før de vilde giøre andre Stæder lykkelige dermed; thi gjorde den Tale end intet Indtryk |US:282paa

Spartanerne, saa gjorde den desmeer paa deres Bunds-Forvandte, som ingenlunde, efterat Udaaden var nævnet med sit rette Navn, vilde laane den deres Arm[293].

|A:345Nu var *Alkmæoniden Klisthenes* enstund den heldigste Folke-Leder og efterabede sin Navner og kiære Mor-Fader i Sikyon ved at give gamle Slægter *nye* Navne, men Slaget ved *Marathon* gjorde iblandt Andet det Gavn, at Mængden krævede andre Mester-Stykker end glatte Ord af sine Ledere, og *Themistokles,* som havde selv været med og ei kunde sove rolig, fordi han immer drømde om *Miltiades,* var et Hoved, som gjorde Athenens Pøbel udødelig Ære[294]. Ham var det, som overtalde dem til at bygge Skibe for Skatten, de var ifærd med at dele imellem sig, og at rømme Staden for Perserne; men dog maa det ikke glemmes, at paa den store Flytte-Dag stod hans *adelige* Medbeiler til Folkets Gunst og Ærens Krands, *Kimon,* Søn af Miltiades, ham kraftig bi; thi da Pøbelen blegnede ved det kiække Forslag, fløi *Kimon* op til Athenes Tempel, offrede, som en udtjent Rytter, Gudinden sit Bidsel og sprang ombord med sine Venner[295].

Med alt sit høie Mod, sit Falke-Syn og sine store Gaver var og blev *Themistokles* dog kun en *Pøbel-Helt,* som tog Penge for sin Part, men kunde dog aldrig faae Ære nok, hvorover Pøbelen naturligviis blev gnaven og benyttede sig af sin Potteskaars-Ret (Ostrakismen) til uden videre Grund at forvise ham, og nu gjorde han, efterat have reddet Grækenland og bygt Athenens Mure, sig selv den Skam at gaae over til *Perserne*. Kun en betimelig Død, som han dog maaskee selv paakaldte, friede ham fra at bære Avind-Skjold mod sin udødelige Ære og sit herlige Fædreneland[296].

Kimon derimod var En af de faa gamle Adels-Mænd, der, med store Evner, ei fandt det sin Ære for nær at tjene den herskende Pøbel, men vel at ligne den, og med ham naaede |A:346Athenen sin høieste Glands, uden at dog Æren derfor tilkommer ham alene; thi kun fordi han havde Miltiades, Leonidas og Themistokles til Forgiængere, *Aristid* den Retfærdige til Side-Mand, Athenen til Moder og Lykken til Veninde, kom han til at høste Laurbær saa længe, saa rigelig og saa umisundt, som |US:283ingen Anden af Grækenlands mange tappre og berømte Høvdinger.

Efter Seirene ved *Platæa* og *Mykale* var Spartanerne, som de Europæiske Grækers Anførere, baade til Lands og Vands, tillige, under Navn af Beskyttere, Herrer over Øerne og de Asiatiske Stæder, som nu gjorde Opstand mod Perserne; men *Pausanias,* for hvem Lykken spillede ved Platæa, var ikke Mand for at bære den, og gjorde snart Spartanerne almindelig forhadte, ved Stolthed mod dem, der deelde hans Ære og Udsuelse af dem, der trængde til hans Hjelp. *Kimon* og *Aristid* gjorde paa samme Tid Athenienserne baade agtede og elskede, og da Man nu ovenikiøbet opdagede en hemmelig Forstaaelse mellem Perserne og Pausanias, saa mistede ikke blot

han, men ogsaa Sparta *Anførselen,* og *Athenen* kom, med den *sex og halvfjerdsindstyvende* Olympiade, til at sidde som en Dronning paa Havet, under hvis milde Septer alle Græker frydede sig[297]. Da var det *Kimon* fandt Benene af *Theseus* paa Øen *Skyro* (Jura) og bragde dem, efter Oraklets Bud, i Triumph tilbage til Athenen, og han kom just til Byes, da der var en stor Vædde-Strid paa Skue-Pladsen, som han med sine Krigs-Kamerader, til Æres-Beviisning, fik det Hverv at dømme i, hvorved den unge *Sophokles* vandt Prisen fra den gamle *Æschylos,* der tog sig Krænkelsen saa nær, at han udvandrede til *Sicilien* og kom aldrig igien. Smaating, kan Man sige, naar Man enten ikke veed, det er de to berømteste Tragedie-Skrivere i Verden, vi tale om, eller Man tænker, |**A:347**Poesi er ingen Ting; men det var i alt Fald saadanne Smaating, Athenienserne gjorde meget Væsen ad, saa det ligner dem, og det er mærkeligt, at den gamle Kimon, ligesom de nye Konst-Dommere, satte Sophokles over Æschylos, skiøndt det ingenlunde beviser, de har Ret.

Kort efter var det, at *Kimon,* i Spidsen for Grækerne, erobrede hardtad hele den Persiske Flaade i *Kyperns* Farvand, og slog samme Dag, eller Natten efter, den Persiske Krigs-Hær paa den nærliggende Kyst af Lille-Asien, ved Floden *Eurymedon,* og efter denne *Tvilling-Seier,* som Grækerne kaldte mageløs, havde Perserne deres gode Grunde til at skye *Archipelagos* og den *Ioniske* Kyst, uden at der behøvedes nogen høitidelig Forsikkring derom, som den store Konge vel ogsaa |US:284var for stolt til at give[298]. Den saakaldte *Kimonske* Fred er da rimeligviis aldrig blevet sluttet, men vel blev *Kimons* seierrige Kamp enstund afbrudt, blandt andet ved hans *Forviisning* fra Athenen; thi uagtet alt det rige Bytte, han gjorde, gik igiennem rene Hænder, ja, uagtet han rev Giærdet ned om sine egne Haver, og indhegnede Torvet med Palmer, hvælvede skiønne Bue-Gange, holdt aaben Taffel og gav med begge Hænder, blev Pøbelen dog engang i saa ondt Lune, at de kradsede hans Navn paa Potte-Skaar, Nok til at drive ham ud som farlig for Friheden. Kimon var nemlig en stor Beundrer af Spartanerne, som han endogsaa tit paa Torvet brugde at slaae Athenienserne med, sigende: det eller det vilde Spartanerne aldrig gjort, og han tog derfor inderlig Deel i den store Ulykke, der ramde dem, kort efter hans Tvilling-Seier, og bragde dem paa Randen af Undergang. Et grueligt Jord-Skiælv, hvorved ogsaa store Klippe-Stykker rev sig løs fra Femfinger-Bjerget (Taygeton) ødelagde nemlig Hoved-Staden, og saavel *Heloterne* som Messenierne greb Øieblikket til at giøre Opstand, saa |**A:348**Spartanerne saae dem nødt til at bede om Hjelp i Athenen, hvor Pøbel Talerne fandt, det var en Lyst at see den store *Skade-Rede* ødelagt, men *Kimon* kaldte Sparta Athenens Medhjelp og Grækenlands umistelige Høire-Haand, som han da ogsaa fik Lov til at redde. *Perikles* og Ephialtes, greb nu Leiligheden til at sværte ham hos Pøbelen, og han blev forviist paa ti Aar, som En der havde

Sparta kiærere end Athenen, men under Forviisningen tog han en stolt Hevn over Bagtalerne, thi da de to store Medbeilerinder var raget i Krig, og Hærene stod i Slag-Orden ved *Tanagra* (i Phokis), kom *Kimon* og stillede sig i Rækken som Borger i Athenen, og da hans Fiender end ikke undte ham denne beskedne Plads, opmuntrede han sine Venner, der kaldtes hemmelige Spartaner, til aabenbar at vise, de var Athenienser, hvad de da ogsaa, med *Kimons* Rustning imellem sig, saa ivrig gjorde, at af Hundrede blev ikke Een ilive. Paa een Gang slagne af Spartanerne og dybt beskiæmmede, kaldte nu Athenienserne *Kimon* tilbage, der strax, ved den Agtelse han nød i Sparta, skaffede dem Fred, og vedblev at være Grækernes Stolthed og Persernes Skræk til sin Død, ja, som Man sagde, endnu en *Maaned* derefter, thi saalænge skjulde Man, efter hans Ordre, hans Død, der indtraf paa *Kypern,* for at Flaaden uanfægtet kunde komme i Behold[299].

|US:285Det var, efter *Diodor,* i det sidste Aar af den 82de Olympiade, eller *tredive* Aar efter Slagene ved Salamis og Platæa, *Kimon* døde, og *Plutark* har aabenbar Ret i, at han tog Grækenlands Lykke i Graven med sig, vist nok ikke, fordi der nu blev Mangel paa store Hoveder og stolte Krigs-Mænd, men fordi den skiønne *Menneske-Alder,* Begeistringen for den Helleniske Frihed i Fare havde skabt, var nu udrundet, og den yngre Slægt gav dristig sine egenkiærlige Drifter Tøilen, saa det var kun til en Tumle-Plads for selvraa|**A:349**dige, sig selv fortærende Kræfter, alle Konster kappedes om at pryde Grækenland.

Efter *Kimons* Død blev den berømte *Perikles,* hvis Fader *Ksantip* var Archont det Aar, Slaget stod ved *Salamis,* snart enevældig i *Athenen,* og saa glimrende et Tids-Rum, som det der er opkaldt efter ham, har vel ingen Stad i Verden havt, undtagen *Jerusalem* under *Salomon;* thi ham selv kaldte alle Græker, for hans høie Tanke-Gang og hans Torden-Taler "*den Olympiske,*" i et Chor af Digtere ragede *Sophokles* og *Euripides* frem, som Apollos Ypperste-Præster, *Phidias,* med en Skare af Konstnere under sig, var Stadens Byg-Mester, og Perikles, for stolt til at berige sig selv med de store Skatter, der aarlig indstrømmede fra de beskyttede Stæder, øste dem ud med begge Hænder til Byens Forskiønnelse og Mængdens Morskab. Men alt i sin Ungdom havde *Perikles* berøvet den hellige "*Høieste-Ret*" (Areopag) det Meste af dens Indflydelse og i sin Manddom, da de Bundsforvandte ingen Hjelp behøvede mod Perserne, forhøiede han deres Skatter langt over hvad *Aristid* den Retfærdige havde udskrevet i Kampens Dage, saa det var intet Under, at han i sin Alderdom fandt ingen Ret i Athenen og hos de Bunds-Forvandte kun hemmeligt Knur eller fnysende Harme. I hans sidste Dage udbrød den saakaldte *Peloponnesiske* Krig mellem *Sparta* og *Athenen,* til fælles Fordærvelse, og selv døde han af Pesten, efter at have oplevet al den Sorg, der kan knuse et Hjerte, og

al den Ydmygelse, hvormed Pøbelen hevner sig paa sine forældede Afguder[300].

Krigen, vi nævnede, kan vi nu vel ingenlunde, med dens berømte Historie-Skriver *Thukydid,* der selv som lidt Anfører tog Deel i den, sætte høit over den *Persiske,* hvortil den tvertimod hører som et sørgeligt Mellem-Spil; men vist nok |A:350maa den tiltrække sig vor Opmærksomhed, som det store *Selv-Mord,* |US:286der endte den Græske Friheds Dage, og er saa nøiagtig beskrevet af Samtidige, at vi kun alt for godt see, den stod ikke til Redning. De formaaende Mænd i alle de Græske Stæder, Sparta undtagen, havde længe været deelt i to modsatte Partier, hvoraf det Ene (det Aristokratiske), som havde arvet Roes og Midler, smigrede for sig selv, og det Andet (det Demokratiske), som Intet havde arvet, smigrede for Mængden; men saalænge begge Partier elskede Føde-Byen og Fædrenelandet, eller besjæledes af samme Helleniske Aand, var Kampen om Fortrinnet ingenlunde fordærvelig, men tvertimod, trods alle sørgelige Følger i det Enkelte, gavnlig for Livet og Udviklingen i det Hele. Det Samme giælder naturligviis om Modsætningen mellem *Sparta* og *Athenen,* som Partiernes *Hoved-Stæder,* thi saalænge de kun stræbde at overgaae, ei at underkue hinanden, kunde Man aldrig ønske Athenienserne en bedre Tømme paa deres Letsindighed, eller Spartanerne en bedre Spore for deres Stædighed, men naar de stræbde at ødelægge hverandre og at tilegne sig hinandens Lyder, saa den Spartanske Herske-Syge blev kaad og den Atheniensiske Kaadhed vilde giøre sig almindelig herskende, da var Aanden forsvundet og Alt forloret. Og denne sørgelige Opdagelse er det Man giør under den Peloponnesiske Krig, især ved Betragtningen af *Spartaneren Lysander* og *Athenienseren Alkibiades,* som baade gav Krigen sit eiendommelige Præg og gjorde Udslaget i den.

Det er i denne Henseende yderst mærkeligt, hvad *Thukydid* bevidner, at det alt ved Krigens Begyndelse var en almindelig Tro, at den skulde vare i tre Gange ni Aar[301], thi en saadan Formodning kunde ene reise sig af den Følelse, at Parti-Hadet var nu blevet uforsonligt og Buerne saa spændte, at den Ene maatte briste, før den Anden kunde hvile. An|A:351ledningen til Krigen var nemlig saa ubetydelig, at Man giættede selv paa de urimeligste *hemmelige* Aarsager, og der skedte Intet i de første ti Aar, der spaaede den Langvarighed, da den meget mere, ved Spartanernes idelige Rykken mod Athenen og Atheniensernes Land-Gang paa Peloponnes, lignede et Skak-Spil, der paa begge Sider var ubehageligt nok til at giøre Parterne kiede ad Legen.

Hvad der imidlertid gav Anledning til Krigen var et Udbrud af det gamle Fiendskab mellem *Korinth* og dens Aflægger *Korkyra* (Korfu), et Fiendskab saa mosgroet, at mellem dem |US:287holdtes det første *Sø-Slag,* Grækerne vidste af at sige, over *tohundrede* Aar før det, hvorved de nu vilde afgiøre deres Trætte om, hvem af dem

der havde Ret til at blande sig i den Parti-Strid, der uroede *Epidamnus* (Durazzo), en Plante-Stad, som *Korkyræerne* under en *Korinthisk* Høvding havde anlagt i Epiros[302]. Korintherne tabde Slaget, men da de rustede sig paa Ny og kaldte alle deres Bunds-Forvandte, hvoriblandt Spartanerne, til Hjelp, fandt Korkyra, som svigtede i Perser-Krigen og stod ene, Spillet for voveligt, og søgde Hjelp i Athenen, hvorpaa den, efter egen Tilstaaelse, ei havde andet Krav, end det Tillokkende der for Grækenlands største Sømagt kunde ligge i at forbinde sig med den Næststørste, paa Veien til *Italien*. Skiøndt nu Athenen ei kunde tage Korkyras Parti mod dens Moder-Stad, uden, efter Græske Begreber, at gaae mellem Bark og Træ og begunstige en unaturlig Opsætsighed, og uagtet Freds-Brud med Korinth var i alle Maader en Udfordring til Sparta, saa fattede dog den ellers meget fredelige *Perikles* en urimelig Lyst til Krig, saa det var intet Under, Man giættede paa, han blot vilde give Athenienserne, som krævede ham til Regnskab for hans Huusholdning, andet at tænke paa[303]. *Perikles* |A:352døde alt i Krigens tredie Aar, men dog førdes den til det Tiende omtrent i hans Aand, saa Athenienserne indlod sig ikke i aaben Mark med Spartanerne, men gav By-Marken til Priis, og hævnede sig ved Plyndring paa Kysten af Peloponnes, hvor de endogsaa, ved at befæste Pylos (Navarin) skaffede sig en god Havn, og efterat den Spartanske *Vove-Hals Brasidas* og den Atheniensiske *Spøge-Fugl Kleon,* der ene satte Liv i Spillet, paa een Gang havde bidt i Græsset ved *Amphipolis* (Emboli) i Makedonien, sluttede Medbeilerinderne en Fred, der aabenbar løb ud paa en venskabelig Deling af Grækenland imellem sig[304]. Men det var kun *Perikles-Tiden,* eller den anden Menneske-Alder efter Slaget ved Salamis, der vilde døe i Fred, og det viiste sig strax at den Ny, som *Alkibiades* stræbde at give Navn, vilde blive krigersk for Alvor, thi denne Frænde af *Perikles* og Discipel af *Sokrates,* udrustet med Alt hvad hans Tids-Alder beundrede, elskede Krigen, ikke for Fredens eller for Udfaldets, men for dens egen Skyld: for den raske Bevægelse hvori den satte alle |US:288Sjæls og Legems Kræfter og det fri Spille-Rum den gav baade Livet og Indbildnings-Kraften. Blændende deilig, en Mester i alle Legems-Øvelser, tapper, vittig og veltalende, maatte *Alkibiades* nødvendig staae for Mængden af Athenienserne, som deres Ideal, thi han var det, og hans Ærgierrighed og grændseløse *Kaadhed* maatte da gaae vidt, før de fandtes utilgivelige[305].

Alkibiades havde gjort Alt hvad han kunde for at hindre Fred-Slutningen, men det lykkedes ikke, thi, siger *Plutark,* under Vaaben-Stilstanden havde den fri Handel og Vandel og de mange Giæster gjort et behageligt Indtryk paa Folk, saa de fandt, det var dog bedre at vaagne ved Hane-Gal end ved Lure-Gjald, og de lyttede nu gierne til Choret, der Sang:

|A:353Spindel-Væv fiin!
Slyng dig om Spyd-Stage min!

Opfyldelsen af Freds-Vilkaarene fandt imidlertid sine Vanskeligheder, som Alkibiades gjorde megen Ophævelse af, og da de Spartanske Gesandter kom til Athenen med uindskrænket Fuldmagt til at jævne dem, lokkede han dem med en Meen-Eed til at modsige dem selv og benægte i Folke-Forsamlingen at de havde den Fuldmagt, i det han forestillede dem, at hørde Pøbelen det, vilde den slaae stort paa, men svor dem til, at vilde de lyde ham, skulde han staae dem ærlig bi. Herved fik han Gesandterne offenlig beskiæmmede, Pøbelen ophidset og Freden brudt, som var ham dobbelt forhadt, da den bar Navn efter hans farligste Medbeiler: den tappre, sindige og hovedrige *Nikias*[306].

I de følgende fem, sex Aar var der egenlig hverken Krig eller Fred mellem Sparta og Athenen, thi de angreb ikke selv hinanden, og Spartanerne laae som i en Døs, men Athenienserne understøttede Pøbelen i *Argos* og alle hvem der ellers i Peloponnes vilde bryde med Sparta, og hvor smaalig og hadefuld end denne Parti-Gang var, morede den dog naturligviis baade Alkibiades og den Atheniensiske Pøbel kostelig, da der var immer noget Nyt, ingen stor Uleilighed og heller ingen Fare[307].

Under disse Omstændigheder var det, der kom Gesandter til Athenen fra *Ægeste* (Agosta), en *Ionisk* Plante-Stad paa Si|US:289cilien, og bad om Hjelp mod det *Doriske Syrakus* (Siragosa), som dengang var nær ved at beherske hele Øen, og skiøndt den gamle *Nikias* med vægtige Grunde raadte fra og sagde reent ud, det var kun *Alkibiades* og den kaade, letsindige Ungdom, der kunde have Mod paa Sligt, |A:354saa havde dog *Alkibiades,* med sin kiække Selv-Roes, sine haanlige Side-Blik til de Gamle og Adstadige, og sin uforskammede Yttring, at Siciliens *Erobring* vilde tillige være hele *Grækenlands,* en let Seier paa Torvet, og *Plutark* fortæller, som rimeligt kan være, at hele Byen sad og maalde paa Land-Kaartet, hvorlangt der var fra Sicilien til *Italien* og til *Karthago;* thi Atheniensernes Erobrings-Planer gik nu langt videre end deres geographiske Kundskaber, hvad, i Forbigaaende sagt, gierne er et Varsel for, at Planerne vil strande[308].

Hvorledes det nu vilde gaaet, hvis Medbeilerne *Nikias* og *Alkibiades,* efter Bestemmelsen var kommet til at nappes om Magten og kappes om Æren paa Sicilien, kan Ingen vide, men nu blev *Alkibiades,* saasnart Flaaden havde ankret ved Øen, kaldt hovedkulds tilbage, som en arm Synder, mistænkt for at have været Mester for den store Udaad, der kort før hans Afreise var øvet, en Nat, paa alle *Hermes-Støtterne* i Byen, og dermed var Toget aabenbar aflivet, saa Athenienserne aldrig burde vente at høre Andet end Døds-Budskab fra det. Hvad de imidlertid allermindst

havde ventet, var, at *Alkibiades,* istedenfor at gaae til *Athenen,* gik med sine kiækkeste Svire-Brødre lige til *Sparta,* og stræbde med Raad og Daad at vise sine Medborgere, hvor sandt det var, hvad *Aristophanes* siden lod *Æschylos* i Underverdenen sige om ham og Athenienserne:

At dægge Løver op, er Dumhed sær,
At drille dem, er Galmands Færd[309]!

Han rødmede nemlig ikke ved høirøstet at fortælle Spartanerne, først, at det havde været hans Mening at begynde paa Sicilien, lægge Veien om ad Italien og Karthago, og ende i |A:355Peloponnes med en Krigs-Hær af Barbarer, og dernæst, at han elskede kun det Athenen, der vidste at skiønne paa hans Fortjenester, og hadede af Hjertens Grund *det,* der forskiød ham, saa de kunde frit betjene dem baade af hans vældige Arm, som de selv havde |US:290følt, og af hans gode Raad: at sende en Spartansk Flaade til Sicilien, og ved en Fæstnings Anlæg i Attika forskrække Athenienserne og hindre dem fra at forstærke deres udenlandske Magt[310].

Hans Raad blev fulgt, og satte *Alkibiades* en Ære i at blive navnkundig i Grækenlands Historie, ligemeget om ved Daad eller Udaad, da naaede han sit Øiemed; thi vel var Lykken øiensynlig veget fra Athenienserne, allerede før *Gylip* med Spartanske og Korinthiske Hjelpe-Tropper kom til *Syrakus,* men med ham kom dog først deres store Ulykke, i det sidste Aar af den 91de Olympiade. Spartas Navn og de Peloponnesiske Hjelpe-Tropper gjorde nemlig Syrakusanerne saa kiække, at de ei nøiedes med at have afslaaet Atheniensernes Angreb og nødt selv den standhaftige *Nikias* til at ophæve Beleiringen, men fattede det udsvævende Haab aldeles at tilintetgiøre den Atheniensiske Krigs-Magt, da den i tre Dage nølede med Hjem-Reisen, for en Maane-Formørkelses Skyld, som Tegns-Udlæggeren kaldte et uheldigt Varsel. De bemandede derfor Alt hvad flyde kunde og tænkde at indspærre den fiendtlige Flaade i By-Havnen, og skiøndt det glippede, tvang de dog Athenienserne til et Hoved-Slag derinde, som, efter haardnakket Modstand, nødte Levningen af den Atheniensiske Hær til at lande, for, om mueligt, at slaae sig igiennem til *Katana*. Ved et nyt Uheld blev imidlertid ogsaa denne Udvei dem afskaaret: hvem der ikke faldt, blev fanget og hvem af Fangerne der ei henrettedes med Anførerne: *Nikias* og *Demosthenes,* blev, uden al Barmhjertighed eller Persons Anseelse, enten sendt hen at trælle i Steen-Bruddene eller solgt |A:356til Slaver. Af de mange Tusinder fik kun de Faa Athen at see igien, som deres Herskab ynkedes over, fordi de var Folk af Dannelse, og *Plutark* anmærker, at Adskillige af dem, da de kom hjem, gik hen og takkede Digteren *Euripides,* da det især var dem, der kunde Endeel af *hans* Vers udenad, som fandt Naade for de Sicilianske Grækers

Øine, som løftede *Euripides* til Skyerne[311].

Plutark fortæller, at den Første, der bragde Jobs-Posten til Athenen, var en *Barbeer* nede fra *Piræos* (Ny-Havn), hvem en fremmed Kunde havde talt til om Nederlaget paa Sicilien, som en bekiendt Sag, og han foer afsted ind i Byen med Nyheden, da han frygtede for ellers at komme for silde, men han |US:291kom tids nok, thi da han ikke kunde nævne sin Hjemmel, blev han sat i Skrue, som en Udspreder af falske Rygter og Forstyrrer af den offenlige Rolighed, hvor han maatte pibe Olie, til Efterretningen saa haandgribelig bekræftede sig, at Athenienserne nødtes til at troe hvad de havde anseet for umueligt[312]. En herskende Pøbels Sønderknuselse ved slige Leiligheder er af de Ting, der ei lade sig beskrive, men det giør den Atheniensiske Pøbel Ære, at den hverken gav sig til at rase eller faldt i Fortvivlelse, men fattede Mistanke til sin egen Viisdom og udnævnede et Stats-Raad, der herefter skulde prøve alle Forslag, før de kom paa Bane i Folke-Forsamlingen. *Chios, Samos, Byzants* og selv Eubæa faldt imidlertid nu strax fra Athenienserne, Syrakusanerne rustede sig af alle Kræfter for paa een Gang at betale baade Sparta og Athenen deres Giæld, og Spartanerne var egenkiærlige nok til at beskiæmme Grækenland og slutte Forbund med *Perserne,* mod Heltinden ved Marathon og Salamis. Trehundrede *Phøniciske* Skibe var alt underveis for at støde til den Spartanske Flaade, og alle Athenens Anstrængelser |**A:357**vilde da udentvivl været ganske forgiæves, hvis ikke *Alkibiades* havde i Sparta drevet Kaadheden saa vidt, at hans Liv kom i Fare, men nu sadlede han om, flygtede til den Persiske Statholder *Tisafernes* i Lille-Asien, vandt hans Yndest, overtalde ham til at skikke *Phønicerne* Afbud, for at Sparta og Athenen, omtrent lige stærke, kunde, til *Persernes* Fordeel, ødelægge hinanden, og stræbde paa alle Maader at tilbagevinde Atheniensernes Gunst. Ogsaa heri begunstigede Lykken ham øiensynlig, thi da han med atten Skibe, han havde samlet paa Øerne, kom til Hellespont for at støde til den Atheniensiske Flaade, fandt han den i en varm og tvivlsom Kamp med *Spartaner* og *Syrakusaner,* hvis seierrige Udfald da naturligviis tilskreves hans Tapperhed og Lykke[313]. Kronet med disse og endnu flere Laurbær, da Seieren fulgde ham, vilde *Alkibiades* endnu engang glimre i *Athenen* og gjorde saa, først i den 93de *Olympiade*, da hele Byen, saa at sige, mødte ham i Havnen, havde ikke Øie for Andet, og overvældede ham med Krandse, Guld-Smykker og Lov-Taler; men hans Landings-Dag var ikke desmindre, efter Grækernes Regning, den ulykkeligste i hele Aaret, da Guderne stod nøgne, mens deres Tøi blev |US:292vasket, og Lykken sagde virkelig nu baade Athenienserne og deres Yndling Farvel[314]. Endnu samme Aar blev nemlig *Alkibiades* afsat, fordi Flaaden, i hans Fraværelse og mod hans Ordre, havde vovet og tabt et Slag, og den Spartanske Admiral,

som her vandt sin første Seier, var den *Lysander,* som Sparta vel maatte kalde sin Skiændsel, men Athenen sin Ødelæggelse[315].

Lysander var, efter Plutarks Beretning, vel ingen Heraklide, men dog i Slægt med Kongerne, haardfør, tapper |A:358og tarvelig, som en ægte Spartaner, men umaadelig ærgierrig og herskesyg, og saa samvittighedsløs, at han intet sparede, som han troede, var tjenligt til hans Øiemed[316]. Udnævnt til Admiral, tog han sit Ophold i *Ephesus,* indsmigrede sig hos Perser-Prindsen *Kyrus* den *Yngre*, der just nu blev Statholder i Lille-Asien, og fik derved Skibsfolkenes Hyre forhøiet og Penge Nok imellem Hænder, til at giøre sig elsket, medens han paa den anden Side tog sig vel i Agt for at vove den Ære, han vandt, da Alkibiades var borte, i et Slag med ham selv, hvormeget han end dertil udæskedes. Det var derfor kun ækkel Pral, hvad han ved Aarets Ende sagde til sin Eftermand *Kallikratides:* du modtager her en Flaade som behersker Havet, men skiøndt Kallikratides gav ham det ypperlige Svar: seil først *Samos* rundt (hvor den Atheniensiske Flaade laae) og mød mig i Milet, da vil jeg troe dig, saa viste det sig dog strax, at den Tid var forbi, da Ædlinger som han, der ei vilde kiøbe Venskab, ei sælge Græker eller krybe for Barbarer, og ei vende Ryg for truende Fare, kunde giøre Lykke blandt Grækerne. *Kyrus* gav ham Spot for Guld, og Alle savnede *Lysander,* men Ingen den ædle *Kallikratides,* som, sukkende over Fiendskabet mellem Frænder og over Venskabet med Barbarer, faldt i Slaget ved *Lesbos,* det Sidste, i alle Maader sørgelige, Athenienserne vandt[317]. Kyrus og alle de Bundsforvandte forenede nu deres Bønner i Sparta om at faae *Lysander* igien, og skiøndt det stred mod Loven, fandt Man dog paa den Udvei, at give en Anden Navnet og ham Magten, medens Athenienserne henrettede deres seirende Admiraler, hvoriblandt en Søn af *Perikles,* fordi de, hindrede af Storm, ei havde begravet deres Døde. Snart fulgde nu det meget omtalte Slag ved *Ægos-Potamos* |US:293(ved Dardanellerne), hvor *Lysander,* tit udæsket, lu|A:359rede, til han havde gjort de nybagte Admiraler trygge, og hvor *Alkibiades* fra Strand-Bredden forgiæves advarede dem: de lod dem overrumple og leed et fuldstændigt Nederlag, saa det var kun nogle faa Skibe, den eneste gamle Anfører: *Konon,* reddede og turde ei engang føre til Athenen, af Frygt for sine *Venners* Skæbne, men flygtede til *Kypern,* hvorfra han siden gik i Perser-Kongens Tjeneste[318]. Nu, i det sidste Aar af den 93de Olympiade (86 Aar efter Slaget ved *Marathon* og lidt over 400 f. Ch.) laae da *Athenen* værgeløs, beleiret af hele Grækenlands Magt til Lands og Vands: Ingen indenfor Murene havde Ild til at opflamme Heltenes Børn, og Ingen udenfor havde Mod til at bestorme deres Grave, saa Hungeren var det haarde Sværd, de Beleirede overlodes til og faldt, giennem flere Maaneder, for, i Tusind-Tal, og da de Efterlevende omsider overgav sig paa Naade og Unaade, udstædte de Spartanske Ephorer, efter *Plutarks*

Beretning, følgende Lakoniske Ordre: river Ny-Havn (Piræos) og den lange Linie (Muren fra Byen til Havnen) ned, rømmer alle de Stæder I har besat og holder jer paa jeres Eget, saa skal I have Fred, naar I for Resten finder jer i Billighed og tager imod de Landsforviste. Hvor mange Skibe I maae holde, skal vi nok siden bestemme. Det var, ligeledes efter *Plutark,* netop samme Aars-Dag, som da der seiredes ved Salamis, at *Lysander* holdt sit Indtog i Athenen, og han var ikke blandt de Mange, der blev ømme om Hjertet, da Sangeren fra Phokis istemmede Verset af *Euripides,* som alle Tilhørerne anvendte paa Athenen:

Agamemnons Daatter fiin!
Er den øde Boelig din?

Han fandt sig kun derved opmuntret til at sende Bud efter Stads-Musikanterne og lade dem holde Takt med Horn og |A:360Luur, mens hans Matroser, med Hurra-Raab, i lystig Dands rev ned paa Muren og stak Ild paa Flaaden[319].

Saaledes faldt *Athenen,* og skiøndt de saakaldte *tredive Tyranner,* som *Lysander* nødte Mængden til at vælge, blev ikke gamle, men styrtedes af fribaarne Flygtninger; skiøndt ogsaa *Konon,* som *Persisk* Admiral, snart gav sin Føde-By Mure igien, og skiøndt endelig Sparta fik andet at giøre end at |US:294give Athenen Love; saa reiste dog "Havets Græske Dronning" sig aldrig meer, og selv det store Ry for Smag og Lærdom, der vedligeholdt sig giennem mange Aarhundreder, skyldte Kekrops-Byen langt mere de forrige Slægters Glands og de Følgendes Blindhed, end Nogen af de Børn, den fødte *efter* Murenes Fald. Dengang de styrtede, var *Spotte-Fuglen Aristophanes* den bedste Sanger, og Spotten er aldrig saa god, at den *vækker,* hvad den snarere afliver: bedre Ting end Latter, og *Sokrates,* den eneste Dommer, som, i de ulykkelige Admiralers Sag, ei vilde bøie Retten, for at føie Pøbelen[320], han maatte drikke mangen bitter Skaal af Aristophanes og hans Beundrere, før Pøbelen, kort efter de tredive Tyranners Tid, rakde ham *Gift-Bægeret,* som Gudernes Foragter og Ungdommens Forfører, saa det var umueligt, at de af hans Discipler, der, som *Plato* og *Ksenophon,* vilde bedre Ting end *Alkibiades,* kunde i Athenen have Lykken med sig. At imidlertid endnu saadanne Mænd blomstrede i den tredie Menneske-Alder efter Dagene ved Marathon og Salamis, det vidner vist nok om, hvilken sjelden herlig og ædel Slægt, der giennem mange Aarhundreder havde udviklet og hævet sig, før den, overmodig og vanartet, fordærvede sig selv og modnedes til Undergang, saa endnu, efter to Aartusinders Forløb, ynkes vi med Rette over Gruset, hvoraf vi vel veed, der aldrig meer opvoxer An|A:361det end Skud af de Skarn-Tyder, Man pressede til *Sokrates,* men hvorover dog svæver en huusvild Aand, vi maae ønske et

anderledes deiligt Hjem end denne "Stolkonge-Daatterens øde Boelig!"

Sparta havde seiret med *Persiske* Penge og med Helte som *Gylip,* der, da han efter Slaget ved *Ægos-Potamos,* sendtes hjem med Penge-Sække, stjal Noget af hver, og som *Lysander,* der vilde bestikke baade Guder og Mennesker, for at throne som Konge paa Gruset af sit Fædrenelands beundrede Forfatning[321], saa Triumphen havde ondt ved at blive enten stor eller langvarig. Perser-Prindsen *Kyrus* den Yngre havde nemlig, som Man kan tænke, understøttet Spartanerne mod Athenen, ikke fordi han heller deelde Herredømmet i *Lille-Asien* med dem end med Andre, men fordi han haabede ved deres Hjelp at bemægtige sig den Persiske Throne, og hvad enten han nu vandt eller tabde, var det let at forudsee, at Spar|US:295tanerne snart maatte slaae Haanden af de Asiatiske Græker, som de, uden Handel og Sømagt, umuelig i Længden kunde beskytte mod Perserne. Toget som *Kyrus* gjorde mod sin Broder: *Artaxerxes* med Tilnavn *Mnemon,* og hvorpaa han faldt, i Nærheden af *Babylon,* er blevet berømt blandt de *Lærde,* fordi Athenienseren Ksenophon, der selv var med, saa smukt og omstændelig har beskrevet den besværlige Hjem-Reise af de titusinde Græske Leie-Tropper, under Spartaneren *Kleark*[322]; men her kan det kun nævnes i Forbigaaende, og Krigen, som dermed udbrød mellem *Perser* og *Spartaner,* er os egenlig kun mærkværdig for *Fredens* Skyld, som den Spartanske Admiral *Antalkidas* sluttede med Artaxerxes, hvorved de *Asiatiske Græker* overlodes til deres Skæbne og *Perser*-|**A:362**Kongen erklæredes for den Græske Friheds Beskytter[323]. Denne Skam overgik Grækenland omtrent *hundrede* Aar efter Slaget ved *Marathon* (i den 98de Olympiade), og skiøndt *Agisilaos* sagde, at Spartanerne var ikke blevet Perser, men Perserne Spartaner, kan dog hverken denne Vending eller hans glimrende Løbe-Bane skjule for os, hvad de enstund skjulde for Grækerne: at det haltede endnu meer med Spartas Vælde end med hans Vittighed. Selv *haltede Agisilaos* ogsaa, og det var den stærkeste Indvending, Man i *Sparta* gjorde mod denne Yndling af *Lysander,* da han ikke alt for regelmæssig vilde bestige Thronen; thi der var en gammel Spaadom, som sagde:

Sparta med det stolte Mod!
Vogt dig, trods din faste Fod,
For det *halte* Herredømme!
Ellers, som paa oprørt Hav,
Finder du paa Val din Grav,
Males ned i Hvirvel-Strømme!

Desuagtet baade blev *Agisilaos* Konge og aabnede sin Bane glimrende med et seierrigt Feldttog i Lille-Asien mod Perserne, hvis

Throne han vel endog havde Tanker om at styrte; men Sparta havde dog i hans Dage ikke blot Skammen af den *Antalkidiske* Fred, men ogsaa den sørgelige Skæbne: at see |US:296fiendtlige Seiers-Tegn kneise over den, giennem sex Aarhundreder, kun med Spartanske Laurbær krandsede *Eurotas*[324]*!*

Ulykken kom, som sædvanlig, fra den Side, Man allermindst ventede, thi den kom fra *Theben* i Bæotien, der vel, som *Kadmus-Byen,* ragede kongelig frem i de gamle Frasagn og praler i Iliaden med sine *skiønne Mure,* |**A:363**men var dog selv fra Old-Tiden mest bekiendt af sin ulyksalige Konge-Slægt og de unaturlige Brødre: *Eteokles* og *Polynik,* der ikke blot styrtede hinanden i Afgrunden, men drog en stor Helte-Skare med sig. Siden tier Rygtet hardtad kvær om *Theben,* indtil Perser-Krigen, og da synes den kun at reise Hovedet, for at brændemærkes, tilligemed dens Tropper ved *Thermopylæ,* til Løn for sit Venskab med Barbarerne; men desuagtet viser allerede *Pindar,* som vandt *Skjalde-Prisen* ved alle de *Græske Lege* og var samtidig med *Æschylos,* at der i *Theben* har slumret og langsom i Løn, men heldig udviklet sig herlige Kræfter. At det heller hverken var Feighed eller Mangel paa Høimodighed, men *Nabo-Hadet* mellem dem og Athenienserne, der bragde Thebanerne til at kaste sig i Barbarernes Arme, det seer Man baade ved *Platæa,* hvor de vel af alle Græker tabde mest, men sloges bedst, og fremfor Alt paa Torvet i *Theben;* thi da Seier-Herrerne fra *Platæa* omringede Byen og truede med i Bund og Grund at ødelægge den, hvis Man ikke udleverede *Persernes* Venner, især deres Hoved-Mænd *Timigenides* og *Artaginos,* da reiste Timigenides sig i Forsamlingen og sagde: i Lys og ei i Løn har vi gjort fælles Sag med Perserne, byder derfor nu offenlig Grækerne Penge-Bod, om de dermed vil lade sig nøie, men hvis ikke, da udleverer os, heller end at Staden skal ødelægges! Det skedte, Artaginos flygtede, men *Timigenides* lod sig udlevere og satte i Korinth Livet til for sine Venner[325]!

At nu ogsaa kiærligt Sammenhold indtil Beundring udmærkede Byen, hvis Skyts-Gudinde *Harmonia* (Sam-Klang) var og hvis Liv-Stykke *Fløiten* spillede, det vidne de Gamle eenstemmig, og det stadfæstes glimrende ved det i Grækenland mageløse Forhold mellem *Pelopidas* og *Epaminondas,* der, som *Plutark* saa sandt og skiønt bemær|**A:364**ker, langt fra at kives om Magt og Ære, ei engang kappedes om, hvem der kunde giøre *mest* for Fædrenelandet, men gjorde kun Begge deres |US:297Bedste, og ansaae hinandens Held for deres eget[326]. Heraf slutte vi med Rette, at ligesom *Phantasien* herskede i *Athenen* og den kolde *Forstand* i *Sparta,* saaledes herskede *Følelsen* i *Theben* og gjorde, som den pleier, Faa berømte men langt Flere lykkelige, og de ædle, rigtbegavede Naturer, som *Pindar* og *Korinna, Pelopidas, Epaminondas* og Silde-Fødningen *Plutark* fra Chæronea, mageløse i

deres Folk og Tid. Heraf kan vi ogsaa godt forklare os, hvi *Bæoterne* havde et slemt Ord paa sig for *Dumhed;* thi hjertelige Folk er gierne enten for magelige til at bryde deres Hoved eller for giæve til at glimre dermed!

I den *Peloponnesiske* Krig havde *Thebanerne* holdt Spartas Parti og kæmpet saa tappert, at Man sagde, netop deraf reiste sig det Nag, Spartanerne siden bar til dem; men hvad der først aabenbar fortørnede de Haardhjertede, var at da de, i *Tyran-Tiden,* forbød alle Græske Stæder at huse eller hæle *Atheniensiske* Flygtninger, da lagde *Thebanerne* tvertimod Straf paa hvem der hindrede istedenfor at hjelpe dem, der fra *Bæotien* vilde gaae til *Athenen* og styrte Tyranniet[327]. Spartanerne greb derfor den første, den bedste Leilighed til at bekrige *Theben,* men fandt saadan en Modtagelse, hvor *Lysander* faldt og *Agisilaos* var glad, han slap nogenlunde med Æren, at de saae, der vilde Lykke til at fælde den ny Medbeilerske[328]. I den *Antalkidiske* Fred blev det vel, med bestemt Hensyn paa *Theben,* som de Bæotiske Stæders Hoved, fastsat, at alle Græske Stæder, baade *smaa* og *store,* skulde være frie, og |A:365hvem der vilde hindre det, være fælles Fiende; men da *Sparta* ikke selv vilde rette sig derefter, kunde derved intet Forbund danne sig mod *Theben.* Da traf det sig saa heldig, at en Spartansk General, *Phæbidas,* som skulde draget fredelig giennem Bæotien til Makedonien, blev af nogle uroelige Hoveder i *Theben* opmuntret til at bemægtige sig Byens Fæstning *Kadmea,* som han ogsaa gjorde, og Spartanerne lastede nok Værket og straffede Mesteren, men *beholdt* Rovet[329]. Under Spartanernes Vinger beherskede nu deres Kreaturer: *Archias, Leontidas* og *Philip,* Theben efter Tykke, men Frihedens modigste Venner, med den raske *Pelopidas* i Spidsen, flygtede til *Athenen,* som i det Mindste for Skams |US:298Skyld maatte giøre Giengiæld og huse dem, og *Pelopidas* prøvede ikke Beskytternes Høimodighed længer end høist nødvendig; thi han havde gode Venner, og deriblandt den dybe, stille *Epaminondas,* i Bag-Haanden, og han havde Mod til at vove det Yderste. Vove-Spillet lykkedes, Tyrannerne faldt, med Atheniensiske Hjelpe-Tropper indtoges *Kadmea,* og nu begyndte Krigen for Alvor, til det berømte Slag ved *Leuktra* (Lefka), til hele Grækenlands Forbauselse, satte *Theben* i Frihed og *Sparta* i Fare[330]. Det var i den hundrede og anden Olympiade, *sexten* Aar før ***Alexander*** den Stores Fødsel, at *Epaminondas* og Pelopidas slog Spartanerne ved Leuktra, saa de følde det, og her, maa Man sige, faldt *Lykurg* med Kongen af Sparta, thi da Man var aldeles raadvild med de mange *Flygtninger,* som *Loven* dømde, afskaffede *Agisilaos* den aabenbar, skiøndt han, efter Sædvane, slog det hen i Spas, sigende: *Loven* er ikke død, den *sover* kun! Snart havde *Agisilaos* nu ogsaa ondt ved at drive *Thebanerne* ud af *Sparta,* og skiøndt han baade overlevede *Pelo*|A:366*pidas* og *Epaminondas,* der faldt med Seier og Ære, den

Ene i Thessalien og den Anden i Peloponnes, saa vidste han dog ikke bedre at anvende sine sidste Kræfter, end at leie dem ud til *Ægyptiske* Oprørere. Saa aldeles gik nu Spartanerne i Barndom, og Agisilaos døde i *Afrika* af Alderdom, ti Aar efter Slaget ved Leuktra[331]. Hermed er da i Grunden den Græske *Stats-Historie* sluttet, hvorfor det ogsaa var paa denne Tid, Athenens mageløse Grubler, *Plato,* skrev sin "*Republik*" eller "Stats-Konst;" thi da *Græker-Aanden,* der i ham, saa at sige, bød Verden Farvel, mistvivlede om at holde *Liv* i de virkelige Stater, den fordum skabde, trøstede den sig med en Skygge-Tegning af sit Ideal, og med den søde Drøm, at det dog maaskee engang kunde træde i Kraft og give rigelig Erstatning for det ikke nær saa Fuldkomne, som Aarene havde forældet og Skæbnen forstyrret. Synd var det at misunde en saadan Aand sine Drømme, og der er vist nok anderledes Viisdom i dem, end i den Snuhed, hvormed Nisse-Kongen i Makedonien vidste at benytte Omstændighederne til sin øiebliklige Fordeel, men det er desuagtet lige vist, at naar de kraftigste og viseste Ædlinger, som *Sokrates* og *Plato,* kun leve og virke for Idealer, som det borgerlige Selskab, de tilhøre, umuelig kan |US:299omskabes efter, da er der ikke mere nogen Redning for det Folke-Liv, de, som udfarne Sjæle, har hævet sig over og stikle kun paa. Isteden derfor, i *Stats-Historien,* at udbrede os over disse "Udvandredes" Tanke-Gang og skiælde paa deres Med-Borgere, som ikke vilde lade sig omskabe i deres Billede og efter deres Lignelse, kan vi *her* kun nævne dem i Forbigaaende, med den Bemærkning, at det var aldeles i Naturens Orden, at de borgerlig maatte tale for døve Øren og tænke for tilkommende Slægter, da de, med al deres Viis|**A:367**dom, dog ikke forstod den guddommelige Konst at giøre Døve hørende og Døde levende!

Naar Loven sover ind, vaagner Frækheden op, hvor Borger-Retten tabes, der giælder Næve-Retten, og hvor Freden slipper, tager Krigen fat, saa det er intet Under at *Krigs-Konsten* steeg paa Folke-Livets Grav, at Tyrannerne ynglede, da Heltene uddøde, og at Penge gjorde Alt, hvor Størken var til Leie og Samvittigheden Røver-Kiøb. Saa snilde af Natur, saa drevne i Legems-Øvelser, og saa oplagte til Konst, som Grækerne var, maatte de ogsaa nødvendig paa en kort Tid kunne drive det vidt, og siden de "Titusinde" havde vakt Asiens Beundring, førdes hardtad ingensteds i den bekiendte Verden nogen Krig uden Græske Leie-Tropper, saa hvem der havde nogen Snildhed og mange Penge, maatte let kunne opsvinge sig til Grækenlands Herre, og havde han Mod derpaa og fik Tid dertil, turde han nok haabe at erobre hele Verden.

279

Herod. I. 56.

280

Herod. I. 65. VII. 204. Thukydid I. 18.
281

Herod. I. 65. VI. 60.
282

Herod. VII. 229–31. IX. 71.
283

Herod. VI. 52. 56–59. Ksenophons Spartanske Statsforfatning.
284

Herod. I. 56. VII. 161.
285

Thukydid I. 2.
286

Herod. VIII. 55.
287

Pausanias I. 24.
288

Herod. VII. 144. Strabo IX. 399.
289

Justin II. 6.
290

Herod. V. 76. Strabo IX. 393.
291

Herod. I. 29. II. 177.
292

Herod. I. 59.
293

Herod. I. 60–64. V. 55–56. 62–65. 90–93.
294

Herod. V. 66. VI. 115. Plutarks Themistokles.
295

Plutarks Kimon.
296

Plutarks Themistokles.
297

Diodor XI. 265–67. Plutarks Themistokles og Kimon.
298

Diodor XI. 273–74. XII. 293. Plutarks Kimon.
299

Diodor XI. 274–75. XII. 203. Plutarks Kimon og Perikles.
300

Plutarks Perikles.
301

Thukydid V. 26.
302

Thukydid I. 13. 24.

303

Plutarks Perikles.

304

Thukydid IV. 3. V. 6. 10–18. Diodor XII. 323–24.

305

Plutarks Alkibiades.

306

Thukydid V. 43–46. Plutarks Nikias og Alkibiades.

307

Thukydid V. 82–84. 115.

308

Thukydid VI. 25. Plutarks Alkibiades og Nikias.

309

Thukydid VI. 27–29. 53. 60–61. 88. Plut. Alk.

310

Thukydid VI. 89–92.

311

Thukydid VII. Diodor XIII. 335–48. Plut. Nikias.

312

Plutarks Nikias.

313

Thukydid VIII. 1–5. 45–47. 104–108. Ksenophons Græker-Historie I. 1. Plutarks Alkibiades.

314

Ksenophons Græker-Historie I. 4. Plutarks Alkibiades.

315

Ksenophons Græker-Historie I. 5.

316

Plutarks Lysander.

317

Ksenophons Græker-Historie I. 6.

318

Ksenophons Græker-Historie I. 7. II. 1.

319

Ksenophons Græker-Historie II. 2. Plutarks Lysander.

320

Ksenophons Græker-Historie I. 7. Platos Sokratiske Apologi.

321

Plutarks Lysander.

322

Ksenophons Feldttog. Diodor XVI. 405–13.

323

Ksenophons Græker-Historie V. 1. Diodor XIV. 452. Plutarks Artaxerxes.

324

Plutarks Agisilaos.
325

Herod. IX. 66. 85–87.
326

Plutarks Pelopidas.
327

Diodor XIV. 398. Plutarks Lysander og Pelopidas.
328

Ksenophon III. 4. Plutarks Lysander og Agisilaos.
329

Ksenophons Græker-Historie V. 2.
330

Ksenophons Græker-Historie V. 4. VI. 4. Plutarks Pelopidas.
331

Diodor XV. 506–7. Plutarks Agisilaos.

Philip og *Demosthenes.*

Paa den *Makedoniske* Halv-Øe, med de tre Land-Tunger, som dannes af Hav-Bugterne ved *Salonik* og *Kontessa,* havde Grækerne anlagt en heel Række Plante-Stæder, hvoriblandt *Olynth, Potidæa* og *Stagira* er blevet navnkundige, men hvordan det oprindelig hængde sammen med det Konge-Rige vesten og norden for Bugten ved Salonik, der nu blev saa berømt, er en Hemmelighed. Af *Herodot* veed vi imidlertid, at *Amyntas* og hans Søn *Alexander,* som regierede i Darius |US:300Hystaspis og Kserxes Tid, vel underkastede sig Perserne, men narrede dem dog med Fornøielse og paastod at være *Græker,* hvad Kamp-Dommerne ved de *Olympiske Lege,* da Alexander stillede sig i Skrankerne, vel drog i Tvivl, men dog, paa Grund af Slægt-Registeret, han foreholdt dem, omsider indrømmede[332]. Ogsaa **|A:368**erklærer *Herodot* dem selv for *Temenider,* og altsaa *Heraklider* fra *Argos,* hvis Stam-Fader i *femte* Ledd fra *Amyntas,* ved Navn *Perdikkas,* var indvandret med sine Brødre *Gavanes* og *Æropos,* og havde rygtet den *Illyriske* Konges Heste, Kiør og Faar i *Lebæa,* til Lykken var dem saa god, at de blev Mestre af *Midas-Haverne* med de sexbladede Roser ved *Bermis-Bjerget,* hvorpaa de efterhaanden udvidede deres Herredømme over hele Makedonien[333].

Dette nødes vi nu til at lade staae ved sit Værd, saavelsom hvad Andre melde om en *Karanos,* der igien var Fader til Perdikkas, og om Hoved-Staden *Ædessa* eller *Ægeas* (Giedesby) hvor Kongerne skulde begraves[334], men vist er det, at fra *Alexanders* Tid, som ved *Platæa* forraadte Mardonius, høre vi Intet til de Makedoniske Konger, som er værdt at tale om, før den bekiendte *Philip* kom paa

Thronen; thi selv det, at *Euripides* skal tilsidst have opholdt sig i Kong *Archelai* Gaard, hvor han blev bidt ihjel af Hunde, er et løst Rygte, som kun, med andet Mere, lader formode, det var ved Slutningen af det *femte* Aarhundrede f. Ch. Man ved det Makedoniske Hof først begyndte at ændse Græsk Aands-Dannelse[335].

Nogle Aar efter Slaget ved *Leuktra* gjorde *Pelopidas* et Tog til Makedonien, hvor Prindserne idelig reves og sledes om Kronen, og han havde den unge *Philip* hjem med til *Theben* som Gidsel, i hvilken Anledning *Plutark* siger, at skiøndt Philip aabenbar hverken havde Sind eller Lyst til at ligne *Epaminondas* i Nøisomhed og Retfærdighed, Mildhed og Høimodighed, har han dog uden|A:369tvivl taget ham til sit Mønster i *Krigs-Konsten*[336]. *Diodor* snakker derimod aabenbar over sig, naar han giør *Philip* til en gammel Skole-Kamerad af Epaminondas, og *Trogus* har sikkert skrevet udenad, da han sætter ham i *Huset* hos den store Thebaner, istedenfor, som |US:301*Plutark,* hos en vis Pammenes[337]; men dog blev, paa *Romerens* Ord, Philips Opdragelse af Epaminondas til en Troes-Artikel i den lærde Verden og er det, saavidt Man veed, endnu.

Efter *Diodors* Sigende stjal *Philip* sig bort fra Theben, da begge de aarvaagne Høvdinger var hensovede, og han satte sig, ved Begyndelsen af den 105te Olympiade, paa den vaklende Throne, som han derpaa i fire og tyve Aar beklædte, og ei blot befæstede (i *Pella* nordenfor Bugten ved Salonik) men omgav med en Glands, der i Barbarernes Øine var mageløs. Dertil bidrog især de *Pangæiske* Guld-Gruber, som var Noget af det Første, han bemægtigede sig, og bearbeidede saa godt, at de gav ham et aarligt Udbytte af tusinde Talenter; thi Erfaringen bestyrkede ham daglig i den Tro, at *Philippiner* (hans berømte Guld-Penge) sprang let over høie Mure. Hvorledes han nu kiørde i Ring med *Illyrer, Pannoner* og *Thraker,* listede sig til de Græske Plante-Stæder, og solgde som en Barbar deres Borgere til Slaver, det kan vi ikke dvæle ved; men hvordan han fik Indpas i selve Grækenland, er alt for mærkværdigt til blot at nævnes[338].

Efter Slaget ved Leuktra havde *Amphiktyonerne* dømt Sparta i svære Bøder for Nidings-Værket med *Kadmus-Borgen,* men som blev aldrig betalt, og da de nu, i Philips første Tid, ogsaa dømde *Phokenserne* i stor |A:370Hellig-Brøde for Selv-Tægt paa Oraklets Enemærker, saa aftalde deres Høvding *Philomelos* med Kong *Archidamos* i Sparta, at Man, istedenfor at betale, skulde bemægtige sig Templet i *Delphi* med alle dets Skatte[339]. Som sagt, saa gjort, og heraf reiste sig en langvarig Krig, hvori *Tempel-Skatten* skaffede Phokenserne saa mange Leie-Tropper og saa kraftig Understøttelse baade fra *Sparta* og *Athenen,* at *Thebanerne,* som stod i Spidsen for Oraklets og Amphiktyonernes Værger, kom i

Knibe og maatte kalde den *Makedoniske Philip* til Hjelp. Han kom og fandt Phokenserne saa udmattede, at deres Høvding uden Sværd-Slag rømde Landet med sine Leie-Tropper, Alt underkastede sig, og *Philip* fik, med Phokensernes Sæde og Stemme i det Amphiktyoniske Raad, Navn af Helligdommens fromme Beskytter[340].

|US:302Dette skedte i Slutningen af den 108de Olympiade, og hidtil havde *Philip* omhyggelig stræbt at undgaae aaben Feide med *Athenienserne,* hvis Sø-Magt han frygtede, ja, endnu nogle Aar efter, da han brød Freden, ved at beleire *Byzants,* dreiede han dog af, da Flaaden kom; men midt i den 110de saae han Udvei til at stjæle sig paa *Athenen* og greb Øieblikket. Det var ved Natte-Tide der kom Bud til Staden, at *Philip* havde bemægtiget sig *Elatea* i Phokis, og agtede sig til Attika med hele sin Krigs-Hær; Luren drønede, Alle foer op, og saasnart det dagedes, stimlede Folket sammen for at holde Raad, men gode Raad var dyre, thi Mange stod i Philips Sold, Staden havde just dengang ingen udmærket Krigs-Mand og kun to Dages Frist til at møde en Saadan med seiervante Tropper. Dog, *Taleren,* der bestandig havde brugt sin Tunge som et skarpt Sværd imod *Philip,* hvem hans Rænker havde aldrig skuffet og hans |A:371Guld ei forblindet, han forstummede ikke endnu, skiøndt han bittert maatte beklage, at Man ei i Tide havde lydt hans Ord og stækket *Philips* Vinger før de bar ham saa høit. *Demosthenes* traadte dristig frem, hvor de Fleste blegnede, opløftede Røsten, hvor Alle tav, og satte Mod i Folket, ja selv i *Theben,* hvor Philip var elsket og Athenen mistænkt, udvirkede Demosthenes ved sin Veltalenhed et Forbund mod *Frihedens Fiende,* saa da Philip kom til *Chæronea* (Kaprena), laae der ham en Steen i Veien, det var heel uvist, om han kunde løfte. Dog væltede han den, thi vel svævede de gamle Heltes Skygger livagtig for *Demosthenes,* men deres Aand var ikke over ham: han skyndte sig fra Valen som en Bede-Mand fra Graven, naar han har ordnet Lig-Begiængelsen, og som en saadan, som *Frihedens* rørende, høitidelige Jorde-Færd, har ikke blot *Demosthenes* da han siden holdt Tale over de Faldne, skildret os Slaget ved *Chæronea,* en Saadan blev det især ved de *Thebanske Fostbrødre,* thi dette Venne-Lag, trehundrede i Tallet, aldrig overvundne siden *Kadmus-Borgen,* udvristet af Spartas Haand, betroedes til deres Vare-Tægt, de indslumrede her samtlig paa deres *Laurbær,* ei som de Lade, der sove fra Kampen, men som de Matte, der falde paa Ærens Seng. Tusinde Athenienser faldt med dem, og Seieren blev *Philips* og *Alexanders,* thi her var det, Unger-Svenden først vandt Navnkundighed, ved at gaae fremmerst hvor Faren var størst, og hvor hans Telt havde staaet, viste Man endnu i *Plutarks* Dage *Alexanders-Egen*. Philip, siger Man, drak sig fuld af Glæde, som Barbarer pleie, og drev |US:303Spot med Fangerne, alt som han om Natten gik giennem Leiren, trallende paa Krigs-Erklæringen,

Demosthenes havde udstædt mod ham, men dog skal det have slaaet ham, da En af Fangerne: Taleren *Demades,* ei saa lærd som *De*|A:372*mosthenes*, men baade snildere og kiækkere end han opløftede Røsten og sagde: skammer Kong *Philip,* hvem Skæbnen gav *Agamemnons* Rolle, sig ikke ved at spille *Thersites;* og det maatte dog vel ogsaa slaae ham, naar han kiendte *Iliaden,* hvor Thersites er den pukkelryggede Skumler, hvis gode Rygg maa bøde for hans slemme Mund! Saameget er vist, at Philip pludselig fik et Anstød af Høimodighed, satte, uden at forlange en Skilling i Løse-Penge, de to tusinde Fanger i Frihed og sluttede i al Venskabelighed Fred med Athenienserne, medens han derimod lagde *Makedonisk* Besætning i *Theben,* og skiøndt dette Mandskab maatte betragtes som et fælles Bidsel, viiste dog Stedet, Philip valgde til Borge-Leie, at han satte mere Priis paa *Athenens* Roes end paa Thebens Kiærlighed. Samme Dag som *Athenienser* og *Thebaner* tabde Slaget ved Chæronea, faldt *Spartas* tappre Kong *Archidamos,* en Søn af *Agisilaos,* hvor han kæmpede for *Sold* i Italien, og saaledes var Grækenland gjort ryddelig til *at bære det Makedoniske* Høi-Sæde[341].

I *Korinth,* hvor Philip nu holdt en almindelig Herre-Dag, kundgjorde han sit fromme Forsæt, paa Gudernes Vegne, at tugte de formastelige Perser, som fordum lagde saamange af deres Græske Templer i Aske, og naturligviis blev han eenstemmig valgt til Høvding for Hæren, hvormed samtlige Græske Stæder vilde understøtte saa priselig en Hensigt. Det Delphiske Orakel, som imidlertid for en Ordens Skyld blev spurgt til Raads, svarede klogelig:

Krandset er Tyren, og Kniven tilrede;

thi faldt der intet Offer, kunde Grækenland selv giælde for det Største, og nu, i Begyndelsen af den 111te Olympiade, anrettede Philip et stort Offer-Gilde i *Pella,* gjorde med det Sam|A:373me sin Daatter Kleopatra, Konge-Brud, et prægtigt Bryllup, og samlede ved den Leilighed omkring sig Alt hvad der glimrede i Grækenland. Heriblandt var ogsaa Digteren *Neoptolomos,* berømt for sit kraftige Sprog, og da Kongen, over Drikke-Bor|US:304det, bad ham om et Vers, der kunde passe paa Perser-Toget, stemmede han op:

Bygger, over Bjerg som Dal,
Dristig kun den høie Sal,
Kaster over Sky jert Øie,
Daarskabs Jetter, himmelhøie!
Hurtig farer som en Vind,
Hyller jer i Mulmet ind,
Hades, som med hændig Finger

Stækker Haabets brede Vinger!

I den Tone blev han ved, og *Philip* saae alt i Tankerne med Fryd Perser-Kongens himmelhøie Throne synke for hans Fødder, og næste Morgen, da der skulde synges og spilles omkap, blev hans Billede baaret i Stads med de tolv Guders, saa hans var det Trettende, i Eet og Alt Mage til deres; men just som han gik op til Skuespil-Huset, i sin snehvide Høitids-Dragt, et godt Stykke foran sin Liv-Vagt, listede En af hans egne Drabanter sig hen med Sværdet under Kappen og giennemborede Kongen, saa han sank død til Jorden[342]. Somme sige, det var blot af Hevngierrighed, dette Nidings-Værk blev øvet, medens Andre vilde paastaae, at baade *Philips* Dronning *Olympias* og selv *Alexander* havde Deel deri, og hvordan han paa det Sidste levede med sin Familie, kan Man blandt Andet slutte deraf, at da Korintheren *Dimarat,* som havde sit Frisprog ved Hoffet, kom tilbage fra Grækenland, og *Philip* spurgde: hvordan Grækerne *for*|*A:374*ligdes, fik han til Svar: spørg aldrig om Sligt, men see til dit eget Huus[343]!

332

Herod. V. 17–22. VIII. 140–43. IX. 43–44.

333

Herod. VIII. 137–39.

334

Diodors Fragmenter. VII–X. Justin VII. 1–2.

335

Diodor XIII. 387. XVII. 570.

336

Plutarks Pelopidas.

337

Diodor XV. 492. XVI. 510. Justin VII. 6.

338

Diodor XVI. 510–11. 514.

339

Diodor XVI. 522–23.

340

Diodor XVI. 540–43.

341

Diodor XVI. 554–56. Plutarks Demosthenes, Pelopidas og Alexander.

342

Diodor XVI. 556–59.

343

Plutarks Alexander.

|US:305

Philip, siger Man, havde tre store Glæder paa een og samme Dag, thi just som han havde indtaget *Potidæa* fik han de tre glædelige Tidender: at En af hans Generaler havde slaaet Illyrerne, hans Heste havde vundet Prisen ved de *Olympiske Lege,* og *Olympias* havde født ham en Søn[344], og skiøndt det, efter Regne-Maaden paa det *Pariske* Marmor og hos *Diodor,* ei vil slaae ganske lige til, kan der dog ingen Tvivl være om, at Alexander jo er født omtrent *tredive* Olympiader eller fire Menneske-Aldere efter Slagene ved Thermopylæ og Salamis. Hans Fader kiende vi, med mindre det, som han selv alt for gierne gad hørt, var *Zeus-Ammon,* og hans Moder *Olympias* fra *Samandraki,* som gjaldt for en stor *Hex,* var aabenbar ikke indviet i de bedste Mysterier; men Man troede dengang i Grækenland, omtrent ligesom nys hos os, at Mennesket vel var *frit* nok for at virkes paa af Guderne, men at Man derimod, naar Man forstod Konsten, kunde ved Opdragelsen giøre af hinanden hvad det skulde være: Viis-Mænd eller Murmel-Dyr, Guder eller Djævle, og Philip havde da al Grund til at lykønske sig og Verden med den Hov-Mester, han gav sin Søn i *Aristoteles* fra *Stagira*. *Aristoteles* var nemlig ikke blot den *lærdeste* Græker i sin Tid, men glimrer endnu paa Katheder-Himlen som en Stjerne af første Størrelse, og det var ikke blot i Middel-Alderens Tusmørke men i alle de paa *Romersk* oplyste Tider, at han ansaaes for en langt dybere Tænker og større Viis-Mand end *Plato,* hans Mester. Han var for Resten af en gammel |A:375*Doctor-Familie,* der roeste sig af at nedstamme i lige Linie fra *Asklepios,* Læge-Konstens Halv-Gud, som var med *Jason* paa *Argo,* og *Aristoteles* hørde selv med Liv og Sjæl til Faget, som han har gjort megen Ære, saa det er ingen Skam for ham, at *Aanden,* der ikke lader sig anatomere, trods al hans Forsigtighed, er smuttet fra ham mellem Fingrene. Uagtet derfor den Haand-Skrift af de *Homeriske Digte,* som Alexander bestandig førde med sig i Feldten, skal have været rettet af *Aristoteles,* var det dog sikkert ikke ham, som de Lærde har meent, der gav enten Alexanders Tanke-Gang det *Homeriske* Sving, eller hans Bane den Kæmpe-Retning, der gjorde ham saa udødelig, som en Erobrer |US:306kan blive paa Jorden; men det maa fornemmelig tilskrives den Art, der stak i *Herakliden*, og dernæst Spaamanden *Aristander* fra Telmesse, der endnu før hans Fødsel ahnede hans *Løve-Mod,* og var hans *Orakel* paa det store Tog, hvortil han da upaatvivlelig ogsaa har ansporet Drengen og opmuntret Unger-Svenden. Derimod bør Man vist nok for en stor Deel skrive den *Læse-Lyst* og *Agtelse* for *Lærdom,* der udmærker *Alexander,* paa *Stagiritens* Regning, og at begge Dele blev Moden ved Hoffet i *Alexandrien,* kan vi da sikkert især takke *Aristoteles* for, og hvor daarlig det nu end

ellers var bevendt med den Alexandrinske Videnskabelighed, indsee vi dog ikke, hvorledes *Grækernes Literatur* uden den skulde være reddet fra Undergang.

Dog, dette anmærkes kun i Forbigaaende, fordi den rette Syns-Punkt immer trænger til at fremhæves, naar den Skiæve har gjort sig herskende; thi for Resten hører det kun til Stats-Historien, hvad Mærkværdigt *Alexander* gjorde, ei hvad Man tænker eller giætter om hans Bevæg-Grunde, saa det er, sandt at sige, et latterligt Sværmeri, naar vi nye Historie-|A:376Skrivere regne vore egne Formodninger mellem Oldtidens store Stats-Begivenheder.

Noget af det Første *Alexander* gjorde, efter Philips Død, var naturligviis at lade sig udnævne til *Grækernes* Feldt-Herre paa det besluttede Asiatiske Tog; thi hans Agt var det for Alvor at spille *Agamemnons* Rolle, skiøndt *Achil* var *det* Homeriske Helte-Navn, hans første Skole-Mester, Pedanten Lysimak, havde valgt til ham, for selv at hedde Phønix[345]. Alle Græker, saa nær som *Spartanerne,* tilstod nu vel ogsaa Alexander Høvdingskabet; men at det kun var paa Skrømt, fik han snart at mærke, thi mens han tumlede sig med Barbarerne paa hin Side *Balkan,* som han vilde tæmme, før han tiltraadte sin store Udenlands-Reise, angreb *Thebanerne* hans Besætning paa *Kadmus-Borgen* og *Demosthenes* ham selv, og Peloponneserne flokkedes paa Tangen, for, hvis det kunde skee uden stor Fare, at tage en Haand i med. Vel reiste denne Dristighed sig for en stor Deel af et falsk Rygte om Alexanders Død, men *Thebanerne* lod sig dog ikke skræmme, selv da han stod for deres Porte med sin seierrige Krigs-Hær, thi de var fortvivlede over at see deres Borg i fremmed Vold og havde besluttet at seire eller døe. Da derfor Alex|US:307ander, som han syndes, meget ædelmodig, blot forlangde, at de skulde falde til Føie og udlevere Hoved-Mændene for Opstanden, forlangde de to af hans ypperste Generaler udleverede til Giengiæld, og da han lod udraabe, at hvem der fortrød deres Synd, skulde komme ud til ham, da lod de udraabe, at hvem der vilde hjelpe til at styrte Tyrannen, skulde komme ind til dem. Rasende forbittret trak nu Alexander Sværdet, men det gjorde *Thebanerne* ham ogsaa efter, og det saa mesterlig, at han maatte løse af med friske Tropper og høre *Thebanerne* |A:377raabe, at dermed gav han jo i Grunden tabt. Dog, da Alexander mærkede, han i Dag maatte kæmpe paa Liv og Død for sin Overmagt, brød han sig kun lidt om Æren, men benyttede alle Fordele, og Lykken kom ham til Hjelp, saa en Flok *Thebaner,* der dreves ind i Byen, glemde at lukke Porten efter sig, og Resten, der endnu holdt sig tappert, tabde Samlingen, da der blev Larm i Byen, hvor *Alexander* trængde ind fra den ene Side og den Makedoniske Besætning i *Kadmea* gjorde Angreb fra den Anden. Nu var Alt tabt og paa Naade ei at tænke, uden for *Pindars* Huus og Slægt, som Makedoneren, hvis Fædre Skialden besang, skal have skaanet; der myrdedes for Fode, og Man

paastaaer at heller ingen *Thebaner* bad for sit Liv, men værgede sig heller halvdød. Da Man endelig var træt af at slagte og tung af at plyndre, blev der holdt Raad om Byens og Fangernes Skæbne, og det Værste blev fulgt, thi Theben blev sløifet og de 30000 Fanger solgt til Slaver[346]. Det var de andre Grækers Skyld, sagde *Alexander,* men uagtet *Phokenserne* vist nok har styrket til, var dog Sligt saa stridende mod den Græske Aand, og saa ganske i *Philips* Maneer, at han selv er nærmest til Skylden og Skammen, og hvor bange Athenienserne end var for ham, og hvor gammelt Nag de end havde til *Theben,* saa klædte de sig dog i den dybeste Sorg ved dette Tordenslag. Dybt maatte vist nok Grækerne være sunkne, før han, der skulde hevne Friheden paa Despoterne, engang kunde tillade sig at give dem en saadan Prøve paa sin Dygtighed, men oversees maa dog ikke heller den Farve, det satte paa Hærværket, at *Theben* var Perser-Kongens gamle Veninde og havde endnu, da Alexander kom, ved at erklære sig derfor, saa at sige, plantet den Persiske Fane paa sine Mure. Efter *Diodor* og *Arrian* betragtede Man virkelig ogsaa i Grækenland |A:378*Thebens* mageløse Ødelæggelse mere som en guddommelig Straf |US:308end som en Tyrannisk Udaad, og vist nok lader *Forsynet* ei saadanne *Hjerte-Stød* lykkes, før Blodet er forgiftet, men derfor er det lige vist og lige grueligt, at *Alexander* begyndte sine Helte-Gierninger med at knuse *Grækenlands Hjerte*. Dette slog ham ogsaa sikkert allerede, da den høihjertede Thebanske Frue, *Timoklea,* slæbdes frem, fordi hun havde lokket den *Thrakiske* Høveds-Mand, der mishandlede hende, til Brønden og skudt ham hovedkulds deri; thi skiøndt hun, spurgt, hvem hun var, gav til Svar: en Syster af *Theagenes,* som stod mod din Fader ved *Chæronea* og faldt for Grækenlands Frihed, lod dog *Alexander* hende gaae med sine Børn hvorhen hun vilde. Aldrig, siger *Plutark,* afslog han heller siden en *Thebaner* nogen Bøn, men beklagede bitterlig sin Grumhed, og ansaae det for en Straf af *Thebens Skyts-Aand Bachos,* at han dræbde sin Ven i *Drukkenskab,* hvortil vi maae lægge, at *døde* han af *Drik*, da gik det ham netop som den *Thrakiske* Høveds-Mand, der fandt sin Død i Brønden hvor han søgde Skatten[347].

Efter *Thebens* Ødelæggelse vovede Ingen at knye mod *Alexander,* og da Præstinden i *Delphi* nægtede ham Orakel-Svar, fordi han kom paa en forbuden Dag, trak han hende med Magt ind i Helligdommen og klemde dermed de Ord af hende "Søn, du er *uimodstaaelig*" hvilke han tog for et godt Varsel og nøiedes med; men om det just viser, at han havde bedre Greb paa at behandle *Aander* end *Hjerter,* er et andet Spørgsmaal, og det har just ikke ganske stadfæstet sig, hvad *Aristander* spaaede, da *Orpheus-Billedet*, til manges Forskrækkelse, svedte, thi det betød, efter hans Sigende, at Digtere og Spillemænd i Frem|A:379tiden skulde svede over Alexanders Bedrifter og dog har de aabenbar snarere

frosset[348].

Omtrent saa stærk, som han stod for Theben: med lidt over 30000 Mand Fod-Folk og tre, fire tusind Ryttere, gik nu *Alexander* til *Asien,* for at indtage det *Persiske Rige* og, om mueligt, hele Verden, og han begyndte ved en Ende, thi han landede i *Troas,* hvor han offrede paa *Achils* Grav til de *Homeriske* Helte, byttede Rustning med *Athene,* og rykkede saa lige paa *Graniko,* dengang en Flod med stridig Strøm, nu, siger Man, en udtørret Dal, hvor *Perserne* stod |US:309med en Hær paa hundredtusinde Fod-Folk og titusinde Ryttere, anførte af den krigserfarne Rhodier *Memnon* og den forvovne Perser *Spithridat*. Det havde været *Memnons* kloge Raad ei at vove noget Slag, men at ødelægge Egnen, gaae om Bord og spille Krigen over i Makedonien og Grækenland, men det fandt de Persiske Stormænd langt under deres Værdighed, og nu stod da det saakaldte Slag ved Graniko, der dog mere lignede et Ridder-Spil; thi deels var det kun Rytterne der fægtede og deels kom snart det Hele til at beroe paa Udfaldet af den blodige Turnering, mellem *Alexander* og *Spithridat,* som, hver i sin Venne-Kreds aflagde glimrende Prøver paa deres Færdighed i at bruge Sværd og Landse. Da derfor *Spithridat* var stukket af Sadelen med Alexanders egen Haand, saa han reiste sig aldrig meer, og da hans nærmeste Venner, som vilde hevne hans Død, havde deelt hans Skæbne, tog Perserne Flugten, og kun de *Græske Leie-Tropper* blev staaende paa deres Post, ikke fordi de agtede at giøre Alexander Seieren stridig, men blot fordi de ikke begreb, hvad Fod-Folket, der slet ikke havde været i Ilden, flygtede for. Da *Alexander* imidlertid i sin Hidsighed foer løs paa dem, solgde de deres Liv saa dyrt som mueligt, saa Nedsablingen af dem ko|**A:380**stede ham flere Folk end Seieren[349]. *Memnon* forsvarede sig vel tappert saavel i *Milet,* som fornemmelig i den *Kariske* Hoved-Stad *Halikarnas,* og kunde snart, fordrevet derfra, blevet Alexander allerfarligst, thi med en Persisk Flaade og Persiske Tønder Guld agtede han at lande paa Eubæa og sætte Grækenland i Bevægelse, men under Forberedelserne faldt han i en Sygdom og døde paa *Mytilene*[350]. Hvad Følgen vilde blevet, hvis Athenienseren *Chæridemos,* som havde tjent under *Philip,* men var nu i *Susa,* havde faaet Lov til, som han lystede, at møde Alexander med en Hær paa 100000 Mand, hvoraf Tredie-Parten skulde været Græske Leie-Tropper, kan Ingen sige, han veed; men nu kom den Hidsighed, hvormed han forsvarede sin Plan, mod de Persiske Raads-Herrer, der vilde giøre hans Ærlighed mistænkt, til at koste *Chæridemos* Livet, og Perser-Kongen rykkede selv i Marken med hele sin Hof-Stat og et uhyre Antal Barbariske Horder, som gierne giør Seieren let for en Feldt-Herre med sikkert Blik og med øvede Tropper[351]. Vel havde den nuværende Perser-Konge, *Darius* Kodomannus, |US:310i sin Ungdom, under *Artaxerxes* Mnemon, vundet Ry for Tapperhed, ved i Tve-Kamp at nedlægge en forvoven

Kadusier[352], men her vilde mere til end personligt Mod, og vi behøve blot at tænke os den *Tyrkiske Sultan* i Marken mod *Napoleon,* ved hans Tog til Ægypten, saa har vi en levende Forestilling om, hvor ilde *Darius* var bestædt. Han skal imidlertid have havt godt Haab, især fordi han havde drømt, han saae den Makedoniske Phalanx (Skjoldborg) staae i lys Lue og saae *Alexander* i sine Klæder, som han bar i sin Tjeneste-Tid, gaae til *Bels-Templet* og forsvinde; thi |A:381den Drøm udtydede *Magerne* høist fordeelagtig. Det syndes ogsaa virkelig, som Skæbnen vilde kommet hans Skrøbelighed til Hjelp, thi i *Tarsos* i Kilikien faldt *Alexander* i en svær Sygdom, saa han var opgivet af alle sine Læger, undtagen af *Philip* fra *Akarnanien* (ved *Mesolongi),* og om ham fik han just nu Brev fra sin Høistbetroede, *Parmenion,* at han var underkiøbt af *Darius* til at forgive ham. Alexander vovede imidlertid derpaa, at drikke Skaalen, *Philip* rakde ham, medens Philip læste Parmenions Brev, og Læge-Midlet gjorde ypperlig Virkning, og Sygdommen gjorde ligesaa; thi Darius havde leiret sig i *Syrien* ved Sochi paa en Slette, hvor Rytteriet, som udgjorde hans Styrke, havde frit Spillerum og hvor det store Overtal snarest kunde givet Overmagt; men da *Alexander* tøvede i *Tarsos,* tænkde Darius, han vilde undvige, og fik da det ulyksalige Indfald at søge ham op mellem Bjergene, hvor Naturen kraftelig kom Konsten, altsaa Grækeren, til Hjelp. Saamegen Høflighed havde Alexander ikke ventet og stod allerede ved de *Syriske-Porte*, som de Gamle kaldte Bjerg-Passet mellem Syrien og Natolien, da han fik at vide, han havde Perserne i Ryggen, hvor de kiølede deres Harme paa de syge Makedoner i *Issos*. Det var en glædelig Tidende og sikker i sin Sag skyndte Alexander sig tilbage, at levere Slaget, som er bekiendt under Navn af det ved *Issos,* og skiøndt de Græske Leie-Tropper rokkede den Makedoniske Skjold-Borg og Alexander blev saaret i Hoften, Man siger af *Darius* selv, synes Udfaldet dog ikke længe at have været tvivlsomt. *Darius* sad nemlig, efter Konge-Loven, midt i Hæren paa sin Strids-Vogn, til den trængde Alexander sig strax ind med sine bedste Ryttere, og der blev Slaget vundet; thi det gik *Darius* her omtrent, som *Æskild* lod *Atossa* drømme om *Kserxes:* |US:311de saarede Heste for Kongens Vogn blev skye, og kun forgiæves greb han selv Tømmen, han maatte |A:382ned af Vognen, og derved kom Alt i Forvirring, saa han tog Flugten til Hest, og hans Hundred-Tusinder paa alle muelige Maader[353].

Med Perser-Kongens Strids-Vogn og Bue, faldt, blandt det rige, umaadelige Bytte, ogsaa hans Telt i Seier-Herrens Hænder, og da *Alexander* gik i Bad under den, efter Slaget, skal Synet af Pragten, hvor alle Kar var af det pure Guld, have slaaet ham saaledes, at han udbrød "det kalder jeg at være Konge;" men dog overlod han sig endnu ikke til den Østerlandske Konge-Gammen, og saavel Darii Døttre, som hans Moder og hans Dronning, der ogsaa var faldet i

Fangenskab, behandlede han med en Fiinhed og forekommende Artighed, der baade dybt rørde og høilig forundrede dem, der intet Begreb havde om et Land, hvor Kvinden var meer end Slavinde. Kun forgiæves tilbød derimod *Darius,* i et Brev fra Babylon, ham store Løse-Penge for de høie Fanger og alt Landet vestenfor *Halys* til Forlig; thi Fangerne beholdt Alexander og hele Riget ansaae han for sit visse Bytte[354]. Han ansaae det imidlertid for klogest at sikkre sig hele Sø-Kysten, før han rykkede mod *Babylon* og *Susa,* og medens han laae for *Tyrus,* fik han atter Brev fra *Darius,* med Tilbud om alt Landet vestenfor *Euphrat,* men da Parmenion sagde "det tog jeg imod, hvis jeg var Alexander," svarede han stolt "jeg ogsaa, naar jeg var Parmenion[355]." Om Sagen selv er de Gamle enige, skiøndt ei om *Tiden,* da Tilbudene skedte, og det er *Diodor,* som melder, at Alexander svarede Darius: der kunde ligesaalidt være to Over-Konger paa Jorden som tvende Sole paa Himlen[356].

|A:383Vi veed, hvordan *Tyrus* maatte bøde, fordi den vovede at standse *Alexander* paa hans seierrige Bane, og om hans Ophold i Ægypten er der ikke fortalt os andet, end at Alt underkastede sig ham, at han offrede til *Apis* og alle Ægyptens Guder, og at han lagde Grund-Stenen til en ny Stad paa Kysten, men da denne Stad, blev stor blandt sine Jævnlige og bærer endnu sin Stifters Navn, er det ret mærkeligt, hvad *Plutark* fortæller, at medens *Alexander* gik og pønsede paa, hvor han helst skulde lægge sin Ægyptiske Græker-Stad, drømde han en |US:312Nat, der kom en ærværdig Olding til ham og anførde Versene af Odysseen:

Der ligger en Øe ved Ægypti Land,
Med *Pharos*-Navn i den vilde Strand!

Desaarsag tog han strax hen og synede *Pharos* og fandt Beliggenheden saa ypperlig, at han erklærede *Homer* for ligesaa god Architekt som Digter, og lod, da der ikke var Andet ved Haanden, Omkredsen strax sætte af paa den kulsorte Jord med *Hvede-Meel.* Herved indtraf den besynderlige Omstændighed, at der reiste sig store Fugle-Flokke baade fra Søen (Mariut) og fra Floden, saa det sortnede efter, og de fortærede alt Melet, hvorover Alexander blev meget forskrækket, indtil *Aristander* forklarede ham, det var netop et godt Varsel og Tegn til, at Staden skulde blive et *Korn-Kammer* for fremmede Lande[357].

Nær havde imidlertid den forvovne Makedoner begravet sig selv i *Afrikas* Sand-Ørk, vel ei ved at lede om *Nilens* Kilder, men for at giæste *Zeus-Ammon,* hvis Orakel endnu stod i stor Anseelse. Paa hvilken Græs-Holm (Oase) i Sand-Havet, det egenlig var, den Gud for Morianer havde bygt sit Tempel, derom er stridt meget blandt de Lærde, men skiøndt de *ti* Dag-Reiser, *Herodot* sætter mellem *Thebe* og *Ammons-Templet,* ikke nær vil slaae til, naar Man |A:384reiser

med Kameel-Drivere, stemme dog nu Alle for *Sivah, fjorten* Dag-Reiser vestenfor *Alexandrien* (under 29 Graders N. B.), hvor der maa have været et gammelt *Bede-Sted* for *Karavanerne* mellem *Thebe* og *Karthago,* og hvor der findes kiendelige Tempel-Ruiner med Hieroglypher. Paa dette besynderlige Pillegrims-Tog slap Vandet op, og da Man tillige foer vild i Ørken, syndes alt Haab at maatte forsvinde, men en betimelig Regn lædskede Tørsten for mange Dage, og to *Ravne* indfandt sig til Vei-Visere, som *Alexander,* der i "*Valens Fugle*" strax gienkiendte sine gode Venner, trøstig fulgde og blev ei skuffet. *Ptolomæos,* der siden blev Konge i Ægypten og skrev selv en Bog om Alexanders Tog, har vel gjort Ravnene til *Drager,* men det ansaae Grækerne, meget rigtig, for en *Ægyptisk Oversættelse,* der kun gjaldt ved *Nilen*. Hvorvidt derimod *Zeus-Ammon,* som *Alexander* lod sig forlyde med, virkelig erklærede ham for sin kiødelige Søn, derom er selv Grækerne |US:313meget uenige, saa *Plutark* endogsaa mener, det Hele reiste sig vel af, at Præsten snakkede *daarlig Græsk* og kaldte *Alexander Pædios* (Søn af Zeus) istedenfor *Pædion* (Sønlille); men da Man veed, det var Ægyptisk Præste-Skik at indbilde Konger, de, ved en hemmelighedsfuld Indvielse, kunde forvandles til ægte Gude-Sønner, løser denne Gordiske Knude sig dog langt bedre paa Ægyptisk end paa Græsk[358].

Denne i Grunden latterlige Udskeielse til Guden med "*Væder-Hornene*" midt i Talen om Perser og Græker, har *Alexander* aftvunget Verdens-Historien; men det vilde naturligviis ikke lykkedes ham, hvis han over sin *Afrikanske* Forgudelse havde glemt sin *Europæiske* Kæmpe-Art, og ved en rask Vending maae vi da med ham see til at indhente det Forsømte.

|A:385 To Aar, omtrent, var nu forløbne siden Nederlaget ved *Issos,* og da Darius saae, at Freden var kun tilfals for Jern og Staal, havde han flittig brugt Tiden: deels til at samle vaabenføre Mænd, der blev kun alt for mange, henved en Million, og deels til at lade med andre skarpe Vaaben *Skære-Knive* smede i Tusind-Tal, hvormed han udrustede sine tohundrede Jern-Vogne, medens han heller ikke glemde at forlænge alle Spyd-Stagerne, da det forekom ham, som om han sidst især kom til Kort, ved det Persernes var for stakkede. Saasnart han nu ventede Fienden, brød han op fra *Babylon* og skreed frem mellem Floderne, men havde dog udseet sin Val-Plads østenfor *Tigris,* ei langt fra *Ninives* Ruiner, ved *Gau-Gamela* eller *Kameel-Gaarden* (saa kaldet, fordi en *Kameel,* som reddede en af de forrige Kongers Liv, havde der faaet Naadsens-Brød), thi her var Plads for de 200000 Ryttere at svinge dem paa. Om det var her, eller alt i *Babylon, Darius* fik Tidende om sin Dronnings Død i Fangenskab, veed Man ikke, men da hendes Kammer-Tjener *Tires* forsikkrede ham, at hun hverken i Livet eller Døden havde savnet Andet af hvad hendes Majestæts Hjerte kunde

begiære, end den store Konges Ansigt, som Herren *Oromasdes* engang vilde lade hende skue forklaret; da rørde det Darius saa dybt, at han bad de skabende og styrende Guder: hvis hans og Perser-Rigets Tid var omme, ei at lade nogen Anden bestige *Kyri* Throne end *Alexander* den *Høimodige*[359]!

Imidlertid var Alexander kommet tilbage fra Ægypten, og gik |US:314uden Modstand over begge Floderne, men da han nærmede sig den *Persiske* Leir, laae han stille nogle Dage, for at Hæren kunde udhvile sig og alle Forberedelser til Slaget træffes i Mag. Saa blottede var ogsaa *Perserne* for al |A:386Krigs-Konst, eller saa slappe var alle Forhold under det forældede Despoti, at *Alexander,* ligeoverfor en Million Fiender, kunde belave sig paa et Hoved-Slag som paa en Hare-Jagt, og *Parmenion* raadte ham derfor at overrumple Perserne ved Natte-Tide, men dertil svarede dog *Alexander:* nei, jeg har ingen Trang til at stjæle en Seier! Hele denne sidste Nat før Slaget ved *Arbela,* som det kaldes, (fordi Arbela, skiøndt Mile borte, var den nærmeste bekiendte Stad,) lod *Darius,* for en Ordens Skyld, sine Tropper staae under Vaaben, men en Orden, der maa kiøbes saa dyrt, betaler sig sædvanlig kun slet, thi hvem der har staaet sig træt og forfrossen om Natten, pleier gierne at lægge sig Dagen efter, eller at løbe sig varm. *Alexander* var vel ogsaa længe oppe om Aftenen, havde adskillige hemmelige Ting for med *Aristander* og bragde "*Frygten*" et Offer, som hun, ved saa tit at kyse hans Fiender, ogsaa kunde synes at have ærlig fortjent; men derpaa gik han til Ro, og sov saa sødt, at hans Generaler havde ondt ved at faae ham vaagnet i Dagningen. Det synes ogsaa virkelig, som om han var kommet noget silde paa Benene, den mærkelige Sommer-Dag, thi da der kom Bud fra *Parmenion* paa venstre Fløi om Forstærkning, fordi Fienden trængde ham og et Strøif-Korps havde omgaaet ham og plyndrede Trosset, da, fortæller *Plutark,* kom Alexander først ud af sin Telt for at angribe med høire Fløi. Han bad imidlertid Budet hilse *Parmenion,* at hvis han ikke reent var gaaet fra Forstanden, maatte han jo dog kunne begribe, at seirede Man, blev der godt Kiøb paa Tross, og lod Man sig slaae, trængde Man ikke til meer for at døe. Derpaa gjorde han Fremad, og helmede ikke, før han kom i Nærheden af den Kongelige Strids-Vogn, som han fra de Syriske Porte af havde et synderlig godt Øie til. *Plutark,* som, i Mangel af en *Homer,* har gjort sit Bedste for at skildre os den Makedoniske *Agamemnon,* be|A:387skriver da ogsaa hans Rustning, paa den Dag han vandt hele *Asien,* fra Top til Taa, saa vi veed, hans Hjelm var vel kun af Staal, men blanket saa godt af sin Mester *Theophilos,* at den skinnede som Sølv; hans Ring-Krave var af samme Malm, men rigt besat med Ædel-Stene; hans Sværd, smidigt og funklende, sjelden af hans Haand i Slaget, var en Foræring af Kongen paa *Kypern,* og hans kostbare Bælte, den gamle *Heli*|*US:315kons* Arbeide, var et Hyldings-Tegn af Rhodierne; men

hans linnede Brynje-Særk havde han taget med Staal-Handsker i Slaget ved *Issos*. Sin vælige og tro *Bukephalos,* som han tæmmede alt i sine Drenge-Aar, reed han endnu, naar det gjaldt, skiøndt den begyndte at blive gammel, og ved hans Side reed hans Orakel *Aristander,* i en sneehvid Kappe med gyldent Hoved-Smykke, og pegede paa *Ørnen,* der fløi mod Fienden og spaaede Seier. Den Spaadom gik ogsaa snart i Opfyldelse, thi da Perser-Kongens Kiøre-Svend, ramt af *Alexanders* Spyd, sank ved hans Side, opløftede de Nærmeste et saadant Skrig, at de Fjernere troede, Kongen selv maatte være faldet, og gav sig paa Flugten, og da Darius saae, der, ved de Kiækkes Fald og de Feiges Flugt, blev tyndt omkring hans Vogn, sprang han atter til Hest, for at redde et Liv, Man skulde tænkt, maatte været ham selv til Byrde. Han var maaskee ei heller sluppet bort, hvis ikke et nyt Bud fra *Parmenion* om Forstærkning havde nødt Alexander til at tabe Flygtningerne af Sigte, for at komme sit venstre Fløi til Hjelp, som nu dog ogsaa havde seiret, saa Man sagde almindelig, at enten gik nok den gamle Parmenion lidt i Barndom, eller han var bange for, Alexanders Triumph skulde blive alt for glimrende[360].

Medens *Darius* flygtede til *Ægbatana,* holdt *Alexander* Indtog i *Babylon,* hvor han uddeelde Stat|A:388holderskaber, og befalede at bygge op hvad *Kserxes* havde revet ned, og fra Babylon gik Seier-Herren til *Susa,* hvor han først ret fik et Begreb om Perser-Kongens Skatte, og besteeg hans glimrende Throne. Vel var den ham, efter *Diodors* Sigende, meget for høi, saa hans Fødder svævede i Luften, men En af Kammer-Junkerne hittede strax paa det snilde Raad at give ham Kongens *Bord* til *Skammel,* hvad vel pressede Taarer af en gammel Tjeners Øine, der stod hos, saa *Alexander* et Øieblik skammede sig, men faldt ham dog saa bekvemt, at han befalede, det skulde herefter bestandig saa være[361]. Smaating paa den store Skue-Plads, kan Man sige og Man har Ret, men det er vi Menneske-Børn nu engang allesammen, hvad aldrig viser sig tydeligere, end naar vi glemme det, og forvexle os selv med den store Aand, der styrer Tankens Flugt og Talens Strøm, saavelsom Tidens Løb og Skæbnens Gang; saa glemsom og indbildsk blev nu, som Man veed, *Alexander* den Store, og derfor er det |US:316mærkeligt at see ham kæmpehøi i Sædet med Skiænke-Bordet til sin Fod-Skammel!

Fra *Susa* gik Alexander giennem de *Persiske Porte*, eller rettere over Bjergene udenom denne kiækt forsvarede Snevring, til *Persepolis* og *Pasargade,* som han, paa Slottet nær, gav til Priis for Soldaterne, og paa Slottet holdt han en Seiers-Fest, der blev den sidste i disse Høieloft-Sale. Der blev nemlig drukket tæt, som Skik er ved Lystighed i Leiren, og Generalerne havde hver sin Veninde til Bords, som ogsaa i Feldten havde vant sig til at tømme Bægeret, blandt hvilke "raske Damer" *Athenienserinden Thais,* som fulgde *Ptolomæus* (siden Ægypter-Konge), især udmærkede sig; thi hun

var skaaret godt for Tunge-Baand, vidste paa en fiin Maade at rose Alexander, og kunde derfor sige til ham Alt hvad hun vilde, ja, vovede endog at drille ham imel|A:389lem. Hun tog nu Ordet, da Bacchanalet var paa sit Høieste og sagde: nu fortryder jeg rigtig nok ikke den besværlige Reise fra Salamis til Susa, da jeg har den Fornøielse at sidde til Taffels i Perser-Kongens Sal og drive Spas med hele Stadsen; men dog, lagde hun til, vilde Spasen først være fuldkommen, naar jeg maatte anrette et Fyrværkeri for Majestæten, af *hans* Pallads, der stak Ild paa *Athenen,* saa det kunde fortælles til Efter-Slægten, at en lille Pige i *Alexanders* Følge havde paa *Grækenlands* Vegne taget en føleligere Hevn over *Perserne,* end alle Dets tappre Helte til Lands og Vands! Den Tale virkede, i Forbindelse med Vinen, som Ild i Blaar, og kun forgiæves rystede den gamle *Parmenion* paa Hovedet og smaasnakkede om Følgerne; Ingen hørde efter ham, men de Unge fløi op, med *Alexander* og *Thais* i Spidsen, snappede hver sin brændende Fakkel, foer ud og lagde, under lystig Sang og Dands, den stolte Borg i Aske[362]. Snart fortrød naturligviis *Alexander* den store Drenge-Streg og vilde havt Ilden slukket, men det var dog allerede for silde, og den første Hevn, *Bacchos* tog over *Thebens* Ødelægger, var da: ved de *Persepolitanske Ruiner* at skiænke ham lidt af den Navnkundighed, Herostrat paa hans Fødsels-Dag vandt, ved at stikke Ild paa Artemis-Templet i Ephesos.

Alexander havde nu været fire Aar i Asien, og stod, kun sex og tyve Aar gammel, ved Maalet for sine store Bedrifter, ja, begyndte egenlig alt, i Spidsen af Fakkel-Toget, de Smaa, der sys|US:317selsatte ham i de sex Aar, han havde tilbage, og som det vilde falde alt for smaaligt her at opregne. Med *Darius* var hans Strid forbi, thi denne ulykkelige Herre turde ikke engang see Døden under Øine i Mediens gamle Hoved-Stad *Ægbatana,* men flygtede for den giennem de Kaspiske Porte, saasnart Alexander nærmede sig, og løb dermed i dens Snare; |A:390thi den Baktriske Statholder, Bessus, og nogle Andre af hans Undermænd gjorde ham til Fange, og slog ham ihjel, da Alexander forfulgde dem. Alexander fandt hans Lig ei langt fra det Kaspiske Hav og sendte det hjem til en kongelig Begravelse, men hans Hug stod til Verdens Ende, og hans Livs Lyst var en bestandig Ruus, som han søgde i Vinen, naar han ei fandt den paa Valen. Han smagde paa Vandet i det Kaspiske Hav, trængde i Nord-Ost op forbi *Samarkand* (Marakanda), og i Syd-Ost ned til Mundingen af *Indus,* og vendte saa derfra, søndenom Sand-Ørken, tilbage til *Persepolis,* efterat have mangen Gang sat sit Liv paa Spil som en Slentring, og dog igien, paa blot Mistanke om Stempling imod det, ladet, blandt Andre, den gamle *Parmenion* henrette. En Anden af sine ypperste Høvdinger: *Klitos* den *Sorte*, som reddede hans Liv ved *Graniko,* havde han dræbt med egen Haand, i et af de udsvævende Drikke-Lag, der nu hørde til Dagens Orden, og Philosophen *Kallisthenes*

havde han ladet hænge eller piint ihjel, fordi han ikke vilde tilbede ham; men alt Sligt skal blot nævnes i Forbigaaende, for at vise, at hvor ung han end døde, overlevede han dog hardtad alt Det hos sig, der var Livet værd. Uagtet han paa sit æventyrlige Tog havde mistet de tre Fjerde-Dele af sin Magt og af sin Ære, bar dog Hjem-Reisen Skin af et bestandigt Triumph-Tog, men rigtig nok kun et Saadant, som passede sig for en Trop ryggesløse, fortvivlede Skue-Spillere, der vilde ende Livet med et lystigt Selv-Mord. Dermed naaede *Alexander Ægbatana,* men her døde hans Yndling *Hephæstion,* hvorved Fortvivlelsen antog en kulsort Skikkelse, der ikke mere lod sig bortmane, og kiendes ligesaavel i det fortvivlede Indfald han havde: at omseile *Afrika,* mens der var Udsigt til et almindeligt Oprør, som paa "*Menneske-Jagten*" han anstillede, for at bringe *Hephæstions* Skygge et værdigt Slagt-Offer. Da *Alexander* nærmede sig *Ba*|**A:391***bylon,* advarede Man ham for at drage derind, da *Chaldæerne* forsikkrede, det vilde blive hans Død, og en Tidlang opsatte han virkelig sit Indtog, vaklende mellem Overtro og Vantro, der Begge synes at have været ham lige naturlige, men omsider fik dog Vantroen, som i Ord|US:318gyderen *Anaxarchos* fra *Abdera* havde en kiæk Prædikant, netop saalænge Overhaand, at han slap ind i Staden, hvorfra han snart igien ønskede sig langt borte. Han forslog imidlertid Grillerne, saa godt han kunde, med at give Gesandterne, som her var strømmet sammen fra alle tre Verdens-Dele, høitidelig Audiens, ved at give *Hephæstion* en mageløs prægtig Lig-Begængelse, og ved at høre paa sin Admiral *Nearks* udførlige Beretning om hans mærkelige Seilads fra *Indus* til *Euphrat,* og med det Sidste var han endnu ikke færdig, da han, efter et Drikke-Gilde hos Thessaleren *Medios,* der varede et heelt Døgn, faldt i en hidsig Feber, som efter ti Dage blev hans Død[363].

Saaledes endte *Alexander,* i sit *tre* og *tredivte* Aar, da Man begyndte den 114de Olympiade, og en bedre *historisk* Herakles end denne tvetydige Heraklide fik Grækerne aabenbar ikke, saa det var intet Under, at deres Historie-Skrivere, trods al den Overvægt, det Dyriske saa tidlig fik, eenstemmig forgudede ham; men vi, som ei lettelig fristes *dertil,* maae vogte os vel for den anden Yderlighed, som er at miskiende den Græske Helte-Aand i sine vel svage, men dog herlige Efter-Virkninger. *Zeus-Ammon, Bacchos* og *Herakles* droges aabenbar, som Giengangere, om Alexanders Kæmpe-Natur, og de to Første fik, desværre, Overhaand; men saaledes havde jo ogsaa *Ægyptisk* og *Phønicisk* Retning kæmpet med den *Helleniske* i Grækenland og vundet Seier, og allerede den Mythiske *Herakles* er en besynderlig Blanding, som bærer i det Mindste Spiren i sig til Alt |**A:392**hvad der beskæmmer Alexander. Men ligesom *Herakles* desuagtet er en mageløs Helt og *Grækerne* et mageløst Folk blandt de gamle *Hedninger,* saaledes er ogsaa *Alexander* blandt dem en mageløs herlig *Tyran,* som strax falder i Øinene, naar Man

sammenligner ham baade med de smaa *Græske* og den store *Romerske,* der fulgde efter ham, ja, han er den eneste gamle *Tyran,* der virkelig stræbde at træde i *Heltenes* Spor, og med alle Slags Storværk fortjene den Halvgude-Rang, han anmassede sig, og at han virkelig mægtede at gaae, saa at sige baglængs, fra *Theben* og *Athenen* til *Tyrus* og *Memphis,* til *Babylon* og *Susa,* og lige til den Græske Verdens-Ende, hvor *Dionysos* var født, beviser unægtelig, han var i Slægt med alle de Store fra fordum Tid. At han sløifede *Theben* og brændte *Persepolis,* myr|US:319dede *Klitos* og kvalde *Kallisthenes,* viser vist nok klart, at han var en *Tyran,* men det var Fader for ham, og Enhver i sin Kreds, som fik Magten efter ham, og at derimod hans Anger var ærlig nok til at forebygge Gientagelsen af slige Forbrydelser, at han langt heller bygde op end rev ned, langt heller gjorde Godt end Ondt, tog varmt Deel i alt Menneskeligt, sværmede for *Homer,* som for hans Helte, taalde den strænge Tugte-Mester *Kallisthenes,* lige til han naaede *Indus,* stræbde kraftig at udbrede sin Tids høieste Dannelse eller at fremme Oplysningen, ja, at han endnu, efter alle sine Drikke-Gilder, paa sin Døds-Seng havde Sands for *Nearks* Opdagelser i den Persiske Bugt, det beviser ligesaa klart, at han var en mageløs ædel Tyran.

Det Samme see vi af den eneste ægte *østerlandske* Fortælling, hvormed vi kan ledsage Grækernes Beretning om deres *Alexander;* thi det er den af *Ebræeren Joseph,* om hans Besøg i *Jerusalem,* som han, der dreves |**A:393**til at betræde alle gamle Helte-Stier, vel ogsaa umuelig, paa Veien fra *Tyrus* til *Memphis,* kunde gaae koldt forbi.

Hvorledes *Jehovah-Templet* i Jerusalem reiste sig igien under *Darius Hystaspis,* har vi hørt, og at der var *Jøder* med *Kserxes* i Grækenland, som *Joseph* beretter, synes allerede *Herodot* at have vidst[364]. Under Artaxerxes Langhaand gav Jøden *Nehemias,* som var hans Mund-Skiænk, *Jerusalem* Mure til Forsvar, især mod *Samaritanerne,* og det lille Israels Folk synes siden i hele Perser-Tiden at have levet uforstyrret under sine *Ypperste-Præsters* faderlige Styrelse. Mens nu *Alexander* laae for *Tyrus,* skikkede han Bud til Ypperste-Præsten *Jaddua* i Jerusalem og forlangde Hylding og Levnets-Midler, men fik til Svar, at deres Troskabs-Eed forbød dem at føie ham deri, saalænge *Darius* levede. Derfor, da han havde indtaget baade *Tyrus* og *Gaza,* drog Alexander op mod *Jerusalem,* og Alle tænkde, det vilde gaaet Byen ilde, men *Jaddua,* som havde havt et trøsteligt Syn i Drømme, gik ham dristig imøde, med alle Præsterne i Hvidt, og selv iført sin prægtige Høitids-Dragt med det hellige Bryst-Span. Paa Bavnen (Sapha), hvor Man først saae Byen, blev *Alexander* Præsterne vaer og gik dem strax imøde, bøiede sig for *Jaddua* og hilsede ham, hvorover *Parmenion* høilig forundrede sig, men fik, paa Spørgsmaal, til Svar af *Alexander,* at, mens han |US:320endnu var i Makedonien, havde han seet en saadan Præst i Drømme, der opmuntrede ham til Perser-Toget og forsikkrede ham,

det skulde fuldkommen lykkes. For den Guddom, han troede heri at kiende, var det altsaa han bøiede sig, lod offre for sig i Jerusalem, tilstod Jøderne Skatte-Frihed i Hvile-Aaret, og dem der vilde følge ham paa |A:394Toget, som ikke var Faa, Lov til i Feldten at følge deres Fædrene-Skikke[365].

Mange af de Lærde har forkastet denne Beretning som en Fabel, fordi hverken *Diodor, Plutark* eller *Arrian* melder Noget derom; men Man indseer let, der behøvede ikke at være anden Grund til Grækernes Taushed, end at Tildragelsen syndes dem for ubetydelig i en Alexanders Liv at lægge Mærke til, og naar Tiden ikke havde lært os at betragte Ebræerne med andre Øine, vilde vi jo sinde det Samme og gaae den tause forbi, uagtet den staaer prændet for os. Nu derimod fristes vi ikke til at omtvivle, hvad der er saa ganske i sin Orden og giver først Billedet af Alexander den Stores Tog sin fulde Runding.

Pausanias er den eneste Græker, som siger, at *Alexanders* Liig skulde efter Bestemmelsen være begravet i *Æge,* hvor, efter Trogus, alle hans Kongelige Forfædre laae, og da han er saa skiødesløs at lade det havne i *Memphis,* hvor vi veed det aldrig kom[366], maae vi holde os til *Diodor,* som udførlig beskriver den prægtige *Guld-Vogn,* hvorpaa Liget skulde være ført til *Ammons-Templet* i Ørken, men blev standset i Staden, han grundede paa *Homers* Ord, og som allerede glimrede i Ægypten til hans Amindelse[367]. Her blev han da uopholdelig forgudet, som *Alexandriens* Skyts-Aand, indtil de *Romerske Ørne* kom og bygde Rede i alle Templer ved Nilen; og hvor da Gylden-Skrinet blev af, hvori hans Levninger var giemt, veed Ingen, men i *London* (i det Brittiske Museum) staaer en *Ægyptisk* Marmor-Kiste, som Man troer, det fordum hvilede i, uden at Man endnu veed, om Hieroglypherne derpaa vil stadfæste det.

344

Plutarks Alexander.

345

Diodor XVII. 563–64. 566. Arrian I. 1. 7. Plutarks Alexander.

346

Diodor XVII. 566–69. Plut. Alex. Arrian I. 7–9.

347

Plutarks Alexander.

348

Plutarks Alexander.

349

Diodor XVII. 570–73. Plut. Alex. Arrian I. 11–16.

350

Diodor XVII. 573–77. Arrian I. 16–23. II. 1.

351

Diodor XVII. 577.

352

Diodor XVII. 564–65.

353

Diodor XVII. 578–80. Plut. Alex. Arrian II. 6–11. Æskilds Perser.

354

Plutarks Alexander.

355

Arrian II. 25.

356

Diodor XVII. 591.

357

Plut. Alex. Odysseen IV. 354–55. Arrian III. 1–2.

358

Diodor XVII. 588–89. Plut. Alex. Arrian III. 3–4.

359

Diodor XVII. 590–91. Plut. Alex.

360

Diodor XVII. 591–94. Plut. Alex. Arrian III. 9–15.

361

Diodor XVII. 596–97. Arrian III. 16.

362

Diodor XVII. 598–600. Plut. Alex. Arrian III. 17.

363

Diodor XVII. 622–25. Plutarks Alexander. Arrian VII. 16–26.

364

Herod. VII. 89. Josephs Forsvar I. 22.

365

Josephs Oldskrifter XI. 8.

366

Pausanias I. 6.

367

Diodor XVIII. 628. 641–43.

|**A:395**|US:321

De Hellenistiske Riger.

Da Man spurgde *Alexander* paa sit Yderste, hvem han vilde efterlade Riget, skal han have svaret "*den Dygtigste,*" og Man siger, det var hans sidste Ord: en stolt *Lig-Begængelse* med Kæmpe-Dyster vil mine Høvdinger give mig[368], og uagtet Sligt naturligviis endnu langt lettere lod sig sige bagefter end forud, kunde det dog godt ligne ham, og giver os i alt Fald den rette Syns-Punkt for hans Høvdingers Bedrifter, der kun under Eet, som en stolt Lig-Begængelse, et Øieblik kan fængsle vor Opmærksomhed.

Ved paa sin Døds-Seng at række *Perdikkas* sin Ring, som var Stor-Seiglet, havde Alexander gjort ham til Rigs-Forstander, og hos denne Høvding, der blev saaret mellem de Fremmerste for Theben, og havde siden deelt Ondt og Godt med Seier-Herren, kunde Man vel vente Ærbødighed for hans Minde; men deels efterlod Alexander ingen Kron-Prinds og deels kunde hans Rige ligesaalidt gaae i Arv, som hans Rolle; thi det var ikke som Konge i *Makedonien* han havde indtaget Asien, men som en *Lykke-Ridder,* der gik paa Æventyr, med en Hob Vove-Halse, der nu alt havde viist sig opsætsige mod ham selv og lod sig da naturligviis ikke styre af hans Skygge. Desuden, saa naar Vinden gaaer *imod Solen,* faaer Man gierne uroligt Veir, og Triumph-Toget fra Solens Nedgang mod dens Opgang viiste klarlig, at Verden var af Lave og det oprindelige Natur-Forhold, der ene kan love sig Varighed, forstyrret. *Fra Asien* havde *Europa* faaet sine Folk og sine Guder, og til Asien kunde Europa kun bringe enten sine Offere eller Død og Lænker, og det var Børnene som nu vilde beherske Forældrene, hvorom de umuelig kunde enes, og det var Efter-Tiden, der vilde opdrage For-Tiden, hvad aldrig kan lykkes. Den adstadige *Øster-*|A:396*Lænder* med sine faste Grund-Sætninger og langsomme afmaalte Skridt, kan *beherske* Verden, fordi han paa en Maade kan beherske sig selv, men den stundesløse *Europæer,* med sit umaadelige Hastværk, sine tusinde Indfald i een Time og ti Sind over een Dør-Tærskel, kan i det Høieste *tyrannisere Verden,* hvortil der enten udfordres en i sin Tid mageløs *Personlighed* eller den dybeste Afmagt i Folke-Kredsen. |US:322Selv *Alexander* følde ogsaa godt, at i Kredsen af tappre, herskesyge Makedoner og frisindede Græker vilde hans *sidste* Seier være hans fuldkomne Nederlag, derfor var det hans List saavelsom hans Lyst at forlænge Krigen, og derfor søgde han, svøbt i Perser-Kongens Purpur, ved Hjelp af *Ammon* og *Bacchos,* at forvandle baade sig og sine Høvdinger til Østerlændere, men som en uægte Gude-Søn var det ham naturligviis langt over Magten, det Hele blev et liderligt, latterligt, eftergjort Væsen, og Intet beviser vel klarere hans Fortvivlelse, end den æventyrlige Plan, Man fandt imellem hans Papirer: at befolke hele Asien med Europæer og Europa med Asiater[369]. Han havde imidlertid dog alt gjort en Prøve, ved at anlægge en Koloni af Græker i Tusind-Tal i det indre Asien, og lade, Man siger 30000, Persiske Drenge lære Græsk, mens han gjorde Toget til Indien[370], og hvorlidt Sligt end kunde hjelpe til at grunde et Græsk-Makedonisk Verdens-Rige, minder det os dog levende om det Kæmpe-Skridt, der begyndte med Kserxes og fuldførdes ved Alexander, til at sætte Perser og Græker, Asiater og Europæer i en følgerig Vexel-Virkning, og forberede Stiftelsen af de *Hellenistiske* Riger i *Syrien* og *Ægypten* ved Siden ad det *Græsk-Makedoniske*. Vel kan Intet af disse Riger i Universal-Historien tildrage sig vor særdeles Opmærksomhed, fordi *Græker-Aanden,* der skulde

besjælet de ny Stater, var |A:397en Folke-Aand, der ikke længer herskede hjemme og kunde det da aabenbar umuelig ude, ja, mod hvis fri Natur det netop streed at beherske Andre; men Stiftelsen og Varigheden af alle disse Riger under Eet, er dog en *Stats-Begivenhed,* vi for *Skolens* Skyld maae lægge Mærke til, da det var i disse Hellenistiske Despotier den *Græske* Skrive-Konst og *Videnskabelighed* saa at sige overlevede sig selv, til *uformodenligt* Gavn for *Efter-Verdenen*.

Perdikkas, der skulde være Formynder for Alexanders ufødte Søn, og halvtossede Halv-Broder: *Philip Aridæos,* havde egenlig slet intet Ryg-Styd, uden Alexanders Skygge og hans snilde Haand-Skriver, *Eumenes* fra *Kardia* (i *Romanien*), men skiøndt *Alexanders,* ligesaalidt som *Napoleons,* Skrivere kunde være fremmede for Sværd-Slag, var Eumenes dog mest øvet i at bruge Pennen, og brugde derfor Sværdet som en Pen, blot til at giøre sin Mening tydelig, hvad vel kan være til|US:323strækkeligt i et enkelt Slag, men ikke i en stor Successjons-Krig, hvor Sværdet alene skal skifte og dele. Begge Disse, der vilde beherske de Levende og Stærke i den Dødes og de Udueliges Navn, kom da tilkort[371], og det blev *Ptolomæos, Seleukos, Lysimachos, Kassander* og *Antigonos,* der deelde Byttet.

Lagiden *Ptolomæos* ansaae Man for en uægte Halv-Broder til Alexander, og en huul Broder var han; thi uden at række efter Meer end han kunde favne, stræbde han strax paa alle Maader at befæste sig i det *Ægyptiske* Statholderskab, holdt gode Miner med Alle, gik *Alexanders* Lig-Vogn i Møde med en Krigs-Hær, lige til Syrien, overtalde Ledsagerne til at afbryde Toget til Ammons-Templet og forlade Heltens Levninger i *Alexandrien,* og reiste ham der strax et Alter, hvortil han kunde støtte Thronen, han havde i Arbeide. *Perdikkas* mærkede vel Uraad og rykkede ind |A:398i Ægypten, men blev der myrdet af sine egne Ryttere, og skiøndt *Ptolomæos* siden enstund havde ondt nok ved at forsvare sig mod *Antigonos,* vandt han dog Seier, paasatte sig Kronen, da en Anden havde givet Exemplet, og blev Stam-Fader til en Række af *Ptolomæer,* som henved *trehundrede* Aar beherskede Ægypten, og viste næsten alle en særdeles Agtelse for lærde Mænd og Omhug for den berømte *Bog-Samling,* der var Thronens Jævn-Aldrende.

Seleukos blev strax efter *Alexanders* Død Høvding for Hest-Garden, hvori han havde tjent og udmærket sig paa det Indiske Tog, men kort efter blev han Stat-Holder i *Babylon,* og, skiøndt han engang over Hals og Hoved maatte flygte fra *Antigonos* til Ægypten, saa overlevede han dog ikke blot denne sin farlige Med-Beiler, men kom til at herske fra *Indus* til *Middel-Havet*. Han var, ligesom *Ptolomæos,* en dannet Mand, med Agtelse for boglig Konst, og en stor Ven af at anlægge Stæder med Græsk Befolkning, blandt hvilke især Hoved-Staden *Antiochia* ved Orontes og Handels-Staden

Seleukia ved *Tigris* er blevet meget berømte. Riget, han stiftede, bekiendt under Navn af det *Syriske*, vedblev vel ikke længe at være saa stort; men Landet mellem Tigris og Middel-Havet beholdt dog *Seleukiderne* over *to* Aarhundreder.

Lysimachos fra *Pella* havde tilligemed *Ptolomæos* været En af Alexanders syv Kammer-Herrer[372], og blev efter |US:324hans Død Stat-Holder i *Thrakien,* hvormed han forbandt en Deel af Lille-Asien, men blev dog ikke Stifter af noget varigt Rige. *Kassander* kom først til Alexander i Babylon, for at forsvare sin Fader *Antipater* mod de mange Klager over ham, fra Makedonien og Grækenland, hvor han under hele Toget var Statholder, og Mange skyldte ham og hans Broder for at have forgivet Helten. Rygtet om denne |**A:399**Forgivelse synes imidlertid kun at have havt sin Grund i Følelsen af det Unaturlige, der altid ligger i at store Mænd bortrykkes pludselig i deres bedste Alder[373], og for et saadant Rygte, hvis Smed *han* ingenlunde var, bør *Kassander* da ikke høre ilde; men for Resten lignede det ham rigtig nok at giøre hvad det skulde være, naar han kunde vente at vinde derved. Uagtet nemlig *Antipater,* efter *Perdikkas,* Konge-Skyggernes Formynder, følde, at hverken et saadant Værgemaal eller Statholderskaber kan gaae i Arv, og udnævnede desaarsag før sin Død en Anden af Alexanders gamle Venner (Polysperchon) til sin Efter-Mand, saa fandt *Kassander* det dog meget urimeligt, gjorde Opstand, indtog Makedonien og lod med koldt Blod, baade Alexanders gamle Moder *Olympias* og hans unge Søn myrde[374]. For den Priis fik han virkelig Riget, hvor han ogsaa byggede endeel nye Stæder, og deriblandt *Thessalonik* (Salonik), men han skal dog bestandig have skammet sig lidt ved at hedde Konge og gyst ved at see paa Alexanders Billed-Støtte i Delphi, og hans Sønner, hvoraf den Ene myrdede sin egen Moder, mistede Riget, som de sloges om, saa der blev ingen Konge-Slægt af dem[375].

Efter mange Omskiftelser kom *Antigoniderne* til omtrent *et* Aarhundrede at beklæde den *Makedoniske* Throne, og deres Stam-Fader *Antigonos,* der regnede sig til den gamle Konge-Slægt, lignede den ogsaa virkelig meer end Nogen af de Andre, der vilde arve Alexander. *Antigonos* maa have svunget sig op i den gamle Philips Tid, da vi Intet høre om hans Bedrifter paa Toget, thi at han var berømt, seer Man deraf at han strax fik *Phrygien, Lykien* og *Pamphylien* til Stat-Holderskab, og han fandt sig ventelig baade for gammel til at give Tid, og for |**A:400**stiv til at krumme sin Ryg for en Skygge; thi han trak Sværdet paa Timen, for, om mueligt, at giøre alle de Asiatiske Statholderskaber til et samlet Rige, for sig og sin |US:325haabefulde Søn: *Demetrios* Mur-Brækker (Poliorketes). Selv var ogsaa *Antigonos* en kongelig høi og smuk Mand, ligesaa snild som han var kiæk, en kiærlig Huus-Fader og kun istand til at handle slet i hvad *Euripides,* som han kiendte godt, kaldte yderste

Nødsfald, det vil sige "*for en Krone*." Sin gamle Ven *Eumenes,* som han forgiæves stræbde at omvende til den Tro, at han, "som den Dygtigste" var Alexanders retmæssige Eftermand, havde Antigonos værst ved tilgavns at overvinde; thi han var ogsaa baade snild og sei, men omsider, da han i *Persien* havde bemægtiget sig de *gamle Soldaters* Mammon, som var deres Gud, kiøbde han for den *Eumenes* af dem, og lod ham, da han endnu var ubøielig, skiøndt meget nødig, henrette[376]. Nu, ved den 116de Olympiades Begyndelse, var *Antigonos* paa sit Høieste, thi da *Seleukos,* der havde hjulpet ham mod Eumenes, til sin store Forundring, saae sig krævet til Regnskab af ham, som en Statholder, Man maatte see paa Fingrene, fandt han det raadeligst at flygte og overlod dermed indtil videre *Antigonos* hele *Kyri* Verdens-Rige, og det er mærkeligt, at denne Tids berømteste Historie-Skriver, *Hjeronymus* fra *Kardia*, som havde fulgt *Eumenes,* traadte nu i Tjeneste hos *Antigonos,* som den, Historien maatte holde sig til[377]. Netop nu begyndte ogsaa *Demetrios* sin krigeriske Løbe-Bane, hvorpaa Kronen syndes vis, da han snart blev berømt for at kunne indtage alle Folk med sin Person og alle Stæder med sit Skyts, som han stedse vidste at give en ny og fordeelagtig Skikkelse, og skiøndt han tabde det første Slag, |**A:401**han (ved Gaza) vovede mod den erfarne *Ptolomæos,* der antog sig den fordrevne *Seleukos,* vandt han derimod med sin nyskabte Flaade en fuldstændig Seier over *Ægypteren* til Søes under *Kypern*. Mileseren *Aristodem,* En af de fineste Hofmænd i sin Tid, var Overbringeren af denne glædelige Nyhed til *Antigonos* i *Kelæne,* og for ret at spænde Nysgierrigheden, svarede han ikke paa noget Spørgsmaal om Slagets Udfald, før den Gamle selv utaalmodig kom ham i Møde, men da raabde han høitidelig: Hil dig *Kong* Antigonos! Ptolomæos slagen, Kypern taget, sexten tusind og ottehundrede Fanger! Hil dig igien! svarede Antigonos, men har vi maattet vente paa Tidenden, saa vent nu ogsaa du paa Belønningen! Ved denne Leilighed udraabde imidlertid den forsamlede Mængde *Antigonos* og *Demetrios* til *Konger,* som de gierne |US:326hørde, og da de havde gjort Begyndelsen med at krone sig selv, fulgde de Andre Exemplet, men dog var det bestandig Bord-Skik i *Kelæne,* naar der blev drukket Skaaler, kun at kalde *Seleukos* Obersten for Elephanterne, *Ptolomæos* Admiralen og *Lysimachos* Skat-Mesteren, hvori disse Herrer naturligviis saae et nyt Beviis paa, at *Demetrios* og hans Fader betragtede dem som deres Undermænd[378]. Uagtet de derfor ei kunde forliges indbyrdes, sluttede de dog samtlig Forbund med *Kassander* mod Kongerne i *Kelæne,* og leverede dem et Hoved-Slag i Nærheden af *Ephesos,* som i Oldtiden var meget berømt under Navn af Slaget ved *Ipsos*. Her mødte Oldingen, alt over de Firsindstyve, sine Medbeilere, kiæk som alle Dage, men første Gang, siger Man, i ondt Lune; thi han var ellers aldrig muntrere og vittigere end netop paa Val-Pladsen. Han havde en Hær paa 70000

Fod-Folk og 10000 Ryttere, med omtrent det samme |A:402Antal Fiender, men han havde kun halvfjerdsindstyve *Elephanter* mod *Firehundrede,* saa her viste det sig, at *Seleukos* var Oberst for dem, og da *Demetrios* med Rytteriet havde vovet sig for yderlig, afskar disse Indiske Kasteller ham fra Fod-Folket, hvoraf tillige, efter nu brugelig Skik, Endeel gik over til Fienden. *Antigonos* faldt med Æren hvor han stod, og *Demetrios* reddede Livet, men det var ogsaa Alt hvad deres Venner kunde trøste sig med; thi Seier-Herrerne deelde Riget imellem sig, og skiøndt *Seleukos* kort efter, ved at beile til den deilige *Stratonike,* fik *Demetrios* til Sviger-Fader, undte han ham dog ikke *Tyrus* og *Sidon,* som var hans sidste Besiddelser i Asien. Efter mange sære Æventyr, og syv Aars Regiering i Makedonien, kom *Demetrios* vel endnu engang med en Hær til Asien, men kun for at falde i sin opirrede Sviger-Søns Hænder, som holdt ham i et mildt men bestandigt Fængsel til hans Død[379]. Hans Søn *Antigon* den Yngre, med Tilnavn *Gonatas,* maatte vel ogsaa, som Konge i *Makedonien,* prøve Lykkens Ustadighed, men døde dog paa Thronen og befæstede den, ved sine Undersaatters Hengivenhed, for et Aarhundrede.

Efter *Diodors* Regning stod Slaget ved *Ipsos* midt i den 119de Olympiade (omtrent 300 Aar f. Ch.), og med Forberedelserne til det slutter hvad Sammenhængende vi har tilbage af *hans Verdens-Historie,* hvorved vi følelig mindes om at tage Afskeed med Grækerne, og med *Pyrros* forsøge vor Lykke |US:327mod *Romerne;* men for at vi ret klarlig kan see, hvorledes Grækerne træde af fra den store Skue-Plads, maae vi endnu kaste et Blik paa *Grækenland* under *Alexander* og hans Høvdinger.

Paa Byttet, *Alexander* vandt ved Graniko, siger *Plutark,* han lod sætte den Indskrift: Dette tog Alexan|A:403der, Philips Søn, og *alle Græker* kun ingen *Spartaner,* fra de Asiatiske Barbarer, og dermed vilde han aabenbar giøre *Spartanerne* Skam, fordi de ikke vilde have ham til Feldt-Herre, men selv ansaae de det naturligviis for en Ære, og stræbde at benytte hans Fraværelse til hvad Man kaldte at sætte Grækenland i Frihed, medens det immer var Meningen at trække Herredømmet til sig. Efter Slaget ved *Arbela* syndes dem, det var den høie Tid, og de greb Leiligheden, da *Antipater* var sysselsat med at dæmpe et Oprør i Thrakien, til at samle hele Grækenlands Styrke, saa nær som *Athenens,* der, immer smigret af *Alexander* sad stille; men Antipater var snart ved Haanden, med en overlegen Hær og vandt en blodig Seier, uden dog at vove noget Angreb paa *Helte-Byen,* der i *Heraklidernes* Tid aldrig var indtaget. Kong *Agis,* stærkt saaret i Bringen, viste ogsaa, der var endnu Mod og Mands-Hjerte, thi da Nogle af hans Folk bar ham hjem og Fienden fulgde efter, befalede han sine Spartaner at redde Livet til bedre Tider, tog, hvilende paa det ene Knæ, selv imod Fienden og nedlagde endnu Nogle af dem, før han faldt[380]. Som en saadan

knæsunken men dog ei faldet Kæmpe værgede *Sparta* sig ogsaa endnu senere mod *Demetrios* Mur-Brækker, og, som vi skal høre, mod *Pyrros,* men hvem der skal giøre Opsigt paa den store Skue-Plads maa ikke blot slaaes godt, men tillige slaaes om noget Stort, og det var den *Græske Frihed* ikke længer, som vi klarlig see i dens Hoved-Stad *Athenen.*

Det er paa sit Sted anmærket, at *Demosthenes* havde sin Deel i den Opstand mod Alexander, det gamle *Theben* ene maatte bøde for, og skiøndt *Demades* overtalde Seier-Herren til at frafalde det, havde han dog først |A:404forlangt *Demosthenes* selv ottende Folke-Taler udleveret, i hvilken Anledning han, hvis Hoved stod nærmest paa Spil, sagde den Vittighed, at, udleverede Athenienserne dem, da var det som naar en Korn-Handler sender Kiøberen en Prøve og sælger dermed hele Klat|US:328ten. Det var heller ikke hans Skyld, at Athenienserne ikke understøttede *Agis* mod Antipater, men da *Harpalos,* der havde været Statholder i Babylon, mens Alexander var i Indien, hverken kunde giøre Regnskab eller turde oppebie Følgerne, og flygtede derfor til Athenen, fandt *Demosthenes* det dog ikke raadeligt at huse og hæle ham førend *Harpalos* sendte ham et *Guld-Bæger,* der havde stukket ham i Øinene og gjorde ham nu paa een Gang saa hæs, at han forstummede. *Harpalos* blev desuagtet jaget bort, og *Demosthenes,* som En af de bestukne Talere, dømt i svære Bøder og kastet i Fængsel, hvorfra han undveeg og skal, ved Udgangen af Byen, have seet op til Parthenon og sagt: Athene! hvor kan du dog finde Fornøielse i tre saa fæle, ubændige Dyr, som *Uglen, Dragen* og dette *Folk!* Saasnart Man derimod hørde at *Alexander* var død, fik Athenienserne Mod paa at sætte Grækenland i Frihed, og tilbagekaldte *Demosthenes* med stor Æres-Beviisning, og Alt tegnede særdeles godt; thi vel fattedes ***Spartanerne,*** men dog blev Antipater slaaet og maatte indslutte sig i *Zeitun* (Lamia), hvor han nødtes til at bede om Fred. Da Athenienserne imidlertid ei vilde høre om Andet end Overgivelse paa Naade og Unaade, trak Antipater Tiden ud, til de Forbundnes tappre Anfører, Athenienseren *Leosthenes,* ved et Lykke-Træf faldt, Grækerne blev kiede af det lange Feldt-Tog, og han selv fik Undsætning fra Asien, og leverede derpaa et Slag, hvori de vel ikke tabde stort Andet end Modet, men det var ogsaa Nok; thi enhver af Forbundets Lemmer maatte nu slutte særskilt Fred, og Athenienserne fik da ikke bedre Kiøb end at overgive sig paa |A:405*Naade* og *Unaade.* Nærmest gik det nu ud over Folke-Talerne, blandt hvilke *Hyperides,* som havde holdt Lig-Talen over *Leosthenes,* ei engang skal have faaet Lov til at døe, før *Tungen* var revet ham ud af Halsen, og Mesteren for dem Alle, *Demosthenes,* som var flygtet til den lille Øe Sfaeria (Kalauria) i Ængia-Bugten, blev ogsaa der hjemsøgt af *Thrakiske* Soldater, fandt det raadeligst selv ved Gift at ende sine Dage, og nedsank død ved *Altret* i et *Poseidons-Tempel,* hvor der for de Levende ei meer

var noget Fristed. *Athenen* maatte imidlertid ogsaa modtage *Makedonisk* Besætning, mange Tusinde af dets fattige Borgere forplantedes til *Thrakien,* i deres egne Øine som Slave-Kolonier, og da Athenienserne siden sendte *Demades,* der pleiede godt at kunne snakke sig tilrette med *Makedonerne,* til *Antipater* paa hans Døds-Seng, for at blive Besæt|US:329ningen kvit, var hans Svar kun en Befaling til Bøddelen at henrette *Demades,* som en tvetunget Forræder[381].

Hvorvidt nu virkelig denne aandfulde Taler var tvetunget, og hvorvidt *Demosthenes,* som var det ikke, lod sig betale af *Perserne* for, hvad han gjorde med Fornøielse: at ærgre *Makedonerne,* og om han virkelig lod sig bestikke af *Harpalos* til at tie med ham, det kan være et Spørgsmaal; thi Vidnesbyrdene er langt fra at være umistænkelige; men naar selv *Frihedens ypperste* Talsmænd staae som *tvetydige* Personer, og dens bedste Venner Intet vil opoffre for den, uden *Andres* Ære, Liv og Gods, da er aabenbar en klog Tyran det Bedste, Man kan taale!

Dog, det synes som Skæbnen høitidelig vilde retfærdiggiøre sin strænge Dom over *Athenes* mageløse Yndlings-|**A:406**Stad; thi der var en Mand, født samme Aar som *Sokrates* tømde Gift-Bægeret, en Discipel af *Plato,* saa ubestikkelig, at *Alexander* den Store end ikke med sin Vrede kunde true ham til at modtage en Venne-Gave, dybsindig, kiæk, kiærnefuld, billig og forsonlig, kort sagt: et Mønster paa en dydig og dygtig Stats-Mand, og denne sjeldne Ædling, *Phokion,* blev dog, saa at sige, daglig drillet og sværtet af *Demosthenes, Hyperides* og alle Folke-Talerne, og først paaskiønnet, efter i sit 82de Aar at have tømt Gift-Bægeret med *Sokratisk* Rolighed. Skiøndt en uforsagt Krigsmand, raadte han dog immer til at holde Fred med *Philip* og *Alexander,* det længste mueligt, fordi han kiendte deres Magt og Athenens Svaghed, og Umueligheden af at føre lykkelige Krige, hvor Alle vil mestre og Ingen lystre Anførerne, og da En af Folke-Lederne førend Slaget ved *Chæronea* spurgde: hvor han turde understaae sig at raade til Fred, da Sværdet allerede var draget, svarede han: jo, det tør jeg nok, uagtet det maa være i *Freds-Tid* du bliver min Over-Mand. Den Hjelp i Nøds-Fald, Man saa tit trængde til og altid fandt hos *Phokion,* reddede ham imidlertid fra at opoffres til Pøbelens Afguder, indtil *Polysperchon,* for at opveie *Kassander,* smigrede for Pøbelen i alle de Græske Stæder; men paa hans Anbefaling blev Oldingen dømt som en *Lands-Forræder,* fordi han, da Athenienserne ei turde holde Stand mod *Antipater,* havde sluttet Freden paa de taaleligste Vilkaar, der var tilfals[382].

|US:330Ja, som om dette endnu ikke var Nok til at blotte Atheniensernes Vanart, maatte der opføres et *Skue-Spil* inden Murene, der i Skamløshed overgik Alt hvad Man kunde formode. Helten i Stykket var *Demetrios* Muur-Brækker, den største *Skue-*

Spiller i Helte-Roller, Old-Tiden kiendte, og Mage til Optrin havde Man aldrig seet |A:407i *Piræos,* som da han kom seilende under falsk *Ægyptisk* Flag, og løb ind i Havnen med hele sin Flaade, just som Man opdagede Listen, hvorpaa man hørde hans Herold udraabe, at han kom blot for at uddrive den Makedoniske Besætning af Fæstningen og sætte de berømte *Athenienser* i fuldkommen Frihed. Vel havde Man reist *Demetrios* Phaleræos, der, som Kassanders Ven, havde staaet for Styret, ligesaamange Ære-Støtter, som der var Dage i et Aar, og Een i det Mindste kunde hans videnskabelige Brug af Tiden og milde Brug af Magten godt fortjent, men saa uegennyttige var Athenienserne nu blevet, at de elskede Friheden ikke for Gavnets men for Navnets Skyld, og der er ingen Tvivl om, at *Philosophen* jo var gaaet samme Vei, som hans knuste Ære-Støtter, hvis ikke hans *Navner:* Demetrios med Over-Magten, havde hjulpet ham afsted til *Ægypten,* hvor han, hos *Ptolomæos,* lagde Grunden til det *Alexandrinske Bibliothek* og lærde Væsen. Efterat nu ogsaa Fæstningen var taget og sløifet, udraabde Folket ei blot *Antigonos* og *Demetrios* til Kongelige Majestæter, som de endnu aldrig havde kaldt dem selv, men til *Byens Skyts-Guder,* efter hvis Præster Aarene herefter skulde opkaldes, ja, Folke-Lederne kappedes om at overbyde hinanden med Forslag til ligesaa latterlige som bespottelige Æres-Beviisninger, saa der endogsaa tilsidst udstædtes en Forordning om at raadspørge det *Demetriske Orakel* istedenfor det *Delphiske,* og da *Demetrios* vilde indvies i de *Eleusinske* Mysterier, uden at oppebie Tiden eller giennemgaae Graderne, befalede Man at ansee den indeværende Maaned i Dag for den Ene og i Morgen for den Anden af de forskiellige Tider, Lovene bestemde. Desuagtet, saa da *Demetrios,* efter Slaget ved *Ipsos,* haabede i Athenen at finde et sikkert Tilflugts-Sted, mødte Man ham alt paa Havet med den Beskeed, at han aldrig maatte tænke paa Sligt, da der var |A:408udkommet en Forordning, at intet *kronet Hoved* maatte taales i Byen[383].

Hvordan Athenienserne siden, da *Demetrios* igien kom til |US:331Kræfter og blev Konge i *Makedonien,* paa Ny forgudede ham, og hvor tit hver Græker-By i den forvirrede Tid skiftede Herrer, kan være os ligegyldigt; men Fælles-Kampen paa Liv og Død mod de *Galliske Barbarer,* hvor indskrænket og mat den end var, maae vi dog nødvendig, baade for dens egen Skyld og for hvad den minder om, et Øieblik dvæle ved.

Gallerne var en Sværm af raae Barbarer, om hvis Hjem-Stavn og Udvandring vi i Øvrigt Intet veed, og havde, Man siger kort efter den Peloponnesiske Krig hærget *Italien,* men gjorde dog først, fra *Thrakien* af, Indfald i *Makedonien,* da dette Land, efter mange Omskiftelser, var faldet i en Forræders Haand, som myrdede sin Velgiører: den Syriske *Seleukos*. Denne Niding, *Ptolomæos Keraunos,* faldt i et Slag mod Barbarerne, *Lysimachos* var alt i

Forveien faldet for *Seleukos, Pyrros* var i Italien, og Veien til Grækenland syndes da at staae Gallerne aaben. Dog, skiøndt Grækerne, svækkede, modfaldne og skadefroe ved *Makedoniens* Ulykke, kom seent paa Benene, kunde dog fremfor Alt *Athenienserne* ikke sove roelig, da Barbarerne øiensynlig truede *Hellas,* men stillede sig ved *Thermopylæ,* under *Kallips* Anførsel, med femhundrede Ryttere og tusinde Fodfolk, i Spidsen for en Borger-Hær paa omtrent 20000 Mand, mod 200000 Barbarer. Det paafølgende Slag har Grækerne naturligviis stræbt at skildre saa glimrende som mueligt, men faldt der kun *Fyrretive* paa deres Side, kan det dog ei have været meget haardnakket, og da *Gallerne* siden gik over Øta, for at falde Grækerne i Ryggen, reddede disse sig ombord paa de *Atheniensiske* |A:409Galeier og overlod det mest til Ætoler, Phokenser og den *Delphiske Apol* selv at forsvare sig mod *Brennus* og hans vilde Skarer, der især higede efter det berømte Tempels Skatte. Hvorledes det nu egenlig gik til med *Gallernes* Nederlag i *Phokis,* deels, som Man siger, ved Jord-Skiælv og Uveir, deels ved gamle *Helte-Skygger,* fra *Grækenland* og *Norden* (Hyperboræer), og endelig i Raseri for hinandens Haand, det lader sig nu saameget mindre oprede, som vore *ældste* Efterretninger er *tohundrede Aar yngre* end Begivenheden; men da Man fortæller os at *Brennus drak sig ihjel* i Viin, feiler Man dog neppe i den Formodning, at Barbarerne for en stor Deel har ødelagt dem selv ved Drukkenskab og deraf flydende Slags-Maal om Byttet. Da Resten under *Kichor* eller Akichor trak sig tilbage, fulgde *Athenienser* og *Bæoter* dem i Hælene og slog Mangfoldige, saa kun en ringe Levning reddede |US:332sig til Asien, hvor de nedsatte sig og gav deres ny Bopæl Navnet *Galatien*[384].

Dette ***Galliske*** Indbrud i *Grækenland,* forsikkrer *Pausanias,* skedte *netop* i det *andet* Aar af den *hundrede* og *fem* og *tyvende* Olympiade[385], og uden deraf at ville giøre et ligesaa bestemt Aars-Tal i vor Tids-Regning, maae vi dog lægge vel Mærke dertil, som den faste Punkt, vi, ved Over-Gangen fra *Grækenlands* til *Roms* Historie høit kan behøve, og nemt er det at huske, at der netop forløb *halvtredsindstyve Olympiader* (to Aarhundreder) fra *Kserxes* til *Brennus* fnøs ved Thermopylæ. I Øvrigt seer Man let, at det sidste Slag ved *Thermopylæ* ingen Sammen-Ligning taaler med det Første, men hvad der i vore Dage sædvanlig oversees, er den him|A:410melhøie Forskiel, der vilde være paa deres *historiske Vigtighed,* om de end havde været lige glimrende, fordi det Ene ligner *Morgen-Røden* til en deilig Dag, som Fuglene hilse med Sang og hvis Timer betegnes med Stor-Værk, medens det Andet, naar det var bedst, dog kun lignede en bleg Aften-Rødme, hvorved Fuglene kun kviddre og hvorpaa Mørket følger, mest med Søvn og Ørkesløshed eller med Gierninger, som ei taale Lyset. Derfor kan hundrede Folke-Færd kæmpe for deres Føde-Land, og hvad de

kalde deres Frihed, med samme Mod og Lykke som de gamle *Græker,* uden at *Menneske-Aanden,* hvem deres Liv og Idræt er fremmed, tager Deel deri, og kun fordi Efter-Tiden viiste, at der endnu i Grækenland var Levninger af de høiere Kræfter og den ædle Drift, der fordum gjorde det mageløst, kun derfor glæder Aanden sig ved at see *Gallerne* rave ved *Thermopylæ* og styrte ved *Delphi*. Nu derimod lytte vi gierne til Verset, *Atheniensene* satte paa deres unge Lands-Mands Skjold, der faldt som et Leonidas-Barn i "Bade-Porten."

Skjoldet, som Ynglingen ærekiær
Første Gang løfted i Herre-Færd,
Ønskede, *Kydias!* ved din Barm
Endnu at dække din venstre Arm;
Men da kun lever dit Helte-Ry,
Helliget være det Zeus i Sky!

|US:333*Sylla,* den Romerske Tyran, skaanede vel ligesaalidt denne lille Helligdom, som nogen Anden, da han forstyrrede *Athenen*[386], og Skjoldet er for længe siden hensmuldret med saamange Græske Æres-Tegn, men at vi veed, hvad der stod paa, og har i det Hele en saadan *Græsk* Beskrivelse af *Grækenland,* som *Pausanias* gav i den Romerske Keiser-Tid, det beviser allerede, at Grækenland, skiøndt sunket, var dog ingenlunde forgaaet, og hvorfor skulde vi ikke betragte *Ny-*|***A:411****Grækeren* som en *Kydias,* der, ubetimelig henrevet i sin første Daad, lever op igien til at slaae *Gallerne* af Marken og oplive Mindet om den *Græske Friheds* gyldne Tider!

368

Diodor XVII. 625.

369

Diodor XVIII. 629.

370

Diodor XVIII. 629–31. Plut. Alex.

371

Diodor XVIII.

372

Arrian VI. 28.

373

Diodor XVII. 625. Plut. Alex. Arrian VII. 27.

374

Diodor XVIII. 648. 653. 656. XIX. 690–91. 697–99. 728.

375

Diodor XVIII. 628. Plutarks Demetrios.

376

Diodor XVIII. 656. XIX. 693–94. Plutarks Eumenes og Demetrios.

377

Diodor XVIII. 650. 654. XIX. 695. 701.

378

Diodor XIX. 686. 715–17. XX. 757–61. Plutarks Demetrios.

379

Plutarks Demetrios.

380

Diodor XVI. 595. Plutarks Alexander.

381

Diodor XVII. 619–21. XVIII. 632–37. 653. Plutarks Demosthenes og Phokion.

382

Diodor XVII. 570. XVIII. 662–63. Plutarks Phokion.

383

Diodor XX. 756–57. Plutarks Demetrios. Diog. Laert. V. 5.

384

Diodor (Brudstykker) XXII. 16. Justin XIV. 5–8. Pausanias I. 3–4. X. 19–23.

385

Pausanias X. 23.

386

Pausanias X. 21.

Pyrros.

Fra *Epidamnos* (Dürazzo) til *Brundusium* eller Brentise (Brindisi) var det gamle Færge-Løb mellem *Grækenland* og *Italien,* og det kan *Pyrros* takke for, at han er blevet en vigtig Person i *Universal-Historien,* der ellers ikke synderlig ændser slige Lykke-Fristere, som staae i den Indbildning, at fordi der altid vil Lykke til Stor-Værk, Man ogsaa kan slumpe til at blive en stor Mand. *Pyrros* er nemlig blevet den Historiske *Charon,* der sætter os over fra den store Val-Plads til de *Dødes Rige,* eller med andre Ord: hans *Italienske* Tog er *Leddet* som forbinder de *Græske* og *Romerske* Bedrifter, saa Man klarlig seer, de udgiøre en sammenhængende Kiæde i Menneske-Slægtens Levnets-Løb. Hvad altsaa *Perser-Folket* er mellem Ebræer og Græker, det er *Pyrros* aabenbar mellem ***Græker*** og ***Romere****:* den Personlighed, der nødte dem til at ændse hinanden, og hvem deres *Historie-Skrivere* derfor, saa at sige, er halvt med hinanden om. Vist nok taber *Pyrros* ligesaameget i Anseelse, som han vinder i Vigtighed, ved denne Sammen-Ligning, thi ligesaa smaa som hans Bedrifter blive, ved at sammenlignes med et heelt Folke-Liv, ligesaa historisk lillebitte bliver følgelig han selv, men da det er for sin egen, ikke for hans Skyld, *Saga* lægger Mærke til ham, saa skader det

heller slet ikke.

|US:334*Pyrros* var for Resten lidt i Slægt med *Alexander* den Store, som det synes, hans Næst-Sødskendebarn, og roeste sig af at nedstamme i lige Linie fra den fodrappe og næsten skudfri *Achil,* med hvem han ogsaa virkelig har havt |A:412en fjern Lighed[387]. Hans Far-Fader *Arrybas,* som var samtidig med *Philip* i Makedonien, skal, efter *Romernes* Sigende, have faaet sin Opdragelse i *Athenen* og have begyndt at skrubhøvle de raae *Epiroter*, og skiøndt *Plutark* lader Dannelsen begynde lidt tidligere, stadfæster han dog Efterretningen om Barbariets langvarige Herredømme paa Kysten af det Adriatiske Hav[388]. Det Samme stadfæstes end mere ved Navnet *Molosser* (Bulbidere), som Man i Grækenland gav *Epiroterne,* og ved Landets hele følgende Historie, hvis berømteste Navn giennem to Aartusinder er *Skanderbeg* (Alexandrillo), der i det Høieste kan kaldes Middel-Alderens *Pyrros,* medens *Ali* Pascha i *Janina* blev vore Dages.

Pyrros mistede, som Spæd, sin Fader, og blev opfødt hos Kong Glaukias i *Illyrien,* hvem *Kassander* forgiæves skal have budt *tohundrede* Talenter for at udlevere ham, hvad ogsaa godt kan være rimeligt, naar hans Fader *Æakides,* som *Pausanias* melder, var *Olympias* hengiven[389]. I sin Ungdom kæmpede Pyrros uden Krone under *Demetrios,* gjorde forgiæves sit Bedste i Slaget ved *Ipsos* og kom som Gidsel til Ægypten, hvor han satte sig i Gunst hos Dronningen *Berenike,* ægtede hendes Daatter og besteg, ved Ægyptens Hjelp, sin Fædrene-Throne. Her fik han snart sin forrige Ven og Svoger *Demetrios,* som Konge i Makedonien, til Nabo, men dermed var ogsaa Venskabet ude og Pyrros hjalp til at skille Demetrios ved Makedonien, uden dog at kunne skaffe sig det selv.

Under disse Omstændigheder var det, der kom Sende-Bud til ham fra *Tarent* (Taranto) i Nedre-Italien, med Anmodning om at være dens Feldt-Herre i en Krig mod *Ro|A:413merne*, som den havde Folk men ei Kyndighed Nok til at holde Stangen. *Tarent* var en af de mange Helleniske Plante-Stæder i det saakaldte "*Stor-Grækenland*" fra Læggen rundt om Foden paa den store "Vand-Støvle" eller trindtomkring paa den *Neapolitanske* Strand-Bredd. Det er just ikke Meget, *Herodot* fortæller os om det *Italienske Grækenland*, hvor han ellers |US:335selv skal have sluttet sin Historie og endt sine Dage, men det er dog allerede en stor Oplysning, at *Sybariterne* (ved Tarent-Bugten) som var *Milesernes* Ungdoms-Venner og store Skyldnere, vendte dem Ryggen med Lykken i Hystaspis-Dagene, og at *Krotonienseren Phayllos* var den Eneste fra disse Egne, som med et Skib, han selv udrustede, tog Deel i Kampen mod Barbarerne og Æren ved Salamis[390]. Herved stadfæstes nemlig Sagnet om disse Græker-Stæders *tidlige* Anlæg, og vi forberedes paa at see dem, som ingen Ting, opsluges af *Romerne*. *Tarent* havde desuden ogsaa før *Herodots* Tid i Krigen

mod *Hyria* lidt det største Nederlag, han i den *Græske* Historie vidste af at sige[391], saa det er klart, *Tarentinerne* har regnet mere paa deres *Spartanske* Herkomst, der dog efter alles Vidnesbyrd var *uægte*[392], end paa deres virkelige Kræfter, da de indbildte sig, kun at mangle en *Anfører,* for at holde *Romerne* Stangen. Dette Indfald var saameget urimeligere, som de i deres idelige Krige med *Lukanerne,* der fik Hjelp fra *Rom,* havde havt to *Spartanske* Anførere, af hvilke den Ene, Kong *Archidam* tabde Slaget og faldt samme Dag som *Philip* vandt ved *Chæronea,* og den Anden, *Kleonymos,* tyranniserede dem, da *Pyrros* maatte flygte ved *Ipsos,* saa |A:414Man maatte sige, Exemplet fristede ligesaalidt som det nyttede[393].

Havde vi nu enten den Bog *Pyrros* selv efterlod om sine Bedrifter, eller den, hans Samtidige, *Hjeronimus* fra *Kardia* (i Romanien) skrev om den hele Hurlumhei efter Alexanders Død, da vilde vi vist nok været istand til at giøre os en anderledes levende Forestilling om *Romerne,* ved deres første *Indtrædelse* paa den *store Skue-Plads,* end vi kan nu, og vi kunde da let trøste os over, at den pæne *Liviske* Udmaling af dette Optrin er gaaet tabt; men dog er det en stor Lykke for os, ikke blot at der nylig er fundet Stumper om Tarentiner-Krigen af *Dionys* fra *Halikarnas,* men især at *Plutarks Pyrros* har reddet sig i det store Skibbrudd; thi han har aabenbar især øst af de *oprindelige* Kilder og de faa Ord han *tager* sine Helte af *Munden,* skildre dem langt bedre end de lange Taler, Andre *lægge* dem i den.

|US:336Saaledes, da *Epiroterne* kaldte *Pyrros* en *Ørn,* for hans Bedrifter i Makedonien, sagde han: I er selv mine *Vinger,* og at det virkelig kun var fremmede Fiere, han haabede baade at kunne flyve og prale med, høre vi grandt paa hans korte Samtale med sit Orakel *Kineas,* en berømt Lærling af *Demosthenes,* just som han stod færdig at gaae til *Italien;* thi da *Kineas* spurgde, hvad hans Hensigt egenlig var, naar han kunde være saa lykkelig at undertvinge *Romerne,* da svarede *Pyrros,* at saa vilde han indtage hele *Italien,* og saa *Sicilien,* og saa *Karthago* med hele *Lybien,* og saa naturligviis *Makedonien, Grækenland* og Alt hvad dertil hørde. Men saa, sagde *Kineas, hvad saa?* Ja saa, sagde *Pyrros,* saa vil vi slaae os til Ro, leve flot og slet ikke giøre Andet end more os. Men hvorfor da ikke begynde strax med det Sidste, sagde |A:415*Kineas,* og han havde aabenbar Ret, siden *Pyrros,* naar Lykken havde føiet ham i Alt, slet ikke vidste Noget at bruge den til, som var mindste *Lykke* værd[394].

Rom var dengang en saakaldt *Fri-Stad,* bestyret af en Hob stolte *Raad-Mænd* (Senatet) og af *to Borge-Mestere* (Consuler), som aarlig ombyttedes, og han, hvis Lodd det blev at drages med *Pyrros,* hedd Valerius *Lævinus*, til hvem Epiroteren skrev et lige saa bydende, som pralende Brev om at stikke Sværdet i Skeden og tage ham til Voldgifts-Mand, men fik til Svar, at Romerne jævnede helst

selv deres Trætter med Sværdet, brugde ingen Voldgifts-Mand og frygtede ingen Fiende. Vidste *Pyrros* det ikke før, at ei de han kom for at hjelpe, men de han skulde brydes med, var de ægte *Italienske Spartaner,* da fik han dog vist allerede herved en Formodning derom, som kun alt for klarlig stadfæstede sig i det paafølgende Slag, mellem *Heraklea* og *Pandosia* (vestenfor Tarentiner-Bugten); thi at *Barbarer* kunde saaledes holde Trop, det havde han aldrig tænkt, og han paa den sorte Hest med den hvide Sok, han hedd *Oplacus,* der ikke havde Øie for Andet end Kongen i Epiros, reed ham saaledes overende, skiøndt paa sit Livs Bekostning, at *Pyrros* fandt det raadeligst at kæmpe med saadanne Folk incognito. Vel beholdt han omsider Val-Pladsen, men det tilstod han selv, han især maatte takke sine *Elephanter* for, saa det er meer end Pral, naar *Trogus* siger, at "disse Makedoniske Uhyrer kiøs Romerne fra deres Seier," og *Fabricius* kunde have Ret til at |US:337sige, at *Epiroterne* havde ingenlunde overvundet *Romerne, Pyrros* havde kun slaaet *Lævinus*[395]. *Hjeronimus* sagde, der faldt i det Slag 7000 Mand af den Romerske og henved 3000 af den Epirotiske Hær, og naar *Dionys* fra *Halikarnas*|**A:416**giør Tretten af Tre og Syv til Femten, da lære vi kun deraf, at den gode Mand sagtens er uefterrettelig i meer end Tal[396].

Pyrros, som slet ingen Lyst havde til at vinde to saadanne Seire, hvoraf han selv tilstod *Tre* vilde være hans fuldkomne Ødelæggelse, sendte nu *Kineas* til Rom, for ædelmodig at tilbyde de Slagne Fred, og deres Ledere Stik-Penge til Roms Redning; men *Kineas* fandt med Forundring at i den By var alle Dørre lukt for Guld og ei ret mange Øren aabne for smukke Tale-Maader, medens alle Raad-Mændene sad og kroede dem i Sædet, som de var Konger, og den gamle *Appius Claudius* lod sig bære ind, for at minde dem om, hvordan Man i hans Ungdom broutede af, at var *Alexander* den *Store* kommet til Italien, skulde han vist aldrig kommet derfra med Æren, og nu, sagde han, maatte jeg derimod ønske, jeg var ligesaa døv, som jeg er blind, da jeg hører, der ymtes om, at denne *Epiroter,* der har væltet sig i Støvet for en af *Alexanders Drabanter,* og er egenlig rømt hid for at slippe fra sine Fiender, at han ikke blot skulde slippe heelskindet bort, men anbefales til *Samniters* og *Tarentiners* Tak, for Torten, han har gjort Romerne. Der blev da Intet af Freden, og *Fabricius,* som kom til *Pyrros,* for at handle om Fangernes Udvexling, forbausede ham storlig, thi da han, blandt Andet, fortalde *Romeren* om den ny Viismand i Grækenland (Epikur), der lærde, at Guderne brød dem ikke om Verden, men morede sig kun i Ørkesløshed og at hvem der vilde være from og lykkelig, skulde deri efterligne dem, da svarede *Fabricius* blot: gid *Pyrros* og *Samniterne* maae blive i den Tro, saalænge vi har Krig med dem! Næste Aar var *Fabricius* Borge-Mester, og fik et Brev fra Kongens Liv-Læge, hvori han tilbød sig, for en passende Betaling, at

forgive ham, men begge |A:417Borge-Mesterne enedes om at sende *Pyrros* Brevet, tilligemed Et fra dem selv saa lydende: du synes kun slet at forstaae at vælge enten Venner eller Fiender; thi af Vedlagte vil du erfare, at du fører Krig med ærlige Folk og slaaer din Lid til Skielmer. Det er i Øvrigt ikke for Venskabs Skyld vi lade dig dette vide, men for ei ved din |US:338Ulykke at faae et ondt Ord paa os, som om vi brugde List, for vi fattedes Magt!

Da Romerne slet ikke vilde slutte Fred, uden paa det Vilkaar, at *Pyrros* strax skulde rømme Italien, maatte han for sin Æres Skyld holde nok et Slag, som han ogsaa med Møie vandt, men mistede halvfjerdetusinde af sine bedste Folk, saa det var ham kun en daarlig Trøst, at Romerne mistede henved det Dobbelte, og han var nu sjæleglad over det gode Paaskud han fik til at indskibe sig, ved det der kom Bud fra *Sicilien* til ham, om at komme derover og jage *Karthaginenserne* ud[397].

Sicilien er, som Man veed, en deilig Øe, kun en halv Miil sydenfor Italien, hvor, efter Mytherne, *Dimiter* (Ceres) havde hjemme med sin Axe-Krands, og hvor *Persephone* (Proserpina) plukkede Blomster, da hun bortførdes af Pluto, men hvor ogsaa de frygtelige *Kykloper* havde deres Smedde i Ætna, hvor de hamrede paa Torden-Kiler, saa Jorden skjalv og det gnistrede i Sky, og hvordan det end ellers hænger sammen med saadanne Myther, seer Man dog strax, at de der smeddede dem, havde gode Øine; thi den Idylliske Muse gik jo skinbarlig med *Theokrit* og *Moschos,* og plukkede Blomster paa *Sicilien,* ved Siden ad de Romerske *Kykloper,* og hverken paa Jord-Skiælv eller Veir-Lys har Øen nogen Tid havt Mangel. De Gamle kaldte den *Tre-Hjørningen,* for sin trekantede Skabning, men den |A:418kan ogsaa kaldes saa, fordi det *Tyriske Panormos* (Palermo) paa den nordlige, det *Græske Syrakus* (Siragosa) paa den østlige og det *Kartaginensiske Lilybæum* (Marsala) paa den sydlige Kyst, vidne om, at tre Sø-Magter stredes om denne Perle, uden at det lykkedes Nogen af dem at blive ene derom. *Grækerne,* der ogsaa paa Sønder-Siden anlagde Stæder som *Gela* (ved Alicate) og *Agrigent* (Girgenti), havde imidlertid længe den bedste Udsigt dertil, men de kunde aldrig forliges, og vi lære af *Herodot,* at i Perser-Krigens Dage, da *Tyrannerne* sloges om Ene-Vælde, fik *Karthaginenserne* først det Indpas, der nu truede med at giøre hele Øen til deres Bytte.

Dog, ogsaa her vil vi høre ham selv, sagtens for sidste Gang, da vi derved baade for et Øieblik sættes tilbage i bedre Tider |US:339og ind i de Nærværende. Tyrannen *Gelon* fra *Gela,* hvor hans Fædre længe havde været de underjordiske Guders Ypperste-Præster, stod dengang for Styret i *Syrakus,* og herskede saa godt som enevældig paa *Sicilien,* og ham gik der da blandt Andre Bud til om Hjelp, da *Kserxes* truede Grækenland; men da *Spartaneren Syagros* havde forestillet ham den fælles Fare og Græker-Aandens Krav, svarede

han først med Bebreidelser for, at Grækerne ikke havde staaet ham bi, og gav derpaa den Erklæring, at naar han maatte føre an, men ellers ikke, vilde han komme til Hjelp med tohundrede Skibe, 20000 Fod-Folk, 2000 Ryttere, ligesaamange Bue-Skytter og ligesaamange Slynge-Kastere og ei alene underholde dem, men hele den Græske Hær paa sin Bekostning. Dertil svarede *Syagros:* da maatte Pelopiden *Agamemnon* vende sig i Graven, om han hørde, *Spartanerne* stillede sig under den *Syrakusanske Gelons* Banner, nei, vil du ikke tjene under os, da behøve vi ikke din Hjelp. Det ærgrede Tyrannen, men bragde ham dog til at tage Tonen lidt lavere, saa han tilbød *Spartanerne* selv |A:419at bestemme, om de vilde føre an til Lands eller til Vands, og kun overlade ham Æren ved den ene Side; men da tog *Athenienseren* Ordet og sagde: Grækenland har ikke sendt os til Kongen i Syrakus, fordi det fattedes en Feldt-Herre, men fordi det trængde til Folke-Hjelp, og da Talen var om den øverste Plads, lod vi *Spartanerne* svare, men om de nu vilde give Slip paa Anførselen til Søes, mener du da vi, som er Grækenlands største Sø-Magt, taaler nogen Anden over os, vi som alene i Sandhed beboe vore Stam-Fædres Land, og hvis Fyrste fik den høieste Roes af *Homer,* for den herlige Orden han holdt i sin Hær for *Ilion!* Velan, sagde Gelon, siden I ingen Feldt-Herre behøve, men kun Folk, og I vil beholde Alting selv, saa skynd jer nu hjem til Grækenland og hils fra mig, at jeres Aar har ingen Vaar! Da nu *Gelon* ventede at Perserne vandt Seier, men vilde dog være sikker i sin Sag, sendte han *Kadmos* den *Retfærdige* fra *Kos* (Stanko), der af Agtelse for Retten havde nedlagt Regieringen i sin Hjem-Stavn, til *Delphi* med store Skatte, som han, hvis *Kserxes* vandt, men ellers ikke, skulde bringe ham tilligemed "Jord og Vand" til Hyldings-Tegn. Dette er *Grækernes* Fortælling, men *Sicilianerne* derimod paastaae, at *Gelon* vilde gierne hjulpet Grækenland, men kunde ikke, fordi Tyrannen fra *Himera,* som var fordrevet af ham i *Agrigent,* førde just dengang en Hær af 300000 Barbarer, under *Karthaginenseren Hamilkar,* Hannos Søn, til Øen, og |US:340Hoved-Slaget der skaffede *Gelon* Fred, stod netop samme Dag, som det ved *Salamis*[398].

Ogsaa i dette Stykke, som i saa mange, har Efter-Tiden bevidnet den gamle "Halikarnassers" Nøiagtighed; thi ***Sicilianeren*** *Diodor,* hans Eftermand, som Universal-Histori|A:420ker, har Intet om Afslaget, men beretter tvertimod, at *Gelon,* efter Slaget ved *Himera,* hvor *Hamilkar* faldt, vilde strax faret afsted for at hjelpe Grækerne mod Perserne, hvis han ikke havde faaet Tidende om Seiren ved *Salamis*[399]. Samme Forfatter sætter ogsaa begge Begivenheder i nøieste Forbindelse, paastaaende, der var en Aftale mellem *Perser* og *Karthaginenser* om paa een Gang at angribe Grækenland og Sicilien, men hverken har Man endnu i Herodots Tid ymtet om Sligt, ikke heller har det

mindste Rimelighed; men vel maae vi paa hans Ord troe, at Syrakusanerne dyrkede *Gelon* som en *Halv-Gud,* saa det var intet Under Man kaldte *Sicilien "Tyrannernes Fædreneland,"* da det endog burde hedt deres *Himmerig*. Under den *Peloponnesiske* Krig, da Athenienserne vilde indtaget *Sicilien,* og derved banet sig Vei til *Italien* og *Afrika,* var *Karthaginenserne* endnu ikke synderlig mægtige paa Øen, men siden finde vi dem idelig i Krig med *Syrakus* om det Hele, uden dog at komme vidt, enten med den Tyran *(Dionys),* der begynder eller med ham *(Agathokles),* der slutter det *fjerde* Aarhundrede, for hvilken Sidste de endog enstund maatte flygte paa Havet og skiælve i *Afrika* selv[400]. Først nyelig, efter at denne *Pottemager-Helt,* sat sammen af Jern og Leer, havde endt sit frygtelige Løb og sin latterlige Bane, var *Karthaginenserne* kommet til at spille Mester. *Pyrros* havde imidlertid med velberaad Hug ægtet Pottemager-Heltens Daatter *Lanassa,* ikke blot for at faae *Korkyra* (Korfu), som *Agathokles* havde indtaget, i Med-Gift, men for at have et Slags Krav paa hele *Sicilien,* og *Karthaginenserne,* hvis Opmærksomhed det ingenlunde var undgaaet, havde derfor meget venskabelig tilbudt *Romerne* Hjelpe-|A:421Tropper mod den fælles Fiende, men naturligviis fundet dem meget baade for stolte og for kloge til at tage derimod[401]. De stræbde ogsaa at formene *Pyrros* Over-Gangen til *Sicilien,* men forgiæves, og nu tegnede det kun slet for dem, thi *Syrakus* og |US:341alle de Græske Stæder aabnede Portene for *Pyrros,* og efterat han, som en Herkules, havde stormet Bjerg-Fæstningen *Eryx* (ved Trapano), faldt baade *Panormos* (Palermo) og alle Karthaginensiske Stæder, saa nær som *Lilybæum* (Marsala), i hans Hænder. *Karthaginenserne* vilde nu gierne, paa Kiøbmands-Viis, klaret Sagen med rede Penge, men skiøndt *Pyrros* ikke skal have været utilbøielig til at slutte en fordeelagtig Handel, skammede han sig dog for *Sicilianerne,* og erklærede, at kun det vilde Hav skulde være Grændsen mellem *Græker* og *Karthaginenser*. I saa dyre Domme vilde Disse ingenlunde kiøbe Freden, og ved kiækt at forsvare *Lilybæum,* gav de *Pyrros* Tid til baade at blive kied ad Lange-Legen og at giøre sig forhadt hos Grækerne, hvorpaa Bladet øiensynlig vendte sig, og saasnart der nu kom Bud fra *Tarent,* at Romerne var seierrige, greb han Paaskuddet til at rømme Øen. Det blev ogsaa virkelig en Rømning, thi den Karthaginensiske Flaade angreb ham underveis og tog Endeel af hans Skibe, og Skattene, han røvede ud af *Persephones* Tempel, i *Lokri,* var han saa langt fra at høste Nytte af, at han ikke blot, efter en Stranding, gav dem tilbage, men bekiendte selv at de gjorde hans Ulykke, ved at skaffe ham Gudernes Vrede paa Halsen. Før han leverede *Romerne* det næste Slag, spyttede han Blod og mistede Endeel af sine Tænder i Drømme, og da Romerne fældte den første *Elephant,* var Epiroternes Mod og dermed Slaget tabt. Hvor fuldstændig Seieren var paa Romernes Side, vidste de

Gamle derfor ikke bedre at udtrykke, |A:422end: Romerne dræbde to Elephanter og fangede Otte levende, og *Pyrros* var glad, han slap hjem til Epiros[402].

Efter saaledes at have tumlet sig i sex Aar med *Romere* og *Karthaginenser,* og drømt om at see En af sine Sønner paa *Siciliens* og den Anden paa *Italiens* Throne, viiste *Pyrros* fuldelig, at den gamle *Antigonos* med Rette sagde om ham: han er en Spiller, som slaaer immer høiest Øine, men vinder dog aldrig; thi han havde ikke engang vundet den Klogskab at slaae sig til Ro. Vi skulde imidlertid være kloge nok til at lade ham uændset øve sine sidste Ridder-Spil i Makedonien og Grækenland, naar han ikke havde givet Spartanerne Leilighed til at vise os, hvor smukt de endnu kæmpede med Døden. *Pyrros* kom nemlig hovedkulds over Byen, mens Kongen med det |US:342bedste unge Mandskab var paa *Kreta,* og da Sparta ingen Mure havde, kunde Ingen forbudt ham at rykke ind, men da det var Aften, syndes han, det hastede ikke, og Natten brugde de Spartanske Oldinger og Kvinder til at grave eller dog oprense en breed Grøft mellem sig og Fienden, og ved Hjelp deraf danne en Vogn-Borg mod Elephanterne, mens de unge Karle, der skulde slaaes om Morgenen, hvilede sig. Hele den følgende Dag blev der kæmpet uafladelig, uden at *Pyrros* kunde trænge ind i ***Sparta,*** og det nyttede ham ikke, at han den anden Morgen fordreiede det smukke Sted i Iliaden:

Ei til Lykke-Varsel andet
Trænger Kamp for Fædre-Landet[403]!

thi vel tillod Stavelse-Maalet ham bedre paa Græsk end paa Dansk at putte "*Pyrros*" ind, istedenfor "Fædrene-Landet," men Skæbnen holdt paa den rette Læse-Maade, og sendte |A:423de trætte Spartaner ei blot deres eget Mandskab tilbage fra *Kreta,* men tillige Forstærkning fra *Korinth,* saa *Pyrros,* der havde stormet saamangen stærk Fæstning, maatte med Skamme forlade den aabne By, og sande: der kæmpedes dog endnu ensteds i Grækenland bedre for Fæderne-Landet end for *Pyrros* Pande-Flækker og Plynder-Greve[404].

Sit Maal fandt nu ogsaa det urolige Hoved snart i *Argos,* hvor han brød ind om Natten og faldt i Dagningen for Kvinde-Haand, i det en Moder, seende ham fra Høiden gaae hendes Søn paa Klingen, kastede i sin Angest en stor Tag-Steen efter ham, som ramde og knuste hans nøgne Isse[405]. Med hans Sønne-Sønner uddøde hans mandlige Afkom, og deres Syster *Deidamia,* som lod *Epiroterne* regiere sig selv, blev myrdet af dem i et Opløb, hvorpaa fulgde en almindelig Forstyrrelse, der først hævedes ved *Romersk Krigs-Tugt,* og i den Anledning giør *Pausanias* den fine Bemærkning, at *Athenen* er den *eneste* Stad, der hævede sig under Demokratiet,

fordi Mængden der hævede sig mindst over Lovene[406].

Polyb melder, at *Pyrros* gik til *Italien Aaret før* Gallerne brød ind i Grækenland[407], altsaa, efter *Pausanias,* |US:343netop med den 125de Olympiades Begyndelse (omtrent 280 f. Ch.), da *Rom,* efter gammel Regning, havde staaet 476 Aar eller dog ved det Pas, thi det kommer os ikke an paa nogle faa Aar meer eller mindre, men blot paa en forsvarlig Oplysning om Forholdet mellem den *Græske* og *Romerske Tids-Regning*.

387

Plutarks Pyrros. Pausanias I. 11.

388

Justin XVII. 3. Diodor XVI. 548. Plutarks Pyrros.

389

Plutarks Pyrros. Pausanias I. 11.

390

Herod. V. 44–45. VI. 21. VIII. 47.

391

Herod. VII. 170.

392

Diodor XV. 492. Justin III. 4. Dionys (Vatikanske Brudstykker) XVII. 1–2.

393

Diodor XVI. 543. 556. XX. 787.

394

Plutarks Pyrros.

395

Justin XVIII. 1.

396

Plut. Pyrros.

397

Plutarks Pyrros.

398

Herod. VII. 145. 153–66.

399

Diodor XI. 256.

400

Diodor XV. 465–67. XX. 749. 769–74.

401

Justin XVIII. 2. Plutarks Pyrros.

402

Dionys (Brudstykkerne) XIX. 6–14. Diodor (Brudstykker) XXII. 14. 17. XXV. 21. Pausanias I. 12–13.

403

Iliaden XII. 243.

404

Plutarks Pyrros. Justin. XXV. 4.
405

Justin. XXV. 5. Plutarks Pyrros.
406

Justin. XXVIII. 3. Pausanias IV. 35.
407

Polyb. I. 6. Pausanias X. 23.
|**A:424**|VU:72

Romerne.

Herodot taler ligesaalidt om *Rom* som *Moses* om *Grækenland,* og *Hieronymus* fra *Kardia* var formodenlig den første Græske Historie-Skriver, som, under Beskrivelsen af *Pyrros-Toget,* indførde dette Navn i Verdens Aar-Bøger, hvor det nu snart, som *Pharaos* magre Kiøer og svange Ax, skulde opsluge alle store og kiernefulde Navne, uden dog derved at vinde mindste Livs-Fylde, da det tvertimod blev tommere, jo meer det udspiledes, og staaer nu for alle Slægter som Kiendings-Navnet paa den *falske Aands-Kraft,* der er "Urettens Hemmelighed," kan aflive Alt men Intet oplive, og er altsaa kun den *levende Død* og *overvældende Afmagt!* Dette er vel endnu ingenlunde, i Almindelighed talt, de Lærdes Mening, men det maa ligefuldt i *Verdens-Historien* forudsættes som en afgjort Sag, der har beviist sig selv, og jo klogere Man bliver derpaa, desmindre fordyber Man sig i Drøftelsen, da det kun er et sørgeligt |VU:73Liv "at drages med Døden" og et udsvævende Haab "tilgavns at slaae en Død ihjel," medens det unægtelig er klogest at undgaae Døden, saalænge det med Æren lader sig gjøre, og er en stor Lykke at kunne slaae den hen med Spas, naar den bliver altfor paatrængende. Man sige om *Templet i Jerusalem* hvad Man vil, saa laae det høit og aabnede en deilig Udsigt, og *Spartaneren Chilon,* som var En af *de syv Vise* i Grækenland, havde udentvivl Ret i, at det dog egenlig er paa "*de gode Udsigter*", Man kjender den sande *Oplysning*[408]. Om *Torvet* og *Bue-Gangene* i *Athenen* kan Man vist nok sige mange baade træffende og bidende Vittigheder; men der blev dog ogsaa sagt Mange, og der blev baade sagt og gjort meget Godt og Glædeligt, der kun kan siges og gjøres, hvor *Menneske-Aanden* er i sit Element, som *Fri*|*US:344heden,* brugt eller |**A:425**misbrugt, aldrig ophører at være. Den *Romerske Leir* og *Hoved-Vagten* i *Rom* var endelig vist nok ikke at spase med, og de kunde lettelig skaffe sig større Lov-Taler, end de fortjende, men derfor blev de dog lige lidt et virkeligt *Pantheon, Frihedens* Hjem og *Videnskabernes* Sæde, men blev med velberaad Hug en mageløs Plante-Skole for *Ugudelighed, Trældom* og *Aands-Foragt,* saa Man behøver ikke at

være meget kræsen, for at væmmes ved den Romerske *Forklaring* af *Menneske-Livet;* thi det gjorde selv Roms berømte Lov-Taler, som tilstod, at Frugten af Helte-Livet *der* var en aldeles *ulægelig Helsot*[409].

Man seer nemlig strax, at af de *tre Hoved-Folk* i Old-Tiden, der selv har beskrevet deres Liv og derved lært os at kiende deres Gaver, var Ebræerne *Kirke-Folket,* Grækerne *Stats-Folket,* og Romerne *Skole-Folket,* som naturligviis kun med Forstand skulde tilegne sig og forklare Alt hvad der var sandt og godt hos deres Forgiængere, saa det var Skam at forlange enten en ny Aabenbaring eller et nyt Epos og en ny Regierings-Form af Romerne, men en ny *Vidskab* eller *Erfarings-Klogskab,* der, med dyb Ærbødighed for Menneske-Livets Old-Sager, lærde sig til at forstaae og forklare dem, det var aabenbar, hvad Man trængde til og hvad *Rom* skulde udviklet. Naar vi imidlertid, ikke blot af *Jødernes* |VU:74Hellige Skrift, men af hele Verdens-Historien, see, at *Mennesket* var *faldet,* og at Intet af de gamle Folk, der blev dem selv overladt, havde gjort sin beskikkede Deel af Slægtens Helte-Gierning, men fuskede kun derpaa; da blive vi ogsaa billige i vore Fordringer til *Rom* og indrømme strax, at *Vantro* og *Herske-Syge* ere ligesaa *naturlige* Lyder for den menneskelige *Fornuft* og *Forstand,* som *Overtro* og *Grusomhed* for *Phan*|***A:426****tasien,* eller *Selvraadighed* og *Vellyst* for *Følelsen*. Har nu desuden *Asiens* og *Grækenlands* Historie lært os, at *Perseus* havde levet sin Alder ud og *Ikaros* var druknet med sine smeltede Vox-Vinger, eller med andre Ord: at de gamle *Konge-Slægter,* som udregnede deres Herkomst fra *Guderne* og stræbde at ligne dem, var uddøde, og de ædle men forvovne *Helte,* der indlod sig i Vædde-Strid med "*Olymperne*" havde kiøbt Æren paa Livets Bekostning, saa baade Kroner og Krandse |US:345var nu kun Tvistens Æbler mellem en uregierlig Pøbel og herskesyge Tyranner, see, da blive vi endog historisk forligte med det *Romerske Uhyre,* som et *nødvendigt Onde*. Dette er vist nok kun mueligt, fordi vi veed, at *Forsynet* havde *Christendommen* i Bag-Haanden, der kunde *opvække Døde,* og dog *ei* komme *før Tidens Fylde,* naar alle Hoved-Folkene havde udspillet deres naturlige Rolle og forspildt hvad de kaldte deres Lykke; men *uden Christendommen* var *vi* aabenbar heller aldrig kommet til at skrive Haand-Bøger i Universal-Historien, saa det Ene følger af det Andet.

Altsaa, det *Romerske Jern-Septer* skal vi betragte som et *nødvendigt Onde,* der, efter Omstændighederne, var det Bedste, der kunde times Old-Tiden, hvorfor vi ogsaa see, at de klogeste Folk i Grækenland alt længe ansaae en *skikkelig Tyran* selv blandt Græker for den største Velgjerning. Den vise *Sokrates* vilde nok gjort En af den *Atheniensiske* Junker *Alkibiades,* men det var et fortvivlet Forsøg, som umuelig kunde lykkes! Den vise *Plato* maa vel have troet, *Tyrannerne* faldt bedst i "deres Fæderne-Land" thi det

Eneste, Man veed han prøvede sin "Stats-Konst" paa, var at omskabe den Syrakusanske Tyran *Dionys* efter sit Ideal, men hvor gierne *Dionys* end gad havt lærde Folk om sig, og hvor stor en Nar han end var efter at blive roest i *Athenen,* fandt han dog, Man |A:427kunde ikke kiøbe Guld for dyrt og solgde derfor Philosophen til Slave. Den vise *Aristoteles* havde vel bedre Lykke, thi hans Dis|VU:75cipel, *Konge-Sønnen Alexander,* blev i det mindste baade en stor og *ædel Tyran;* men deels var dog selv han meget for følsom og sværmerisk til *ordenlig* at føre Jern-Septeret, og desuden trængde Verden til en Tyran, der, om ikke just udødelig, dog kunde leve nogenlunde skikkelig et *Par hundrede Aar*. Her var da gode Raad dyre, men ved *Pyrros-Toget* opdagede Man pludselig, at i en Afkrog af "Hesperidernes Have" laae der en By, vel ikke, som Taleren *Kineas* rhetorisk udtrykde sig "*fuld* af *Konger*" men dog fuld af forsvarligt Tømmer til den mest *kolossalske* og seilivede *Tyran,* Man kunde ønske sig, og med alle de Anlæg, der hørde til at undertvinge hele Verden og beherske den fornuftig. Troede vi end hidtil, at *Skæbnen* var *blind,* maatte vi dog vel her kunde tage og føle paa, at den tvertimod er et *klarøiet Forsyn,* der i Tide sørger for de Redskaber, Det behøver; thi at *Rom* ikke var bygt paa een Dag, er med Rette blevet til et Ord-|US:346Sprog, og er det end ikke saa afgjort, som Man har meent, at *Romulus* var samtidig med *Salmanassar* og Aarene efter Byens Anlæg hardtad ligesaa mange som efter den *første Olympiade*, saa kan dog den *første Borge-Mester* i *Rom* ei have været meget yngre end den første Tyran (Pisistrat) i *Athenen* og den Bedste (Kyrus) i *Asien*.

Vi see nemlig strax paa *Herodot,* at han og de *Asiatiske Græker* har betragtet *Italien,* omtrent, som vi betragte *Amerika,* saa *Rom* kan i hans Tid vel ikke have gjort synderlig Opsigt, siden han ikke nævner den, men han kan derfor godt have kiendt ligesaa meget til den, som vi kiende til Doctor *Francias* Stat i *Paraguay,* der om to Aarhundreder meget muelig kan være den Mægtigste i hele Syd-Amerika, skiøndt den endnu kun ved et sært Tilfælde eller |A:428ved en reen Feiltagelse kan nævnes i Verdens-Historien. *Tyrrhenerne* eller (som han kalder dem) *Tyrsinerne* var det berømte Handels-Folk paa *Vest-Kysten,* og fra *Kampanien,* sønderom, var *Italien* ombæltet med Græske Anlæg, men hvilke *Barbarer* der boede inde ved *Po* og *Tiber,* spurgde neppe en *Europæisk* end sige en *Asiatisk* Græker om[410]. Derimod maae vi finde det meget rimeligt, hvad *Polyb* beretter, at *Karthaginenserne,* som plyndrede paa alle Kyster i Vesten, hvor de ikke handlede, havde allerede, *syv Olympiader* før *Kserxes* rykkede mod Græken|VU:76land, truffet en skriftlig Overeenskomst med *Roms første* Borge-Mestere[411], og i dette Brevskab see vi Tyrannen "da han var meget lille" og raadte kun for en Strimmel af Kirke-Staten: fra *Tiberen* ned over de *Pontinske* Moser til *Monte Circello*. *Hvordan* han nu i de følgende to

Aarhundreder var voxet baade *Tyrrhener, Græker* og *Samniter* over Hovedet, det har Man hidtil i hele den *Latinske Christenhed,* og fremfor Alt i det fri *England,* med Riset haandgribelig viist den studerende Ungdom, og trøstet dem med Haabet om at blive "Verdens Lys" naar de ret satte dem ind i hans Tanke-Gang; men i Verdens-Historien har vi Ærgrelse nok af Tyrannerne, naar de blive store, saa vi fristes hverken til at gribe efter dem, saasnart de komme ud af Ægget, eller til at opklække dem Beundrere. Desuden, saa om *Tyrannen* ogsaa i sin Ungdom havde været endnu en ædlere Helt end *Theseus* og *Herakles,* kunde vi dog her ei indlade |US:347os paa hans Bedrifter, deels fordi de er *usikkre* og deels fordi de i alt Fald kun øvedes i en snever Kreds, *udenfor* den store Skue-Plads. Det Sidste er af sig selv indlysende og Grund Nok til at springe baade over de *syv Konger* og mangfoldige |**A:429***Borge-Mestere,* men det bør dog ogsaa vides, at *Romerne* fik deres *første* Historie-Skrivere: *Fabius* Maler (Pictor) og *Cato* Politi-Mester (Censor) *efter* den første *Puniske Krig,* og at skiøndt allerede *Romerne* selv brugde *Æneiden* ligesom *Grækerne Iliaden,* til Hjemmel i Old-Sagerne, saa er dog *Æneiden* ingenlunde et Folke-Digt fra *Roms* Old-Tid, men et Konst-Stykke gjort under *Keiser Augustus*. Til overflødig Undskyldning kan endnu tilføies, at saavel *Malerens* og *Politi-Mesterens* Bøger som den Rim-Krønike, *Ennius* skrev i *Catos* Dage, er forgaaede, saa *vore* ældste *Latinske* Kilder er fra hvad Man kalder Byens *syvende* Aarhundrede eller det Næste før Christi Fødsel, og *Grækeren Polyb,* der saaledes er blevet vor *bedste* Hjemmel i *Roms* ældre Historie, begynder med den første *Puniske* Krig, forudsættende blotdem med *Pyrros* og *Gallerne*. Vist nok kan desuagtet den fuldstændige *Romerske* Aar-Bog, der, ved Hjelp af *Dionys* og *Livius,* lader sig sammensætte, være meget lærerig for enkelte Granskere, men det bliver deres Sag, og vi have kun dermed at giøre, forsaavidt der i Sagnene findes Noget, som særdeles kaster Lys paa Rom i det Hele.

|VU:77Dette er nu vel neppe Tilfældet med den *Trojanske Herkomst, Romerne* tillagde sig, thi, alt Andet fraregnet, maatte det Register gaae langt tilbage, der skulde oplyse Slægtskabet mellem Folk, stødt sammen paa de syv Høie fra alle Verdens Hjørner; men hvad *Romulus* angaaer, som havde *Mars* til Fader, maa Man dog finde det ganske rimeligt, at han kunde nedstamme fra *Æneas,* som havde *Venus* til Moder, og det passer saameget bedre, som *Mars* og *Venus* (Ares og Aphrodite) var baade *Trojas* og *Roms* Skyts-Aander; ja hvad der, ensteds i *Iliaden,* siges om *Trojanerne,* at det var forbistrede Karle, der ordenlig sloges for Lyst, maatte sikkert giælde *Romernes Stam-*|**A:430***Fædre*. Om for Resten de *tredive* Roder, hvori *Romulus* inddeelde Byens Almue, skulde svare til de *tredive* Grise af den store Offer-So, der farede, just som *Æneas* landede, det maae de Lærde afgiøre, men da *Grise-Sagnet* har hørt til *Catos*

"*Romerske Oldsager*" og synes at passe, bør det dog anføres[412].

|US:348Tvegrøde-Sagnet om *Romulus* og *Numa,* som Statens Stiftere, er derimod en ægte *Janus* med to Ansigter (bifrons), det Ene vredt og det Andet blidt, og maa ingenlunde savnes over Dørren til *Roms Historie,* der, ligesom *Janus-Templet,* stod aaben i Krig og lukt i Fred.

Om den Romerske Halv-Gud *Qvirinus* kan imidlertid Pennen fatte sig kort, saalænge det er dens største Helte-Gierning i Skolen at skrive "Latin;" thi saalænge vil, medens alle andre Sagn om Guder og Helte forstumme, den store, sandfærdige Historie om *Romulus* og *Remus,* Sønner af *Mars,* seilende i et Trug paa Tiberen, og opammede af en medlidende *Ulvinde,* gaae fra Mund til Mund, som den vidunderlige Nøgel til al Mythisk Viisdom og til *Roms Historie*.

Sønner af *Mars* kan naturligviis ei nær saa godt enes om at bygge op, som om at rive ned, og da Brødrene, efterat have slaaet deres Avinds-Mand, Kongen i Alba-Longa, vilde anlægge en By paa Høiene, hvor deres Amme kom fra, kunde de ikke enes om, *hvor* den skulde ligge. Man vilde derfor lade *Skæbnen* raade, saa han skulde have sin Villie, der først saae det bedste Varsel, men da *Remus* fortalde, han havde seet *sex Aadsel-Gribber* fra Lykke-Siden, da enten lod *Romulus,* som han havde seet *Tolv,* eller han saae dem bag|VU:78efter, og paastod at det *bedste* Varsel burde ogsaa kaldes det *Første,* og han fik sin Villie. Om *Remus* siden sprang over hans Grøft, veed Man ikke saa lige, men døe maatte han, fordi han ikke kunde enes med *Romu*|***A:431****lus,* og denne store Fri-Skytte plantede nu *Roms* mageløse *Stam-Træ,* ved, fra *Aventiner-Høien* at skyde et *Spyd* saa dybt i Jorden nede ved Tiber-Trappen, at det slog Rødder og blev til det "*hellige Hyben-Træ,*" der først gik ud, da Man under Keiser *Caligula* gjorde saa uforsigtig ved Trapperne, at Roden tog Skade. *Romulus* deelte sit Folk i *Adel* (Patricier) og Almue (Plebeier), og gjorde sin By til en Fri-Stad for Alle baade Frie og Trælle, som vilde bosætte sig der, og da de fattedes Koner, lod han dem, ved en dertil anstillet Fest, hver tage Sin, hvad naturligviis gav Anledning til Krig med alle Nabo-Stæderne, saa *Romulus* havde dermed Nok at giøre alle sine Dage, til han ved en Offring overrumpledes af et frygteligt Uveir med Torden, Lynild og Hvirvel-Vinde, hvori han forsvandt, saa der blev ikke fundet Stump eller Spor af ham. Almuen skyldte nu *Raad-Mændene* (Senatet) for at have myrdet ham, men En af disse, *Julius Proculus,* from og sanddru, gjorde offenlig sin Eed paa, |US:349at han havde mødt *Romulus* siden, og faaet den Hilsen fra ham til Folket, at han var gaaet hjem til *Guderne* og vilde, som *Roms Skyts-Aand,* tilbedes under Navn af Qvirinus, og dermed beroligede han Gemytterne[413].

Alle Giftermaals-Krigene var løbet lykkelig af, men den med Sabiner-Staden *Cures,* der kaldte sig en *Spartansk* Koloni, dog kun

saaledes, at Romerne maatte dele deres By med *Sabinerne* og *Romulus* Regieringen med deres Konge, og skiøndt Denne snart fik sit Livs-Brød, maatte Man dog, efter *Romulus,* for Freds Skyld vælge en *Sabiner* til Konge. Det blev *Numa Pompilius,* som Man har sagt, var en Discipel af *Pythagoras,* men som selv udgav Nymphen *Egeria* for sin Lære-Moder, og |A:432lod vel alle *Romuli* Indretninger staae ved Magt, men tilføiede mange Nye, der alle sigtede til at giøre de raae og vilde Krigere lidt fromme og sædelige, og ham var det som forordnede at *Janus-Templet* skulde staae aabent i Krig men lukket i Fred, hvad ogsaa skedte, saa det stod lukt i hans Dage, en kort Tid efter den første *Puniske* Krig og saa under Keiser *Augustus,* men stod ellers altid aabent. Samme *Numa* inddeelde alle Borgerne efter deres Handtering i Laug, for derved at ud|VU:79jævne den Forskiel, Herkomsten gjorde, han udskiftede By-Marken og gjorde dem, der rykkede Marke-Skiel, fredløse; han byggede et Tempel for *Qvirinus* og Et for en Gudinde, som aldrig før havde havt Noget, nemlig *Ordholdenhed* eller Tro og Love (Fides), han bygde ogsaa *Vesta-Templet,* hvor jomfruelige Præstinder vedligeholdt den hellige Ild, og det blev langt at fortælle, hvormange Templer han bygde, eller Hellig-Dage han indførde, og hvormange Slags Præster han indviede; men det bør ikke forties, at han fra to Nisser (Picus og Faunus) eller som andre vil, fra *Jupiter* selv, tillistede sig et Middel mod *Torden* og *Lynild,* som bestod af Hoved-Løg, Menneske-Haar og Sild. Endeel Bøger skrev han ogsaa baade paa *Græsk* og *Latin,* men dem tog han med sig i Graven, og da de, *femhundrede* Aar efter, blev fundet, gjorde Over-Dommeren (Prætoren) *Petilius* sin Eed paa, at det var baade Synd og Skam, om de kom for Lyset, hvoraf Følgen blev, at Man brændte dem offenlig paa Torvet[414].

Hvad Aar efter Verdens Skabelse, efter Trojas Undergang, den første Olympiade og Byens Bygning, enhver af disse Ting skedte, og endelig Hvormeget af det nogensinde *kan* være |US:350skeet, derom er skrevet mange Bøger, som Forfatterne ikke har taget med dem i Graven, men som det alligevel var en Skam, kom for Lyset, er Tids-Spilde at læse og vilde være Synd at |A:433formere. Derimod er det baade moersomt og lærerigt at see, hvorledes hele Roms Historie speiler sig i disse Old-Sagn, der maa betragtes som *Roms* virkelige *Helte-Digt;* thi Intet af de andre Hedning-Folk har været saa lykkeligt at opnaae *sine Idealer,* det timedes kun *Romerne,* som selv i deres tidligste Barndom havde Besindighed Nok til ei at sværme for et høiere Maal, end der med deres Kræfter godt lod sig række, saa *deres Poesi* er snart klarere og mere fattelig end deres *Prosa.* Naar nemlig et Folk saa reent ud erklærer "*Spyd-Stagen*" for deres "*Stam-Træ,*" og betragter et *Rov-Dyr* som sin *Halv-Guds* Amme, og betragter Alt hvad de har som "*et Rov*" taget med Staal-Handsker og med et Sværd, der overhugger alle "*Blodets Baand*" saa Blodet

umuelig kan stilles, see, da kan der ikke være noget Spørgsmaal om, at det Folk jo betragter sig selv som "*Krigs-Folket af Moders Liv,*" der sætter sin Ære i at svare guddommelig til dette Navn. Behøvedes der imidlertid en nærmere Bekræftelse herpaa, da er den givet |VU:80i Anskuelsen af deres "*Freds-Mægler,*" som ikke blot bygger et Tempel for "*Spyd-Stagens Heros,*" men forordner, at Templet for den høieste Guddom (som *Janus* var) skal staae aabent i Krig og være *lukt i Fred;* thi hvem der har den Grund-Anskuelse fører naturligviis ikke Krig for at faae Fred, men anseer *Freden* for et *nødvendigt Onde,* Man stundom maa finde sig i, for at kunne holde Krigen ordenlig vedlige. Den "hellige Ild" i Vesta-Templet er altsaa aabenbar "Krigs-Luen," og at Romerne var heldige nok til strax at faae den tændt igien, naar den ved et besynderligt Uheld slukdes, seer Man bedst deraf, at *Janus-Templet,* i Løbet af *syv Aarhundreder,* fra *Numa* til *August,* skal kun have været *lukt* en eneste Gang et Par Aar[415]. Skulde der imidlertid end være lidt Overdrevent i denne |**A:434**Paastand, saa viser den netop desbedre hvad Romerne *ønskede,* og de *tre Aarhundreder* vi historisk kiende Noget til, vække unægtelig den bedste Formodning om de Foregaaende.

Ligesom vi derfor *poetisk* kaldte Romeren "den *Kolossalske Tyran,*" saaledes maae vi historisk kalde *Rom* "den *mageløse Røver-Stat,*" der vel begyndte smaat, men med |US:351en *Ørne-Drift* til det Høieste, der i denne Retning kan opnaaes, og med et mageløst Anlæg til at giøre mesterlig, hvad alle Medbeilerne i Forhold kun har fusket paa, hvorhos vi dog ei heller maae glemme, hvad *Romerne* selv bekiendte, at "*Lykken*" særdeles begunstigede dem, saa hverken fattedes der i mange Aarhundreder et Aadsel, hvorom Ørnene trygt kunde forsamle sig, ei heller brast det skiøre Baand, der naturlig forbinder Røvere, før det Konstige, som unægtelig er "*Krigs-Tugten,*" i *Roms Ene-Vælde* havde vundet en forbausende Styrke, saa "*Verdens-Dronningen*" kunde smile ad alle Borger-Krige, som en stor "Olympisk Leg" hvori Man beilede til Kronen, som en Krands, Hun rakde sin kiæreste Yndling. Naar vi derfor kun ikke vil giøre noget Andet af *Romer-Livet* end det virkelig var, da er Roms Historie saa klar og begribelig, som ingen Anden, og naar vi i Romerne ikke søge t menneskelig æd elt, frit og oplyst Folk, men paa en stærk, stolt og fornuftig Røver-Bande, da kan deres Historie blive os ligesaa nyttig, som den er lærerig. At det hidtil har været anderledes, er vist nok sørgeligt, men naar vi betænke, at kun i *to Aarhundreder* tiltrak Grækenland sig endeel Opmærksomhed, der efterhaanden maatte |VU:81forsvinde, medens *Rom* i fulde *Syv* fængslede hele Verdens Opmærksomhed, og at i det følgende *Aar-Tusinde,* medens *Sparta* og *Athenen,* med Grækernes Sprog og boglige Mindes-Mærker, sank stedse dybere i Graven, hævede *Rom* sig som en *Phønix* af sin |**A:435**Aske og

beherskede *Sjælene* i Himlens Navn, som fordum Jorden i sit Eget; naar vi betænke alt dette, da er det intet Under, at vi i de sidste tre Aarhundreder have skiænket dette *Aandens Helvede* langt meer Opmærksomhed, end det fortjende, og, for at kunne skrive "*Classisk Latin,*" beskrevet det som et *Himmerig*. Snarere er det et Under, at vi kan holde op, uden at blive Barbarer, da de Romerske Lænker unægtelig hidtil var de eneste Baand, der *videnskabelig* knyttede os til Old-Tidens dannede (Classiske) Verden; men da *Forsynet* har sørget for, at *Christendommen* kan levende forbinde os med *Ebræerne,* og *Ny-Grækerne* med deres Fædre, saa kan vi aabenbar ogsaa blive *Romer-Fiender,* uden derved at blive større Barbarer end *Ebræerne* og *Grækerne* var, og da *Romersk Aands-Dannelse* kun var en død Efter-Ligning, i Old-Tiden af *Grækernes* og i Middel-Alderen af *Ebræernes,* maatte *Døden* aabenbar være meget bedre end *Livet,* naar vi skulde tabe ved Byttet. Afrystede |US:352vi derfor ikke de Romerske Lænker, maatte det ene tilskrives *Dyden* ved den "*Romerske Tugt,*" der beed saa godt paa Slægten, at det føles endnu, men vi *Nord-Boer,* hvis Frænders Hellebarder beed ogsaa godt paa den gamle Tyran, og hvis Fædre ei har følt til *den* Romerske *Tugt,* som Krigs-Karlene, men kun til *den,* de *Latinske Skole-Mestere* øvede, vi tør nok giøre os saa dristige at lee ad *Roms Skygge,* hvis latterlige Herredømme i Aandens Rige dog vel ikke meer end den virkelige Jettes, det Frygtelige, kan giøre Regning paa Evighed. Retten dertil kan heller Ingen aftrætte os, thi "Krigs-Historien" har ligesom "Krigs-Folket" kun "Spydstage-Ret" til hvad den kan *aftvinge* os, og ligesaalidt som vi kan være forpligtede til at følge *Romulus* paa alle hans smaa Røver-Tog, eller *Numa* paa alle hans *Snig-Veie,* |**A:436**ligesaalidt kan de store Tog og de berømte Værker, vi nødes til at ændse, kræve meer Opmærksomhed, end den vi, for vor egen Skyld, maae skiænke den universal-historiske *Kiæde,* der, som *Menneske-Aandens Lænke,* gaaer igiennem *Roms Historie*.

Den saa berømte "*Romerske Frihed*" kan vi, naar vi komme fra Grækenland, ligesaalidt beundre, som den *Romerske Poesi,* |VU:82*Historie, Veltalenhed* og *Philosophi,* thi Alt hvad deri ikke er en Efter-Ligning af Græsk, er kun til i de Lærdes Indbildning, medens *Slaveriet* overalt griner os i Møde, hvor *Røver-Banden* skal holdes i Orden, mens Høvdingen, som hele *Verdens Tyran,* kiører i Triumph, og er naturligviis selv den *største Slave*. Det *Romerske Slaveri* maae vi derimod skiænke al den Beundring, det, efter Sagens Natur, kan modtage, da det med hele sin Strænghed er i saa høi en Grad *frivilligt,* at det virkelig forudsætter en vel ikke høi, men stærk og varig Begeistring for *Tyranniet,* som et Verdens-Herredømme, der ei kunde kiøbes med for store Opoffrelser, være sig af de naturligste Følelser for Menneskelighed, Sandhed og Ret, eller af egen Frihed og Fornøielse, Ære, Liv og Gods. Dette er den

berømte *Romerske Patriotisme* og "*strænge Dyd,*" hvorpaa især *Cato* Politi-Mester (Censor) er et ophøiet Mønster, som vel i den bedste Verden vilde findes afskyeligt, men blev i sin Tid dog med Rette beundret og afnøder os en vis Agtelse, forenet med det Ønske, at alle Slaver og Tyranner, smaa og store, hvoraf der immer findes en Slump i Verden, vilde dog, til fælles Bedste, holde dem selv *saameget* i Tømme. At nu imidlertid alle Folk i Rom, selv i Republikens gode Tid, var langt fra at være lige dydige, kan Man forud vide, |US:353og at Mængden der var den gemeneste og uregierligste Pøbel, Man vel kan tænke sig, lærer Historien, saa det var egenlig kun *Adelen* (Patricierne), der |**A:437**tillige var Geistlighed, Man kunde faae Leilighed til at beundre for den Kraft og Klogskab, hvormed de holdt baade dem selv og Almuen (Plebeierne) i Ave, forsaavidt det store Øiemed: *hele Verdens Undertvingelse,* syndes dem at kræve det. Her kan vi, Hvormeget vi end gierne skrive paa Naturens Regning, umuelig miskiende en vis, velberegnet *Stats-Konst,* der staaer i et saadant Mis-Forhold til den herskende Raahed, at vi nødes til at giætte paa et *hemmeligt Selskab,* der i hele "den gode Tid" styrede Spillet, og kun naar vi betragte *Patricierne* i Rom som "*Pythagoræer,*" kan vi fyldestgiørende forklare os Dunkelheden. Vel er nemlig *Pythagoras* [416], Mnesarchs Søn, selv et meget gaadefuldt Væsen, hvis Liv og Lærdom ikke lader sig beskrive; men *Herodot* nævner ham dog allerede som En af Fortidens berømte *Stats-Philosopher,* og at der, netop da Rom fik sine første Borge-Mestere, var et stort politisk Røre i de *Italiensk-Græske* Stæder, som Man udledte fra |VU:83denne *Pythagoras,* de berømte Tyranner *Amasis* og *Polykrats* gode Ven, der havde bereist baade *Asien* og *Ægypten* for at blive klog paa Stats-Sager, det har Man ikke mindste Grund til at tvivle om[417]. Da det nu ikke er os nær saa meget om Navnet, som om Sagen at giøre, vilde vi allerede heraf have Grund nok til at formode en Sammenhæng mellem Pythagoræerne og Romer-Staten, men da nu Sagnet ovenikiøbet nævner *Pythagoras* som *Numas* Lærer, og da *Plutark,* som kiendte langt meer end vi til de *Pythagoræiske* Lærdomme, vidner, at de *Romerske* Indretninger idelig mindede ham om dem[418], maae vi nødvendig i Verdens-Historien tilskrive *Pythago*|***A:438****ras* Æren for at have løst den Opgave, *Sokrates, Plato* og *Aristoteles* forgiæves piinde sig med: nemlig at danne en stor Tyran, der med *Fornuften* saa temmelig kunde beherske *Sandseligheden* og sine *Lidenskaber*. Vel paastaaer baade *Livius* og *Dionys,* det kan umuelig hænge saaledes sammen, da *Numa* var død længe før *Pythagoras* blev født, og *Romerne* desuden ei kunde Græsk[419]; men da det er ligesaa uvist, naar *Numa* som naar *Pythagoras* levede, og under alle Omstændigheder |US:354vist, at *Romerne* give al Aands-Dannelse i Italien *Græsk* Oprindelse, bortfalde disse Indvendinger af dem selv. Desuden lader Sagnet

baade *Romulus* lære og Numa *skrive Græsk;* Lovene paa de *tolv Tavler,* som henføres til Midten af det *femte* Aarhundrede, siges udtrykkelig tildeels at være laant af Grækerne[420], og at der mellem *Patricierne* fandtes Folk som kunde *tale Græsk,* længe før vi finde mindste Tegn til, Man i Rom læste Græske Bøger, derom har vi et meget umistænkeligt Vidnesbyrd af *Dionys,* som fortæller om *Postumius,* at da han var sendt til *Tarentinerne* og fraraadte dem den Krig med *Romerne,* hvori *Pyrros* siden indvikledes, loe de ham ud i Folke-Forsamlingen, fordi han havde en daarlig *Græsk Udtale*[421].

Hvormange Aar, Liv og Løgne, Konster og Kampe, det nu havde kostet *Patricierne,* at holde Pøbelen i Skranker og bringe Folkene i det mellemste og nederste Italien under Aaget, det hverken veed vi, eller kan lægge nogen Vægt paa at vide, men at *Gallerne,* ogsaa |VU:84under en *Brennus,* nær havde berøvet dem Frugten af alle deres Anstrængelser, er vel sikkert nok, skiøndt Fortællingen derom klinger saare fabelagtig og Tiden ei anderledes lader sig bestemme, end ved at sige: |**A:439**Romerne var netop kommet til Kræfter igien, da de bandt an med *Grækerne* og *Pyrros*. *Dionys* siger imidlertid, at næsten Alle var enige om, at Rom blev taget af *Gallerne* først i den 98de Olympiade, altsaa *hundrede* Aar før *Pyrros-Toget* og lidt længere efter Borgemester-Skabets Indførelse, som vi ved den Leilighed høre var Tids-Punkten, hvorfra *Romerne begyndte* deres offenlige *Tids-Regning*[422]. *Livius* bekiender selv, at *Galler-Krigen* endnu ligger i en Taage for ham, og skiøndt han naturligviis skyder Skylden især paa Ilde-Branden, der havde fortæret *Præste-Krønikerne*[423], saa er det dog lige klart, at havde *Præsterne* havt for Skik at skrive Historie, og havde *Gallerne* brændt deres Værk, saa kunde de dog ikke brændt Historien om Branden og deres egen Undergang, der jo dog ogsaa fattes, saa Tingen maa have været, at skrev *Roms verdslige* Præster Andet end *Almanakker,* har Historien dog ligesaalidt været deres Fag som Præsternes i *Memphis*. Ulykken fortælles i Øvrigt saaledes, at *Gallerne* laae og belei|US:355rede den Etruriske Bye *Clusium* (Chiusi), som stod i Forbund med *Romerne,* og de *Romerske* Sende-Bud som kom for at mægle Fred, blandede sig i Striden, uden foregaaende Krigs-Erklæring, over hvilket Brudd paa Folke-Retten *Brennus* rykkede mod Rom, og fordrede Forbryderne udleverede, men fik Nei og tilintetgjorde hele den Romerske Krigs-Hær i et eneste Slag ved *Allia-Floden,* saa hvem der ikke faldt eller flygtede, overlod ham Byen og trak sig op paa *Kapitolet,* som var en Bjerg-Fæstning. Endeel af *Patricierne* skal imidlertid have sat sig paa Torvet og rolig ventet paa Døden, for med deres Blod at forsone de vrede Guder, og skiøndt nogle *Galler* ved Natte-Tid stjal sig op paa Kapitol, blev de dog røbet af de |**A:440***hellige Giæs* deroppe. Alligevel var det nær ved at Mandskabet der maatte kiøbt deres Liv af *Gallerne* i dyre

Domme, men just som Man stod og veiede *Guldet* og *Brennus* af Overmod smeed sit Sværd i Vægt-Skaalen, for ogsaa at faae det opveiet, see da kom *Camillus,* som faldet ned fra Skyerne, bad sine Med-Borgere spare deres Guld og betalde *Brennus* sit Tilgodehavende med Jern og |VU:85Staal, saa han levnede ikke Liv i en eneste Galler[424]. Denne *Camillus,* der naturligviis løftes til Skyerne af de Romerske Skribenter, som *Romulus* den Anden, og den egenlige Stifter af *Verdens Hoved-Stad,* havde ellers især udmærket sig ved at indtage den Etruriske Stor-Stad *Veii* (Fiano), men var siden rømt, for at undgaae de svære Bøder, han skulde dømmes i, fordi han ved Indtagelsen af Veii havde glemt at tage Tiende af Byttet, som han dog havde *lovet Apol,* og vilde nu bagefter pine den ud af Pøbelen. Nu, da han var kommet saa betimelig til Hjelp og havde slaaet Gallerne, maatte han dog trækkes længe med *Almuen,* der ikke gad bygt Byen op igien, som havde Løfte paa Verdens-Riget, men vilde flyttet til *Veii,* og da han endelig havde faaet dem fra det, især ved det Man i Asken fandt Romuli *Krog-Kiep:* det Eneste han efterlod paa Jorden, ufortæret, maatte han derimod, efter kiæk Modstand, give sit Minde til, at den *ene Borge-Mester* bestandig herefter skulde være en *Plebeier*[425]. Allerede tidligere havde Adelen været nødt til at indrømme *Almuen Laugmænd* (Tribuner) af dens egen Midte, som, naar de vilde, kunde giøre enhver ny Forordning ugyldig, og nu, da Almuen ogsaa tiltvang sig det halve Borgemester-Skab, vilde udentvivl Lige-Vægten været forstyrret, der|US:356som der ikke med det Samme var oprettet en høieste Dom-Stol, som kun Adelsmænd kunde be|**A:441**klæde; men disse *Over-Dommere* (Prætorer) var i mange Tilfælde de egenlige *Lov-Givere,* hvorfor de ogsaa, ved Tiltrædelsen af deres Embede, offenlig kundgjorde de Grund-Sætninger, de vilde dømme efter: en priselig Skik, hvor der dømmes mere efter egne Rets-Principer end efter bekiendte og tydelige Love.

Naar Man undtager disse Forhandlinger paa Torvet, der efterlod sig kiendelige Spor, og Krigen med *Samniter* (omkring Benevent) og Græker, der havde endnu kiendeligere Følger, tilstaaer *Livius* selv, at endogsaa efter Galler-Krigen beroer Alt paa løse Rygter, saa selv det store *Gab* paa Torvet, som *Curtius* skal være sprunget i med Hest og Vaaben, fordi Oraklet sagde, det maatte fyldes med det Meste Man kunde afstedkomme, selv det er for ham et Hul i Historien, han kun veed at fylde med en Phrase[426].

Herved mindes vi imidlertid om *Roms* Forhold til *Guderne,* eller |VU:86hvad Romerne kaldte deres *Pligt* og *Bod* (religio), og skiøndt det er en meget slibrig Sag, er den dog baade saa vigtig og saa idelig omtalt i Old-Sagnene, at vi ikke tør unddrage den vor Opmærksomhed.

At Man i *Rom* ikke som i *Asien* vilde tjene *Guderne,* eller som i *Grækenland* kappes med dem, men som i *Ægypten* kun *betjene* sig

af dem til Allehaande, det er saa soleklart, at selv de, der saae feil af alt Andet i Rom, saae dog *Præsteskabet* og *Gudsfrygten* i deres rette Lys, men den Nytte, Man deraf skulde draget, forspildte Man hidtil sædvanlig, ved at anvende hvad der kun gjaldt om dette "*mageløse*" Folk, enten paa alle andre Folk eller dog paa alle *Hedninger*. Af det Romerske Exempel drog nemlig *Paven* i *Rom* den Slutning, at Troen og Kirken *burde* behandles som en Stats-Sag, til at holde baade Almuen og de raae Krigere i Tømme, saa Man kunde aldrig udbrede formegen Overtro eller faae for mange Kirke-|A:442Skikke og Hellig-Dage, og hvorledes *Christendommen* herved formørkedes og undergroves, medens et nyt Romersk Aag (Pave-Aaget) lagde sig tungt paa Folkenes Skuldre, er noksom bekiendt. De lærde Protestanter derimod, med deres "Classiske Oplysning," gjorde efterhaanden den Slutning, at al Tro og Guds-Dyrkelse var ligesom i *Rom* kun Præste-Bedrag, og i det Høieste er "*fromt*" Bedrageri, der kunde være nyttigt og |US:357nødvendigt i Folkenes raa Tilstand, men maatte naturligviis, ligesom i *Rom,* blive til Spot og Latter, naar Folk blev bedre oplyst, og saae hvordan Præsterne smidskede i Skiægget, naar de snakkede med hinanden om, hvad *Almuen* troede. Hvorledes Man herved med overordenligt Held har arbeidet paa at opmane den *Romerske Keiser-Tid* med al sin Vantro, Ugudelighed, Aandløshed og Afmagt, er vel endnu ingenlunde saa almindelig bekiendt, som Pave-Arbeidet paa at gienføde Republikens gode Tid, til Fordeel for Ypperste Præsten (Pontifex Maximus), men det er derfor hverken mindre klart eller mindre sørgeligt, og skiøndt det nu ligesaalidt nytter at Penne som at Stene græde derover, bør det dog skrives for den Slægt som kommer: at et Folks *Tro, Guds-Dyrkelse* og *Oplysning, naturligviis* vil ligne de Romerske, netop i *samme Grad,* som *Folket ligner Romerne,* tilegner sig deres Anskuelse og Tanke-Gang, deres Livs og Stats-Øiemed. *Romerne* tænkde og handlede som *Røvere,* og kaldte derfor Alt Ret og Godt, hvad der tjende til *Røver-Statens* Lykke og Velfærd, og det var da ganske naturligt, at de til forskiellige Tider var meget |VU:87uenige om: enten Røver-Staten stod sig bedst ved at smigre for de usynlige Magter eller ved at trodse dem, ja, at mangen Røver ikke selv vidste, om han troede Guderne vilde frie ham fra Galgen, eller at der var ingen Guder til. *Røver-Guderne* er desuden altid et eget Slags, thi naar Røveren allerandægtigst tilbeder den Gud eller de Gu|A:443der, der vil skiænke ham Mod og Kraft til at fremture i sin Uretfærdighed og lade den lykkes, da tilbeder han unægtelig hvad vi Christne kalde "Djævelen og hans Engle," og naar han efterhaanden indseer, at det han ønsker er dog i Grunden ikke Andet end en høi Grad af *Verdens-Klogskab,* der kan beherske det Sandselige og inddysse Samvittigheden, da er han virkelig paa sin Viis blevet *oplyst,* og spaser rimeligviis med sine gamle, dunkle Forestillinger og sine barnagtige Samvittigheds-Skrupler, uden at

deraf paa nogen Maade følger, at den *sande Gud* og den *ægte Gudelighed* skulde i Tidens Løb faae samme Skæbne. Da der imidlertid i alt *Hedenskab* ligger *noget* Galt til Grund, der bestandig tiltager, faaer den deraf udspringende *Oplysning* altid saamegen Lighed, at Man let kan oversee den store Forskiel, der dog visselig er mellem *Græsk* og *Romersk* Oplysning, som mellem *Plato* og *Cicero,* mellem *Plutark* og *Livius,* medens det er klart at *Ebræernes Oplysning,* i det andet Tempels Dage, var høist forskiellig fra Begge, og hvordan "*Nordisk* |US:358*Oplysning,*" ved Hjelp af *Christendommen,* vil komme til at see ud, kan vel først Fremtiden lære, men at den i alt Fald *ikke* bliver *Romersk,* seer Man nok, og det er et fyndigt Beviis paa, at hverken det *Nordiske Hedenskab* eller den *Nordiske Christendom* har været som de *Romerske* eller lade sig deraf forklare.

Her, som bestandig, komme vi da tilbage til hvad *Romerne* selv har sagt os, ved at lade deres *Folke-Helt* die "*Ulvinden,*" thi saa passende en Amme det end unægtelig var for den store Røver, betakkede dog ligesaa naturlig alle skikkelige Folk sig for et saa unaturligt Mirakel. Selv *Perserne,* der rigtignok gav deres Erobrer en glubsk Amme, valgde dog et skikkeligt Dyr, *Hunden,* der er *Ulvens* naturlige Fiende, ligesom *Partheren* og *Perseren* blev |A:444*Romerens,* og hvad Underligt end *Ebræer, Græker* og *Nordboer* fortælle om *Moses, Herakles* og *Skjold,* mens de var spæde, die de dog Alle en *Kvindes* Bryst og blive derfor, om ikke Alle guddommelige, saa dog *menneskelige* Helte, ja, selv deres store |VU:88Tyran, *Alexander,* lod *Grækerne* dog kun patte en *Hex,* der med al sin Dyre-Kiærlighed ei kunde afklæde sig det *Menneskelige,* men kun beskæmme det.

Vi maae derfor sige om den *Romerske Oplysning,* som Grækeren *Polyb* sagde om *Overtroen:* at hvad der stinker hos andre Mennesker, synes at være *Dyden* hos Romerne[427], thi den isnende Kulde og rummelige Samvittighed, med Trædskhed, Falskhed, og umættelig Begiærlighed i Grunden, hvoraf een Deel var Nok til at beskiæmme og brændemærke en *Græsk* Borger og en *Nordisk* Kæmpe, maatte nødvendig findes samlede hos den *fuldkomne Tyran,* og blev Romeren end ikke fuldkommen i sin Art, saa maatte han dog kraftig stræbe derefter, for at blive den mageløse Tyran, som den gamle Verden behøvede og den Ny saa høilig har beundret, at Man skulde troe, den vilde udklække hans Mester. Det var nemlig langt fra at gaae, som den statskloge Græker formodede: at Troløshed og Vantro, Ødselhed og Underslæb, Pragt og Overdaadighed, som havde ødelagt alle de Græske ***Fristæder,*** ogsaa vilde styrte den Romerske *Tyran,* som var blevet stor med Overtro og Ordholdenhed, Redelighed, Sparsomhed og Tarvelighed[428]; thi Tyrannen staaer netop i Forbund med alle Laster, eller, som vi Christne pleie at udtrykke os "med Døden og

|US:359Helvede ," saa, naar han først var blevet enevældig i den dannede Verden, kunde Intet styrte ham, uden et Mirakel af Himlen og Dyden, og det saa stort et Mirakel som Christendommen. For en *Tyran* som *En*|A:445*kelt-Mand* og for Tyranniet i sin Barndom kan visse aabenbare Laster være fordærvelige, men alle Laster befæste, som Frihedens Fiender, det fuldvoxne Tyranni, og maae, naar den høiere Magt tillader, forevige det, som *Chinas* Exempel lægger tydelig for Dagen, da det under slige Omstændigheder er et barnagtigt Spørgsmaal: *hvad Tyrannen* (Tyranniets Statholder) for Øieblikket *hedder,* eller i hvilket Land hans brugbarste Redskaber *oprindelig* har hjemme; thi Helten har et Navn og Borgeren et Fædreneland, men *Tyrannen* og hans Slaver har ingen af Delene.

Ligesom det derfor alene er *Øiet* paa *hele* den dannede Verden, der udmærker den Romerske *Ulv* og *Ørn* fra alle sine Jævnlige, og *Kampen* for Alt (aut Cæsar aut nihil) der har skaffet *Rom* en udmærket Plads i Universal-Historien, saaledes er og|VU:89saa *Selv-Beherskelsen* og *Krigs-Tugten,* som udsprang af den klare Indsigt i, hvad Lykken krævede for at krone Værket, de eneste ægte *Romerske Dyder,* der afnøde os Opmærksomhed. Dette indsaae allerede *Polyb,* der, til vor Lykke, som en *oplyst Græker,* havde Evne til at forstaae og, som en mildt behandlet *Romersk Slave,* den bedste Leilighed til at betragte og beskrive Tyrannen i sin høieste Glands, da han havde nemt ved et Øieblik at lade høimodig paa Gruset af *Karthago* og paa Asken af *Korinth.* Derfor bemærker han meget rigtig, at den *Spartanske* Forfatning er den Eneste af de *Græske,* der lader sig sammenligne med den *Romerske,* og giver, som en *fiin Græker,* den *Sidste* sit fortjente Skuds-Maal, ved at give den *Fortrinnet;* thi han *laster* den *Lykurgiske* Forfatning paa *Skrømt,* fordi den ikke passede, da *Spartanerne* vilde opkaste sig til Herrer over *hele Grækenland* og Voldgifts-Mænd i *Asien,* men han *laster* den for ramme *Alvor,* fordi den med al muelig Nøisomhed, Tarvelighed og Retfærdighed hjemme, |A:446udklækkede idel *Herske-Syge* og *Uretfærdighed* mod Andre, og *Rosen,* han nu lægger paa den *Romerske Forfatning,* for et Folk, der, ikke nøiet med at beholde *sit Eget* og forsvare sin *Frihed,* tragtede efter *høiere* Ting, og fandt det *skiønnere* og *priseligere* at *beherske* alle Folk og giøre sig til hele Verdens Middel-Punkt[429], *denne Roes* er ingenlunde større, end |US:360at vi med god *Samvittighed* kan underskrive den, skiøndt vi, der ei længer har det Romerske Sværd over Hovedet, maae finde os kaldede til at *forklare* den lidt tydeligere. Alting hjemme var nemlig beregnet paa at den ene Kniv skulde holde den Anden i Skeden, som er den eneste Fred, der kan findes blandt Røvere, thi *Borge-Mesterne* havde vel hele den *udøvende* Magt og Raad-Mændene (Senatet) den *Lovgivende,* men Pøbelen for saavidt den *Dømmende,* at Alles Ære, Liv og Gods stod i deres Haand, og saavel Borge-Mesterne, (Consulerne) som Over-

Dommeren (Prætoren) og Politi-Mesteren (Censoren) havde Almuen Ret til aarlig at vælge, og dens *Laug-Mænd* (Tribuner) kunde ikke blot omstøde enhver Raad-Slutning men lukke Raad-Stuen[430]. Fordelen var herved saa aabenbar paa en letfærdig, graadig, vredladen og stormende Pøbels Side, at det maatte synes umueligt, Røver-Staten kunde staae eet Aar|VU:90hundrede, end sige fra Galler til Mordbrands-Krigen; men, uden at miskiende det mesterlige Greb, Patricierne havde paa at benytte sig af Plebeiernes Overtro, saalænge den varede, maa dog Statens Varighed aabenbar især tilskrives den *bestandige Krig,* og den strænge *Krigs-Tugt,* som Pøbelen fandt sig i, fordi Adelen selv gik i Spidsen og gav Exemplet, og Lykken føiede, saa Krigen blev seierrig og Seirene til alle *Romeres Fordeel.* Denne Romerske *Krigs-Tugt,* som *Polyb* prægtig har |**A:447**beskrevet og kunde ei noksom berømme[431], er vel i den nyere Tid blevet almindelig beundret og spores i Indretningen af alle Europæiske Staters Krigs-Væsen, som er en Efterligning af Romernes, men det var dog vore Dage forbeholdt i *Napoleons* Leire, Mønstringer og Indtog, at see et virkeligt Gienskin af den Glands, som derved fordum udbredtes over Roms Legioner og begeistrede selv Pøbelen for "den store Nation" og den store Plan at giøre Rom "til hele Verdens Middel-Punkt." Man indbilder sig nemlig kun forgiæves, at have lært Romerne Krigs-Konsten af, med alle dens Hemmeligheder, fordi Man, uden anden Persons-Anseelse, end Krigen kræver, udskriver af alt tjenstdygtigt Mandskab, klæder dem eens, som høre sammen, slaaer Leir under rette Vinkler, giver stolt Løsen og strænge Krigs-Artikler, giør Vagt og runderer, uddeler Prygl og Æres-Tegn i Overflødighed, og tager Tiende (decimerer) til Galgen af dem, Man ei alle kan hænge; thi vel er alt dette *Romerske Lærdomme;* men det nytter altsammen Intet, naar |US:361*Aanden* fattes, som er *bestandig Krig,* med Lov til Alt mod Fienden, fælles Udsigt til de høieste Værdigheder som Tapperheds Belønning, og Deel i den mageløs glimrende Udsigt til *Verdens-Thronen.* Denne Aand besjælede *Patricierne* ligefra Begyndelsen, og den udbredte sig ved Seier-Herrernes Indtog (Triumpher) og ved de Tappres Lig-Begiængelser, af hvis Lov-Taler Torvet gienlød, især efterat Plebeierne havde faaet Adgang til Consulatet, og Italiens Undertvingelse, som for Pøbelen var hele Verdens, var for alle Romere et sikkert Pant paa hvad der stod tilbage. Den samme Aand var som et *Gienfærd* over *Paverne* og deres Legioner: *Tigger-Munkene,* i Middel-Alderen, der med lignende Udsigter, underkastede sig *Kloster*-Tugten, men de havde kun tynd Lykke, fordi den Gud, de vilde *betjene* dem af, var dem baade for klog og for stærk og |**A:448**for ægte, saa Han betjende sig kun af dem til en Tid, adspredte saa det konstige |VU:91Mørke, de havde fremkoglet ved høilys Dag, og lod dem staae nøgne til Spot og Latter. Vel paatog nu *Skole-Mestrene* sig at opmane den *Romerske Aand* af sin

Classiske Grav, i en anderledes yndig Skikkelse, som den *Frihedens* og *Oplysningens* Genius, der beherskede Verden i *Augusti* gyldne Dage, og de smaa "*Latinere,*" som troede paa Spøgelser og ønskede at see dem, skiøndt det giøs i dem, underkastede sig taalmodig *Skole-Tugten,* som en nødvendig Betingelse; men da saa *Napoleon* kom, livagtig, som Man havde beskrevet den Genius eller Dæmon, da gik det, som med *Hamlets* Aand i *Göthes* Roman, at *Manerne* blev selv bange for ham og forsvor den sorte Konst, til de mærkede, det var kun en stor *Skue-Spiller,* der giækkedes med dem og forsvandt, da Rollen var ude. Nu manes der vel igien mangensteds paa en Frisk, men det har aabenbar ingen Art, thi naar Man undtager nogle gamle Skole-Mestere og deres udkaarede Efter-Mænd, troe hverken Store eller Smaa paa det Romerske Spøgelse, og finde det endnu mindre Umagen værdt at underkaste sig Latiner-Tugten for at besættes af Tomhedens, Trældommens og Dødens Aand, der umuelig kan findes enten saa lyslevende eller saa smagfuld klædt i den Latinske Grammatik og den Romerske Literatur, som i *Frankrig* og *Italien,* hvor Man spøgende indvies i dens dybeste Hemmeligheder.

Dog, skiøndt det vel endnu er nødvendigt, naar Man ei vil indrømme *Roms Legioner* et Haars-Breed meer i Universal-Historien, end Man *nødes* til, da at drage lidt til Feldts mod deres lærde Bunds-Forvandte, med *Penne-*|*US:362Spidser:* deres eget frygtelige Vaaben; saa maae slige Skygge-Fægtninger dog altid, ligesom *Roms* gamle Over-Magt, kun ansees for et *nødvendigt Onde,* Man ønsker snarest mueligt at blive kvit og komme fra, tilbage til den *virkelige* |**A:449**Historie, selv naar det, uheldigviis, er den *Romerske,* som det er en Lidelse at lære og et Hoveri at huske. Den *Slægt,* hvortil vi høre, og hvorfra ikke selv de vanartige Romere med al deres Magt kunde løsrive sig: *Menneske-Slægten* er os nemlig saa stor og kiær en Personlighed, at dens virkelige Vei til Forstand paa sig selv uimodstaaelig drager os med sig, endogsaa til den Romerske Leir, hvor Menneske-Aanden maatte "gaae under Aaget" og Menneske-Hjertet korsfæstes; thi vi veed nu, det var ikke efter en blind eller fiendtlig Skæbnes haarde Dom, men efter et kiærligt og klarøiet Forsyns vise Styrelse, at "det gamle Menneske" ligesaavel i |VU:92*Staten,* som i *Kirken* og *Skolen,* maatte forgaae, da ellers "det Ny" som dog ene kan naae Maalet, var aldrig kommet til Verden.

Trøstig vil vi da gaae over til den *Romerske Krigs-Historie,* og naar vi selv i dens mest afstumpede Skikkelse finde den for lang, vil vi betænke, at *Krigen* og *Tyranniet* selv var anderledes langvarige, og at da de, lykkeligviis har faaet Ende, er det en Skam at besvære sig over den blotte Skygge deraf, som Beskrivelsen er, medens de *Romerske Lænker,* frivillig baarne som Ledd af den *Universal-Historiske Kiæde,* er ligesaavel Æres-Tegn for os, som for de gamle

Martyrer, der gav Keiseren Sit men ikke Guds, og hævdede med deres bundne Hænder, langt bedre end Helte med Sværd, *Hjertets Ret* og *Aandens Frihed!*

Førend vi imidlertid gaae over til de *Puniske* Krige, hvorunder de Romerske Skribenter beklage, at den gamle *Dyd* og *Ærlighed,* deels ved Fiendens slette Exempel og deels ved de fristende Omstændigheder, kiendelig aftog, vil det være passende at see et Træk af det virkelige Liv i den berømte Slave-By, hvor Faderen havde Ret til at sælge sin Søn *tre* |A:450Gange, og hvor de Fædre, der slagtede deres Børn til Offere paa Krigs-Tugtens Alter, glimrede som Dyds-Helte.

Samniterne, see vi, har førend Roms Over-Magt været det mægtigste Folk i den nederste, ligesom *Etruskerne* i den mellemste Deel af *Italien,* og at Krigen med *Tarent* og de andre Græske Stæder var indflettet i den *Samnitiske,* har vi alt bemærket, og dersom nu *Diodor* har regnet rigtig, maa det have været samme Aar, som *Slaget* stod ved *Arbela,* da *Ve*|US:363*turius* og *Postumius* var Borge-Mestere i Rom[432], at *Samniternes* Gesandter, efter et tabt Slag, kom frem for Raadet, bringende ei blot alle Fanger og alt Bytte tilbage, men ogsaa *hans* Lig og hele Formue, der havde lokket dem til at bryde Freden. Raadet (Senatet) som heraf sluttede at de nu var tæmmede til at taale Alt, vilde ikke høre Noget om andre Freds-Vilkaar end *Underkastelse,* og da Gesandterne dertil svarede, at de var kommet for at fornye Venskabet med Romerne, men ei for at overgive sig til dem, da modtog Raadet vel Fangerne og Byttet, og tog Guldet i Løse-Penge for de Samnitiske Fanger, men besluttede i fnysende Harme, aldrig meer at modtage Gesandter fra *Samnium,* men uden videre Erklæring at føre en *Undergangs-Krig* med Staden |VU:93og Folket[433]. Denne Storagtighed (rettere Nederdrægtighed) siger *Appian,* og *Livius* nægter det ikke, fortørnede imidlertid Guderne, og *Samniternes* Høvding, den ligesaa snilde som tappre *Pontius,* fik Held til at indslutte begge *Borge-Mesterne* med hele Romer-Hæren, mellem tredive og halvtredsindstyve Tusind Mand *stærk,* i Klippe-Dalen *Gargana* (mellem Avellino og Benevent) som Romerne kaldte den *Kaudiske Klemme* (furcæ caudinæ), hvor de ingen anden Udvei fandt, end samtlig at overgive sig paa Naade og Unaade.

|A:451Spørgsmaalet var nu kun, hvad Man skulde giøre ved alle disse *Romere,* og den gamle *Herennius,* Fader til *Pontius,* besvarede det klogelig saaledes, at enten skulde Man med den høieste Grad af Ædelmodighed skikke dem hjem, aldeles uskadt, eller med den yderste Strænghed nedsable dem til sidste Mand; men *Pontius* valgde, som de Fleste vilde, en saakaldet "*gylden Middel-Vei,*" hvorved Romerne fik Magt til at hevne sig og dog Intet at takke for, men Nok til at fnyse over. De maatte nemlig strække Gevær og hvad Romerne kaldte *"gaae under Aaget"* (giennem en *Galge-Port* af

Spyd) og *Borge-Mesterne* maatte indgaae en Fred, hvorved Rom vel Intet tabde, men forpligtede sig dog til at lade *Samnium* og *Grækerne* i Ro[434]. Med indædt Harme og skummel Fortvivlelse underkastede *Romerne* sig den tunge Skæbne og stjal sig som Tyve ind i den store Stad, de ansaae for dybt beskiæmmet og uforsonlig opirret, men *Borge-Mesterne* trøstede dog Raadet med, at Alt kunde endnu blive godt, naar Man brød Forliget, |US:364udleverede *dem* til *Samniterne* som Fædrenelands-Forrædere og opoffrede Gidslerne. Hele Rom beundrede denne *Høimodighed* og snart stod nu *Herolden* (Fecialis) *Cornelius* paa Raad-Stuen i *Samnium* med de bagbundne Borge-Mestere, det var hans Ærende at udlevere som frække og ugudelige Forbrydere, ved hvilken Leilighed Borge-Mesteren *Postumius* stødte til Herolden med sit Knæ og raabde: saaledes forgriber jeg, som nu er en *Samniter,* mig paa *Herolden,* for at *Rom* kan have saameget skielligere Grund til Krig[435]. *Pontius* skammede dem vel ud for Nederdrægtigheden, der i hans Øine blev endnu afskyeligere ved det Skin af Gudsfrygt og Retfærdighed, hvormed Man vilde |**A:452**besmykke den, da det var soleklart, at vilde |VU:94Romerne synes ærlige, maatte de enten holde Forliget eller træde tilbage i samme Stilling, som de var, da det blev indgaaet, men han lod dog Fangerne løse og gaae hjem og beholdt kun de 600 Ryttere, han havde som Gidsler, og Romerne begyndte nu Krigen med yderste Forbittrelse, der ogsaa var saa heldig, at de snart fik 7000 Samniter til "at gaae under Aaget." Om *Pontius* var imellem disse, anseer *Livius* for tvivlsomt, men Dionys beretter det[436], og *Samniterne* gjorde, som vi veed, med Tarentinerne under *Pyrros,* det sidste svage Forsøg paa at sætte *Romerne* Skranker i Italien. *Karthaginenserne* og Sundet ved *Messina* skulde nu giøre deres Bedste for at indskrænke dem *til Italien,* men førde dem, som Følgerne viiste, kun videre.

408

Diogenes I. 69.

409

Livius i Fortalen: ad hæc tempora, qvibus nec vitia nostra, nec remedia pati possumus, perventum est.

410

Herod. I. 94. 166–67. III. 136

411

Polyb III. 22.

412

Origo Gentis Romanæ (Victoris) 12. 23. Dionys I. 56.

413

Livius I. 3–16. Dionys I. 76–89. II. 1–56. Plutarks Romulus og Numa.

414

Livius I. 17–21. Dionys II. 57–76. Plutarks Numa.

415

Livius I. 19.

416

Herod. IV. 95

417

Diodor I. 44. 60. 62. (Brudstykker) VII–IX. 43–54. Diogenes VIII.

418

Livius XL. 29. Plutarks Numa.

419

Livius I. 18. Dionys II. 59.

420

Livius III. 31–32. Dionys X. 57.

421

Dionys (Brudstykker) XVII. 7.

422

Dionys I. 74.

423

Livius VI. 1.

424

Livius V. 34–49. Plutarks Camillus.

425

Livius V. 19–23. 32. 50–55. Plutarks Camil.

426

Livius VII. 6.

427

Polyb. VI. 44.

428

Polyb. VI. 7. 45.

429

Polyb. VI. 46–48.

430

Polyb. VI. 9–16.

431

Polyb. VI. 17–40.

432

Diodor XVII. 588.

433

Livius VIII. 39. Appian III. 4.

434

Livius IX. 1–6. Appian III. 4.

435

Livius IX. 6–10.

436

Livius IX. 11–15. Dionys (Vat. Brudst.) XVI. 3.

Man fortæller, at da *Pyrros* maatte rømme *Sicilien,* skal han fra Skibet have kastet et vemodigt Blik tilbage paa Øen, sigende til dem, der var omkring ham: ak, Venner! hvilken Fægter-Plads vi her overlade til *Romere* og *Karthaginenser*[437], og sagde han det ikke, saa gjorde han det dog; thi nogle faa Aar efter udbrød der den første *Puniske* Krig, der ikke blot afgjorde *Siciliens* Skæbne til *Romernes* Fordeel, men berøvede *Karthaginenserne* det Herredømme paa Ha|US:365vet, der vel kun var en Skygge af *Phønicernes* det Gamle, men gjaldt dog for Magen dertil i de *vestlige* Far-Vande. Det er derfor i flere Henseender et mærkeligt Brud-Stykke af *Diodors* tabte Efterretninger, Man nys har fundet i *Vatikanet;* thi det melder, at da *Phønicerne,* efter et Sø-Slag med *Romerne,* fandt det klogest at kiøre hjem, mens Vognen var heel, **|A:453**og underhandlede desaarsag med "den allerhøieste" (som Romerne kaldte deres Borge-Mester) om mindeligt Forlig, da tog ved denne Leilighed det ene Ord det Andet, saa *Phønicerne* kom snertende til at sige, de begreb ikke, hvor *Romerne* fik det Mod fra at gaae over til *Sicilien,* da de dog ellers dengang ikke turde saameget som dyppe en Finger i Havet uden med *Karthaginensernes* Forlov, men da forklarede Borge-Mesteren dem Sagen, ved at udvikle, hvorlunde *Karthaginenserne,* med deres Sprel om Herredømme paa Havet, tog dem ikke i Agt for, at *Romerne* var *Discipler,* som altid *overgik* deres *Mester*[438]! Vel veed vi nemlig ikke, hvilke "*Phønicer*" her tales om, men det giør ingen Forskiel, og vel hører det just ikke til *vor* Børne-Lærdom, at Discipelen kan overgaae sin Mester, men det hørde ligefuldt til den *Romerske Borge-Mesters,* og at *Karthaginensernes* Sømandskab ogsaa var af det Slags, der lod sig lære og til *Krigs-Brug* overgaae af en Land-Magt, det har *Romerne* unægtelig beviist. Naar vi derfor vil klare vore Forestillinger om *Karthaginenserne,* da giør vi bedst i at tænke paa "*Amerikanerne*" som de fra Moder-Landet løsrevne Engelsk-Mænd ret mærkelig kalde dem selv; thi ligesom disse, naar det gik *England* ilde, snart kunde blive enevældige paa det *Atlantiske* Hav, uden dog at arve det Mindste af den ædle Høihed og aandige Storhed, der har udmærket Moder-Landets Sø-Magt, saaledes kan vi ogsaa skiønne, at Karthaginenserne var "*Afrikanere*" der brød dem kun lidt om Aand og Ære, men fiskede helst i rørte Vande! De vilde derfor her, ligesom hos *Herodot,* kun blevet nævnt i Forbigaaende: i Anledning af de udvandrede *Phokæer,* de hjalp *Etruskerne* at fordrive fra *Korsika* (Kyrnos), og af deres Angreb paa de *Sicilianske* Græker hvis de ikke var kommet i den skarpe Berørelse med Romerne **|A:454**som vi kalde de Puniske Krige, og som Man i Old-Tiden med Rette ansaae for en Kamp paa Liv og Død mellem to store Tyranner om

hele Verden. Vel antager Man nuomstunder sædvanlig, at det først |US:366var efter Tabet af Øerne og Over-Magten paa Havet, *Karthaginenserne,* ligesom i Fortvivlelse, stræbde at holde sig skadesløse paa Fast-Landet; men skiøndt det er naturligt, at en Sø-Magt først griber til Øerne som det Nærmeste, kan vi dog med de Gamle være sikkre paa, at Sundet ved *Messina* endnu mindre vilde sat Grændser for Sø-Magtens end for Land-Magtens Erobringer, og det ligger desuden i Sagens Natur, at hvem der først begynder at *erobre,* bliver ved, til han støder paa uovervindelige Hindringer. Saasnart derfor en Sø-Magt stræber at indtage en eneste heel Øe, istedenfor at nøies med Havn og Stapel-Stad paa Kysten, da har den ligesaavel heiset *Blod-Flaget,* som en Land-Magt, naar den anmasser sig det første Nabo-Rige, og hvad der hos en Enevolds-Konge kan være en Flyve-Grille eller dog en Skiøde-Synd, han tager med sig i Graven, bliver hos et *Regierings-Raad* sædvanlig en fast Grund-Sætning, der vel efter Omstændighederne følges meer og mindre aabenbar, men opgives aldrig. Hvorlidt vi nu end kiende til *Stats-Forfatningen* i *Karthago,* saa veed vi dog, fra *Aristoteles* og *Polyb,* at Konge-Dømme var der kun en Skygge af, medens et stort Raad af de Fornemste og Rigeste havde Magten, saa fra den 75de Olympiade af, da det store Tog, som *Herodot* omtaler, skedte til *Sicilien,* maatte ligesaavel *Karthago* som *Rom* agtes for en erobrende Stat, om vi end ikke kiendte noget til dens idelige Krige med *Syrakus*. Det gaaer imidlertid med *Tyranni,* som med Alting i Verden, at for at drive det til *Mesterskab,* udkræves, foruden godt naturligt Anlæg, en passende Opdragelse og en bestandig Anstrængelse af alle Kræfter, saa Staten maa, som *Rom,* alt fra første Færd |**A:455**være anlagt derpaa og indviet til Ulve-Guden *Mars,* den Hjerteløse, som leer, naar det gaaer ilde til, og den Umættelige, som bliver aldrig feed, saa han ved at kæmpe for Over-Magten kæmper for Alt hvad han kan vinde eller tabe. Dette var nu langt fra at være Tilfældet med *Karthago,* anlagt til en fredelig Handels-Stad paa fremmede Kyster, hvor den endog giennem Aarhundreder skal have svaret *Grund-Skat* til de gamle Lods-Eiere[439], saa da den, riig og blomstrende, begyndte at erobre med *Leie-Tropper,* havde den egenlig Intet at vinde men Alt at tabe, og afbrød sin naturlige Bane, for at bryde sig en Ny, den hverken havde Kræfter eller Kald til at betræde. *Krigen* var nemlig for *Karthago* oprindelig kun |US:367en *Handels-Speculation,* hvorved den kun meende at vove Solden til Leie-Tropperne, der ved mindste Held maatte rigelig forrente sig; men *Mars* er meget for stolt til at begunstige dem, der prutte med ham som med en Dag-Leier, og belee ham som en Praler, naar hans Bedrifter ei svare Regning i klingende Mynt; det viiste han alt *Karthaginenserne* i deres Krige med *Siciliens* Smaa-Tyranner: Gelon, Dionys og Agathokles, og da de desuagtet trodsig indlod sig i Krig med *Romerne,* hans Yndlinger

af Moders-Liv og ivrigste Tilbedere fra Barns-Been, var de aabenbar uforbederlige og stod hverken til at raade eller til at hjelpe.

Hvad nu Anledningen til den første Puniske Krig angaaer, da kan den egenlig være os ligegyldig, hvor den Romerske *Ulv* og det Sicilianske *Lam* mødtes ved samme Vanding; men Anledningen, Man greb, er dog mærkelig, fordi den klarlig viser, Man havde ikke engang Stunder til at oppebie et rimeligt Paaskud. Nogle *Kampaner,* som havde ladt sig leie af Tyrannen *Agathokles,* fandt nemlig, efter hans Død, Leilighed til paa Hjem-Veien at bemægtige sig Græker-|A:456Staden *Messina,* hvis Borgere de deels slog ihjel og deels fordrev og deelde saa deres Koner og Gods imellem sig. Handelen, som var Stadens gamle Nærings-Vei, kunde imidlertid disse *Mamertiner* (Martis-Sønner), som de kaldte sig, ikke fortsætte og maatte derfor gribe til det Fribytter-Handværk, de havde lært, hvad ikke blot skaffede dem megen Fortalelse blandt Naboerne, men skaffede dem tillige snart farlige Fiender paa Halsen[440]. *Pyrros* var den Første og allerede han bragde dem Knibe[441], men med ham var alting dog kun en Overgang, og de fik godt Ryg-Styd af deres Frænder, som stod i Romernes Tjeneste og holdt for dem *Reggio* besat (paa den anden Side af Sundet), men fulgde snart *Mamertinernes* Exempel og blev deres egne Herrer. Saasnart imidlertid *Pyrros* var vel borte, rykkede Borge-Mester *Fabricius* mod Fri-Bytterne i *Reggio* og de der ikke faldt for hans eller for deres eget Sværd, blev halshuggede paa Torvet i Rom, saa det aabnede ikke *Mamertinerne* de blideste Udsigter, og de blev snart mørkere, da *Hiero,* en ny Tyran af den gamle Slægt, *Syrakus* havde faaet, rykkede imod dem og vandt et afgiørende Slag, hvori selv deres Høvding, *Kios,* fik sit Bane-Saar. De vidste da ikke bedre Raad i en Hast end at overgive Fæstningen til den *Karthaginen*|US:368*siske* Admiral, som just laae til Ankers ved *Lipari,* men da de derved fik *Hiero* af Halsen blev de anderledes tilsinds og skildte sig, Man veed ikke ret hvordan, ved den *Karthaginensiske* Besætning[442]. Følgen blev nu vel, at *Karthaginenser* og *Syracusaner* gjorde fælles Sag imod dem, men derfor bad de *Romerne,* som de med Rette kaldte deres "ærede Frænder" om Hjelp, og skiøndt Disse, siger *Polyb,* baade godt indsaae, det var Uret at hjelpe saadanne Skarns-|A:457Folk og skammede sig ved at være bedre mod dem end mod deres Egne i *Reggio,* saa overveiedes dog alle Betænkeligheder af to vægtige Grunde: den Ene, at *Karthaginenserne,* ved at faae *Messina,* havde Nøglen til *Italien,* og den Anden, at Fattig-Folk i *Rom* kunde høit trænge til en Krig, der var lidt at tjene ved. Folket bekræftede derfor ogsaa strax den Raad-Slutning: at Borge-Mester *Appius Claudius* skulde gaae over til *Sicilien* for at hjelpe *Mamertinerne*[443], og skiøndt Romerne paa den Tid ikke var Eiere af saameget som en *Baad,* satte de forvovne Kroppe dog over Sundet paa Kiøbmands-

Skibe, de laande i *Tarent* og andre Græske Stæder, og var heldige nok til at slippe i Havn, skiøndt de havde *Karthaginenserne* lige i deres Kiøl-Vand[444].

Hiero blev nu strax forbluffet og sluttede Venskab med *Romerne,* som han lovede at forsyne med Levnets-Midler, og *Karthaginenserne* saae sig nødt til at ophæve *Messinas* Beleiring; men da Romerne ingenlunde var kommet for at hjelpe Staden mod "*Røverne,*" saa gjorde det ingen videre Forandring, end at Romerne derpaa beleirede *Agrigent,* hvor *Karthaginenserne* alt for mistænkelig sammendyngede Krigs-Fornødenheder, og da den lykkelig var taget og plyndret, da, siger *Polyb,* fik Romerne høiere Tanker og fandt, det maatte vist kunne lade sig giøre at afløse *Karthaginenserne* paa *Sicilien* og derved vinde betydelig[445].

Det indsaae imidlertid *Romerne* strax, at skulde de drive *Karthaginenserne* fra *Sicilien,* maatte de nødvendig have Krigs-Skibe, og da lykkeligviis Et af Fiendens var strandet, da det satte efter dem paa Over-Farten, tog de det til |A:458Mønster, bygde sig en Flaade og lærde sig, hedder det, bogstavelig som Land-Krabber, til at roe paa det Tørre, skiøndt det klinger sært |US:369om Folk, der dog boede paa Bredden af en Flod. Klodsede var naturligviis de *Romerske* Skibe, og Mandskabet ællevildt paa Søen, saa det var intet Under, at da de første Sytten blev indspærrede af Fienden i Havnen ved *Lipari,* løb Folket i Land; men desmere Roes vandt *Duillius,* som kort efter bød en stor Karthaginensisk Flaade Spidsen ved *Mylæ* (Milazzo) og vandt Seier. Det gik imidlertid ganske naturligt til, thi deels foragtede *Karthaginenserne* Fienden og gav sig blot, ved at angribe uordenlig, og deels havde *Romerne* hittet paa at giøre Noget de kaldte "Ravne," med skarpe Kløer paa, som de huggede i de fiendtlige Skibe og slog dermed Bro til brat Overgang, saa det Hele tog en *landlig Vending,* hvorved Sø-Folket fandt sig meget ubehagelig overrasket[446]. Dette var imidlertid kun Forspillet til det store Sø-Slag ved *Lilybæum* (Marsala), hvor Flaaderne omtrent lige stærke, hver paa halvfjerdehundrede Skibe, kæmpede saa haardnakket, at kun den uberegnelige Krigs-Lykke syndes at giøre Udslaget til Romernes Fordeel, men hvor Seieren dog var saa fuldstændig, at de uden videre Modstand gjorde Land-Gang i *Afrika* og satte *Karthago* Kniven paa Struben. Efterat have tabt et Slag til Lands bad *Karthaginenserne* derfor om Fred, men Borge-Mester *Regulus* spændte Buen for høit og forlangde Overgivelse paa Naade og Unaade, som ret til Pas for Folk, der hverken til Lands eller til Vands kunde forsvare deres Frihed; thi da den Afrikanske "Dronning paa Havet," i Staden med henved en Million Indbyggere saae sig betragtet som en ussel *Italiensk* Flekke, besluttede Hun at vove det Yderste. Til Lykke fandtes der nu ogsaa i den nyeste Ladning af Græske Leie-Tropper en *Spartaner, Ksan*|A:459*tip,* i hvem der stak en stor General, og da det kom for *Raadets* Øren,

hvad han paastod, at det laae blot i Anførernes Uduelighed, at Karthaginenserne blev slaaede, lod de *Ksantip* kalde og fandt hans Udvikling af Sagen saa indlysende, at de betroede ham Krigs-Hæren. Saasnart han havde bragt den i bedre Orden og vundet Tillid, bragde han den ogsaa i Slag, ikke som de forrige Anførere paa en Høi, det Romerske Fodfolk kunde tage med Storm, men i aaben Mark, hvor Elephanterne og det stærke Rytteri kunde giøre Beskeed, og da Romerne forsvarede sig haardnakket, blev Seieren saa fuldstændig, at, paa Ubetydeligt nær, hele Hæren blev tilintetgjort og Borge-Mesteren selv faldt i Fangenskab. Hermed var |US:370da Karthago reddet for denne Gang, uden at dog *Ksantip* fik synderlig Glæde af sit Mester-Stykke, thi *Polyb* siger, han maatte være glad, han skyndte sig bort fra en Stad, hvor knap en Indfødt, end sige en Fremmed, kunde længe trodse den Misundelse, Lykken vakde; men heraf seer Man dog, han slap heelskindet, saa det maa være Bagtalelse, hvad *Appian* melder, at Karthaginenserne skikkede ham meget stadselig hjem til Sparta, men lod ham drukne underveis[447]. Hvordan det siden gik *Regulus,* taler *Polyb* slet ikke om, saa hvad *Cicero* og Andre fortælle om den *Romer-Dyd,* hvormed han, løsladt paa sit Æres-Ord, fraraadte baade Fred og Fangernes Udvexling, vendte tilbage til *Karthago* og leed en forsmædelig Død, er kun slet hjemlet, og bliver slet ikke troværdigere, fordi det klinger rimeligt nok, thi Rimelighed var i Rom netop et Fortrin, Poesien havde for Historien. Vist er det derimod, at nu begyndte først Krigen ret for Alvor, men det er kun alt for sandt, hvad allerede *Polyb* anmærkede, at en udførlig Beskrivelse deraf vilde være ligesaa kiedsommelig og unyttig, som Opregnelsen, af alle de Næse-Styvere, Puf og **|A:460**Stød, to Baxere gav hinanden ved de Olympiske Lege, hvor Kampens endelige Udfald, som kronede Værket, var det eneste Vigtige. Og hvad nu Udfaldet angaaer, da har han igien aabenbar Ret i, at Krigen endes som en Hane-Fægtning, hvori Dyrene, selv naar de har udtømt deres Kræfter og kan ikke længer slaae med Vingerne, dog er lige arrige og tumler sig med hinanden, til den der træffer til at falde først, giver den Anden vundet[448]. Skiøndt nemlig Krigen varede i *fire* og *tyve* Aar og kostede, *tolvhundrede* Skibe, og utallige Liv, saa mærker Man dog hardtad hverken i Ord eller Gierning det Mindste til *Mennesket,* saa det synes at være vist nok ikke ufornuftige men *fornuftige Dyr,* der slaaes, ikke engang saameget om Menneskets Efterladenskab, som om Æren for at have ødelagt Mest deraf og at være den eneste *frygtelige Magt*. Ligesaa lærerig derfor, som Verdens-Historien her begynder at blive for hvem der studerer *Dødens* og *Fordærvelsens* Konster, ligesaa tom naturligviis for dem, der kun finde Indhold i *Menneske-Livets* Natur og Udviklingen af dets ædle Kræfter, saa det er virkelig kun for Krigs-Skuepladsens og Følgernes Skyld, vi her skænke Kampen meer Opmærksomhed end

andre Tyre-Fægtninger |US:371paa de *Sicilianske* Græs-Gange og Slags-Maal i *Barbariet*.

Vel forsikkrer *Gellius* fra Keiser-Tiden, i det Hakke-Mad for Romerske Kyllinger, som fører Navn af "Attisk Kvelds-Nadver" (Noctes Atticæ), at Oberst (Tribun) *Cædicius* gjorde en Helte-Gierning i den *Sicilianske* Krig, der godt kan taale at staae ved Siden ad *Spartaner-Daaden* ved *Thermopylæ,* men det kan Man nu ikke engang bilde Børn ind; thi de see strax, der er en himmelhøi Forskiel mellem "*Livet*" i Grækenland og "*Livet*" paa Feldt-Fod i Roms Legioner, saa Sammenligningen halter alt for meget til at naae Maalet, mens "disse Lys brænde." Da |**A:461***Gellius* imidlertid ikke blot beraaber sig paa en Politirets-Dom for sin Tro af gamle *Cato,* men har ogsaa fundet Medhold hos mange Nye, maae vi dog vide, at bemeldte *Cædicius* eller (siger *Gellius* selv efter andre Kilder) *Laberio,* eller (som vi kan see, *Livius* har kaldt ham) *Calpurnius,* hvad han nu hedd, kom til Borge-Mesteren med den Tidende at Krigs-Hæren var indspærret af Fienden, og gav ham det Raad at stille 400 Mand paa en Post, hvor de maatte falde, men rimeligviis vilde trække Fiendens hele Opmærksomhed til sig og sysselsætte ham saalænge, at Borge-Mesteren fik Leilighed til at smutte ud med Resten. Borge-Mesteren syndes godt om Forslaget, og Obersten tilbød sig selv at gaae i Spidsen for de Firehundrede, der ogsaa virkelig holdt dem saa brav, at Borge-Mesteren slap, men fandt ogsaa tilhobe Døden i Faldet, undtagen Obersten, som vidunderlig stod op igien og gjorde Tjeneste endnu i mange Aar[449].

Læseren kan nu selv, om han synes, sammenligne baade *Offeret,* den raske Røver bragde, og *Alteret,* han lagde det paa, med den *Spartanske* Opoffrelse for *Grækenlands Frihed;* thi vel kommer han derved neppe til at beundre Politi-Mesterens Skarpsindighed, men vil klarlig see, hvad Ret der for Menneske-Aanden var at faae hos den retfærdigste Romer.

Vil vi derimod i denne Krig see et udmærket Beviis paa "*Romersk Forvovenhed,*" da skal vi helst, som *Phønicerne,* see det deri, at de turde *begynde* den, skiøndt de knap kunde dyppe en Finger i det Hav, hvor Slaget egenlig skulde staae, uden med deres Forlov, som de udæskede, men *Polyb* har dog ogsaa Ret i, at den Romerske Forvovenhed, der mod Mennesker hos dem var noget Hverdags, og lyk|US:372kedes kun alt for godt, kommer bedst for Dagen, hvor den trodsede "*Havet* og *Himlen,*" skiøndt den der blev til Dumdri|**A:462**stighed og kom dem dyrt at staae. Da saaledes en Romersk Flaade paa halvfjerdehundrede Skibe havde vundet en glimrende Seier under *Afrika* og derved reddet Levningerne af den Hær, *Regulus* opoffrede, vilde Borge-Mesterne (Æmilius og Fulvius) endelig giøre Blæst langs med Sønder-Landet paa Sicilien, hvor de haabede, Stæderne skulde falde i deres Hænder af Forskrækkelse, og det nyttede slet ikke, Alt hvad Styrmændene fortalde dem, baade

om Kystens Leilighed og den farlige Tid ved *Orions* Nedgang og *Hunde-Stjernens* Opgang: Borge-Mesterne vilde have deres Villie og fik den, men fik tillige paa Høiden af *Camarino* en flyvende Storm, der af hele Flaaden kun levnede dem *firsindstyve* Skibe[450]. Ved forbausende Anstrængelser fik de vel paa et Fjerding-Aar en ny Flaade i Søen, men mistede ogsaa den i en Storm, da de vilde fornye deres Mynt og, uden at forstaae Sømandskab, stikke tværsover Havet fra Panormos (Palermo) til Tiber-Mundingen, og før de skulde rette dem efter Havet, opgav de heller reent Seiladsen[451]. De holdt sig nu ogsaa en god Stund, saavidt mueligt, paa det Tørre, men da Arbeidet *der* gik rask fra Haanden, og de dog ligesaalidt uden Flaade kunde faae Lilybæum (Marsala) som de kunde lade *Karthaginenserne* beholde et saadant Smuthul paa Øen, maatte de i Krigens *fjortende* Aar til Søes igien, uden at kunne overtale sig til at lade Dumdristigheden blive hjemme, hvoraf Følgen blev, at de ikke blot mistede Endeel af Flaaden ved et forvovent Angreb paa Havnen ved *Trapano,* men hele Resten i en Storm, som den Karthaginensiske Admiral dreiede af for, men de trodsede til den knuste dem[452].

Intet under, at Romerne, efterat have givet saadanne Lære-Penge, blev kiede af at være Karthaginensernes Discipler |**A:463**til Søes og vilde heller spille Mester til Lands; men skiøndt de i hele fem Aar taalmodig ventede paa, at *Lilybæum* skulde falde for Bliderne, saa skedte det dog ikke, og da nu desuden den ny *Karthaginensiske* Feldt-Herre, *Hamilkar Barkas,* ei blot var saa næsviis at plyndre paa *Italiens* Kyster, men holdt selv Roms Legioner paa Sicilien Stangen i tre Aar, saa var der dog ikke andet for end endnu engang at friste Lyk|US:373ken paa Havet, og denne Gang lykkedes Vove-Stykket langt over Forventning. *Hamilkar* havde nemlig opslaaet sin uindtagelige Leir paa Kysten mellem *Trapano* og *Palermo,* men svævede saa at sige i Luften, afskaaret fra Lilybæum, midt imellem Romerske Fæstninger og Leire, saa naar Tilførselen og Udveien til *Søes* kunde ogsaa blive ham afskaaret, var han om en Hals. Det betænkde *Romerne* bedre end *Karthaginenserne,* fik i al Stilhed en Flaade bygt efter et nyt Mønster, de havde opsnappet ved *Lilybæum,* og listede sig over til Sicilien, paa en Tid, da den Karthaginensiske Flaade, formeentlig sikker nok fra den Side, var seilet hjem. Saasnart det imidlertid rygtedes til *Karthago* at *Romerne* var blevet flot endnu engang, foer Admiral *Hanno* afsted i en Hast med hvad der var for Haanden, skiøndt det var kun ubefarne Søfolk og uøvede Tropper, i det Haab, at han rakde nok Kysten, og at naar han havde bragt *Hamilkar* de Levnets-Midler, Hæren behøvede, fik han nok der igien de Folk, han trængde til og ventelig Helten selv ombord. Han slap ogsaa lykkelig og vel til den lille Øe *Maretima (Hiera)* strax vesterud, og havde næste Morgen en rask Kuling, der bar lige ind paa Kysten, han

længdes efter, baade for at losse og lade; men den *Romerske* Borge-Mester *Lutatius* havde luret paa ham hele Tiden og laae nu med klart Dæk, øvede Roerknegte og de bedste Tropper, i Veien for ham ved *Leuanzo* (Ægusa), og skiøndt det var dumdristigt af ham, at ville |A:464krydse op mod Vinden til Slag, saa gjorde han det dog. Det lykkedes ogsaa, *Hanno* mistede hundrede Skibe, og paa Opreisning var ikke at tænke, da Karthago i de senere Aar reent havde forsømt Flaaden, saa *Hamilkar,* som nu fik uindskrænket Fuldmagt til at underhandle med *Romerne,* kunde ikke faae Fred for bedre Kiøb end at rømme *Sicilien,* give alle Romerske Fanger frie og i Løbet af tyve Aar at betale totusinde Talenter i Krigs-Omkostninger. Vel var Man i Rom endnu ikke fornøiet, thi Man var aldrig vant til at slutte Fred uden at foreskrive "Overgivelse" som det første Vilkaar, men de ti Syns-Mænd, der blev sendt over til Øen, for at undersøge "Tingenes virkelige Stilling," fandt den dog saaledes, at al den Skiærpelse, der kunde agtes for betimelig, var Forhøielse af Penge-Summen med Forkortelse af Løbe-Tiden[453]. Vi har for Resten nyelig faaet ret at vide, at Romerne virkelig vilde havt *Hamilkar* til at strække Gevær, udlevere alle Rømnings-Mænd |US:374og reise nøgen hjem, men at da han forsikkrede dem, han vilde heller ligge med Æren end løbe med Skam, og de kiendte ham godt, som en ordholden Mand, saa overvandt de endelig dem selv til at give efter[454].

Det var, siger *Polyb,* i Løbet af den 129de *Olympiade* (altsaa ved 260 f. Ch.) den første Puniske, eller, som de Gamle rigtigere udtrykke sig: den *Sicilianske* Krig begyndte, og den var, efter samme Forfatter, beskrevet omtrent lige partisk fra begge Sider af Grækeren *Philinos* (fra Agrigent) og Romeren *Fabius* Maler[455]; og det er rimeligt nok, thi *Krigs-Historien* har til alle Tider Endeel tilfælles med *Jagt-Historier;* men *os* kan det omtrent være ligegyldigt, da *Udfaldet,* hvorom det kun er os at giøre, bliver lige sikkert. Det anmærkes derfor mest kun for |A:465at advare Læseren for den Snare, hvori Mange nuomstunder falde, saa de indbilde sig: *Verdens-Historien* er usikker, fordi det tit er meget tvivlsomt, ikke blot hvormange Folk der faldt paa hver Side i et Slag, men selv, hvem der egenlig beholdt Val-Pladsen, og hvormange Slag der stod i Krigens Løb. Herom har nemlig Folkene og deres Historie-Skrivere tit været barnagtige nok til at strides, som om al historisk Sandhed stod og faldt med deres Regning, skiøndt det er soleklart, at det kan aldrig være tvivlsomt, *hvem* der vandt Seier i *afgiørende* Slag eller *hvad Udfaldet* blev af store Krige, medens det Smaa og Ukiendelige udelukker sig selv af de store og vigtige Begivenheders Tal.

437

Plutarks Pyrros.

438

Diodor (Vat. Brudst.) XXIII. 1.

439

Justin XVIII. 5–7.

440

Polyb I. 7. Diodor (Brudstykker) XXI. 21.

441

Plutarks Pyrros.

442

Polyb I. 7–11. Diodor (Brudstykker) XXII. 21.

443

Polyb I. 10–11.

444

Polyb I. 11–12. 20.

445

Polyb I. 16–20.

446

Polyb I. 20–23.

447

Polyb. I. 24–36. Diodor. (Brudstykker) XXIII. 1. 18. (Vatikanske) XXIII. 4–5. Appian VIII. 3–4.

448

Polyb I. 57–58.

449

Aulus Gellius III. 7. Livius (Udtog) XVII.

450

Polyb I. 37. Diodor (Brudstykker) XXIII. 19.

451

Polyb I. 38–39.

452

Polyb I. 41. 49–54. Diodor (Brudstykker) XXIV. 1.

453

Polyb I. 56–63. Diodor (Brudstykker) XXIV. 11.

454

Diodor (Vat. Brudst.) XXIV. 4. Corn. Nep. Hamilcar.

455

Polyb I. 5–14.

Anden Puniske Krig.

Spotte-Fuglen *Lucian* lader *Alexander* den Store, *Scipio* og *Hannibal* trættes om Rangen i de Dødes Rige og opstilles af *Minos* i den Orden, de her følge, men det har ingensteds hjemme, hverken i Grækenland, Rom eller Karthago; thi *Grækeren* vilde aabenbar stille *Hannibal* i Midten, medens *Rom* og *Karthago* naturligviis

vilde hver give sin Yndling første Rang. Vil Man derfor have *Hannibal* til at falde igiennem for Alvor, da maa Man hverken sammenligne ham med *Slag*|US:375*ter-Svenden,* han ved *Cannæ* lærde Beskedenhed, med *Scipio,* med *Fabius* eller *Marcellus* alene, men med ***Rom* i** det Hele, og det er han nød til at taale, ikke blot fordi han er død og borte, men ogsaa fordi han aabenbar *ikke* gik til *Italien,* for at maale sig med en enkelt *Romer,* men med hele *Rom*. Vist nok er Enkelt-Manden, selv om han var en *Alexander,* lovlig undskyldt, fordi han ligesaalidt kan vinde Prisen fra et heelt Kæmpe-Folk, som leve omkap dermed, men hvem der, som *Hannibal,* prøver derpaa, |A:466maa just derfor nødvendig blive til Latter i de Dødes Rige, altsaa i Universal-Historien paa Papiret, som er det ægte, virkelige *Helhjem,* hvor alle Kæmpe-Skygger mødes, og finde vel mange uretvise og end flere vanvittige Dommere, men dog ogsaa tidlig eller seent i en retfærdig Kritik deres *Minos*. Naar Man nu under den anden Puniske Krig glemmer Alt over *Hannibal,* til han bliver slaaet af *Scipio,* da giør det Vedkommendes Dømme-Kraft endnu mindre Ære, end det gjorde hans, heller at slutte sit Fædrenelands Historie med et forbausende Skue-Spil, der dog var saa langtrukket, at det tilsidst blev kiedsommeligt, end, saa godt som mueligt, at fortsætte den. Medens vi derfor lade det staae ved sit Værd, hvad Lov Hannibal, enten i sin Levnets-Beskrivelse eller i Krigs-Konstens Historie, kan fortjene, maae vi i Universal-Historien nødvendig under Krigen, som er kaldt "den *Hannibalske*" fæste hele vor Opmærksomhed paa hvad *Polyb* kalder "*Skæbnens Mester-Stykke,*" og hvad der i alt Fald er et mageløst *Sær-Syn:* paa Rom, som, uden nogen fremragende Stor-Mand for sig, men vel med en Saadan imod sig, paa et *halvt* Aarhundrede hæves til en *Verdens-Magt,* der, som *Polyb* forudsagde, hidtil forgiæves spørger om sin Lige[456]. Dog, til Sagen, som er Historien selv!

Rom havde ingenlunde været ørkesløs i den *Snees* Aar, der forløb mellem Freds-Slutningen paa Sicilien og Krigs-Erklæringen i Spanien[457], thi i den Tid var baade *Sardinien* blevet besat, det Senonske Gallien *(Lombardiet)* undertvunget og Illyrien *(Dalmatien)* indtaget, hvorved Staten, indtil videre, som Man strax seer, var nydelig afrundet. Vel havde *Gallernes* Undertvingelse kostet Strømme af Blod, for det var haarde Halse, men i *Rom* hørde det aabenbar til Sundhe|US:376den at aarlades i det Mindste |A:467een Gang om Aaret, og til Statens Velfærd at ligge i Leir hver Sommer, da Krigs-Tugten ellers forfaldt og Man kom ud af Øvelsen, der dog, med et godt Greb, i Slags-Maal saavel som i al anden Haand-Gierning er Hoved-Sagen. Hvad Krigen i *Øvrigt* kostede, det havde *Sicilien* og *Karthago* betalt, thi *Sicilien* gav Korn i Overflødighed og "det *Afrikanske* Kompagni" havde ikke blot paa ti Aar, istedenfor paa Tyve, maattet udrede tre Tusind Talenter istedenfor To, men derhos erlægge en Kiendelse af tolv Hundrede,

fordi de gjorde Mine til at overfalde *Sardinien,* som deres oprørske Leie-Tropper dog med fuld Eiendoms-Ret havde afhændet, solgt og skiødet til den Romerske Stat[458]. Denne "*Puniske* Troløshed" var desuden saa oprørende, at Kræmmerne maatte være glade, de slap med at straffes paa Pungen, thi Romerne havde nylig behandlet dem med en Høimodighed uden Lige, da de raabde om Hjelp paa Undergangens Bredd.

Sagen var den, at *Hamilkar Barkas,* da han vægrede sig ved at aflevere sine *Vaaben* og udlevere alle *Rømnings-Mænd* til Romerne, havde af et falsk Begreb om Æren staaet i sit eget Lys, eller dog ikke betænkt, at aftakkede Leie-Tropper maae helst være vaabenløse, og at Romerske *Rømnings-Mænd* var altid modne til Galgen. Hertil kom, at *Raadet* i *Karthago* fik det fortvivlede Indfald at afknappe Leie-Tropperne Endeel af Solden, de havde tilgode, og at lade dem *vente* enstund paa Betaling, for at de desvilligere skulde give deres Minde dertil og selv finde, det var billigt, da Staten havde havt saa store Udgifter og stod for Større til Fienden. Det havde nu vel *Karthago* sagtens gjort mange Gange i sine Velmagts-Dage, uden at Nogen af de dumme, forsultne *Barbarer* havde vovet at knye, om de end havde knurret lidt, hver paa sit Krage-Maal, |A:468uden at den Ene engang forstod den Anden; men det er nu engang Verdens Løb, at hvad store *Kiøbmænd* kan giøre upaatalt i deres *Velmagts-Dage,* kommer dem dyrt at staae, naar de vove det paa en Tid, de agtes for faldefærdige, saa netop naar de er i Færd med at giøre Opbud, maae de endelig, naar de er kloge, betale deres *nærmeste* Kreditorer, der kan sætte dem Kniven paa Struben, over og ikke under, og meget heller lade det skorte lidt mere paa de *Fremmede.* Om *Raadet* derfor havde ladet *Romerne* vente et Aars Tid eller To paa Afdrag, det vilde ingenlunde fremskyndt men havde sna|US:377rere forhalet *Karthagos* Fald, men da *Hanno,* som var Statholder i *Afrika,* kom til de 20000 Mand Leie-Tropper, Største-Delen *Afrikaner* og Resten *Iberer, Galler, Italiener* og *Halv-Græker,* hvor de var pakket sammen i *Sikka,* og han begyndte at fortælle dem, ikke engang at han havde Penge til dem, men at han haabede, de, i Betragtning af Statens trængende Omstændigheder, vilde eftergive Endeel af deres Tilgodehavende, da forstod de Allerfleste ikke et Ord deraf, men saae kun, at han vilde give dem Snak for Pengene, hvorover der blev et almindeligt Oprør og hele Flokken foer i det vildeste Raseri mod Hoved-Staden. Nu blev naturligviis Raadet bange, sendte Levnets-Midler ud til Oprørerne og lovede dem Alt, naar de kun vilde være roelige, men da Barbarerne mærkede, Man var bange for dem, fandt de naturligviis ogsaa, de havde meer tilgode end Solden; for der stod ogsaa meget *Korn* til Rest, som maatte betales efter Torve-Prisen i Leiren i den dyre Tid, og de *Heste,* der var styrtede under dem, burde dog ogsaa godtgiøres. Desuden havde Feldt-Herrerne tit, naar det kneb, lovet dem gode *Drikke-Penge,* for at staae tappert, saa det

blev en *svær Regning,* de i alt Fald umuelig kunde opgiøre med Andre end En af de Høvdinger, de havde tjent under paa *Sicilien,* og *Hamilkar* var en haard Hund, |A:469saa ham vilde de ikke have med at giøre, men *Giskon,* som altid havde holdt med dem, han skulde være Voldgifts-Mand. Raadet sendte nu ogsaa virkelig *Giskon* over til Oprørerne i *Tunis,* hvor de havde leiret dem, og gav ham Penge med til at klare Sagen, men det forpurrede en *Rømnings-Mand,* en bomstærk *Romersk Slave* fra Kampanien, ved Navn *Spendius,* som var bange for, naar han reiste hjem, at falde i sin Herres Kløer, hvor han vidste, der var ingen Barmhjertighed; thi han fik sin Stal-Broder under Oprøret, Afrikaneren *Mathos,* til at fortælle hans Lands-Mænd, at naar de andre Leie-Tropper var borte, vilde *Karthaginenserne* udøse al deres Harme paa dem, og derpaa ophidsede de Begge hele Flokken, ved at udraabe, at *Giskon* vilde nok betale Solden, men narre dem for Korn, Heste og saa videre. Kom der nogen Anden og vilde lukke Munden op i Forsamlingen, da stenede Man ham strax for en Sikkerheds Skyld, før han kom til Orde, og derved lærde de forsaavidt at forstaae hinanden, at hvem der end paa sit Sprog raabde "*slaae til,*" saa forstod de det allesammen, hvad der morede dem kostelig, især om *Efter-Middagen,* men foraarsagede naturligviis ogsaa mange braadne Pander. Vel blev |US:378*Giskon* endnu ved at holde gode Miner, men det blev kun hans egen Ulykke, thi da *Afrikanerne* en Dag ret trodsig forlangde en Hob Korn, de gjorde Fordring paa, kunde han dog ikke bare sig for at vise dem til "*Mathos,*" og det gav Anledning til, at de lagde ham i Lænker, plyndrede Kassen og erklærede *Karthago* aaben Feide, hvori de snart understøttedes af hardtad alle *Afrikanske* Byer, som *de* lovede at sætte i *Frihed,* og som virkelig under den *Sicilianske* Krig var blevet udsuede som Fluer af den store Edderkop[459].

Nu at fortælle, hvordan disse "*vilde Dyr*" som *Po*|A:470*lyb* rettelig kalder dem, rasede, jo længere, jo værre, og hvordan *Hamilkar,* da Man *endelig* tyede til ham, ved sin Aands-Overlegenhed fik Bugt med Oprørerne, det gaaer vel her ingenlunde an, da Krigen varede paa *fjerde* Aar og er beskrevet af *Polyb,* som var selv en klog General; men Skildringen af *Mytteriet* er alt for tro og lærerig, til at kunne udelades, og naar Man desuden er faldet iblandt "*Røvere,*" som baade Romere og Karthaginenser var, da finder Man ordenlig et Slags Morskab i at betragte "*de vilde Dyr*" ved Siden, fordi dem falder Grumheden saa naturlig, at den, i Forhold, klæder dem godt. I Forbigaaende maa det derfor ogsaa anmærkes, at da *Hamilkar,* efter et vundet Slag, lod alle dem af Fangerne løbe, der ikke vilde tage Tjeneste hos ham, fandt *Spendius* og *Mathos* det nødvendigt at give *Giskon* og hans Følge, der hidtil laae i Lænker, ret en forsmædelig Død og selv nægte Ligenes Udlevering, for at Ingen skulde vente Naade hos Fienden, samt at

hverken *Spendius, Mathos* eller den Tredie af Kløver-Bladet Galleren *Autaritus,* fik den Ære at falde i et Slag, men endte i Galgen[460].

Ved denne Leilighed var det da *Romerne* viiste dem saa vakkert; thi vel førde *Italienerne* i Førstningen Levnets-Midler til Oprørerne, og vel truede *Romerne* med Krig, da *Karthaginenserne* derfor satte Endeel af deres kiære Venner ved Vinge-Benet, men da Karthaginenserne saa strax satte de Uskyldige paa fri Fod, gav ikke blot *Romerne* endeel Krigs-Fanger løs, som de hidtil havde holdt paa, men forbød endogsaa deres Undersaatter at handle med Oprørerne, og biede en god Stund, før de, paa de stakkels *Sardinske* Oprøreres Bøn, som Indbyggerne selv havde fordrevet, tog Øen i Besiddelse[461].

|**A:471**|US:379Saaledes stod Sagerne, da *Hamilkar* gik over til *Spanien,* hvor han i ni, og hans Frænde *Hasdrubal* siden i otte Aar, igien hvervede *Leie-Tropper* og snart opirrede, snart forlokkede Barbarerne, hvad baade kunde blive meget farligt for Naboerne og styrte *Karthago* selv i den Afgrund, det nys kun med Nød og Neppe, tildeels ved *Roms* Høimodighed, havde undgaaet. Da det nu desuden var en betænkelig Sag med det "*Ny-Karthago*" (Karthagena) *Hasdrubal* anlagde, ikke blot nordenfor Middel-Havet, men, ret som paa Trods, lige over mod *Italien*, saa var det naturligt, at *Romerne* følde sig kaldede til at styre det Uvæsen, og kvæle i Fødselen hvad der kunde giøre megen Ulykke og blandt Andet skaffe Verden to Karthagoer for Eet; men da de for Øieblikket havde Nok at giøre med *Gallerne* og maatte nødvendig være paa det Rene med dem, før de kunde tage sig kraftig af *Ibererne,* saa maatte de, indtil videre, nøies med at snakke godt for *Hasdrubal* og faae ham til at love, han vilde ikke gaae over *Ebro*[462]. Det gjorde han nu vel ikke heller, men *Hamilkars* Søn, *Hannibal,* som blev hans Eftermand, og havde givet sin Fader det ugudelige Løfte "aldrig at være *Romeren* god," han gik dog baade over *Ebro* og indtog, trods Romernes udtrykkelige Forbud, *Sagunt,* der vel just *ikke* stod i *Forbund* med Romerne, men havde dog forlangt deres Hjelp, og var den eneste *Vaaben-Plads,* de kunde giøre Regning paa, naar Omstændighederne tillod dem at tage sig af *Spanien*[463]. Det tillod imidlertid ikke blot men krævede Omstændighederne netop nu, da Krigen med *Gallerne* var lykkelig endt, ikke uden *Gudernes* øiensynlige Bistand, der med udmærket Gunst optog det tunge Offer, de ellers ligesaa menneskekiærlige |**A:472**som gudfrygtige Romere "efter *Sibyllas* Spaadom," maatte bringe, ved at begrave to *Græker* og to *Galler,* En af hvert Kiøn, levende paa Øxen-Torvet, og da Karthaginenserne nu ovenikiøbet vægrede dem ved at udlevere *Hannibal,* den store Misdæder, og sagde trodsig til *Fabius,* at han maatte give dem, hvad han vilde "Krig eller Fred," saa gav Romeren dem naturligviis Krig, hvoraf han havde Lommen fuld[464]. Det er en

hadefuld Skildring, men det skal den ogsaa være og det er *Romernes egen,* naar Man blot undtager den Oplysning, at de ***ikke*** stod i *Forbund* med Sagunt, som er undsluppet deres Lov-Taler |US:380*Appian,* og Vinket om "*Vaaben-Pladsen,*" som deres Græske Ven, *Polyb,* lidt skielmsk har lagt til. For Resten maae vi fuldelig give denne vor bedste Vei-Viser i Roms Historie Ret i, at det var Børne-Streger paa begge Sider, at snakke om *Sagunts* Indtagelse, som om det var "*Aarsagen*" til Krigen, da det jo aabenbar var dens "*Begyndelse,*" eller at kives om, hvem der havde brudt *Freden* og *Forbundet,* thi det havde jo *Romerne,* ved at bemægtige dem *Sardinien,* gjort for længe siden, saa *Karthaginenserne* burde have sagt: det maatte vi rigtig nok ikke blot taale, men betale jer for, da vi var i Nød, men vi fraskrev os derved ingenlunde Ret til at hevne Skade, naar vi kunde[465].

Hvad nu Krigen selv angaaer, da var det med den *Polybius* egenlig vilde begynde sin *Universal-Historie,* som derfor, trods det store Skaar, Tidens Tand har gjort deri, giver megen Underretning, og vi har desuden en heel *Pentade* af *Livius* derom, saa *Ennius* maatte nok spørge:

|**A:473**Hvem kan fra Hoved indtil Hale
En saa *langskiødet* Krig afmale[466]?

Da nu imidlertid Krigen ikke er os vigtig for sin egen Skyld, men kun for Udfaldets, og for hvad menneskelig Stort den bragde for Lyset, saa blive vi her let færdige med Beskrivelsen; thi at den begyndte med den 140de Olympiade og varede i hele *Fire* (til omtrent 200 f. Ch.), at den skaffede *Romerne* hvad de havde Lyst til i *Spanien,* hvad de manglede paa *Sicilien* og hvad de allevegne kunde høilig behøve: lidt bedre Forstand paa at skikke sig i den *store Verden,* hvor de hidtil havde ført dem op, som en raa, bondestolt Krigs-Mand, der i eet Feldt-Tog ved Tapperhed og Lykke er steget fra Korporal til General, see, det var vist nok store Ting i sin Tid, men siger dog Altsammen ikke stort i vore Dage, fordi Aar paa *Bagen* regner Man kun lidt, saalænge Man har Tiden for sig, *Spanien* hørde til *Barbariet,* og *Sicilien* var "Tyrannernes Fædrene-Land," og endelig fordi den *Romerske Dannelse* blev paa sit høieste Trin dog kun en stiv Efterligning af den *Græskes* Dyder og en væmmelig Overdrivelse af alle dens Lyder!

Det var nu *Rom,* og Udfaldet for *Karthago,* som findes be|US:381skrevet under den *tredie* Puniske Krig, maatte Man jo omtrent kunne slutte sig til fra den Første, længe før den Anden begyndte, især ved at see paa Raadet og Leie-Tropperne; thi en riig Tyran, som har gjort Alle vitterligt, at han kun ved *Leie-Tropper* kan holde Styr paa sine Undersaatter og forsvare sine Skatte, men som desuagtet prutter paa en Skilling med sin Thrones Støtter og sine

Vaaben-Dragere, han maa jo, trods al muelig Snuhed og personlig Tapperhed, vente sig en voldsom og snarest en hastig og brad Død.

|A:474Naar vi derfor blot fare afsted med *Hannibal* over *Pyrenæer, Alper* og Dynger af Lig, til *Cannæ,* dvæle et Øieblik med *Marcellus* under Murene af *Syrakus,* hvor *Archimed* giør Konster, og gaae saa over til *Afrika* med *Scipio,* for dog engang at faae Ende paa den kiedsommelige Krig, da vil det give os et fuldstændigt Billede af det Fremragende, altsaa af det *Største,* der i Krigen kom tilsyne, og tillige klarlig vise os, at *Rom* og *Karthago* var ordenlige Antipoder, saa Tyranniets Soel (eller Orion og Hunde-Stjernen) hos dem, i eet og samme Øieblik, gik hist op og her ned!

At *Hannibal* begyndte sine Helte-Gierninger med at indtage *Sagunt,* har vi alt bemærket, og maae kun tilføie, at han, uden anden Grund, end at den kunde blive ham farlig i Ryggen, i Bund og Grund *ødelagde* denne *Græker-Stad* (ved Murviedro i Valencia), en Koloni fra *Zanthe* (Zachyntos) hvoraf den bar Navn[467], thi dermed stemplede han sig til en Tyran, der ikke kom for menneskekiærlig at opbygge men for egenkiærlig at nedbryde, hvad Folk har Gavn og Glæde, skiøndt, naturligviis, imellem ogsaa Skam og Skade af[468]. Med 50000 Fod-Folk og 9000 Ryttere gik *Hannibal* over *Pyrenæerne* og stødte ikke paa nogen betydelig Hindring, før han naaede *Rhone-Floden,* hvor han, baade for Strømmen og for *Gallerne* havde ondt ved at komme over og mistede Nogle af sine *Elephanter*, men slap dog skikkelig til hvad de Gamle kaldte "*Øen,*" ved Rhones og Arars (Saones) Sammen-Løb (altsaa *Lyon*), hvor han, ved at hjelpe en Nisse-Konge paa Benene, tjende baade Føden og Klæden til sin Krigs-Hær og fik gode Ledsagere til *Alperne*[469].

|A:475Hvad nu Toget over *Alperne* angaaer, da har vel det, som saa Meget i den *Romerske* Historie, ved *Franskmænde*|*US:382nes* klare Oversættelse, tabt en stor Deel af det Gigantiske Udseende, der slog vore Fædre med Ærefrygt; thi Napoleon gik jo ogsaa over *Bernhards-Bjerget;* men dog kan det nok endnu behøves at lægge Mærke til hvad *Polyb* siger derom. *Hannibal,* saa falde hans Ord, gik over *Alperne*, omtrent ved *Rhones* Udspring, men denne Overgang fortælles af Endeel saaledes, at de, for ret at vække Læserens Forbauselse, baade spadsere Sandheden forbi og giendrive dem selv, hvad dog i Historien klæder meget ilde. De prise nemlig *Hannibal* som en udmærket forsigtig General men lade ham gaae i Taaget, og ved at fortælle Æventyr, bringe de ham saaledes i Knibe, at de, ligesom paa Skue-Pladsen, maae selv skabe Guder og Halv-Guder til at rede ham ud, og Mindre kunde vistnok heller ikke forslaae, naar Bjergene var saa høie og steile og Alt saa øde og tomt, som de skildre det, thi da begreb Man ikke engang, hvordan han fandt Vei med de lette Tropper, end sige da, hvordan hele Hæren med Heste og Elephanter slap over. De Godt-Folk har imidlertid reent glemt, at det var ikke første Gang, Alperne oversteges, da

Gallerne jo paa deres Indfald i Italien havde banet Veien, og de har hverken talt med Folk fra den Tid eller selv gjort Reisen, men *det har jeg*[470]. Virkeligheden, som Polyb beskriver den, var ogsaa slem nok, thi *Hannibal* var femten Dage om Veien, maatte i opstigende Linie fægte sig igiennem Snevringerne, som Allebrogerne havde besat, og i Nedstigende arbeide sig igiennem en stor Bjerg-Knold, som han forgiæves stræbde at undgaae, da den *gamle* Snee var saa glat som Iis og den *Nyfaldne* kunde endnu ikke bære Folk, endsige Elephanter; men han kom heller ikke |A:476ned af Alperne uden med 20000 Fod-Folk og 6000 Ryttere, saa han havde betalt hvert Skridt i dyre Domme[471].

Saaledes naaede da *Hannibal* paa lidt mindre end et halvt Aar fra *Karthagena* til *Turin* (Taurinum), som han tog med Storm, men det Tilløb af *Italienske Galler,* han havde gjort Regning paa, udeblev for det Første, af Frygt for *Romerne,* som alt var gaaet over *Po,* for at møde *Karthaginenseren*[472]. At de ikke modtog ham i Slag-Orden lige ved Foden af Alperne, var vist nok en Feil, men kom dog kun af, at de endnu havde lidt tungt ved at bevæge sig og tænkde, det maatte nødvendig være ligesaa med Fienden; thi saasnart de |US:383fra *Marseille* fik Nys om, at *Hannibal* gik over *Pyrenæerne,* havde de sendt deres ene Borge-Mester, den berømte *Scipios* Fader, afsted til Skibs, for at standse ham ved *Rhone,* men han kom et Øieblik for silde, saa der fandt kun en lille Fægtning Sted mellem Speide-Rytterne fra begge Sider, hvori *Romerne,* skiøndt det holdt haardt, dog, til et godt Forvarsel, omsider fik Overhaand[473]. Borge-Mesteren havde derpaa strax indskibet sig igien til Italien, og haabede vist at komme tidsnok til *Alperne,* men havde strax efter Landingen ved *Pisa* den Ærgrelse at høre, *Hannibal* var allerede i fuld Virksomhed søndenfor Bjergene. Dette var saameget mere fortrædeligt, som den anden Borge-Mester var paa *Sicilien,* for derfra at gaae over til *Afrika* og beleire *Karthago,* saa Man kan godt begribe, at *Romerne* lige fra Begyndelsen maatte fatte et bittert Nag til den *Afrikaner,* der, med sine forfløine Indfald og sin urimelige Lykke, reent forstyrrede deres Plan til et ordenligt Feldt-Tog. Der var nu imidlertid ikke andet for, end at fatte sig og giøre Pinen saa kort |A:477som muelig, og gik end den *Hannibalske* Krig slemt i Langdrag, var det dog ingenlunde den *gamle* Scipios Skyld, thi, skiøndt han havde ladt Hæren, der nu engang var bestemt til *Spanien,* gaae sin Gang med hans Broder, skyndte han sig dog med hvad han i en Hast kunde skrabe sammen, over Po til *Tessino,* og forestillede sine Tropper, at det var jo egenlig mod en Flok af deres *opsætsige Slaver,* som alt havde skattet til dem i mange Aar, *Romerne* her skulde fægte, saa Modet kom af sig selv, og tvivlsom kunde Seieren saameget mindre være, som *Hannibal,* lykkeligviis, kun havde en ussel Levning af sin Hær tilbage, der vilde styrte omkuld, saasnart Man blæste paa den[474].

At *Hannibal* ikke var slet saa sikker i sin Sag, seer Man strax paa det sindrige Mine-Spil, han opførde for sine Barbarer, og stræbde end yderligere at forklare dem. Ikke blot *Livius* men ogsaa *Polyb* fortæller nemlig, at han lod Hæren slaae Kreds om de *Galliske* Fanger, som han med Flid havde belagt med svære Lænker, hudflettet og udsultet, og lod nu spørge: hvem af dem der havde Lyst til at kæmpe paa Liv og Død om de raske Heste og kostbare Rustninger, de saae i Kredsen? Det vilde de naturligviis Alle, og misundte ikke blot dem, der vandt Prisen, men alle dem, Lodden traf og befriede i ethvert Tilfælde fra den nærværende Kval, og hvem der ikke selv kunde giøre |US:384Anvendelsen, hørde nu af *Hannibals* egen Mund, at heri skulde hans *Leie-Tropper* speile sig, og komme vel ihu, at *Seieren* gav *Rigdom* og *Døden Frihed,* men *Romerne Slave-Lænker,* som det, med Alperne og Havet omkring sig, var aabenbar umueligt for *Spanier* og *Afrikaner* at undgaae med *Flugten*[475].

Derpaa stødte Hærene sammen for første Gang, men |**A:478**skildtes dog ad efter en kort Rytter-Fægtning, saa det var først paa den anden Side af Po, efterat den anden Borge-Mester (Sempronius) var kommet til Forstærkning, at det paa Vinter-Soelhvervsdagen kom til et Hoved-Slag, hvori vel *Hannibal* mistede, paa Een nær, alle sine *Elephanter,* men vandt en glimrende Seier[476]. Det blev heller ingenlunde den Eneste, thi før endnu den 140de Olympiade var ude, havde han vundet *tre* Hoved-Slag: *Et i hver Deel* af *Italien,* som de Gamle benævnede efter Floden *Trebia,* Søen *Thrasimene* og den lille By *Cannæ,* men som vi giør bedst i at kalde op efter *Piacenza* i Lombardiet, *Perugia* i Kirke-Staten og Floden *Ofanto* (Aufido) i Apulien. Alle disse Nederlag var imidlertid for *Romerne* hvad *Grækerne* kaldte "*Kadmeiske Seire,*" saa Modet syndes at stige, alt som Magten sank, hvad dog ei vil sige andet, end at de følde, de var dog i Grunden *de Stærkeste,* og tabde kun Slagene, deels ved Uheld og deels ved deres egen Hidsighed, som Fienden var koldsindig og klog nok til at drage Fordeel af. Da derfor det første Slag var tabt, paastod Romerne ikke blot, det var kun et *Blænd-Værk,* men viiste, ved at sende Forstærkning baade til *Sicilien* og *Sardinien,* de troede det virkelig[477]. Slaget ved *Perugia-Søen,* hvori Borge-Mesteren *Flaminius,* Almuens Yndling, selv beed i Græsset, og Levningen af Hæren nødtes bag efter til at overgive sig, var vel alt for klart et Nederlag, til at lade sig miskiende; men det var dog kun Pøbelen der blev modfalden, da Over-Dommeren (Prætoren) *Pomponius* udraabde kort og fyndig: "Romere! vi har tabt et stort Slag;" thi selv, kunde Man allerede paa det godt høre, havde han ingenlunde tabt *Fatningen* eller Haab om bedre Tider, og det havde den *Fabius* ligesaalidt, der nu ud|**A:479**nævnedes til Magthaver (Dictator) og erhvervede sig Hæders-Navnet "Mesteren" (Maximus)[478]. *Fabius* indsaae |US:385nemlig klart, at Hannibal var

ham langt overlegen baade i Rytteri og Krigs-Konst, saa det var Daarskab at møde ham i aaben Mark, men at han, for hvem ikke en eneste Stad, efter to glimrende Seire, havde aabnet sine Porte, maatte nødvendig blive mat, naar han bestandig holdtes varm og tugtedes ved Leilighed, og *Fabius* var Herre nok over sig selv, til urokkelig at blive denne sin Anskuelse tro, uagtet Man baade paa Torvet og i Leiren kaldte ham "*Nøle-Potte*" (cunctator) og hans egen Stabs-Øverste (magister eqvitum ɔ: Ritmester) Minutius øvede sin Vittighed paa ham, sigende: Dictatoren stiler saa høit, ved at trække om med os paa Bjergene, at han ventelig tilsidst farer til Himmels, hvor *Hannibal* er fri nok for at finde ham[479]. Saa klog og taalmodig var derimod den Romerske Pøbel naturligviis ikke, saa da *Fabius* ikke vilde lade sig slaae, blev han, der vilde det, *Minutius,* paa en uhørt Maade gjort til hans *Lige-Mand,* og Alt hvad den kloge Romer kunde udrette, var at udvriste *Minutius* af *Hannibals* Kløer, hvori han faldt, saasnart han blev sin egen Herre. Det *rørende Optrin,* som *Livius* i denne Anledning skildrer, da *Minutius,* sønderknuset, skal have kaldt Fabius "*Fader*" og kastet sig i hans Arme, seer Man godt af *Polybs* Fortælling, har aldrig fundet Sted, uden maaskee i et *Ennisk* Drama, og Almuen vedblev at skrige paa "Laurbær," saa *Raadet* maatte befale det følgende Aars Borge-Mestere at levere et Hoved-Slag, som førde til det berømte Nederlag ved Cannæ[480]. Naar *Livius* derfor vælter hele Skylden paa Slagter-Svenden, *Terentius Varro,* da skeer han stor Uret, uden forsaavidt han ær|A:480lig havde ført Pøbelens Sprog, var *dens* Borge-Mester og stod for Styret den Dag, Slaget vovedes; thi Man har hos *Polyb* endogsaa en Opmuntrings-Tale til Hæren af "Raadets" Borge-Mester, *Æmilius,* der klarlig viser, at *Hannibal* skulde gives Leilighed til at hovere endnu engang, saa det er kun En af hans sædvanlige Narre-Streger, naar *Livius, istedenfor den,* giver os en lang Tale af *Fabius* til *Æmilius* om at giøre som han[481]. Vel er det sandt nok, at den Dag *Terentius* havde saameget Mod paa Slaget, at han knap kunde bie til det blev lyst, havde *Æmilius* slet intet, men det kom her aabenbar slet ikke an paa Dagene, der alle var ulykkelige for de *gamle* Romerske Feldt-Herrer, som i Marken vilde maale sig med *Hannibal,* skiøndt |US:386de ligesaa godt kunde anstillet et Vædde-Løb mellem deres *Fod-Folk* i fuld Rustning og de *Numidiske Ryttere*. Man stolede vel denne Gang paa Mængden, thi Romerne, der pleiede at føre en heel Krig med *een* Borge-Mester, *to* Legioner (henved 10000 Mand) og en Slump Bunds-Forvandte, havde nu ret grebet sig an, saa *begge* Borge-Mesterne, med *otte Legioner,* og i Alt 80000 Fod-Folk og 6000 Ryttere var samlede paa een Plet, men det gjorde dog kun Blod-Badet større og Lærdommen dyrere; thi Man siger, der faldt henved 70000 Mand i det Slag paa *Romernes* Side, og lad det end være overdrevet, saa kunde ogsaa det Halve, der sikkert faldt, være meer end Nok[482]. Hele *to Romerske*

Legioner, som *Æmilius,* maaskee for dog at redde Noget, havde ladt blive i Leiren, og som *Terentius* synes reent at have glemt, da han ællevild med *halvfjerdsindstyve* Ryttere flygtede til Venosa, overgav sig efter Slaget *uden Modstand,* og selv den Undtagelse, *Livius* giør med ***Sempronius*** |A:481*Tuditanus* og *sexhundrede* Mand, der skal have slaaet sig igiennem, er nok kun "hvad han ønskede," siden det *strider* mod *Polybs* Fremstilling; men derom er Begge enige, at *Raadet* hverken vilde løskiøbe saadanne Fanger eller engang tillade dem at giøre det selv, og *Polyb* har da sikkert Ret i, at Raadets Standhaftighed og Sjæle-Styrke nedbøiede *Hannibal* meer, end Mængdens Fald og Frygt kunde glæde ham[483]. At han derfor ikke, som hans Ritmester *Maharbal* strax skal have foreslaaet og mange Riddere af "Gaase-Fieren" i alt Fald bagefter raadte ham, gik ufortøvet løs paa *Rom,* deri var han vist lovlig undskyldt, naar han ikke vilde forspilde det Eneste, Seiren ved *Ofanto* kunde skiænke ham: Besiddelsen af *Stor-Grækenland* og af *Capua,* dengang regnet for Verdens ypperste Stad, næst efter *Rom* og *Karthago*[484]. Et ganske andet Spørgsmaal er det: hvorfor *Hannibal* ikke strax fra *Tarent* gik over til *Sicilien,* som rimeligviis vilde været et vist og let Bytte og trøstet *Karthago* over alle Uheld i den *første Puniske* Krig; thi fordi *Hannibal* ikke prøvede paa det Mester-Stykke, men drømde, som vi see af Meer end hans Forbund med den *Makedoniske* Konge, lig *Pyrros,* om *Italiens Throne,* derfor tabde han ved *Zama* alle de Laurbær, han vandt baade ved *Trebia, Thrasimene* og *Cannæ,* og derfor maae vi nu overlade ham som en Lykke-Frister til |US:387sin æventyrlige Skæbne, medens vi med *Marcellus* gaae over til *Sicilien.* Dog er selv denne Bemærkning, trods al sin tilsyneladende Grundighed, kun skikket til paa en god Maade at blive *Hannibal kvit;* thi var det skeet, hvad vi maae kalde høistrimeligt, da havde Historien gaaet *Krebs-Gang*, som er imod dens |A:482Natur og som den derfor under ingen Betingelser giør, saa der er en dybere Grund, hvorfor *Hannibal* maatte trække om i Italien, mens *Romerne* fuldendte *Siciliens* Erobring og *Karthaginenserne* i *Spanien* opdrog en *Romersk* Feldt-Herre til at slaae dem selv i *Afrika.*

Marcellus skal allerede, som en Grønskolling, have udmærket sig i den *første Puniske* Krig, men havde dog i alle Maader vundet sit Navn (han hedd ellers Marcus) som *Martis-Søn,* fra *Gallerne,* hvis Konge, *Viridomar,* han slog med egen Haand og førde hans gyldne Rustning, sat paa et Skabilken, stadselig i Triumph, og Noget af det Første, Romerne gjorde efter Blod-Badet ved *Cannæ,* var ikke blot, ligesom i Galler-Krigen, levende at begrave Græker og Galler paa Øxen-Torvet, men ogsaa at kalde Galler-Skrækken, *Marcellus,* tilbage fra *Sicilien,* hvor han hidtil havde havt sin Post[485]. Saasnart *Fabius* og *han* imidlertid havde lært *Hannibal,* at *Romerne* kunde endnu i mange Aar holde ham Stangen, naar de opgav den

forfængelige *Ære* at sidde ham paa Hovedet, maatte *Marcellus* over til Sicilien, hvor det begyndte at see galt ud, thi *Romerne* havde ikke nænt at lægge Besætning i *Syrakus,* saalænge deres gode gamle Ven, *Hiero,* levede og vogtede sig saa omhyggelig for at give mindste Anledning, og vel havde de, paa Rygtet om hans dødelige Afgang, strax sendt en Flaade derhen ad, for heller at være i Visse end i Vove, men ved Forbjerget *Pachynum* (Passaro) hørde de, han levede endnu og vendte derfor mere ædelmodig end forsigtig tilbage til Lilybæum. Nu lagde nemlig *Hiero* sig til at døe i den forstyrrede Tid efter Slaget ved *Cannæ,* og da de Romerske Gesandter kom til hans Sønne-Søn *Hjeronymus,* der skulde arve ham, for dog i det Mindste at fornye Forbundet, var Drengen uartig nok til at svare: han beklagede de *stak*|**A:483***kels Romere,* som *Karthaginenserne* var saa *slemme ved* i Italien, men han fandt ikke sin Regning ved at holde halvt med dem. Sagen var naturligviis, at han stod i Handel om det Halve af *Sicilien* med *Hannibal,* der vel ikke vilde nøies med den Øe, men |US:388nok tage den med, og havde desaarsag skikket et Par af sine Kreaturer: *Hippokrates* og *Epikydes,* Karthaginenser af Byrd men Syrakusaner af Herkomst, derover, til at være den unge Herres egenlige Formyndere[486]. Vel fik *Hjeronymus* snart afhersket, men Mordet paa ham gjorde kun Ondt værre; thi de to maskerede *Karthaginenser* spillede deres tvetydige Rolle saa godt, at de blev Mestere af *Syrakus,* og den Karthaginensiske Flaade var i Far-Vandet, saa nu var der ingen Umage at spare og ingen Tid at spilde[487]. *Marcel* satte derfor an paa Staden fra alle Sider, men ogsaa det var en farlig Sag, thi Byen laae høit og havde en Mathematiker inden Murene, som tillige var en Tusind-Konstner, og skiøndt han sagtens tog Munden for fuld, da han fortalde Kong *Hiero,* han kunde spille Bold med hele Jorden, naar han blot havde Fod-Fæste udenfor den, saa spillede han dog virkelig Romerne saa mange Puds, baade med Blider og Kraner, at de snart fandt det raadeligst blot, saavidt mueligt, at indspærre Byen og lure paa Leilighed. Der kom imidlertid ogsaa En, efter otte Maaneders Forløb, hvorved *Marcellus* en Nat stjal sig ind i Byen, og skiøndt Slots-Holmen (Akradine) der havde sin egen Befæstning og Tilstyd af den Karthaginensiske Flaade, endnu trodsede enstund, faldt den dog ogsaa omsider, ved Forræderi, i Romernes Hænder, hvorpaa der blev gjort reent Bord overalt og vankede saa umaadeligt Bytte, at Man fandt, det svarede omtrent ligesaa godt Regning, som om det |**A:484**havde været Karthago selv. Mathematikeren, den berømte *Archimedes,* der endnu slog Cirkler, da Staden blev taget, fik naturligviis sit Bane-Saar, og skiøndt det skal have gjort *Marcel* bitterlig ondt, lader det dog til, han ikke engang har kunnet opdage, hvordan Tusind-Konstneren kom af Dage; thi *Plutark* har ikke mindre end tre forskiellige Beretninger, der alle maae have været løse Rygter, siden han Ingen af dem tør foretrække. Lægger Man

imidlertid hans Konst, Byens faste Beliggenhed og Karthaginensernes Sømagt i den ene Vægt-Skaal, og seer, der er ikke engang en Romersk Helte-Gierning at lægge i den Anden, men at blot Tiden, Pesten og den Karthaginensiske Admiral *Bomilkars* pludselige Skræk for at maale sig med en daarlig Romersk Flaade, gav *Marcellus* Over-Magten, da fristes Man vel ikke til at tvivle om, at *Romerne* jo havde *Lykken* med dem[488].

|US:389Endnu var *Hannibal* i Italien og det var kiedsommeligt nok baade for Romerne i det Hele og for *Marcel* i det Enkelte, som kom aldrig videre med ham, men maatte nøies med Æren og deres Eget, naar de engang imellem kunde trykke ham, og fik sædvanlig kun Skam til Takke for al deres Uleilighed med den selvbudne, nærige Giæst; men det var dog endnu langt kiedsommeligere for ham at have med Folk at bestille, der selv af Prygl aldrig fik saa Meget, de jo rakde efter Mere, og hvem der desaarsag var slet ingen Udkomme med, saa det er soleklart, at "*Kiedsommeligheden*" hører ogsaa til, naar Man vil giøre sig et rigtigt Begreb om den *anden Puniske* Krig, uden at det dog derfor vil lykkes os tilgavns at overbevise vore Læsere (medmindre det er *Engelskmænd*) om, at de har godt af at kiede dem.

Uden alle Omsvøb vil vi da lade os fortælle, hvordan han, som Skæbnen selv gav Navn af "*Krabask*" ved at lade |A:485ham hedde *Scipio* (Kiep), tugtede *Hannibal* for alle hans Synder mod de fromme Romere og vandt en Triumph, der vidt overstraalede al den Glands, hvormed deres "*Skjold,*" som de kaldte *Fabius,* og deres "*Sværd,*" som de kaldte *Marcel,* havde skinnet. *Denne* Publius *Scipio* gjorde just sin første Udflugt, da *Hannibal* gik over Alperne, og bidrog i Fægtningen ved *Tessino* til at redde sin Fader, Borge-Mesteren, som, haardt saaret, nær var faldet i Fiende-Haand, ja, tør Man troe *Livius,* da standsede han, efter Slaget ved *Cannæ,* med Sværdet over Hovedet, Endeel af de Romerske Junkere, der havde opgivet Haabet og vilde rømme fra *Italien*[489]. Siden hører Man imidlertid Intet til hans Bedrifter, førend da hans *Fader* og *Far-Broder* var faldet i Spanien, samme Aar, som *Syrakus* blev taget; men da var der Ingen af de Gamle, der havde Lyst til at komme efter dem, saa han, kun syv og tyve Aar gammel, trods alle Indvendinger af Romer-Retten, ikke blot blev udnævnt til Feldt-Herre, men fik Tak til, fordi han vilde være det[490]. Karthaginenserne havde dengang tre Krigs-Hære paa Benene, men da *Scipio,* ved sin Ankomst til *Tarragona,* som var Romernes Vaaben-Plads, hørde, at de var hver sine Veie, og *Karthagena* blottet, besluttede han at aabne Feldt-Toget med hvad Ingen ventede. Krigs-Pudset lykkedes fuldelig, thi denne Karthaginensernes Spanske Hoved-Stad faldt |US:390efter svag Modstand i *Scipios* Hænder, med store Forraad af allehaande gode og nyttige Ting, og deriblandt en stor Deel *Handværks-Folk,* som han vel gjorde til Slaver, men lovede, for

flittig og tro Tjeneste, deres Frihed, naar *Krigen* var *endt*[491]. Derpaa begyndte denne *Discipel* af *Hannibal,* der, efter Romer-Retten, maatte overgaae sin *Me*|A:486*ster,* med Flid at ordne og øve sig en Krigs-Hær, der, med et stort og let Rytteri, Leie-Tropper Nok at opoffre og en kiærnefuld Romersk Stamme, ei blot kunde maale sig med Fienden, men maatte i en dygtig Anførers Haand blive ham overlegen[492]. Hvordan det nu egenlig hængde sammen med hans Seier over *Hannibals* Broder *Hasdrubal,* som efter Slaget, uforfulgt og ubehindret, rykker giennem Gallien ind i *Italien,* er ikke godt at sige, da *Polyb,* vor eneste paalidelige Hjemmels-Mand, vel ei er saa ganske sikker, hvor det giælder hans store Velyndere *Scipionernes* Ære, men har end *Hasdrubal,* som det synes, ved at give sin Leir og en Slump Leie-Tropper til Priis, spillet den unge *General* et lille Puds, har Romeren dog ligesaalidt Skam som Karthaginenseren fik Ære deraf[493]. *Marcel,* den Eneste af de gamle Generaler, der kunde give Hannibal et lille Øre-Figen uden at faae To igien, var just faldet i en ubetydelig Fægtning, da Rygtet kom til Rom om *Hasdrubals* forvovne Efterligning af sin Broder, og det vakde ingen lille Forskrækkelse hos Kvinder og Børn, men den varede ikke længe, thi Borge-Mesteren *Claudius Nero,* der før engang i Spanien skal have ladt sig narre af Hasdrubal, narrede nu *Hannibal,* ved at lade sin Leir skiøtte sig selv og ile op til Po, hvor han i Forening med den anden Borge-Mester vandt en afgiørende Seier over de Spanske og Galliske Hjelpe-Tropper[494]. Herved var *Hannibal* overladt til sig selv, og *Spanien* til *Scipio,* som ogsaa ganske rigtig tog den og knyttede Forbindelser i *Afrika,* hvor han naturligviis agtede at lande. Saasnart han derfor kom hjem til Rom og var valgt til Borge-Mester, forlangde han *Afrika* til sin Provinds og blev meget vreed paa gamle *Fabius,* der bad |A:487ham først drive *Hannibal* ud af *Italien,* og havde desuden mange Fortællinger: om hvordan det gik *Regulus* i Afrika, de gamle *Scipioner* i Spanien og saa videre; men Raadet hældede dog til *Fabius,* saa *Scipio* maatte nøies med, hvad og|US:391saa var Nok: *Sicilien* til Provinds og Lov til, om han fandt Leilighed, at giæste *Afrika*[495]. Det gik nu vel lidt i Lang-Drag, saa Man i Rom begyndte at tænke Allehaande om *Scipio,* men da han først slap fra *Syrakus,* hvor han havde andet at more sig med, piinde han dog aabenbar Karthaginenserne i deres Hjem-Stavn med største Fornøielse, og bragde dem, ved Indtagelsen af *Tunis,* hardtad til Fortvivlelse[496].

De saae nu ingen anden Udvei end at kalde *Hannibal* tilbage fra *Italien,* men knyttede, for at vinde Tid, Underhandlinger om Fred med *Scipio* og det Romerske Raad, ved hvilken Leilighed *Scipio* vel anmærkede, at han var ikke reist til Afrika for at komme hjem med *Fred,* men tilføiede dog, han vilde see, hvad han kunde giøre og indgaae Vaaben-Stilstand indtil videre, naar de vilde finde dem i at rømme *Gallien, Italien* og alle *Øerne,* udlevere *alle* deres

Dæk-Skibe og alle Fanger uden Løse-Penge og betale 5000 Talenter for unødig Trætte[497]. Om nu Karthaginenserne virkelig med hykkelsk Sønderknuselse kyssede Riset og takkede for naadig Straf, og siden, mens Gesandterne var i Rom for at faae Naaden bekræftet, med "*Punisk Ærlighed*" brød Vaaben-Stilstanden, kan vel synes os tvivlsomt, især da *Livius* Modsiger sig selv en Smule, men er os dog fortalt baade af *Romere* og *Græker,* saa, er dermed skeet Vedkommende for nær, maae de tage Skade for Hjemgiæld, fordi |A:488de overlod det til Fiender og Fremmede at give dem deres Efter-Mæle[498].

Nu skulde da *Hannibal,* efter sexten Aars Ophold i Italien, giæste Afrika, der vel var hans Fædrene-Land, men ham dog nu mere fremmed end *Scipio,* og, skal vi troe *Livius,* da blev han fnysende vreed, og skiældte stygt paa Raadet i *Karthago,* der nu, efter lang Glemsel, kun huskede paa ham for at føre ham i Ulykke; men det er formodenlig kun *Romerens* egne Betænkninger, som dog ei engang veed, enten der til Afskeed stod et stort Slag mellem Borge-Mesteren og Busse-Manden eller ikke[499]. Det er i alt Fald, som allerede *Polyb* har anmærket, kun et Romersk Æventyr, Alt hvad *Fabius* Maler, og Resten efter ham, fortalde om Fiendskabet i Karthagos Raad mod Hannibal og hans Italienske Tog[500], ligesom da *Ro|US:392merne* selv er umistænkelige Vidner om, at *Hannibal* fik al den Understøttelse fra *Karthago,* Lykken vilde unde ham, og at hans Broder *Mago* stod endnu til hans Tjeneste i det *Genuesiske,* da de Begge hjemkaldtes. Da *Hannibal* imidlertid, Aaret efter Seiren ved *Cannæ,* ei engang ved at gaae løs paa den blottede *Hoved-Stad,* kunde bringe Borge-Mesterne til at ophæve Beleiringen for *Capua*[501], havde han rimeligviis forlænge siden opgivet Haabet om varige Erobringer i *Italien,* og vilde kun see, om han ved den dog immer besværlige *Puniske Indkvartering* kunde bringe Romerne til at finde sig i Billighed. I det Mindste havde han, siden *Hasdrubals* Fald, gaaet blot forsvarsviis tilværks og i de sidste to Aar trukket sig tilbage i Øster-Krogen af *Kalabrien* ved Krotone (Cotrone) og det *Laciniske* Forbjerg (Cap Co|A:489lonne), hvor *Livius* siger, han iblandt Andet fordrev Tiden med at reise et Alter i den Laciniske *Junos* Tempel, med en lang *Græsk* og *Punisk* Indskrift om alle sine Helte-Gierninger, som maa være den, *Polyb* ensteds beraaber sig paa[502]. Han skrev altsaa paa sit Testamente, da *Scipio* forlangde *Afrika* til sin Provinds, saa det er ganske rimeligt, det giøs lidt i ham, da han seilede hjem, og Man under Afrika fortalde ham, at en "*forfalden Grav-Høi*" var det Sø-Mærke, Man styrede efter[503], og vist er det, at han havde faaet sin Fornøielse af Krig med "*Romerne,*" siden han forlangde en Samtale med *Scipio,* for, om mueligt, at undgaae et Slag. Man seer let, at en nøiagtig Beretning om denne Samtale vilde være mere værd end Beskrivelsen af mange

Slag; men da en Saadan ei er faldet i vor Lodd, maae vi dog være glade ved, at have de Taler, *Grækeren* lagde Feldt-Herrerne i Munden, da det aabenbar er dem, *Latineren* igien har udpyntet saa smagløst, at Man maatte fristes til at ansee det Hele for hans eget Arbeide. Ilde, lader *Polyb* da *Hannibal* sige, at vi ikke paa begge Sider har fulgt Naturens Vink og ladet os nøie, den Ene med *Italien* og den Anden med *Lybien;* men da vi nu, forblindede, har kæmpet saalænge om *Sicilien* og *Spanien,* til vi satte vort eget Fædrene-Land paa Spil, saa lad os dog nu, om mueligt, forsone Guderne, lade Nidet fare og ei mere friste den ustadige Lykke, der leger med os som med Børn! Du, *Publius,* som hidtil var hendes Skiøde-Barn, har vel ondt ved at troe mig, men speil dig dog engang i mit Exem|US:393pel og betænk, at *han,* der nu indlægger et godt Ord hos dig til sit Fædrene-Lands Redning, er den samme *Hannibal,* som, efter Slaget ved *Cannæ,* spillede Mester i Italien, slog Leir kun fyrretive Stadier fra *Rom* |A:490og beraadte sig paa, hvad han vilde giøre med eders By-Mark! Vær nu derfor ikke overmodig, men tænk *menneskelig,* saa du foretrækker "det største Gode og det mindste Onde;" thi hvilket fornuftigt Menneske vil hovedkulds styrte sig i en saadan Fare, som her truer, da hverken du eller dit Fædrene-Land kan vinde synderligt ved at seire, men kan ved et Nederlag tabe hele Herligheden. Jeg tilbyder eder nemlig, med eet Ord, *Alt* hvad vi hidtil har kæmpet om: *Sicilien, Sardinien, Spanien* og alle Øerne mellem Italien og Afrika, med den Overbeviisning, at derved sørges bedst for *Roms* Ære og for *Karthagos* Sikkerhed i Tidens Længde!

Nei, *Hannibal!* sagde *Scipio,* du veed selv bedst at baade den *Siciliansk*e og den *Spanske* Krig var aabenbar *Karthaginensernes* og ingenlunde ***Romernes*** Skyld, men dog kræver jeg ogsaa *Guderne* til Vidne derpaa, som ei lægge Kraft i deres Arme der uretfærdig yppe Krig, men i deres, der sætte sig til Modværge. Lykkens Luner kiender jeg saa godt som Nogen, og Menneskelighed tager jeg, saavidt mueligt, i Betragtning, tvivler heller ingenlunde paa, du jo nok kunde opnaaet disse Freds-Vilkaar, naar du havde foreslaaet dem og godvillig rømmet Italien, *førend* vi gik til *Afrika,* men nu, da du kun har gjort en Dyd af en Nødvendighed og vi staae i Marken her ovre, nu, seer du nok Omstændighederne har mærkelig forandret sig. Og hvad der slaaer Hoved paa Sømmet, er, at paa dine overvundne Lands-Mænds Bøn var vi kommet saavidt, at der var opsat et skriftligt Forlig, hvorefter vi ikke alene skulde have Alt hvad du nu tilbyder, men alle vore Fanger kvit og frie, alle jere Dæk-Skibe, femtusinde Talenter og Gidsler tillige. See, det var Akkorden, som vi forelagde Raadet og Folket i Rom, som vi paa begge Sider erklærede os fornøiede med, og som Karthaginenserne udbad sig Bekræftelse paa, men |A:491som de saa siden vragede, efterat den var antaget baade af Raadet og Folket, og brød Forliget. Sæt dig kun nu i mit Sted og siig selv, hvad herved er at giøre!

Skulde nu kanskee de sværeste Fordringer eftergives, og Forbryderne ved Belønning opmuntres til fremdeles at give deres Velgiørere Skam til Takke, eller kunde vi maaskee vente os nogen Tak ved at føie dem, der, efterat have faaet hvad de tryglede om, bød os Brodden paa Timen, saasnart der ved dig blot viiste sig et |US:394Glimt af Haab om Mere! Nei, blev der lagt noget *Klækkeligt* til Vilkaarene, da lod de sig maaskee endnu forelægge Folket, men vil Man endogsaa knappe af, da lader der sig ikke engang handle om den Sag. Her hjelper altsaa ingen Snak, men enten maa Sværdet dømme, eller I maae overgive eder og eders Fædrene-Land *paa Naade* og *Unaade!*

Saavidt *Polyb*[504], og uagtet det altid er et Spørgs-Maal, baade hvormeget han har vidst om den Samtale, og hvad han kan have lagt til eller taget fra, for at sammentrænge og afrunde det Hele, saa har vi dog udentvivl her et *tro* Billede af en Forhandling, der, som diplomatisk, giennem *Tolke,* ei vel kunde være livligere, maatte være *Polyb* velbekiendt, da han havde sine Efterretninger om *Scipio* fra hans bestandige Stal-Broder *Lælius,* og er ikke skildret paa Kneb, da *Polyb,* der selv giver *Romerne* Skyld baade for den første og anden Puniske Krig, aldrig, naar det stod til ham, vilde lade sin Helt kalde Guderne til Vidne paa Roms Uskyldighed[505]. Til *Scipios* Undskyldning maae vi imidlertid anmærke, at Romerne fra Arilds-Tid havde et ganske eget Begreb om "*retfærdige Krige,*" saa de troede virkelig (ligesom *Napoleon*), at naar de blot, paa hvadsomhelst Maade, kunde bringe Fienden til at blive den "*angribende*" Deel, da havde de *forsaavidt* en retfærdig Sag |**A:492**at de turde giøre Regning paa Gudernes Bistand og et lykkeligt Udfald, og selv Toget til *Sicilien* havde jo dog *Skinnet* af en *Forsvars-Krig,* hvorfor ogsaa *Livius* meget naivt lader *Scipio* sige, at det var deres "Bundsforvandtes, Mamertinernes, Fare" der bragde dem i Harnisk[506].

Ved *Zama,* nu ubekiendt, men dengang en Numidisk Konge-Stad, og efter Polyb, fem Dag-Reiser *vestenfor* Karthago (i det Algierske), stod det berømte Slag, som Man pleier at sige, afgjorde Verdens Skæbne, men vi vil nøies med at sige, hvad vi kan forsvare, at det gjorde Ende paa den anden *Puniske* Krig; thi *Hannibal* kunde godt vundet det Slag og fleer til, uden at *Karthago* derfor var kommet Verdens Herredømme nærmere, eller *Rom* været længere derfra, end efter Nederlaget ved *Cannæ*[507]. *Hannibal* gjorde naturligviis sit Bedste ved *Zama,* ligesom *Napoleon* ved *Waterlo,* men istedenfor at han maatte sætte sine kiære Med-Borgere i *Mellem-Troppen,* for |US:395at de ikke skulde løbe strax, kunde *Scipio* derimod stole paa sine *Romere* til sidste Mand, og det maatte næsten nødvendig giøre Udslaget til hans Fordeel, naar han for Resten havde lært *Hannibal* Konsten af og forstod at bruge sit Numidiske Rytteri, som han netop var stærk i, da Kong *Massinissa*

var paa hans Side. Dette Rytteri gjorde da ogsaa Udslaget ved at falde *Hannibal* med hans Veteraner i Ryggen, og *Hannibal* kom, første Gang efter sit niende Aar, siger Man, hjem til Karthago som en Flygtning, erklærende ikke blot Slaget for tabt men Krigen for endt, saa Man maatte kiøbe Freden til hvad Priis det behagede *Scipio* at sælge den. Da nu Gesandterne kom til *Scipio,* gav han dem kun en daarlig Trøst, ved at fortælle dem, de maatte betragte sig selv som Folk, der ikke havde mindste Krav paa Skaansel |A:493eller Medlidenhed, saa selv den mindste Grad af Mildhed skulde høilig forundre dem, men dog lod han dem baade slippe for Plyndring og *Romersk* Besætning; thi, siger *Livius,* hvormegen Lyst han end havde til at ødelægge Karthago, var han dog bange for, ved at Spænde Buen alt for høit, at forhale Sagen og faae en Efter-Mand, der vilde høste hvad han havde saaet. Dette kan imidlertid godt være Bagtalelse, og vi vil da indskrænke os til hvad *Polyb* melder, at han nøiedes med saaledes at skiærpe Freds-Vilkaarene, at Karthaginenserne, tilligemed deres Skibe, maatte udlevere deres Elephanter, fyldestgiøre deres Avindsmand, *Massinissa,* ingen Krig føre, uden Roms Tilladelse, betale 10000 Talenter, foruden tre Maaneders Sold til Armeen, og stille *hundrede* Gidsler, i en Alder af mellem fjorten og tredive Aar, hvem *Scipio* selv vilde vælge[508]. Hvad der bevægede *Hannibal* til at vandre ud, og flakke om i Asien til sin Død, det veed Man egenlig ikke, thi vel melder *Livius* som et Rygte, at han lige fra Slaget ved *Zama* gik om Bord og flygtede til Kong *Antiochos* i *Syrien,* saa *Karthaginenserne,* da *Scipio* fremfor Alt fordrede *ham* udleveret, med Sandhed kunde sige, han fandtes ikke i *Afrika,* og det var aldeles i *Romernes* Aand at fordre ham udleveret, saameget mere, som det var deres Fordring allerede ved *Krigens Begyndelse;* men efter *Plutark* paastodes det derimod aabenlydt og bestemt i *Rom* selv, at *Scipio* netop i denne Henseende viiste en forbausende Ædelmodighed, og vi maae da vel tænke, det dog, som *Livius* andensteds melder, først var ved Udbruddet |US:396af Krigen med Antiochos, Romerne, trods *Scipios* Indvendinger, sendte Bud efter ham, men saae sig endnu engang skuffede af den "troløse Puniker" der sneg sig bort i Tide[509].

|A:494*Scipio* holdt naturligviis ved sin Hjemkomst til *Rom* et glimrende Indtog, og han var siden med sin Broder, der blev kaldt "*Asiateren*" ligesom han "*Afrikaneren,*" i Krigen mod den Syriske *Antiochos,* men det er ordenlig forbausende at høre, hvor usikkert *Livius* erklærer det Altsammen for, hvad Man fortalde om hans følgende Skæbne, Død og Begravelse, saa Man kan aldrig forlange et klarere Beviis paa, at *Historien* var *ikke Romernes* Sag[510]. Vi maae da ogsaa lade det staae ved sit Værd, om *Ennius* gjorde en Grav-Skrift over ham og lagde ham de mærkelige Ord i Munden:

Kan *Mand-Slæt* bane til *Himlen* Vei,

Er Ingen paa *den* saa vis som jeg[511],

men Saameget er vist, at en mere passende Indskrift paa hele Romer-Folkets Bauta-Steen lader sig vanskelig finde.

Herved mindes vi imidlertid om, at ligesaavel den Romerske Poesi som den Romerske Historie forskrev sig fra den anden *Puniske* Krig, under hvilken *Fabius* Maler, en Frænde af Diktatoren, og Kalabreseren *Ennius,* blomstrede, og Man finder i den Anledning det ganske mærkelige Vers hos *Gellius:*

Som en Valkyrie,
Musen i Fjederham
Foer paa Vildmændene
Under den Puniske
Hannibals-Krig[512]!

Da vi efter "Spydstage-Retten," den Eneste, der giælder mellem "Krigs-Folket" og os, ei bør have mere enten med |A:495Romerne eller deres Literatur at giøre, end vi *nødes* til, kan vi vel ligesaalidt beklage os over Undergangen af den *Fabiske* Historie og de *Enniske* Digte, som af *Numas* Skrifter, da Prætoren *Petil* vist, uden at blive meensvoren, ogsaa om dem kunde bevidnet, at de streed mod "*Troen* og *Retten*" og var ikke værd at giemme paa[513], men da det Samme giælder i høieste |US:397Grad om saa Meget, vi maae læse, kunde vi dog nok ønske at have de *ældste* Romer-Bøger, som vi af Stumperne kan see, har været meget *naturligere* end "de Classiske;" thi de "skiønne Konster" voxde naturligviis ikke vildt paa de "skarpe Jorde," hvor Alt hvad der skulde slaae Rødder, maatte have "et Spyd" paa Enden.

Det var derfor ogsaa et ganske eget Middel, Man, under den anden Puniske Krig, begyndte at betjene sig af, for at faae de skiønne Konster til at blomstre i Rom, thi det var at slæbe Konst-Værker dertil fra alle Verdens Hjørner, og *Marcel* skal have været den Første, der gav Exemplet ved en saadan nymodens Udplyndring af de *Syrakusanske* Templer. At Sligt har noget særdeles Stødende for de Folk der miste, hvad der ikke blot var deres Eiendom men deres Hænders Gierninger, har *Polyb,* skiøndt med behørig Varsomhed, udviklet, og vi, som har levet i *Napoleons* Tid, forstaae ham ypperlig, naar han siger: Man tør jo nok kalde det "*en Feil,*" naar *Seier-Herrerne* antage de *Overvundnes* Lidenskaber, paadragende sig med det Samme deres Nag og Nid, som af Alt er det Frygteligste for Høisæderne[514]. *Livius* har ogsaa sine Betænkeligheder ved den Sag, ikke for Urettens Skyld, thi han anmærker ganske rigtig, at efter "Spydstage-Retten" (belli jure) er Alt, hvad Fienden har, Seier-Herrens lovlige Eiendom, men fordi Romerne derved kom i Vane med at beundre de Græske Konst-

Værker og |A:496at udplyndre ligesaavel deres egne Templer som Andres[515], men da Ingen af Delene forarger os, og vi heller ikke staae Fare for at udplyndres af Romerne, maae vi nødvendig kalde det et roesværdigt Træk hos den "store Tyran," at han, trods al Gnarren af den gamle, gnavne "*Politi-Mester,*" dog begyndte at faae lidt Smag paa *Konster* og *Videnskaber*. At Tyrannen derved hverken blev en *Homer* eller *Herodot,* en *Sophokles,* en *Plato* eller en *Phidias,* det er vist nok, ligesom hans Fusken derpaa er i Grunden flau nok, men det kan være os ligegyldigt, naar vi blot ikke, for at snakke ham efter Munden, stræbe at indbilde os selv og hinanden det Modsatte, medens det derimod baade har været og herefter kan blive *Menneske-Slægten* til uberegneligt Gavn, at Man i *Rom* beundrede de "Græske Konst-Værker" af alle Slags og stræbde, saavidt Naturen og Omstændighederne tillod det, at tilegne sig den "*Græske Dannelse*." For at skiønne |US:398derpaa, behøve vi blot at tænke os, hvorledes det nu vilde see ud, hvis *Tyrkerne* var blevet ligesaa enevældige i den dannede Verden, som Romerne fordum, eller at sammenligne "*Jøders* og *Grækers* Kaar" i *Romer-Riget* og i *Tyrkiet* og spørge os selv: om det vel var mueligt, at *Polyb, Plutark* og *Joseph* kunde foretrukket det *Tyrkiske,* som de foretrak de *Romerske,* Aag for Tøileløsheden i deres Hjemstavn? Medens vi derfor nødvendig maae finde det tungt, at den dannede Verden skulde *trænge* til en *Tyran,* for ikke, ved uhyre Misbrug af Friheden, at styrte sig i en bundløs Afgrund, maae vi dog ogsaa bekiende, det giør *Forsynet* Ære og har Krav paa alle dannede Slægters Taknemmelighed, at der i dette *Nødsfald* opstod en saadan "*mageløs herlig*" Tyran, der satte Priis paa Dannelse, behandlede de Folk der havde den med udmærket Skaansel, og beskyttede den giennem Aar|A:497hundreder mod det truende *Barbari,* ei blot ved at underkue de raae paatrængende Barbarer, men ogsaa ved at giøre *Dannelse* til en *Æres-Sag* og *Skole-Væsenet* til en *Stats-Sag,* saa Fliden fik de Sporer, den i en forfængelig, forkiælet og egennyttig Tid umuelig kunde undvære. Hvor afskyeligt derfor det *Romerske Tyranni* end er, naar det betragtes i sin Rod og sit inderste Væsen, og hvor fordærveligt det end blev, deri at see Menneske-Aandens Triumph og et Mønster til alle Slægters Efterligning, saa var det dog i sin Tid en stor Velgierning, som, efter det sande Ord-Sprog "al *Ave,* der kommer *itide*," og det *Borgerlige Selskab* kommer heller aldrig i Havn, med mindre det lærer at styre mellem det "*Scylla* og *Charybdis*," der, som Trældom og Tøileløshed, udsprang af Græske og Romerske Livs-Anskuelser. *Dette* Sund ved Messina, mellem *Sicilien* og *Italien* i Aandens Verden, er den "*gyldne Middel-Vei*" der aldrig kan roses for meget, skiøndt lettelig, som Historien viser, baade følges for dumt og beskrives for slet, og naar galt skal være, maa Stats-Skibet dog heller støde paa Klippen end kuldseile i Mal-Strømmen, altsaa heller styres af de kolde, kloge Romerske end af

de dumme, rasende Græske Tyranner, og heller af *Marcel* end af *Pøbelen* i *Syrakus*.

Fra dette Stade er den *anden Puniske* Krig en Verdens-Begivenhed, vi kan have Fornøielse af at betragte, da det er den Romerske Tyrans Kæmpe-Skridt fra Barbariet til den dannede Verden, hvortil han naturligviis især finder sig bevæget ved de haandgribelige Prøver, *Hannibal* og *Archimed* give ham paa, at Sjæle-Kræfternes Udvikling ei blot giør Stads i |US:399*Fred* men ogsaa Gavn i *Krig,* og at hvem der vil være sikker paa sit Herredømme i den dannede Verden, maa stræbe ogsaa i Dannelse at blive den overlegen. At nu Tyrannen slet ikke kunde fatte den Østerlandske Aand men kun |A:498den Asiatiske Pragt og Overdaadighed, og at han med langt mere Held tilegnede sig de Græske Udsvævelser end den Græske Konst og Smag, var naturligt; men han kunde som "Stor-Tyrken" have tilegnet sig alt det Slette og mishandlet alt det Gode, miskiendt alt det Ypperlige hos de Overvundne, og det Sidste forhindrede, til vor Lykke, hans "Ørne-Drift" og den anden Puniske Krig. Naar derfor *Marcel,* under Siragosas Mure, studsende kalder *Archimed* den *hundredarmede* Jette (Briareus) og anstrænger sig for at sige en Vittighed om Konstnerens Kraner, der vippe hans Skibe som Vand-Spande og hviste Storm-Stigen (Sambuka), hans Mechaniske Mester-Stykke, væk som en Vante, see, da er det den mest smigrende Lov-Tale en Barbarisk Tyran kan holde over Videnskaberne, og spaaer saa ærlig en "*Omvendelse*" til Boglig Konst og fine Sæder, som der er ham muelig og lader sig forene med det Tyranni, der hos ham gaaer over Alt. Naar han nu, under Stadens Plyndring, lyser Fred over *Malerier* og *Billed-Støtter,* agter dem værd at føres i Triumph og udstiller dem til Beundring og Efterligning i det "*Ærens Tempel,*" han bygde af Rovet fra *Sicilien,* da maae vi ønske baade ham og hele Verden til Lykke med hans gode Smag, som skaffede ham et udmærket Navn i Verdens-Historien og hans Familie, da den uddøde under *August* med Keiserens Sviger-Søn, et *Theater* og en *Bog-Samling* til sin *Bauta-Steen* og en *Virgil* til sin Lov-Taler[516]. Umuelig kan vi vel længere forvexle "Tyranniets" gyldne Alder og gyldne Middel-Vei med "Menneske-Aandens;" men dog kan ingen Dødelig fatte, hvorledes vi skulde blevet istand til *videnskabelig* at sammenkiæde vore Tanker med Tider og Begivenheder, dersom den Romerske Tyran ei havde lært at udarbeide Lænkerne, den gamle Verden maatte bære, saa smagfuldt og forgylde dem saa godt, at de giennem mange |A:499Aarhundreder gik og gjaldt for Guld-Kiæder, som, naar de bares med Anstand, langt fra at nedtrykke eller beskiæmme, netop adlede og hævede Menneske-Naturen!

456

Polyb I. 2. 4. III. 1. 4.

457

Polyb I. 88. II. 1. 36.

458

Polyb I. 88.

459

Polyb I. 65–72.

460

Polyb I. 78–80. 86–88.

461

Polyb I. 83–88.

462

Polyb II. 1–13.

463

Polyb III. 6–17. Livius XXI. 1–9. 11–15. Appian VI. 3–12.

464

Livius XXI. 17–18. XXII. 57. Plutarks Marcellus.

465

Polyb III. 6–15. 28–30.

466

Ennius (Brudstykker) VI. Quis potis ingentes oras evolvere belli.

467

Strabo III. 159.

468

Polyb III. 15–16. Livius XXI. 7–9. 12–15.

469

Polyb III. 35. 42–44. 46. 49. Livius XXI. 23–24. 26–31.

470

Polyb III. 47–48.

471

Polyb III. 50–56. Livius XXI. 32–37.

472

Polyb III. 60. Livius XXI. 39.

473

Polyb III. 40–41. 44–45. Livius XXI. 26–29.

474

Polyb III. 40–41. 49. 61. 64. Livius XXI. 17. 39–41.

475

Polyb III. 62–63. Livius XXI. 42–44.

476

Polyb III. 65–74. Livius XXI. 45–48. 51–56.

477

Polyb III. 75.

478

Polyb III. 81–88. Livius XXI. 63. XXII. 3–8.

479

Polyb III. 89–95. 102–8. Livius XXII. 11–18. 23–30.
480

Plutarks Fabius.
481

Polyb III. 109–10. Livius XXII. 34–40.
482

Polyb III. 111–19. Livius XXII. 40–50.
483

Polyb VI. 66. Livius XXII. 58–61.
484

Polyb III. 119. Livius XXII. 51.
485

Livius XXII. 57. Plutarks Marcellus.
486

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) VIII. Livius XXIV. 4–6.
487

Livius XXIV. 21–32. Plutarks Marcellus.
488

Polyb (Brudstykker) VIII. 5–8. Livius XXIV. 33–34. XXV. 23–31. Plutarks Marcellus.
489

Polyb (Brudstykker) X. 3. Livius XXI. 46. XXII. 53.
490

Livius XXV. 32–36. XXVI. 18–20.
491

Polyb (Brudstykker) X. 6–17. Livius XXVI. 41–47.
492

Polyb (Brudstykker) X. 20–22.
493

Polyb (Brudstykker) X. 34–36. Livius XXVII. 18–19.
494

Polyb (Brudstykker) XI. 1–3. Livius XXVII. 36. 39–49.
495

Polyb (Brudstykker) XI. 18–22 29–31. Livius XXVIII.
496

Polyb (Brudstykker) XIV. Livius XXIX. 25–34. XXX. 3–9.
497

Polyb (Brudstykker) XV. 8. Livius XXX. 16.
498

Polyb (Brudstykker) XV. 1. Livius XXX. 16. 21–25. 29–30.
499

Livius XXX. 19–20.
500

Polyb III. 8–9.
501

Polyb (Brudstykker) IX. 3–9.
502
Polyb III. 33. Livius XXVIII. 46.
503
Livius XXX. 25.
504
Polyb (Brudstykker) XV. 16–18. Livius XXX. 29–31.
505
Polyb (Brudstykker) X. 3.
506
Livius XXX. 31.
507
Polyb (Brudstykker) XV. 5. Strabo XVII. 829. 831.
508
Polyb (Brudstykker) XV. 9–10. Livius XXX. 32–37.
509
Livius XXX. 37. XXXIII. 45–49. Plutarks Flaminin.
510
Polyb (Brudstykker) XVI. 12. Livius XXX. 45. XXXVIII. 50–57.
511
Ennii Fragmenta: si fas *cædendo* cælestia scandere cuiqvam est, mi soli cæli maxima porta patet!
512
Aulus Gellius XVII. 21.
513
Livius XL. 29. Plutarks Numa.
514
Polyb (Brudstykker) IX. 10.
515
Livius XXV. 40.
516
Plutarks Marcel.
|US:400

Achæer og *Ætoler*.

Har vi været i fornemt Selskab, med dem, der staae for Styret i Marken og i Kamrene, og føre derfor nødvendig det store Ord om Verdens-Begivenhederne, men har fundet det øde for Aand og endnu ødere for Hjerte, da er det den rette Tid for Smaa-Folk at komme os i Tale; thi da er vi nøisomme og ansee selv det mindste Glimt af det Høie og Dybe i Menneske-Naturen for store Ting. Traf vi nu desuden mellem Matadorernes Haand-Skrivere et udmærket Hoved, der vel har vant sig til at synge med de Fugle, han er iblandt,

men kan dog ikke beskrive En af dem, uden at vi strax høre, der har sunget ganske andre Fugle for hans Vugge, da giør vi hjertens gierne en lille Udflugt med ham til Lands-Byen mellem Bjergene, hvor han har hjemme, og som han, hvor fiin en Verdens-Mand han end er blevet, dog ei kan nævne, uden at Man seer, han maa giøre Vold paa sig selv for ei at bevæges. I dette Tilfælde er vi imidlertid med *Polyb,* efter den *anden Puniske* Krig, thi vel hedder hans Føde-By *Megalopolis,* men hvad "Stor-Staden" i *Arkadien* var imod *Rom* og *Karthago,* kan Man deraf slutte, at *Polyb,* for at vise, hvor grovt Historie-Skriveren *Phylarchos* løi, da han sagde, Spartanerne havde i *Megalopolis* gjort et Bytte af 6000 Talenters Værdi, forsikkrer paa sin Ære, at naar Man Solgde Stik og Stage i den hele By, vilde det Altsammen, *Folkene undtagen,* ikke engang løbe op til *trehundrede* Talenter, saa for at faae *Sextusinde* ud, maatte Man sælge hele *Peloponnes* og det i dyre Domme[517]. |A:500Rigtignok lærer netop *Roms* og *Karthagos* Historie, at *Penge,* skiøndt kaldte "det *rene Væsen,*" dog ikke selv i Stats-Historien giør Sagen klar, da et lille tyndt Stykke Jern i Skæbnens Vægt-Skaal tit veier meer end en stor Klump Guld; men selv *Spartanerne,* der mellem alle Græker bedst forstod sig paa, hvad "*Jernet*" var godt for, og havde, siden Lykurgs Dage, ikke blot betalt men ogsaa laant Endeel ud i *den Mynt,* selv de havde dog aldrig forstaaet saaledes at giøre Jern i Penge som *Romerne* og havde nu desuden hardtad reent udsolgt. *Stort* kan der da ikke være at hente paa *Peloponnes,* af hvad der giælder i den store Verden, med mindre det skulde være store Hoveder, som, naar de bruges derefter, kan være saa gode som rede Penge og tjene betydelig |US:401baade til at skiærpe Staalet og give det en passende Retning, og at der i alt Fald maa have været Noget, Man kunde bruge og nødig vilde savne i den store Verden, det seer Man deraf, at *Karthagos Ødelægger* bestandig vilde have *Polyb* ved sin Side, og *Romerne* havde efter den *anden Puniske* Krig ingen Ro, før de blev Mestre af *Peloponnes* og fik et *Tusind Græker,* hvoriblandt *Polyb,* slæbt til Rom, for tilbunds at pumpe dem ud i et skarpt Politi-Forhør, som varede i det mindste *sytten* samfulde Aar og kostede *Syvhundrede* af dem Livet. At tiltrække sig en *saadan* Opmærksomhed hos de *store Magter* er vist nok ikke behageligt, men giver dog altid Navnkundighed i Verdens-Historien, og hører nødvendig til den Hylding, der af Tyranner kan vises Menneske-Aanden, saa det er altid en *Ære* for *Grækenland,* at Det endnu i *to Aarhundreder* efter Slaget ved *Chæronea* vedblev at være en Hoved-Gienstand for Tyranners Begiærlighed, der bortødslede mere Guld i eet Aar, end der fandtes i alle Græske Stæder og bortskiænkede langt mere Jord til deres Yndlinger end der hørde til det *Achæiske* Forbund. Om vi derfor |A:501end slet ikke havde Andet paa *Peloponnes* at giøre, maatte vi dog tage vort Stade paa Flakke-Bjerget i *Arkadien,* for at blive ret vendt baade i den

Makedoniske og *Syriske* Krig, som Polyb meget rigtig anmærker, maae betragtes strax efter den *anden* Puniske, naar Man vil see, hvordan *Rom* i en Hast blev hele den dannede Verden overlegen; men hertil kommer, at *Menneske-Aanden* umuelig kan saaledes fordybe sig i Tyranniets Historie, at den ei skulde vise selv de svageste Levninger af sit eget Stor-Værk baade mere og inderligere Deeltagelse end Tyrannerne. Uagtet det derfor er af de Dage, da *Sparta* og *Athenen* ragede frem paa den store Skue-Plads, ei blot over *Rom* og *Karthago,* som Ingen dengang spurgde om, men over *Memphis* og *Babylon, Tyrus* og *Sidon, Persepolis* og *Jerusalem,* og uagtet *Ægion* og *Megalopolis* er Intet mod dem, saa er dog hvad Man skylder sin Tilværelse, aldrig Smaating for En selv, og tænke vi os *Polyb* og *Plutark, Joseph* og *Appian* borte, da var der aabenbar for Roms den stolteste Tid slet *ingen Universal-Historie* til. Naar vi derfor see *Rom* indtage de "*Hellenistiske*" Riger, da maae vi nødvendig betragte *Makedonien* som en Tilgift med *Achaia, Syrien* med *Jerusalem* og *Ægypten* med *Alexandrien,* og ingenlunde omvendt, saa det er *ikke Perseus* men *Polyb,* der forherliger Triumphen, Paulus *Æmilius* holdt, hvad der er |US:402saameget klarere, som hans Søn *Scipio Æmilianus* fører ikke Kongen fra Pella men Skriveren fra Arkadien i Triumph med sig, overalt hvor han vil giøre Opsigt. *Karthago,* ihvor stærkt den raver, kan altsaa ikke engang falde, før *Megalopolis* er taget og *disse* "smaa Aarsager til store Begivenheder" maae da selv efter Rente-Kammerets Dom være værd at ændse.

Blandt de tolv *Achæiske* Byer, *Polyb* opregner, var |**A:502**allerede i hans Tid de To forgaaede i en Vand-Flod, og det er da intet Under, om Tidens Strøm, i de to Aartusinder siden hans Dage, har revet Resten med sig, saa nær som Een[518], men det er underligt nok, at det just skulde være i den: i *Patra, Ny-Grækernes* Opstand mod *Tyrkerne* begyndte, saa Man maa vel sande, at gammel *Kiærlighed* til *Frihed* ruster ligesaalidt som nogen Anden. En saadan stille, oprigtig *Kiærlighed* skal nemlig fra Arilds-Tid have besjælet *Achæerne,* som ved *Heraklidernes* Indbrud maatte rømme *Sparta,* med deres Konge *Tisamenes,* en Sønne-Søn af *Agamemnon,* og beholdt Konger af hans Æt, til den vanslægtede, da de lod være at krone Sønnerne af *ham,* som begyndte at tyrannisere, og enedes siden saa godt om det Lidt, de havde, at efter det store Bulder med *Pythagoræerne* i Stor-Grækenland, besluttede baade *Sybaris* og *Krotone,* skiøndt for silde, at *efterligne* dem, og da, efter Slaget ved *Leuktra,* hverken *Spartaner* eller *Thebaner* ret turde troe deres egne Øine, bad de *Achæerne* om at hjelpe sig til Rette, naturligviis ikke for deres Magts men for deres Oprigtigheds Skyld[519]. *Philip,* og *Alexander,* og de store Generaler, der anstillede talrige Kamp-Lege ved "den største Krigs-Mands" Lig-Begiængelse, fandt vel Midler til at skille dem ad "som gierne tilsammen vilde

være” og stræbde i adskillige af Smaa-Stæderne at opelske Tyranniet, men det tjende, som *Polyb* meget rigtig bemærker, kun til at giøre dem saameget kiærere ad Friheden og knytte Baandet saameget des fastere; thi i den 124de Olympiade, da baade *Ptolomæos* i Ægypten, *Seleukos* i Syrien og *Lysimachos* i Thrakien døde paa eengang, og *Pyrros* gik til *Italien,* da tog *Achæerne* Leiligheden i Agt og *begyndte* fra *Patra* og Dyme, med |A:503en *Markos* fra *Karene* i Spidsen, at oprette det gamle Forbund, der snart blev saa mægtigt, at Smaa-Tyrannerne maatte enten rømme eller, hvad her, mærke|US:403ligt nok, tillodes dem, tage Borgerskab[520]. Det gik deilig, en heel Menneske-Alder, medens *Romere* og *Karthaginenser* sloges først med *Pyrros,* og siden med hinanden, og det uagtet Forbundet var baade Kongen i Makedonien og de rovgierrige *Ætoler,* som dengang spillede Mester *nordenfor Patra-Bugten,* en Torn i Øiet. Ved Slutningen af den *første Puniske* Krig, da *Demetrios* Murbrækkers Søn, *Antigonos* Gonatas, døde, gjorde *Ætolerne* endog en kort Tid fælles Sag med *Achæerne,* som havde faaet det fra gamle Dage berømte *Sikyon* (ved Basilika) ind i Forbundet og fik nu *Korinth* med, ved at fordrive den Makedoniske Besætning[521]; men begge disse Forbunds Flaade blev dog slaaet ved *Korkyra* (Korfu) af de *Illyriske* (Dalmatiske) Sørøvere, ved hvilken Leilighed den kiække *Markos* fra *Karene* faldt, saa det var klart, at Grækerne kunde ikke længer forsvare dem selv imod Barbarerne[522]. Det kunde derimod *Romerne* godt, efterat de i den første *Puniske* Krig havde lært at slaaes til Søes, saa deres Overgang fra *Brindisi* til *Durazzo* falder meget naturligere end den, *Pyrros* tog sig for: fra *Durazzo* til *Brindisi,* men førend vi, ved at tale meer om den, atter falde i Ørnens Kløer, maae vi dvæle et Øieblik ved de to berømte Achæer-Høvdinger: *Aratos* fra *Sikyon* og *Philopømen* fra *Megalopolis*. Hvad der strax falder i Øinene, er, at *Ingen* af dem egenlig var *Achæer,* men de tabe ingenlunde Noget af vor Deeltagelse derved, at den Ene havde hjemme, hvor Borgerne i *Kyri* Dage gad gierne hørt *Homers* Digte, naar |A:504Tyrannen *Klisthenes* vilde taalt det, og den Anden var Byes-Barn med vor gode Ven *Polyb,* og desuden har en Anden af vore gode Venner, *Plutark,* netop ved denne Leilighed betroet os, at de var *Dorer* tilhobe, saa Forskiellen var kun, at *Sikyoniterne* og *Arkaderne* var ikke saa nøisomme og fredelige som *Achæerne,* saa under *Aratos* og *Philopømen* gik det anderledes broget til end under *Markos* fra *Karene*[523].

Aratos var ellers en klog Karl og en lærd Mand, som selv skrev sin Tids Historie, og han var en god Kiender af Malerier, da der i *Sikyon* alt længe havde blomstret en berømt *Maler-Skole,* med de store Mestere *Pamphil* og *Melanth,* som selv *Apelles,* der malede *Alexander* den *Store* med Torden-|US:404Kilen, skal tildeels have skyldt sin Dannelse; men blandt de *Homeriske* Helte, der efter

deres Død endnu udviklede Maler-Anlæget i *Sikyon,* stræbde *Aratos* dog kun at efterligne *Odysseus;* thi det gik ham med Modet, siger Plutark, som Uglerne med Synet, saa han havde kun Noget om Natten. At nu selv dette *Tyve-Mod,* der som *Schillers* Røvere synge "har Maanen til Soel," og som *Klephternes* Feldt-Tog mod Tyrkerne prægtig har lært os at kiende, kun var svagt hos *Aratos,* see vi grandgivelig paa hans Natte-Vandring fra *Argos,* hvor han var landflygtig, til *Sikyon,* hvor han vilde styrte Tyrannen, thi han var dødsens angest, ikke blot for den store *Bul-Bider,* der laae paa Vagt oppe i Taarnet, men selv for Gartnerens de to arrige *Smaa-Kiøtere* udenfor Muren, som han Dagen i Forveien kun forgiæves havde stræbt at faae Fingre paa. Han vovede sig imidlertid dog, trods Hundene, som var de Eneste af Vagten der gjorde deres Skyldighed, ind over Muren, da *Maanen* var gaaet ned, skiøndt *Hanerne* allerede begyndte at *gale,* og han havde nær |A:505taget Tyrannen paa Sengen, men han slap dog bort giennem en underjordisk Gang, saa hele Revolutionen kom ikke til at koste en eneste Blods-Draabe[524].

Heraf seer Man, iblandt Andet, at den gode *Aratos* har i sin Historie, i det Mindste hvor det gialdt hans egne Bedrifter, været saa oprigtig som Man kunde forlange, og omstændeligere end det behøvedes; men det gaaer her, som saatit, at havde vi de forgaaede Bøger hele og holdne, vilde de være os til Byrde, men Billingerne er kostelige, og det bør da heller ingenlunde forties, hvorledes *Aratos* viiste, at han hadede Tyrannerne ligesaa grundig, som hans gamle Byes-Barn *Argos* og *Argiverne;* thi ligesaalidt som *Klisthenes* kunde taale at høre *dem* løftede til Skyerne af *Homer,* ligesaalidt kunde *Aratos* taale at see *Tyrannerne* saa prægtig skildrede af de *gamle Malere,* saa alle deres Skilderier lod han ødelægge, da han satte *Sikyon* i Frihed. Vel faldt han i Fristelse, da han kom til Skilderiet af *Aristrat* paa sin Triumph-Vogn; thi det var just et Mester-Stykke af *Melanths* Discipler, som selv *Apelles* skal have havt en Haand i, men Tyran-Hadet overvandt dog Konst-Kiærligheden, saa det hjalp ikke, at hans gode Ven, *Maleren Nealkes,* med sine grædende Taarer bad ham dog udøse sin Harme paa *Tyrannerne selv* og spare de uskyldige Malerier. Endelig raabde *Nealkes* i sin Fortvivlelse: nu, saa veed jeg dog *Seiers-Gudinden* og *Vognen* har Lov |US:405til at staae, og Tyrannen skal jeg snart skaffe Fødder at gaae paa! Det var en Middel-Vei, som *Aratos* naturligviis strax valgde, og der kom nu til at staae et *Palme-Træ* istedenfor *Aristrat,* men dog vil Man sige, *Nealkes* var skielmsk nok til at lade Tyrannens "*Fødder*" som Vognen skyggede for, blive staaende[525].

|A:506Dette skedte omtrent midt under den første *Puniske* Krig, medens *Markos* stod for Styret hos *Achæerne,* og dem traadte nu *Aratos* i Forbund med, især fordi *Borgere,* som havde været forviiste men kom nu tilbage, voldte ham meer Bryderi end de

malede Tyranner, da de ikke var fornøiede med Fod-Fæste, men vilde have deres *Eiendomme* igien, som tildeels endog var gaaet igiennem mange Hænder og kunde ikke røres uden stor Forstyrrelse. Det *Achæiske* Forbund kunde nu vel hindre denne Splid fra at bryde ud til en Borger-Krig, men ikke bilægge den, thi der vilde *Penge* til, og var end *Aratos* ædelmodig nok til at uddele fem og tyve Talenter mellem de Trængende, som Kong *Ptolomæos* i Ægypten forærede ham, fordi han *kiøbde Malerier* for ham til hans *Konst-Samling,* saa kunde det dog ikke forslaae til at fyldestgiøre *femhundrede* Borgeres Krav, der sagtens havde lært at regne endnu bedre end de Karthaginensiske Leie-Tropper. *Aratos* besluttede derfor selv at giøre en Reise til den rige, gavmilde *Ægypter* og bede ham redde *Sikyon,* hvad ogsaa lykkedes, da han først, ved Hjelp af et *Romersk* Skib, slap fra *Makedonerne,* der snappede efter ham; thi *Ptolomæos* fandt megen Fornøielse i at tale med den lærde Konst-Kiender og forærede ham glatvæk 150 Talenter, altsaa Halvdelen af hvad hele den bedste By i Peloponnes kunde kiøbes for. Da *Aratos* nu ikke, som hans fleste Samtidige, havde for Skik at mele sin egen Kage, saa blev naturligviis alle Stodderne velhavende og skillingede sammen til en *Ære-Støtte* for ham, hvis smigrende Indskrift dog, ved sine latterlige Overdrivelser, vidner langt stærkere om deres fordærvede Smag, end Støtten om deres forbedrede Omstændigheder[526]. Hvorledes nu det *Achæiske* Forbund, under denne snilde og ganske veltænkende Klepht-Høvdings Styrelse, udvidede sig til hele Peloponnes, undtagen *Lakonien,* kan |A:507ei fortælles her, men at han en *Nat,* i det sidste Aar af den *Sicilianske* Krig, listede sig over Muren ind i *Korinth* og overraskede *Borgen,* maa Man lægge Mærke til, ikke just fordi |US:406Man fristes til, med *Plutark,* at berømme denne Helte-Gierning, som et Side-Stykke til *Thebens* Befrielse ved *Pelopidas,* men fordi denne Borg (Akrokorinth), der beherskede Adgangen til *Peloponnes,* bestandig siden *Alexanders* Tid havde været i Fiende-Vold og havde nu *Makedonisk* Besætning. Da tegnede det virkelig til, at Grækenland skulde tilbagevinde Selvstændighed, thi *Achæer* og *Ætoler* sluttede Forbund mod *Makedonerne* og fordrev de fremmede Besætninger, baade fra *Athenen* og andre Stæder, medens Kong *Agis* i *Sparta,* venlig sindet, og en sværmerisk Beundrer af Oldtiden, stræbde igien at oplive den Lykurgiske Forfatning; men at Man, desværre, i Grækenland ligesaavel trængde til *Romerne,* for selv at faae Tugt, som for at finde Beskyttelse mod Barbarerne, det kappedes nu ordenlig *Achæer, Ætoler* og *Spartaner* om at vise. Hvem af disse der havde den meste Skyld, kan være os det Samme, da Retten aabenbar giver dem Alle Nok; men den største *Skam* falder paa *Aratos,* der stod i Spidsen for de Bedste og gjorde dog sit Værste ved at kalde *Makedonerne* til Hjelp og egenhændig overlevere dem *Borgen* ved *Korinth,* som Antigoniden

Philip selv kaldte "*Bøilen om Benet*" paa Grækenland[527].

Det var mod Herakliden *Kleomenes, Aratos* kaldte *Makedoneren* til Hjelp, og i en saadan Røver-Kule, som Sparta nu var blevet, stod den unge, tappre Krigs-Mand vist nok som en tvetydig Person; men vilde han endt med at beskiæmme sit Navn, da var Lykken ham langt gunstigere end *Aratos,* thi nu tog han Æren med sig i Graven. Det gik nemlig i *Sparta,* som det gaaer allevegne, |A:508hvor Menneske-Livet engang har rørt sig kraftig, at naar Døden nærmer sig, da samler Det krampagtig sine sidste Kræfter, for at byde den Spidsen; men at der i *Sparta* har været en sjelden Livs-Fylde, det seer Man deraf, at neppe nogensteds syndes Døds-Kampen saa tit forbi og fornyedes dog igien med forbausende Styrke, og det Allermærkeligste turde endda være, at Kampen ei endtes ved en naturlig Mathed, men afbrødes voldsomt, ved den ubetimelige Død, der henrev baade *Agis* og *Kleomenes* i deres bedste Alder. Slaae nemlig ikke alle Mærker feil, da spaaer *Dette* Stammen en ny Livs-Yttring i betimelig Tid, og *Mainotternes* Deeltagelse i Opstanden mod *Tyrkerne* er langt fra at svække Haabet om, at den nærmer sig nu med stærke Skridt. Med et saadant Haab |US:407kan vi roligere betragte de sidste *Herakliders* tunge Skæbne, men *Polyb* havde ligefuldt megen Uret i at laste Historie-Skriveren *Phylarches,* der valgde *Kleomenes* til sin Helt, fordi hans Historie lignede en *Græsk Tragedie;* thi det var den nødt til, naar den skulde ligne Begivenheden[528].

Agis nedstammede i femte Ledd fra *Agisilaos* under hvem Forfatningen, som han selv behagede at udtrykke sig vel ikke døde men sov dog hen, og Med-Regenten *Leonidas* nedstammede i ottende Ledd fra den *Pausanias,* der førde an ved *Platæa,* saa endnu regieredes Sparta af begge sine Heraklidiske Konge-Linier, hvad unægtelig vidnede om, at der i dette Folke-Færd som i "*Steen-Egen*" var en udmærket Bestandighed. Da nu *Agis* traadte op som Reformator og vilde indføre den gamle Ligelighed, Tarvelighed og Nøisomhed, havde han naturligviis næsten alle de *Rige* og alle *Ældre,* med Kong *Leonidas* i Spidsen, imod sig, og da nu *Alderens* Fortrin og stræng *Lydighed* mod Foresatte var Hoved-Træk i den *Lykurgiske* Forfatning, seer Man let, den lod sig ikke oplive ved en Opstand af *Ungdom*|A:509*men* og *Almuen*. *Plutark* har derfor Ret til at kalde *Agis* en Sværmer, der omfavnede en Sky for Gudernes Dronning, men i en fordærvet Tid er det dog ligefuldt de Ædleste og Bedste, der stræbe at gienkalde de forsvundne Dage og drømme, det kan lykkes, saa, *menneskelig* talt, er det meget klogere at sværme for skiønne Umueligheder end ufravigelig at holde sig til en fuul Virkelighed! De to Ting, det *udvortes* gjaldt om, var *Eftergivelsen* af al *Giæld* og *ligelig* Fordeling af *Jord-Lodderne,* og det Første satte *Agis* igiennem, efterat have faaet *Leonidas* afsat, thi der var ogsaa *forgiældede Herremænd,* som fandt det var en herlig Sag, men da

de netop derved, blev virkelige Eiere af *Jordene,* der skulde deles, og *Agis* dog hverken kunde eller vilde blive staaende paa Halv-Veien, saa var *de* nu hans bittreste Fiender, kaldte *Leonidas* tilbage og myrdede paa den mest oprørende Maade den Kongelige Reformator, tilligemed hans Moder og Mor-Moder, to herlige Kvinder, som havde ærlig deelt hans ædle Sværmeri og deelde langt heller Døden med ham end Livet med de Forvorpne[529]. *Agis* efterlod imidlertid en Enke, *Ægiatis,* ung og smuk og naturligviis ret indviet i alle sin Elskers Hemmeligheder, og hende nødte *Leonidas* til at gifte sig med hans Søn *Kleomenes,* der var en Dreng endnu, fordi |US:408hun var Arving til store Rigdomme; men Følgen blev, hvad han mindst drømde om, at hun opdrog hans Søn til en Mand efter sit Hjerte, og hvad *Agis* forgiæves havde prøvet paa, det udførde *Kleomenes,* saavidt mueligt, da han kom paa Thronen. Vel udkrævedes dertil en saadan *Volds-Gierning* som, ved Hjelp af *Leie-Tropper,* at lade de gienstridige *Ephorer* myrde, afskaffe deres Embede, forvise Endeel af de Misfornøiede, og tiltage sig *Enevolds-Magten;* men naar Kleomenes kaldte Dette et "*nødvendigt Onde,*" |A:510maae vi i det Mindste troe, det var ærlig meent, siden *Polyb,* der Intet skiænker ham, dog giver ham det Skuds-Maal, at han var ret skabt til at være *Konge* i Ordets bedste Forstand, og gjorde sig, i de sexten Aar han sad paa Thronen, saa elsket, at selv i hans Landflygtighed hængde *Spartanerne* ved ham og vilde ingen anden Konge vælge, saalænge han levede[530]. Vi har derfor ingen Grund til at mistænke den smukke Skildring, *Plutark,* sikkert efter *Phylarch,* giver os af hans Konge-Liv, uden forsaavidt vi veed, det Smukke paa den Tid var langt mere Skin end Virkelighed, og Øinene var naturligviis *derefter,* saa de, blændede af Skinnet, kiendte sjelden Forskiel paa Solen og dens Efterskin eller paa Heltene og deres Gienfærd. At *Kleomenes* ogsaa, *forholdsviis,* har udmærket sig baade ved Kraft og Livsalighed, seer Man deraf, at næsten hele Peloponnes blev efterhaanden stemt for ham, og at det ene var *Aratos,* som hindrede ham fra at blive Hoved for det *Achæiske* Forbund, og hvormeget *Plutark* end ellers beundrede *Sikyoniten,* kalder han det dog usselt, heller at ville dandse efter Makedonerens Sække-Pibe, end adstadig bevæge sig efter den "Doriske Alvors-Takt," Spartaneren angav[531].

Ved *Sellasia* paa *Lakoniens* Grændser stod det afgiørende Slag mellem den *sidste Heraklide* og *Philip* Makedoners Formynder, *Antigonos Doson,* der havde baade den gamle *Aratos* og den unge *Philopømen* paa sin Side; men uagtet han derfor naturligviis ogsaa har *Polyb,* hvis Føde-By *Kleomenes* desuden havde taget med Staal-Handsker, saa giør det dog aabenbar Historie-Skriveren ondt for den kiække, genialske Spartaner, at han ved et Lykke-Træf skulde tabe et Slag, han, efter sine Anstalter og sin |A:511Hærs Tapperhed, burde have vundet[532]. *Kleomenes,* som for ramme Alvor havde

|US:409stræbt at oplive det gamle Ordsprog i Sparta: det er ikke Spørgsmaalet hvor stærk men kun *hvor* Fienden er, gjorde naturligviis *Antigonos* Seieren stridig lige til det Sidste, og saae derfor, da han med nogle Ryttere kom tilbage til *Sparta,* ei anden Udvei end næste Nat at gaae ombord og seile til *Ægypten,* hvor han haabede at finde Understøttelse[533]. Da *Aratos* kastede sig i Makedonerens Arme, havde nemlig Kong *Ptolomæos,* der før gav *ham* sex Talenter om Aaret og førde Titel af Græsk Feldt-Herre, indladt sig med *Kleomenes,* imod at faae hans Moder og Børn til Gidsler, men Stort havde *Kleomenes* just ikke Grund til at vente af ham, da han i Leiren ved *Sellasia* havde faaet et Afslag fra Ægypten, der gjorde ham det umueligt længer at holde sin Krigs-Hær paa Benene og nødte ham derfor til strax at vove Alt[534]. Bedre syndes vel *Ptolomæos* (Euergetes) at blive stemt for *Kleomenes,* da han kom selv og viiste hvad Mand han var, men i det Samme døde den gamle Konge, og hans Søn (Philopator) var et Afskum, der mistænkde hver brav Mand, saa *Kleomenes* ikke engang kunde faae Lov til at reise tomhændet hjem, men spærredes inde, saalænge til han engang i Fortvivlelse brød ud med nogle faa Venner og giennemkrydsede med draget Sværd *Alexandrien,* hvor Alle flygtede for ham men Ingen hørde paa hans Opraab til at styrte Tyrannen, og hvor han da med det Udraab: intet Under at Mænd, der flygte for Frihed, maae krybe for Kvinder, styrtede sig i sit eget Sværd[535]. Ligesaa gjorde hans Venner, hvorpaa *Ptolomæos* lod hans Moder og Børn paa det Gru|**A:512**somste henrette og Kongens Liig først slaae og saa korsfæste; men da Man nogle Dage efter hørde, at en stor *Slange* havde snoet sig om den Dødes Hoved og holdt Rovfuglene borte, da blev *Ptolomæos* og hele Hoffet tilgavns betuttet; thi *det* ansaaes i *Ægypten* for et vist Tegn paa *guddommelig* Herkomst, saa alle Folk stimlede til Korset og bøiede sig for Halv-Guden, indtil endelig *Physikerne* fandt ud, at der kunde godt avles Slanger af Menneske-Marv, ligesom der gaaer Levende i andre Aadsler[536].

Saaledes blev da den Kæmpe fældet og den Hemmelighed opdaget, og imidlertid havde *Makedonerne første* Gang holdt deres Indtog i *Sparta,* som nu efter Kampen med *Pyrros,* |US:410havde *begyndt* at faae *Mure,* og *Antigonos* havde ført sig saa skikkelig op, som en Giæst, der agter at komme snart igien, blandt Andet fordi han havde Hast-Værk; thi strax efter Slaget ved *Sellasia* fik han det Budskab, at *Illyrerne* var faldet ind i *Makedonien.* Saasnart Man derfor havde *forgudet* ham i *Argos,* hvor den gamle *Aratos,* som *Plutark* bidende udtrykker sig, bekrandset istemde Lov-Sange for det Makedoniske "*Aadsel,*" skyndte *Antigonos* sig hjem for at styrte de Illyriske Titaner med sine Torden-Kiler; men at det ingen Art havde med den "*Udødelighed*" *Aratos* forlenede, lærde Antigonos snart, thi da han havde slaaet *Illyrerne,* skreg han saa høit "*en deilig Dag,*" at han, som længe havde gaaet med en Tæring, fik Blod-

Styrtning og døde[537].

Nu besteg da *Philip,* kaldt den Tredie, en Sønne-Søn af *Antigonos Gonatas,* kun sexten Aar gammel, selv den *Makedoniske* Throne, paa samme Tid som Ptolomæos *Philopator* blev Konge i Ægypten og *Antiochos* den Store i *Syrien,* og det er med god Grund, at |A:513*Polyb* oftere beder Læseren at lægge vel Mærke til, at denne Tids-Punkt, hvormed han egenlig begynder sin Historie, er et naturligt *Skiel* mellem to Tids-Rum, da der med disse nye Konger, med *Hannibal* og den *anden* Puniske Krig, virkelig i Universal-Historien begynder en ny Tid, nemlig *Romer-Tiden*[538].

Var der nu ikke en Mand kommet i Veien, den urimelige Vove-Hals nemlig, der gik over Snee-Linien til Morbær-Dalen, da vilde *Romerne* sikkert lidt tidligere bemestret sig Grækenland, som vi skal see, de var paa gode Veie til; men siden nu *Hannibals* uventede Besøg nødte dem til enstund at være mere hjemme end de ønskede og lærde dem, til *Grækernes* Lykke, lidt Høflighed, saa benytte vi med Rette Puste-Rummet til at lede *Arkaderen* op, som, mindre ved hvad han gjorde end ved det, Alle troede ham istand til, nødte *Flaminin,* naar han vilde glimre i Grækenland, til saavidt mueligt, at fornægte sig selv og dølge, han var en *Romer*. Denne *Arkader,* som *Romerne* gav Navn af "den *sidste* Græker" fordi han var den *sidste* Mand i Grækenland, de firede for, kan vi see i alle Haand-Bøger hedd *Philopømen;* men da Man hidtil naturligviis har betragtet ham med *Romerske* Øine som en Alexander den Store, det gjorde dem ubødelig Ære at overleve og at overgaae, er det dobbelt nødvendigt at stille ham i |US:411sit rette Lys, som en "*Vilhelm-Tell*" med Græsk Kæmpeliv, der kun var *Romerne* til Byrde, fordi deres Ørne ligesom andre Rov-Fugle, kun havde Magt over døde, *ei* over *levende* Mennesker. Vel er den tykke Bog, *Polyb* skrev om ham i *Lovtale-Stil,* gaaet tabt[539], og, hvad Man snarere maatte beklage, selv af hans historiske Beretning om sin berømte |A:514Velynder, har vi kun Billinger, men disse, tilligemed den Plutarkske Levnets-Beskrivelse og Roms Historie, sætte os dog i Stand til at kiende ham, som historisk Person, paa en Prik.

At *Arkadien* var det "*Græske Schweits*" og giennemtones derfor bestandig, hos *Digterne,* af Hyrde-Fløiten, det veed Man nok, og Ligheden er saameget mere paafaldende, som Hyrde-Livet paa ingen af Stederne *synes* at have begeistret nogen Indfødt, undtagen Historie-Skriverne *Polyb* fra *Megalopolis* og *Johannes* fra *Schafhausen;* men Historien viser os dog, at der virkelig baade ved Rytli og *Kyllene* (Zaria) har fundet en vis dagligdags Begeistring Sted ved Sæter-Hytterne, Jæger-Hornet og Ko-Klokken, som *Polyb* vist meget rigtig kalder den "*Musikalske*" der grændser til den "Maleriske." *Polyb* fortæller os nemlig, at hans Lands-Mænd, *Arkaderne,* var de eneste Græker, der havde indflettet *Tone-Konsten* i deres hele Stats-Forfatning og gjort den til Hoved-Sagen

ved Ungdommens Opdragelse, saa Ingen holdt det for en Skam at være uvidende i andre Kundskabs-Fag, men heller Ingen kunde være bekiendt enten at sige, han var umusikalsk, eller at undslaae sig, naar Man bad ham synge, da det var hvad Alle fra Vuggen af og til de blev *tredive* Aar, var øvet og oplært i. Børnene begyndte med at lære de gamle Kvad og Kæmpe-Viser til *indfødte* Guders og Heltes Priis, og derfra gik Man over til Stykkerne af *Philoxen* og *Timoth,* som var indrettede til at opføres paa Bachos-Festen med Dands og Fløite-Spil, deels af Børn og deels af Ungdommen, ligesom da i det Hele de offentlige Forlystelser ikke bestod i at lytte til fremmede Rhapsoder, men i selv at synge rundt. Ligeledes havde Man Offer-Gilder og andre Samkvem, hvor begge Kiøn mødtes og baade Piger og Drenge dannede Chor, og naar Man gik i Slag, sang Man, ligesom de gamle *Spartaner* og *Kretenser,* egne Kæmpe-Viser til Fløi|**A:515**ten. Det gjorde de Altsammen med Rette, efter Naturens Vink, siger *Polyb,* for den raa og kolde Himmel-Egns Skyld, der nøder dem til en trælsom Leve-Maade |US:412og giør dem lettelig haarde, vilde og mørke, saa de trænge høilig til al den Opmuntring i Sindet og Formildelse af Sæderne, den ægte Musik er saa skikket til at virke[540].

At *Arkaderne* ogsaa fra Arilds-Tid maae baade have fløitet og dandset godt, see vi af det morsomme Sagn hos *Herodot* om *Spartanerne,* der forlangde hele *Arkadien* af Oraklet, men fik til Svar: nei, det forbyde Arkadiens talrige *Agern-Basser,* thi den Begiæring er alt for grov, men med *Tegea "hasebundet*" at dandse, det jeg dig ikke misunder! Tvetydigheden lod nemlig Spartanerne haabe de Tegeatiske Arkaders Undertvingelse, hvorfor de strax yppede Kiv og tog Bøiler med til Fangernes Been, men maatte bære dem selv[541]. Dette gamle Nag til *Arkaderne,* som var de eneste Peloponneser, *Herakliderne* ei kunde bugte, glemde Spartanerne aldrig, og *Megalopolis,* som lige fra sin Oprindelse havde været dem en Torn i Øiet, blev det naturligviis dobbelt, da dens Tyran *Lysiadas* frivillig nedlagde Regieringen og Staden optoges i det *Achæiske* Forbund[542]. Derfor havde *Kleomenes* i sine sidste Dage overrasket og ødelagt *Megalopolis,* og Borgerne derfra, som under *Philopømens* Anførsel slog sig ud af Byen, var da igien hans bittreste Fiender ved *Sellasia,* hvor *Philopømen* ei blot gjorde hvad Man kalder "Under-Værker" af Tapperhed, men vandt Ry som en uforlignelig Anfører. *Kleomenes* havde leiret sig mellem Høiene *Olymp* og *Evas* og ladet dem stærkt forskandse, saa Sla|**A:516**get maatte aabnes med at bestorme *Evas-Høien,* men de Tropper, som havde den vanskelige Forretning, blev taget i Ryggen af Fiendens Jægere og var rimeligviis blevet nedsablede, dersom ikke *Philopømen* havde indseet, at et rask Angreb paa det fiendtlige Rytteri, som Jægerne hørde til, maatte frelse dem. Vel nyttede det ikke at han gjorde *Antigons* Rytter-Høvding opmærksom derpaa, da

han hverken ændsede saadanne selvgjorte Raadgivere eller vilde angribe før han saae det aftalte Tegn, som var et rødt Flag fra Olymp, men saa angreb *Philopømen* paa egen Haand med sine Bymænd, hvorved Slaget kom ordenlig i Gang og *Evas-Høien* blev taget. Uagtet dette nu aabenbar gav Slaget en lykkelig Vending for Antigon, undskyldte Rytter-Høvdingen, Alexander, sig dog hos ham, fordi han ikke havde oppebiet Tegnet og skiød hele Skylden paa "*Knøsen* fra *Megalopolis*" men |US:413skal have faaet til Svar: den Knøs bar sig ad som en klog General og du som en Knøs[543]!

Antigonos skulde imidlertid heller sagt "en god Snap-Hane" end "en klog General" thi det Sidste, i den Forstand som *Kleomenes* var det, blev Philopømen det ligesaalidet som vel nogen anden *Arkader* eller *Schweitser,* og uagtet han var opdraget af den Tids berømteste Stats-Philosopher: Arkaderne *Ekdemos* og *Dimophanes*[544], havde han dog aabenbar ikke nemmet den Spartanske Viisdom, at ilde byder hvo ei kan lyde. Man kan derfor ikke betragte den kloge og sindige *Aratos,* den kongelige *Kleomenes* og den herkuliske, i en snever Kreds klarøiede og i en snever Vending uforlignelige *Philopømen,* uden at tænke paa, hvor sikker Peloponnes vilde været baade for *Makedoner* og *Romere,* naar disse tre Mænd havde havt Sind til venlig at staae hinanden bi, men *Polyb* bemærker meget rigtig, at |**A:517**hvad der gjorde Peloponnesernes Ulykke, var den rasende Lyst de Alle havde til ei blot at være frie men ogsaa at være hinandens Over-Mænd, hvoraf Følgen blev, at de med udmærkede Anlæg til Blidhed og Livsalighed, gik dog Glip ad Fredens Velsignelser og var, som Euripides siger:

Immer i Nød og Fortræd,
Aldrig for Spydet i Fred[545]!

Det var da virkelig til deres eget Gavn, de fik Romersk Herskab, og for nu at see, hvorledes det nærmede sig Grækenland, vil vi følge med *Demetrios* fra *Pharia,* (Lesina under Dalmatien) som anførde de *Illyriske* Leie-Tropper ved Stormen paa *Evas-Høien;* thi skiøndt han ikke var af det Slags Folk, Man kan ønske at forevige, spillede han dog saa vigtig en Rolle paa *Øst-Kysten* af det *Adriatiske* Hav og i det *Makedoniske* Stats-Raad, at vi maae lægge Mærke til ham. Han var nemlig En af de Illyriske Sø-Røvere, der spillede Bas paa Havet ved Enden af den *første* Puniske Krig og slog den *Achæiske* og *Ætoliske* Flaade, der vilde undsætte *Korkyra,* men maatte overlade den til Røverne, som, efter Stadens Indtagelse, lagde en Besætning deri under Befaling af *Demetrios*[546]. Disse *Illyrer* beherskedes dengang af Dronning *Teuta,* hvis Gemal Kong *Agron* havde drukket sig ihjel af Glæde over en Seier, hans Folk |US:414vandt over *Ætolerne,* og til hende havde vel Romerne allerede skikket Gesandter, for at beklage sig over, at hendes Sø-Røvere slet ikke

vidste at giøre Forskiel paa Folk, da de ligesaavel plyndrede *Italienske* som *Græske* Skibe, men hun havde hørt dem stolt og svaret studs, at fra *hendes* Side skulde *Romerne* ikke blive forulæmpede, men hun kunde efter Landets Love ikke forbyde sine Undersaatter at "*nære sig af Søen*." Det fandt |A:518den Yngste af Gesandterne, var Ord Nok, og sagde: da skal vi, om Gud vil, med det Allerførste ærlig hjelpe dig at forbedre Lands-Loven, men det gode Tilbud tog Dronningen, som et iilsindet og ufornuftigt Fruentimmer, ilde op og lod den Fritalende hente ind og slaae ihjel paa Hjem-Reisen, hvorved hun aabenbar krænkede *Folke-Retten* og gav Romerne det bedste Varsel, de forlangde[547]. Hun fik da ogsaa snart Besøg af begge *Borge-Mesterne* (Fulvius og Postumius), og skiøndt de kom for silde til at undsætte *Korkyra,* kom de dog, hvad der var Hoved-Sagen, tids nok til at faae Fingre paa den; thi *Demetrios* forebyggede al Blods-Udgydelse ved at forraade sit Mandskab til dem, hvorpaa saavel *Korkyra* (Korfu) som *Epidamnos* (Durazzo) gav sig under *Romernes* Beskyttelse, og Dronning *Teuta* maatte, efter nogen Stritten, afstaae dem det Meste af *Illyrien,* love aarlig Skat af Resten, og forpligte sig til, at der aldrig paa een Gang fandtes meer end to og det endda vaabenløse *Illyriske Barker* søndenfor *Lissos* (ved Dolcigno)[548]. Det Sidste betingede Romerne sig naturligviis ikke for deres egen Skyld, men af blot uegennyttig Kiærlighed til *Grækerne,* hvorom Borge-Mester *Postumius* ogsaa strax underrettede baade *Ætoler* og *Achæer,* og det var det *første Romerske* Gesandtskab, Man saae paa de *Græske Torve,* men kunde umuelig blive det Sidste, og kort efter tilstædte *Korintherne* ogsaa Romerne Adgang til de Isthmiske Lege[549].

Demetrios fra Pharia blev nu, som umistænkelig Romersk Statholder, en stor *Illyrisk* Fyrste, men han var den store Røver-Dronning ligesaa utro, som han havde været den Lille, saa, mens *Romerne* havde travlt med *Gal|A:519lerne,* ikke blot løb han søndenfor *Lissos* med *halvtredsindstyve* Røver-Barker, men han plyndrede ogsaa de Stæder, som stod under Roms Beskyttelse og, hvad der var det allerværste, han hældede sig |US:415til *Makedonien,* saa da han vel var kommet hjem med sine Laurbær fra *Sellasia,* besluttede Man i Rom ganske alvorlig at kræve ham til Regnskab[550]. Vel var det ogsaa nu en travl Tid, da det tegnede til Krig med *Karthago,* og virkelig brød *Hannibal* op mod *Sagunt* paa samme Tid, som Borge-Mester *Æmilius* gik til *Illyrien,* men deels kunde Romerne umuelig troe, han vilde gjort sig saa dristig, og endnu mindre ventede de ham til Italien, saa de tænkde, den ene Borge-Mester kunde godt bereise Illyrien og see ind til Makedonien, mens den Anden betænkde sig paa hvad der skulde giøres ved Spanien[551]. Den Regning var nu vel ikke saa ganske rigtig, saa Man maatte taale at den unge Kong *Philip* tog Forræderen *Demetrios* i Beskyttelse, da han smuttede bort fra *Pharia,* men de *Illyriske* Sager blev dog bragt

i Rigtighed, saa *Æmilius* holdt en stadselig Triumph over den *første Romerske Provinds* østenfor det Adriatiske Hav[552].

At det nu blev *derved,* hele fire Olympiader, det var aabenbar *ikke Romernes* men ene og alene ***Hannibals*** Skyld; thi *Philip* var allerede en slem Dreng, da han kom paa Thronen, som høilig kunde behøvet Tugt, og *Demetrios,* der blev hans Høire-Haand, gjorde ham naturligviis bestandig værre, hvorom der gik Syn for Sagn, da *Romerne* saa ubarmhjertig var ridt til Vands ved Søen *Thrasimene. Philip* var nemlig dengang allerede blevet en stor Mand, baade i sine egne og i Grækernes Øine, |A:520da han, som *Achæernes* Feldt-Herre, havde givet *Ætolerne* baade Last og Skam, og han sad nu i *Argos* som en naadig Lille-Zeus og saae paa de *Nemeiske* Lege, da der kom et Brev til ham fra *Makedonien* med den sørgelige Nyhed, og vel lod han strax kun Een af sine Venner læse det, men hvem var det, uden netop *Demetrios* fra *Pharia.* Det var jo herligt, sagde Skarnet, thi, elsket af Achæer og frygtet af Ætoler, er du Grækenland vis nok; derfor, slut nu Fred her hjemme, jo før jo heller, og far til *Italien,* hvor Verdens-Kronen vinker dig! Det klang godt i Philips Øren og blev for saavidt ogsaa sat i Værk, at *Philip* virkelig sluttede Fred med Ætolerne og anskaffede sig en Flaade, der vel kun bestod af hundrede *Illyriske Barker,* men gjorde dog megen Opsigt, som den *Første* en Makedonisk Konge havde ladt bygge, og var aabenbar bestemt til *Italien,* ikke just til at slaaes med |US:416den *Romerske Flaade,* som vilde været latterligt, men dog til at sætte over paa med en Krigs-Hær[553]. Ja, næste Foraar stak han ikke blot i Søen, men seilede hele Grækenland rundt for at gjøre Alvor af Sagen, som kunde været slemt nok for Romerne, den Sommer, Slaget stod ved *Cannæ,* men han lod sig kyse, da han kom til Mundingen af *Voiusso,* fordi Man under *Sasina* havde faaet den Skipper-Efterretning at der laae en Romersk Flaade seilfærdig i *Reggio,* som var bestemt til *Illyrien.* Ikke nok, at han studsede ved dette falske Rygte, men han fik det aabenbar med Forskrækkelse, thi endnu samme Nat foer han afsted over Hals og Hoved, som Nogen var efter ham, tilbage til *Kephalonia,* og skiøndt han foregav, det kom af at han havde et vigtigt Ærende paa *Peloponnes,* saa gjorde dog den Vende-Reise et kiendeligt Skaar i Beundringen af hans Helte-Mod[554].|A:521Lutter Smaating, kan Man sige, men det er dog store Ting at kunne sætte sig levende ind i den *anden* Puniske Krigs Tid, da, som *Polyb* siger, Ingens Øine vendte sig meer enten mod *Østen* eller mod *Syden,* men Alle mod *Vesten,* vogtende paa den store Strid om "*Verdens-Thronen,*"[555] thi at det var saaledes Man betragtede den, fremlyser blandt Andet klart af den Tale, *Ætoler-Høvdingen, Agelaos,* holdt ved Forsamlingen i *Naupakto* (Epakto, Lepante) hvor Freden sluttedes med *Philip* og *Achæerne. Grækerne,* sagde Agelaos, skulde egenlig slet ikke bekrige hinanden, men heller takke Guderne, naar de enige, og Haand i Haand som

Man vader over Floder, kunde afværge *Barbarernes* Anfald, og var det end ikke altid mueligt at holde Fred, maatte Man dog endelig giøre det nu, med de store Magters frygtelige Herre-Færd for Øie; thi den maatte kiende lidt til Verdens Løb, der kunde indbilde sig, at enten *Romere* eller *Karthaginenser,* hvem af dem der end fik Overhaand, vilde nøies med *Italien* og *Sicilien,* og ei før gaae videre end Nogen troede! Derfor, saa endte den Klarøiede: bryder den Sky, der nu trækker op i Vest, løs over *Grækenland,* da fordærver den os sikkert Legen, vi hidtil har fordrevet Tiden med, og godt og vel, om vi da faae Lov til enten at føre Krig eller slutte Fred eller giøre Nogetsomhelst paa vor egen Haand[556].

|US:417Efter Slaget ved *Cannæ* sluttede *Philip* et skriftligt Forbund mod *Romerne* med *Hannibal,* hvorom *Livius* melder, at efter det skulde en Makedonisk Flaade, omtrent paa 200 Skibe, komme *Hannibal* til Hjelp, *Karthaginenserne* have *Italien* og *Philip Grækenland,* men at det er et *Æventyr,* kunne vi alt slutte af hvad vi veed om Philips Flaade og Forhold til Græken|**A:522**land, og vi see det af "*Forbundet*" selv, som *Polyb* har opbevaret; thi der staaer ikke et Ord om Sligt, men, som Man kunde vente, blot at Magterne vil giøre fælles Sag og at *Rom,* i alt Fald, ved Freden skal miste hvad det har taget *østenfor* det *Adriatiske* Hav[557]. Brevskabet er i Øvrigt mærkeligst, fordi det viser os Stilen, der brugdes i Stats-Sager mellem de mest dannede Verdens-Folk paa den Tid: hvilke Titler og Forsikkringer Man gav hinanden, hvilke Guddomme Man krævede til Vidne og hvad Man udtrykkelig eller stiltiende forbeholdt sig; thi det havde for Resten kun den Virkning, at give Romerne *skiellig Aarsag* til at angribe Philip, saasnart deres Leilighed faldt. Rigtig Leilighed fik Romerne nu vel ikke, før *Hannibal* var fulgt til Døre og Karthago faldet til Føie, men ved at slutte Forbund med *Ætolerne:* de mest udlærde Røvere i Grækenland, der endog gjorde "Bytte til Bytte," det vil sige snappede Byttet af Hænderne paa deres gode Venner, naar det vilde lykkes, skaffede de sig strax den ypperligste Leilighed til, hvilket Øieblik, de ønskede, at faae hvad de kaldte en "retfærdig Krig" ei blot med Philip men med hvem det skulde være under den Himmel-Egn[558]. Ved et saadant Forbund er "Byttets Deling" naturligviis Hoved-Sagen, og af et Brud-Stykke hos *Polyb,* hvor Ætolerne besværges ved Grækenlands Aand at opgive det ugudelige Forbund med *Barbarerne,* see vi at *Romerne* skulde nøies med *Slaverne* og andet Løs-Øre, medens Stæderne med de faste Eiendomme skulde tilfalde *Ætolerne,* hvad allerede var traadt i Kraft ensteds paa *Ægina*[559]; men det seer Man strax, var et Mis-Forhold, de "høimodige" Romere ei kunde lade giælde et Øieblik længer, end de trængde til det "lumpne Røver-Pak." Uagtet det derfor var ærger|**A:523**ligt nok, at Ætolerne, uden Romernes Vidende eller dog imod *deres* Villie, gik hen og sluttede Fred med *Philip* og nødte derved paa en Maade deres ædle Beskyttere

|US:418til det Samme[560], saa var det dog i Grunden godt, det Forbund blev opløst, for at *Ætolerne* kunde komme i deres naturlige Forhold til *Romerne,* som en ubekiendt Haand meget godt har betegnet ved at pege paa de "lette Tropper" i den Makedoniske Slag-Orden, der immer sattes paa Spil, medens *Phalanxen* stod i Bag-Grunden, for, om det gik skiævt, at kunne uskadt trække sig tilbage, og naar det gik godt, tilegne sig baade Æren og Byttet[561].

Sagen var for Resten den, at da Bladet havde vendt sig: da *Syrakus* var faldet, og *Hannibal* spærret inde i Krogen ved Krotone, medens *Scipios* Roes udbasunedes fra *Herkules Støtter,* da fik Man trindt om Land en Ahnelse af, hvad der forestod Verden, saa *Philip* slog *Italien* reent af Hovedet, og *Ætolerne,* der ikke havde spundet Silke ved Krigen, laande Øre til *Philips* billige Forslag og de gientagne Formaninger fra *Rhodos* og *Ægypten,* hvortil sikkert ogsaa hørde den Bespottelse af *Romer-Guden* "Mars" som en *Freds-Mægler* hos *Polyb* laande af *Homer,* der ensteds lader *Zeus* kalde ham:

Den Olympiske Uvætte,
Evig kiær ad Kiv og Trætte[562]!

Dette indtraf just, da *Scipio* var ifærd med at gaae over til *Afrika,* saa hvor gierne end Romerne havde seet, at Ætolerne, som troe Stal-Brødre, havde holdt "Janus-Templet" aabent paa den Græske Kyst, saa var det dog ikke deres Leilighed nu at sprænge det med Magt, og de fandt sig da i, end|**A:524**ogsaa med en lille Opoffrelse, at skiænke *Philip* Fred; men sørgede dog for, at den ei skulde blive for langvarig, ved ikke alene at indslutte *Athenienserne* og Kong *Attalus* men ogsaa det *Spartanske* Uhyre *Nabis* deri[563].

Det er jo nu vist nok kiedsommeligt, at sætte sig ind i al den Usselhed, der følger paa den anden Puniske Krig, især da *Livius* er nær ved at blive vort eneste Selskab, og han, uden engang at holde Haanden for Munden, gaber os lige i Øinene af Kiedsommelighed, da han er blevet færdig med den Pentade, der beskriver *Roms* Tve-Kamp med Hannibal og *Triumph* over *Karthago*[564], men da Romernes Krige med Kongerne i |US:419*Makedonien* og med *Antioch* i *Syrien* dog er nær ved at være de eneste Universal-Historiske Begivenheder i et heelt Aarhundrede (det Næstsidste f. Ch.) saa maae vi nødvendig "gaae under Aaget" og tage Verden, som den var. Betydelig vilde det imidlertid formindske Kiedsommeligheden, naar vi vidste ordenlig Beskeed om de Puslinger og Nidinger, vi skal trækkes med, og *Polyb* var aabenbar af samme Tanker; thi Alt hvad vi har af ham, viser, han meende ærlig hvad han rettelig indskiærper, at det er en stor Urimelighed i Historien, vel at tale vidt og bredt om Byerne, naar og hvordan og af hvem de er grundede, og om alle deres Hændelser, men derimod at

lade *Hoved-Personerne* skiøtte dem selv, uagtet det dog er langt lettere at skildre, "levende Folk" end døde Ting[565].

Denne Sands for det *Levende,* der udspringer af "*Lyst* til *Livet,*" havde nu vel *Livius* ligesaa lidt som de fleste Historie-Skrivere efter ham, da "Menneske-Livet" tvertimod var dem en yderst kiedsommelig og eensformig Ting, hvori kun "Aars-Tallene og Døden" kunde bringe lidt Afvex|A:525ling og hvorpaa Man med bittre Anmærkninger maatte stræbe at hevne sig; men da dog, til vor store Lykke, Grækerne blev ved at skrive Historie lige til de *Christne* begyndte, og Romerne skrev Endeel ud af de Græske Bøger, vi har tabt, saa kan vi endnu, naar vi giør os Flid, nogenlunde bebygge Brand-Stederne og befolke Øde-Markerne i den Romerske Verden. Og har nu kun først Forfatterne lært bestandig at see paa *Livet* og paa det *Hele,* istedenfor paa *Døden* og det *Enkelte,* saa de ei længer med *Livius* "giør Lapidar-Stiil" til Grav-Skrifter, men med *Polyb* skildre "det store Levnets-Løb," hvoraf *Fortsættelsen følger,* da vil de baade selv overvinde Kiedsommeligheden og hjelpe deres Læsere til det Samme. Hvad der nemlig giør Kiedsommeligheden ved den *Romerske Historie* utaalelig for "Menneske-Venner" er Betragtningen af *Døden* deri, ikke som "Overgang til et bedre Liv" men som "Tilintetgiørelse," saa naar det kun staaer os levende for Øie, at hvad der forgik var modent til sin Undergang, og at hvad der skulde opstaae, kunde ikke undvære Graven til et "Sove-Kammer," da kan vi spase med alle Dødens Skrække-Billeder, og, ved at betragte dens Afmagt i Grunden, blive langt klogere paa *Livets Vilkaar* og langt skiønsommere paa vor Deelagtighed deri. Til at behandle Old-Tidens og især *Roms* Historie efter denne Regel, kan der |US:420vel for Øieblikket kun giøres en svag Begyndelse, men erkiende vi, med *Polyb,* at det gamle Ord-Sprog "*godt begyndt er halv fuldendt*" aldrig kan tages for strængt[566], da forsoner den *deilige Udsigt* i det Fjerne os her, som paa enhver skaldet Høi, med Om-Egnens Grimhed.

Den sammenflettede og temmelig indviklede Begivenhed vi nærmest har for os, er *Omstyrtelsen* af det *Makedoniske* Rige, *Undertvingelsen* af *Græken|A:526land,* og *Underkuelsen* af den *Syriske* Konge, og da nu med det Samme *Karthago* blev ødelagt og *Ægypten* faldt under Roms Formynderskab, saa er det klart, hvad der ogsaa allerede slog *Polyb,* at Rom paa et *halvt Aarhundrede* ved tusinde sammenstødende lykkelige Omstændigheder, altsaa ved *Forsynets kiendelige* Styrelse, blev hele den dannede Verdens Herskerinde. At Verden nu ei heller tabde noget derved, fandt allerede *Polyb,* saa klart stod baade *Philips* og *Antiochs* Lumpenhed for ham, der end ikke skammede sig ved at staae deres gode Vens umyndige Søn i Ægypten efter Livet, uden at have selv et Paaskud dertil, undtagen *Rovfiske-Driften,* hvorefter de Store uden Omsvøb sluge de Smaa, og han bemærker rettelig i den Anledning, at fristes

Man end, ved slige Syn, til at kives med Skæbnen, der styrer de menneskelige Anliggender, saa forsones Man dog ogsaa med den, ved at agte paa Følgerne; thi mens disse Tyranner stræbde at rane fra den Umyndige Alt hvad han havde og at bedrage hinanden, da sendte Skæbnen dem "Romerne" paa Halsen, der med Rette lod dem selv drikke den Skaal, de mod al Ret og Skiel havde skiænket for Næsten[567].

Hvad nu især *Philip* angaaer, hvem Raden først kom til, da har *Polyb* ladet ham saa tilstrækkelig skildre sig selv, at vi aldrig kan tage Feil ad ham, thi vel skyder den billige Historie-Skriver Skylden for mange af hans Lumpenheder paa hans slette Raad-Givere, men naar vi see, at den eneste gode Raad-Giver han havde: *Aratos* fra Sikyon, arvede han efter sin Formynder, Antigonos, og lod *forgive,* medens de han valgde selv, var de *Sletteste,* han vel kunde finde, da see vi strax, han var om ingen hovedløs saa dog udentvivl en hjerteløs Tyran[568]. To Træk vil ogsaa |**A:527**være fuldkommen Nok til at skifte og dele mellem ham og hans Raad|US:421givere, især da det Ene er fra hans historiske Dages Begyndelse og det Andet fra deres Slutning.

Philip kom nemlig engang til *Messene,* da Staden var i Oprør, og havde da sin Fornøielse af at giøre Ondt værre, ved at opmuntre Øvrigheden til at bruge sin Myndighed og Almuen til at prøve sin Størke, hvoraf Følgen naturligviis blev et grueligt Blod-Bad. Dagen efter kom *Aratos* til Byes, af hvem han maatte høre drøie Ting, som han stak i Lommen, men gik saa, med ham og *Demetrios* fra Pharia, op paa *Ithome* (Stadens Bjerg-Fæstning) for ved en Offring at erfare, om det ikke var Gudernes Villie, hvad der var hans Lyst, at gribe Leiligheden og bemægtige sig den. Da han nu viiste sine Raad-Givere "Indvoldene," sagde den *Illyriske* Sø-Røver: tænker du som en Præst, da skynd dig bort, jo før jo heller, men tænker du som en statsklog Fyrste, da benytter du Øieblikket og holder paa hvad du har, saa Oxen taget om begge Horn er i gode Hænder, og ved "Oxen" meende han naturligviis Peloponnes og ved "begge Hornene" *Ithome* og *Akro-Korinth*. *Aratos* vilde nødig ud med Sproget, men da Philip vilde have Svar, sagde han: kan du tage Borgen uden at bryde dit Løfte, saa giør det, men kan du ikke det, saa træk heller dine Soldater ud, og husk paa hvad Antigonos sagde: at Tro og Love er den stærkeste Besætning! Uagtet nu Philip, som Tiden viiste, siger *Polyb,* var ikke bange for at bryde "Tro og Love," saa skammede han sig dog endnu for den Gamle, tog ham ved Haanden og sagde: ja, ja da, saa lad os gaae med en lang Næse[569]!

Dette skedte kort efter Slaget ved *Cannæ, Aratos* blev forgivet samme Aar som *Archimedes* omkom i Syrakus, og *Demetrios* faldt i en Fægtning med *Messeni*|***A:528****erne* vel omtrent paa samme Tid, og rykke vi nu frem til den Tid, *Scipio* var i Afrika og derefter, da har *Philip* faaet sig en ny Raad-Giver, nemlig Mur-Mester *Heraklides*

fra *Tarent,* som først var flygtet derfra, fordi Man mærkede, han vilde forraade Staden til Romerne, og siden fra Rom, fordi Man opdagede, han stod i Brev-Vexling med *Hannibal*[570]. At den Karl nu helst raadte til det Værste og bidrog Sit til at rive ned hvad Levninger af gode Raad han fandt hos Philip, det er naturligt, men saadanne Folk vælger Man dog ikke heller til Raad-Givere, med mindre Man ønsker Redskaber, der kan giøre hvad det skal være, og hvordan *Philip* selv var tilsinds, da den Krig |US:422stod for Dørren, som stækkede hans Vinger, see vi klarlig i *Abydos*.

Abydos var en *Milesisk* Plante-Stad paa den Asiatiske Kyst ved *Dardanellerne*[571], og vi veed ikke, Philip havde anden Grund til at beleire den, end den blinde *Tyran-Drift* til at udvide sin Magt og giøre Ulykker, men at *Borgerne* havde al muelig Grund til at forsvare sig til det Yderste, det seer Man deraf, at da de efter tapper Modstand forlangde frit Rykud for deres Hjelpe-Tropper fra *Rhodos* og Kong *Attalos,* og Lov til selv at rømme Staden, *som* de *gik* og *stod*, da afslog han ikke blot det Første, som rimeligt kunde været, da han laae i Krig med fornævnte Magter, ei heller nøiedes han med at sige, de skulde gaae nøgne ud, hvad dog havde været grusomt nok, men han svarede iiskoldt, at enten maatte de give dem ganske i hans Vold eller slaaes *tilgavns!* I deres Fortvivlelse besluttede nu *Abydenerne* at kæmpe til sidste Mand, indspærrede deres Koner i Artemis-Templet, og deres Børn med Ammerne i Fægte-Skolen, bragde deres Guld og Sølv og andre Kost|**A:529**barheder ombord paa to Skibe i Havnen, og tog en Eed af halvtredsindstyve rørige Oldinger, at de, saasnart Fienden brød ind, skulde stikke Ild saavel paa Skibene som paa Templet og Skolen. Derpaa stillede de sig i Gabet, hvor Muren styrtede, og kæmpede en heel Dag saa fortvivlet, at Philip om Aftenen aldeles raadvild trak sig tilbage, men da de fleste vaabenføre Mænd nu enten var faldne eller laae afkræftede, overgav to egenkiærlige Personer, *Glaukid* og *Theognit,* som ingen Sands havde for Borgernes høimodige Beslutning, Staden til Philip i Dag-Brækningen. Han rykkede nu ind, og da han saae, hvorledes baade Mænd og Kvinder kappedes om at dræbe sig selv og hinanden, springe ned fra Tage og styrte sig i Brønde, da rystede det ham naturligviis, men al den Medlidenhed han viiste, var dog den *mageløse* Kundgiørelse: at hvem der vilde slagte eller hænge sig selv, skulde *dertil* have tre Dages Frist[572]. De behøvede altsaa ikke at skynde dem saa meget, meende han, thi han var ikke uvittig, han var, som Man seer, kun umenneskelig.

Man fristes til at gaae i Rette med Skæbnen, siger *Polyb,* naar Man seer disse Mænds Koner og Børn falde i Fiende-Haand, og han har Ret, men Man fristes slet ikke til at gaae i Rette med den Skæbne, der tog Magten fra saadan en Herre. |US:423Netop mens han laae for *Abydos,* kom der en *Romersk* Gesandt til ham og erklærede ham Krig, hvis han ikke vilde lade baade *Rhodierne* og

Kong *Attalos, Græker* og *Ægypter* i Fred, og da han paastod, at Rhodierne havde angrebet ham, sagde Gesandten ganske tørt: men Athenienserne, Kianerne og *Abydenerne,* har de ogsaa angrebet dig? Dertil havde *Philip* kun det Hofmands-Svar: jeg tilgiver dig din Uartighed, deels fordi du er ung i Verden, deels fordi du er den smukkeste Mand, |A:530jeg har seet og endelig fordi du er en *Romer;* jeg saae ogsaa helst, at Romerne forskaanede mig for Krig, men vil de ikke, skal jeg, med Gudernes Hjelp, vide at forsvare mig[573].

Hvad nu *Rhodierne* angaaer, som Romerne tog sig saa varmt af ved denne Leilighed, da havde de ingen Skam af Krigs-Anledningen, thi det var *Philips* nederdrægtige Opførsel mod en anden Græker-By i Asien (Kion), som Rhodierne ved deres Forbøn stræbde at redde, men som han sløifede og solgde dens Indbyggere til Slaver, i samme Øieblik som hans Gesandt stod paa Torvet i *Rhodos* og udviklede, som et glimrende Beviis paa hans Venskab for *Rhodierne,* at han skaanede Kion[574]. Om nu Rhodierne, som Philip paastod, havde begyndt Fiendtlighederne, eller Philip først udrustede de ti Barker, hvormed han overtalde *Ætoleren Dikæark* til at understøtte de Kretensiske Sø-Røvere i deres Nærings-Vei, som Rhodierne vilde forstyrre[575], kan være os ligegyldigt; men det Sidste maa være os behageligt at høre; thi vel var det sagtens mere for deres egen end for Guds og Næstens Skyld, Rhodierne gjorde Jagt paa Sø-Røverne, men det lader os dog formode, de havde selv en bedre Nærings-Vei, og det er allerede store Ting, paa en Tid, da næsten alle Folk, baade Store og Smaa, enten leve af Rov eller sulte ihjel. Vi opdage da ogsaa strax, at *Rhodos* var nu, efter fattig Leilighed, "*Dronning* paa *Havet,*" havde arbeidet sig op lige siden *Athenen* faldt, og naturligviis især været heldig, siden de *Puniske* Krige begyndte, saa *Romerne* havde virkelig, uden at de saa lige tænkde derpaa, allerede gjort *Rhodierne* store Tjenester, og kunde heller umuelig ved Krigs-Erklæringen mod *Philip* optænkt nogen skielligere Grund, end Med-Ynk med de fredelige og vindskibelige Rho|A:531dier. Saavel Stadens som hele Øens ældre Skæbne er |US:424for Resten indhyllet i Fabler, saa vi skimte blot, at "*Tyrier* og *Sidonier*," som vi spore allevegne, hvor Man fik Mod paa "Dronning-Stolen," lige fra Melkarths By til Herkules Støtter, til *Bretland* og *Thule,* de havde ogsaa tidlig havt travlt paa *Rhodos,* og *Herodot* nævner den iblandt de Stæder, som især handlede paa *Ægypten* under *Amasis*[576]. Lidt Opsigt paa den store Skue-Plads begyndte Rhodierne først at giøre efter *Alexander* den *Stores* Død, da de strax fordrev den Makedoniske Besætning, stræbde at rense Havet for *Sø-Røvere* og holdt Fred med alle andre Magter, men stiftede dog især Venskab med *Ptolomæos,* fordi Handelen paa *Ægypten* var dem den vigtigste. Da nu imidlertid *Antigonos* og *Ptolomæos* ragede i en alvorlig Krig sammen, maatte *Rhodierne* ikke faae Lov til at være neutrale og kunde dog

allermindst, som *Antigonos* vilde true dem til, laane *ham* deres Flaade. Derfor fik de et Besøg af *Demetrios* Mur-Brækker, denne "Frihedens Genius" paa det Atheniensiske Theater, der vel kom dem dyrt at staae, men dog ikke nær saa dyrt som hans anderledes venlige Besøg kom Athenienserne, thi *Rhodierne* spildte ingenlunde men stræbde at indlægge sig Ære paa *Demetrios,* og dertil var han netop skabt, da det var den største Ære, en Stad paa den Tid kunde forlange: at staae sig et *heelt Aar* mod den udødelige "*Mur-Brækker*" og nøde ham til at give tabt. Nu at beskrive denne Beleiring, som Man seer, Diodor havde megen Lyst til, lader sig vel af mange Grunde ikke giøre, men der er dog et Træk opbevaret hos *Plutark,* som nok er værdt at fortælle, fordi det baade huskes let og tjener til at skildre Tiden. Den berømte *Rhodiske* Maler *Protogones* var just dengang |A:532næsten færdig med sin "*Ialyssos*" som han var syv Aar om, og som *Apelles* skal have fundet næsten ligesaa smuk som hvad der kom fra hans egen Pensel, og da *Demetrios* havde indtaget Forstaden, hvor *Protogones* boede, sendte *Rhodierne* Bud til ham, at han dog endelig ikke maatte giøre Skilderiet nogen Skade, hvortil han svarede, at før han skulde forgribe sig paa saadant et Mester-Stykke, vilde han ødelægge alle Billeder af sin egen Fader[577]. I Forbigaaende sagt, har imidlertid den almindelige Smag paa *Rhodos* just ikke været den bedste, thi *Strabo* melder, at da "*Ialyssos*" kom paa Udstilling tilligemed en *Satyr,* hældende sig til en Sule, der sad en Ager-Høne paa, tiltrak "*Ager-Hø*|US:425*nen*" sig hardtad hele Opmærksomheden, fordi Man kunde faae de tamme Ager-Høns til ordenlig at pippe ad den, saa prægtig var den gjort, hvorover Maleren blev saa arrig, at han smurde Ager-Hønen over[578]. Rhodierne beholdt imidlertid deres Frihed, og kun for at redde Skinnet, betingede *Demetrios* sig, at de skulde hjelpe Antigonos mod Alle *undtagen* mod *Ptolomæos*[579].

Borgernes Antal under Beleiringen skal kun have været *sextusinde,* og da Fienden endogsaa engang maatte drives *ud* af Byen, kan Man nok vide, der maa være faldet Mange med deres tappre Høvding *Aminias,* saa det tog sagtens lidt Tid, inden Rhodierne kom til Kræfter igien, men dog har de nok allerede en Snees Aar efter Beleiringen reist den Kaabber-Soelgud, der, saamange Alen høi som Garder-Karle er Tommer, stod skrævs over Havnen og regnedes, under Navn af "den *Rhodiske Kolos,*" blandt Verdens "syv Under-Værker." Ved Begyndelsen af den *anden* Puniske Krig var deres Sø-Magt ogsaa meget agtværdig, saa |A:533*dem* skulde *Achæerne* kaldt til Hjelp imod *Sø-Røverne,* istedenfor selv at lade sig slaae af dem; men det var just Ulykken nuomstunder, at de Græker, der var en Smule selv, kunde slet ikke forliges, saa vi skulde ikke engang vidst, hvad *Rhodierne* formaaede, hvis de ikke paa denne Tid var raget i Krig med *Byzantinerne,* der havde fundet for godt at tage *Told* af alle de Skibe, der foer paa det

"*Sorte Hav*." Da nemlig Handelen paa de Far-Vande var meget levende, især med Olie og alle Slags Vine, hvorfor Man tilbyttede sig Vox og Honning, tør Fisk, Huder og en stor Mængde *Slaver* (fra Landene ved Kaukasus), og *Byzantinerne* desuden ved deres ypperlige Beliggenhed skummede Fløden, saa kunde Folk slet ikke finde dem i, at de vilde tage den slemme Skik op igien, som *Alkibiades* hittede paa, da *Athenienserne* havde *Chrysopolis* (Skutari) ovre paa den anden Side, men som nu længe havde været aflagt, og Rhodierne tog sig da paa at styre det Uvæsen, hvad ogsaa lykkedes, skiøndt ikke uden fremmed Hjelp; thi *Rhodos* og *Byzants* synes at have været hardtad lige stærke. Ved denne Leilighed giør *Polyb* os ikke blot bekiendt med det *Sorte Hav*, og med de Lærdes Mening, at det i Tidens Længde, som "uendelig" betragtet, vilde reent fyldes op af alt det Snavs, *Donau* og andre store Floder kaster i det, men ogsaa med de Her|US:426rer, der nu raadte paa den *Asiatiske Kyst,* som vi siden Slaget ved *Ipsos* reent har glemt, og huskes her kun paa, for at see, der er Intet forsømt. Nisse-Kongerne: *Prusias* i Bithynien og *Attalos* i Pergamo nævne vi nemlig ingenlunde her, enten fordi de kunde ilde forliges, eller fordi *Rhodierne* kaldte *Prusias* og Byzantinerne *Attalos* til Hjelp, men blot for en Ordens Skyld, og selv *Achæos,* som holdt dem i Ave, og spillede en stor Mand i *Sardes,* ja, vel paa hele Kysten sønderefter, undtagen i *Ephesos,* der havde Ægyptisk Besætning, selv |**A:534**ham kunde vi godt springe over, naar vi ikke siden behøvede ham til at male *Antiochos* og oplyse hans Fred med *Romerne*. Nu derimod vil vi dog lægge Mærke til, at *Byzantinerne* havde, til stor Ærgrelse for *Prusias,* mæglet Fred mellem *Achæos* og *Attalos* og ventede derfor Hjelp af dem Begge, men *Rhodierne* var snilde nok til at bestikke *Achæos* med hans Fader, som sad i Fængsel hos Ægypteren, og fik nu, paa deres Forbøn, Lov til at slippe[580].

Hvor udbredt *Rhodiernes* Handel og Søfart og hvor godt deres Rygte var, see vi imidlertid allerbedst ved den Ulykke der traf dem, mens Kong *Hiero* endnu levede, og som det synes, mens *Philip* endnu stod under *Formynder,* thi da et stort *Jord-Skiælv* ikke blot kuldkastede "*Kolossen,*" som aldrig kom paa Benene igien, fordi *Oraklet* forbød det, men gjorde ogsaa megen Skade paa Byen, dens Mure og Skibs-Værker, da er det ordenlig forbausende, hvorledes alle Konger og Stæder i den bekiendte Verden, saa nær som *Rom* og *Karthago,* kappes om at overvælde dem med Gaver og Friheder, saa *Polyb* paastaaer, de fik deres Tab, som de med Flid overdrev, mange Gange oprettet[581].

Naar selv et saadant lille Folk, som Alle, undtagen aabenbare Røvere, har mest Fordeel af i *Freds-Tid,* og som gierne kiøber Krigen fra sig, med mindre Man kræver en "Told" hvorved Profiten gaaer i Løbet, naar selv de ikke længer kan have Fred, da er Tyrannerne blevet uvane, og fra denne Side betragtet hænger

Philips Krig med *Rhodierne* paa det Nøieste Sammen med hans Helte-Gierning ved *Abydos*. I denne Krig var Kong *Attalos Rhodiernes* Feldt-Herre og havde det Uheld, i Sø-Slaget mellem *Chios* og Kysten, at maatte løbe fra sit Skib, som *Philip* tog og pralede med, skiøndt *det* var Alt hvad han ved et |A:535Lykke-Træf fik for sin *halve* Flaade, der gik |US:427i Løbet; men *Rhodierne* kiøbde dog ogsaa Seieren dyrt, især fordi deres *Admiral Theophiliskos,* der havde sat Mod i dem, fik sit Bane-Saar, thi mens nu Kong Attalos laae og lod sig *forgude* i *Athenen,* spillede *Philip* Mester[582].

Ved nu at følge *Polybs* Brud-Stykker, som er den bedste Lede-Traad vi har i disse Ir-Gange, mødes vi med Kong *Philip* og Borge-Mester *Titus* (Flaminin) ved *Zeitun*-Bugten (den Maleiske), hvor vi paa Kysten see den *Romerske* Borge-Mester omringet af Nisse-Kongen *Amynander* fra Pindos-Egnen, den *Rhodiske* Admiral *Aksimbrot,* og Gesandter saavel fra *Achæer* og *Ætoler,* som fra Kong Attalos, medens *Philip* staaer i sin Kutter, blot omgivet af sine egne Haand-Skrivere, en Flygtning fra Peloponnes og Bæoter-Høvdingen *Brachyl.*

Kom nærmere! siger nu Titus, nei, Tak! siger Philip. Hvem frygter du? siger Titus. Ingen uden Guderne, siger Philip, men somme Andre, især *Ætolerne,* troer jeg kun paa det Halve. Det var Løier, sagde Romeren, løber du mere Fare derved, end vi Andre? Ja, jeg giør, sagde Kongen, thi kom *Phæneas* noget til, kunde *Ætolerne* sagtens faae en Formand igjen, men døde *Philip* nu, var Makedonerne i Knibe for en Konge. Den Begyndelse, syndes Alle, var meget uanstændig, men da det saa kom til Stykket, fortalde *Titus* ham kort og godt, at, vilde han have Fred, maatte han trække alle sine Tropper ud af *Grækenland,* udlevere alle Fanger og Overløbere, give Romerne tilbage hvad han havde taget i *Illyrien,* og Ægypterne, hvad han havde revet til sig efter *Ptolomæos* Philopators Død. Derpaa kom Raden til de Andre, hvis Fordringer dog enten laae indsluttede i Romernes, eller var ubetydelige, naar Man undtager *Rhodier*|A:536*nes,* som løb ud paa at Philip skulde give dem deres Besiddelser paa Lille-Asiens Kyst tilbage og rømme baade *Sesto* og *Abydos* (Dardanellerne), som beherskede Indløbet til det Sorte Hav. Baade *Phæneas* og en anden Ætoler talde vel meget skarpt, men havde i Grunden Intet at sige, og det morede derfor *Titus* kostelig, naar *Philip* drillede dem, men da Kongen tilsidst afbrød Samtalen, paa Grund af at han var "*ene*" og maatte betænke sig, syndes *Romeren,* han skulde dog ogsaa have en Snert og sagde: ja, du er rigtig nok ene, men det kommer af, du har slaaet alle dine gode Venner ihjel[583].

|US:428*Livius* siger, at *Flaminin* føiede kun *Philip* i at holde denne Samtale med ham, fordi hans Borgemester-Tid var udløbet, og han derfor Intet vilde foretage sig, før han fik at vide, om han

beholdt Provindsen, saa han selv kunde have Æren for hvad der udrettedes, og da der i alt Fald intet Andet kom ud af Underhandlingerne, skulde vi sprunget dem over, naar det ikke deels var mærkeligt, at see baade *Ætolers* og *Achæers* Gesandter paa *Romernes* Side, før de endnu havde seiret, og deels var noget ganske Nyt, at see en *Romersk Borge-Mester* saa maneerlig staae og tale *Græsk* og føre Snak med Fienden.

Saasnart nu *Titus* havde faaet sin Tid forlænget, søgde han Fienden, og en Morgen-Stund i taaget Veir stødte For-Tropperne uformodenlig paa hinanden, ved *Kynoskephale,* som var Navnet paa nogle Bjerg-Aase ei langt fra *Pharsala* (Saltadshe) i *Thessalien* (Janiah), uden at det især var *Philips* Mening at vove et Hoved-Slag her, hvor Jords-Monnet ei var ham gunstigt; men Man blev dog saalænge ved, paa begge Sider, at forstærke For-Troppen, til der var ikke Andet for end at rykke ud med hele Resten. Med sit høire Fløi gjorde nu vel *Philip* raske Fremskridt, men |A:537saa kastede *Titus* sig med *Elephanterne,* som her første Gang tjende *Romerne,* over hans venstre Fløi, der skulde tage de Høie, For-Tropperne havde stridtes om, og bragde det aldeles i Uorden, hvorpaa en *Tribun* med et Par tusind Mand, af sin egen Aande, faldt den høire *Phalanx,* der ikke var gjort til at vende, i Ryggen, og vristede derved ikke blot *Philip* Seieren af Hænderne, men nødte ham til at fægte med Hælene, efterladende 8000 Liig paa Val-Pladsen og 5000 Mand i Fiendens Hænder. Da *Romerne* imidlertid kom tilbage til Valen og til Leiren for at plyndre, fandt de, til deres store Ærgrelse, at *Ætolerne* var kommet dem i Forkiøbet, hvorover *Titus* maatte høre knubbede Ord, som *Livius* dog har sprunget over i sin Oversættelse af *Polyb,* uden engang til Giengiæld at have givet os *Navnet* paa den *Tribun,* der vandt Slaget[584]. Derimod har vi *Plutark* meget at takke, thi han underretter os ikke blot om, at *Ætolerne* tilskrev dem Seieren og blev, til Flaminins store Ærgrelse, lovsunget for det i mange *Græske Viser;* men han under os endog det Vers, der kom mest i Folke-Munde, saa lydende:

|US:429Ubegravet og ubegrædt
Ligge vi Stakler trindt og tæt
Tredive Tusind i Tallet;
Ares med sin Ætoler-Stok,
Titus med sin Latiner-Flok,
Dem kan vi takke for Faldet!
Philip er en forvoven Krop,
Ret som Hjorten i kort Galop
Springer han, sky for Skraldet!

Det var *Alkæos,* der havde gjort det Vers, og mens *Titus* derfor ærgrede sig sort over, at *Ætolerne* nævnedes *først,* hævnede *Philip*

sig med Parodien:

|A:538Uden Blad og uden Bark
Stander et Træ i aaben Mark,
Mod'n er *Alkæos* til Galgen[585]!

Skiøndt nemlig saadanne Nid-Viser i alle andre Henseender kun er en daarlig historisk Hjemmel, saa er de dog en ganske Ypperlig for Tanke-Gangen og Tænke-Maaden "til Tid og Sted," og det er høist mærkeligt, at Alkæos-Visen ligner hardtad paa et Haar de nyeste Græske Folke-Sange, hvorved den borger baade for deres og sin egen Ægthed.

Philip trak sig efter Neder-Laget tilbage til *Tempe,* hvorfra han strax skikkede sine visse Bud til *Titus* i *Larissa* og udbad sig en Vaaben-Stilstand, som blev ham tilstaaet og havde en Fred til Følge, hvorved han maatte forpligte sig til Alt hvad *Romerne* havde forlangt, og derhos saavel udlevere sine Skibe, som betale tusind Talenter og stille behørig Sikkerhed, men det er mærkeligt, at der ikke mæles et Ord om *Rhodiernes* Hoved-Fordring, som gjaldt deres Landskab (kaldt Peræa) paa den Asiatiske Kyst, og at det dog ei var glemt, seer Man deraf, at *Rhodierne* selv paa denne Tid sloges med Philips Tropper derom[586].

Saaledes blev da *Romerne* Herrer over *Grækenland,* thi deri havde *Ætolerne* Ret, at det var ingen Befrielse men kun Herre-Skifte der indtraadte med Seieren ved *Kynoskephale;* men vi, som alt længe har seet, at Grækerne ei duede til at være deres egne Herrer, og kunde ingen værre faae end *Ætolerne* |US:430og hvem der gjorde *dem* til "Fribyttere," vi kan umuelig tage mindste Deel i alle deres Skumlerier over *Titus* og *Romerne,* eller i deres ivrige Bestræbelser for, ved den *Syriske Antiochs* Hjelp, at skaffe Grækenland hvad de kaldte "virkelig Frihed." Derimod |A:539er vi nødt til at ændse *Krigen,* som herved opkom, thi den gjorde *Romerne* til Lov-Givere i *Asien,* ligesom de alt var det i *Europa* og *Afrika,* og kronede altsaa i Grunden deres Kæmpe-Værk, ved at give dem Magt over alle Kroner i den dannede Verden. Ætolernes Knur over, at det Makedoniske Rige ei blev reent tilintetgjort, eller rettere givet dem i Vold, nævne vi da blot som den nærmeste Anledning til, at *Antiochos* blev slaaet ved *Thermopylæ,* hvor Man ikke venter at møde ham, og for med et Ord at sige Alt hvad vi veed til *Ætolernes* Berømmelse, vil vi erindre, at det var i dem, *Gallerne,* ved deres Indbrud i Grækenland, fandt de tapperste Modstandere. Fra den Tid forskriver sig da ogsaa *deres* saavelsom Achæernes *Forbund,* men, uagtet vi ei kan vente at *Achæeren,* af hvem vi maae laane vore Efterretninger om *Ætolerne,* har været ganske upartisk, saa er dog *Polyb* en Mand, der ei for Spas gjorde den skarpe men træffende Bemærkning, at den Historie-Skriver, der *lyver* af Fædrenelands-Kiærlighed har Man ondt ved at

skielne fra dem der "*leve af at lyve,*"[587] og hans Skildring af det Tids-Rum, hvori *Ætolerne* gjorde *Opsigt,* er desuden saa udførlig, at havde de gjort Meer for "det almindelige Bedste" end, hvad der faldt af sig selv: imellem at slaaes godt med Makedonerne, da kunde han vel miskiendt det, men ei gjort det ukiendeligt for *os*. Hvor vi først møde dem er for Portene af Fri-Staden *Mydion* i Makedonien, som de vilde truet til at forene sig med dem, og agtede nu, da den vægrede sig, at indtage og *udplyndre,* men forhindredes af *Illyrerne,* som kom Staden til Hjelp, slog *Ætolerne* og fik derved Gang paa Grækenland, som før er fortalt[588]. Hertil svare ogsaa alle de af *Ætolernes Bedrifter,* vi |**A:540**siden finde optegnede, saa de gjorde Alt for *Bytte* og skammede sig ei ved det Værste, sparede hverken *Templer* eller *Konst-Værker,* og fulgde gierne paa første Vink, Ledere som *Skopas* og *Dikæark,* der Begge rigelig offrede paa de Altre til "*Ugudelighed* og *Uretfærdighed,*" som *Dikæark* høitidelig indviede, da han foer ud paa |US:431Sø-Røveri for *Philip,* men fandt ogsaa Begge i Ægypten en Død, der passede til deres Liv[589].

Disse Folk var det, som indbød *Antioch,* der havde Mod paa *Romerne,* til at lægge Krigs-Skuepladsen i Grækenland, og vel maa denne *Seleukide* have raget frem mellem sine Samtidige, siden Man i Old-Tiden kaldte ham "den Store," men for vore Øine er han dog saa lillebitte, at selv giennem det Forstørrelses-Glas, de Gamle har rakt os, kan vi knap kiende Forskiel mellem ham og andre Asiatiske *Sultaner*. Hans Storhed bestod da ventelig blot deri, at han drømde om de gamle *Perser-Kongers* Ene-Vælde, havde Raad til at efterligne deres Pragt og Overdaadighed, og havde Lykken med sig, saalænge til han stødte paa Folk, der følde mere Kraft i sig end de vilde sælge for mindre end *alle* hans Skatte. De Laurbær, han kom til *Europa* med, skulde han i det Mindste ikke tabe; thi han begyndte sin Helte-Bane, omtrent paa samme Tid som *Hannibal,* med at lade sig slaae og kudske af Ægypteren, mellem *Gaza* og *Raphia*[590], og af hans Tog mod sin Frænde *Achæos* i Lille-Asien havde han vel ingen Skade men desmere Skam. Hermed hængde det saaledes sammen, at Antiochs ældre Broder *Seleuk* (Kallinikos) var blevet myrdet paa et Tog mod Nisse-Kongen *Attalos* i Pergamo, som gjorde sine Fingre for brede, og da vilde Krigs-Hæren udraabt *Achæos* |**A:541**til Konge, men han nøiedes med at sætte sig fast som Stat-Holder og tugte *Attalos*. Enten det saa siden var Lykken, der opblæste ham, eller Rænkerne ved Hoffet i Antiochia, der nødte ham til at vove det Yderste, saa havde han nu opkastet sig til Konge og gjaldt, som vi før i Anledning af *Rhodierne* bemærkede, ved *Hellespont* for en stor Herre. Hvordan nu Lykken i det Enkelte spillede med disse Helte, kan være os ligegyldigt, men tilsidst indsluttede *Achæos* sig paa Borgen i *Sardes,* og satte selv der, kan vi skiønne, Antioch i Forlegenhed. To *Kretenser,* Bolis og Kambylos,

hittede imidlertid paa Raad og fangede, til Antiochs store Glæde, Achæos ved det afskyeligste Forræderi, Man vel kan tænke sig, saa det selv i en Tid, der var vant til Meget, gjorde umaadelig Opsigt. *Bolis* stod nemlig i *Ægyptisk* Tjeneste og blev udskikket af *Sosibios,* som havde *Ptolomæos* i Lommen, med ti Talenter paa Haanden og Løfte paa meget Mere, for, om mueligt, at redde *Achæos;* |US:432men han havde regnet ud, at han kunde vinde ligesaa meget, uden at vove det Mindste, og saasnart han derfor kom til *Sardes-Egnen,* med Breve fra *Achæos* bedste Venner paa *Rhodos* og i *Ephesos,* holdt han et Stævne-Møde med sin Lands-Mand *Kambylos,* som stod i *Syrisk* Tjeneste, deelde de *ti Talenter* med ham og aftalde, hvordan Man bedst kunde lokke *Achæos* ud af Fæstningen og sælge ham til *Antiochos.* Det lykkedes, og da nu *Antiochos,* en Nat, han havde siddet oppe for det Samme, saae sin berømte Frænde ligge bagbundet for sine Fødder, turde han knap troe sine egne Øine, og var længe stum, men gav sig derpaa til at stakle ham og *begræde* hans Skæbne, og det med Rette; thi han var faldet i slette Hænder, som næste Morgen tidlig ei nøiedes med at slaae ham ihjel, men lemlæstede ham først og hængde ham saa, stoppet i en Æsel-Hud[591].

|**A:542***Saaledes* var da *Antioch* blevet Herre over hvad de Gamle kaldte Landet "*foran Tauros,*" og nys havde han benyttet sig af Ægypter-Kongens Barndom, til at bemægtige sig *Phønicien* og *Palæstina,* saa han haabede, det kunde nok lykkes at fortsætte Erobringerne mod Vesten endnu lidt videre end de gamle Perser-Konger, og han stod i *Thrakien,* da *Timændene* fra Rom, efter *Philips* Ydmygelse, kom til Makedonien, for at bringe Orden i det Hele.

Det var først henimod Slutningen af den *anden* Puniske Krig, Romerne begyndte at faae Tanker om *Asien* og det, om Man skal troe *Livius,* ved en naragtig Omstændighed, da Præsterne fandt i "*Sybilles Spaadom,*" at naar der kom Fremmede til Italien, som Man gierne vilde være kvit, kunde det skee ved at hente "den Idæiske Moder" fra *Pessinus* til *Rom.* Det blev nemlig udlagt om Gude-Moderens himmelfaldne Billede i en Phrygisk Stad af det Navn, og da Man ingen Bundsforvandte (Undersaatter) havde i *Asien,* men kun en god Ven i Kong *Attalos,* vidste Man ikke ret, om det var anstændigt at hente Noget derfra, men besindede sig dog paa, at ogsaa engang i gamle Dage havde *Romerne* ydmyget sig til at bede om en "Æskulap" i Grækenland, og Man lod da *Attalos* have den Ære at sende dem Lille-Asiens Palladium[592]. Vel formanede de siden faderlig baade *Philip* og *Antioch* til at holde sig fra deres *Ægyptiske* Myndlings Ene-Mærker, men saae dog |US:433igiennem Fingre med Syrer-Kongen, og skiøndt de ogsaa havde lovet *Attalos* og *Rhodierne* "at tænke paa Lille-Asien," saa dog, da Attalos sendte dem Bud, at han kunde ikke hjelpe dem længer med sin Flaade

imod Philip, med mindre de sendte ham Land-Tropper til Hjelp mod *Antiochos,* som var ham paa Halsen, fik han kun den Trøst, at Romerne brugde aldrig "fremmed" Hjelp længer end det faldt |A:543deres Venner beleiligt, saa han skulde have Tak for Tjenesten, og Hjemlov, naar han behagede; men de skulde nok lade Antiochos vide, at de kunde bruge ham, og at det klædte kiønnest, om Konger som Begge var Roms Venner, forligdes indbyrdes[593].

Nu derimod, da *Philip* var krøbet til Korset og *Antioch* stod i Thrakien, havde Omstændighederne aabenbar forandret sig, ikke blot fordi Antiochos sikkert havde Skielmen bag Øret, men især fordi ***Romerne*** nu ikke havde Andet at bestille end at dæmpe hans latterlige Over-Mod. Det prøvede de da først med det Gode, ved at sende *Timændene* til *Lysimachia* (mellem Sares-Bugten og Hellespont), hvor de viiste Kongen al muelig Artighed, indtil Stats-Sagerne kom ordenlig paa Bane, men da sagde *Lucius Scipio* ham reent ud, han maatte endelig baade give *Ptolomæos Sit,* og rømme *Abydos,* med hvad Meer der havde hørt *Philip* til og kunde dog umuelig falde i hans Lodd, fordi Philip var slaaet af Romerne. Og, sagde *Lucius,* efter at have anmærket at *Fri-Stæderne* maatte ogsaa rømmes, desuden kan intet fornuftigt Menneske begribe, hvad Kongen vil i Europa med saadan en Magt baade til Lands og Vands, med mindre det skulde være for at udæske Romerne. Kongen svarede imidlertid studs, at han vidste ikke, hvor det kunde falde *Romerne* ind at gaae i Rette med ham om *Asiens* Anliggender, hvad han vilde raade dem ligesaalidt at blande sig i, som han blandede sig i Italiens, og for Resten, sagde han, er jeg ikke kommet til *Europa* for at giøre *Romerne* Fortræd, men blot for at indtage *Thrakien,* der efter "*Spydstage-Retten*" tilfaldt min Stam-Fader *Seleuk,* da han slog Lysimachos; med *Ptolomæos* skal jeg nok blive venlig og vel forligt, og Græker-Byerne kan ogsaa nok faae deres Frihed, men de skal have min Naade og ei |A:544Roms Bydende derfor at takke. Da han talede i den Tone og beraabde sig paa "Spydstage-Retten," saa fandt naturligviis *Lucius,* at al Skaansel var spildt paa ham og lod Gesandterne fra *Lamp*|*US:434sakos* og *Smyrna* kalde, som var Folk, der ikke stak under Stol, men da Kongen mærkede, han kom til at sidde som en arm Synder, der skulde vente sin Dom af Romerne, da faldt han *Parmenion* fra Lampsakos ind i Talen og bad ham giemme Resten, da han ikke vilde have Romerne men *Rhodierne* til Voldgifts-Mænd i denne Sag, og dermed hævedes Forsamlingen[594].

Hvorlænge det endnu trak ud, før Krigen begyndte, og hvormange Gesandtskaber Kongen og Romerne skikkede hinanden paa Skrømt, var neppe værdt at nævne, om vi end vidste det, thi Nok er det, at Antiochos omsider gik over til *Eubæa* med en ubetydelig Magt, men, efter Ætolernes Sigende, med saamange Penge at han kunde "kiøbe Romerne," forelskede sig saa om Vinteren i en Grækerinde, og stillede sig om Foraaret ved

Thermopylæ, som for at giøre et Menneske-Offer paa det berømte Alter. Romerne sige imidlertid, de kom i Knibe ved at storme hans Forskandsninger i Snevringen, og *Porcius Cato* (Politi-Mesteren), som gjorde den her sædvanlige Natte-Vandring over Øtas Bjerge, forsikkrer, at hvem der saae ham, da han styrtede ned af Bjerget over Ætolerne, som skulde holdt *Antiochos* Ryggen fri, kunde ikke andet sige, end at Romer-Folket skyldte Cato meer end han dem, hvad da ogsaa Borge-Mester *Manius,* under en rørende Omfavnelse, aabenlydt tilstod[595].

Antiochos foer nu, snarest mueligt, tilbage til Asien, hvor han næste Aar giæstedes af *Romer-Hæren* under begge *Scipionerne* og fik sin Lyst styret i Slaget ved |A:545*Magnesia,* hvorpaa han taalmodig "gik under Aaget" og underkastede sig hvad Freds-Vilkaar *Romerne* vilde foreskrive[596]. Disse Vilkaar fandt Folk nu vel saa milde, at i det Mindste *Publius Scipio* maatte være bestukket, om ikke med Penge, saa dog med sin Søn, som Kongen havde fanget og foræret ham; men vi maae sige, at har nogen *Romer* i Hemmelighed ladet sig betale for at skaffe Antiochos den Fred, han fik, da har han *kun* narret *Kongen;* thi han maatte ikke blot afstaae Landet "foran Tauros," som han godt kunde undvære, men udlove 15000 Talenter, som selv for ham var mange Penge; maatte ikke blot udlevere sine *Skibe* og *Elephanter,* men forpligte sig til |US:435*ingen* Nye at *anskaffe,* ikke blot love ei at bekrige Nogen i Europa eller af Romernes Bunds-Forvandte, men ogsaa, om de bekrigede ham, ingen af deres Stæder at beholde, enten med det Onde eller med det Gode, og for alt dette stille og hvert tredie Aar omvexle tyve Gidsler, som Romerne selv maatte vælge[597]. *Antiochos* var altsaa fra nu af, ligesaavel som *Eumenes* i Pergamo, der fik Største-Delen af de aftraadte Lande at bestyre, kun *Romernes Stat-Holder,* og naar Man finder det for lidt vundet ved *een* Seier, i en splinterny Verdens-Deel, da giør Man Romerne Uret og sætter dem i Klasse med Hverdags-Røvere og Døgn-Tyranner, der i deres korte Galgen-Frist aldrig tør tænke paa Frem-Tiden og agte Intet for deres, uden hvad der i en Hast kan ødelægges. Men saaledes tænkde ikke de ærværdige Romerske "Fædre," det var dem Nok, naar de ved første Sammen-Stød med en Magt kunde bringe den til "at gaae under Aaget," og Resten, der maatte følge af sig selv, overlod de rolig til Tiden, og gjorde det i *Asien* saameget heller, som de maatte have Tid til |A:546at sætte sig ind i de nye Forhold og vilde ei befatte sig med meer ad Gangen, end de kunde bringe i Orden og vente at beholde.

Hvad Aar det egenlig var, *Scipionerne* triumpherede over *Asien,* veed Man neppe med Vished, men efter Livius var der *fem* Aar mellem den anden Puniske Krig og Slaget ved *Kynoskephale* og *syv* mellem dette og Slaget ved *Magnesia,* saa enten gik Antiochos under Aaget i Slutningen af den 149de eller i Begyndelsen af den

næste Olympiade (ved 190 f. Ch.), hvad ikke engang for ham, end sige da for os, gjorde synderlig Forskiel.

Hvordan det nu gik de syndige *Ætoler,* kan Man vel omtrent slutte sig til; men Noget af hvad Man derom har fundet værdt at optegne kan dog ogsaa nok være godt at giemme, da det i alle Maader kaster Lys paa Forholdet mellem *Græsk* og *Romersk*.

Saasnart *Antiochos* var flygtet fra Thermopylæ, og Borge-Mester *Manius* havde indtaget *Heraklea* ved Foden af Øta, som *Ætolerne* havde besat, faldt Modet naturligviis paa Fribytterne, saa de sendte Bud til Borge-Mesteren om Fred, men han lod dem svare, han deelde nu just Bytte ud til dem der tog Heraklea, saa han havde andet at bestille end at snakke med |US:436dem, de kunde sige *Lucius* Flacius, hvad de vilde. Naturligviis begyndte nu Gesandterne med at tale om de mange Tjenester, de havde gjort Romerne, men det sagde *Lucius* dem strax, de skulde tie bomstille med, for det var glemt over deres skammelige Troløshed, og Enden blev da, at de overlod Alting til Manius paa "*Tro* og *Love,*" men det havde paa "Latin" en ganske egen Betydning, som de mindst drømde om. Saameget Latin lærde de imidlertid snart, da deres Formand *Phæneas,* med Flere, kom til Borge-Mesteren for at faae Rede paa Sagen; thi han havde en |A:547egen Gave til at giøre sig tydelig. Har I ikke "betroet" jer til mig, sagde nemlig Borge-Mesteren, saasnart de kom for, og da *Phæneas* dertil svarede "jo," føiede han til: altsaa udlevere I os strax Dikæark, Epiroteren Menestratos og Athamaner-Kongen Amynander med hans Følge! Nei, sagde *Phæneas,* det er hverken billigt ikke heller Græsk. Hvad, sagde *Manius,* kommer I her og vil "græskes" og snakke om "Ret og Billighed," da I har "betroet" jer til mig, saa jeg kan giøre ved jer hvad jeg vil! Paa et Vink traadte nu Vedkommende til, med saamange "*Hals-Jern*" som der var Hoveder, og begyndte haandgribelig at vise de forstummende Ætoler, hvorledes Romerne sørgede for deres Sikkerhed, der betroede sig til dem; men da *Lucius* og flere Tilstædeværende erindrede *Manius* om at "Gesandterne" ikke kunde behandles saaledes, lod han dem slippe med Skrækken, og *Polyb* siger, det var ogsaa kun den, han vilde jage dem i Livet[598]. Spøg eller Alvor, saa seer Man dog, at selv *Livius* har fundet det for grovt, siden han har pyntet alt hvad han kunde paa *Polybs* Beretning, og sagtens maatte da *Ætolerne* finde, der vovedes mindre ved at løbe fra Hals-Jernet end ved at krybe i det, og de vægrede sig siden saa standhaftig ved at "slaae Lid" til Romerne, at Raadet tilsidst, paa Atheniensers og Rhodiers Bøn, maatte forbarme sig og lade dem slippe med at "gaae under Aaget" og betale 500 Talenter i Omkostninger. Det skal især have været Athenienseren *Damis,* der rørde "Fædrenes" Hjerte ved det "smukke Billede" han laande af Havet i Stille og i Storm og anvendte, dog ikke alt for passende, paa de stakkels *ophidsede* Ætoler; men mærkværdigere er

det, at Romerne i *Ætoler*-Krigen indtog *Ambrakia* (ved Arta), hvor deres første Græske Kynding, *Pyrros,* havde havt sit Herre-Sæde, og førde derfra mange |A:548"smukke Billeder" baade af Guder og Men|US:437nesker til Rom[599]; thi det var en større Triumph end "Fakkel-Toget" gav *Alexander* over *Persepolis*.

Dette minder os om "den Græske Dannelse" der nu begyndte at udbrede sig i *Rom,* og spore vi den ikke hos *Manius,* da maae vi huske, den havde heller ikke hjemme hos *Ætolerne,* saa vi forsones lettelig med Skæbnen ved at see, hvilken fiin Romer Den beskar *Achæerne* i *Titus Flamininus*. Han havde nemlig ikke blot, som Kommandant i *Tarent,* hvor Man var kræsen paa Udtalen, lagt sig med Held efter *Græsken*, men satte virkelig sin Stolthed i, om ikke just at være, saa dog at giælde for den "*Græske Friheds*" Genius. Allerede før Slaget ved Kynoskephale havde hans Broder *Lucius,* der dog siden havde det Uheld for "aabenbar Umenneskelighed" at sættes i Skamme-Krogen af *Cato* Politi-Mester, ved Hjelp af den *Romerske-Flaade,* overtalt *Achæerne* til at skiære op med Philip og havde seet igiennem Fingre med at *Argiver* og *Arkader* gjorde Afstikkere af sig, da det kom til Stykket[600]. *Polyb* var vel selv lidt urolig over, at Man kunde kalde Bruddet med *Philip* "Troløshed," og det er behageligt, i en Tid som hans, dog ensteds at møde saadanne Betænkeligheder, men i Øvrigt kan vist Ingen fortænke *Achæerne* i, at de byttede en saadan Herre bort som *Philip,* naar de turde haabe virkelig at vinde ved Byttet, og skiøndt *Ætolerne* var ondskabsfulde nok til at sige: *Romerne* tog kun "Bøilen af Benet" for at giøre et "Hals-Jern" af den, saa viser dog netop det Hals-Jern, *Ætolerne vandt* ved at følge Antiochs Fane, hvad *Achæerne undgik* ved |A:549at forlade Philips, og Polyb har sikkert Ret i, at her gjaldt Ord-Sproget "Nød bryder alle Love"[601].

Følgen var nemlig, at efter Freden med Philip (i det andet Aar af den 146de Olympiade) traadte Herolden frem paa Skue-Pladsen, ved de *Isthmiske* Lege, og udbasunede "at det Romerske Raad og Feldt-Herren *Titus Quintius* satte hermed alle *Grækerne* i Frihed, saa de skulde nyde deres Stæder kvit og frie, med Forlov til at følge deres Fædrene-Skikke," Noget, der saa langt overgik Alles Forventning, at Man knap turde troe sine egne Øren, end sige sin Naboes Fortælling, saa Herolden maatte frem igien og endnu engang lydelig gientage de forunderlige Ord. Nu kunde Baxerne ligesaagodt gaae hjem og lægge sig, thi Ingen havde Øie for dem, men Alle stimlede |US:438omkring "*Titus*" som de var færdig at kvæle med Kiær-Tegn og begrave under Blomster-Krandse, ja Man bar sig i alle Maader ad, som Man var forrykt. Dette er *Polybs* Beretning, som selv dengang har været en lille Gryde med Øren, og han laster ingenlunde Henrykkelsen, men finder den *Romerske* Beslutning dobbelt beundringsværdig, fordi det kun var med Møie "Titus" havde faaet "Timændene" gjort begribeligt: at naar Man

virkelig vilde have Ord for at være den Græske Friheds Støtter og stoppe Munden paa Ætolerne, maatte Man hverken holde paa *Korinth* eller *Chalkis,* men virkelig giøre Noget for Æren[602].

Vi har nu vel ondt ved at dele Henrykkelsen, deels fordi det dog immer kun er "Fanger" Man "sætter i Frihed," og deels fordi jo mere "utrolig" en Tyrans Ædelmodighed falder, des rimeligere maae vi kalde det, at han snart for Alvor giør *Slaver* af dem, han for Spas gav frie; men om vi end havde staaet ved de Isthmiske Lege, ligesaa høitoplyste som vi gaae paa Komedie, maatte vi dog havt et Steen-Hjerte for |A:550at forstyrre Grækerne i den "søde Drøm," som vi forudsaae, blev stakket nok og kunde ingen Erstatning give dem for. Desuden, saa naar Romerne først satte en Ære i at ligne Grækerne, da maatte deres Herredømme blive det taaleligste, der kunde gives, og det gjorde de virkelig, om end *Flaminins* overordenlige Nænsomhed tildeels reiste sig af tilbørligt Hensyn paa den Fristelse, *Antiochos* kunde ført Grækerne i, naar de var misfornøiede, og paa *Philopømen,* hvem *Titus* ligesaa nødig vilde vige i Folke-Gunst som møde i Kreds.

Denne Arkader-Helt var rigtig nok ikke hjemme, da *Titus* kom til Peloponnes og han havde tabt Endeel især i sine Bymænds Øine, ved at ligge ovre paa *Kreta* og slaaes (som saa mangen Schweitser) for gode Ord og Betaling, mens Afskummet *Nabis* i Sparta bragde *Megalopolis* i Knibe; men deels laae vel Hoved-Grunden dertil i, at det herskende Parti hos Achæerne hverken noksom skiønnede paa Arkaderen eller turde angribe "*Romer-Vennen" Nabis,* og i alt Fald kom *Philopømen* nu tilbage og blev saa almindelig afholdt, at Romeren fandt, det var en hardtad utaalelig Misbrug, Achæerne gjorde af den dem saa høimodig skiænkede Frihed[603]. At Man nu ogsaa |US:439paa Peloponnes overdrev Beundringen af denne "*vandrende Ridder,*" det er saa naturligt, at vi intet Beviis vilde anføre derpaa, hvis vi ikke lykkeligviis havde et, som tillige godtgiør, at Grækerne, naar de havde sovet Rusen ud fra de "Isthmiske Lege," umuelig kunde sætte den sødtalende Romer, der ei engang nænde at styrte *Nabis,* over den butte, men fribaarne, djærve Arkader, som saa mange Gange ærlig havde vovet sit Liv for gode Venner, og med egen Haand nedlagt *Machanidas,* den Spartanske Tyran, der førend *Nabis* var Achæernes Skræk. Dette skedte i et Slag ved *Mantinea,* omtrent paa samme Tid som Hannibals Broder Hasdrubal faldt ved *Metaro,* og er |A:551i alle Maader værdt at lægge Mærke til. Med al Anstrængelse havde *Philopømen* saa at sige "skabt" en Krigs-Hær, Alt stod paa Spil, og Tyrannens Leie-Tropper havde adsplittet *Achæernes,* fordi, siger *Polyb, Leie-Tropper* kan fægte tappert for Tyranner, hvem de stedse blive meer nødvendige, men aldrig for Fristæder, som give dem Løbe-Pas, saasnart de har seiret, og det var da aabenbar kun *Philopømens* Aands-Nærværelse der fik Bladet vendt, og at han ingenlunde vilde levne Liv i Tyrannen, men nødte

ham paa Flugten til en *Tve-Kamp,* der kostede hans Hjerte-Blod, det maatte nødvendig begeistre alle Stormodigheds Beundrere og Friheds Venner[604]. Selv i Dage, langt knappere paa Ære-Støtter end hans, kunde slig en Daad vist nok fortjene En i Delphi, som den fik, men er det sandt, hvad Man fortæller om Sangeren *Pylades,* at han kort efter, ved de *Nemeiske* Lege, da *Philopømen* traadte ind, pludselig med sin klare Stemme tog Tonen saa høit som Choret af Timoths "Perser"

Hellas! din Lykke:
Friheds Gylden-Smykke,
Skylder du ham;

da var det jo unægtelig en Theater-Overdrivelse, skiøndt vi selv udentvivl, i Tilhørernes Sted, havde gjort som de: klappet alle Mand, og det uden at blues Dagen efter[605]. Med "Klappene," *Titus* fik ved de Isthmiske Lege, var det derimod, hvor velfortjente han end selv fandt dem, en egen Sag, især efterat han havde skiænket *Nabis,* hvem selv Romerne kaldte et topmaalt Skarn, baade "Liv og Fred," thi fandt end Romerne, det var rimeligt nok, deels for gammelt Venskabs Skyld og deels fordi |US:440Sparta under Tyrannen var fuldt saa god en Klemme paa de "urolige Hoveder" i Fristæderne, som |**A:552***Akro-Korinth* kunde være, saa var det dog naturligviis ikke efter Grækernes Hoved[606]. Det var ogsaa virkelig først nu, to Aar efter "det store Skue-Spil," da *Nabis* havde faaet thinglæst Skiøde paa Sparta, at *Titus* rømmede Akro-Korinth og trak Krigs-Hæren ud af Grækenland, og hermed ville vi helst sige ham Farvel, men maae dog erindre, at det var *ham,* der siden forlangde den gamle *Hannibal* udleveret, som vel havde været hos *Antiochos* under hans Krig med Romerne, og sagtens ikke raadt til deres Bedste, men havde dog intet udrettet, og skjulde sig nu hos Nisse-Kongen *Prusias* i Bithynien[607]. Om *Titus* gjorde dette Mester-Stykke paa sin egen Haand, som Plutark vil, eller, som Livius baade siger og ikke siger, efter "*Raadets*" Ordre, maae vi lade staae ved sit Værd, men maae derimod lægge vel Mærke til, at *Hannibal* ikke af Uforsigtighed betroede sig til en Nisse-Konge, der umuelig, om han end havde villet, kunde beskytte ham, men fordi der, efter Slaget ved *Magnesia,* virkelig ikke var en Krog i den dannede Verden, hvorhen *Romernes* Arm ei rakde[608]. For ikke at falde i deres Hænder, forgav *Karthaginenseren* sig selv, og samme Aar (i den 149de Olympiade) døde, efter Sigende, baade hans Med-Beiler *Publius Scipio* og Flaminins Over-Mand *Philopømen,* som *Livius* vel synes, knap kan nævnes i samme Aande-Dræt, men fandt dog nævnet som Tredie-Mand baade hos Græske og Romerske Forfattere[609], uden at vi kan misunde ham Æren, der er langt fra at være saa stor som Livius tænkde.

Ogsaa *Philopømen* maatte tømme Gift-Bægeret, |A:553men hverken gav han sig det selv, ei heller døde han, som *Hannibal* og *Scipio,* glemt eller forskudt, men savnet, begrædt og høilig æret af sine Lands-Mænd, kun deri uheldig at hans sidste Bedrifter var ham uværdige. *Nabis* var blevet snigmyrdet af sine gamle Venner *Ætolerne,* som dermed vilde giøre sig fortjente af Grækenland, hvis Friheds Handhævere de dengang med Antiochos vilde giælde for, og *Philopømen* havde derpaa med det Gode faaet Sparta ind i det Achæiske Forbund[610], ja, havde endog siden ridderlig forsvaret Staden mod Ulæmpe af *Titus* og *Achæerne,* men blev siden, Man veed ikke ret hvorfor, |US:441saa opbragt paa den, at han *tyrannisk* lod Endeel af Borgerne nedsable, Murene nedrive og hvad der var tilbage af den Lykurgiske Forfatning afskaffe[611]. *Romerne,* hvis Mening det naturligviis ikke var, at Achæerne skulde raade dem selv, end sige da, at de skulde beherske Peloponnes, lod baade *Spartaner* og *Messener* forstaae, at de havde handlet daarlig i at foretrække det Achæiske Forbund for et umiddelbar Romersk, og *Dinokrates,* meget igaaet med *Titus,* havde faaet Messenerne til at rive sig løs og gjorde nu Arkaderne al den Fortræd han kunde[612]. *Philopømen, halvfjerdsindstyve* Aar gammel, men rask og rørig, var endnu engang blevet Achæernes *Feldt-Herre,* og skiøndt han havde Feber, da han i Argos hørde, Dinokratos var igien paa Spil, foer han dog strax afsted til *Megalopolis,* og derfra med en Trop Ryttere ud imod Fienden, som han ogsaa traf og slog (udentvivl ved den samme *Evas-Høi,* hvor han øvede sin første Bedrift), men Dinokrates fik Forstærkning, og Philopømen vovede sig saa yderlig at han blev ene midt imellem Fienderne, hvor han styrtede med Hesten og blev fanget. Længe |A:554turde imidlertid *Dinokrates* ikke vente at beholde saadan en Fange, og lod ham derfor næste Nat række Gift-Bægeret, som han rolig drak og lagde sig med, for ei meer at staae op. Snart stod nu ogsaa Achæer-Hæren, under Anførsel af *Philopømens* Ven *Lykortas* fra Megalopolis, for *Messenes* Porte, Staden maatte overgive sig og Alle de som havde været med at skiænke for *Philopømen,* drikke samme Skaal. Den unge *Polyb,* Søn af *Lykortas,* bar nu Heltens Aske hjem til Megalopolis, fulgt af hele Hæren som en stor Lig-Skare, og der reistes mange Ære-Støtter til hans Minde, som Romerne vel siden engang vilde havt kuldkastede, men lod dog staae paa den samme *Polybs* Forbøn, og *Pausanias* saae endnu den priselige Grav-Skrift, Man i *Tegea* gav Hyrde-Helten, som Tyrannernes Skræk og Frihedens Støtte[613].

Nogle Aar senere døde *Philip* i Makedonien, pidsket til Graven af Furierne, siger *Polyb,* ikke fordi det er hans Skik at tale poetisk, men fordi han ikke anderledes veed at udtrykke *Tyrannens* Kval og Raseri, Nat og Dag omflagret af deres Skygger, han lod myrde, og drevet af Frygt og Mistanke til at |US:442dynge Udaad paa Udaad[614]. Den Sidste, han lod forgive, var, saavidt Man veed, hans egen Søn

Demetrios, saa ham burde unægtelig Bøddelen arve, men var end *Perseus,* der ogsaa gjaldt for en Søn af ham, Gift-Blanderen, saa gav det ham dog aabenbar ingen Ret til Thronen, og Romerne, hvis Borge-Mestere fra Arilds Tid, som Konge-Skarprettere, lod "*Øxerne*" bære for sig, i Septerets Sted, de ansaae sig da naturligviis for de eneste retmæssige Arvinger til "Philips og Alexanders" Throne. De havde imidlertid Skinnet imod sig, thi *Perseus* var lumsk nok til |A:555at spille Helgen og hykle Venskab, mens hele Verden vidste, han rustede sig af alle Kræfter og smigrede kun *Rhodier* og alle *Græker,* for at faae dem i Ledtog med sig, saa naar Romerne ikke vilde have alle deres Venner fordærvede, maatte de beslutte sig til, uden nogen iøinefaldende Grund, at angribe den skjulte Fiende.

Dette er Alt, hvad Man hos *Livius* kan stave sig til om disse Ting, og da det stemmer godt nok med Brud-Stykkerne, vi har af *Polyb* og *Appian*[615]*,* lade vi det vel være Romernes egen Sag at forsvare "Spydstage-Retten," men maae dog glæde os ved at faae Ende paa det Makedoniske Uvæsen, og unde derfor gierne *Paulus Æmilius* hans lette Seier og glimrende Triumph, især da de lette Seire ei veie stort paa Ærens Vægt, og en Triumph, Man maa true sig til, er noksom misundt. Dog, hvor ubetydelige Ting det "femtendags" Feldt-Tog og "Midaftens-Slaget" ved *Pydna* end var i dem selv, saa gjorde de dog ikke blot uhyre Opsigt i den 153de Olympiade, men kvalde et almindeligt Oprør i Fødselen, som kunde blevet meget farligt for den "offenlige Rolighed," der dog tjende Verden bedst. Det var nemlig, som "Politi-Mesteren" saatit beklagede, paa Heldingen med "Romer-Dyden," altsaa med "Krigs-Tugten," og derfor vil den Fader og Søn, der triumpherede tilbunds over *Makedonien* og *Karthago,* altid blive mærkværdige, som de sidste friske Grene paa det "hellige Hyben-Træ." Ogsaa her støde vi paa "*Pythagoras,*" thi fra ham udregnede *Æmilius* sin Herkomst i lige Linie, og han hørde i alt Fald til den "gamle Adel" og bar et Binavn, der havde været berømt længe før hans Fader triumpherede over *Illyrien* og faldt ved *Cannæ,* saa Ingen var nærmere til at krone det Romerske Stor-Værk, og der var ingen Tid at spilde, thi han var en aldrende |A:556Mand, |US:443nær ved at glemmes over alt det ny Morskab, da Seirene, *Perseus* vandt over Roms Legioner, lykkeligviis bragde ham i Erindring. Hans *Triumph,* hvormed ogsaa Det, Man har giemt paa af den *Liviske* Historie, slipper, maa da tildrage sig vor Opmærksomhed, og *Plutark* har sat os istand til at stoppe det store Hul, der allerede er i Romerens Beskrivelse deraf. Den varede tre samfulde Dage, thi første Dag saae Man ikke andet end en Række af 750 Vogne med *Billed-Støtter, Malerier* og andre Konst-Værker. Den anden Dag aabnedes Toget af en Mængde Rust-Vogne med alle Slags Vaaben: Brynier og Hjelme, Sværd og Skjolde, Spyd og Pile, tilsyneladende kastet imellem hinanden men dog

omhyggelig ordnet og saa løselig sammenbundet, at Man ikke kunde høre Øren-Lyd for Rumlen, og derpaa fulgde over syvhundrede Boller med blanke *Sølv-Penge,* hver Bolle saa stor, at der var fire Karle om at bære den. Endelig, den tredie Dag, kom, efter Krigs-Musik, sex Snese staldforede Oxer med Offer-Krandse og forgyldte Horn, derpaa 77 Boller med *Guld-Penge,* den store Kiedel besat med Ædel-Stene, som *Æmilius* skiænkede til Templet og den Makedoniske Konges Guld-Taffel, saa hans Vogn med hans Rustning og Konge-Smykke, saa hans Børn: to Sønner og en Daatter, med deres Følge, og saa kom *Perseus* selv, i Sort fra Top til Taa, som et forstyrret Menneske. Først nu kom Paulus Æmilius, klædt i Purpur og Gylden-Stykke, hævende sig rank og stolt paa en prægtig Triumph-Vogn, med en Laurbær-Green i sin høire Haand, foran ham blev baaret firehundrede Guld-Kroner: Ære-Skiænke hvormed han var lykønsket fra alle Verdens Hjørner, og efter ham fulgde hele hans Krigs-Hær med Laurbær-Grene og Seiers-Sange[616].

At mangen En kunde misunde *Æmil* en saadan Nydelse: den høieste Salighed en *Romer* kunde tænke sig, det |A:557er begribeligt nok, men at det var hans *egne Tropper,* der vilde skildt sig selv og ham derved, det var saa urimeligt, at selv den Grund, Man har anført, synes utilstrækkelig, skiøndt det maatte være ærgerligt nok, at "Raadet" istedenfor at dele Bytte ud af de tagne Skatte, gav Anviisning paa *Byerne* i *Epiros,* som aldrig lod sig plyndre saa godt, at der blev Meer til Mands end en Almisse. Hvad *Hjerte* der maa have været i de "Fædre" og i hans "Pythagoræiske Høihed," der lod *halvfjerdsindstyve* Byer udplyndre som nok holdt med *Perseus* i hans Velmagt, |US:444men overgav sig strax og inddyssedes med Haab om Frihed, til Husene tømtes og Indbyggerne solgdes til Slaver, det er ikke værdt at tale om; men Man vilde dog giøre *Romerne* Uret, om Man troede, det blot var for at spare paa Rovet, thi Hoved-Grunden var aabenbar at opstille et afskrækkende Exempel, saa det var tilvisse, som *Polyb* anmærker, en stor Lykke, at *Perseus* gneed paa de Penge, hvormed han magelig kunde kiøbt hele Grækenland, og at han i en Haande-Vending fik sin Rest[617].

Selv nu gik vel hverken *Rhodier* eller *Achæer* Ram forbi, men de slap dog med hvad Romerne kaldte en "faderlig" Revselse og *Polyb,* der selv ved den Leilighed fik en Snert, tilstaaer ikke blot at hans egen Lands-Mand *Kallikrates* var Skyld i det lange "Vidne-Forhør," men ogsaa at *Rhodierne* havde ført dem meget tosset op. Vel havde deres *Flaade* staaet til Romernes Tjeneste, ligesaavel i Krigen mod Perseus som i den mod Antiochos, men det var jo, efter Romersk Tanke-Gang, ikke at takke dem for, og om Man end ikke havde fundet troløse Breve fra Rhodierne: *Dinon* og *Polyaratos,* mellem *Kongens* Papirer, saa var det alt Nok, at da Man i *Rom* fik Tidende om Seieren ved |A:558*Pydna,* var der Rhodiske Gesandter i Byen, som havde fusket paa at "mægle Fred" og understaaet sig

aabenlydt at fortælle "Fædrene," at deres *Handel* leed alt for meget ved Krigen saa de vilde alvorlig overveie, hvad de skulde giøre ved den af Parterne, der var uvillig til Fred. Det tog Man vel dengang imod, fordi Udsigterne endnu var lidt tvivlsomme, men Man skrev det naturligviis bag Øret og opsatte Svaret til en bedre Leilighed, og nu kan Enhver let tænke sig, hvordan disse "Freds-Mæglere" var bestædte, da de, efterat Sværdet havde jævnet Trætten med Perseus, indkaldtes for "Raadet" at høre Beskeed. Vel prøvede de at holde Ørene stive, i det Formanden, *Agesipolis* tog Ordet og sagde: det glædede ham, at den Fred, de vilde mæglet, nu var kommet af sig selv, saa han kunde bringe Romerne sine Med-Borgeres Lyk-Ønskning, men han blev saaledes bidt af, at han tabde baade Næse og Mund, og kunde hilse hjemme, at da *Romerne* saae, de var kommet for at redde *Perseus,* havde de naturligviis hverken nogen Godhed at vise eller noget Venskab at forsikkre dem[618]. Alt det "Rørende" som, efter *Livius,* herpaa fulgde, |US:445vil vi lade staae ved sit Værd, saavelsom den forbausende Mildhed, hvormed "Politi-Mesteren" fraraadte Krigs-Erklæringen mod *Rhodierne,* da den blev foreslaaet i Raadet; men at en Saadan virkelig var paa Bane, melder *Polyb,* og af ham vil vi lade os fortælle, at Rhodierne, som næsten i 140 Aar, uden noget egenligt Forbund, havde gjort Romerne udmærkede Tjenester, nu satte Alt i Bevægelse for at opnaae et Saadant. De sendte derfor ikke blot en stor Guld-Krone til Rom, men ogsaa blandt andre Gesandter den veltalende *Astymid,* der skulde stræbe at røre Folkets Hjerte, slap ogsaa, ved Hjelp af en Almue-Tribun, op paa Taler-Stolen, da Pøbelen havde revet ham ned, der raadte til Krig med *Rhodierne,* **|A:559**og holdt en velberegnet Undskyldnings-Tale, hvorpaa fulgde et Svar af "Raadet" der vel var skarpt, men dog, efter Omstændighederne, trøsteligt, thi det løb ud paa, at var det ikke for nogle faa gode Venners og Gesandternes Skyld, da vidste Man godt, hvad Rhodierne havde fortjent og hvad der klædte Romerne bedst. Det puttede Man naturligviis i Lommen og takkede for naadig Straf, men slap dog ikke uden Efter-Smæk, thi Romerne skiænkede kort derpaa baade *Karer* og *Lycier,* som siden Krigen med Antioch havde været *Rhodierne* overladt, deres *Frihed,* og nedsatte *Havne-Pengene* paa Rhodos til en Tiende-Deel, og først da *Astymid* saa kom igien og kyssede Riset, først da fik de "Rhodiske Trælle" Titel af Roms *Bundsforvandte*[619].

Polyb kunde for Resten slet ikke lide *Astymids* Tale, som endogsaa var udgivet, men kan ikke være den, vi har en Stump af hos *Livius,* thi den er holdt for "Raadet" og *sværter* ei heller de *andre Græker,* som er hvad *Polyb* anker paa, og hvad formodenlig ogsaa har forøget Mistanken mod *Achæerne,* fra hvem Man vel ikke fandt en Lap i Kongens Papirer, men vidste dog nok de tildeels havde *ønsket* ham Seier. Hertil kom nu Øretuderiet af *Kallikrates,*

som havde hjemme i En af de gamle Achæer-Byer, *Leontine,* og vidste ikke andet Middel til at hæve sig over *Lykortas* fra *Megalopolis* og *Aratos* den Yngre fra *Sikyon,* end paa den nederdrægtigste Maade at krybe for *Romerne,* og det var en Svaghed hos "Fædrene," at de kaldte ham Mønsteret paa en Græsk Romer-Ven, som var ublu nok til aabenlydt i "Senatet" at rose sig af, at hos ham gjaldt hverken Fædrene-Love, Eed eller Forbund |US:446det mindste mod Romernes Villie[620]. Ham var det |A:560da ogsaa, der gav Fortegnelsen paa de saakaldte "hemmelige Perseus-Venner" blandt Achæerne, *tusinde* i Tallet, der maatte til Rom for at rense sig, men fik aldrig Leilighed dertil, da "Fædrene" først lod, som de troede, de var allerede hjemme baade forhørte og fordømte, og siden, da Man overhængde dem for at anstille den "forargelige" Undersøgelse: hvem der egenlig var "de Skyldige," blot gav *Kallikrates* og deres andre gode Venner i Grækenland Sort paa Hvidt for, at hverken *de* eller deres Lands-Mænd kunde være tjent med at saadanne Karle kom hjem[621]. Blandt disse Karle var nu ogsaa "*Polyb,*" og vi maae tilstaae, det var meget godt, baade at *Kallikrates* forhindrede ham fra at gaae til *Alexandrien,* hvor han sagtens var blevet enten forgivet eller mølædt, og at han fik ham sat fast i *Rom,* hvor han blev baade sine Lands-Mænd og os saa nyttig, som han umuelig kunde været i Megalopolis, men vi maae dog sige, det var ogsaa godt gjort af de Achæiske *Skole-Drenge,* at de pegede Fingre ad Kallikrates, naar han lod sig see paa Gaden; thi betænkde han Andres Tarv end sit eget for Øieblikket, var det aabenbar kun *Romernes,* som hverken Achæerne eller vi har Kald til at takke ham for[622]. Derimod er vi virkelig *Æmils* yngste Søn, *Publius,* som var optaget i *Scipionernes* Familie, meget forbundne; thi han laande ikke blot *Polyb* Bøger af det "Kongelige Bibliothek" som han havde faaet forærendes af sin Fader, efter Slaget ved *Pydna,* men udvirkede ham ogsaa Tilladelse til at blive i "Byen," da de andre "udmeldte" Græker blev fordeelt i Smaa-Kiøbstæderne, ja, han fattede en saadan Kiærlighed til den store Arkader, at de blev uadskillelige, ei blot i deres Livs-Tid, |A:561men i Universal-Historien til Verdens Ende[623]. Giennem denne *Scipio Æmilianus* var det da ogsaa, *Polyb,* efter sytten Aars Forløb, fik *Cato* Politi-Mester til, paa sin Viis, at gaae i Bøn for Trehundrede af "de Tusinde," som end var i Live, og *Plutark* fortæller at da Sagen kom for i Raadet, seirede *Cato,* ved at sige: vi maae have meget gode Stunder, siden vi trættes en heel Dag om, enten vi eller Achæerne skal have Umage med at kaste Grave til nogle udlevede *Græker!* Man havde nu isinde ogsaa, om mueligt, at udvirke hos Raadet, at |US:447de Løsladte, naar de kom hjem, maatte indsættes i deres forrige Værdighed, men da Man i den Anledning følde *Cato* paa Tænderne, da smidskede han og sagde: det gaaer *Polyb* som *Odysseus,* der vilde ind igien i *Kyklopens* Hule, fordi han havde

glemt Hat og Bælte[624].

Om nu det Sidste beviser, enten at *Cato* ikke var stiv i "Odysseen," eller at han har havt andre mythologiske Kilder, det blive de Lærdes Sag, men om disse "Graa-Skiægge" havde Deel i Opstanden mod Romerne, som især *Korinth* maatte bøde for, det kunde for os Alle være ønskeligt at vide. Vi maae imidlertid nøies med hvad Tiden har levnet os, og for at være upartiske, vil vi først høre, hvad *Trogus,* paa *Romernes* Vegne, herom har at melde, og det var Synd at sige, han besmykker sine Lands-Mænds Sag, thi han fortæller ganske troskyldig, at da *Makedonerne* var undertvungne og *Ætolerne* spægede, fandt Romerne Ingen *for mægtige* i Grækenland undtagen *Achæerne,* og fandt tillige, at Magten ingenlunde sad i de enkelte Lemmer, som var kun svage, men laae i *Sammen-Holdet,* hvorved de udgjorde ligesom eet Legeme. Desaarsag, siger han, *søgde* |A:562de *Anledning* til Krig, og det traf meget beleiligt at Spartanerne klagede til "Raadet" over Achæerne; thi vel lød Svaret kun paa, at de vilde skikke Gesandter hen at tage Omstændighederne i Betragtning og giøre "Ret og Skiel" i Grækenland, men Gesandterne fik hemmelig Ordre til at *opløse* det Achæiske Forbund, saa alle Byer, ved at blive "selvstændige," kunde lære at lystre, og vilde Nogen af Byerne sætte sig til Mod-Værge, skulde den brækkes ned. Da nu Gesandterne paa Land-Dagen i Korinth gjorde vitterligt, at alle Byerne, herefter, til fælles Bedste, skulde have sin egen "Lov og Ret," da blev Folk, som de var forrykte, slog alle Fremmede ihjel og havde bestemt forgrebet sig paa selve de Romerske Gesandter, hvis de ikke havde mærket Uraad og fægtet med Hælene[625].

Saavel efter Stumperne andensteds, som efter "Fædrenes" bekiendte Tanke-Gang, har nu vel *Trogus* Ret i Grunden, men hvad der i Rom var en Hoved-Sag og er allevegne af Vigtighed, ikke i Formen; thi det ligner anderledes godt det Romerske Raad, hvad *Pausanias* melder, at, kied af den evige Kiv mellem Sparta og Forbundet, erklærede *Orestes,* paa "Raadets" Vegne, at baade *Sparta, Argos* og *Korinth,* og Alt |US:448hvad der ikke *oprindelig* havde hørt til det *Achæiske* Forbund skulde skilles derfra, ligesom det da ogsaa ligner *Achæerne,* at de vel i deres Hidsighed greb alle de Fremmede, hvis Haar var klippet paa Spartansk, men skar dem dog ingenlunde over een Kam, da hvem der ingen Spartaner var, fik Lov at gaae igien[626].

Hvad endelig Opstanden selv angaaer, da veed vi ikke stort meer end dens Udfald, som var, at, efter adskillige Nedsablinger ved *Thermopylæ, Chæronea* og *Korinth,* trak Borge-Mester *Mummius* ind i denne berømte Stad |A:563uden Modstand, tog hvad han tykdes, stak Ild paa Resten, brækkede Mure ned, hvor han kom, afvæbnede Borgerne, opløste alle Forbund og lagde Skat paa Landet, Altsammen, efter Pausanias, i den 160de Olympiade[627].

Det klinger sørgelig og har tilvisse været haardt at døie, men fra Stats-Historiens Stand-Punkt maae vi dog sige, at naar Man balsamerer døde Stats-Legemer og driver Afguderi med dem, da er det for Oplysningens Skyld ligesaavel godt, der røres ved dem, saa de "opløses," som at det ved Reformationen skedte med *Helgen-Ligene* trindt om Land, og *Polyb* er os Borgen for, at alt det "Gode" ved Forbundet var dødt og magtesløst, da Opstandens Hoved-Mænd, *Diæos* og *Kritolaos,* stod for Styret[628]. Lad derfor end saa være, at *Polyb,* som skrev lige under "Raadets" Øine, og blev betroet til at give det opløste Forbunds Stæder "Lov og Ret," som han lystede, umuelig kan troes blindt i sin Forsikkring, at Romerne intet Ondt havde i Sinde med Forbundet, men at *Achæerne* selv, som forhexede, styrtede sig i Ulykken, fordi de indbildte sig, de, under den *tredie* Puniske Krig, havde den ønskeligste Leilighed til at afkaste Romer-Aaget; saa har han dog aabenbar Ret i, at dette Haab var latterligt, saameget mere, som det ei engang faldt Hoved-Mændene ind, at hvem der vilde giælde for Grækenlands Støtter, maatte være belavede paa at taale Alt og staae som Mure. Det Eneste, som derfor ved det Hele forundrer denne klarøiede, med, Achæernes Kræfter og Romernes Skikke velbekiendte Græker, er, at *Peloponnes* ei blev ødelagt i Bund og Grund, hvad han ingenlunde tilskriver Romernes Ædelmodighed, men "den snilde og kløgtige Skæbne" der, trods *Achæernes* Daarskab, dog endelig vilde redde dem fra Undergang, og gjorde der|**A:564**for |US:449Pinen kort, uden enten at lade det mindste Smil af Lykken styrke dem i deres Indbildninger, eller de "Afrikanske Legioner" faae Tid til at komme til Grækenland. Vel støder det vor Følelse, naar *Polyb* tilføier, at desaarsag et gammelt Ord-Sprog kom i Alles Munde, der omtrent svarer til vores "ilde gik det og vel var det," men derved bliver dog hverken denne vigtige Efterretning mindre paalidelig, ikke heller bliver det mindre sandt, at paa en Tid da *Tyranner* allevegne reves om Magten og sloges om Byttet, var "Romer-Folket" uden Sammen-Ligning, den Bedste, som det for Smaa-Folk mindre var Klogskab at underkaste sig, end topmaalt Daarskab at trodse.

Slutningen bliver da, at havde den Græske Frihed ikke i Achaia faaet en Efter-Sommer, da havde vi ingen *Polyb* havt, og aldrig været istand til at oprede den universal-historiske Kiæde; men at naar vi indbilde os at være klogere end dette store Øien-Vidne paa, hvad der i hans Dage tjende *Achæerne* bedst, da giør vi os kun til Latter for Efter-Slægten, der sikkert vil randsage hver Krog paa Jorden, hvor den kan vente at finde et Blad af det *mageløse* Værk, som, hvor lemlæstet det end kom til os, dog aabenbarer en Universal-Historisk Anskuelse og en Indsigt i Menneske-Naturen, der, efter hans Dage først videnskabelig gienfødtes hos den schweitserske Arkader fra Schafhausen. Ja, selv *Johannes Müller* gav os desværre intet Side-Stykke til den Pyramide, *Polyb* efterlod,

der vel paa en Maade maa kaldes en *Bauta-Steen* for *Græker-Aanden,* men hvis Hieroglypher dog vidunderlig spaae om en ærefuld Opstandelse; thi hvem saae vel paa en Hedensk Minde-Støtte Mage til Indskriften paa hans, hvor vi læse: i mine Øine er "*Sandheden*" af Naturen bestemt til den *høieste Guddom* og udstyret med *Almagt,* thi selv naar den stundom reent overvældes og al *Sandsynlighed* er paa *Løgnens* |A:565Side, saa rinder den dog af sig selv, jeg veed ei hvordan, Menneskens Børn i Sinde, og selv naar den længe har været fordunklet, kommer den dog af sig selv omsider til Kræfter og underkuer Løgnen[629]! Dette Syn for "*Sandhedens" Almagt* og endelige *Seier* er nemlig Nøglen til Universal-Historien, og mellem de længe fordunklede Sandheder, som dog omsider af sig selv skal komme til Kræfter og nedslaae Løgnen, er det visselig Ingen af de Mindste, at den *Romerske* Dannelse og Oplysning var imod den |US:450*Græske* som Nat mod Dag, eller dog, hvad *Livius* som Historie-Skriver er mod *Polyb:* en opløben Skole-Pog, der giør Vind med sin "Stil," mod en Mester i Vidskab og Boglig Konst! Mange Ære-Støtter satte Peloponeserne den store *Arkader,* som deres "Skyts-Engel" i de Dødes Rige[630], men om de end ikke, ved at ødsles med, havde tabt deres Værd, vilde de dog aldrig været at sammenligne med den "levende Ære-Støtte" *Polyb* var for dem han nedstammede fra; thi hvad "Kierne" der maa have været i Folke-Livet og Dannelsen der, hvor den lærde Historie-Skriver og dybe Tænker var tillige en dygtig Anfører, ærlig, klog og virksom Stats-Mand, det maa Man dog vel allerede slutte deraf, at, naar vi undtage *Moses,* er der i hele Historien ikke en eneste Mand, han fra *alle* Sider kan sammenlignes med. Han er derfor ogsaa, med Undtagelse af *Moses,* den eneste Historie-Skriver, der ret sammensmelter med sit Værk, som han kroner med sit Liv, og skiøndt Tidens Vilkaar forbød ham *levende* at grunde noget Stort, har det dog noget særdeles Opløftende at see en saadan Græker, i et underligt Haab om "Opstandelsen," utrættelig at arbeide paa en Forvandling af Frihedens Grav til et Sove-Kammer for de Trætte og et Studere-Kammer for alle |A:566de følgende Slægter, og uskiønsomme maatte vi være i høieste Grad, om vi ikke ærbødig dvælede ved hans Minde, som saa kyndig og venlig har ledsaget os giennem de ubehageligste og vildsomste Egne i Old-Tidens Historie.

517

Polyb II. 62.

518

Polyb II. 41.

519

Polyb II. 39–41.

520

Polyb II. 41.
521
Polyb II. 43–44.
522
Polyb II. 10.
523
Herod. V. 67. Plutarks Aratos.
524
Plutarks Aratos.
525
Plutarks Aratos.
526
Plutarks Aratos.
527
Polyb II. 44–52. Plutarks Aratos.
528
Polyb II. 56.
529
Plutarks Agis.
530
Polyb IV. 35. V. 39. (Brudst. om Dyd) IX.
531
Plutarks Kleomenes.
532
Polyb II. 64–69.
533
Polyb II. 69.
534
Polyb II. 63. Plutarks Aratos.
535
Polyb V. 34–39. Plutarks Kleomenes.
536
Plutarks Kleomenes.
537
Polyb II. 70. Plutarks Kleomenes.
538
Polyb II. 71. IV. 2.
539
Polyb (Brudst. om Dyd) X.
540
Polyb IV. 19–20.
541
Herod. I. 66.
542
Herod. II. 171. Polyb II. 44.

543

Polyb II. 66–68. Plutarks Philopømen.

544

Polyb (Brudstykker om Dyd) X.

545

Polyb V. 106.

546

Polyb II. 10. 66.

547

Polyb II. 8.

548

Polyb II. 11–12.

549

Polyb II. 12.

550

Polyb II. 11. III. 16.

551

Polyb III. 16.

552

Polyb III. 18–19. IV. 66.

553

Polyb V. 101–3. 108–9.

554

Polyb V. 110.

555

Polyb V. 105.

556

Polyb V. 104.

557

Polyb (Brudstykker) VII. 2. Livius XXIII. 33.

558

Polyb (Brudst.) IX. 31. XVII. 4–5.

559

Polyb (Brudstykker) XI. 5.

560

Appian (Brudstykker) IX. 2.

561

Polyb (Brudstykker) X. 23.

562

Polyb (Brudstykker) XI. 4–6. XII. 14. Appian (Brudstykker) IX. 2. Iliaden V. 890.

563

Livius XXIX. 12.

564

Livius XXXI. 1.

565

Polyb (Brudstykker om Dyd) X.

566

Polyb V. 32.

567

Polyb (Brudstykker) XV. 20.

568

Polyb IV. 24. (Brudstykker) VIII. 9. Plutarks Aratos.

569

Polyb (Brudstykker) VII. 8. (om Dyden) VII. Plutarks Aratos.

570

Polyb (Brudstykker) XIII. 2.

571

Strabo XIII. 590.

572

Polyb (Brudstykker) XVI. 14–19.

573

Polyb (Brudstykker) XVI. 19.

574

Polyb (Brudstykker) XV. 23.

575

Diodor (Brudstykker) XXVI. 20. 28.

576

Herod. II. 178.

577

Plutarks Demetrios.

578

Strabo XIV. 652.

579

Diodor XVIII. 631. XX. 774–85.

580

Polyb IV. 37–52. V. 34–35.

581

Polyb V. 88–90. Strabo XIV. 652.

582

Polyb (Brudstykker) XVI. 1–8. 13. (Gesandtskabs-Brudstykker) III.

583

Polyb (Brudstykker) XVII. 1–7. Livius XXXII. 32–34.

584

Polyb (Brudstykker) XVII. 17–23. Livius XXXIII. 7–10.

585

Plutarks Flaminin.

586

Polyb (Gesandtskab-Brudstykker) VI. Livius XXXIII. 12–13. 18. 30.

587

Polyb (Brudstykker om Dyd) XVI.
588

Polyb II. 2–3.
589

Polyb IV. 5–14. 27. 62. (Brudstykker) XVII. 34–35. (om Dyd) XIII.
590

Polyb V. 79–87.
591

Polyb (Brudstykker) VIII. 12–18.
592

Livius XXIX. 10–11.
593

Livius XXXI. 2. XXXII. 8.
594

Polyb (Brudstykker) XVII. 31–33. Livius XXXIV. 38–40.
595

Livius XXXV. 32. XXXVI. 15–20. Appian X. 12. 17–20. Plutarks Cato hin Gamle.
596

Livius XXXVII. 37–44.
597

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) XXIV. XXXV.
598

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) XI. Livius XXXVI. 27–28.
599

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) XXVIII. Livius XXXVIII. 9–10.
600

Livius XXXII. 19–22. Appian (Brudstykker) IX. 5.
601

Polyb (Brudstykker om Dyd) XVII. Plutarks Flaminin.
602

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) IX. Livius XXXIII. 31–33.
603

Plutarks Philopømen og Flaminin.
604

Polyb (Brudstykker) XI. 7–16.
605

Plutarks Philopømen.
606

Livius XXXIV. 22–41. Plutarks Philopømen.
607

Polyb III. 11. Livius XXXIV. 48–52. XXXIX. 51.
608

Livius XXXIX. 51. 56. Plutarks Flaminin.
609

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) XLVI. Livius XXXIX. 50.
610

Livius XXXV. 35–37.
611

Plutarks Philopømen.
612

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) XLVII–LI.
613

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) LII. (om Dyd) XXXI. Pausanias VIII. 52. Plutarks Philopømen.
614

Polyb (Brudstykker om Dyd) XX.
615

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) XLVI. LXVIII. LXXVII. Livius XL. 5–16. 24 XLII. 2–5. 11–14. Appian IX. 9.
616

Livius XLV. 40. Plutarks Æmil.
617

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) LXXVII. Livius XLV. 34–39. Strabo VII. 322. Plutarks Æmil.
618

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) LX. LXVII. LXXX. LXXXVIII. (om Dyd) XXVIII. Livius XLIV. 14–15. XIV. 3.
619

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) XCIII. CIV. Livius XLV. 21–25. Aulus Gellius VII. 3.
620

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) LVIII. XCIV.
621

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) CV. Livius XLV. 31. Pausanias VII. 10.
622

Polyb (Brudstykker om Dyd) XXVIII. XXXI. (om Gesandtskaber) LXXXIX. XCI.
623

Polyb (Brudstykker om Dyd) XXXI.
624

Plutarks Cato hin Gamle.
625

Justin XXXIV. 1.
626

Pausanias VII. 14.
627

Pausanias VII. 15–16.
628

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) CXLIII–XLIV. (om Dyd) XXXI.
629

Polyb (Brudstykker) XIII. 3.
630

Polyb (Brudstykker om Dyd) XXXI. Pausanias VIII. 9. 30. 37–48.

Tredie Puniske Krig.

At *Døden* skal have en *Aarsag*, bekiende selv De, der mene, *Livet ingen* behøver, men at der til Døden, som til Løgnen, kan gives mangfoldige Aarsager, som tit ei er værd at nævne, medens der til Livet, som til Sandheden, kun kan tænkes en eneste, høist mærkelig Aarsag, det er langt fra at lægges noksom paa Hjerte, skiøndt Man, uden at have denne klare Erfarings-Sandhed stadig for Øie, er aldeles vild i det store Levnets-Løb.

Medens derfor Livet hos *Polyb* giør *Megalopolis* til en Stor-Stad i Verdens-Historien, giør Døden i *Karthago* denne |US:451gamle Stabel-Stad for Verdens-Handelen og Medbeilerske til Verdens-Thronen saa ubetydelig, at vi snart kunde overseet dens Undergang, naar ikke det herskende *Rom* havde sat en i vore Øine urimelig Priis derpaa og ved en voldsom Forekommelse af den naturlige Død, fremkaldt et Krampe-Træk, Man til alle Tider maa finde ligesaa mærkværdigt som grueligt.

Vel har *vi* ingen Beskrivelse over den saakaldte *tredie* Puniske Krig eller rettere "*Karthagos Forstyrrelse,*" uden af Alexandrineren *Appian,* der levede omtrent *trehundrede* Aar senere og var ingen Hexe-Mester; men Brud-Stykkerne vi har af *Polybs* Beretning forsikkrer os om, at Appian for det Meste har udskrevet ham, som ikke blot var et Øien-Vidne men var tillige et Orakel for den anden " Afrikaner," der fuldførde hvad den Første havde begyndt. Netop den sidste Omstændighed maatte imidlertid giøre os lidt mistroiske, dersom Fremstillingen var til Romernes Ære, men |**A:567**da den er til deres "uslukkelige Skam," bør vi ikke mistænke en saa ivrig Dyrker af historisk Sandhed for at have med Villie fortiet det mindste, der kunde tjene til at sætte den mærkværdige Begivenhed i sit rette Lys.

Numider-Kongen *Massinissa,* som allerede stod den første *Scipio* bi og gjorde Gavn ved *Zama,* var til Karthaginensernes Uheld saa seilivet, at han endnu holdt Raad med den anden *Scipio,* og var tillige saa graadig, at det Freds-Vilkaar, hvorved de var forpligtede til at "*fyldestgiøre*" ham, lod sig vanskelig opfylde. Romerne kunde derfor ei let fattes Anledning til en Undergangs-Krig, naar de ønskede den, men dog var Karthaginenserne saa angest for en Saadan, at de, saasnart den truede, indrømmede Alt hvad Rom forlangde, saa der var tilsidst ingen anden Udvei end at lade dem

love, de vilde "*fyldestgiøre*" det *umættelige Rom* og derved selv forpligte sig til en "Umuelighed," som det stod Romerne frit for at give hvad Navn, de vilde. Herpaa er det, vi maae fæste vor Opmærksomhed, thi om vi end vilde skiænke *Massinissa* og hans Numider nogen, kan vi dog ikke, da Numider kun vil sige "Nomader" eller Folk uden visse Værelser, og saavel de nye som de gamle Efterretninger om Tilstanden i "Barbariet" er saa forvirrede, at vi ikke engang kan giætte os til, hvor Massinissas Hoved-Stad eller rettere Hof-Leir, *Kirta* eller Skirta, har ligget, men veed kun at *Strabo* lægger den *ind ad Landet* til, og at Massinissas Ene-Mærker tilsidst har strakt sig østenfor Karthago ind i det *Tripolitanske*, thi der, ved den lille Syrte |US:452(Kabes-Golf), melder *Polyb,* de *Lade-Pladser* laae, han sidst stredes med Karthago om[631]. Da han nu, som *Polyb* siger, altid skulde have Ret, enten han havde det eller ikke, saa maatte Karthaginenserne omsider ogsaa finde |**A:568**sig i at afstaae ham saavel Byerne som den prægtig opdyrkede Om-Egn og ovenikiøbet betale ham femhundrede Talenter i Bod for det lange Afsavn. Ved denne Leilighed, siger *Appian,* havde *Cato* Politi-Mester staaet i Spidsen af det Romerske Gesandtskab, som afgjorde Trætten, og han havde, ved at bereise Landet og nøie undersøge alle Omstændigheder, fundet, at Karthagos Stilling var endnu ikke blot misundelsesværdig men frygtelig for Rom, saa efter *Romer-Retten* burde den uden al Skaansel ødelægges, hvad da ogsaa, fra den Dag af, skal have været Omkvædet paa alle hans Forslag i "Raadet" hvad i al Verden de saa end ellers gjaldt[632]. Vel fandt han Modsigelse, da Somme meende, det var godt for den balstyrige Almue og den forgræskede Ungdom at have Lidt, de kunde frygte for, men *Cato,* der var seilivet som *Massinissa,* oplevede dog med ham vel ikke den Dag, da *Karthago* blev ødelagt i Bund og Grund, men dog den Krigs Begyndelse, som dermed lykkelig endtes.

De formaaende Mænd i *Karthago* dannede nemlig *tre* stridige Partier: et Romersk, et Numidisk og et saakaldt Patriotisk eller Pøbelagtigt, og da nu omtrent *fyrretyve* Borgere, som Hoved-Mænd for Numider-Partiet, dreves ud af Byen og tyede til *Massinissa,* opkom derved en Krig, som der vel kom Romerske Gesandter for at afbryde, men med den hemmelige Ordre at see Tiden an, og hvis *Massinissa* seirede, ingenlunde standse Tingenes Løb. Nu seirede han virkelig, om ikke just i et standende Slag, saa dog ved derpaa at udhungre den Karthaginensiske Leir og nedhugge Tropperne, som han havde lovet fri Afgang, paa Hjem-Veien, og Karthaginenserne, som havde Massinissa for Portene, og hørde fra Italien, at Romerne udskrev en stor Krigs-Hær, der sikkert gjaldt dem, vidste nu ikke bedre Raad, end at dømme *Hasdrubal* og *Karthalo* fra Livet som Hoved-Mænd |**A:569**for Krigen, og at sende et ydmygt Gesandtskab til Rom med mange Undskyldninger. Da nu imidlertid "Fædrene" erklærede, at dermed var de ingenlunde "fyldestgjorte," bad

Gesandterne ydmygelig om at faae at vide, hvad de da meer skulde giøre, men fik kun det korte |US:453og fyndige Svar "*fyldestgiøre Romerne*" og paa gientagen Fore-Spørgsel: hvormed, den smukke Beskeed, at det vidste Karthaginenserne selv meget godt[633].

Hvad enten nu Karthaginenserne var lidt langsomme af Begreb eller de endnu krympede dem ved "at *betroe sig*" til Romerne, saa kom selv dermed Utikenserne dem i Forkiøbet, og da de endelig sendte Gesandter til Rom med Fuldmagt til, efter Omstændighederne, at underkaste sig Alt, fandt de Krigen erklæret og Hæren afgaaet. Uden derfor at spilde noget Øieblik, overgav de sig da strax paa Naade og Unaade, hvorfor de fik Roes i "Raadet" og den Trøst, at "Fædrene" til Gien-Giæld skiænkede dem *Frihed* under deres egne Love, deres Marker og alt Løs-Øre, være sig Statens eller Enkelt-Mands, dog paa Vilkaar, at de inden tredive Dage sendte trehundrede adelige Børn som Gidsler til Lilybæum og gjorde "*hvad* Borge-Mesterne *befalede*." Glade kom nu Gesandterne hjem med den Beskeed, og skiøndt Endeel af Karthagos Raads-Herrer fandt det betænkeligt, at Romerne ikke havde nævnt et Ord om "*Byerne*" men kun om Markerne og Løs-Øret, fandt Man dog, det nyttede ikke at giøre flere Spørgsmaal og sendte Gidslerne, skiøndt, som Man vel kan tænke, kun under megen Graad og Klage af Vedkommende, baade store og smaa. Saasnart Borge-Mesterne havde faaet Gidslerne og affærdiget dem til Rom, gik de med Flaaden til *Utika,* hvor Karthaginensernes Gesandter efter Ordre mødte dem, for at spørge, hvad de havde *Meer at befale,* og fik til Svar, at de nu strax uden Svig |**A:570**maatte udlevere Alt hvad der hørde til "Vaaben og Værge," og skiøndt Man ydmygelig gav Romerne at betænke hvad Følgerne vilde blive, adlød Man dog strængt[634].

Saavidt *Polyb,* og efter denne Indledning er det aldeles i sin Orden, hvad *Appian* melder, at da Man nu kom med alle Vaaben og Krigs-Redskaber, sagde Borge-Mesteren: det var smukt gjort, men lad mig nu see, I ogsaa finder jer kiønt taalmodig i Resten af Raadets Beslutning, thi, for ikke med mange Ord at spilde den kostbare Tid, kort og godt: I maae *overlade* os *Karthago,* som vi har bestemt, skal forstyrres, men I har Lov til at flytte hvorhen I vil, naar det blot er firsindstyve Stadier fra Havet[635].

|US:454Det var altsaa "Fyldestgiørelsen" som Karthaginenserne havde været saa tungnemme til at fatte, uagtet Romerne dog i et heelt Aarhundrede tydelig nok havde viist, de var ikke rolige, saalænge Karthago stod, og uagtet *Hannibal* noksom havde retfærdiggjort deres Mistanke til den lumske og rige "Afrikanske Slavinde," der aldrig kunde glemme sit "forlorne Dronningskab," men drømde bestandig, som et stort, faldefærdigt, men dog endnu meget betroet Handels-Huus, om "bedre Tider," altsaa om sit "naadige Herskabs" Ødelæggelse. Fra denne Syns-Punkt betragtede

Borge-Mesterne aabenbar Sagen paa deres *Høi-Sæder,* hvor Krigs-Hæren stod opstillet i to Rader, og Karthagos Gesandter, ledte derimellem som til Retter-Stedet, stod ved *Rebet,* der som en Skranke holdt dem i ærbødig Afstand fra Roms Høihed, og da nu disse "fornemme Tiggere" ved det fyndige Ord af *Lucius Censorinus,* som ved et Torden-Slag, styrtede til Jorden, som i et Krampe-Slag fraadede, og som i Vildelse bad og græd, bandte og skiældede skifteviis, sønderrev deres Klæder og mishandlede sig selv, da saae Borge-Mesterne høimodig giennem |A:571Fingre med denne uanstændige Opførsel, der, som Skue-Spil betragtet, ei klædte dem ilde under saa fortvivlede Omstændigheder, men havde endog noget Rørende ved sig. Raseriet gik naturligviis ogsaa snart over, efterat have lokket Taarer af mangt et Romer-Øie, saa Gesandterne faldt i Stilhed, betænkde deres værgeløse og hjelpeløse Stilling og lod al Trodsighed fare, medens En af dem, ved Navn *Banno,* i en meget ordenlig Tale udviklede de mange Grunde, der talede for at Romerne skulde skaane Karthago, saasom: den gamle Scipios Løfte om Romernes Venskab, Nøiagtigheden hvormed Skatterne var betalt, Ubetydeligheden af Karthago efter Udleveringen af *Flaade* og *Elephanter,* Haabet Man aabenbar havde næret ved at modtage Gidsler og fordre Vaabnene afleverede, og endelig Romernes egen priselige Sædvane, som de naturligviis ved Overgivelsen havde bygget paa, og som det altid havde været at skaane de Byer, som godvillig overgav sig, og Taleren endte med den smukke Vending, at *Byen* var jo dog *uskyldig,* saa at om end Romerne vilde dræbe eller forflytte Indbyggerne, burde de dog skaane den gamle, berømte Stad, med de mange Templer, Stormands-Grave og stolte Mindes-Mærker[636]! Borge-Mesterne blev jo nok lidt rørt ved at tænke paa "Lykkens Ustadighed," |US:455men deres *mørke Mine* forudsagde dog at der var ingen Naade at vente, thi, som *Censorinus* strax svarede, det nyttede ikke at snakke mere om hvad "Raadet" havde befalet og hvad altsaa nødvendig maatte skee og taalde ingen Opsættelse, saa den eneste Trøst han kunde give dem, var at "anføre Grunde," som vilde være overflødigt, naar Man havde med Fiender at giøre, men kunde nok findes Umagen værdt ved en Forholds-Regel, der sigtede til "*fælles Bedste,*" altsaa vistnok ogsaa til Romernes men dog *især* til *Karthaginensernes*. Dette udviklede han nu ret "faderlig" som Man taler til uar|A:572tige Børn, sigende: *Havet,* som I aldrig kan betragte uden at mindes eders tabte Magt og Vælde, frister eder aabenbar kun til Brøde, for at styrte eder i Ulykke, det lokkede eder til *Sicilien,* lokkede eder til *Spanien,* som I dog ei kunde beholde, og lokkede eder til midt under Freden at plyndre og drukne vore Kiøbmænd, hvorover I mistede *Sardinien*. Desuden frister Havet alle Folk med sin "Letfærdighed" til stor Begiærlighed, thi see engang til *Athenienserne,* hvordan det gik "op og ned" med dem, mens de var Sø-Folk, ligesom da "vinde og tabe"

er Kiøbmands-Brug, og see, om de kunde styre deres Begiærlighed, der omsider endog strakde sig til *Sicilien,* førend Magten reent blev taget fra dem og de fik fremmed Besætning! Siden derimod, da "den lange Linie" var revet ned, hvorved de, saa at sige, blev "landfaste," siden har de nu i langsommelig Tid havt deres "paa det Tørre," thi en *Sø-Stad* er at ligne ved et *Skib,* der omtumles paa Bølgerne, medens derimod en *Land-Stad* hører, ligesom Jorden, til de "faste Eiendomme," og lad være, at *Ager-Dyrkningen* kanskee ikke smider saameget af sig som *Handelen,* saa er det dog langt bedre at være "i Visse end i Vove." Derfor var ogsaa alle de gamle Konge-Sæder, baade *Assyrers* og *Meders* og *Persers,* lutter Land-Stæder, men da de ikke komme jer ved, vil jeg springe dem over, for at komme til alle de mange Land-Stæder her i *Afrika,* hvor der er "Fred og ingen Fare," og hvor I kan vælge hvilke Naboer I vil, frie for Havets Fristelser og for alle de "smertelige Erindringer," som her bestandig maatte vækkes, deels af de nøgne Vande, hvor før eders Flaader bedækkede Havet og det rige Bytte indstrømmede i Havnen, og deels af de mangfoldige tomme Hvælvinger i eders Fæstnings-Værker, fordum fyldte med Elephanter, Rytter-Heste og allehaande Forraad! Kun *Glemsel* kan *trøste* eder over hvad I har tabt, og den kan umuelig times eder her, hvor Alting minder |**A:573**om forrige Tider og nærer Forventning om noget |US:456Lignende, hvorfor I heller aldrig har kunnet bare jer for at bryde Ord og Aftale. Enten drømme I altsaa endnu om Herredømmet, ønske os al Verdens Ulykke og lure paa Leilighed, og hvi skulde vi da skaane Fiender, grebne paa Gierningen, eller I har slaaet de Griller af Hovedet, vel fornøiede, som I sige, med eders Afrikanske Besiddelser, og da maae I ogsaa finde eder i at give os "Syn for Sagn" ved at flytte fra Havet, som I har overladt os, op paa jeres "Afrikanske Godser" som I vil nøies med. Naar I græde over eders *Templer* og *Arner, Torve* og *Gravsteder,* da er det ogsaa kun med tørre Øine; thi det er dog vel ikke *Skibs-Værkerne*, I vil offre til, eller *Murene,* I vil holde Messe over, og vi skal nok spare baade Templer og Gravsteder, naar vi rive Resten ned, medens I jo desuden faae baade Arner og Torve og Templer igien, hvor I flytte hen, og det snart ved Vanen bliver eders kiære *Hjem-Stavn,* ligesom *Karthago* blev det, da I flyttede fra *Tyrus*. I klage nu vel ogsaa over, at I har saamange Handværks-Folk, der leve af Havet, men det har vi jo ogsaa taget i Betragtning, ved ikke at drive jer længere fra Havet end firsindstyve Stadier, som er en magelig Reise, der hverken kan giøre Indførselen eller Udførselen af eders Fornødenheder besværlig, og er selv hele *tyve* Stadier kortere end vi, eders Herrer, har til Havet fra vor By. Altsaa, flytter nu kun hen hvor I vil og følger frit eders Fæderne-Skikke, det var hvad vi meende med, at Karthago skulde beholde sin Forfatning; thi ved "Karthago" forstod vi naturligviis "Jer" og ei "en vis Jord-Plet[637]."

Da Gesandterne kom tilbage med den Beskeed og at Man ikke engang maatte have Frist, mens Man skikkede Bud til Rom, da tabde selv de gamle Raads-Herrer hele deres Fatning og udbrød i Vee-Klager, saa det hørdes paa Gaden, hvorpaa den sammenstimlede Pøbel brød ind, søndersleed de Raads-|A:574Herrer, som var Skyld i, Man stillede Gidsler og afvæbnede Byen, stenede Gesandterne som Ulykkes-Fugle, og giennemfoer saa Staden som vilde Dyr, for at kiøle Harmen i alle de *Italieners* Blod, der boede iblandt dem. Nogle var imidlertid dog saa besindige strax at lukke Portene og endnu samme Dag erklærede Raadet Krig, satte alle Slaver i Frihed og udnævnede *Hasdrubal,* som vel var dømt fra Livet men stod dog i Marken med 20000 Mand, til Feldt-Herre udenfor Murene, medens en anden Hasdrubal, en Daatter-Søn af *Massinissa,* blev Befalings-Mand i Byen og satte strax alle Hænder i Arbeide, |US:457Nat og Dag, med at forfærdige Vaaben og Krigs-Redskaber. Da nu Borge-Mesterne ogsaa, Man veed ei, hvorfor, tøvede nogle Dage med at rykke mod Byen, fandt de den til deres store Forbauselse i temmelig god Forsvars-Stand, thi Man havde hver Dag gjort hundrede Skjolde, trehundrede Sværd, tusinde Kaste-Spyd, femhundrede Landser, og Blider saamange som mueligt[638].

Saaledes begyndte da den *tredie* Puniske Krig eller rettere *Karthagos* treaars *Beleiring,* thi *Hasdrubal* i Marken hører Man ikke det Mindste til, uden naar Romerne selv ledte ham op, hvor han lurede i sine Forskandsninger og faldt over Bag-Troppen naar de vendte tilbage, saa megen Uret har *Polyb* neppe gjort ham, ved at skildre ham som et Fede-Svin, der knap kunde vralte afsted[639]. For de Romerske Borge-Mestere han havde med at giøre, paa *Scipio* nær, behøvede han imidlertid ikke at skamme sig, thi *Censorinus* er den Eneste af Fire, vi kan komme ad med at nævne, og den eneste Bedrift vi veed af ham er *Talen,* vi hørde; medens *Polyb* selv tilstaaer, at "i Munden" var Hasdrubal en forsvarlig Helt, ei blot til at tygge men ogsaa |A:575til at tale, saa han kunde prægtig sige, at skulde Karthago brændes, kunde han aldrig ønske sit Liig et herligere Baal.

Hvad nu den anden Romerske "*Afrikaner*" angaaer, da er han, som sagt, i Universal-Historien *uadskillelig* fra *Polyb* og det er fordeelagtigt nok for hans Efter-Mæle, især da *Polyb* sikkert er Kilden til alle vore Efterretninger om ham; men da *Polyb* med al sin Troværdighed, dog var "af Kiød og Blod," maa netop disse Omstændigheder giøre os varsomme med vore Lov-Taler over *Scipio Æmilianus,* til vi faae anden Hjemmel. Naar vi imidlertid ei bryde os om Frihaands-Tegninger i Historien, men holde os til "*Kiends-Gierninger,*" da fristes vi slet ikke til at giøre os udsvævende Forestillinger om Karthagos Bane-Mand, thi de Bedrifter, Man tillægger ham, er ingenlunde heroiske men blot

dygtige paa Romersk, og *Polyb* roser ham ogsaa bestandig kun i *Sammenligning* med hans By-Mænd, blandt hvilke han nødvendig maa have glimret, siden Man ved en Undtagelse gjorde ham til Borge-Mester før han havde Alderen, og saae ham triumphere over Karthago, som hans Formænd kun havde sovet over. Under dem, siger *Appian,* havde *Scipio* tjent og reddet dem af mangen Forlegenhed, hvori deres Uduelighed bragde dem, og da han nu valgdes |US:458til Borge-Mester, udtrykkelig for at indtage Karthago, hvilede han ikke heller, før han vandt Seier, men havde mange Vanskeligheder at overvinde, deels fordi Krigs-Tugten under den lange søvnige Beleiring var reent forfaldet og deels fordi Staden gjorde fortvivlet Modstand. Da *Hasdrubal* imidlertid, istedenfor at arbeide paa Byens Undsætning, kastede sig ind i den, indtog *Scipio* alle de omliggende Stæder og afskar Tilførselen, saa der opkom en frygtelig Hungers-Nød, og snart var det nu Indbyggerne umueligt at forsvare de vidtløftige Fæstnings-Værker, saa *Scipio* brød ind i Neder-Byen (Megara), fuld af *Haver,* men maatte dog en *heel Uge* |**A:576**kæmpe i Gaderne som førde op til Fæstningen (Byrsa), og Man seer, hvert Huus blev gjort ham stridigt, ligesom *Fransk-Mændene* i *Saragossa.* Umenneskeligheden og Elendigheden under saadan en Vædde-Kamp mellem Ilden og Sværdet og alle de ødelæggende Kræfter, der staae til Menneskets Tjeneste, lader sig ikke beskrive, men fortjener det ei heller, da Forestillingen bliver rædsom nok ved den blotte Bemærkning, at da *Byrsa* endelig overgav sig, fandt Scipio af en Befolkning paa syv Gange Hundrede-Tusinde kun et *Halvt* at skiænke Livet. *Hasdrubal* blev ved at trodse, til han sad ene i et Taarn med sin Familie og nihundrede Romerske Rømnings-Mænd, der ingen Naade turde vente, men at det virkelig, som *Polyb* siger, kun var af dum Storlighed og Ligegyldighed ved Andres Lidelser, medens han selv var heelskindet og levede flot, det stadfæster sig forbausende derved, at han stjal sig fra Kone og Børn i Taarnet og tiggede Scipio blot om sit eget usle Liv. Da de i Taarnet saae ham ligge for Scipios Fødder og havde udstødt de grueligste Forhaanelser, indebrændte de dem selv, og at hans Kone ved den Leilighed, som en Furie, myrdede sine Børn, forbandede sin Mand og *velsignede Romerne,* anfører Appian vel kun som et Rygte, men dog har vi *Polybs* Hjemmel i det Mindste for en Deel deraf[640].

Saaledes, siger Appian, faldt da det berømte *Karthago,* efterat have staaet syvhundrede Aar, og i en hardtad værgeløs Tilstand hele tre Aar trodset Sværdet og Hungers-Nøden, en Skæbne, Scipio ei uden Taarer kunde betragte, og, stirrende paa Ødelæggelsen, udbrød han:

Troja-Borg med Himling-Kaar,
Priams-Folk og Magle-Gaard,

|A:577|US:459Hvad, sagde *Polyb*, som stod hos og har selv fortalt det, hvad mener du med det? Jeg vil ikke nægte, svarede Scipio, det var mit eget Fædrene-Land jeg tænkde paa og frygter for, gaaer samme Vei[641].

Da Man nu i Rom havde gjort sig saa lystig som mueligt over *Karthagos* Undergang, kom "*Ti-Mændene*" over til Afrika og sørgede for at Staden blev tilbunds forstyrret og lyste høitidelig Forbandelse over hvem der opbygde enten *Megara* eller *Byrsa* igien[642], saa det falder vanskeligt at sige bestemt, hvor den gamle Stad har ligget, skiøndt *Appian,* sikkert efter *Polyb,* som baade var Øien-Vidne og en berømt Geograph, har ærlig stræbt at giøre Stedet kiendeligt[643]. Dog, at den laae paa *Halv-Øen* mellem *Apols* og *Merkurs* For-Bjerge (Cap Farinas og Cap Bon), derom er Alle enige, og har Romerne ikke levnet os Meer i Bunden, end de selv vidste, kan det være os omtrent det Samme, hvormange Skridt den gamle By laae *nordenfor Tunis;* men da det er sjelden, Man fra Tydskland hører Roes over "*Danske Øine,*" vil vi dog bemærke, det skal være et Par af dem, der nys har opdaget det rette Brand-Sted, en Efterretning, der nok ogsaa snart vil stadfæste sig.

Det var, siger endelig Appian, i den 160de Olympiade (ved 140 f. Ch.) at *Scipio* triumpherede over *Karthago* og *Mummius* over *Korinth,* hvad ogsaa stemmer med Tallet hos *Pausanias,* og derved lade vi det beroe, da en nøiere Bestemmelse, om den end var os muelig, ikke bragde os videre. Heller vil vi til Slutning anmærke, at vel kan det gierne være, en Anden har gjort den smukke Tale, *Censo*|A:578*rinus* holdt for Karthaginenserne, men at derfor kan han dog gierne have holdt den selv, og at den i alt Fald unægtelig paa et Haar ligner en saadan "halvstuderet Røver," som *Romeren* var, da han, med Sit paa det Tørre, trøstede den skibbrudne Puniske Kræmmer med, at han maatte gierne selv kaste sig en Grav, hvor han vilde, i hele Afrika. Der er for Resten gierne i enhver Tyrans, ligesom i Napoleons Liv, eet stort Nidings-Værk, om hvilket han selv siger: det var en Forbrydelse men ingen Feil, og et Saadant er Karthagos Forstyrrelse i Romer-Livet!

631

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) CXVIII. (om Dyd) XXXI. Strabo XVII. 832.

632

Plutarks Cato hin Gamle. Appian VIII. 68–69.

633

Appian VIII. 68. 70. 73–74.

634

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) CXLII.

635

Appian VIII. 80–81.

636

Appian VIII. 78. 81–85.

637

Appian VIII. 86–89.

638

Appian VIII. 91–94.

639

Polyb (Brudstykker om Dyd) XXXI.

640

Polyb (Brudstykker om Dyd) XXXI. (Vat) XXXIX. 4. Appian VIII. 98–104. 107–9. 112–31.

641

Appian VIII. 132.

642

Appian VIII. 133–35.

643

Polyb I. 73. Appian VIII. 95–96.

|US:460

Makkabæerne.

Forgiæves kæmpede *Karthago* for sit tabte Herredømme og omsider for sin Tilværelse, og kun med maadeligt Held *Achæerne* for den *Græske Frihed,* saa det allerede for Sjeldenhedens Skyld maa behagelig overraske os, at dog endnu ensteds paa Jorden en Kamp for Fædres Efterladenskab kronedes med Seier, og meget afgudiske maatte vi være blevet, om vi skulde nægte *Ebræerne* vor Deeltagelse, fordi *Fæderne-Loven,* de skattede høiere end Livet og modig forfægtede mod Asiens Tyranner, hverken var givet i det *Delphiske Orakels* eller i Nisse-Dronningen *Egerias* men i den *Guds* Navn, der skabde Himlen og Jorden og skabde *Mennesket i sit Billede*. Selv naar vi troede, at denne Gudernes Gud ei havde mere Deel i *Mose-Loven,* end *Moses* den *Store* i Guddommen, og selv naar *Palæstina* ei var os bekiendt som *Christendommens Vugge,* selv da maatte det være os et opløftende Syn, et heelt *Aar-Tusinde* efter den mageløse Lov-Givers Død, at see hans svare, heltemodige Kamp, for den sande Guds alt Afguderi udelukkende Dyrkelse, kronet med det mest forbausende Held. Altid maatte vi her see en glimrende Stadfæstelse paa Viismands-Ordet af *Polyb,* at "*Sandheden*" |A:579aabenbar er *almægtig,* da den aldrig kan have saa Meget imod sig eller fordunkles saalænge, at den jo uformodenlig af sig selv bryder frem og overvælder Løgnen; thi

endtes det store Forsøg paa at skabe en "Kirke-Stat" for alle Guders Gud, trods *Davids* Psalmer og *Propheternes* Torden-Taler, med Templets Fald, Folkets Opløsning og den Babyloniske Udlændighed, da forklarer Intet uden *Sandheds Almagt* det Sær-Syn, at ikke blot Jehovah-Templet reiste sig igien, men at den ringe Flok, der sankede sig omkring det, og vovede knap at blande sig i Striden, *Syrer* og *Ægypter* førde om deres Land, at de dog ei blot havde Villie men ogsaa Mod og Kraft til at hævde deres *Aands-Frihed* og den Lovs Hellighed, deres Fædre, da den straalede i sin høieste Glands, oprørde sig imod. At *Polyb* virkelig beundrede *dette Sær-Syn,* tør vi vel ikke paastaae, da de Ord af ham om *Jerusalem* og *Templet,* som *Joseph* anfører, ei nu findes i Brudstykkerne af hans Værk[644], men dog kan det neppe have undgaaet hans Opmærksomhed, da han var nøie bekiendt |US:461med de Syriske Anliggender, og levede i *Rom* da *Jødernes* Gesandter første Gang indstædtes for "Raadet" og lod sig indskrive i dets Venne-Tal, saa, fattedes alligevel *Makkabæer-Daaden* et Blad i hans Verdens-Historie, da var det kun en Mangel, der saameget mindre kunde have Indflydelse paa *Vores,* som den har beskrevet sig selv bedre end han eller nogen samtidig Græker formaaede. Vel kan vi her ikke udbrede os over den saakaldte "Første Makkabæernes Bog," eller over den *Græske* Skrive-Konst blandt *Ebræerne,* da dette Særsyn hører langt mere til *Kirkens* og *Skolens* end til *Statens* Historie, men vi kan dog heller ikke her lade ubemærket, at *Ebræerne* var det Eneste af Old-Tidens Folk, der saaledes bemægtigede sig det |**A:580**Græske Sprog, at det traadte i deres gamle Anskuelses og Folke-Livs Tjeneste, og at Første Makkabæernes Bog, skrevet vel omtrent hundrede Aar før Christi Fødsel, er saa livlig og trohjertig, at Man maa kalde den en lille "Hellenistisk Mose-Bog." Dette hænger nemlig paa det Nøieste sammen med *Makkabæer-Daaden,* thi ogsaa den er *hellenistisk,* og ligner langt mere en Græsk Friheds-Kamp end "Jehovahs Krige," saa det er klart, at Ebræerne, medens deres egen Aand ligesom slumrede, har med mageløst Held stræbt at tilegne sig Grækernes, forsaavidt den vilde rette sig efter deres hellige, ubrødelige Lov.

Sligt burde nu vel ikke være noget Nyt eller Sært for os, der ikke blot veed, hvorledes *Ebræer* siden tilegnede sig *Christendommens Aand,* men har de "*Adspredte*" vandrende iblandt os og kiende godt deres mageløse Evne til at bemægtige sig "alle Hedningers Gods;" men Man er dog nødt til at pege paa hvad hardtad Ingen seer, hvor indlysende det saa end er, og for ingen ***Storhed*** har de Oplyste af Hedningerne til alle Tider været saa blinde med aabne Øine, som for *Ebræernes*. Det er nemlig ikke blot "Sølv og Guld," de har et forunderlig godt Øie til og ligedant Greb paa, men det er Alt hvad de finde det Umagen værdt at eie, undtagen deres eget *Moders-Maal* og deres "*Hellige Skrift;*" kun disse Ting, der ellers naturligviis ligge

et Folk nærmest, synes baade at være *Jøderne* for høie og dybe og behandles af dem meer som en Byrde end som en Skat, medens de daglig vise, de endnu er istand til at bemægtige sig alle Hedningers Tunge-Maal og Vidskab. At nu *Stats-Mænd* kan finde, det er en vanskelig Opgave at drage Fordeel af et saadant Folk, og vælge derfor helst efter Romernes "Classiske Exempel" at foragte, pine og plage dem, det er |US:462om end hverken klogt eller smukt, dog "paa Latin" en følgelig Sag; men vi Bog-Orme maatte skamme os for |**A:581**"Hellenistisk," vi har lært, om vi ikke høilig beundrede et Folk, der ei blot er saa seilivet, at selv efterat være parteret i hundredetusinde Stykker, hænger Livet dog i dem giennem Aar-Tusinder, men staaer endnu, forholdsviis, som den gamle *Moses,* "hvis Øine blev ei dumme og hvis Kraft var ei fortæret." Forsaavidt *Stats-Mændene* vil nedlade sig til at snakke med os *Skole-Fuxer,* maae vi da ogsaa nødvendig giøre dem opmærksom paa, at det ikke er under al "*Classisk*" men kun under "*Romersk*" Behandling, *Jøderne* blive en Lande-Plage, Man selv ved Pharaoniske Midler knap kan blive kvit, medens de, behandlede paa "*Græsk,*" kan blive hvert Land til uberegneligt Gavn, som blandt Andet *Antiochiens* og *Alexandriens* Historie viser, og som er saare begribeligt, da *Jøderne* overalt hvor de faae "*Borger-Ret*" bemægtige sig "Borger-Aanden" og vide godt at ramme Stadens Bedste som deres Eget. Saavel de *Syriske* som *Ægyptiske* Konger med Hellenistisk Dannelse sloges derfor ikke blot om *Palæstina* som en stor Skat, men betragtede deres "Jøde-Borgere" som deres troeste Undersaatter, saa det var kun *Daarekiste-Lemmen* med Romersk Dannelse, der rasede imod dem.

Dog, skiøndt denne *Seleukide,* der stilede sig *Antiochos Epiphanes* (Perlen), som hans Samtidige forandrede til *Epimanes* (Galmand), ikke er noget behageligt Møde, maae vi dog see til at giøre hans Bekiendskab, for at kunne henføre *Makkabæer-Daaden* til sin Tid og see den i sit rette, historiske Lys.

Ogsaa her er det vor samtidige Ven "Arkaderen," hvis Brud-Stykker give os meer Oplysning end Andres hele Værker, og *Polybs* Vidnesbyrd i denne Sag er saameget gyldigere, som han stod i venskabelig Forbindelse med den Syriske Prinds *Demetrios,* en Broder-Søn af Tyrannen, der som hans Gidsel opholdt sig i Rom, men flygtede siden, ved *Po*|***A:582****lybs* Hjelp, derfra, og blev Antiochs Eftermand paa den Syriske Throne[645].

Ogsaa *Epiphanes* havde, som yngre Søn af *Antioch* den *Store*, været Gidsel i Rom, til hans Broder *Seleuk* døde, og paa den store Skue-Plads møde vi ham i Ægypten, hvor han stod seierrig for *Alexandriens* Porte, da *Perseus* blev slaaet ved *Pydna,* men det var ogsaa blot dette "gode Varsel" det |US:463Romerske Gesandtskab, med *Popilius* i Spidsen, havde ventet paa, for de gav den "kronede Slave" en drøi Irettesættelse for hans slette Opførsel mod de

uskyldige Børn i Ægypten, der vel, da de sloges om Kronen, kunde behøve en "Tredie-Mand" til at holde Styr, men kunde umuelig finde ham bedre end i *Rom* eller slettere end i *Antiochien*. Epiphanes fandt nu vel, det var drøit, at lade sig drive ud af Ægypten med en Lap Papir fra Rom, og svarede derfor, da han havde læst "Raadets" Brev, at det vilde han *betænke* sig paa, men da *Popilius* slog en Kreds om ham med sin Kiep, sigende: betænk dig nu, før du rører dig af Pletten, see, da blev han forbluffet og kyssede Riset[646].

Dette var hans Helte-Gierning og derpaa holdt han en berømt Høitid i *Daphne* ved *Antiochien,* hvormed han fordunklede al den Stads, *Paulus Æmilius* nys havde gjort i Makedonien, og efterabede tildeels en *Romersk Triumph,* men var dog saa "nedladende" at han ikke blot selv gik for Borde, men dandsede om Natten, naar de adstadige Giæster var borte, selv som en reen Giøgler for Svire-Brødrene. Han var ellers forsaavidt meget "gudfrygtig," at han offrede med mageløs Ødselhed og lod ved Festen i Daphne prægtige Billeder bære i Triumph af alle de *Guder* og |A:583*Nisser,* Man vel kunde nævne, men af alt det Guld og Sølv, han ved denne Leilighed pralede med, var dog Noget Tyve-Koster fra Ægypten og Største-Delen "*Tempel-Rov*."[647]

Om denne Herre er det nu *Ebræerne* fortælle, at han paa Hjem-Veien fra *Ægypten* anrettede et stort Blod-Bad i Jerusalem, *udplyndrede Templet* og udgav siden en Forordning, at alle hans Undersaatter skulde udgiøre *eet Folk* og aflægge deres særegne Skikke, hvad alle Hedninger fandt dem i og selv Mange af Jøderne syndes godt om, hvorpaa Kongen indskiærpede sin Befalings-Mand paa *Borgen,* han havde anlagt ved *Jerusalem,* at forhindre Offringerne, besmitte Helligdommen, afskaffe Omskiærelsen, Sabbaten og Fasterne, og brænde *Lov-Bogen,* hvor den fandtes[648]. Da denne ugudelige Forordning traadte i Kraft, valgde Mange heller at døe end at krænke den hellige Lov, og herved skabdes et nyt Slags *Helte* og *Heltinder,* som vel maae kaldes de "*Kirke-Historiske,*" og hvis Martyrdom derfor ei heller bliver her at be|US:464skrive, men maa dog nødvendig bemærkes, da det ret egenlig er "*Stats-Aanden*" der fristes, pines og bespottes, naar Man med Sværdet vil nøde *Borgere* til at krænke de Love og Indretninger, der er det Samme for Samfunds-Aanden som Legemet for Sjælen. Naar under saadanne Omstændigheder ei Lovens Venner reise sig, Alle som Een, og kæmpe til sidste Mand, men taale at Oldinger, Kvinder og Børn fristes over Evne eller lide en forsmædelig Død, da er Samfundet mat og sygeligt, saa det er ingen Ære for *Ebræerne,* som et Folk, at den gamle *Eleazar* og Moderen med de syv Sønner maatte lade sig henrette for Loven[649], men det er en stor Ære for Lovens |A:584Aand, at de kunde, og for dem selv at de vilde det, og i et Aarhundrede, da de fribaarne Folke-Færd tabde deres

Selvstændighed, er det intet Under at Levningen af Israel, underkuet giennem en Række af Aarhundreder, taalde meget før de reiste sig.

Byen *Modin,* hvor den glædelige Opstand begyndte, var endnu langt mindre end "Megalopolis," saa vi veed kun, den skal have ligget i Bjerg-Egnen mellem *Jerusalem* og *Jaffa,* men Helten som udgik derfra var dog Hovedet høiere end Philopømen, og stod ikke Fare for at kaldes den "sidste Ebræer," thi han tog ikke sit Fædrene-Lands Frihed i Graven med sig, men lagde, ved at skiænke den sit Liv, Aar til dens Alder!

Der boede nemlig i Modin en Præst, ved Navn *Matathias,* som i Stilhed begræd sit Folks Ulykke og sørgede inderlig over Helligdommens Besmittelse og Lovens Krænkelse, saa Omkvædet paa al hans Tale var: det er ei længer værdt at leve! Derfor, da Kongens Sende-Bud kom til Modin og vilde med store Løfter om Gunst og Gave lokke ham, som en æret Mand, til at offre først paa Afguds-Altret, da svarede han blot: nei, det være langt fra, thi om saa al Verden viiste Vei, vilde jeg dog ikke følge efter, men med Børn og Brødre, trods alle Konge-Bud, staae fast i Fædrenes Pagt. Da imidlertid en troløs Jøde lige for hans Øine gik hen og offrede paa Afguds-Altret, da foer han til i "Levitisk" Nidkiærhed og dræbde ham, og nu var det, som om Haanden med Eet kom ihu, at den er "Hoveds fødte Værge," thi nu slog han Tyrannens Sende-Bud, omstyrtede Alteret og flygtede til Bjergene med Saamange som ham vilde følge, og da det kort efter spurgdes, hvordan en Hob Flygtninger i Ørken |US:465ei vilde gribe til Vaaben paa "*Sabbaten,*" men lod sig taalmodig slagte af Tyrannens Bødler, da gjorde Matathias den Aftale med sit Følge, at de vilde kæmpe for Loven ogsaa **|A:585**paa "Sabbaten" naar de angrebes, thi de sagde: stride vi ikke saaledes med Hedningerne for Liv og Lands-Ret, da er vi snart udryddede[650].

Paa sin Døds-Seng udnævnede *Matathias* den Klogeste af sine Sønner, *Simon,* til *Raad-Giver* og den Tappreste, *Judas Makkabæus,* til *Anfører,* og opmuntrede sit Følge til at vove Liv og Blod for Fædrenes Pagt, sig til Ære og et evigt Navn, med Abraham, Josva og David, Elias og Daniel[651]! Snart nedlagde nu *Judas,* der gik i Spidsen som en Løve, den første navnkundige Fiende *Apollonius,* hvis Sværd han siden bar og brugde til sin Død, og ved den første standende Strid, da hans Følge blegnede for Fiendens Mangfoldighed, da sagde Judas: det er ikke Folke-Tal men Kraft fra Himlen, der giver Seier i Strid, og hos Gud giør det slet ingen Forskiel at frelse ved Mange eller ved Faa, saa lad os kun huske, vi kæmpe "for *Livet* og *Loven!*" Slaget stod, den Syriske Høveds-Mand *Seron* faldt og nu begyndte *Judas* at blive navnkundig i *Antiochien,* saa Man tog Krigen alvorlig, men vandt kun derved større Nederlag, saa at selv da *Lysias,* som var Kongens Høire-Haand, rykkede ind

med 60000 Fod-Folk og 5000 Ryttere, da mødte *Judas* ham uforsagt ved *Bethsura,* nær *Hebron,* blot med *titusind* Mand og den Tro at *Jehovah* kunde smelte de Djærves Mod og lære de Stærke at skiælve, og efter et Tab af femtusind Mand fandt *Lysias* det raadeligst at trække sig tilbage til Antiochien, fra de urimelige Folk, der alle kæmpede "paa Liv og Død." Følgen af denne Seier var, at Judas drog op til *Jerusalem,* rensede *Helligdommen,* fornyede *Offringen* og befæstede Staden mod dem paa *Borgen*[652].

|**A:586**Medens dette skedte, var *Antioch* gaaet til *Persien* for at plyndre det rige Artemis-Tempel i *Elymais,* men maatte drage derfra med Skamme, da Barbarerne deromkring satte sig til Mod-Værge og blev ham for stærke, og i Perser-Byen *Tabis,* siger *Polyb,* endte han sine Dage, Somme sige, aabenbar plaget af Guddommen, han vilde forgribe sig paa, og det lader sig ypperlig forene med hvad *Ebræeren* melder: at han i *Per*|*US:466sien* fik Tidende om det Nederlag *Lysias* havde lidt, de vældige Frem-Skridt *Judas* gjorde og Helligdommens Renselse, hvorpaa han blev dødsyg og bekiendte at Guddommens Vrede var over ham for hvad han gjorde i Jerusalem[653].

Hermed skulde nu vel Opstanden været forbi, da Man neppe kan tvivle paa, at *Lysias,* der opkastede sig til Formynder for *Antiochs* Søn, jo gierne havde tilstaaet Jøderne Lov til at følge deres Fædrene-Skikke, og skiøndt vi ikke kan fortænke *Judas* i, at han ønskede ganske at sætte sit Folk i *Frihed,* see vi dog, hans stærke Tillid havde forladt ham, saa da *Lysias* kommer igien, finde vi ikke *Judas* i *Marken,* men indsluttet i *Templet,* hvor han ventelig vilde fundet sin Grav, hvis ikke *Lysias,* paa Tidende om Konge-Hærens Hjem-Komst fra Persien med en anden Formynder, havde fundet sig bevæget til at gaae paa Forlig[654]. Om Alt hermed vilde været endt, hvis *Lysias* var blevet ved Roret, veed vi ikke, men han fik snart afhersket; thi vel havde *Romerne* Intet imod, at Antiochs Søn, som var et *Barn,* bar Konge-Navn, og vilde derfor ikke lade *Demetrios* slippe, men dog skikkede de strax Gesandter til Asien, der skulde paatage sig *Formynderskabet* og, for en Sikkerheds Skyld, baade dræbe *Elephanterne* og brænde Skibene, som *Epiphanes* selvraadig havde anskaffet sig, og |**A:587**da Syrerne var formastelige nok til at slaae En af Gesandterne ihjel, mistænkde "Raadet" naturligviis *Lysias,* og saae derfor igiennem Fingre med at *Demetrios* flygtede[655]. Helst havde nu vel "Raadet" seet, der var opstaaet en ordenlig Krig om den Syriske Throne, saa de kunde mæglet Fred paa billige Vilkaar, men da *Demetrios* fik Magten i en Haande-Vending, fandt de det klogest at see Tiden an, saa de vel modtog den store Guld-Krone, *Demetrios* sendte til Hyldings-Tegn, men ikke Gesandtens Bane-Mand, som han vilde udleveret, og lod ham for Resten blot hilse, at naar han "fyldestgjorde" *Raadet* efter deres gamle Rettighed, kunde han giøre Regning paa deres Vel-

Villie[656]. Skiøndt han maatte vente at blive seet paa Fingrene, havde *Demetrios* altsaa, indtil videre, frie Hænder, og da en troløs Jøde-Præst, *Alkim,* sværtede *Judas* for Kongen, sendte han først *Bachides* og siden *Nikanor* til Jøde-Land med |US:467Krigs-Tropper, men de blev Begge overvundne og *Nikanor* fandt sin Død. Desuagtet faldt *Judas* dog i den Snare, der hildede den ganske Verden, og Maaden hvorpaa *Makkabæer-Bogen* omtaler hans Forbund med Romerne, beviser, blandt Andet, den er skrevet, før Man i Palæstina lærde ret at kiende dem. Det fortælles nemlig høist troskyldig, hvorlunde *Judas* havde hørt tale om *Romerne,* at de saae gierne, Man holdt sig til dem og skiænkede alle dem der forlangde det deres Venskab, og at de var mægtige tilgavns, saa de havde indtaget Spanie-Land "saa langt af Leed" med alle Sølv-Gruberne, og de havde knust alle Kongerne, som kom imod dem "fra Jordens Ender" eller dog gjort dem skatskyldige, men at Kong *Eumenes* havde de foræret Alt hvad de tog fra Antioch den Store, og var ligesaa hjertens-gode mod deres Venner som grumme mod deres Fiender. Han hørde |**A:588**ovenikiøbet, at skiøndt de saaledes raadte for at isætte og afsætte Konger i hele Verden, saa var der dog slet intet kronet Hoved iblandt dem, men de havde et "Raad," trehundrede og tyve Mand stærk, der kom sammen hver evige Dag og betænkde det almindelige Bedste, og hvert Aar blev der valgt en ny Formand, som Alle var lydige, uden mindste Avind eller Misundelse. Desaarsag udvalgde *Judas* to duelige Mænd: *Eupolemos* og *Jason,* som skulde reise til *Rom,* at slutte Venskab og Forbund med Raadet, mod det Aag, som *Græker-Kongen* vilde lægge paa *Ebræerne*. Det var en grumme lang Reise, men de kom frem alligevel og fik Øren-Lyd i Raadet, og kom tilbage med en "Kaabber-Tavle" hvorpaa der tydelig staaer skrevet, at der skal være et evigt Venskab mellem *Romere* og *Jøder,* fra hvem Sværd og Krig ønskes langt borte, og hjemsøges de paa nogen af Siderne med Krig, skal de, efter lovligt Varsel, ærlig staae hinanden bi og det paa *egen Bekostning*. For Resten, svarede "Raadet," har vi skrevet til *Demetrios* og spurgt, hvad det skulde betyde, at han undertrykde vore Venner og Bunds-Forvandte: Jøderne, tilføiende, at klagede de over ham igjen, vilde vi vide at skaffe dem Ret og bekrige ham baade til Lands og Vands[657].

Judas Makkabæus fik imidlertid ingen Glæde af dette Venskab, thi hvad enten *Demetrios* tog Tiden i Agt, før han fik Brev fra Rom, eller han, som kiendte Romerne bedre ei brød sig om saa mild en Irettesættelse, saa kom *Bachides* igien med en Hær, og de tretusind Mand, som var Alt hvad Judas |US:468havde paa Benene, forlod ham i Angest saa nær som Ottehundrede, men skiøndt Judas nu selv blev beklemt, vilde han dog ingenlunde vende Ryg, saa det kom til Slag, og *Judas* med sine djærve Følge-Svende kæmpede som Løver, fra Morgen til Aften, og drev omsider det høire Fløi, |**A:589**hvor Hoved-

Styrken var, paa Flugt, men han forfulgde overilet, blev taget i Ryggen og faldt[658].

Hvorledes nu Krigs-Lykken siden afvexlede, medens Brødrene *Jonathan* og *Simon* gik i Spidsen, kan ikke her fortælles, men deels ved Jødernes Standhaftighed og deels ved det Syriske Riges Svækkelse under idelige Thron-Stridigheder, kom det dertil, at *Simon* blev baade *Fyrste* og *Ypperste-Præst,* fordrev den *Syriske* Besætning fra *Davids-Borgen* og blev erkjendt af Romerne[659]. Vel faldt *Simon* den *Kloge* saa ved et Snig-Mord, kort efter *Karthagos* og *Korinths* Ødelæggelse, og dermed slutter *Makkabæer-Bogen,* men den nævner dog hans Søn *Johannes Hyrkan,* som Ypperste-Præst efter ham, berømt af Bedrifter, saa den maa være skrevet under ham, mens Landet hvilede. Der er da ikke mindste Grund til at mistroe *Joseph,* som aabenbar om den følgende Tid har vidst god Beskeed, og beretter at i den 162de Olympiade rykkede Antioch den Fromme (en Søn af *Polybs* Ven *Demetrios*) ind og beleirede *Hyrkan* i *Jerusalem,* men indrømmede ham dog baade syv Dages Stil-Stand paa *Løv-Salenes* Høitid og forligde sig med ham paa de Vilkaar, at han betalde 500 Talenter og forblev skatskyldig, hvorimod Folket skulde have Lov til at leve paa Fædrenes Viis og Landet være frit for al fremmed Besætning. *Hyrkan* blev ham ogsaa tro og var med paa Parther-Toget, hvor Kongen faldt, men derpaa gjorde han sig ikke blot uafhængig af Syrien og sluttede et fast Forbund med *Romerne,* men indtog ogsaa *Idumæa* og nødte *Edomiterne,* naar de vilde have Lande-Fred, til at lade sig omskiære og følge alle *Jødernes Skikke*[660].

|A:590Hermed begynder, som Man seer, *Tyranniet,* rigtig nok kun mod Folkets gamle Fiender, men det er heri som fornemmelig i alt Ondt kun "det første Skridt der koster," og det Folk, der, efterat have lykkelig vundet Frihed til at følge sine "Fædrene-Skikke," tvinger Andre til at forlade deres, forbryder der|US:469med aabenbar sin Lykke, saa naar vi siden høre Jøderne sukke over *Idumæeren Herodes,* der har udryddet Makkabæer-Slægten og driver, under *Romernes* Vinger og *Fromheds* Skin, baade Ugudelighed og Grumhed til det Yderste, da maae vi tilstaae, det er "Giengiældelsens Ret."

At nu for Resten Jødernes Kamp med den *Hellenistiske* Konge i Syrien, som varede saalænge og endtes saa sært, ei ganske kunde undgaae de videnskabelige *Grækers* Opmærksomhed, følger af sig selv, og skiøndt vi af Græker-Bøgerne om disse Dage kun har Billinger tilbage, træffer dog rigtig En af dem til at bekræfte Formodningen og giver os et vel ikke smukt men dog ubetaleligt Udtog af den Syriske Ebræer-Historie.

Diodor fortæller nemlig, at *Antioch* (den Fromme) beleirede *Jerusalem* og fandt en Tidlang tapper Modstand, men udhungrede omsider Byen, saa *Jøderne* bad om Fred, hvorimod Kongens fleste

Venner raadte ham til at tage Staden med Storm og reent udrydde det særsindede Folk, der med fiendtligt Sindelag holdt sig afsondret fra alle Andre. De forestillede ham i den Anledning, hvorlunde Jødernes For-Fædre samtlig var drevet ud af *Ægypten* som Fiender ad *Guderne* og derfor behæftede med Skab og Spedalskhed, hvorpaa de havde indtaget Egnen om *Jerusalem* og indrettet en Stats-Forfatning, hvorved deres *Menneske-Had* gik i Arv fra Slægt til Slægt, da Loven forbød dem at enes og selv at sidde til Bords med andre Folk. De erindrede ham derhos om det Had, hans For-Fædre havde baaret til dette Folk og om *Antiochos Epiphanes,* som, efterat have |A:591afvæbnet dem, gik ind i Templets Allerhelligste, hvor ellers kun Præsten maatte komme og fandt der en Billed-Støtte af en Mand med et langt Skiæg, der holdt en *Bog* i Haanden og reed paa et *Æsel*, hvad Kongen meende, skulde forestille den *Moses,* der havde bygt *Jerusalem,* indrettet Stats-Forfatningen og *givet* de folkeskye *Love*. For nu, sagde de reent at afskaffe saadant et afskyeligt Væsen, lod han *Lampen,* der altid skulde brænde i Templet, slukke og *Lov-Bogen* ødelægge og anrettede et stort *Svine-Offer* paa Alteret under aaben Himmel, besprængde baade Alteret og Billed-Støtten med Blodet og nødte *Præsten* med andre *Jøder* til at *æde Kiødet*. Saaledes stræbde da Kongens Venner at formaae ham til enten ganske at udrydde Folket eller dog afskaffe deres Love og nøde dem til at leve som andre Folk; men da han, som var mild og høimodig, fik Skatterne, han havde til|US:470gode og Gidsler til Sikkerhed i Fremtiden, rev han blot Stads-Muren ned og frifandt Folket for videre Tiltale[661].

Fordum har Man skiændt paa *Diodors* hedenske Blindhed og siden har Man glædet sig over i hans Beretning at have en "*Classisk*" Pasqvil paa det *Folke-Liv,* som *Moses* begyndte og *Christus* fuldendte, men hvad Man paa begge Sider udentvivl har overseet, er, at den svinagtige Betragtning af *Ebræerne* ingenlunde gives os som *Grækernes,* men som de *Syriske Hofmænds* og *Daarekiste-Lemmens,* misbilliget baade af den Hellenistiske Konge og af den Græske Historieskriver, der aabenbar roser ham, fordi han tænkde bedre.

644

Josephs Old-Skrift XII. 3.

645

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) CXIV.

646

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) XC–XCII. Livius XLV. 10–12.

647

Polyb hos Athenæos V. 21–24. X. 52–53.

648

Makkabæer-Bøgerne I. 1.

649

Makkabæer-Bøgerne II. 5–7.

650

Makkabæerb. I. 2.

651

Makkabæerb. I. 3.

652

Makkabæerb. I. 4.

653

Polyb (Brudstykker om Dyd) XXXI. Makkabæerb. I. 6.

654

Makkabæerb. I. 6.

655

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) CVII. XIV. XX.

656

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) CXXII.

657

Makkabæerb. I. 7–8.

658

Makkabæerb. I. 9.

659

Makkabæerb. I. 14.

660

Josephs Oldskrifter XIII. 8–9.

661

Diodor (Brudstykker) XXXIV. 1.

Den Romerske Revolution.

Naar en Røver-Bande, der kun for sin egen Fordeels Skyld holdt Mands-Tugt, har gjort den største Fangst, Nogen af dem drømde om, da er det naturligt, at de slaaes om Byt|A:592tets Deling; thi enhver Forbindelse i et vist Øiemed ophører jo af sig selv, naar Hensigten er opnaaet. Det kan derfor aldrig undre os, at Naturen ogsaa i *Rom* gik over Optugtelsen, saasnart der ikke længer var nogen udvortes Magt, Man frygtede, eller noget Gods i fremmed Vold, Man kun ved fælles Kræfter turde haabe at vinde, saa vi kan neppe kalde det indbyrdes Slags-Maal i Røver-Kulen en "*Borger-Krig,*" og kan endnu mindre give Asiens Guld og Grækernes Dannelse Skyld for at have forvandlet de Romerske "Dyds-Mønstre" til "alle Lasters Trælle." Vi skulde ikke engang fralægge os en saa urimelig Betragtning af Romer-Livets jevne Udvikling i Røver-Naturens Orden, naar denne Betragtning ikke var blevet "Classisk" i Rom, da Man beilede til Skin af Græsk Dannelse, og derved blevet

gængs overalt, hvor Romersk Dannelse fik Overhaand, altsaa i hele den ny Verden.

Men, skiøndt vi baade kan og skal sige dette reent ud, maae vi dog ikke vente at kunne skrive Folk den Opmærksomhed og Ærbødighed fra, som vi fraskrive Romerne Ret til, og maae |US:471derfor tilføie, at hvad enten nu Roms Laster og Uhyrer efter den tredie Puniske Krig er en naturlig Ting eller "et stort Mirakel," og hvad enten Slags-Maalene paa det Romerske Thing-Sted (Forum), ved *Pharsalo, Philippi* og *Actium,* skal hedde *Borger-Krige* eller ikke, saa er det dog "væmmelige" Ting, Man ei bør have mere med at giøre end høist nødvendigt. At de nu er aldeles uadskillelige fra "Roms Historie," det følger af sig selv, men Roms Historie er dog, Gud skee Lov! ingen forsvarlig *Haand-Bog i Universal-Historien,* saa i denne har vi kun med *Rom* at giøre, forsaavidt hele Verden kom under det *Romerske Aag,* og Alt hvad der da ingen Forandring giør i Roms Forhold til Verden i det Hele, det vedkommer os *her* ikke heller, men maa overlades til Roms og den Romerske Literaturs |**A:593**Velyndere, der naturligviis har Lov til, med *Livius* og alle de "Latinske Classiker" at glemme hele Verden over Rom og hele Menneske-Slægten over "Borgerskabet," Klammerierne, Blod-Badene og Dyriskheden der.

Den "*Romerske Revolution*" som begyndte med *Gracherne,* kort efter *Karthagos* Ødelæggelse, og endtes, efter et Aarhundredes Forløb, under ***Keiser*** *Augustus,* vedkom nu aabenbar kun Verden udenfor Rom og Italien, forsaavidt den derved blev enten meer eller mindre bebyrdet, thi Trælle maae altid, ved Talen om Herre-Skifte og nye Regierings Former, spørge, med Æselet i Fabelen, om "Byrden" derved bliver større eller mindre, og bliver den eens, maae de finde det aldeles ligegyldigt, uden forsaavidt det kan more dem et Øieblik at see *Tyrannerne* selv tage *Gladiatorernes* Rolle, som de ellers helst overlod til Slaverne, og forsaavidt de tør haabe derved omsider at faae Hevn over dem og Has paa dem. Heri maae vi nødvendig sympathisere med *Grækerne,* men der kan heller neppe være nogen Tvivl om, at jo de og alle dannede Folk, der ikke blandede sig i *Roms Anliggender,* vandt meget ved at Rom fik et Herskab, der ingen Fristelse havde til end mere at udsuge, pine og plage de Fremmede, men mange Grunde til at skaane dem, for des friere at kunne bruge Øxen i Rom, hvor Tyrannen fandt sine Medbeilere og Alt hvad det var Umagen værdt at kaldes Bøddel og Blod-Hund for. Frem for Alt er det indlysende, at da *Janus-Templet* siden *Numas* Dage saagodt som aldrig havde været lukket, maatte Freden, som hele den dannede Verden en heel Menneske-Alder nød under Keiser *Augustus,* være en Vederkvægelse for alt Godt, |US:472der fuldelig berettiger hans Regiering til i Stats-Historien at kaldes, "en gylden Tid" for alle de *Romerske Slaver,* altsaa for hele "Menneske-Slægten" i den gamle Verden, der |**A:594**ingenlunde

frivillig gik under Aaget, men trællede, saalænge den tjende det Romerske Uhyre. Da nu tillige "Kirke-Historiens" gyldne Tid, uden at flyde af *Augusts* Forgudelse, dog indtraf med det Samme og var paa mange Maader betinget af Verdens daværende Tilstand, saa seer Man let, at Menneske-Aanden, for sin egen Fordeels Skyld, maa skiænke den Romerske Revolution en Opmærksomhed, hvorpaa dens Helte og Begivenheder i og for sig selv ei have mindste retmæssigt Krav; men deraf følger ogsaa, at de, efter "Spydstage-Retten" maae finde dem i at behandles, som Roms "Fædre og Helte" behandlede *Perseus* og *Jugurtha,* hvem de skiænkede al muelig Opmærksomhed, til de fik deres Riger og Skatte, men overlod dem saa til Utøi og Fortvivlelse[662]. Til en saadan "fornem" og lidt grusom Behandling af Roms "Kløver-Blade" (Triumvirer) og Enevolds-Herrer nødes vi desuden af flere Grunde, deels for at spare den kostbare Tid og Flid til hvad der fortjener dem, og deels fordi *Polyb* forlader os; thi vel har vi ogsaa *Græker* efter ham, men hverken forstod de saaledes at giøre Roms Historie frugtbar, ei heller var de *samtidige,* saa de er for det Meste kun Oversættere fra Latin, og med den "Latinske Historie" maa Man nødvendig giøre kort Proces, naar Man ikke vil drukne i den. Det er nemlig, som Man strax opdager, ingenlunde en omhyggelig Udvikling og Forbindelse af Begivenhederne, der giør den vidtløftig, thi i den Henseende er Skiødesløsheden og Magerheden umiskiendelig, men det er Talerne, som Skribenten extemporerer, og det er Frihaands-Tegningerne af Heltens Bedrifter og Misgierninger, Dyder og Lyder, eller rettere Skygge-Tegninger af Retter-Gangen paa "Raad-Stuen og By-Thinget," hvorved Folk og Begivenheder naturligviis stilles i det Lys, der synes Raad, Pøbel eller Lov-Trækkere det fordeelagtigste for Øieblikket, uden Spørgsmaal |A:595om, hvad "Sandhed" har derimod at indvende, eller hvor uefterrettelig og selvmodsigende den Historie bliver, der sammensættes af saadanne Ledd. Hvor nu Historie-Skriverne, som de *Romerske,* betragte dem selv ei blot som Dommere i de Dødes Rige, der raade for om Heltene skal faae deres *Triumph,* men som *Plutoner,* der har Ret til at skabe Alt i Skygge-Riget |US:473efter eget Tykke, der møde vi nødvendig blandt mange andre Uleiligheder den, at være indskrænkede til Kredsen af Skribentens klare Forestillinger, og da de Romerske Skribenter slet ikke har noget Begreb uden om Romere og rene Barbarer, blive disse under alle Omstændigheder vort eneste Selskab. Derfor er det nu almindelig bekiendt, at Verdens-Historien saae gruelig ud, da den næsten udelukkende bearbeidedes efter *Latinske* Kilder, men da Romerne naturligviis var heldigere i at skildre sig selv end andre Folk, saa vilde vi, uagtet Eensformigheden her til en vis Grad var uundgaaelig, dog være istand til at kiende Forskiel, naar Historie-Skriveren, istedenfor bestandig at skildre sig selv i forskiellige Stillinger havde ladt Personerne skildre dem selv, men nu er det

Sidste en saa sjelden Undtagelse, at vi for det Meste slet ikke giennem "Latiner-Brillen" kan see, hvad Forskiel der egenlig var paa de Folk, undtagen at den Ene var Tribun og den Anden Consul, den Ene sloges med Jugurtha og den Anden med Mithridat, den Ene levede først og saa kom den Anden. Hertil maatte vi da selv i Roms Historie indskrænke os, forsaavidt Personerne ei selv er Skribenter, naar vi ikke over Historie-Skriverens saakaldte smukke Tanker og Tale-Maader, reent vilde glemme *Hoved-Sagen,* og i *Universal-Historien,* hvor vi kun har alt for meget med Rom at giøre, maae vi da nødvendig, hvad de Romerske Stor-Mænd angaaer, overlade det til deres naturlige Børn, der har arvet vel ikke deres Magt men dog deres Billeder (imagines), at sørge for deres Ihukommelse og skildre dem efter Naturen.

|A:596Skulde der ellers være Nogen af Revolutions-Mændene, vi kunde ønske for deres egen Skyld at kiende nøiere, maatte det være *Gracherne,* men skiøndt vi nok kan skimte, at disse Daatter-Sønner af den ældre "Afrikaner" og Svogre til den Yngre, ei var af dem, Man til Hverdags-Brug mødte paa Thinget, er det os dog umueligt giennem den tykke Sky af Røgelse og Svovel-Damp, der indhyller dem, tydelig at see, hvad de førde i deres Skjold. Selv var de gamle Adels-Mænd, Sønner af *Cornelia,* der til en høi Alderdom synes at have levet som en Dronning i Rom, almindelig yndet og beundret, men kun som *Almue-Tribuner* træde de hovedkulds ind paa Skue-Pladsen; Svogeren, *Polybs Scipio,* siges at have frydet sig ved den Ældres Mord og at være forgivet med den Yngres Vidende, og selv hvordan *Cornelia* betragtede sine ulykkelige Sønners Færd og Skæbne, derom har Man kun stri|US:474dige, lige uhjemlede Efterretninger. Hvem der nu kun læser Historie til Tids-Fordriv eller for at afsige Domme over de Døde, kan finde Snakken artig nok og fryde sig ved, at enten han frikiender eller fordømmer *Gracherne,* eller, for at gaae en gylden Middel-Vei, giør begge Dele, har han "Classisk" Medhold, men hvem der spørger om Sammenhæng og sund Forstand, maa strax fortvivle om at finde dem i saadanne Beretninger. Vi maae da holde os til de nøgne Kiends-Gierninger: at først *Tiberius* og siden hans yngre Broder Cajus *Grachus* foreslog, at de Rige skulde, mod nogenlunde Erstatning, udlægge de Fattiges Agre, som de mod Loven havde revet til sig og at de Penge, Rom arvede tilligemed Riget efter Kongen i Pergamo, skulde anvendes til at skaffe de fattige Borgere Avlings-Redskaber og Besætning, men at endeel af "Fædrene," med en Scipio Nasica i Spidsen, i den Anledning aabnede Slags-Maalet paa Thing-Stedet, der hidtil var helligt, med at slaae *Tiberius* og nogle hundrede af hans Tilhængere ihjel og smide dem i Tiberen, hvorpaa fulgde et |A:597ligedant Optrin med *Cajus,* der aabenbar vilde hevne Skade, uden dog at ynde Næve-Retten[663].

Vist nok vilde det være et stort Vidunder, om *Gracherne* blot af

Medynk over de Fattige drev paa Jord-Delingen, og det var i alt Fald intet Under at Romerne fandt det utroeligt, men *Tiberius* anførde ogsaa som en Hoved-Grund, at den Vrimmel af *Slaver,* hvormed de Rige drev deres Jorde, var en farlig Befolkning, medens "*Gaard-Mændene,*" der daglig blev færre, var Kiernen af *Krigs-Hæren,* og Man hører ikke, at Nogen modsagde Sandheden af hans rystende Skildring, da han sagde: de vilde Dyr har Leier og Grave, men de der bar Vaaben og satte Livet paa Spil for deres Fædrene-Land, de har hverken Huus eller Hjem og maae see til om de kan leve af Luften og Soel-Skin, saa med dem spiller Feldt-Herren Giæk, naar han beder dem kæmpe for Arne og Grav-Høi, som ikke En iblandt Hundrede har! Under alle Omstændigheder er det ogsaa klart, at et *Raad,* der, for at stoppe saadan en Mund, indførde *Næve-Retten* paa *Thinget,* var modent til at komme under Pidsken, og at en Almue, der krøb i et Muse-Hul for nogle Raads-Herrer med Knipler og Stole-Been, var saa slavisk, at hverken kunde nogen *Grachus* frigiøre eller nogen Nero forkue den, saa det er ganske troeligt, at *Cajus,* ophidset af Tu|US:475sinder, som en Gladiator, men hjulpet af Ingen, da det gjaldt, paa sit Yderste ønskede sine Lands-Mænd et "evigt Slaveri" som det, de var skabt til.

Efter dette "mindelige Forlig" bygde Raadet et Tempel for "*Enigheds-Gudinden*" som naturligviis blev til Spot for hvem der kunde *Græsk,* men vi vil gribe Leiligheden til at bemærke, at det var ægte *Romersk,* thi naar Man først har gjort baade *Sandhed, Retfærdighed,* **|A:598***Enighed* og alle Dyder til *Gudinder,* at offre til engang imellem, da følger det af sig selv, at Man efter saa gruelig en Forbrydelse mod En af dem, til Bod bygger hende et splinternyt Tempel, hvor Man kan offre paa ny Regning.

Raden at rase var nu aabenbar ogsaa til Pøbelen, saa det er i sin Orden at Raadet teer sig ligesaa slavisk, da Pøbelen faaer en haandfast og forvoven Anfører, og det var *Cajus Marius,* Byes-Barn med *Cicero* fra *Arpino* (ved Garigliano). Denne raa Campaner svang sig op ved Tapperhed og stræng Krigs-Tugt, blev, paa Trods mod Raadet, valgt til Borge-Mester af Almuen, blev rigere ved at triumphere over *Jugurtha* end alle de, der havde ladet sig bestikke af *Numideren,* og vandt udødelig Ære ved at ødelægge de *Cimbrer* og *Teutoner,* for hvilke *Rom* havde skiælvet og mange Legioner vendt Rygg. Havde alle Romere endnu været lige saa raae som han, da vilde selv denne Helte-Gierning ei gjort ham mærkværdig for os; thi enten Verden beherskedes af Romerske eller Kymriske *Barbarer,* kunde være os det Samme; men da han, der broutede af sin Foragt ei blot for Græker-Sproget og Boglig Konst men selv for "*Reenlighed,*" som han regnede til blotte Fruentimmer-Netheder, var en Undtagelse, maae vi kalde det en stor Lykke, at denne Barbar befriede Italien fra sine fremmede Medbeilere i Hundredtusind-Tal, som, havde de faaet Magten, aabenbar vilde ødelagt hele den

dannede Verden[664]. Uagtet vi derfor ei kan tage mindste Deel i *Teutonernes* Nederlag ved *Aix* i Provence eller *Cimbrernes* ved *Vercelli* i *Piemont* (omtrent 100 f. Chr.), maae vi dog skiænke ham, der triumpherede over begge disse Bjørne-Flokke, den Opmærksomhed at følge ham til Jorden, skiøndt han ligger som en Blod-Hund i sin Grav. Ved med Flid at trække Krigen ud, blev han |A:599Borge-Mester sex Aar i Træk, men saasnart der blev Fred, lod Raadet ham dog godt mærke, han var som "en Ugle mellem Krager" |US:476og han, der baade manglede al Dannelse, gned paa sine Grunker, og var selv blandt Pøbelen en Fremmed i Byen, kunde da slet ikke trives, med mindre Man fik en dygtig Krig, som nu var en sjelden Lykke. Opstanden af de Italienske Bunds-Forvandte fører vel Navn af den "Marsiske Krig" og beskrives frygtelig, men skiøndt Man i Rom havde det Mundheld, at over *Marserne,* som boede i Abruzzo omkring Celano-Søen (Lacus Fucinus), over og uden dem kunde Ingen triumphere, er det dog klart, at Krig med Smaa-Kiøbstæderne i Italien var kun en "Børne-Leg" for Rom, og Marius havde ovenikiøbet den Ærgrelse, at en *Anden* slog Marserne bedre end han[665].

Denne Anden var *Adels-Manden* Cornelius *Sylla*, der allerede i den Numidiske Krig havde drillet *Marius,* og blev nu, som Borge-Mester, udnævnt til Feldt-Herre i den eneste Krig, en Romer endnu kunde vente at høste betydelig Ære og Fordeel af, nemlig den *Mithridatiske,* hvorover den gamle Marius blev saa forbittret, at han, ved Hjelp af Almue-Tribunen *Sulpicius* og de nu brugelige Overtalelses-Midler paa Thinge: Knipler og Dolke, fik *Sylla* aftakket og sig selv udnævnt i hans Sted. Det var imidlertid et fortvivlet Stykke Arbeide, deels fordi det udførdes ved den "udenbyes" Pøbel og dobbelt fordi *Sylla* stod i Spidsen for en Krigs-Hær, der frydede sig i Haabet om det "Asiatiske Bytte," og hørde af deres Feldt-Herre, at *Marius* sikkert vilde opløse den og udskrive en Ny af sine Tilhængere. Vel havde det hidtil ikke været Skik hos Romerne at "føre Avind-Skjold" mod *Byen*, men een Gang skal dog være den Første og *Syllas* Tropper bad ham kun at føre an, saa skulde de nok giøre Beskeed, som de ogsaa virkelig gjorde og |A:600kunde sagtens, da det var noget *Nyt,* som Ingen ventede. *Marius* maatte nu flygte og vanke om i Italien, som en fredløs Mand, med sit Liv i sin Haand, men det var ham dog spaaet, han skulde være *syv* Gange Borge-Mester, det stolede han paa, hvilde sig lidt i Afrika paa *Karthagos* Ruiner, kom saa igien, mens *Sylla* var borte og Byen i Oprør, og naaede virkelig, et Par Dage før han døde, at blive *syvende* Gang Borge-Mester. Før han imidlertid kom saavidt, maatte naturligviis endeel adelige Hoveder springe, blandt hvilke det af Borge-Mester *Octavius* især er blevet mærkværdigt, som det *Første,* der stilledes til Skue paa Thing-Stedet, hvor det dog snart fik Selskab, thi ved sit Indtog i *Rom* dannede *Marius* sig en Liv-|US:477Garde af bortløbne

Slaver, som ikke blot tog Hovedet af hvem han kaldte sine Fiender, men af alle dem, han ikke hilsede igien, naar de hilsede ham, og desuden af deres forrige Herrer og hvem de lystede. Det var alligevel saa langt fra at skiænke Marius en rolig Søvn, at han tvertimod nu plagedes af en Søvnløshed, selv Drik ei kunde helbrede, og da han hørde, *Sylla* var underveis fik han sin Helsot og døde, halvfjerdsindstyve *Aar gammel,* i Raseri[666]. Siden, i den 174de Olympiade, da Sylla kom tilbage fra Asien og Grækenland med sin seierrige Hær, indtog han Rom som en fiendtlig By, opkastede sig til Enevolds-Herre og spillede saaledes med Folks Ære, Liv og Gods, at *Romerne,* som dog var godt vant baade til at see Blod, giøre Bytte og spase med Slagt-Offere, eenstemmig kaldte hans Dage, ligesom Fransk-Mændene Robespjerres "*Rædsels-Tiden*[667]." *Sylla* var imidlertid ingenlunde saadan en sammenvoxet Tiger og Bavian, som det nysnævnte Franske Afskum, der mere var en Abekat af *Marius,* nei, denne Cornelius, efter hans Samtidiges ikke uvittige Bemærkning, |A:601en Blanding af "*Løve og Ræv,*" var aabenbar en Romersk *Mirabeau,* der kunde baade Latin og *Græsk,* skrev selv Beretninger (Memoirer) om sit Levnets-Løb og fandtes temmelig sanddru i den Grav-Skrift, han satte sig selv, som den, der betalde "baade Ondt og Godt" med Renters Rente[668]. Han fortjende ogsaa aabenbar det Til-Navn af "Roms tredie Byg-Mester" som Man havde spildt paa *Marius;* thi han gav "*Krigs-Standen,*" som Man kaldte *Romer-Staten,* en splinterny Indretning, som dog kun var en naturlig Udvikling og blev derfor i det Væsenlige bestandig. Efter de *tresindstyve* Olympiader, Man tilskrev de "syv Konger" havde Rom nu med et rundt Tal i *hundrede Olympiader* havt aarlig afvexlende *Borge-Mestre* eller deslige, og fik nu en *Dictator* (Tugte-Mester) paa *ubestemt* Tid, hvad Spøge-Fuglene meget rigtig kaldte Konge-Dømmets Benægtelse og Tyranniets Bekiendelse; men *Navnet* bliver aldrig *Hoved-Sagen,* med mindre det er ganske *tomt,* og Sagen var, at "Borge-Mester og Raad" nu ligesaavel havde udtjent som "Borgerskabet," og maatte afløses af en ordenlig "Feldt-Herre" i Spidsen for "Linie-Tropper og Lande-Værn." Med andre Ord: *Byen Rom* og den *gamle Adel* havde gjort sit Bedste ved at undertvinge hele Verden, men |US:478duede hverken til at beherske eller forsvare den; thi Raads-Herrerne var alle graadige og for det Meste feige, Almuen inden Voldene var ogsaa udmarvet og aldeles uskikket til at udgiøre Kiernen af de store Hære, der udkrævedes til Verdens-Rigets Forsvar mod Barbarerne, saa Konsten maatte nu komme Naturen til Hjelp, ved at oprette en "*staaende Armee*" af de Modigste i alle Landene, med den Anfører i Spidsen, som "*Lykken*" for Øieblikket mest begunstigede, og han foreskrev naturligviis *indtil videre* hele Verden Love, eller var Dictator paa *ube*|A:602*stemt* Tid. Saaledes maatte det *Kolossalske Tyranni* udvikle sig af Romer-Svøbet, naar det skulde blive varigt og hertil

gjorde *Sylla* det første Kæmpe-Skridt, ei ved at antage en ny Titel, men ved at indføre *Krigs-Styr* og Krigs-Ret, ved at give sine tre og tyve Legioner faste Eiendomme i Italien og ved af titusinde raske *Slaver* at skabe en ny Borger-Klasse i Rom, de saakaldte "*Cornelier;*" thi vel var det kun ufuldkomne Forsøg paa at danne en *Kriger-Kaste* og en *Liv-Vagt* efter Tidens Leilighed[669], men han gav dog paa en meget praktisk Maade Ideen, som blot behøvede at udvikle sig, for at vise Verden en *Romersk Minerva,* i fuld Rustning, udsprunget af *Jupiters* Hjerne. Vi, som har seet *Franskmændene* saa mesterlig opføre den Romerske Tragedie paa den store *Krigs-Skueplads,* kan prægtig forstaae det Hele, og behøve blot at tænke "*Engeland*" borte, for i det Franske Verdens-Rige at see et livagtigt Billede af det Romerske, skiøndt Tiden viiste, det var kun et "*Theater-Maleri,*" der hverken kunde taale at sees i Nærheden eller at aandes paa, naar det skulde glimre. Efterat have, som han kaldte det, *renset* baade Rom og Raadet, ei blot med de *fire* og *tyve* Øxer, der hørde til hans Værdighed, men ved utallige, som han med et Penne-Strøg satte i Bevægelse: ved at giøre Folk i Tusind-Tal fredløse og sætte en lille Priis paa deres Hoved, fristede *Sylla* for Resten "*Lykken,*" som han for ramme Alvor havde forgudet, og nedlagde Regieringen, men Alt hvad Lykken da endnu kunde giøre for en saadan Vove-Hals, var at lade ham døe itide, og uagtet Romerne ei noksom kunde beundre det Held, der fulgde ham i Døden som i Livet, var Lykken dog tilsidst ikke større end at Utøi aad ham op, hvad der var saameget mærkeligere, som han under sin Dictatur i en offenlig Tale til Folket, spaaede hele Byen samme Skæbne. |**A:603**Man knurrede |US:479nemlig over, at han lod Et af sine berømteste Krigs-Redskaber uden videre slaae ihjel, fordi han, mod sin Herres udtrykkelige Forbud, søgde Borge-Mesterskabet, som *Sylla,* for en underløbende Ordens Skyld, igien lod besætte, og i den Anledning talede Dictatoren og sagde: *Romere!* der var engang en Plov-Mand, som havde sin Nød med de "Sexbenede" og stræbde een Gang og to Gange at rense sin Trøie, men da det ikke hjalp, smeed han den paa Ilden, og tag jer nu i Agt, at jeg ikke, efter at have renset Byen to Gange, kommer tredie Gang og giør ligesaa[670].

Selv var *Sylla* imidlertid neppe kommet rigtig paa *Baalet,* for Æslerne som vilde vise deres Tapperhed paa den døde Løve, naar ikke *Pompeius* havde været, men skiøndt ogsaa han i den sidste Tid som den opgaaende Soel, stod i et spændt Forhold til "den Nedgaaende," var han dog høimodig nok til at unde sine Fiender en smuk Lig-Begiængelse, og paa ham maae vi nu fæste Øie, som Syllas nærmeste Arving, i det vi med det Samme betragte den "*Mithridatiske Krig*" som *Sylla* begyndte og han fuldendte[671].

Pontos var, som bekiendt, det gamle Navn paa Nord-Kysten af Lille-Asien ved det *Sorte-Hav*, mellem *Sinope* og *Trapezunt,* og den første *Mithridat* af fornem *Persisk* Byrd, vi her finde nævnet, blev

opfødt hos Kong *Antigon* i Kelæne, hvor han altsaa har lært *Græsk,* men hvor hans Liv kom i Fare, da Antigonos drømde, en Nat, han saaede Guld-Frø, der voxde deilig og lovede mange Fold, men forsvandt saa for hans Øine, medens han hørde en lille Fugl synge om, at *Mithridat* havde høstet, hvor *Antigon* havde saaet. *Demetrios* Murbrækker skal, uden at røbe sin Faders Hemmelighed, have reddet sin Stal-Broders Liv, ved at skrive i Sand med sit Spyd "flygt Mithridat" og |A:604fra denne Halv-Perser og Halv-Græker nedstammede, efter Plutark, i ottende Ledd, den *Mithridat,* der nu vovede at giøre Romerne Verdens-Riget stridigt[672]. Saadanne kaade Lapse-Streger fortjende imidlertid neppe at nævnes, uden i Roms egen Historie, naar Mithridat ikke derved havde givet Romerne en gavnlig Paamindelse, baade om at bringe de *Asiatiske* egenlig forsømte *Anliggender* i Orden, og om Nødvendigheden af en ordenlig *Grændse-Vagt* mod Barbarerne. Tingen var nemlig, at *Asien* laae oprindelig uden|US:480for den *Romerske Verden,* og som *kloge* Tyranner var de derfor bange for at brænde sig paa den, og trevne til at befatte sig med den, saa de havde helst seet, at *Seleukiderne,* tilligemed de *Pergamenske* og *Bithyniske* Konger, holdte under Pidsken, kunde blevet ved at være deres Oppebørsels-Betjentere i de Lande-Mærker; men hvad enten det nu hængde ret eller galt sammen med "Testamentet," hvorved den sidste Pergamenske *Attalos* i *Gracher-Dagene* indsatte Romerne til sine Universal-Arvinger, saa kunde de dog umuelig tillade den *Aristonik,* der kaldte sig Broder til Attalos, at gaae i Arv med væbnet Haand, og nu fik de altsaa en "Asiatisk Provinds"[673]. Dermed var Lodden kastet, thi det er ikke blot naturligt, at hvad der først kommer i *Ulvs Mund,* har naaet sit Maal, men Romerne forstod ogsaa godt, at naar en *Erobrer* afstaaer en Fods-Bred af hvad der, efter Spydstage-Retten, er hans lovlige Eiendom, da begynder det at gaae Krebs-Gang med ham, og dog var Kongen i *Pontos* saa mægtig en Nabo, at Romerne fandt det raadeligt at have ham til Ven, hvad dog umuelig kunde vare naar de vilde staae paa deres Ret. Hvordan nu siden Forholdet indviklede og Krigen udviklede sig mellem Romerne og Kongen i Pontos, er vanskeligt at sige, da *Trogus,* som |A:605her skulde giøre Gavn, er langt fra at være nogen *Polyb;* men det kan ogsaa her være os det Samme, da det var Aarsag nok til Krig, at den sidste *Mithridat,* som skal have regieret henved et halvt Aarhundrede, aabenbar vilde herske i Lille-Asien, hvad Romerne umuelig kunde tillade[674]. Krigen udbrød desaarsag, efter *Appian,* med den 173de Olympiade og var i Begyndelsen saa heldig for Mithridat, at han ikke blot bemægtigede sig hele Lille-Asien, men fangede de Romerske Generaler, der paa deres egen Haand havde taget sig for at tugte ham. Det gjorde naturligviis Opsigt, men skiøndt *Rom* paa den Tid syndes at have Nok at giøre med sig selv og *Marser-Krigen,* spurgdes dog Ponterens Forvovenhed aldrig

saasnart til Rom, førend Man erklærede ham aaben Feide, uden at bryde sig om at Man derved for Øieblikket gav ham frit Spille-Rum[675]. Var nu *Mithridat* strax gaaet lige til *Italien,* som han kunde gjort, da Man seer han havde Magten til Søes, da havde han i det Mindste viist, han vidste, *hvor* Slaget skulde staae, men nu lod han derimod alle *Italienere* i sin Virke-Kreds lumskelig myrde paa een |US:481Dag, og Antallet behøvede ingenlunde at være 150000, som det dog er hos *Plutark,* for at vise, han var en *Barbarisk Tyran,* der anrettede Blod-Bad ikke for Nyttens men for sin egen Fornøielses Skyld[676]. Kun forgiæves beleirede han *Rhodos,* hvis Sø-Folk vi ved denne Leilighed see, var raske endnu, skiøndt Magten kun var ringe, og Besættelsen af *Grækenland* viiste sig at være blot Vind-Mageri, saasnart *Sylla* blot fik saamange Stunder, at han kom til *Bæotien*. Vist nok giør det den Romerske Tapperhed kun liden Ære, at *Sylla* ikke turde føre sine Legioner i Il|A:606den, før han havde plaget dem saaledes med Trælle-Arbeide, at de var kiede ad Livet, men det havde lige siden den yngre "Afrikaners" Tid været en vigtig Deel af den Romerske Krigs-Konst, og desmere Skam havde Ponter-Kongen af sine to store Krigs-Hære, der adsplittedes ved Chæronea og Orchomenes. Vel siger Man, de enstund forsvarede dem kiækt, men *Sylla* skrev dog selv, at ved *Chæronea,* hvor det gik hedest til, og Fienden var over hundredetusind Mand stærk, savnede han efter Slaget kun *fjorten* Stykker af Sine, hvoraf de To endda kom igien om Aftenen, saa enten har han ikke regnet de Fleste der faldt, eller Romerne har ikke følt hvad de fik[677]. Ved denne Leilighed var det, *Sylla* udhungrede, stormede, plyndrede, ødelagde og spottede *Athenen,* der hidtil under Roms Vinger havde været *Skyggen* af en *Fristad,* men havde nu ved Hjelp af *Mithridat* faaet en virkelig *Tyran,* i Ordgyderen eller som han kaldte sig selv Philosophen *Aristion,* hvis Forfremmelse fra Skoleholder til Stads-Tyran findes latterlig beskrevet hos *Athenæos,* som kalder ham *Athenio*[678]. Naar vi imidlertid sige, at Sylla *ødelagde* Athenen, da menes dermed ikke at han rev Byen ned, men at han gjorde den *øde* og *tom* for Indbyggere; thi han lod slaae ned for Fode, uden Hensyn paa Kiøn og Alder, til Blodet bogstavelig oversvømmede Staden, solgde saa alle Slaverne til den Høistbydende og trøstede det Par Borgere, Sværdet tilfældigviis havde levnet, med at *han* vilde skiænke deres "Børne-Børn" den Frihed igien, de havde forbrudt[679].

Mithridat havde nu for det Første faaet sin Fornøielse, og *Sylla* der i *Rom,* hvor *Marius* dengang |A:607raadte, var erklæret *fredløs,* havde tilsat baade den *Delphiske* Apols og den |US:482*Olympiske* Jupiters Skatte, som han overlod det til *Thebanerne* at erstatte, og havde ingen Flaade, Sylla fandtes ikke uvillig til at slutte Fred paa taalelige Vilkaar, men viiste sig dog Romer-Navnet værdig; thi selv under saa betænkelige Omstændigheder vilde han ikke høre tale om Fred, *med mindre* Mithridat betalde Gildet, udleverede strax hele

sin Flaade til ham, der ikke eiede et Skib, og trak sig, som en Snegl i sit Huus, tilbage til Pontos for ham, der havde hverken Huus eller Hjem. Det fandt Mithridat sig imidlertid ogsaa i, og viiste sig derved ret som en latterlig Med-Beiler til Verdens-Kronen[680], og skiøndt Blod-Pletten fra Athenen er stor nok til at vise, hvad *Sylla* førde i sit Skjold, maae vi dog netop derpaa kiende, hvilken Lykke det var, at ikke Tigeren *Marius,* med sit dødelige Fiendskab til *Græker-Aanden,* fik Anførselen i den Mithridatiske Krig, da næsten hele *Grækenland* var faldet fra og vilde sagtens deelt *Athenens* Skæbne, som nu dog var en Undtagelse, der især tilskreves Tyrannen *Aristions* Spotte-Gloser fra Murene over Sylla og hans *Frue*[681].

Derfor er det ogsaa, hvad der hæderlig udmærker *Pompeius* i Verdens-Historien, at han, efter *Syllas* Død, skiøndt hørende til *Middel-Standen* (de saakaldte Riddere, equites) og beilende til Folke-Gunst, dog kraftig modsatte sig Pøbel-Partiet, saa ved ham vandt Dannelsen en afgiørende Seier over Raaheden, og en vis Borgerlig Orden Seier over den Lov-Løshed, der i Marius-Tiden og under dens Efter-Veer havde forstyrret hele Verden. Allerede som blot Unger-Svend gjorde *Pompeius* sig baade i Italien, paa Sicilien og i Afrika saa uundværlig for *Sylla,* at han selv offenlig kaldte ham "*den Store*" (Magnus), og fra Syllas |**A:608**Død, i Midten af den 175de Olympiade, vogtede Alles Øine paa ham, som den eneste Høvding, hvis Tapperhed og Ærgierrighed var af mild og Menneskelig Natur. Det første han nu fik at giøre, var at tilbagevinde Spanien, hvor *Sertorius,* en udmærket Lykke-Frister af det Mariske Parti, endeel Aar ei blot havde holdt Stand men prøvet paa at skabe en ny Middel-Punkt for Verdens-Riget, der vel saae ud som et Abe-Spil, men kunde dog let havt til Følge, at Rom ved ham og alle de Fordrevne, som han kaldte "Senatet," havde faaet en ny Rædsels-Tid[682].

Da *Pompeius* kom med Ære tilbage fra Spanien, mødte |US:483"Lykken" ham aabenbar underveis, da Slumpen af de oprørske Slaver, som havde huseret frygtelig i Italien, løb ham i Hænderne, thi dermed fik han Æren for ogsaa at have gjort lykkelig Ende paa dette Ustyr, skiøndt det var *Crassus,* den rigeste Romer, der havde slaaet og adsplittet den uhyre Trælle-Flok, der med Thrakeren *Spartakos* i Spidsen, giennem flere Aar satte Rom og hele Italien i Skræk. Dog, herved maae vi dvæle et Øieblik, for at blive opmærksom paa, hvortil "Spydstage-Retten" nødvendig fører, alt som Oplysningen om dens Grund-Sætninger udbreder sig, saa Alle troe, at hvad de for Øieblikket har Magt, det har de ogsaa Lov til, uden at ændse enten Med-Menneskers Ulykke, nedarvede Sæder og Skikke eller Betingelserne for et meer end dyrisk Liv. I den gamle Verden, hvor alle *Tjeneste-Folk* var *Trælle,* seer Man strax, der var samme Fare for en voldsom Opløsning af det Borgerlige Selskab, som i de Vest-Indiske Kolonier, hvor ***Slaveriet*** har fornyet sig;

men dog læse vi ikke om nogen almindelig Slave-Opstand uden i Italien og paa Sicilien, af den simple Grund, at hos Romerne, hvor selv hvad Man kaldte "Borgerligt Selskab" var oprindelig |A:609grundet paa Næve-Retten, hvor der mylrede af Slaver fra alle Verdens Hjørner og hvor de behandledes saa umenneskelig, at selv "Dyds-Mønsteret" Cato Politi-Mester broutede af, at han, som en god Huus-Holder, altid solgde sine gamle Slaver, som Man sælger udslæbte Heste[683]; der maatte Man finde det høist rimeligt, at de i Fortvivlelse vilde slide sig løs og ødelægge Alt. Det er imidlertid beundringsværdigt, hvad Mennesket kan taale, naar det kun er i Dag som i Gaar og naar der hersker stræng Orden trindt omkring ham, derfor høre vi Intet om Slave-Oprør hos Romerne, saalænge Huus-Tyrannerne var kraftige, ædruelige og selv Slaver af den engang indførte Tingenes Orden; men saasnart Udsvævelser og Selv-Raadighed fik Magt med de høiere Stænder, gik det nødvendig som i en Krigs-Hær uden Subordination, hvor Opsætsighed og Mytteri som en Løbe-Ild forplanter sig fra Staben til Trosset. Allerede i *Gracher-Dagene* udbrød der et frygteligt Slave-Oprør i det Indre af Sicilien, og under den Cimbriske Krig et endnu farligere paa Kysten, som varede i flere Aar og findes beskrevne hos *Sicilianeren* Diodor[684], saa det var store Ting at Oprørs-Luen i Italien kunde kvæles til *efter* Rædsels-Tiden under Marius og |US:484Sylla. Nu derimod, da Marius havde brugt Slaver til at slaae deres egne Herrer ihjel og Sylla paa een Gang havde gjort titusinde Slaver (Cornelierne) til Romerske Borgere og deres dræbte Herrers Arvinger, nu kunde et stort Oprør umuelig udeblive, saa det kunde udbryde ved tusinde Anledninger; men dog er den nærmeste Anledning mærkelig, thi det var den gruelige Romer-Skik at oplære Slaver i Fægte-Konsten og holde dem i Fængsel, til de ved fornemme Lig-Begængelser og andre høitidelige Leiligheder, skulde kæmpe sammen paa Liv og |A:610Død til Folkets Fornøielse. En af disse *Gladiatorer,* en Thraker ved Navn *Spartakos,* brød nemlig ud med sine Stal-Brødre af Fægte-Skolen i *Capua,* slog Leir paa *Vesuv* og fik snart et saadant Tilløb, at han med Magt kunde skaffe sig de Vaaben, han fattedes, og møde hele Krigs-Hære; men med Sligt er det naturligviis som med et ildsprudende Bjerg, der aldrig selv bliver til en Stad, hvormange Stæder det end ødelægger, og falder sammen, naar det er udbrændt[685].

En anden Følge af den almindelige Stats-Opløsning, som truede al Dannelse med Undergang, var *Sø-Røveriet,* der vel lige siden Begyndelsen af de *Puniske* Krige havde været i Tiltagende, men var under *den Pontiske,* ved Mithridats Hjelp, steget til saa frygtelig en Høide, at der mylrede paa Middel-Havet af Røver-Skibe, alle Kyster var usikkre og Mellem-Handelen laae i sidste Aande-Dræt. Vel hyklede Sø-Røverne, efter Plutarks Fortælling, dyb Ærbødighed for Romer-Navnet, saa naar de hørde, deres Fange var en Romer, bad

de meget om Forladelse og kappedes om at klæde ham paa, men dog lod de ham enten dyrt betale sit Liv, eller de hængde en Trappe ud, naar de kom i rum Sø, ønskede ham Lykke paa Reisen til Rom og bad ham meget høflig spadsere ned, ja, hjalp ham kraftig afsted, hvis han nølede. Derfor blev nu *Pompeius* udnævnt til *Stor-Admiral,* baade den Første og den Sidste af det Slags i Rom, der gjorde sig fortjent af Menneske-Slægten og navnkundig i dens Historie, ved hvilken Leilighed det første Gang ret viiste sig, baade at Romerne var hele den dannede Verdens Herrer og at de havde Greb paa at tee sig derefter; thi hele *Middel-Havets* Kyst, paa Ægypten nær, flere Mile op i Landet, sattes under Admiralens Befaling, tilligemed en Flaade paa femhundrede Skibe, og paa et *Fjerding-Aar* rensede |A:611*Pompeius* baade Havet og Kysterne fra Herkules Støtter til Mel|US:485karths By. Det var især paa *Kreta* og i *Kilikien,* Sø-Røverne havde deres Stabel-Pladser, men kun een Gang bød de Pompeius Brodden til Søes, ellers var hans og Romernes Navn Nok til at tvinge selv deres Bjerg-Fæstninger, især fordi han skaanede alle dem, der overgav sig og forplantede dem blot til Egne, hvor de ikke var udsat for "Havets Fristelse." At han imidlertid ogsaa befolkede *Dyme,* En af de gamle Achæer-Byer som laae øde, med Sø-Røvere, var en besynderlig Undtagelse, som vi, paa Grækenlands Vegne, maae tage ham ilde op, men dog tilgive ham, paa Grund af den Lettelse det har været for hele Verden, at halvfemtsindstyve store Skibe med Kaabber-Snabel og 20000 fangne Røvere, foruden alle de Barker og Skielmer, der faldt i hans Undermænds Hænder, blev paa een Gang sat ud af Fart og Nærings-Vei[686].

Dette skedte i Slutningen af den 176de Olympiade (ved 70 f. Ch.), og derpaa udnævnedes *Pompeius* strax til desuden at være Feldt-Herre mod *Mithridat* og hans Sviger-Søn *Tigran* i Armenien, som ikke endnu var rigtig undertvungne[687].

Om dette virkelig var en Fornærmelse mod *Lucul,* der alt havde slaaet Kongerne og var den første Romer som med en Krigs-Hær gik over *Euphrat* og *Tigris,* det kan vi godt begribe, var et stort Spørgsmaal i sin Tid, da Enhver regnede sin egen Fordeel til de umistelige Menneske-Rettigheder, men i Verdens-Historien er slige Kiævlerier saa latterlige, at de i den aldrig vilde blevet berørte, naar vi ikke havde faaet Romerne til Lære-Mestere i, hvad de selv ei havde mindste Forstand paa. Da Universal-Historien imidlertid for Øieblik|A:612ket befinder sig i "Tugt-Huset," nødes vi til at tage lidt Hensyn paa, hvad Man der kaldte Stats-Anliggender og gaae ind i den Syns-Maade, Æres-Medlemmerne af dette sluttede Selskab havde for de store Verdens-Begivenheder.

Vi forlod *Mithridat,* da han kiøbde Fred af *Sylla,* men denne Hæders-Mand havde naturligviis intet andet Begreb om Fred end Vaaben-Stilstand, saa han fandt det overflødigt at give Sort paa

Hvidt for, hvad der fulgde af sig selv, naar han stak Sværdet i Skeden. Deraf fulgde imidlertid, at Tropperne der blev i Asien ansaae sig fuldelig berettigede til at røve og plyndre hvor der var mest at hente, uden at bryde sig om Grændse-Pæle, og da Mithridat saae, han slet ikke kunde faae, hvad han kaldte Fred, og havde desuden slet intet imod en Krig, naar |US:486den kunde svare Regning, blev det ulykkelige Lille-Asien ved at være en Tumle-Plads og et Rov for Krigs-Folket paa begge Sider, uden at Man i *Rom* brød sig synderlig derom, saa at selv *Luculs* Tog var egenlig kun en Privat-Sag, hvorved han ventede at giøre sin Lykke, ligesom en *Spanier* ved at gaae til *Amerika* eller en *Engelsk-Mand* ved at gaae til *Ostindien*. Han gjorde den ogsaa virkelig, ved saaledes at plyndre Stæderne i *Pontos* og *Armenien,* at han kom hjem som en Millionær og lærde Folk i Rom, hvad det var at leve paa en stor Fod; thi denne *Syllaner* var endnu langt stivere i *Græsken* end hans Herre og havde en anderledes fiin Smag, saa han stræbde at forbinde den Østerlandske Pragt og Overdaad med hele den Græske Dannelse og giøre sit Huus paa een Gang til en Samlings-Plads for Alt hvad der glimrede og smagde godt og klædte kiønt[688]. I denne Henseende er *Lucul,* som havde et prægtigt *Bibliothek* og var en stor Velynder af lærde Folk, en ganske mærkelig Mand, men da han i Asien havde ført Krigen, som han selv sagde, paa |**A:613**egen Regning og Risico, saalænge til Tropperne, som slet ikke fandt deres Regning derved, opsagde ham al Huldskab og Troskab, kan Man dog virkelig ikke fortænke "Raadet" i, at de gav ham *Pompeius* til Efter-Mand, som, hvordan han end ellers tænkde, dog havde en videre Syns-Kreds og et høiere Maal for sin Ærgierrighed, end at skrabe Penge sammen og saa leve flot.

Mithridat har vi allerede lært at kiende som en Kryster, og selv de der beundre ham mest: for de mange Sprog han kunde tale, for de mange Nederlag og al den Edder og Forgift, han kunde taale, maae dog bekiende, han var en *Barbarisk Tyran,* der sloges helst og bedst med Værgeløse; men hans Sviger-Søn *Tigran* i Armenien, som kaldte sig "Kongernes Konge," skulle vi nu først stifte Bekiendtskab med. Paa Val-Pladsen kunde det nemlig ikke skee, thi den løb han fra, førend Slaget, skiøndt han stod i Hjertet af sit eget Land med en uhyre Magt, og havde kun en *halvsnees tusind* Romere under *Lucul* imod sig; men saasnart *Pompeius* kommer paa hans Grændser, lære vi at kiende ham, thi da gaaer han uforfærdet den første Romer i Møde, der stod i Ry for Mildhed, kaster sig for hans Fødder og rækker ham sin Krone. Det fandt *Pompeius,* var kiønt gjort, reiste ham op, satte ham ved Siden ad sig og lod ham betale tusind Talenter for Skyggen af den Armeniske Krone, som han |US:487fik Lov til fremdeles at bære. *Mithridat* blev derimod ved at flygte, og Pompeius satte efter ham, til han løb over det *Sorte* og op i det *Asovske* Hav, men did følde Pompeius slet ingen Drift til at

følge ham; thi vel var han *Stor-Admiral* paa *Middel-Havet,* men betragtede dog alle andre Have som sin "naturlige Grændse," og da han derfor havde besøgt *Kolchis* og været nær ved at naae det *Kaspiske Hav*, stod hans Hug til det Middellandske og til det Røde, eller med andre Ord, til det *Sy*|A:614*riske-Rige*, hvorfra *Tigran* havde fordrevet *Seleukiderne* og hvortil Romerne da unægtelig, efter Spydstage-Retten, var de nærmeste Arvinger[689]. Vel havde *Lucul* seet rolig paa, at en Æventyrer af den gamle Konge-Slægt havde sat sig til Høi-Bords i Antiochien, da Tigran fik andet at giøre; men det kom aabenbar kun af, at *Lucul* tænkde mere paa at mele sin egen Kage end paa at handle i *Roms* Aand, og *Pompeius,* som kuldkastede alle de Luculliske Anordninger, kunde da umuelig skaane den Allerdaarligste, men gav den saakaldte *Asiatiske Antiochos* at forstaae, hvor urimeligt det var, naar *Tigran* tabde *Syrien,* om det da skulde tilfalde ikke Romerne, som overvandt ham, men Seleukiderne, som han havde overvundet[690].

Den Sag kom ogsaa i Rigtighed uden Blods-Udgydelse, og Seleukidernes Rige blev en Romersk Provinds, omtrent 250 Aar efter dets Oprettelse; men Pompeius fandt, hvad han maaskee aldrig før havde vidst, at der var et andet lille Rige i disse Egne, der alt længe havde staaet i Forbund med Romerne, uden at have havt Besøg af nogen Romersk Feldt-Herre, hvad egenlig var en Uorden, og da dette lille Riges Hoved-Stad, *Jerusalem,* vovede at lukke sine Porte for ham, sprængde han dem naturligviis, hvortil han havde saameget bedre Anledning, som Hyrkan den Ældres Sønne-Sønner, *Hyrkan* og *Aristobul,* stredes om Herredømmet og forlangde Begge hans Hjelp. *Aristobul,* som havde ført *Konge-Titel,* maatte reise med til Rom for at pryde Triumphen, og skiøndt Templet kun blev synet, ikke plyndret, og *Hyrkan* blev Ypperste-Præst, saa mistede Folket dog for saavidt deres Frihed, at de herefter skulde skatte til Romerne, hvad vist nok endogsaa var et Brudd paa den Form, Romerne før havde iagttaget, men naar vi see, at *Syllas* Søn, |A:615*Faustus,* var første Mand paa Jerusalems Muur, da mindes vi, at Rom nu maatte selv lade sig omskabe af sine |US:488Feldt-Herrer og kunde da umuelig fritage *Jerusalem* fra at rette sig efter dem[691].

Dette skedte, efter Joseph, med Begyndelsen af den 179de Olympiade, i *Ciceros* berømte Consulat, og medens *Pompeius* derpaa bekrigede *Araberne,* fik han den glædelige Tidende, at *Mithridat,* under en Opstand, hans Søn Pharnaces gjorde imod ham, havde selv styrtet sig i Døden, saa Seier-Herren behøvede nu blot at ordne Asiens Anliggender efter eget Tykke, for at gaae til Rom og holde en *Asiatisk* Triumph, der fordunklede baade den *Afrikanske* han holdt under Sylla, og den *Europæiske* over Sertorius. Nu at opregne alle de Herrer og Kostbarheder, som var lænkede til Pompeius den Stores Triumph-Vogn, vilde her blive for vidtløftigt, men vel maae vi lægge Mærke til, deels at *Pompeius* gav

og tog baade Frihed og Kroner uden at giøre "*Raadet*" i Rom mindste Uleilighed, og at han var den *første Romerske* Triumphator, som, ved Siden ad de Stæder, han havde indtaget, opregnede dem, han havde *anlagt;* thi det viser baade, at Rom havde faaet en ny Forfatning, og at Verden i det Mindste ikke under *Pompeius* havde tabt derved[692].

Nu, bemærker *Appian,* fattedes Romerne, som nyelig ogsaa havde faaet *Kyrene* ved Testament, kun Ægypten, for at være enevældige trindt omkring *Middel-Havet*[693] og da Pompeius Laurbær-Green bidrog saa betydelig til at afrunde denne store Seiers-Krands, kan vi ikke skiænke hvad der under Krigen tildrog sig i Rom, synderlig Opmærksomhed, men da |A:616den *Catilinariske* Sammen-Rottelse dog, for *Ciceros* og *Sallusts* Skyld, har gjort mere Opsigt i den lærde Verden end *Pompeis Asiatiske* Triumph, maae vi tale lidt meer derom end den fortjende. Vel kan vi ikke for nogen Priis indlade os i den bundløse Gemeenhed, der ved denne Leilighed kom for Dagen, thi den hører ikke til den store Verdens men til det lille Helvedes Historie, der ved de Romerske Classiker kun er blevet alt for tit beskrevet og vidt bekiendt; men da *Cicero* spiller en Hoved-Rolle i Mordbrand-Historien, og "det Ciceronianske" unægtelig er Latinitetens bedste Side, kan vi dog, uden vor Skade, kaste et Blik paa *Rom* i det Aar, *Pompeius* indtog *Jerusalem.*

|US:489Marcus Tullius *Cicero*, den dybeste Tænker og den største Taler i Rom, hvor Man aldrig kom videre i Philosophien end til at tvivle om Alt undtagen om sin egen Ufeilbarhed, og kaldte det Veltalenhedens Mester-Stykke at kildre Øret og bestikke Dommeren, eller dog at kunne mesterlig snerte, sminke og sværte hvad det skulde være; denne Ridder-Søn fra *Arpino,* som den gamle Adel kaldte *nybagt* (novus homo) og de indfødte Romere *Indsidderen* (inquilinus), havde vel ondt ved at stige, hvor Ærens Vei løb mellem Odd og Egge, der var ham, som de fleste Jurister, modbydelige Ting men dog blev han engang *Borge-Mester,* deels fordi det efter *Syllas* Tid just ei havde stort at betyde, og deels fordi han var gode Venner med *Pompeius,* hvis Parti stod i Fare under hans Fraværelse. Hovedet for det modsatte Parti var egenlig *Marcus Crassus,* den Romerske Krøsus; men han havde formeget at tabe til at vove Stort, saa det var den snedige, forvovne, forgiældede og ilde berygtede Lucius *Catilina*, der tiltrak sig Alles Opmærksomhed, som gaaende frugtsommelig med voldsomme Planer til Omstyrtning af den nærværende Tingenes Orden, før *Pompeius* kom tilbage med sin Krigs-Hær. *Catilina* var af gammel Adel, havde |A:617raset under *Sylla,* og gjorde sig sikkert Haab om Consulatet, da den berømte Advocat, af ringe Herkomst og kun bevæbnet med Spydigheder, blev ham foretrukket, saa, omgivet som han var af alle de mest udsvævende og fortvivlede Junkere i Byen, tvivlede Ingen

om, der jo var Fare for *Ciceros* Liv og for de Fleste, hvis Magt eller Gods var værd at misunde, men *Beviser* manglede, og selv det, at *Catilina,* efter i Raadet at være hudflettet af *Cicero,* forlod Byen og bragde en Hær paa Benene, beviste egenlig dog ikke andet, end at han vilde tage sig selv til Rette, hvad under en Revolution hører til "Dagens Orden." Ikke desmindre lod *Cicero* strax, da han var borte, Endeel af hans gode Venner, selv Over-Dommeren *Lentulus,* fængsle og paa en meget rimelig men dog, borgerlig og juridisk talt, *løs* Angivelse, erklære for Misdædere, der havde sammenrottet sig for at myrde ham og stikke Ild paa Byen, og mærkeligt er det immer, hvad *Sallust* melder, at uagtet Raadet udlovede Belønninger derfor, indfandt sig dog ingen Vidner, ei heller forlodes *Catilina* af en eneste Tilhænger. Under disse Omstændigheder kom det paa Bane i Raadet, hvad Man skulde giøre ved de Fængslede, og her møde vi, foruden *Cicero,* som var Anklager, to mærkelige Mænd, som førde det store Ord: den yngre *Cato* |US:490nemlig, der i tredie Ledd nedstammede fra den gamle Politi-Mester, og *Julius Cæsar,* som snart skulde raade ene og var ikke umistænkt for at være hemmelig i Led-Tog med *Catilina*. Naar Man imidlertid er saa upartisk, som det er nemt at være mellem *Romere,* skal Man ikke kunne nægte, at *Cæsar* talede som en gammel betænksom Raads-Herre, i det han paastod, at Ingens Brøde kunde være saa vis og ingen Fare saa stor, at Man jo, ved uden Beviis at dømme Folk fra Livet, gav et slet og yderst farligt Exempel, medens *Cato,* der formanede Fædrene til, af Frygt for deres eget Liv og Gods, at fælde Døds-Dom **|A:618**over de Anklagede, aabenbar spillede Tyrannens Rolle, der, som *Cæsar* meget rigtig anmærkede, gierne begynder sin "korte Proces" med Folk, som den offenlige Mening har fordømt, for siden at bruge den mod Alt hvad der er ham i Veien. Dog, *Catos* Ord fik Magt, *Cicero* lod Stymperne kvæle i Stilhed og havde den Triumph, derfor saavel i Raadet som paa Gader og Stræder, at løftes til Skyerne, som Fædrene-Landets Fader og Frelser, lutter Ting, der under en Revolution er paa sit Sted, men som kloge Folk dog neppe to, end sige henved totusinde Aar efter skulde holde Lov-Tale over; thi havde *Retten* og *Friheden* ikke bedre Venner i Rom, end dem der fældte Døds-Domme efter eget Tykke og for en Sikkerheds Skyld, da var alle Tyrannerne der, som kun gjorde det Samme, jo lovlig undskyldte, og den Stat, hvis Undergang *Cicero* og *Cato* begræd, var da enten deres egen og deres gode Venners *Stilling* eller en tom Skygge. Efter alt at dømme, var der for Øieblikket heller ikke mindste Fare paa Færde for det *Pompeianske* Parti, uden den, som udmærkede Enkelt-Mænd altid staae i forstyrrede Tider; thi ikke en Haand løftede sig i Byen for de Henrettede, medens Alt forenede sig *mod Catilina,* som maatte vove et Slag ved *Pistoja* (Pistoria) i *Toskana* mod en overlegen Magt og havde i det Mindste hverken Skam af sin Død eller af sit Mandskab, thi ligesaa eenstemmig som

Historie-Skriverne fordømme ham, ligesaa eenstemmig vidne de, at han laae midt imellem Fienderne, og næsten alle hans Følge-Svende laae paa deres Plads, slet Ingen med Ryg-Saar[694]. Slutningen bliver da, at vel var *Catilina* og hans Bande efter Samtidens Dom, afskyelige Folk, medens *Cicero* og *Cato* derimod var redelige Mænd; men at deels vedkommer Folks Hjerte-Lag os ligesaalidt i *Stats-Historien* som |A:619paa no|US:491gen verdslig Dom-Stol, og deels maae skikkelige Folk paa ingen Maade "giøre Skarn Uret," thi da er det "Gien-Giældelsens Ret," naar det gaaer dem selv ilde. Saa smukt som det derfor var sagt af *Cicero* til *Catilina,* at der burde være en Muur imellem dem, af hvem den Ene vilde styre med Ord og den Anden med Sværd-Slag, saa galt var det derimod gjort, selv at nedrive denne Muur, ved at lægge voldsom Haand paa dem, der endnu havde Loven for sig.

Dog, det er, som sagt, kun for den lærde Verdens og de urimelige, for det Borgerlige Selskab farlige Lov-Talers Skyld, vi her sige meer om den Catilinariske Sammen-Rottelse, end at en Saadan under *Pompeius* Fraværelse havde fundet Sted og var dæmpet paa en Maade, der kastede Olie i Ilden og beviiste, at Man i Rom trængde høit til en *Enevolds-Herre* og en staaende Armee, der kunde holde alle Partier i Tømme og frelse dem der vilde have Fred fra den daglige Frygt og Fare, hvori de alene burde svæve, der beilede til Jern-Septeret.

Vi vende os derfor nu strax til det berømte Kløver-Blad eller Tre-Hjørningen (triceps): *Pompeius, Cæsar* og *Crassus,* som vi vel ikke kan skiænke nær al den Opmærksomhed, der blev dem til Deel, saalænge alle Roms Høvdinger og Classiske Skribenter gjaldt for Hoved-Personer i Verdens-Historien, men som dog baade har en egen universal-historisk Side, og udgiøre, med *Cicero, Cato, Lucul* og mange Andre, en Romersk Menneske-Alder, Man i Verdens-Historien maatte ændse, selv naar Man havde den Fornøielse at kunne pege paa en anden Hoved-Stad, hvor Kræfterne ikke var mindre, men anvendtes bedre og hvor Dannelsen var ligesaa kiendelig men anderledes ægte. *Græskheden* havde nu i Rom vundet en glimrende Seier, som de Gamle meget rigtig fandt udraabt af *Ciceros* og *Cæsars* Lærer, *Apollonios Molon* fra *Rhodos,* da han blev den *første* |A:620Fremmede, som det tillodes at træde frem for *Raadet* uden Tolk og tale paa sit *Moders-Maal,* og at den strakde sig til Meer end Sproget, see vi vel bedst deraf, at *Pompeius* og *Cæsar,* der i mange Henseender svare til *Sylla* og *Marius,* kappedes dog, naar Omstændighederne tillod det, med hinanden i *Mildhed,* som deres Formænd i *Grumhed,* saa det maa ikke skrives blot paa Tilfældets men ogsaa paa Tidens Regning, at Grækernes store Beundrer og Videnskabernes ivrige Dyrker *(Cicero)* kom nu en |US:492Menneske-Alder senere fra samme By, som han *(Marius),* der kaldtes "deres *eneste* berømte Foragter[695]."

Det var *Cæsar,* som, da han vilde være Borge-Mester, forligde sig med *Pompeius* og ham med *Crassus,* og hvad der bevægede Pompeius til at indgaae denne mistænkelige Forbindelse, der skildte ham ved de Bedres Tillid og blev hans Undergang, var den urimelige Haardnakkenhed, hvormed Raadet, stemt af *Cato* og *Lucul,* vægrede sig ved at bekræfte hans Asiatiske Anordninger[696]. Fra dette Øieblik af var *Pompeius* imidlertid kun et Værktøi for Andre og da især for *Cæsar* og den meer end pøbelagtige Tribun *Clodius,* saa han træder selv kun atter frem paa den store Skue-Plads for at falde, og det endda saa ynkelig, at vi slet ikke kiende ham igien, men maae, for at hitte Rede i ham, besinde os paa, at det havde aldrig hængt rigtigt sammen med den *Romerske* Tapperhed og Selv-Opoffrelse. Det var nemlig alt fra første Færd hos Mængden kun en Vane, som den uophørlige Krig og strænge Krigs-Tugt holdt vedlige, og den *Begeistring* for *Tyranniet,* der havde udmærket de høiere Begavede, maatte nødvendig bortfalde, naar det ikke længer var "Rom" men sig selv, Enkelt-Manden vilde giøre til Tyran, da alle *Trælle* og *Tyranner* er af Naturen feige |A:621og laane kun af Frygten et fortvivlet Mod. Ærgierrigheden skulde da nu giøre Alt, men deels er det sædvanlig kun i Ungdommen, Man har Sind til at bringe den store Offere, og deels havde Pompeius tidlig indlagt sig det største Navn, han kunde ønske, saa det var i sin Orden, at han, efter en Deel Aar at have ligget paa den lade Side, blev ligesaa feig som Romer-Hæren altid, naar Krigs-Tugten forfaldt.

Hvad nu *Crassus* angaaer, da er hans universal-historiske Side vel langt fra at være glimrende, men dog er det Parther-Tog, han var Hoved-Mand for, uforglemmeligt, ikke blot som det Første i sit Slags, men som en glædelig Mindelse om, at Roms Magt og Lykke var dog ikke grændseløs. Dyngen af Romer-Lig mellem *Euphrat* og *Tigris,* som *Crassus* skylder sin Navnkundighed, staaer nemlig for os som en blodrød *Pyramide* af Menneske-Kiød og Been, med et *Borgemester-Hoved* paa Toppen, der ei trænger til nogen Indskrift, for at kundgiøre, baade af hvad Art den Romerske Storhed var og hvad Ende den omsider skulde faae, og det er yderst mærkeligt, at noget Sligt har ahnet selv Folk i Rom paa samme |US:493Tid. Plutark fortæller nemlig, at da Tribunen *Atteius* forgiæves havde stræbt at hindre *Crassus* fra det ligesaa hovedløse som uretfærdige Tog mod Partherne, da stillede han sig i Porten, og lyste under en egen Slags Offring saaledes Forbandelse over ham, at han, hvad *Plutark* ei kan noksom laste, høitidelig overgav *Rom* i de hevnende Guders og Furiernes Vold[697].

Havde vi *Polybs* Værk fuldstændigt, vilde vi sikkert vide ordenlig Beskeed med Stiftelsen af det *Parthiske Rige*; thi hans Efterretning om begge Antioch den Stores Tog i Øster-Leden viser, at han baade havde Øie derpaa og Kundskab derom; men nu skimte vi hos ham kun Rigets Stifter *Arsakes* paa Flugten for den mægtige

Syrer-|A:622Konge[698], og hvad Lid vi kan slaae til *Trogus* eller *Justinus,* som skulde raade Bod paa vort Savn, see vi kun alt for godt deraf, at han lader *Arsakes* slaaes tappert med *Antiochos* og allerede være den Anden paa Thronen[699]. Til Lykke er det imidlertid det Vigtigste, hvad *Polyb* forvisser os om, at de Syriske Kongers Magt endnu under Antioch udstrakde sig endog til *Baktrien* (Balk) og *Indiens* Grændser, og at *Medien,* der blev det Parthiske Riges Middel-Punkt, var fra *Alexanders* Tid blevet rig paa Græske Stæder[700], thi deraf følger at det Parthiske Rige var nu i sin blomstrende Ungdom og havde *Grækerne* at takke for hvad Dannelse der fandtes, og da *Parthernes* eneste universal-historiske Side er Grændsen, de satte for Romernes Erobringer i Østen, saa er nøiere Oplysning, skiøndt den maatte findes ønskelig, dog ikke uundværlig. Endnu før den Mithridatiske Krigs Udbrud var Partherne blevet opmærksomme paa Romerne og skikkede et Gesandtskab til *Sylla,* da han var første Gang i Asien, for at see Leiligheden an[701], og de havde aldrig siden givet Romerne mindste Anledning til Misfornøielse, med mindre den skulde søges deri, at de ikke bad om Forlov til at gaae under Aaget. Da *Lucul* i Krigen med Armener-Kongen nærmede sig deres Ene-Mærker, sluttede de Forbund med ham, og skiøndt han, under Paaskud af at de ikke meende det ærlig, havde isinde at hjemsøge dem, gav Mytteriet i hans Hær ham dog Andet at tage vare, og med *Pompeius* havde de ei andet at skaffe, end at foreslaae ham *Eu|US:494phrat* til Grændse-Linie, og faae til |A:623Svar, at med Grændserne skulde han nok selv "ramme det Rette"[702].

Hvad der nu egenlig bevægede den *Romerske Krøsus* til at friste Lykken mod *Partherne,* er endnu vanskeligere at fatte, end hvad der bevægede den *Lydiske* til det Samme mod *Perserne;* thi hverken havde han noget Orakel-Svar derom, uden det af Tribunen *Atteius,* der ikke kunde kaldes tvetydigt, ikke heller klinger det rimeligt, at det var alle de gode Sager, *Lucul* bragde hjem fra Øster-Leden, der lokkede den gamle Gnier til at gaae i Feldten; men dog siger *Plutark* udtrykkelig det var Grunden[703], og han har udentvivl Ret. Det var nemlig saa langt fra at *Crassus* sværmede for Laurbær, at han selv i sin Ungdom maatte høre ilde af Sylla for sin Feighed, og den Romerske Ulve-Natur yttrede sig kun hos ham i den umættelige Graadighed paa Gods og Penge, der kun voxde ved det "Røver-Kiøb" han fik paa Auctionerne over de Fredløses Gods i Syllas Tid, og ved Alt hvad der gjorde ham saa rig, at da han havde tiendet til Hercules og brødfødt hele Roms Almue i tre Maaneder, var han endnu Mand paa 70000 Talenter[704].

Det maa have været et af Aarene i den 180de Olympiade at Borge-Mester *Crassus* fik *Syrien* til sin Provinds, plyndrede Templet i *Jerusalem*, lod sig lede af en *Araber* i Mesopotamien, til han, omringet af Partherne paa den vilde Hede, mistede sin kiække

Søn og hardtad hele sin Krigs-Hær og lod sig endelig af Parther-Høvdingen *Surena* lokke eller af sine opsætsige Soldater drive til et Møde, der kostede ham Livet[705]. *Plutark* har fundet det mærkeligt, at denne *Crassiske* Tragedie kom til at slutte med |A:624ligesaadant et lystigt Efter-Spil, som Man i *Rom* pleiede at opføre til Afvexling, lige ovenpaa Tragedierne, og det er virkelig i flere end een Henseende værdt at vide. Parther-Kongen *Herodes* (Orodes) var i *Armenien,* hvor han, efter et Slag havde forligt sig og gjort Svogerskab med Kong *Artauasdes,* som var en heel *Græker,* og da *Herodes* ogsaa kunde lidt Græsk, sad de just og morede dem ved Opførelsen af Euripids "*Bachantinder*" da *Pomaxæthres* kom og lagde Hovedet af *Crassus* for sin Herres Fødder. |US:495Skuespilleren *Jason* fra Tralle tog da Hovedet og sagde, som Bachantinden i Stykket, der kommer med Hovedet af Pentheus:

Hjorten, I see her,
Deilig Døden værd,
Bedte vi med Held
Paa det høie Fjeld!

Det Indfald blev naturligviis beklappet, men saa under Vexel-Sangen:

Hvem var Bane-Manden?
Jeg, og ingen Anden;

fløi *Pomaxæthres* til og vilde snappe Hovedet fra *Jason,* da han syndes, det var hans Ære for nær, at en Anden broutede af hvad han havde gjort[706]. Det morede naturligviis Selskabet dobbelt, og skiøndt det Hele ikke røber den fineste Smag, er det dog allerede meer end Man skulde ventet, at *Parther* og *Armener* fandt Smag i en Græsk Tragedie, og Alting passer saa besynderlig, at Skæbnens poetiske Finger er umiskiendelig.

Baade medens dette skedte og henved en halvsnees Aar, tumlede *Julius Cæsar* sig med *Galler* og *Germaner,* og det var ikke blot *Roms* hele Opmærksomhed, han ved sine Bedrifter søgde at fængsle, det var aabenbar ogsaa |A:625Vores; thi han beskrev det smukt udførlig selv, hvordan han af *tre Millioner* Mennesker han havde for sin Haand, slog den Ene ihjel og tog den Anden til Fange[707]; men at han ikke døde af Kiedsommelighed mellem Barbarerne, kom dog aabenbar kun af, at han havde en egen Hensigt med de Tropper han øvede, de Penge han sankede og de Galler, han afrettede, som vi ikke kan dele med ham, og det er derfor naturligt, at vi helst springe over det Hele. I *Rom* var det en anden Sag, thi der, hvor Man ene kaldte den en rigtig *Keiser* (imperator), der havde slaaet titusind Mennesker ihjel, maatte

Cæsar, naar han havde slagtet en Million, i det mindste agtes værdig til et *hundredaarigt* Keiser-Dømme, der ogsaa virkelig blev Slægten som opkaldtes efter ham (den Juliske) til Deel; men vi, som ikke har mindste Grund til at give Keiseren meer end Keiserens er, maae lade *Cæsar* i *Gallien* nøies med den Ære han nød i Rom og i "den *Latinske Skole*." Det er imidlertid ret mærkeligt at *Cæsar,* ved at gaae over *Rhinen* og ved at giæste *Britan*|US:496*nien,* bereiste det Romerske Riges *Europæiske Grændser,* paa samme Tid som *Crassus* satte det sine *Asiatiske;* og skiøndt hans Galliske og Germaniske Seire kun spaaede Menneske-Slægten og Norden ilde, maae vi dog nok indrømme, de var nødvendige, naar Romer-Riget ikke *for tidlig* skulde overvældes af Barbarerne.

Aarsagen til den saakaldte Borger-Krig mellem *Cæsar* og *Pompeius* var nu vel egenlig, at han der havde samlet friske Laurbær, mens den Andens visnede, vilde deraf drage den størst muelige Fordeel, men dertil fattedes han dog heller ingenlunde Anledning; thi "Fædrene" hadede ham af Hjertens Grund, som en Lov-Taler af *Marius,* en Smigrer for Almuen og en aabenbar Foragter af "Raadet," og de indbildte |A:626sig i den anderledes artige og handelige *Pompeius* at have et Skjold, bag hvilket de trygt kunde drille og trodse Pøbel-Helten. De befalede ham derfor at nedlægge sin Post som Befalings-Mand i Gallien paa begge Sider af Alperne, før hans Tid endnu var omme, og han behøvede da blot at bestikke Almue-Tribunen *Curio* og giennem ham forlange den samme Selv-Fornægtelse af *Pompeius,* saa kunde han rolig giøre de billigste Tilbud, uden Frygt for at tages paa Ordet. Da Raadet nu herved nødtes til at rykke ud med Sproget, at *Pompeius* skulde være Alt og *Cæsar* slet Intet betroet, da fandt han naturligviis, som han selv, ved Overgangen af den lille Flod *Rubicon,* sagde, at "Lodden var kastet" og rykkede ind i Italien, hvor Man, tilgavns forblindet, kun var beredt paa at modtage ham *vaabenløs*. Saasnart Man derfor i *Rom* fik Tidende om at *Cæsar* havde taget Rimini (Ariminum), og vaagnede derved af den søde Drøm om hans Angest for *Pompeius,* da gjorde "*Fædrene*" strax den sørgelige Opdagelse at deres Angest for *Cæsar* var grændseløs, og at *Pompeius* ei vidste nærmere Raad end udenfor Italien. Med denne deres Helt i Spidsen flygtede de da ufortøvet fra *Rom* til *Brindisi* og derfra til *Durazzo,* og denne Flugt har virkelig en universal-historisk Side, da det *Romerske Raad* (Senatet) herved i Fortvivlelse gav Roret op til Spot for Vind og Vove eller til hvem der fandt hos sig det Mod, de manglede[708]. Vist nok haabede baade de og *Pompeius,* at naar de blot fik Stunder til at samle en talrig Krigs-Hær i Grækenland, da var Spillet vundet og Triumphen vis, men det var netop denne Indbildning, der |US:497havde skuffet alle Kongerne, som maatte gaae under Aaget, og over *Rom* kunde i alt Fald vel en Feldt-Herre men aldrig *Raadet,* som var dens "Liv og Sjæl" triumphere. Enten maatte altsaa nu Rom

og Italien |A:627ophøre at være Verdens-Rigets Middel-Punkt, eller Raadet, som ei meer turde staae Last og Brast med Byen, maatte faae en Herre over sig, som turde det, altsaa en Anden end *Pompeius*.

Cæsar viiste ogsaa, han var Manden, thi han gav sig Stunder ei blot til at ordne *Italiens* Anliggender, men ogsaa til at rense *Spanien, Sicilien* og *Sardinien* fra *Pompeianer,* og endda overraskede han *Pompeius,* der ikke havde gjort Regning paa et Vinter-Feldt-Tog. At *Cæsars* Overgang til *Epiros,* uden Vaaben-Plads og saagodt som uden Levnets-Midler, var et Vove-Stykke, skal heller Ingen nægte, men det hørde jo netop til Romernes Børne-Lærdom at "hvo Intet vover, han Intet vinder" og Udfaldet viiste her som allevegne, at Man i Krig heller maa fattes alt Andet end Mod og Mands-Hjerte. Derved alene seirede nemlig *Cæsar* over en Mangel, som Man troede var hans visse Undergang, over et Nederlag, der kunde blevet det, naar Pompeius turde vovet Noget, og over en i alle andre Henseender vidt overlegen Styrke. Ved *Pharsal* (ei langt fra Larissa) i *Thessalien* stod det afgiørende Slag, om hvis Enkeltheder Beretningerne vel lyde meget forskiellig, men om hvis Udfald, som er Hoved-Sagen, der aldrig kunde være to Meninger, især da *Pompeius,* saasnart hans Folk kom i Knibe, krøb i Skjul, og saasnart *Cæsar* begyndte at storme Leiren, flygtede forklædt, og det ei engang til sin Flaade ved *Korfu,* eller sin Hær i *Nord-Afrika,* men ællevild til *Ægypten,* hvor det i et heelt Aarhundrede havde været daglig Vane at modtage lykkelige Fiender med aabne Arme og støde ulykkelige Venner Dolken i Brystet. I det Kabinets-Raad *Ptolomæos* holdt, da Pompeius fra Rheden ved Pelusium, meldte ham sin Ankomst, beviiste da den umyndige Konges Lærer i Tale-Konsten, *Theodot* fra Samos |A:628eller fra Chios, soleklart, at tog Man godt imod ham, blev *Cæsar* vreed og viiste Man ham bort, fik Man Begges Vrede, saa der var ikke andet for at giøre, end at tage Livet af ham, thi det var Vand paa Cæsars Mølle og "den Gaas, Hovedet er af, kiækker aldrig meer." Man fik desaarsag en Romersk Rømnings-Mand til at giennembore *Pompeius* den Store bag fra, da Man satte ham i Land, huggede saa Hovedet af ham og smeed Kroppen paa Strand-Bredden, hvor En af hans frigivne Slaver, og En af hans gamle aftakkede Soldater, |US:498som hændelsesviis kom til, med Møie fandt Vedd til et Baal for ham, der havde triumpheret over tre Verdens-Dele, og hvor Man, efter *Alexandrineren* Appians Beretning, satte ham et lille Minde med den Indskrift:

Høie-Lofte maatte han ombytte
Med en snever Hytte[709]!

Det var, siger *Plutark,* tretten Aar efter sin Asiatiske Triumph (altsaa midt i den 182de Olympiade) *Pompeius* faldt, og nu besteg

da *Cæsar* Verdens-Thronen, skiøndt den ravede under ham, ikke fordi *Pompeianerne* var frygtelige med den store Flaade og med *Ponteren* Pharnaces, *Numideren* Juba og andre oprørske Slaver, som de stolede paa, men fordi hans egne Tropper gjorde sig ud til Beens og vilde nøde ham til at kiøbe deres Tjeneste i dyre Domme. Derved fik han imidlertid ret Leilighed til at vise, han var skabt til at byde; thi mod alle sine Venners Raad gik han midt ind imellem de Opsætsige paa *Mars-Marken* i Rom, besteg Taler-Stolen og spurgde, hvad de forlangde? Allerede dette uventede Spørgsmaal forvirrede dem, saa de raabde blot: de vilde aftakkes! Velan, sagde *Cæsar,* I er *aftakkede,* men desuagtet skal I faae hvad jeg har lovet jer, naar jeg triumpherer med andre Folk! Dermed taug |A:629han og de stod Alle som forstenede, indtil hans Venner besvor ham dog at bryde den frygtelige Taushed med et ordenligt Farvel. Cæsar tog da ogsaa Ordet paa Ny, men havde neppe sagt "*Borgere*" (Qviriter), hvorved de tiltaldes som "Aftakkede," før de sønderknuste skreg, Alle med een Mund, at de fortrød hvad de havde gjort og bad bare om at blive i hans Tjeneste; og da han, istedenfor at svare, gik ned af Taler-Stolen, da skreg de endnu høiere, at han skulde blive og straffe Misdæderne. Han stod nu et Øieblik stille og besteg saa atter Taler-Stolen med de Ord: nei, jeg vil Ingen straffe, men at den "tiende Legion," som jeg altid foretrak, har Deel i Ustyret, det smerter mig saa dybt, at *den* kan jeg ikke beholde. Imidlertid, ogsaa *den* skal faae hvad jeg har lovet, saasnart jeg kommer fra *Afrika,* og naar Krigen er endt, skal I alle faae Jord, ikke Rov og Ran, til evig Splid, som *Syllas* Følge-Svende, men Statens og mit eget Jorde-Gods, og slaaer det ikke til, da Resten kiøbt for rede Penge! Svaret var en almindelig Ju|US:499bel, undtagen af den *tiende Legion,* som følde sig tilintetgjort ved at forskydes af *Cæsar* og bad ydmygelig, at han heller vilde tage Tiende af dem til Galgen (decimere dem) efter Fædrenes Skik! Dermed var *Cæsar* fornøiet, tog dem Alle til Naade og gik til *Afrika,* hvor *Cato* var, og hvor han altsaa maatte vente den kraftigste Modstand[710].

Optrinet paa Mars-Marken, for hvis Beskrivelse vi maae takke *Appian,* er os imidlertid langt vigtigere end Togene baade til *Afrika* og til *Spanien,* thi hvor haardnakkede end Slagene kan have været, og hvormegen Umage det end skal have kostet *Cæsar* at sætte Mod i sine Legioner, saa gik det dog rask, uden at *Cæsar* mødte en eneste Mand, der kunde nævnes som hans Med-Beiler til Over-Herredømmet. *Cato* den Yngre, hvem vi, til Forskiel fra Politi-Mesteren |A:630fra hvem han nedstammede, kan kalde "Addisons Cato," var alligevel en mærkelig Mand, hvem *Nero* vel kan giøre Til-Navnet "den sidste Romer" stridigt, men som virkelig var den sidste *Kæmpe-Natur,* der viiste sig begeistret for den store Idee, at hele Verden skulde lade sig beherske af Rom og Rom igien af Raadet og han var En af de faa Raads-Herrer, som vilde der skulde herskes

med *Retfærdighed.* Derfor holdt han endnu, da *Cæsar* kom til *Afrika,* Raad i *Utika* med *Trehundrede,* som han kaldte "Senatet," medens en *Scipio,* Pompeis sidste *Sviger-Fader,* var Feldt-Herre, men saasnart Scipio var slaaet, turde naturligviis det Raad der flygtede fra Rom endnu mindre holde Stand i *Utika,* saa Alt hvad *Cato,* efterat have besørget dem om Bord kunde gjøre, var at redde sig selv paa en Maade, han fandt sit Liv og sin Stilling værdig. Utikenserne tilbød sig nu vel at gaae i Forbøn for ham hos *Cæsar,* thi han var virkelig en høist agtværdig Mand, men dertil svarede han kun med et Smil: nei, jeg er selv kiendt med *Cæsar,* læste derpaa *Platos* Skrift om Udødeligheden og giennemborede sig derpaa selv med sit Sværd, men da han med alt sit Mod altid havde været bange for at see *Borger-Blod,* og havde altsaa ingen Øvelse kunnet faae i at bruge Sværdet, gjorde han det saa keitet, at han fik en seen og smertelig Død. Sligt var det imidlertid Synd at lægge ham til Last, og naar Man har smidt denne ædle Mand mellem "feige, ugudelige Selv-Mordere," hvis blinde Hedenskab knap kunde undskylde dem, da har Man kun derved viist, Man hverken havde et christeligt eller hedensk Begreb om den himmelvide |US:500Forskiel mellem en Misdæders Selv-Mord, hvorved han vil undflye sin forskyldte Straf og Skiændsel, og Ædlingens fortvivlede Udvei, der ei kan overleve det Eneste, han med Æren levede for, og ei synes, han kan komme til at døe værdig, uden for sin egen Haand. Jeg misunder dig din Død, sagde Cæsar, da du der|A:631ved har berøvet mig den Ære at skiænke dig Livet, og det er ikke engang let for os at sige, hvad *en Cato* skulde gjort med sit Liv, naar *Cæsar* havde skiænket ham det[711]. Vel er det klart nok, at *Cato* sværmede for et Luft-Castel, thi aldrig havde Raadet, efter hans eget Skiøn, været længere fra at øve et *retfærdigt* Herredømme, og hvor bagvendt han selv, der vilde reformere Staten, tog paa Roret, havde hans aabenbare *Lov-Brud* under de *Catilinariske* Uroligheder tilstrækkelig viist, men da han først havde havt det Uheld at leve for et luftigt Ideal, vilde han dog været alt for ulykkelig, hvis han ei havde havt Mod til at døe for det.

Dette see vi ret paa stakkels *Cicero,* som vel var flygtet med *Pompeius,* men havde slet ikke Mod til at holde Stand med *Cato,* saa strax efter Slaget ved *Pharsal* listede han sig tilbage til *Italien,* hvor *Cæsar,* som vidste at skatte hvad han selv var: en dygtig Vidskabs-Mand og god Taler, og som længe havde vidst, at *Cicero,* sig selv overladt, var om ikke uskyldig, saa dog uskadelig, han ei blot benaadede men udmærkede *Tullius.* Dette havde været i sin Orden og vilde paa ingen Maade, skiøndt det kun gjorde *Cæsar* Ære, gjort *Cicero* Skam, naar ikke dette Rør havde havt den store Svaghed at ville giælde for en Friheds-Støtte, men som *Catos* Med-Beiler klædte det ham unægtelig kun slet at tigge, at takke og at smigre Enevolds-Herren for sit Liv, og som en ædel Mand klædte det ham

endnu værre, da den Høimodige paa den nederdrægtigste Maade var styrtet, at trampe paa hans Grav, saa det var intet Under, at *Antonius* bestemde og *Octavius* solgde ham til det ynkelige Endeligt, han fik: at myrdes som en fredløs Flygtning paa sin Sotte-Seng[712].

|A:632Herved mindes vi om *Cæsars* Mord og om det andet Kløver-Blad, der naturligviis var slettere end det Første, men hvis Kron-Skud, *Cæsars* Frænde, dog var klogere paa Verden og blev den meget gavnligere end han, hvorfor *Keiser Augustus* da ogsaa til Verdens Ende vil være et Hoved-Navn i Universal-|US:501Historien, medens *Cæsar* vil jo længere jo mere komme til at staae ved en Side i Mars-Templet blandt de Romerske Huus-Guder, hvor han ogsaa ret egenlig har hjemme, da han baade udregnede sin Herkomst fra *Venus* og *Æneas,* og blev formelig forgudet som Roms ny Skyts-Aand, eller Romulus den Anden. Da *Cæsar* imidlertid, som "*Keiser-Faderen*" er ligesaa uadskillelig fra *August* og hans Efter-Følgere, som Qvirinus fra Qviriterne, da fremdeles begge disse store Tyran-Kuld, *Qviriterne* saavelsom *Keiserne,* viiste *hele Verden,* hvor sandt det er at "hver Djævel regierer sin Tid," og da endelig *Shakspear* har gjort "*Julius Cæsar*" til et udødeligt Navn i Literaturens Universal-Historie; saa nødes vi vel til endnu at dvæle et Øieblik ved hans Død og Efter-Mæle.

Da *Cæsar,* efter Slaget ved *Pharsal,* med nogle Pære-Skuder gik over til Asien for at lede om *Pompeius,* stødte han underveis paa *halvfjerdsindstyve* af hans Krigs-Skibe, hvormed *Cassius,* berømt fra det Parthiske Tog, da han reddede Hærens Levninger, styrede samme Vei for at ophidse *Mithridats* Søn imod Rom; men langt fra at turde angribe *Cæsar,* ansaae *Cassius* sig for tabt, strøg paa Timen og bad om Naade, som han da ogsaa fik for Krigs-Skibene, der i Cæsars Øine var langt mere værd[713]. Denne *Cassius,* der, efter Alles Vidnesbyrd, ingenlunde hadede Tyranniet, men elskede det tvertimod for høit til at unde nogen Anden end sig selv Magt til at øve det, ham var det nu, der stiftede den lumpne Sammen-Rottelse mod *Cæ*|A:633*sar,* der, som *Fyrste,* kun havde den Feil at ville herske med Sværdet uden at lade det raade; thi paa Sværdet klappede og pukkede han idelig, men lod det blive i Skeden, hvad paa een Gang maatte opirre de Stolte og opmuntre de Feige. Kort sagt: *Cæsar* var, som alle hans Samtidige indrømmede, en god General og den ædleste Mand i sin Kreds, men han var baade en daarlig Tyran og en slet Regne-Mester, som meende, Man, uden at staae i Spidsen for en god Krigs-Hær, kan tage Verden med en Trumf, eller at Man kan vente samme Lydighed af "de Aftakkede," Man overvælder med Gods og Ære, som af de Nyhvervede, Man fører til Seier og Bytte. Da det *Romerske Raad* (Senatet) havde opgivet *Rom* og siden opløst sig selv, saa *Cæsar* fandt Verdens-Thronen tom, da skulde han aabenbar enten selv have sat sig paa

den, omringet af en tilstrækkelig Liv-Vagt, eller han skulde overladt den til |US:502en Anden, men nu blev han staaende paa Halv-Veien, aftakkede sin Magts eneste Støtter, skabde et nyt Raad, der skulde have Skyggen af al det Forriges Magt, og overlod det til Sammes Med-Lemmer, om de vilde sætte ham paa Thronen eller lægge ham i Graven. Derom kunde de imidlertid ikke blive enige, og *Cassius,* som for ramme Alvor vilde det Værste, seirede lettelig over *Antonius,* der vilde Alting kun for Løier! Vel er nemlig den gustne Misundelse og skumle Blod-Tørst langt fra at være enten opmuntrende eller tillokkende, men begge Dele er det ædle Sværmeri hos aabne Unger-Svende, og *Cassius* bemægtigede sig derfor klogelig sin Svoger, Syster-Sønnen ad *Cato,* Marcus Brutus, som sværmede for sin Mor-Broders strænge Retfærdighed og for "Platos Republik," hvortil uheldigviis endnu kom, at tjenstagtige Aander førde hans Slægt-Register op til Roms første *Borge-Mester, Junius Brutus,* som ikke alene fordrev *Konge-Slægten,* men lod sine egne Sønner henrette fordi de viiste sig den hengivne. *Brutus* |**A:634**havde vel været med ved *Pharsal* paa *Pompeis* Side, fordi *Cato* sagde, det var den Bedste eller var dog af to onde Ting den Mindste, men virksom Deel havde han ikke taget i Kampen, deels fordi han skyede *Pompeius,* som sin Faders Bane-Mand, og deels fordi Pennen naturligviis passede langt bedre i den "*Platoniske Republikaners*" Haand end Sværdet, saa det Udtog af *Polyb*, han sad og ilede med endnu Aftenen før Slaget ved Pharsal, har sikkert været mere værdt end hans Bedrifter Dagen efter, hvorom Historien ogsaa tier, uden forsaavidt Man hører, at da *Cæsar* stormede Leiren, listede han sig ud ad en Bag-Port og undslap til *Larissa,* hvorfra han strax *skrev* et kiønt Brev til *Cæsar,* som ikke blot tog ham til Naade, men behandlede ham som en forloren Søn, der trængde til at trøstes over sine Gienvordigheder. Desuagtet tjende *Brutus* ikke blot *Cassius* til Lokke-Mad og Skalke-Skjul under Forberedelserne, men blottede selv sin Dolk mod *Cæsar,* som, da han saae *Brutus* iblandt *Snig-Morderne,* tilhyllede sit Ansigt og lod sig taalmodig slagte ved *Pompeis* Billed-Støtte, hvilken hans Smigrere havde omstyrtet men han selv reist op igien[714]. Dette er maaske her for megen Tale om et *Nidings-Værk,* der næsten udelukkende hører til *Roms* Historie, men paa en Tid, da *Cassius* har mange Brødre, vilde langt større Udskeielser være forsvarlige, |US:503naar de kunde tjene en sværmende Ungdom til Advarsel mod de gamle Ræve, der lokke dem til Udaad med glimrende Bobler, og male dem gierne, blandt Andet, en "*Brutus*" paa fri Haand, som det følgeværdigste Mønster i hele Verdens-Historien.

Forvirringen i Rom efter det oprørende Snig-Mord maatte være saameget større, som *Raadet,* med al sin Tilbøielighed til at erklære *Cæsar* for en Tyran, alle hans Anordninger for døde og magtesløse og hans Mordere for *Sta*|***A:635****tens Frelsere,* dog aabenbar *selv,* med

Alt hvad der nu kaldtes Stat, var en *Skabning* af ham, der ei kunde tilintetgiøre hans Værk, uden selv at gaae til Grunde. Dette førde *Antonius* dem ogsaa virkelig til Gemyt, og da *Cæsar,* i den Agt at giøre et stort Tog mod *Partherne* og vende tilbage giennem *Schythien* og *Germanien,* desaarsag havde udnævnt alle dem der i fem Aar skulde beklæde de høieste Værdigheder, vidste *Antonius* ypperlig at kiøle "*Træ-Fædrenes*" Republikanisme, ved ganske tørt at forestille dem, det var en følgelig Sag, at alle Disse maatte nedlægge deres Embeder og opgive deres Udsigter, naar *Cæsars* Regiering skulde erklæres for ulovlig. Hermed afvæbnede han Raadet, som, efterat have bekræftet alle *Cæsars* Anordninger, ei kunde frikiende end sige ophøie men kun *benaade* hans Mordere, og hvordan *Antonius,* i sin Lig-Tale over *Cæsar,* ophidsede Almuen, ved at pege vexelviis paa hans Velgierninger og hans Saar, det skal Man helst læse hos *Shakspear,* hvis Fremstilling er saameget mere træffende, som den Romerske Veltalenhed hos Ingen af de Berømte var mere *theatralsk* end hos *Antonius*[715]. Følgen blev da at *Cæsars* Mordere maatte see til at redde sig med Flugten, og efterat have ravet til alle Sider, maatte Rom lade sig styre af *Antonius, Lepidus* og Cæsars udkaarede Søn *Octavius,* som aabnede deres Regiering med at giøre *Cicero* og Alle, hvem de enten frygtede eller hadede, fredløse. Vel samlede *Cassius* og *Brutus* en talrig Krigs-Hær, hvormed de leverede Antonius og Octavius et Slag ved *Philippi* i Makedonien, men Ulykken var saa kiendelig over dem, at de først af Alt tabde Besindigheden og dræbde sig selv i Fortvivlelse, før der var anden Grund dertil end en ond Samvittighed[716]. Hvad der gjorde *Cæsars* Lig-Begiæn|**A:636**gelse overordenlig glimrende, var da ikke saameget, at hans Beundrere bygde et Tem|US:504pel til ham paa Torvet hvor Man brændte ham, som at hans Bane-Mænd maatte tjene ham til Gladiatorer og dræbde ei engang hinanden men sig selv.

Det maa til Slutning ei forties, at sin Forgudelse i *Almanakken* fortjende *Julius* Cæsar, ved at give hver Olympiade et ordenligt *Skud-Aar*; thi vel optog han denne Rettelse i Tids-Regningen efter *Ægypterne*[717], og vel kan det være et Spørgs-Maal, om Almanakken hører nærmest til Statens eller til Literaturens ilde Romerne kun ti legnet sig alt det Gode, der var ældre i Verden end de, da vilde de derved gjort sig langt mere fortjente af Efter-Slægten, end ved alt det Nyt, de kunde paafinde, og Almanak-Rettelsen vilde i alt Fald høre til Stats-Historien, som Varselet for den *strænge Orden,* de Romerske Keisere unægtelig indførde i hele deres Verden, hvorved Opløsningen af de Borgerlige Selskaber vel ingenlunde blev glædelig, men blev dog, til uberegneligt Gavn og til alle Slægters Forundring, *taalelig*.

Diodor (Brudstykker) XXXI. 4. Plutarks Æmilius og Marius.
663

Appians Borger-Krige I. 7–27. Plutarks Tiberius og Cajus Grachus.
664

Borgemester-Talen i den Jugurthinske Krig hos Sallust. Plutarks Marius.
665

Appians Borger-Krig I. 46.
666

Appians Borger-Krig I. 55–75. Plutarks Marius.
667

Appians Borger-Krig I. 84–97. Plutarks Sylla.
668

Sallusts Jugurthiner-Krig. Plutarks Sylla.
669

Appians Borger-Krig I. 100.
670

Appians Borger-Krig I. 101. Plutarks Sylla.
671

Plutarks Sylla. Appians Borger-Krig I. 105–6.
672

Plutarks Demetrios. Appians Mythridatiske Krig 9.
673

Justin XXXVI. 4. Plutarks Tib. Grachus.
674

Trogus hos Justin XXXVIII. 1–2. Appians Mithridatiske Krig 10–16.
675

Trogus hos Justin XXXVIII. 3.
676

Appians Mithridatiske Krig 17–23.
677

Plutarks Sylla. Appians Mithridatiske Krig 24–30. 41–50.
678

Plutarks Sylla. Appians Mithridatiske Krig 28. 37–39. Athenæos V. 47–53.
679

Plutarks Sylla. Appians Mithridatiske Krig 30–39.
680

Plutarks Sylla. Appians Mithridatiske Krig 54–58.
681

Plutarks Sylla.
682

Plutarks Pompeius og Sertorius. Appians Borger-Krig 107–15.
683

Plutarks Cato hin Gamle.

684

Diodor (Brudstykker) XXXIV. 2–14. XXXVI. 1.

685

Appians Borger-Krig I. 116–20.

686

Plutarks Pompeius. Appians Mithridatiske Krig 91–96.

687

Appians Borgerkrig I. 111. Mithridatiske Krig 97.

688

Plutarks Lucullus. Appians Mithridatiske Krig 64–90.

689

Plutarks Pompeius. Appians Mithridatiske Krig 97–105.

690

Appians Syriske Krig 48. 69–70.

691

Josephs Oldskrift XIV. 4. Plutarks Pompeius. Appians Syriske Krig. 49. Mithridatiske Krig. 106.

692

Plutarks Pompeius. Appians Mithridatiske Krig 114–17.

693

Appians Mithridatiske Krig 121.

694

Sallusts Catilinariske Krig. Plutarks Cicero. Appians Borger-Krig II. 2–7.

695

Valerius Maximus II. 3.

696

Plutarks Cæsar og Pompeius. Appians Borger-Krig II. 8–9.

697

Plutarks Crassus.

698

Polyb (Brudstykker) X. 25.

699

Justin XLI. 5.

700

Polyb (Brudstykker) X. 24. XI. 32.

701

Plutarks Sylla.

702

Plutarks Lucullus og Pompeius.

703

Plutarks Lucullus.

704

Plutarks Crassus.

705

Plutarks Crassus. Josephs Oldskrift XIV. 7.
706

Plutarks Crassus.
707

Cæsars Galler-Krig. Plutarks Cæsar.
708

Plutarks Cæsar.
709

Cæsars Borger-Krig. Plutarks Pompeius og Cæsar. Appians Borger-Krig II. 25–86.
710

Appians Borger-Krig II. 92–94.
711

Plutarks Cato den Yngre og Cæsar. Appians Borger-Krig II. 95–99.
712

Plutarks Cicero.
713

Appians Borger-Krig II. 87–88.
714

Plutarks Cæsar og Brutus. Appians Borger-Krig II. 111–18.
715

Appians Borger-Krig II. 119–48.
716

Plutarks Brutus og Antonius. Appians Borger-Krig III.
717

Appians Borger-Krig II. 154.

Keiser Augustus.

Cicero skal have fortalt, at, mens *Cæsar* endnu levede, drømde han engang, at han havde stævnet Endeel af Byens Junkere op paa *Capitolet,* fordi *Jupiter* vilde udmelde En af dem til Roms Fyrste, og at den Unger-Svend, som *Jupiter* pegede paa og sagde, skulde ende Borger-Krigene, stod saa lyslevende for ham, at han Dagen efter gienkiendte ham paa Timen, da han mødte ham paa Mars-Marken, hvor Ungdommen havde deres Øvelser. Det slog ham naturligviis, og ved at spørge sig for, hørde han, det var den unge *Octavius,* paa Fædrene-Side ubetydelig, men en Syster-Søn og Knæsætning ad *Cæsar*[718].

|**A:637**Om denne Drøm kan Man nu tænke hvad Man vil, især da Ingen endnu har fundet Spor deraf i *Ciceros Skrifter,* men at det slog mere lige til, end Man selv i *Plutarks* Dage kunde vide, er en universal-historisk Kiends-Gierning, saa det er i alle Tilfælde en af de lykkelige Formodnin|US:505ger, Tiden har stadfæstet, at den i alle

Henseender lille *Octavius* skulde som *Keiser Augustus* komme til at spille en større Rolle i Verdens-Historien end baade *Cæsar* og alle de Store i Rom. Han var født under *Ciceros* Consulat[719], altsaa i det mærkelige Aar da *Pompeius* tog *Jerusalem* og *Catilina* vilde gjort ved *Rom,* hvad *Sylla* truede med, og da *Cæsar* blev myrdet, laae *Octavius* og studerede i *Apollonia,* en dengang berømt Stad i Epiros (Albanien), hvorfra han dog temmelig snart kom til Rom og krævede *Antonius,* der havde alt Cæsars Efterladenskab under Hænder, til Regnskab for sit Arve-Gods, som er det største om ikke det eneste Vove-Stykke, Man veed af ham; thi er *Forsigtighed* en "Borgemester-Dyd," da var Octavius alt i sine umyndige Aar moden til Consulatet, som han ogsaa virkelig, anbefalet af *Cicero,* opnaaede. Man hører derfor heller slet intet til hans Helte-Gierninger, enten ved *Philippi,* hvor han lykkeligviis ikke engang var i sin Leir, da *Brutus* brød derind, eller ved *Actium,* men derimod seer Man, han vidste godt at benytte sig baade af de Seire hans Tropper vandt, og af alle dem, *Romerne* havde vundet, og saadan en klog General trængde baade Rom og hele Verden høilig til; thi *Romuluser* havde der nu været Nok af, saa Tidens Tarv var en *Numa* den *Anden,* og en saadan Fredens Genius efter Martis-Sønnen (Mamertineren) var *Octavius* aabenbar efter *Sylla*.

Dog, før *Octavius* kunde ret komme i Ro og glimre som *Augustus,* havde han mange Fortrædeligheder med den |A:638ubændige *Antonius,* som Ingen ret kunde holde Styr paa uden *Kleopatra,* og skiøndt vi umuelig her kan indlade os dybt i disse Klammerier, hvori Kvinderne desuden spille Hoved-Rollen, kan vi dog saameget mindre gaae dem reent forbi, som *Ægypten* ved denne Leilighed blev en *Romersk Provinds* og afrundede smukt det mageløse Verdens-Rige, hvori Middel-Havet var som en Ind-Sø.

Antonius vilde gierne bilde Folk ind, at han nedstammede fra *Hercules* og lignede ham op ad Dage, men da han endelig vilde i Høiden, som han kun var ilde skikket til, skulde han heller ført sin Stam-Tavle op til *Æolus,* thi han var, i det Mindste i sin Tid, den største Vind-Mager under Solen. Hvordan det i Grunden hængde sammen med hans Tapperhed, er vanskeligt at sige, da det er klart, han mellem Historie-Skriverne |US:506gjaldt for en stor Helt, uden at de dog har været heldige nok til at opdage nogen *Kiends-Gierning,* der svarer til deres Lov-Taler, men han var "en lystig Broder," som spasede og svirede med alle Folk uden Persons Anseelse, og han var en Ødeland, som kunde sætte en heel Verden overstyr, derfor tilbad Man ham i Leiren og gik i Ilden for ham. Det var da egenlig Bægeret og Pungen, der lagde Kraft i hans Arm, men uagtet begge Dele ogsaa bidrog til den Styrke, han havde i Munden, var han dog, efter Romernes Dom, en god Taler, kun lidt svulstig, og saavel mod *Pompeius,* da han var En af de Almue-Tribuner, der flygtede til *Cæsar,* som efter Snig-Mordet, viiste han unægtelig

baade at han var et lyst Hoved og havde gode Tale-Gaver. Det Sidste, saavelsom Gavmildheden, maa have ligget til Familien, thi hans Far-Fader, *Marcus Antonius,* var saa stor en Taler, at han nær havde overtalt Bødlerne, *Marius* sendte efter hans Hoved, til at lade ham beholde det, og hans egen Fader var saa rundhaandet, at hans Kone, som var i Slægt med *Cæsar,* maatte see ham paa Fingrene og kunde dog |A:639ikke hindre ham fra imellem at give et Stykke bort af hendes Sølv-Tøi[720].

Hvordan nu *Antonius,* der aldrig regnede Penge og knap kunde nægte sine Venner end sige sine mange Veninder Noget, holdt Huus med *Cæsars* Midler, kan Man forud vide, og desmere uforskammet fandt han det af *Octavius* at forlange Regnskab af ham, og affærdigede ham som en næsviis Dreng, men nu tyede Octavius til *Cicero,* der da ogsaa viiste sig som hans store Velynder, hvorover han maatte høre af *Brutus,* at han kun arbeidede paa at skaffe sig en naadig Herre[721].

Saaledes har ventelig Keiser *Augustus,* der selv beskrev sit Levnets-Løb, fremstillet Sagen, men ellers meende kloge Folk i *Rom,* at *Antonius* og *Octavius* var ingen Narre, at de for Alvor skulde være usaattes, mens *Cassius* og *Brutus* levede; men at de kun legede dødelige Fiender, for at have et godt Paaskud til at ligge i Leir og for at sætte *Cicero,* der i Skygge-Raadet spillede Hoved-Rollen, Blaar i Øinene[722], og skiøndt vi er meget for unge til at dømme i saa gamle Sager, kan vi ikke nægte, de synes at have Ret. Stakkels *Cicero* holdt imidlertid, stolende paa *Octavius* sine Torden-Taler mod den fraværende *Antonius,* som han, ved at kalde "*Philippiker*" har sat ved Siden ad de Demosthenske, dem til liden Baade, |US:507ja, han fik endogsaa *Antonius* erklæret for Fædrenelandets Fiende, men vaagnede ynkelig af sin søde Drøm, da Octavius, saasnart han var blevet Consul, forligde sig med *Antonius* og *Lepidus,* blandt Andet om at lade den Taler slaae ihjel, paa hvis Tunge hvad Romerne kaldte *Frihed* vel laae i sidste Aande-|A:640Dræt men kunde dog endnu, naar Cæsarer døde, giøre deres Arvinger Uleilighed. Med inderlig Glæde modtog og betalde *Antonius,* ved høilys Dag, siddende paa Thing-Stedet, *Ciceros* Hoved og høire Haand, som siden længe laae til Skue, hvor hans Taler havde fortryllet *Romerne,* og dette ene Træk af den Rædsels-Tid, den sidste Tre-Hjørning skabde, kan være os Nok, da det tilfulde viser os, Man havde endogsaa bidt Hovedet af Skam[723]. Tre-Mændene deelde for Resten strax den Part af Romer-Riget, *Cassius* og *Brutus* ei havde besat, imellem sig som god Prise, og de To gjorde, efter Seiren ved *Philippi,* ligedan med hele Verden, paa *Italien* nær, som endnu kaldtes Frihedens Hjem og Herredømmets Sæde, saa *Antonius* skulde regiere uindskrænket i *Østen* og *Octavius* i Vesten, medens dog *Nord-Afrika* blev indtil videre *Lepidus* og *Sicilien* den opsætsige *Sextus,* Søn af *Pompeius,*

overladt[724]. De to Sidste fik snart afhersket, men selv til To syndes Verdens-Riget for snevert, og det vilde virkelig været en stor Ulykke, om *Antonius* havde faaet Lov til, som han begyndte, at udstykke *Asien* til den *Ægyptiske Dronning* og til Smaa-Tyranner af sit Blod, thi da havde Rom seiret og Verden lidt forgiæves.

For nu at betragte det sidste Optrin i den blodige Revolution fra det rette Stade, maae vi med *Antonius* begive os til *Alexandrien,* men kan naturligviis hverken opholde os der saa længe eller finde Opholdet saa behageligt som *Antonius*. *Kleopatras* fine Dannelse og omfattende Sprog-Kundskab viser os imidlertid, at Ptolomæer-Tiden, trods al sin Fordærvelse, nok kunde være et Syn værd, naar |**A:641**den ikke var endnu meer indhyllet i Mørke for os, end Pharaonernes Alder, men det er den; thi at vi kan regne Ptolomæerne op med deres Tilnavne og Mord paa hinanden, nytter os slet ikke, og næsten Alt hvad *Alexandriens* Penne ellers kan have stræbt at redde fra Glemsel er nedsunket deri med *Appians* Ægyptiske |US:508Historie[725]. I det vi derfor maae overlade til *Skole-Historien,* at indskiærpe Vigtigheden af Bog-Giemmet og det lærde Væsen i *Alexandrien,* maae vi her indskrænke os til at oplyse *Ptolomæernes* Forhold til *Rom*.

Allerede den anden *Lagide,* med Tilnavn *Philadelphos* stod i Venskab med *Romerne,* men ogsaa med *Karthaginenserne,* og nægtede derfor begge Parter Bistand i den første Puniske Krig, med den vittige Anmærkning, at det var mod sine Fiender, ei mod sine Venner, Man førde Vaaben. Vel fik nu Romerne godt Indpas i *Ægypten,* da de paatog dem Formynderskabet for *Philopators* lille Søn, som den Makedoniske *Philip* og den Syriske *Antiochos* vilde plukket; men, efter *Polybs* Vidnesbyrd, havde det dog ikke ret nogen Art med Romernes Herredom ved Nilen, førend efter at *Popilius* med et Brev fra Raadet havde drevet *Antiochus Epiphanes* ud af Landet og dermed viist Ægypterne, hvad "Fædrene" kunde udrette blot med et Penne-Strøg. Dengang sloges nemlig to Brødre, *Philometor* og *Physkon,* om Thronen, og den Sidste, som kom til Kort haabede da at giøre sin Lykke, ved selv at gaae til Rom og tale sin Sag. Vel blev det nu der beviist, at *Philometor* havde behandlet ham med en i *Alexandrien* mageløs Ædelmodighed, da han kunde taget Livet af ham, men havde deristeden afstaaet ham *Kyrene,* men, siger *Polyb,* da *Romerne* indsaae, det var til deres Fordeel |**A:642**at et Rige blev *rigtig deelt,* som i gode Hænder let kunde voxe dem over Hovedet, saa brugde de deres gamle Kneb, tog *Physkon* i Forsvar og tildømde ham *Kypern,* som han forlangde[726]. Herved havde Romerne da Haand i Hanke og *Lagiderne* af begge Kiøn djævledes siden bestandig saaledes, at *Ægypten* vilde været et let Bytte, men *Revolutionen* forvirrede Tanke-Gangen, saa da *Cato* den Yngre, Man veed ikke under hvad Paaskud, tog *Kypern* i Besiddelse, satte En af *Pompeis* Stat-Holdere (Gabinius) en fordrevet

Ptolomæos paa Thronen i Alexandrien, istedenfor at føre Kronen til Rom og derved forebygge videre forargelig Misbrug[727]. Desaarsag nærede *Pompeius* efter Slaget ved *Pharsal,* det urimelige Haab at finde Beskyttelse hos en Søn af denne sin Sætte-Konge, som dengang laae tilfeldts mod sin Syster *Kleopatra;* men Pompeius blev naturligviis skuffet og skiøndt han |US:509trak *Cæsar* efter sig til *Alexandrien,* kom der dog endnu ingen Orden i Tingene ved Nilen. *Kleopatra* vidste nemlig saaledes at indtage *Cæsar,* at uagtet *Alexandrinerne* gjorde sig saa næsvise, at han engang, for at undgaae deres Paatrængenhed, maatte, ikke uden Fare, springe i Stranden, og uagtet han ved en ordenlig Seier over Kongen, fik Spydstage-Ret til Riget, begik han dog den Svaghed at sætte "Skiønheden" paa Thronen, som derved blev dobbelt tillokkende[728]. Dog siges der ensteds, at Hoved-Grunden, hvi han ikke gjorde *Ægypten* til *Provinds,* var, at han frygtede for, den Romerske Stat-Holder der vilde blive for mægtig, og det lader sig høre; thi *Appian* forsikkrer, han havde Sort paa Hvidt for, at da *Philadelphos* døde, var der i Ægypten 200000 Mand paa Benene, 40000 til Hest, 2000 Strids-Vogne paa |**A:643**Hjulene, 1500 Linie-Skibe i Søen, 300 Elephanter paa Stald, 740000 Talenter i Skat-Kammeret, og alskens Forraad i Tøi-Husene til det Dobbelte af den Styrke, Man brugde[729]. Vel tilføier *Alexandrineren,* at det under de følgende Konger naturligviis gik meget tilbage, men deels spore vi dog endnu i *Kleopatras* Dage Overflødighed paa Alt undtagen Mod og Menneskelighed, og deels nøder *Sætte-Kongen* i Ægypten os nu idelig til at beundre et Lands Hjelpe-Kilder, der aldrig har været meer tilbage, end da han tog ved Roret.

Efter Slaget ved *Philippi* stævnede *Antonius Kleopatra* til at møde ham i *Kilikien* til, "skarpt Forhør og Doms Lidelse," fordi hun "hvis Hjerte var som et Due-Slag," havde paa det Kiærligste modtaget *Cæsars Mordere,* men hun kiendte sin egen Styrke og sin Dommers Svaghed, kom seilende som en Gudinde og vilde ikke engang paa en høflig Indbydelse komme til Antonius, saa han maatte selv ned til Stranden og hente eller rettere tilbede hende[730]. Fra dette Øieblik af var han hendes Slave, og da det, efter langt Kiævleri kom til Krig mellem ham og *Octavius,* hvis Syster han havde ægtet men for sin Herskerindes Skyld haanlig forskudt, kunde alle hans Romerske Venners Overtalelser ei bevæge ham til, at lade *Kleopatra* fare, blot saalænge Kvindagtighed var aabenbar paa sit urette Sted. Ægypterinden var da med i *Sø-Slaget* ved *Actium* (la Punta) i Mundingen af *Arta-Bugten,* men ikke ret længe, og da *Antonius* saae hende giøre Seil med sine Stads-Galeier, |US:510kunde Intet hindre ham fra at følge efter, overladende sin Flaade og Krigs-Hær til dem selv og dermed til *Octavius*. Vel fik han siden i Sinde at forsvare |**A:644**sig i *Ægypten,* men da *Octavius* kun loe ad hans Udfordring til Tve-Kamp, og afslog et Udfald, han

gjorde fra *Alexandrien,* var han aabenbar raadvild, til *Kleopatra,* ved at lukke sig inde og lade, som hun var død, hjalp ham ud af Forlegenheden, thi hende vilde han følge som en tro Slave og lagde derfor strax Haand paa sig selv. *Kleopatra* prøvede nu paa at fængsle *Octavius,* men da hun mærkede, han ei engang kunde bevæges til at skaane hende for at føres i Triumph, siges hun ogsaa at have dræbt sig selv, skiøndt der over hendes Døds-Maade hviler et Slør, *Octavius* enten ikke har kunnet eller ikke villet borttage[731].

Saaledes blev da *Octavius Ægyptens* og hele Verdens Herre, saa der er faa Aars-Tal vi kunde ønske at vide saa nøie som det der hører til Slaget ved *Actium;* men *Sveton* spørge vi forgiæves om hvad vi ønske at vide, og skiøndt *Dion* har været saa betænksom at sige os Dag og Datum, som vi gjerne skiænkede ham, har han dog glemt Aars-Tallet, fordi Tanke-Gangen i hans Tid, selv hos dem der skrev *Græsk,* var blevet saa *Romersk,* at de kun skildte Aarene ad med *Borgemester-Navne,* hvor aldeles ubetydelige og forvirrede disse nu end var blevet. Vi maae altsaa gaae en Omvei, for at komme til det mærkelige Aars-Tal, og lære da at skiønne paa den Tjeneste, *Jøden* Joseph gjorde os, ved at forbinde *Ciceros* Consulat med den 179de Olympiade; thi da *Octavius* blev født under *det* Consulat, og hans Aar blev tit nok talt, kan vi derved ikke blot regne os til, *naar* Slaget ved *Actium* stod men ogsaa med hvilken *Olympiade* den *Christne Tids-Regning* begynder. Naar vi nemlig trække de 44 Aar, *Octavius Augustus* efter Slaget ved *Actium* var Ene om Alt, fra de 76, han i Alt opnaaede, da komme vi til Slaget ved *Actium* i det 32te Aar efter *Ciceros* Consulat, hvor|**A:645**med da saa omtrent den 186de Olympiade maa slutte, og da *Christi tredivte* Aar var det *femtende* efter Augusts Død, saa maa Christus være født *ni* og *tyve* Aar efter Slaget ved Actium, ved Begyndelsen af den 194de Olympiade[732].

Herved mindes vi da yderst beleilig om den Begivenhed, som vel ingenlunde Alle vil erkiende for den Største og Glædeligste |US:511i hele Menneske-Slægtens, men som dog unægtelig er det i *Augusts* og *Roms Historie,* og uden hvilken det er klart, vi enten aldrig var kommet til at skrive Historie, eller maatte erklæret *Nordens* Indlemmelse i det *Romerske* Rige for den sidste virkelige *Stats-Begivenhed* under Solen; thi selv i *Republikens* Dage var det jo ene de mærkværdige Folks Undertvingelse, der gjorde *Rom* historisk *mærkværdig,* og hvad skulde da Historien faaet at melde, efter Verdens Indtagelse, som paa mindste Maade kunde vække *Menneske-Aandens* Deeltagelse, naar ikke *Christus* havde stiftet et nyt Rige der, skiøndt i Grunden slet ikke verdsligt, dog satte hele Verdens-Riget i Bevægelse, saa det sprængde sig selv og gav Plads for den *ny Skabelse,* som *Middel-Alderens* Historie beskriver!

Kun ved denne glædelige Udsigt var det mueligt med Liv at følge *Dødens Aand* som den eneste Seier-Herre i alle de store

Kamp-Lege fra den 124de til den 187de *Olympiade*, giennem halvtredie Aarhundrede, og hvem skulde da have Mod end sige Kraft til utrøstet at agte paa Dens Bedrifter giennem dobbelt saa langt et Tids-Rum, giennem de *fem* Aarhundreder fra Slaget ved *Actium* til *Romulus Augustulus;* Bedrifter, som, naar Man undtager de *Tiberiske* og *Neroniske,* vilde, naar vi tog Christendommen |A:646bort, indskrænke sig til Slag med *Parther* eller *Perser* og *Germaner,* hvor, som Digteren siger, hvo end

– – i Græsset maatte bide,
Al Fordeel var paa *Dødens Side!*

Nu derimod, da vi veed, der ogsaa i Stats-Historien blev "*Udvei fra Døden,*" skiøndt den, snoende sig giennem Helvede, var baade lang og trang, nu kan vi nok holde Øinene aabne for at see, hvordan den Romerske Pluto som en Jupiter Capitolinus agerede den Olympiske Zeus, skrev Almanakker, Mand-Tal, Forordninger, holdt Thing, spilde Komedie og pyntede op i de Dødes Rige med allehaande Konster og Videnskaber, ja, vi kan ordenlig tage Deel saavel deri som i Befæstningen af Menneske-Aandens store Grav-Sted mod de vilde Dyr, fordi vi see, det maatte Altsammen skee, naar der af det "lillebitte Frø" fra Palæstina skulde opvoxe et nyt Friheds-Træ paa Jorden, i hvis Grene alle Himlens Fugle, opvakte som af Dvale fra de Døde, bygge Rede og istemme Svane-Sangen.

|US:512Vist nok hører Betragtningen af Romer-Riget under *August* og de følgende Keisere langtmere til *Kirkens* og *Skolens* end til *Statens* Historie; men naar vi kun veed, at Menneske-Slægten, skabt i Guds Billede, var ikke uddød med de *Borgerlige Selskaber*, men levende begravet med dem, til en glædelig Opstandelse, da følge vi ikke blot, som nu er skedt med inderlig Deeltagelse Dens hellige Levninger til Jorde, men betragte ogsaa gierne "Stedet, hvor de laae," og desuden har Christenhedens Historie kastet et forunderlig skinnende Lys paa alle menneskelige Forhold, saa vi har lært at see, de er i Grunden uadskillige. At en *Stat* uden *Kirke* er en Jord uden Himmel, der ei engang kan faae Skin af et Borgerligt Selskab uden ved en svovelblaa Lue fra Helvede eller uden Hjelp fra de "underjordiske Guder" (dii inferni), det kunde vel *Roms* Historie lære os, men at |A:647den sande *Kirke* fører *Staten* med sig og at den rette Stat søger sin Forklaring i en tilsvarende Skole, det har først Christendommens og Christenhedens Historie sat i Lys, saa det nu er soleklart at en *Skole,* hvori Mennesket efterhaanden kommer til Forstand paa sig selv og alle sine Forhold, er ligesaavel det jordiske Maal for den rette *Stat,* som for Menneske-Slægten, da Mennesket naturligviis ikke er til for Statens Skyld, men Staten for Menneskets.

Havde vi nu en ligesaa god Beskrivelse af det i Rom

triumpherende, som *Polyb* har givet os af det *stridende Tyranni,* ja, havde vi endog blot, hvad *Appian*, der selv var Stat-Holder i *Ægypten* under Keiser *Hadrian,* havde tiltænkt os, om *Romer-Rigets* Forfatning og *Ægyptens* Indlemmelse deri, da vilde de *fire* og *fyrretive* Aar, *August* sad paa Thronen ei synes os nær saa *borgerlig tomme,* som de staae hos *Velleius, Sveton* og selv hos *Dion;* thi vel er selv den bedste Indretning af et *Tyranni* kun en fattig og saare eensformig *Stats-Begivenhed;* men naar Staten først er slaaet ihjel, som den, udenfor *Jødeland,* var allevegne i *Augusts* Dage, da er det Bedste, Man kan giøre, dog unægtelig at balsamere Liget paa *Ægyptisk* og give det en saadan "evig Boelig" som de Ægyptiske Mumier fik, hvor de livagtige Skygger af alle Livs-Yttringer omsvæve dem. Denne Lignelse er heller ingenlunde grebet i Luften, men givet af *Verdens-Historien* selv, som viser, at *Ægypten* var den ældgamle *Grav-Stat,* hvormed alle de Folk i Old-Tiden, der fik nogen udmærket *Stats-Indretning,* ligefra *Ebræerne* under *Moses* til *Romerne* under *August,* først kom i umiddelbar Berørelse. |US:513*Hvorvidt* eller *hvorfor* dette var nødvendigt, er en Opgave, hvis Løsning maa overlades til Skolens Historie, men paa *Kiends-Gierningen* maae vi blive opmærksom i Statens, saa |**A:648**naar vi see *Octavius* holde sit beskedne Indtog i Alexandrien, Haand i Haand med Philosophen *Arios,* for hvis Skyld han, efter sit eget Sigende, ligesaa meget som for *Alexander* den *Stores*, sparer Staden[733], da lade vi det staae ved sit Værd, hvad de talede sammen, men see nødvendig i deres Forbindelse et slaaende Billede paa den, der under August traadte i Kraft mellem *Romersk* og *Ægyptisk* Stats-Konst, tyranniske Begge, men Hin beregnet paa *Krig* og Denne paa *Fred.* Eensidig fulgt havde begge disse Systemer giendrevet sig selv, da *Ægypterne* var gaaet Glip ad *Freden* og *Krigen* kunde ikke længer føde *Romerne,* men naar *det Ægyptiske Politi* kunde forbindes med den Romerske *Krigs-Tugt,* da turde Man endnu haabe at giøre Mand-Slæt til en ordenlig Nærings-Vei, der, istedenfor at opsluge, beskyttede alle Andre til sin egen Fordeel. Da Romerne nu altid, som Røvere, kun havde elsket Krigen for Triumphens og Fordelens Skyld og *August* var kun Halv-Romer, paa Fædrene-Side en Volsker fra *Velletri,* som godt kunde taale at see Blod men ei at see vreed Mand under Øine; saa kunde Intet være ham meer velkomment, end Ægyptisk Underviisning, naar Romer-Riget kun havde fundet sine naturlige Grændser, og dem havde det nu aabenbar fundet ved *Donau* og *Rhin* saavelsom ved *Euphrat*. Naar Man derfor overalt holdt Grændse-Vagt ligesom der fra Arilds-Tid var holdt ved *Elephantine, Pelusium* og *Marea,* men holdt den paa *Romersk,* da turde Man haabe at sikkre sig hele den dannede og fordeelagtige Deel af den bekiendte Verden, og naar Man tillige havde en tilstrækkelig Krigs-Magt og et godt Politi, med skarpt afmaalte indbyrdes Grændser, i alle Provindser, da maatte

enhver Opstand vel kunne kvæles i Fødselen og alle lovlige Nærings-Veie drives i Fred. Hertil at danne en *Kriger-Kaste* var umue|A:649ligt, da den eneste Saadanne, der forslog til et Verdens-Rige "Roms Borger-Skab" var udartet, og Soldater-Kolonierne i *Italien,* der saaedes tykt efter Slaget ved Philippi, ødelagde kun Byerne og fyldte Landet med Røvere; men en *staaende Hær,* holdt i Ørene paa Romersk og stedse fornyet med Folk i deres bedste Aar, blev en Skabning af *August* og svarede giennem Aarhundreder til sin Hensigt. Tjeneste-Tiden |US:514blev sexten Aar i Almindelighed og Tolv ved Liv-Vagten (Prætorianerne) med bestemt Sold, Belønning for tro Tjeneste og Udsigt til de høieste Æres-Poster, selv til *Keiser-Thronen* for Alle, medens hele den øvrige Befolkning, selv *Stat-Holderne* indbegrebet, mistede Ret til at bære *Vaaben*[734], og tydelige Love efterhaanden paa det Skarpeste ordnede alle de personlige Forhold. Indtil videre beholdt imidlertid baade *Ægypter, Jøder* og *Græker,* som forhenværende Bunds-Forvandte Lov til, i det daglige Liv, at følge deres egne gamle Sæder og Skikke, saa det var intet Under, at August blev forgudet i hele den dannede Verden, undtagen i *Jødeland,* hvor Man havde en ordenlig Gud, og fik af den Romerske Keiser kun en grusom Tyran for *Told* og *Skat,* som *Mose-Loven* ikke førde med sig.

Dette, tilligemed den høitidelige Erklæring at der nu *ikke* skulde *erobres Meer,* saa det var kun Barbarernes Skyld, naar *Janus-Templet* ikke stod lukket, udgiør omtrent, hvad vi maae kalde *Augusts* universal-historiske Side, som vi vel kunde ønske at see langt bedre oplyst, men som Man kun har fordunklet ved at sammensmelte den med hans *Romerske Side,* da det kan være os og kunde være hele Verden, paa Rom nær, det Samme, hvordan han kiørde i Ring eller spillede Giæk med *Senatet* og hvor broget det gik til i hans huuslige Kreds, naar De, der hverken vilde gjøre ham Tyranniet stridigt eller arve det efter ham, havde taaleligere |A:650Kaar og bedre Udsigter, end de under Senatorernes Udsuelser og Revolutions-Krigen nogensinde kunde ventet.

At en vis *Agrippa* og en vis *Mæcenas* var *Augusts* berømteste Med-Arbeidere, den Første med Haanden og den Anden med Hovedet, er noksom bekiendt, men hvad de egenlig førde i deres Skjold, er vanskeligt at sige, da de Romerske Historie-Skrivere aldrig har for Skik at give os Træk af de berømte Mænds virkelige Liv, men give dem blot deres *Skuds-Maal* i meer eller mindre tilspidsede Sentenser, hvoraf vi i det Høieste lære hvad Skribenten tænkde om dem, som i de fleste Tilfælde er os ligegyldigt og altid en Bisag. Turde vi, imidlertid tage *Kabinets-Raadet,* August skal have holdt med dem om den bedste Brug af Enevolds-Magten, for Andet end en Retter-Gang, *Dion* holdt med sig selv om *Augusts* Bevæg-Grunde, da maatte vi forestille os *Agrippa* som en ærlig, men kortsynet |US:515Forfægter af den med hans eget og mange andre

Sværd sønderhuggede Forfatning og *Mæcenas* derimod som en klarøiet Stats-Mand, der vilde det Bedste, Omstændighederne tillod[735]; men saadanne hemmelige Efterretninger, som i Stilhed er blevet trehundrede Aar gamle, giør Man bedst i at springe over og, i Mangel af Andet, nøies med det Skuds-Maal, en Samtidig har givet dem. *Velleius* Paterculus, lettelig den af alle de Romerske Skribenter, der havde mest Begreb om *Historie* og vanskelig mindre sanddru, siger nemlig om *Agrippa:* han var Tapperheden selv, mageløs modig, aarvaagen og utrættelig, slog til uden Omsvøb og havde prægtig lært at lyde men *kun* Een, thi imod alle Andre var han bydende tilgavns! *Mæcenas* faaer derimod det Skuds-Maal, at naar der var Fare paa Færde, fandt Man ham lysvaagen paa sin Post og aldrig raadvild, men at saasnart det paa nogen Maade lod sig giøre, laae han paa den lade Side, kvindagtigere snart end |A:651Kvinder selv, hvorfor *August* vel elskede ham lige høit men agtede ham mindre end *Agrippa*[736]. Dog, skille de to Navne ad, kan Man sagtens, da *Horats* har giort *Mæcenas* til et universal-historisk Navn paa alle dem, det smigrer uforskyldt at besynges som "høie Velyndere af Konster og Videnskaber," og herved mindes vi om, at *Augusts* Dage giennem mange Aarhundreder har baaret Navn af "Literaturens og Smagens gyldne Tid," fordi det var i dem, ved Opmuntring af *Mæcen* og ham, at blandt meget Andet, *Virgils, Horatses, Ovids* og *Livii* Mester-Værker kom for Lyset. Hvorvidt nu denne Skole-Tradition er Andet end en Gienlyd af Romernes ækle Selv-Roes, det hører vist nok ret egenlig til *Skolens Historie;* men da de Latinske Bøger ved, giennem tre Aarhundreder, at pløies og forgudes i alle de nye Folks Skoler, har havt en mageløs Indflydelse paa vor Betragtning af Alt, følgelig ogsaa af Folk og Stat, kan vi, desværre, heller ikke her forbigaae dem med Taushed. Hvad Lov *Livius* og i det Hele de Romerske Historie-Skrivere videnskabelig fortjene, har vi alt til Overflødighed seet deraf at selv i Roms Historie er *Grækerne* vore Hjemmels-Mænd, men hvad der især har virket fordærvelig, er at de Latinske Mester-Stykker, paa "Satiren, Dulle og Drikke-Visen" nær, stod selv i deres Hjem-Stavn, som en Efterligning af det Fremmede, i *Modsætning* til *Folke-Livet,* og, som en dybt fordærvet, |US:516borgerlig forstyrret Tids Foster, i *Modsætning* til Alt hvad der i det *virkelige Liv* skal være Mennesket og Borgeren *helligt* og *dyrebart*. Den bittre, men naturlige Frugt af den Romerske Literaturs Forgudelse var derfor det Attende Aarhundredes vantro Oplysning, theatralske Dannelse og politiske Raseri til alle Sider, hvorved de *Gothiske* Stater trues med den samme Opløsning, som alt har truffet de *Romanske,* saa det er *nu* umueligt at |A:652være en *oplyst* Ven af det Folk og Borgerlige Selskab, Man tilhører, uden blot derfor at være en svoren Fiende af den Romerske Literatur betragtet som *Hoved-Element* i den studerende Ungdoms Dannelse. Fiendskabet maa være saameget

mere brændende og uforsonligt hos os *kværsiddende* Nord-Boer, som vi er de eneste Folk i den dannede Verden, der, med eiendommelige *Sæder* og *Love* fra Arilds-Tid, undgik det *Romerske Aag,* har et Kæmpe-Liv at fortsætte og selv en gammel folkelig Skrift og Dannelse at følge, der alle Dage staae i samme Forhold til *Romersk* Liv og Tanke-Gang som *Gothernes Øxer* til *Romernes Pande,* saa her er ikke paa Forlig at tænke, men kun paa Liv og Død at kæmpe. Hvad *Virgil, Horats* og *Ovid* vinde hos os, det taber unægtelig *Edda* og *Bjovulfs-Drapen, Kæmpe-Viserne* og *Kingo;* bliver *Livius* og *Sallust* store Historie-Skrivere i vore Øine, da blive nødvendig *Heimskringla* og *Sagaerne* os ingen Ting og *Saxos* Krønike kun en Latinsk Stile-Bog, bliver Romer-Retten vor Lov-Bog, da lee vi kun ad *Valdemarene,* og med eet Ord: lode vi os *romanisere,* da gik Universal-Historien Glip ad sin Krands, *Menneske-Livet* ad sin jordiske Forklaring og Forsynet ad sit snart giennem to Aar-Tusinder kiendelige Øiemed; men derfor *skeer det ikke heller.*

Nær, paa et hængende Haar, var det skedt, da i Slutningen af det *Syttende* Aarhundrede det gamle Norden var næsten aldeles glemt over det gamle Rom og vore Lærde næsten uden Undtagelse skammede sig ved deres *Moders-Maal* og stræbde at glemme det over *Latinen,* men da vaagnede Folke-Aanden og slog Dommedags-Slag paa Latinerne, som *Herman* paa *Romerne,* da de i *Augusts* Dage kom *Norden* for nær, og her staae vi da med Eet, hvor vi kom fra, og see med Fornøielse, at denne samme *Vel*|A:653*leius,* der med Fryd beretter, hvorlunde han selv stod med *Tiber ved Elben* og saae den *Romerske Flaade* fra *Gallien* styre ind i Floden paa vore Grændser, han fortæller flæbende (deflens), hvordan det, mens |US:517han stod ved *Donau,* gik *Varus* med hans tre *Legioner,* Ryttere og Tros, mellem *Rhinen* og *Elben.* Vel har vi ikke den udførlige Beskrivelse, han lovede os af denne Universal-historiske Begivenhed, som Man kan kalde en Germanisk Underskrift med Romer-Blod til Vitterlighed, paa det ellers lidt usikkre Brevskab, hvormed *August* havde erklæret *Rhinen* for sit Riges naturlige Grændse; men selv den korte Efterretning, han foreløbig gav er dog ubetalelig, og kan være os Nok, da Huggene, som holdne Vahre, her unægtelig var Hoved-Sagen.

Varus Qvinctilius, siger *Romeren,* havde en mild Tænke-Maade og et stille Sind, var lidt langsom i alle sine Bevægelser, mere vant til at ligge i Leir end at rykke i Marken og saa god en Kiender af "Skattens Mynt," at han kom fattig til det rige Syrien, men lod Fattigdommen blive der og tog Rigdommen med sig. Denne Mand, som nu stod i Spidsen for vor Germaniske Hær, fik det Indfald, at Folk, der havde ikke Meer af *Mennesket* end Skikkelsen og Stemmen (nihil præter vocem membraque haberent hominum) og kunde ei engang tæmmes med Sværdet, dog lod sig formilde ved

Retter-Gang, og med disse Forhaabninger slog han sig til Borge-Leie midt i Germanien, og drev hele Sommeren hen med at holde Thing og høre Sager, som i et Land der jublede over Fredens Velsignelser. Nu er de Folk imidlertid, midt i deres Raahed saa trædske og saa indgroet falske, (natum mendacio genus) som Ingen skulde troe, uden hvem der veed det af Erfaring, saa de gjorde *Varus* tryg ved at lade som de var meget usaattes, skiælde hinanden Huden fuld og saa taknemmelig velsigne "*Romer-Retten,*" der jævnede Trætten, hvori Man ellers lod Sværdet dømme, |A:654og formildede saaledes de raae og grumme Sæder. Medens nu *Varus* reent glemde, han var i *Germanien,* og drømde sig paa Dom-Stolen i *Rom,* greb *Arminius* (Herman) Leiligheden til Udaad, og denne Unger-Svend, *Sigimer* Høvdings Søn, var en Kæmpe af en Karl, og Pokker til Barbar, letnem og hurtig af Begreb, Fyr og Flamme, saa Øinene spillede i Hovedet paa ham, og han havde fulgt med *os* paa hele det forrige Tog, vundet Romersk Borgerskab og Ridder-Slag! Han stemplede nu, først med Faa og saa med Fleer, fik dem overbeviist om, at Man kunde faae Bugt med *Romerne* og fastsatte Tid og Time for Skielm-Stykket, som rigtig nok blev røbet af *Segest,* en fornem Mand af samme Folk, der var os tro, men kun forgiæves, thi *Varus* kunde slet ikke troe, Man vilde lønne ham saa ilde for al hans |US:518Godhed. Han fik ikke heller ret længe Tid til at betænke sig, før Ulykken skedte, den Største der timedes Romerne udenlands, siden *Crassus* faldt paa det *Parthiske* Tog. Ja, maa Man ikke nok græde: den ypperste Romerske Krigs-Hær i Sværd-Slag, i Mands-Tugt og Erfarenhed faldt her besnæret som et Offer for Anførerens Dorskhed, Fiendens Troløshed og Skæbnens Uretfærdighed, fandt ei engang, indhemmet af Skove, Moradser og Baghold, Leilighed til at kæmpe som den vilde, men maatte lade sig slagte af en Fiende, den altid havde *slagtet som Fæ* (more pecudum trucidaverat) og kun levnet Liv i af Naade. Dog, skiøndt Anføreren fattedes Mod til at fægte, havde han det dog til at døe og faldt, efter sin Faders og Farfaders Exempel paa sit eget Sværd, men *Ceionius,* som overgav sig med Resten, var en Usselryg, som heller vilde falde paa Retter-Stedet end paa Val-Pladsen, og Legaten *Volumnius,* ellers en sædelig, skikkelig Mand, gav et stygt Exempel ved med Rytteriet at søge Rhinen, som han dog ikke naaede men fik den Straf at skydes i Flugten. *Asprenas* endelig, som ogsaa var |A:655 Legat hos sin Morbroder *Varus,* skylder Man det Vidnesbyrd, at han ved sin Kiækhed og Forsigtighed reddede to Legioner, men Somme vil rigtig nok sige, han var ikke saa god ved de Døde som ved de Levende, men plyndrede sine faldne Stal-Brødre, før han forlod dem[737].

Saavidt *Romeren,* hvem jeg ikke vilde formene paa sin Viis at fortælle den eneste universal-historiske Begivenhed i Old-Tiden, en Romer, saavidt jeg veed, er den bedste Hjemmel for, og Læseren vil sikkert være enig med mig om, at vi aldrig ved en bedre Leilighed

kunde erindres om, hvad Romerne vilde gjort med *Tydskerne* og *os,* hvis de havde faaet Magten, og hvad der er vor Pligt at giøre ved dem, da de er døde og vi er levende, nemlig hvad *Asprenas* gjorde: plyndre fra dem hvad de har røvet og overlade Resten til Ravne og Krager!

August skal være blevet saa fortvivlet, da han fik Tidende om Nederlaget, at han løb Panden mod Væggen og skreg: *Varus!* hid med mine Legioner; men det rører os ikke, saameget mindre, som vi veed, han var en *Skue-Spiller,* der gik med *høihælede* Skoe, fordi han selv fandt, han var for lav, og skal, da han 76 Aar gammel, gik ud af Verden, have speilet sig, spurgt om han ikke havde spillet sin Rolle godt og bedt de Tilstæde|US:519værende klappe[738]. Hvad der er sandt deraf, blive *Romernes* Sag, som fortalde os det om deres forgudede Keiser, os er det Nok, at det var i deres Smag, saavelsom et andet mærkværdigt Træk, der vist ei er opdigtet: at først førde August en *Sphinx* i sit Signet, saa en *Alexander* den *Store* og saa sit *eget Billede,* der blev det Faste baade hos ham og hans Eftermænd[739]. Dog, hvad *August* var som Menneske, bliver hans egen Sag |**A:656**og hvad han var som Romer, Romernes og som Hersker fortjener han det Efter-Mæle, han ønskede: at han modtog Rom af *Leer* og efterlod det i *Marmor,* thi dette Udsagn vil vi med *Dion* anvende ikke paa Husene i Rom men paa *Verdens-Riget*[740].

718

Plutarks Cicero.

719

Plutarks Cicero. Suetons Augustus.

720

Plutarks Antonius og Marius.

721

Plutarks Cicero og Antonius. Appians Borger-Krig III. 13–23. 29–39.

722

Appians Borger-Krig III. 39–40. 80.

723

Plutarks Cicero og Antonius. Appians Borger-Krig III. 50–63. 82–96. IV. 2–6. 19–20.

724

Plutarks Antonius. Appians Borger-Krig V. 65. 72. Dion Kassios XLVIII. 28.

725

Appians Borger-Krig II. 90. V. 1.

726

Polyb (Gesandtskabs-Brudstykker) CXIII.

727

Plutarks Antonius og Cato hin Yngre.

728

Plutarks Pompeius og Cæsar. Appians Borger-Krig II. 90.

729

Appians Fortale 10.

730

Plutarks Antonius. Appians Borger-Krig V. 8.

731

Plutarks Antonius. Dio Kassius L–LI. 1–15.

732

Svetons Augustus 5. 8. 100. Lukas (Evangeliet) 1. 3. 4. Josephs Oldskrifter XIV. 4.

733

Plutarks Antonius. Dion LI. 16.

734

Dion LIII. 12–15. LIV. 7. 9. 15.

735

Dion LII. 1–40.

736

Velleius II.

737

Velleius II.

738

Svetons Augustus 23. 73. 79. 99.

739

Svetons Augustus 50.

740

Dion LVI. 30.

Det Juliske Huus.

Plutark fortæller, at da Alexander den Store var død, sammenlignede den Atheniensiske Taler *Demades* hans Krigs-Hær med Jetten Polyphem, da han havde mistet sit eneste Øie[741] og det lader sig ikke blot anvende paa *Prætorianerne* efter Augusts Død, men giælder tillige alle Volds-Mænd selv, naar de indbilde sig at deres Staal-Handsker kan gaae i Arv som et ordenligt Septer, da dog Hvad der kun udtrykker "den Stærkeres Ret" ei giver Skrællinger mindste Ret, men gjør dem kun latterlige. Saadan en blind *Polyphem* var imidlertid endogsaa *Napoleon,* saa det var intet Under, at *August* kunde indbilde sig, Man ei engang behøvede at være men kun at regnes i Slægt med ham, for at have Arve-Ret til hele Verden, og virkelig blev ikke blot hans Stif-Søn *Tiber* hans Efter-Mand, men det saakaldte *Juliske Huus* forblev over et halvt Aarhundrede i Besiddelse af Keiser-Magten. Herover skulde Man da heller forundre sig, end over at det ei varede længer; thi det er

aabenbar *Roms* gamle *Adel,* rænkefuld men udmarvet, der, ved at bestikke Liv-Vagten, stræber at besvige den egenlige *Krigs-Hær* for sin naturlige Ret til at raade for *Krigs-Byttet.* Disse indsmuglede *Imperato*|US:520*rer,* som, paa Tiber nær, hverken havde lært at byde eller at lyde, var imidlertid en stor Plage for *Rom* og er det endnu for Historie-Skriveren, især fordi *Romerne* har havt anderledes Mod og Greb |A:657paa at beskrive alle deres Laster og Daarskaber end de store Verdens-Begivenheder, og fordi Folk har ladet sig det indprænte, at Alt hvad en *Tacitus* har beskrevet, end sige da hvad der tillige sad paa Thronen i Rom, er derved adlet til en stor Begivenhed, som bør være Alle vitterlig til Verdens Ende. Men vi maae bryde overtvært med Romer-Aaget i alle Maader, og ligesom *Cicero,* da han havde ladet *Catilinas* Venner kvæle, udraabde "de har levet," saaledes vil vi sige om hine forgudede Misdædere "de har været en Plage" endogsaa for os, men i Verdens-Historien skal Man herefter kun bruge deres Kroner som Regne-Penge til at tælle Aarene med efter *Christi* Fødsel, og kun pege paa dem som gruelige Vidnesbyrd om, at der kan blive "et Helvede paa Jorden," thi det er der unægtelig, naar Afskum, eller Daarekiste-Lemmer, som *Tiberius, Caligula, Claudius* og *Nero* er de *Eneste,* der giør Opsigt paa den store Skue-Plads.

Nero er den Eneste af dem, der afnøder os lidt mere Opmærksomhed, ikke ved det, der kun giør ham mærkværdig i Helvede, men ved den Forstyrrelse, hans grændseløse Galenskab, i Forbindelse med Enevolds-Magten, frembragde al Verden over og ved den Undergangs-Krig han begyndte, ei alene med *Jøderne,* som den sidste Levning af Oldtidens *Borgerlige Selskaber*, men ogsaa med de *Christne,* i hvis Samfund Spiren laae til alle de Nye.

Ret at oprede *Neros* Slægt-Register er vist nok hverken let eller Umagen værdt, men paa Spinde-Siden var han en Paarørende baade ad *Anton* og *August,* og hans Fædre, *Domitierne,* hørde ikke blot til den gamle *Adel* men til de Romerske Guders Yndlinger, som ved et Mirakel blev *rødskiæggede* og førde Navn deraf[742]. Hans Moder *Agrippine* var desuden Syster til *Caligula* og Daatter |A:658af *Germanicus, Livias* Sønne-Søn, og da han nu tillige blev kiønlyst af Keiser *Claudius,* der havde det Uheld at blive hans Moders Mand, saa kan Man til Nød forstaae, hvordan det blev mueligt, at denne dunhagede Knøs, der aldrig havde lært og lærde heller aldrig at føre et Sværd, kunde faae den største *Commando-Stav,* Man i Verden veed af at sige.

|US:521Man fortæller os sædvanlig, at *Nero* havde nydt den herligste Opdragelse, Man kunde ønske al Verdens Enevolds-Herre, og at han i sine første Regierings-Aar overgik selv de største Forventninger, men at han siden, uheldigviis, blev fordærvet, saa han ærlig fortjende Navn af "Menneske-Kiønnets Fiende;" men det er kun et *Æventyr,* de Lærde har sat sammen til *Senecas* og

Romernes Ære; thi Nero var aabenbar baade født og opdraget til hvad han blev, og var ligefra Begyndelsen til Enden alle de Romeres Kiæle-Dægge, der ikke misundte ham hans Rolle eller leed under hans Luner. Om den berømteste af hans For-Fædre blev det offenlig sagt: intet Under at han har et Kaabber-Skiæg (ænobarba) da han har en Jern-Pande og et Steen-Hjerte, og hans egen Fader var et bekiendt Uhyre, som, da Man lykønskede ham med Sønnen, selv sagde at hvad der avledes af ham og Agrippine maatte nødvendig blive en vederstyggelig Ulykkes-Fugl[743]. *Neros* første Lærere skal dernæst have været en Dandse-Mester og en Haar-Skiærer, og *Seneca,* som blev deres Eftermand kunde vist nok baade "Latin og Græsk," hvad *Nero* ogsaa snart lærde, men var, hvad dermed godt lader sig forene, et af de foragteligste Kryb under Solen[744]. Af ham lærde *Nero,* blandt Andet, Hykleri og Liderlighed, hvori han gjaldt for en stor Mester, og den *Romerske Natur,* i Forening med |A:659Kraftløshed og Kiælenskab, gjorde selv Resten; thi hvad der udmærkede *Nero* mellem mange Brødre er det Kolossalske i hans Tanke-Gang og den umættelige Ulve-Graadighed paa hvad han attraaede: Lystighed og høirøstet Bifald. Regieringen befattede han sig i Grunden ligesaalidt med, som med Sværd-Slag, undtagen forsaavidt han overlod den først til sin Moder, saa til *Seneca* og siden til hvem der var ved Haanden som han kunde lide, og han var vel ikke stort grusommere end *August,* der ligesaalidt gjorde sig nogen Samvittighed om at rydde dem af Veien, der stod ham i Veien eller dog i Lyset. Havde han derfor kun ikke været Feigheden selv, ei ruttet slet saa umaadelig med Penge, og ei viist alle "Raads-Herrerne" saa aabenbar Foragt, at han flinkede sine gamle "Væddeløbs-Heste" op med deres Høitids-Dragt, da kunde han godt slaaet baade Fader og Moder, end sige da *Seneca* ihjel, og dog blevet almindelig forgudet; thi selv med alt dette var han saa yndet, at Man ikke blot i lang |US:522Tid strøede Blomster paa hans Grav, men at enhver Bedrager, som udgav sig for "*Nero*" var vis paa Tilløb[745].

Vi kan derfor ingenlunde giøre *Nero* til en Undtagelse fra sit Folk, men maae betragte ham som "*den sidste Romer*" paa den store Skue-Plads, hvem det behagede Skæbnen at giøre paa een Gang til Afsky og til Latter for alle følgende Slægter; thi skildt ved Kraften og blottet for al Klogskab er den grændseløse Forfængelighed og umættelige Begiærlighed, som udmærker den Romerske Aand eller By-Vætte, stillet til Skue og gjort til Spot i *Nero,* der til alle Sider vilde vise, hvorvidt hans Magt strakde sig, og satte sin Ære i at være, som han meende, en mageløs *Sanger!* Om han virkelig, som der siges, agtede at slaae alle "Raads-Herrer" ihjel og giøre sine frigivne Trælle til Generaler og Statholdere |A:660allevegne, er vel et Spørgsmaal, men Planen ligner ham unægtelig, og det var aabenbar en god Begyndelse dertil, at han satte Trællen *Tigellinus* over Liv-Vagten, istedenfor *Burrus,* som

han lod forgive, og at han, under sine Triumpher ved de *Olympiske* Lege, lod en anden Træl, *Helio,* herske i Rom men indbød sin tapperste General *Corbulo,* som havde ydmyget Partherne, til sig, for at slaae ham ihjel. *Corbulo* stak sig selv ihjel og skal have erklæret at han døde med Rette, fordi han havde tjent et saadant Afskum, men den Selv-Fornægtelse kunde Man ikke vente af Mange, og da nu baade *Galleren* Julius *Vindex*, som havde opsvunget sig til Anfører for den Romer-Hær der stod i hans Fædreneland, og Romeren *Galba,* som raadte i *Spanien,* gjorde Opstand, da blev *Nero* naturligviis ællevild og lodes i Stikken af alle sine Sangere, Giøglere, Svire-Brødre og Tilbedere, saa han knap beholdt en Træl, der vilde hjelpe ham ud af Verden, og undgik kun ved det foragteligste Selv-Mord den offenlige Beskiæmmelse, Raadet med Liv-Vagtens Minde havde tilkeiset ham[746].

Det var i den 211te Olympiade, omtrent 70 Aar e. Ch. at Gienfærdet af de gamle Romere forsvandt med *Nero,* og da paa samme Tid den sidste Levning af Old-Tidens Folke-Liv blev for menneskelige Øine tilintetgiort, ved *Jerusalems Forstyrrelse,* saa er det klart, at Old-Tidens Historie slutter sig selv med disse to Begivenheder, og Stats-Historien vilde aabenbar være sluttet med det Samme, hvis ikke, som En af Israels |US:523Propheter udtrykde sig, den *Almægtige* havde selv taget Hjerte-Skuddet af Ceder-Toppen og plantet paa et Bjerg til en ny Stamme, i hvis Grene alle Fugle, ja Alt med Vinger, skulde bygge og bevise, at *Israels Gud* |**A:661**kan fælde de store Træer og opelske de Smaa, lade de frodige Træer gaae ud og de Udgangne skyde paa Ny [747]!

741

Plutarks Galba.

742

Plutarks Antonius. Svetons Nero.

743

Svetons Nero 2–6.

744

Dion LXI. 10.

745

Svetons Nero 57. Dion LXI. 6. LXIII. 15.

746

Svetons Nero 39–49. Dion LXII. 13. 19–24. LXIII. 12–17. 22–29.

747

Ezechiel 17.

Jerusalems Forstyrrelse.

“De Første skal blive de Sidste” giælder i det Mindste forsaavidt om

Ebræerne, at vi ligesaavel maae slutte som begynde Old-Tidens Historie med dem, ikke blot fordi *Jerusalems Forstyrrelse* fuldender den "Ødelæggelsens Vederstyggelighed," Romerne udbredte over den gamle Verden, men ogsaa fordi *Leviten Joseph,* af *Aarons* Blod, gav paa Græsk den Stat sit priselige Efter-Mæle, som *Moses* paa *Ebraisk* gav sin mageløse Forfatning, saa det er ingenlunde blot i *Kirkens,* men ligesaavel i *Statens* og *Skolens* Historie, Jøderne spille en Hoved-Rolle, der umuelig kan ringeagtes, uden at det Hele dermed forvandles til et Vilde-Rede.

At *Jøderne* alt af *Makkabæer-Slægten* fik Tyranner slemme nok, har vi foran bemærket, og da *Pompeius* førde *Aristobul* i Triumph, syndes det hellige Land vel modent til at blive en Romersk Provinds, men deels var det altid Romernes Skik, efter den første Undertvingelse, at give Folkene Puste-Rum under Navn af Frihed og deels havde Jøderne, som deres ældste Bunds-Forvandte i Asien, et Slags Krav paa Skaansel, som Romerne gierne vilde have Skin af at agte. Vist nok havde Jøderne til Hverdags-Hæld havt langt bedre af en Romersk Lands-Høvding (Prætor) end af Idumæerne (Edomiterne) *Antipater* og *Herodes,* hvem de overlodes til, og af hvilke navnlig den Sidste spørger om sin Mage blandt grusomme Tyranner, men i dette Land, hvor det især gjaldt om *Hellig-Dagene* og hvad dertil hørde, var det dog langt taaleligere at have en Edomitisk Tyran, der hyklede dyb Ærbødighed for *Moses* og *Propheterne* og ud|**A:662**smykkede *Jehovahs* Tempel, end at have en *Romersk,* der viiste Troen dyb Foragt og |US:524gjorde sig ingen Samvittighed af at udplyndre men satte en Ære i at besmitte Helligdommen.

Vist nok kunde ingen Tyran have tilføiet Guddommen saa stor en Fornærmelse eller Menneske-Slægten saa ubodelig en Skade, som *Herodes* den Store, hvis det var lykkedes ham at myrde *Christus* (Messias) i Svøbet og derved ret egenlig kvæle Christendommen i Fødselen; men at det slog feil, er en unægtelig *Kiends-Gierning,* og da først *Messias* var kommet og havde udbasunet den *ny Tid,* som et *Gylden-Aar* for hele Slægten, da var det, universal-historisk betragtet, en Biting, hvad der siden timedes *Jerusalems* Tempel og den *Mosaiske Stat*[748]. At denne *Jesus* fra *Nazareth* i *Galilæa* blev korsfæstet under *Pontius Pilatus,* som i *Tibers* ti sidste Aar var Lands-Høvding i Judæa, har de *Christne* altid selv bekiendt, men ogsaa lagt til, at han vidunderlig opstod den tredie Dag fra de Døde og foer saa til Himmels[749], og uden at paabyrde Stats-Historien som Kiends-Gierninger, hvad efter Sagens Natur kun kan være "*Troes-Artikler i en Kirke,*" er det dog sikkert nok, at *Jesu* Korsfæstelse, langt fra at giøre hans Navn Skam eller sætte hans Virksomhed Grændser, netop blev Overgangen fra den *gamle* Tid *til* den *Ny,* hvori Guddoms-Ære har fulgt hans Navn og ligesom en ny Menneske-Slægt udviklet sig af hans Menigheds

Skiød. Uagtet derfor *Jesu Christi* Liv og Levnet for største Delen hører til "Troens Hemmeligheder," og hans Græske *Levnets-Beskrivelser* (Evangelierne), hvormed en ny *universal-historisk* Literatur begynder, høre som et mageløst Vidun|A:663der til *Skolens* Historie, saa er han dog aabenbar ogsaa i *Stats-Historien "den Eenbaarne,"* der paa een Gang *menneskelig* kroner det Ebraiske Folke-Liv og *guddommelig* forvandler det til et Universal-Historisk, der endnu efter atten Aarhundreders Forløb trindt i *Christenheden* drages med den Romerske Død, som alt syndes enevældig før Han blev født. Skulde da end, som Man har spaaet, det *Christne Menneske-Kiøn* uddøe i Dag eller i Morgen, og var det mueligt, at der efter den Tid endnu kunde være et "levende Øie" paa Jorden for Slægtens Levnets-Løb, maatte det dog nødvendig dvæle forbauset ved Synet af "det Ny" i alle Menneske-Aandens høie og værdige Retninger, |US:525der unægtelig skabdes i *Christendommen* og maa da nødvendig være født med dens Stifter. *Hvem Han* i Grunden var: enten blot en giennem det Ebraiske Folke-Liv forklaret *Abraham* eller tillige en deri neddalet *Guddom,* det maa vist nok til Verdens Ende staae *videnskabelig* uafgjort; men i begge Tilfælde er det aabenbart, at fra Nat-Lampen i *Jehovah-Templet* udgik Lyset i den ny Folke-Kreds, og at den *Mosaiske Stat* var det rette Vesta-Tempel, hvis "hellige Ild" blev aldrig slukt, men fløi som Guddoms-Gnister Verden rundt i *Christi Evangelium,* da Staden sank i Gruus og Templet faldt i Aske.

Hvorledes den ny Tid vilde gestaltet sig, hvis *Jøderne,* som et Folk, havde ladet sig *christne,* er vel et Spørgsmaal, der paatrænger sig Tænkeren, men som Historien naturligviis ei kan besvare, og det er klart, at Hindringen hos Mængden laae i den *verdslige* Tanke-Gang, der fremfor Alt i "den store Konge og den stærke Løser," Propheterne havde lovet, krævede en Helt, som *haandgribelig* brød det *Romerske* Aag og *øiensynlig* gjorde *Israel* til alle |A:664Hedningers Høvding[750]. Naar imidlertid *Messias* var kommet, da havde *Ebræer-Staten* naaet sit Øiemed, og naar den ei vilde lade sig forvandle af ham, maatte den, forladt af sin Aand, opløses, medens paa den anden Side Folket, naar de troede paa dens guddommelige Oprindelse, netop da, til deres egen Retfærdiggiørelse, maatte haardnakket modsætte sig Opløsningen, og det er derfor ganske i sin Orden, baade at *Christus* udtrykkelig forudsagde *Jerusalems Forstyrrelse* og at ligefra Hans Korsfæstelse Ødelæggelsen øiensynlig nærmer sig med stærke Skridt[751].

Allerede under *Pilatus* var Uveiret nær ved at bryde løs, da han ved Natte-Tid indsmuglede Romerske Faner med *Keiserens Billede* paa i *Jerusalem;* thi skiøndt Mose-Lovens Forbud mod Billed-Dyrkelse aldrig med Rette kunde anvendes herpaa, saa var det dog ligefuldt, baade i *Jøders* og *Romeres* Øine, en Krigs-Erklæring imod Loven[752]. Da *Pilatus* imidlertid havde gjort Dette paa egen Haand,

turde han ikke svare for Følgerne, men gav efter, og da Keiser *Caligula* befoel at hans *Billed-Støtte* med Magt skulde indføres i *Templet,* afvendtes Slaget ved *Jødernes* Standhaftighed og *Caligulas* |US:526Død[753]. Nu syndes endogsaa Faren overstaaet, thi en Sønne-Søn af Herodes den Store, som *Joseph* kalder den ældre *Agrippa,* blev af Keiser *Claudius* gjort til Konge over hele Landet, og skiøndt der efter hans bratte Død atter kom *Romerske* Embeds-Mænd, vedblev dog *Templet* at staae under den yngre Kong *Agrippas* Varetægt[754]. Lands-Høvdingen *Felix,* en Broder til den *Pallas Træl,* der stod høit an|**A:665**skrevet hos *Claudius* og enstund hos *Nero,* blev desuden gift med en *Jødinde:* den yngre *Agrippas* Syster *Drusilla,* og læmpede sig efter Folket; men dog vrimlede Landet alt under ham af Røvere og Staden af Snig-Mordere, og Enhver, der med Sværdet i Haanden udgav sig for Messias eller en Prophet, var vis paa at drage Tusinder i Ulykken med sig[755]. Endnu meer tiltog den indvortes Giæring med Rov og Mord, under *Gessius Florus,* den sidste Lands-Høvding, *Nero* sendte, der baade, efter Josephs Forsikkring, selv deelde med Røverne og gjorde med Flid Alt hvad han kunde for at vække et Oprør, til Slør over sin Bestyrelse og til en ny Indtægts-Kilde, saa Jøderne syndes tilsidst, de havde kun Valget imellem, at døe med Eet og at seipines, og greb da i Fortvivlelse til Vaaben[756].

Det var, mens *Nero* triumpherede paa Skue-Pladsen i *Olympia,* han fik Tidende om *Jødernes* Opstand og et Nederlag, de første Legioner, Man førde imod dem, havde lidt, og nu udnævnede han da *Flavius Vespasianus* til Feldt-Herre i Øster-Leden, en Italiener af ringe Herkomst, som under *Claudius* havde udmærket sig paa et Tog til Britannien, og havde nu klogelig trukket sig tilbage i sin Dunkelhed, til Man fik ham behov[757].

Man vente ikke her nogen Beskrivelse af *Jøde-Krigen,* skiøndt vi har en saadan i otte Bøger af *Joseph,* der ei blot var samtidig men selv en af de *Galilæiske* Anførere, og siden som løsladt Fange og "en god Spaamand" i den Romerske Leir Øien-Vidne til Jerusalems Beleiring og Forstyrrelse; thi saa mærkværdig end ethvert Optrin deraf er i *Jødernes* Historie, saa ubetydeligt er alt det Enkelte i den Almindelige, hvortil det Hele blot hører som en fortvivlet |**A:666**Døds-Kamp af et ikke udlevet eller udmarvet men forblindet og bandsat Folk, der trodsede |US:527paa Himlen, som det nu aabenbar havde imod sig. Krigen trak sig ud til paa syvende Aar, men i det Femte blev *Jerusalem,* efter nogle Maaneders Beleiring, indtaget og ødelagt, efter at denne ulykkelige Stad under hele Krigen havde været en blodig Tumle-Plads for Røvere og Mordere, der haandgribelig forklarede Indbyggerne, hvad der laae i det vilde Skrig for *Pilati* Dom-Stol: korsfæst ham (den Jødernes Konge) og giv os *Barrabas* løs! *Eleazar* Simons Søn, af Præste-Slægten, havde strax i Begyndelsen af Oprøret med en fortvivlet Skare (de saakaldte

Zeloter) gjort Templet til sin Vaaben-Plads, og efterhaanden som Romerne indtog Landets andre Fæstninger, flygtede Alt hvad der undløb Sværdet ind i Hoved-Staden, hvor da To af de forvovneste Parti-Giængere, *Johannes* Levisøn og *Simon* Gjordsøn, blev frygtelige Med-Beilere til den første Rang blandt mange Galgen-Fugle[758]. For at giøre Stadens Ulykke fuldkommen, blev den just indsluttet under *Paaske-Festen,* da den vrimlede af udenbyes Folk, hvoraf Følgen blandt Andet var en tidlig Hungers-Nød, hvis Rædsler indtil det Utroelige forøgedes ved Krigs-Folkets rasende Frækhed, thi det eneste passende Navn Man kan give Jerusalems Besætning er en Djævle-Besættelse. Tænker Man sig nu hertil en forbittret Romersk Krigs-Hær fra *Neros* Dage, der antænder og omringer Templet, i hvis Luer ei blot Præster og Zeloter, men Tusinder af Kvinder og Børn, lokkede derop af en falsk Prophet, finde deres Død, da fattes der aabenbar Intet til at give os den mest levende Forestilling om *Helvede,* saa det er med god Grund baade at "*Jerusalems Forstyrrelse*" er blevet det stærkeste Udtryk for al Verdens Ulykke, og at Man i Kirke-Historien har peget derpaa som et forbausende Vidnesbyrd om det klare Frem-|A:667Syn, der var ikke blot hos Ebræernes Messias, men hos deres gamle Propheter og ældgamle Lov-Giver, efter hvis Ord det, naar Syndernes Maal var fuldt, skulde tage saa sørgelig en Ende.

Det var, som bekiendt, *Titus,* der i sin Fader Vespasians *andet* Keiser-Aar, beleirede og indtog *Jerusalem,* og han er noksom berømt for mageløs Mildhed, men ved *Jerusalem* har Man dog ondt ved at spore den; thi at han tit nok lod Jøderne formane til at overgive sig paa Naade og Unaade, det havde han tilfælles med de grusomste Romerske Generaler, og at han godt kunde taale at see Blod, viiste han ikke blot under Kampen men ogsaa efter den, da han høitideligholdt Fødsels-|US:528Dage med at slagte Fanger som Fæ. Om nu Dødens Part løb op til en heel *Million,* kan Ingen vide, men at hele Landets Jødiske Befolkning paa mellem to og tre Millioner blev saa omtrent deelt mellem Sværdet, Galgen og Slave-Markedet er baade vist og grueligt nok.

Giør nu end *Josephs* Beskrivelse af sit Folks Tilstand før og under Krigen, sammenholdt med det Billede, *Evangelierne* og *Apostlernes Gierninger* give os af dem giennem hele den foregaaende Menneske-Alder, at vi ligesaalidt kan beklage Landets som Templets Skæbne, da begge Dele maae kaldes en Boelig, skabt til "et Bede-Huus for alle Folk" men forvandlet til "en Røver-Kule;" saa maae vi derfor dog ingenlunde oversee denne *Romerske Folke-Udryddelse,* hvorved *Titus* unægtelig satte en Krone paa det Mamertinske Stor-Værk, som der ikke blot maatte en *Nero,* men et saadant mageløst Røver-Folk som *Qviriterne,* til at bære. *Jøderne* var nemlig ikke et Folk, der enten satte *Romerne* i Fare eller gjorde dem Verdens-Riget stridigt, men de var Romernes ældste Bunds-

Forvandte i Asien og et af de ældste Folk i den dannede Verden, hvis indvortes Urolighed deres mægtige Venner aldrig havde søgt at dæmpe, |A:668men betjent sig af til at bringe dem under Aaget og gjort ulægelig ved at paanøde dem de grusomste Tyranner. Nu, saavidt mueligt til sidste Mand at uddrydde dette Folk, fordi de i Fortvivlelse gjorde Opstand under *Neronisk* Mishandling, det maae Romerne selv have følt, var uhyre skiændigt, siden vi baade hos *Tacitus* og *Sveton* see, de har paadigtet de arme Jøder, fiendtlig adskildte i Snese Partier, som kun stolede paa hinandens Undergang, den latterlige Indbildning, at nu var Timen kommet, da *Israel,* efter Propheternes Ord, skulde indtage hele Verden[759].

Denne Spaadom, som Romerne anvendte paa *Vespasian,* der fra *Jødeland* af besteg Verdens-Thronen, men som vi veed opfyldtes ved *Christendommens* Erobringer, minder os imidlertid om *Grækers* og *Romeres* Betragtning af *Ebræerne,* og hvor skiæv den end var, bør den dog stilles ved Siden ad *Syrers* og *Ægypters,* som alt er anført, om aldrig for Andet, saa dog for at see Ebræerne midt i Old-Tidens Folke-Kreds, hvoraf Man hidtil med Flid har udrevet dem.

I ældgamle Dage, siger *Diodor* (samtidig med *August*) rasede Pesten i *Ægypten,* som Man tilskrev Gudernes Vrede, hvis Dyrkelse var kommet paa Knæerne, fordi Landet vrimlede |US:529af *Fremmede,* der havde hver sine Meninger, Offringer og Skikke. Man fandt det desaarsag raadeligst at vise alle de Fremmede Dørren, hvoraf fulgde en stor Udvandring, deels til *Grækenland,* hvor Adel-Hoben skal være landet under Anførsel især af *Danaos* og *Kadmos,* og deels til *Jødeland,* dengang tomt og øde, hvor Almuen søgde hen, under Anførsel af en særdeles klog og tapper Mand, ved Navn *Moses*. Han indtog Landet, bygde blandt mange andre Stæder *Jerusalem* til Hoved-Stad, med det høit |A:669anseete *Tempel,* og indrettede ikke blot Guds-Tjenesten men skabde en heel ny Stat med Lov og borgerlig Forfatning. Folket deelde han efter Aarets Maaneder i *tolv* Stammer, som det fuldkomneste Tal, og *Billeder* af Guddommen vilde han ikke vide af at sige, da han ikke troede den havde Skabning som et Menneske, men var den høie Himmel-Hvælving selv. Dog ogsaa i Henseende til *Offringer* og Levemaade afveeg han ganske fra hvad Skik er hos andre Folk, thi ved det, han selv var blevet landsforviist, gav han Folke-Livet en vis frastødende og unaturlig Skikkelse. For Resten udsøgde han de dygtigste og forstandigste Mænd og gjorde til *Præster,* som baade skulde besørge Guds-Tjenesten, *dømme* i vigtige Sager, vaage over Loven og Indretningerne og i det Hele uddanne det nyskabte Folk. Desaarsag, vil Man sige, *Jøderne* har aldrig havt Konger, men immer overladt Regieringen til den retskafneste og klogeste Præst, som de kalde *Ypperste-Præsten,* ansee for Guds Mund der kundgiør dem Hans Villie, og skal vise saa dyb Ærbødighed, at naar han taler

til dem paa Guds Vegne, falde de strax ned og tilbede ham. Loven slutter med de Ord: "saa siger *Moses* til Jøderne, som han det hørde af Gud." *Moses* forsømde imidlertid heller ikke Krigs-Væsenet, men øvede det unge Mandskab flittig i at udholde alle Besværligheder, og Landet, som han indtog, deelde han ved Lod-Kastning, saa Alle fik lige meget, undtagen Præsterne, som fik Meer, for at de kunde have deres rigelige Udkomme og tage stadig vare paa Guds-Tjenesten. Ingen af Lods-Eierne maatte sælge deres Jord, for at ikke nogle Faa skulde opsluge Alt og hindre Folke-Formerelsen og da nu tillige Enhver var tvunget til at opføde sine Børn, saa har Folket immer været stærkt og talrigt. Ogsaa ved Bryllupper og Begravelser havde *Jøderne* ganske egne Skikke, men ved deres Blanding med andre Folk, især under |A:670det *Persiske* og *Makedoniske* Herredømme er Endeel gaaet af Brug[760].

|US:530Mærkeligt er det, at den hardtad samtidige *Strabo,* skiøndt han var en *Asiater,* ei vidste nær saa god Beskeed med de *Jødiske* Indretninger, men dog taler han med samme Høiagtelse om *Moses,* som en *Ægyptisk Præst,* der frivillig vandrede ud, fordi han ikke kunde lide Dyre og Billed-Dyrkelsen[761].

Spørge vi nu en tredie Samtidig, *Trogus,* hvad *Romerne* vidste at fortælle om *Jøderne,* da høre vi, de nedstamme fra Kong *Damask* i Syrien, hvis Eftermænd var *Azel, Adores, Abraham* og *Israel.* Israel havde ti Sønner, hvorefter han deelde sit Folk i ligesaamange Stammer, som han alle kaldte *Jøder,* efter *Juda,* En af Sønnerne, som døde efter Delingen, og hvis Navn de Andre skulde bære som hans fælles Arvinger. *Joseph,* den Yngste af *Israels* Sønner, blev opsnappet af sine Brødre, som var bange for hans lyse Hoved, og solgt til nogle *fremmede Kiøbmænd,* der førde ham til *Ægypten,* men der blev han høit anskrevet hos Kongen, fordi han var særdeles nem til at lære Hexe-Konster, kunde herlig spaae og fandt paa at udtyde Drømme, ja, var saa klog baade paa Himmel og Jord, at han forudsaae en *Mis-Vext,* mange Aar før den kom. Derved frelste han hele *Ægypten* fra Undergang, thi efter hans Raad gjorde Kongen et stort Oplag af Korn, og siden betragtede Man hans Ord ikke som et Menneskes men som guddommelige Orakel-Svar. En Søn af ham var *Moses,* som arvede sin Faders Vidskab og var derhos udmærket deilig skabt, men da *Ægypterne* paa den Tid plagedes med Skab og Spedalskhed, drev de ham, efter et Orakel-Svar, ud af Landet med de Syge, for at Smitten ikke skulde gribe videre |A:671om sig. Han drog nu ud, i Spidsen af de Lands-Forviiste, men stjal sig til at tage *Ægypternes Helligdomme* med, og da Ægypterne vilde tage dem tilbage med Staal-Handsker, nødtes de af Storm og Uveir til at reise hjem med uforrettet Sag. Paa Veien til sit Damascenske Fædrene-Land leirede Moses sig paa *Sina-Bjerget,* som han naaede til efter syv Dages Faste og Vildfarelse i det øde *Arabien,* og helligede til et evigt Minde derom den *syvende* Dag, under Navn af *Sabbat,* til en

Faste-Dag. Vel vidende, det var af Frygt for Smitte, *Ægypterne* havde drevet dem ud, undgik de nu ogsaa al Omgang med Fremmede, for ei at blive dem vederstyggelige, og denne Skilsmisse, der fra Først af havde en egen Grund, blev efterhaanden til en sat Ret og en |US:531Samvittigheds-Sag. Efter *Moses* fulgde hans Søn *Arvas* (Aaron), som med det *Ægyptiske* Præste-Dømme forbandt Konge-Værdigheden, og begge Dele har siden hos Jøderne bestandig været forenede, saa Guds-Dyrkelsen og Rets-Pleien, dem til usigeligt Gavn, gik Haand i Haand. Den *Persiske* Kong *Kserxes* var den Første, der undertvang *Jøderne,* hvorpaa de, med hele Perser-Riget, kom under *Alexander* den Store, og havde i lang Tid Syrisk-Makedonisk Herskab, men rev sig løs fra *Demetrius* og søgde *Romernes* Venskab, hvorved de først af alle Øster-Ledens Folk tilbagevandt deres Frihed, da Romerne fandt, det var en smal Sag at skiære en bred Rem af en Andens Rygg[762].

Hermed kan det beroe, thi hvem der vil læse en Latinsk Pasqvil paa Jøderne, finder den vel hos *Tacitus,* og Man seer let, at disse Efterretninger har kun universal-historisk Vigtighed, fordi de paa den ene Side vise os, hvad Man kan bygge paa de Folks Historie, der ikke selv har beskrevet deres Levnets-Løb, og paa den Anden forvisse os om, at baade *Græker* og *Romere* erkiendte *Ebræerne* for et ældgammelt Hoved-|A:672Folk og at Grækerne ansaae *Moses* og hans skrevne Love for samtidige med deres ældste Heroer.

Det var, som Man sædvanlig regner, 70 Aar e. Ch. at *Jerusalem* forstyrredes, altsaa ved Slutningen af den 211te Olympiade, da Jøderne skrev 3831 efter Verdens Skabelse, og skiøndt Aars-Tallene først langt senere blive sikkre paa et Haar, veed vi dog bestemt, det er nu over halvattende Aarhundrede siden *Jøderne* forvandledes til et adspredt Folk uden visse Værelser, Tempel og Dom-Huus, og dog er det først i vore Dage, de føle sig fristede til at ombytte Skyggen af Israels Herlighed med hvad der glimrer hos den nydannede Verdens Folk. Nu er imidlertid ogsaa Timen for Haanden da denne "Hoved-Folkenes Første-Fødte" enten maa tabe sig i Hedenskabet eller tilegne sig vor *Messias,* som *deres* fremfor Alt, og vise Verden Mage til den "*Christne Synagoge*" der blev forstyrret med *Jerusalem,* men er dog saa deilig afmalet i "Apostlernes Gierninger," at den kan aldrig glemmes, saalænge *Christi Kirke* staaer!

748

Math. 2. Luk. 4.

749

De Christnes Daabs-Pagt. Math. 27–28. Joh. 19–20. Luk. 23–24. Ap. Gg. 1.

750

Math. 22. 27. Joh. 6. 18.

751

Math. 23–24.

752

Josephs Oldskrifter XVIII. 3.

753

Josephs Oldskrifter XVIII. 8.

754

Josephs Oldskrifter XVIII. 3–6. XIX. 4–5. 8. Ap. Gg. 12.

755

Josephs Oldskrifter XX. 7–8. Ap. Gg. 23–24.

756

Josephs Oldskrifter XX. 11.

757

Svetons Vespasianus 4.

758

Josephs Jøde-Krig II. 17. IV. 3. 9.

759

Svetons Vespasian 4. Taciti Historiebøger V. 13.

760

Diodor (Brudstykker) XL.

761

Strabo XVI. 760–02.

762

Trogus hos Justin XXXVI. 2–3.